మరుపు మనసు

(నవల)

రచన:

ధనికొండ హనుమంతరావు

ప్రచురణ:

శ్రీ పబ్లికేషన్స్

12, స్టేషన్ వ్యూ రోడ్,

మద్రాసు-24.

మొదటి ముద్రణ: జూలై, 1956
రెండో ముద్రణ: అక్టోబర్, 1958
మూడో ముద్రణ: ఆగస్టు, 1960
నాలుగో ముద్రణ: జనవరి, 1967

వెల : రూ. 7-50

ముద్రణ:
క్రాంతి ప్రెస్,
12, ఫ్రాన్సిస్ జోసెఫ్ స్ట్రీట్,
మద్రాసు-1.

మగువ మనసు

అనుకున్న దానికన్న చాలా ముందుగానే రచన పూర్తికావటంవల్ల రాజారావు మనస్సు చాలా తేలిగ్గా వుంది. భోజనమయ్యాక గంటన్నా విశ్రాంతి తీసుకో బుద్ధికాలేదు. కాలం గడపటంలో, అర్థంకాని వెలితి ఏర్పడినట్లయింది. ఎక్కడికన్నా పోతే తప్ప మనశ్శాంతి కలిగేట్లుగా లేదు. కాని, ఎక్కడికి వెళ్లేట్లు?...

ఏమీ తోచక కాలుకాలిన పిల్లిలా అటూ ఇటూ తిరగసాగాడు. హఠాత్తుగా జయ చెట్లనీడను మట్టిబొమ్మలు చేసుకుంటూ, ఆడుకోవటం కంటబడింది. పాపం—దానితో ఆడుకునేందుకు ప్రాణమున్న బొమ్మలు లేకపోతే మానె—కనీసం తను కొన్ని బొమ్మలైనా కొనివ్వలేదు. ఏడాదిగా తన దగ్గర పెరుగుతున్నప్పటికీ, ఈ జయనుగూర్చి తనెప్పుడూ సీరియస్‌గా ఆలోచించనే లేదు. పిల్లల మనస్తత్వమేమిటో, వాళ్ళను యీ ప్రాపంచిక విషయాలు బాధించకుండా, వారి లోకాల్లో వారు హాయిగా, స్వేచ్ఛగా విహరించేందుకు ఏం చేయాలో తనకు తెలియదు: తెలుసుకోవాలనే ప్రయత్నమూ చేయలేదు.

పోనీ-జయ తనకేమైనా కావాలని ఎన్నడైనా అడుగుతుందా అంటే, అదీ లేదు. ఆరేళ్ళు నిండని పిల్లకు కోర్కెలుండవని కాదుకాని, కోర్కెల్ని బైట పెట్టుకోలేని శిక్షణలో పెరిగి వుండడంవల్ల, అమాయకంగా, అణిగి మణిగి పడివుండటమే దానికి అలవాటైంది. ఆమె రక్షణభారాన్ని, తను సేవకులమీదకి విసిరివేసి, చేతులు దులుపుకున్నాడు. తీరా యీనాడు ఆమెను

యీ స్థితిలో చూస్తే, తానామెకు ఎంత అన్యాయం చేశాడో, ఆ చిట్టి హృదయాన్ని అర్థంచేసుకోలేక, ఆమెకు సానుభూతి చూపక టలాయించి ఎంత ద్రోహం చేశాడో అర్థమైంది.

ఆమె తల్లికి తను వాగ్దానంచేశాడు—తను బతికివున్నంత కాలమూ యీ పాపకు ఏలోటూ రానివ్వనని! పవిత్రమైన ఆ వాగ్దానాన్ని అతిక్రమించాలనే వాంఛ కానీ, నిర్లక్ష్యంచేయాలనే ప్రయత్నం కానీ తనలో ఎన్నడూ కలగలేదు. కాని, తనకు తెలియకుండానే ఆ వాగ్దానం తాలూకు మాటలు గాలిలో కలిసిపోతూన్న సంగతి ఇప్పుడే గ్రహించాడు.

తను అనుకునేవాడు: తనకు కావలసినంత వుంది. ఈ చిన్న విషయాల్లో తను తల బద్దలు కొట్టుకోనక్కర్లేదు. ఆమెను దయగా-కాదు, తమ యజమాని తాలూకు బిడ్డగానే గౌరవంగా చూస్తూ, అడుగులకు మడుగులొత్తే వాళ్ళను నియమించటంతో తన బాధ్యత తీరిందనుకున్నాడు. తీరా చూస్తే, డబ్బుతో కొనగలిగే వాటి సంగతి అటుంచి, హృదయమిచ్చి ఆ పాపను పలకరించేవాళ్లు కూడా యీ ఇంట్లో లేరన్న సత్యం తనకు సాక్షాత్కరించింది. దీనికి ఒకర్నని లాభంలేదు; దీనికి బాధ్యతంతా తనదే!

తనెప్పుడో ఇంటికి వొస్తాడు. రాగానే జయను పలకరిస్తాడు. ఒక వేళ తానామె సంగతి మరిచిపోతే, నవ్వుతూ 'నాన్నా!' అని ఆమే పలకరిస్తుంది. దయగా,జాలిగా ఆమె బుగ్గలుగిల్లి ఏదో ఒకటిరెండు ప్రశ్నలడుగుతాడు. వాటి జవాబుల్ని గూర్చి ఏ నాడు తను ఆలోచించలేదు; అసలు విన్నట్లుగా నటిస్తాడేగాని వినడు. ఆమె మరేమీ అనదు; నిష్కల్మష హృదయంతో తండ్రి తనను పలకరిస్తాడనే తృప్తిలో వుంటుంది. నిజంగా తను చేసిన ద్రోహానికి ఆమె ఇన్నాళ్లూ క్షమించగలుగుతూనే వుందన్నమాట! ఆ క్షమ రోజురోజుకూ పేరుకొని, ఒక్కసారిగా పర్వత ప్రమాణంగా మారేప్పటికి దాన్ని భరించలేని అశక్తతను ఎదుర్కోవాల్సి వొచ్చింది.

అసలే తల్లిలేని బిడ్డ; దీన్ని తానే తల్లిగా, తండ్రిగా కంటికి రెప్పవలె కాపాడి ఉండాల్సింది. తాను కాపాడుతున్న విధానం ఎంత నిస్సారమైనదో, నిరర్థకమైనదో, ఏదో మొక్కు తీర్చుకుంటున్నట్లు ఎంత యాంత్రికంగా సంవత్సరం పాటు జరిగిందో, యీనాటి దృశ్యం ఒక్కసారిగా విప్పి చెప్పింది. తన క్రూరత్వం, ఏ పాపమూ ఎరుగని అమాయకురాలిపట్ల తాను చూపిన నిర్లక్ష్యత అతని మనస్సును కలిచివేసినవి.

ఒక్కసారిగా సానుభూతి, దయ, జాలి మొదలైనవన్నీ అతన్ని ముంచివేసినవి. ఆ పిల్లకు అర్థంకాదు కాని, లేకుంటే వెంటనే దానికాళ్ళ మీదపడి, కన్నీటితో, పశ్చాత్తాపంతో దాని పాదాల్ని కడిగి, క్షమాభిక్ష వేడుకున్నప్పటికీ-అది తనకు తృప్తి నివ్వదు. కాని, ఆ దైవ స్వరూపిణిని మోసపుచ్చేందుకు, లేదా - కనీసం ఆమెను తృప్తిపరిచేందుకు ఇంత హంగామా అక్కర్లేదు. ఒక్క తియ్యని పలకరింపుకే ఆమె పులకరిస్తుంది. చాచిన చేతుల్ని తాకుతే, తనను ఎత్తుకొని ప్రపంచమంతా తిప్పినంతగా ఆనందిస్తుంది. ఒక్కసారి ముద్దుపెట్టుకుంటే, తన ఆత్మబంధువుల సేవలన్నీ తనవిగానే భావించ గలుగుతుంది.

ఇన్నాళ్ళుగా పేరుకొన్న తనలోని రాక్షసత్వాన్ని విసిరివేయటం, మానవత్వాన్ని పునరుద్ధరించటం ఒక్కసారే జరిగాయి. రోజుల తరబడిగా బాకీపడిన ప్రేమ ఒక ప్రవాహమై పారేందుకు సిద్ధంగా వుంది. ఒక మానవ హృదయం భరించలేనంత ఆత్మీయతతో రాజారావు వొణికి పొయ్యాడు.

ఒకపక్క తనను తాను సంబాళించుకుంటూ, మరోపక్క తడైన కళ్ళను అదుపులోకి తెచ్చుకునే వ్యర్థప్రయత్నం చేస్తూ, దారి సరిగా కని పించకున్నా లెక్కచేయకుండానే జయ వైపు పరుగెత్తాడు.

ఆమె తండ్రిని గమనించలేదు. మట్టిబొమ్మలకు ప్రాణాన్నిచ్చే ప్రయత్నంలోవుంది. రాజారావు మోకాళ్ళమీద వొంగి "తల్లీ!" అన్నాడు దీనాతి దీనంగా.

ఆమె ఆశ్చర్యంతో రాజారావు వంక చూసింది. అతని పరిస్థితికి వెంటనే జాలిపడింది. "నాన్నా!..."అంది. రాజారావు ఎంతో ఆపేక్షతో చేతులు జాపాడు. ప్రాణ సమానమైన బొమ్మల్ని విడనాడి, జయ అతని చేతుల్లోకి వొచ్చింది.

"నాన్నా!...ఏడుస్తున్నావా?" అందామె, గౌనుతో అతని కళ్లు తుడుస్తూ.

జాలి చూపేందుకు వచ్చి, ఆ జాలినే పొందాడు తను. ఇది అపజయ మైనప్పటికీ, ఇప్పటికే అలవితప్పిన అతని శక్తులన్నీ మరింత కుంగిపోయినవి.

తనేమన్నా కష్టం కలిగించానేమోనని బాధతో జయ మళ్ళీ తన బొమ్మల దగ్గిరికే వెళ్లే ప్రయత్నంలో వుంది. తనను విసిరి, కసరకపోయి నప్పటికీ, ఒక్కసారే పలకరించే అలవాటున్న తండ్రినుంచి ఆమె చిన్ని

హృదయం వేరేమీ ఆశించలేదు; ఆశించదగింది వున్నదనే జ్ఞానమన్నా ఆమెకు లేదు. ఇంతే కాబోలుననే ధోరణిలో-యీరకం ప్రవర్తనకే ఆమె చాలా రోజులుగా అలవాటైంది. అందుకనే ఆమె రాజారావును ఎన్నడూ వేధించలేదు. ఎవరి లోకాల్లో వారు విహరిస్తూ-ఎప్పుడో, ఎక్కడో హఠాత్తుగా కలుసుకొని, నిర్లిప్తంగా 'శ్రీ.హలో' అంటే, 'శ్రీ.హలో' అన్న ధోరణిలో పలకరించుకోటం మాత్రమే ఆమెకు తెలుసు.

కాని, ఈనాటి రాజారావు అవతారమే మారింది.అది రాక్షసత్వపు హద్దుల్నిదాటి, మానవత్వానికి రావటమే కాదు; దైవత్వానికి వాయువేగ మనోవేగాల్తో ప్రయాణాన్ని సాగిస్తోంది. ఆ సంగతి జయకు ఎలా తెలుస్తుంది? ఎలా తెలియ చెప్పాలి?

తన చేతుల్లోనుంచి తప్పించుకునేందుకు వీల్లేకుండా జయను దగ్గరికి లాక్కున్నాడు. ఆ పిల్ల ఒకపక్క ఆశ్చర్యపడింది: మరోపక్క ఎన్నాళ్ళనుంచో తనకు తెలియని లోటును యీ క్షణంలో తెలుసుకోవటమూ, వెను వెంటనే దాన్ని పొందటమూ జరిగినంత ఆనందంతో పరవశత్వాన్ని పొందింది.

"నాన్నా!...నాన్నా!" అంటూనే రాజారావు కౌగిలిలో కరిగి పోయింది.

ఎంత తేలిగ్గా క్షమించింది తనను! యీ దయామయి, ధర్మదేవత, తనకు నిజంగా ఇలవేల్పు!

"తల్లీ!...తల్లీ!" అంటూనే ఆమెను ఎత్తుకున్నాడు.

యావత్ ప్రపంచమూ తన కాళ్ళముందు మోకరించినంత గర్వంగా, జీవితంలో మరి కోరదగినదే లేదన్నంత తృప్తిగా, గోముగా అతని భుజాల మీద వాలిందామె. ఎన్నడూ ఎత్తుకొని తిప్పని రాజారావు యీనాడు యీమెను కాలు కింద పెట్టనీకుండానే మేడ మీదికి ఎత్తుకొని వెళ్ళాడు.

"జయా!" అన్నాడు మెల్లిగా.

"ఆఁ!" అందామె; దాని కంఠస్వరంలో కూడా చెప్పలేని బాధలు గంతులు వేస్తూ, ఏడిపించేందుకు సిద్ధంగా వున్నవి.

"ఆడుకుంటావా?"

"ఊహుఁ...నాన్నా! అమ్మ సంగతి ఏమన్నా తెలిసిందా?"

అమ్మసంగతి అర్థమయేట్లుగా ఆమెకు చెప్పే శక్తి లేదు—సుప్ర

సిద్ధ కథకుడు రాజారావుకు! ఎన్నో పాత్రల్ని సృష్టించిన తను, వాటి మన స్తత్వాల తాలూకు కళ్ళాల్ని పట్టుకొని 'భేష్! భేష్!' అనేట్లు నడిపించ గలిగిన తను, సంభాషణలను సహజంగా, అతి తేలిగ్గా, హాయిగా రాయ గలిగిన తను, యీ క్షణంలో యీ బాలిక దగ్గర ఒక నిస్సహాయ స్థితిలో పడ్డాడు; తన సంభాషణనే సాగించలేని అసమర్థతతో, తను చెప్పదలుచు కున్న దానికి మాటలే కరువై కొట్టుమిట్టాడాల్సి వొచ్చింది.

అమ్మ! ఏమని చెప్పగల డామె సంగతి?

"ఒస్తుందిలే తల్లీ! నేను ఉన్నానుగా! మనిద్దరం ఆడుకుందామా?"

"ఊహుం. వొద్దు. మరి..." ఆ తరువాత ఏం చెప్పదల్చుకుందో తెలియలేదు. మళ్ళీ కదిలిస్తే అమ్మ సంగతి ఎత్తుతుందేమోనన్న భయంతో రాజారావు ఆమెను అలాగే ఎత్తుకొని తిప్పసాగాడు. అతని స్థితి చూసిన సేవకుడొచ్చి, పిల్లనివ్వమన్నట్టుగా చేతులు జాపాడు; కాని-రాజారావు తీక్షణంగా, అసహ్యంగా, కోపంగా చూడటంవల్ల సేవకుడు వెంటనే నిష్క్రమించాడు.

అలాగే ఆమెను ఎత్తుకొని తిప్పుతున్నాడు; యీ తిప్పటం కేవలం తన విద్యుక్త ధర్మాన్ని నెరవేర్చటమే కాని-వేరొకటి కాదనిపించింది; ఋణ బాధలాంటిది తీర్చుకున్నప్పుడు కలిగే ఆనందంలాంటిది అతని మనో భారాన్ని తగ్గించసాగింది.

పది నిమిషాల్లోనే పిల్ల చేతిపట్టు తప్పింది. బహుశా నిద్రపోయి ఉంటుంది. తన భుజం మీద దానికంత సుఖంగా వుండదు. మెల్లిగా తన మంచం దగ్గిరికి తీసికొని వెళ్ళి పడుకోబెట్టాడు.

నిజంగానే ఆమె నిద్రపోతోంది. ఎంత తేలిగ్గా, హాయిగా, తన చరిత్రను-సమస్యల్ని మరిచిపోగలిగిం దీమె! నిద్రిస్తూన్నా, చిరునవ్వు చిందులాడే పెదాలు, అప్పుడే వికసించిన తామరపూవులాటి ముఖం మీద తుమ్మెదల్లే వాలిన ముంగురులు, బహుశా మధుర స్వప్నం తాలూకు అను భూతిని ప్రకటించే కనురెప్పల దగ్గరి చెమ్మ, ఇవన్నీ చూస్తూంటే రాజా రావుకు ఇన్నాళ్ళూ గమనించని ఇలవేల్పుల్ని ఇప్పుడే చూసినట్లయింది.

ఐతే-ఇన్నాళ్ళూ యీమెను తనెందుకు నిర్లక్ష్యం చేశాడు? అనా కారనా? కాదు...అచ్చగా ఆమె తల్లి పోలిక! ఐనా, ఆకారానికి యీ బాలిక బాధ్యురా ఏమిటి? అనాధనా? నిజంగా అనాధే కనుక, యీమెపట్ల

ఇంకెంతో జాలి చూపి ఉండవలసింది; ఆ జాలిని చూపేందుకు తను డబ్బు ఖర్చుపెట్టడం మినహాగా మరేమీ చేయలేదు...ఒక్కనాడన్నా ఆమెతో ఆడుకున్నాడా? మనసారా మాట్లాడాడా? యీనాడు మాట్లాడితే, ఆమె 'నాన్నా!' అని పిలుస్తే, ఆ మాధుర్యం, సంగీతం తన హృదయపు లోతుల్లో సుడిగుండాల్ని తిప్పింది. చిన్నపిల్లల మాటల్ని విని బదుద్ధాయి ఎవడో సంగీతం కర్ణోపేతమైనదని అని వుంటాడనిపించింది. ఆ మాటల్లోని అమాయకత్వంలోనే కవిత్వం వుంది; కంఠస్వరంలోనే నాదబ్రహ్మలు ఇమిడి వున్నారు! సంగీత సాహిత్యాల మేళవింపు ప్రపంచంలో చిన్నారి పొన్నారుల మాటల్లో తప్ప ఇంకెక్కడో వున్నదనుకోవటం, అన్వేషించటం, ఉయ్యాల్లో వున్న బిడ్డ కోసం వూరంతా వెతకటంగాక మరేమిటి?

మరి ఇలాటి జయను గూర్చి తా నెన్నడూ ఎందుకు ఆలోచించలేదు? ఇప్పుడు ఆలోచిస్తే, తాను చూపిన నిర్దయకు కారకురాలు యీమె తల్లే నేమో ననిపిస్తోంది. ఒకవేళ యీమె తల్లి కారకురాలైనప్పటికీ, ఆ తల్లికి కూతురైన యీ బిడ్డపట్ల నిరాదరణకు అర్థమున్నదా? తల్లి చేసిన తప్పుకు యీమెకా శిక్ష?

'ఛీ-ఛీ! ఎంత మూర్ఖుణ్ణి! పాఠకులకు నీతులు చెపుతూ, వాళ్ళలో పరివర్తన తెగలిగే రచనలు సాగించిన నేనే యీ స్థితిలో పడ్డానంటే హాస్యాస్పదం!ఐందేమో ఐంది-యీ క్షణంనుంచన్నా, యీ బిడ్డకు అర్హత వున్న నా ఆపేక్షను హృదయపూర్వకంగా అర్పిస్తాను. యిది మానవ ధర్మంగా, మృత్యుశయ్య పక్కనే మోకరించి, ఆత్మసాక్షిగా ఆమె తల్లికి చేసిన ప్రమాణాన్ని అతిక్రమించకుండా, నాకు నేనుగా పతనం కాకుండా వుండేందుకు ఇప్పుడే దీక్ష వూనుతున్నాను' అనుకున్నాడు మనస్సాక్షితో.

బిడ్డల్ని పెంచటంలో తనకు నేర్పరితనంలేదు; అసలు పిల్లలంటేనే చీదరించుకునే స్వభావం తనది. ఐతేనేం, బిడ్డల్ని కన్నవారందరికీ, వారిని పెంచే నేర్పరితనాన్ని, ఆ బిడ్డలే అలవరించారు కదా! బిడ్డలు తమ అధికారాల్ని, తమ హక్కుల్ని-ఏడ్చి, ముద్దుగా తీర్చుకుంటూనే వున్నారు కదా! కాని, యీ బిడ్డ ఆ ముద్దు ముచ్చట్లను కాని, హక్కుల్ని-అధికారాల్ని కాని ఎన్నడూ తలచి వుండలేదు. కొంతవరకూ ఆ తల్లే కారణం! మిగతాది తను!

తన బాధ్యత యీనాడు రెండింతలు. తాను తండ్రిగానే కాకుండా,

తల్లిగా కూడా యీ మెను ఆదరించాలి. దానికి బాధ దేనికి? అది కష్టసాధ్య మనిపించేందుకు వీల్లేదు. జన్మలో చేయవలసిన పనుల్ని చేసేందుకు బద్ధకించే వాడు జన్మకే అర్హుడు కాడని తనకు తెలుసు. ఇక మిగిలిందల్లా యీ బిడ్డ సేవ చేసుకుంటూ, అది నవ్వితే, ఆనందిస్తే యీ ప్రపంచంలో తనకూ—డా కొంత నవ్వూ, ఆనందమూ మిగిలివున్నవని తెలుసుకోగలుగుతాడు. అంటే, యీ బిడ్డే దయదలచి, తనకు కొంత ఆనందాన్ని పంచి యివ్వగలదు... ఇన్నాళ్ళూ నిరాదరించినందుకు యీ బాలిక చూపే కృతజ్ఞతన్నమాట!

2

రాజారావు దీర్ఘాలోచనలో పడ్డాడు. జయ ఇంట్లో ఎలా బతుకుతోంది?

ఏదో విచిత్రమైన లోకంలోని విచిత్ర వ్యక్తుల మధ్య కాలం వెళ్ళ బుచ్చుటమేనా—లేక, ఆనందంగా అందరి పిల్లల్లాగే హాయిగా వుంటుందో తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం కలిగింది.

గదిలోంచి బైటికి వొచ్చి జయ సంరక్షణ బాధ్యతల్ని అప్పగించిన ఆయాను పిలిపించాడు.

"ఆ పిల్ల సంగతి మీ కెవరికీ పట్టలేదు. మీ జీతాలు మీకు సక్రమంగా ముట్టుతున్నప్పటికీ, దాని పెంపకంలో ఎలాటి శ్రద్ధా వుండటం లేదు...ఏమంటావ్?" అన్నాడు.

"మేము సాయశక్తులా ప్రయత్నించాం బాబుగారూ! నేను పిల్లలు గలదాన్ని. పిల్లల్ని పెంచటమంటే ఏమిటో నాకు తెలియక పోలేదు... కాని, యీ పిల్ల ఒక పెద్ద సమస్య!" అంది ముసలిది.

సమస్య! యీ మె అందరి పిల్లల్లాటిది కాదనే ధ్వనించింది. ఎందుకు కాదు? ఎట్లా కాదు?

"ఏం అల్లరి చేస్తుందా?" అన్నాడు.

"అల్లరి చేస్తే అందరి పిల్లల్లాటిదే అయ్యేది. అది పిల్లల ఆరోగ్య లక్షణం కూడాను."

"మరి?"

"ఏం చెప్పమంటారు? ఎలా చెప్పేది? ఆమె ఎవరితోనూ మాట్లాడదు. ఆమెకు ఏం కావాలో తెలుసుకో గలిగేందుకు మానవ మాత్రులకు

శక్తి చాలదు. చివరకు సకాలంలో భోజనం రాకున్నప్పటికీ ఆమె పట్టించుకోదు. తన ఆకలి కూడా తెలుసుకోలేనంత దీనంగా వుంటుంది—"

"అలాటి దీనురాల్ని నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నారన్నమాట?" అన్నాడు రాజారావు. "పిల్లలపట్ల చూపవలసిన సానుభూతిని గూర్చి కూడా ఆలోచించకుండా, ఆమె బాధలకు ఆమెను వొదిలేశారన్నమాట. అర్థమైంది!"

"కాదు...కాదు..." అందా ముసలిది. "ఎంత బతిమాలినా, భంగపడినా ఆమె మొండికేస్తుంది. జవాబన్నా చెప్పదు. మనసులోని మాట చెప్పలేని అశక్తతతో బాధపడుతుంది. ఇక మనకు మనమై ఊహించి ఏమైనా చెయ్యాల్సిందే!"

"అంటే-ఆ మూగదాన్ని విధికి వొదిలేశారు!"

"నేనంత కఠినురాలి ననుకుంటున్నారా—బాబుగారూ! పిల్లలంటే నాకు ప్రాణం! వాళ్ళతో ఆడుకుంటూ ఎన్నాళ్ళన్నా హాయిగా గడపగలను. అలాటి నాకు యీమె ఒక కొరకరాని కొయ్య ఐంది...!"

రాజారావు అడ్డు తగలాలనుకున్నాడు. కాని, ఆయా చెప్పుకుపోసాగింది: "మీకు అనేక ఉదాహరణలు చెప్పగలను. రాత్రి మీరు రావటం ఆలస్యమైతే భోంచెయ్యదు. మీతోపాటే తినాలని ఆమె పట్టుదల. ఆమెకు ఆకలైనప్పటికీ దాన్ని భరిస్తుంది: ఎంత బతిమాలినా మాట వినదు: చివరకు అలాగే పడి నిద్రపోతుంది. తీరా—మీరు వొచ్చాక, భోజనానికి లేపుతే, లేవదు. ఏడుస్తుంది... తెల్లారాక..."

"నా కోసమై దాన్ని పస్తులకూడా అలవాటు చేశారన్న మాట?...యీ విషయాలు నాతో ఇదివరకే ఎందుకు చెప్పలేదు?" అన్నాడు కోపంతో.

"చెప్పేందుకు అవకాశం రాలేదు. మీ రెప్పుడూ పని తొందరలో వుంటారాయె! తీరిగ్గా వున్నట్లు కనిపించనందువల్ల చెప్పలేక పొయ్యాను. ఐనా-ఆమె బాధ్యత తీసుకున్నాక, ఆమెను గూర్చి ఫిర్యాదులు మీతో చెప్పటం భావ్యం కాదనుకున్నాను. ఏదో విధంగా సర్దుకు పోవాల్సిందే కాని, ఎవరూ దీనికి విరుగుడు చెప్పలేరు..."

రాజారావు మండిపడ్డాడు. ఒక కొత్త సత్యాన్ని తెలుసుకొని, దాన్ని గూర్చిన బాధతో ఉక్కిరిబిక్కిరవుతున్నాడు. ఆయా మాట్లాడే దాంట్లో అర్థమే లేదనిపించింది. ఏవో కుంటి, గుడ్డి సాకులు చెపుతోంది.

ఏమైతేనేం-దీని కంతకూ తనే కారకుడు! ఆయా మీద చాలా అసహ్యం కలిగింది.

"ఛీ...ఛీ...ముందు నా ఎదుటినుంచి వెళ్ళు. చేసిన అన్యాయానికి, అక్రమానికి ఒకమూల కూర్చొని పశ్చాత్తాపపడు; ఏడ్చి ఏడ్చి నిష్కల్మష హృదయంతో తప్ప-మళ్ళీ నా ఎదుట పడొద్దు" అన్నాడు.

ఆమె మాట్లాడబోయింది.

"బుద్ధిలేదా నీకు? వెళ్ళమంటే ఇంకా సైతాన్‌లా నా ఎదుట వేళ్ళాడుతావ్ దేనికి?" అని కసిరాడు. యజమాని అంత కటువుగా మాట్లాడగలుగుతాడని ఆమె ఎన్నడూ ఊహించలేదు. ఇక యీ పరిస్థితుల్లో తను తప్పుకోవటమే మంచిదని నిష్క్రమించింది.

ఈ చిన్నారి తనకోసం కనిపెట్టుకొనివుండి, భోజనం కూడా మాని, తనపట్ల చూపిన ఆపేక్షలకు. గౌరవానికి ప్రతిఫలంగా తానేమిచ్చాడు? దానితల్లి బతికి వున్నట్లయితే ఈ పిల్ల ఎంతహాయిగా వుండేది! దాని సంగతి పట్టించుకునే వాళ్ళు లేరుగదా. ఆమె హృదయాంతరాళంలో ఏర్పడిన నిరాశ, ఆమెను ఎంత కుంగదీసి-దీనాతిదీనంగా తయారు చేసిందో, ఎంత అమాయకంగా ఆనందసౌఖ్యాల్ని కోరి పరిస్తోందో బాగా అర్థమైంది.

ఆమె అనాథ! తను కూడా ఒక అనాథే! ఆమెకు యీ ప్రపంచంలో ఎవ్వరూలేరు; ఏకాకి తనకి కాదు. ఎవరైనా దయదలచి ఆదరిస్తే సరి, లేకుంటే ఆ విచారంకూడా కలగని స్థితి ఇంత చిన్నవయస్సులోనే అలవడింది. తనూ అంతే! అలాంటి ఇద్దరు అనాథలు. ఒకరిపట్ల వేరొకరు చూపుకోవాల్సిన అనురాగాన్ని విస్మరించి, ఎవరి లోకాల్లో వారే కుంగిపోతున్నారు. తన ఏకాకితనాన్ని అర్థం చేసుకోలేదు: కాని-ఎదుటి వ్యక్తికి ఒంటరిపాటును గూర్చి క్షణమైనా ఆలోచించి చూపాలేదు. నిజానికి తనకన్న నిశితంగా, స్పష్టంగా జయను అర్థం చేసుకోగలిగిన వ్యక్తులు యీ ప్రపంచంలో ఉండేందుకు వీల్లేదు; ఎందుకంటే-తను జీవితంలో ఏ ఆత్మీయతా చిక్కకుండా, ఏ ఆధారమూ లేకుండానే జీవిత ప్రవాహంలో కొట్టుకొనిపోతూ బాధపడుతున్నాడో; దాన్ని భరించటం ఎంతకష్టమో, ఎంత వ్యథాభరితమో తెలిసివుండి కూడా, అలాటి పరిస్థితుల్లోనే వున్న వేరొక పసి హృదయాన్ని తాను చూడలేకపోవటం అంధత్వంగాక మరేమిటి? తాను ఆమెపట్ల విధిగా చూపవలసిన సానుభూతిని విస్మరించటమంటే, తనకు తానే సానుభూతి

చూపలేకుండటంగాక మరేమిటి? మానవరూపంలోనే తాను మానవత్వాన్ని విడనాడి, స్వజాతి వ్యక్తినే భక్షించటం తనకు తెలియకుండానే ఇన్నాళ్ళూ జరిగింది. ఇంతకన్న ఘోరతమ నేరాన్ని తా నింతకుముందు ఊహించలేదు కూడాను.

బహుశా ఆమెకూ తెలుసేమో—తనను 'నాన్నా!' అని పిలిచినప్పటికీ, ఆ మాటలు హృదయపు లోతుల్లోవి కావు; నాలుక చివరనుంచే వెలువడుతూన్నవని. తనను ఆత్మీయుడుగా సంబోధించినప్పటికీ ఏ ఆత్మీయతా ఏ కదలికలోనూ కనిపించనందువల్ల, ఇది కేవలం కృత్రిమమైనదనే తెలుసుకొని, అంతవరకే దక్కుడలనే తృప్తిని పొందుతోందా? ఇదే నిజమైతే గాయపడిన ఆమె చిన్నారి హృదయానికి తను జీవితాంతం అంకితమైనా, ఆ అపచారం తీరదు.

ఇవాళ ఆత్మ పరీక్ష చేసుకుంటూంటేనే కాని యీ సత్యాలన్నీ బైటపడలేదు. ఆయాను నిందించి లాభంలేదు; ఇదివరకు ఏనాడన్నా తనంతట తాను కనుక్కున్నాడు కనుకనా? ఇక అనాధను పెంచటం మాట కొస్తే, ఇవాళ తనున్నస్థితిలో ఇలాటి అనాధలను వందమందినన్నా తేలిగ్గా, తనకు తృప్తికరంగా పెంచేవాడు. కాని, ఈమెను కన్న కూతురల్లే పెంచుతానని వాగ్దానంచేసిన ఘట్టానికి సరైన విలువ, ఆ మాటల నిజమైన అర్థం ఎలా ఉండాలో ఇప్పుడే అతని మనసులో ఒక విశిష్టరూపం ఏర్పడసాగింది.

ఇంకా నయం...ఇవాళ ప్రమాదవశాత్తూ బిడ్డను చూశాడు కనుక, ఈమెను గూర్చి దీర్ఘంగా, నిశితంగా, విమర్శనాపూర్వకంగా ఆలోచించ గలిగాడు కనుక, ఇదంతా బైటపడింది. అలా కాకుండా ఇదివరకల్లేనే మరికొన్ని నెలలు గడిచినట్లయితే జయ నిజంగానే మూగదయ్యేది. తను జీవితంలో తిరిగి బాగుచేయలేనంతగా, సున్నిత హృదయంలో మానని గాయాన్ని కలిగించి ఉండేవాడు.

ఇక జరగవలసింది కూడా ఆలోచించేందుకు ఎక్కువ శ్రమ అక్కర్లేదు. ముందు నడకవలసిన దారి స్పష్టంగా కనిపిస్తూనే వుంది. మాటల్లోనే కాకుండా చేతల్లో కూడా ఆమెకు తాను కంటికి రెప్పవలెనే ఉండాలి; తనకు ఆమెగా, ఆమెకు తానుగానే ప్రవర్తించాలి. ఇందువల్ల తను సుఖపెట్టగలుగుతాడు. నిజంగానే తనకొక తోడునీడ, తనను గూర్చి హృదయ

పూర్వకంగా సానుభూతి చూపగలిగే ఒక ప్రాణిని గుర్తించినట్టవుతుంది. అందుకనే యీ క్షణంనుంచే తనను తాను ఆత్మసహితంగా ఆమెకు అర్పించుకునేందుకు నిర్ణయించుకున్నాడు.

ఆమెకు ఎప్పుడు మెలకువ వొస్తుందోనని, ఆమె సేవకు కాచుకొని ఆ పక్కనే కూర్చున్నాడు. ఆమె ముఖం చూస్తూంటే యీ నాడు మధుర స్వప్నాల్ని అనుభవిస్తోందా అనిపించింది. ఇదంతా తాను చూపిన అనురాగ ఫలితమే ఐవుండాలి. ఇక తాను చూపబోయ్యే అనురాగాన్ని భరించేందుకు ఆమె సంసిద్ధతను చూపాలి; ఆమె సంగతి ఎలా వున్నప్పటికీ, తాను మాత్రం హృదయంలో ఆ కరుణను మరి దాయలేడు...అంతే!

పసివాళ్ళతో ఆడుకుంటూ, తాను కూడా ఆ చిన్న వయస్సుకు రాగలుగుతే, ప్రపంచంలో తన కొరకు ఆనందమే లేదనుకోవటం ఒక మిథ్యగానే పరిణమించవొచ్చు. కళ్ళ ఎదుట యీ ఆనందమయిని వుంచు కొని కూడా తాను ఎంతకాలం వృధాగా గడుపుతూ బాధపడుతున్నాడో అర్థమైంది.

గొప్ప అదృష్టానికి ఎదురు చూస్తూ స్వాగత మిచ్చేందుకు సిద్ధంగా వున్న నిర్భాగ్యునివలె-రాజారావు, ఆమె మేల్కొవటానికి ఎదురుచూడ సాగాడు. దాదాపు గంట దాటాక ఆమె అటూ ఇటూ కదిలింది. మెలుకూ రాగానే ఎత్తుకునేందుకు సిద్ధంగా వున్నట్లు రాజారావు ఆమె మీదికి చేతులు జాపి వుంచాడు.

ఆమె మెల్లిగా కళ్ళు తెరిచింది. ఎదురుగుండా తనను ఆహ్వాని స్తూన్న చేతుల్లోకి వొరిగిపోయింది. ఇంతవరకూ రాజారావు హృదయంలో జరుగుతున్న సంఘర్షణా, పరిణామాలూ, నిశ్చయాలూ మొదలైనవన్నీ తనకు అర్థమైనట్లే, యీ కొత్త వాతావరణం ఏనాడో ఊహించిందే ఐనట్లుగా ఆమె నవ్వింది. ఆమెకు అర్థమయ్యేట్లు చెప్పవలసిన శ్రమకూడా లేకపోవటం రాజారావుకి యెంతో రిలీఫ్ నిచ్చింది.

ఆమెను యెత్తుకున్నాడు; ముద్దుగా తల నిమిరాడు; గోముగా బుగ్గ గిల్లాడు. నవ్వుతో కిలకిల మన్నదా చిన్నతల్లి! సుఖ నిద్రనుంచి పూర్తిగా మేల్కొన్నప్పటికీ, బరువుగా కనురెప్పల్ని తెరిచి, "నాన్నా!" అంది.

"ఏం తల్లీ?"

ఏదో చెప్పాలనుకుంది కాని, చెప్పలేకపోయింది. ఈమె తత్వం ఏ విధంగా మారివుంటుందో ఆయానుంచి తెలుసుకున్నాడు. అందుకని పిల్లలు కోరదగినవన్నీ తనే అడుగుతూ, ఆమెకు కావల్సిందేమిటో కను క్కొని సంతోషపెట్టాల్సిన బాధ్యత గుర్తొచ్చింది.

"జయా! మనం బొమ్మలు తెచ్చుకుందామా?" అన్నాడు.

"చెట్టుకింద వున్నయ్‌గా!"

"అబ్బే! అవికాదు. వాటిని ముట్టుకుంటే మురికి అవుతుంది... అందుకని-మంచి బొమ్మలు, ఆడే బొమ్మలు, గంతులేసే బొమ్మలు తెద్దాం."

"ఇప్పుడా?"

"ఇప్పుడే!"

జయ సంతోషానికి మేరలేదు. నాన్న ఇంత దయగా వుంటాడని ఆమె యెన్నడూ అనుకోలేదు. ఆమె ఆనందాన్ని బాహువుల్లో ఇముడ్చు కోలేక, తప్పనిసరిగా రాజారావు ఆమెను కిందికి దించవలసివొచ్చింది. ఆమె దాదాపు నాట్యంచేసి తన ఆనందాన్ని ప్రకటించింది.

"చూడుతల్లీ! ఆయా దగ్గిరికెళ్ళి, జడ వేయించుకొని, నీళ్ళు పోసు కొని, కొత్త గౌను తొడుక్కొని రా...మనం బజారువెళ్దాం!"

"బజార్లో ఏముంటాయ్ నాన్నా?"

"చూస్తావుగా...అన్నీ వుంటయ్. నీకు కావలసినవన్నీ కొని తెచ్చుకుందాం..."

ఏమీ ప్రశ్నించకుండానే ఆమె ఆయాను వెతికేందుకు పరు గెత్తింది. 'ఎంత అల్పసంతోషి! ఆమె ఆధిక్యం, నా అల్పత్వం ఇప్పుడే అర్థమైంది!' అనుకున్నాడు రాజారావు.

3

మరోగంట గడిచేప్పటికి రాజారావు జయ చెయ్యి పట్టుకొని మూర్ మార్కెట్‌లోని బొమ్మల కొట్టుదగ్గిరికి జేరాడు. అన్ని బొమ్మలు అసలీ ప్రపంచంలో ఉంటయ్యనే ఆ చిట్టిపాప ఎన్నడూ తలచలేదు. ఎప్పుడన్నా కలలో తల్లి కనిపించి ఒకటి రెండు తాటాకుబొమ్మలో, కొబ్బరాకు బూరానో చేసి ఇవ్వటం మాత్రం ఎరుగు...కాని, ఇక్కడో—గుర్రాలు,

హంసలు, రైళ్ళు, కార్లు—ఇంకా తనకు పేర్లు తెలియని అనేక బొమ్మ లున్నవి.

ఆమె పట్టరాని ఆనందంతో, తన్మయత్వంలో పడిపోయింది.గుడ్లప్ప గించి ఆశ్చర్యంతో మూగవోయింది.

"జయా!" అన్నాడు రాజారావు.

ఆమె పలకలేదు; స్వప్నంలోవలెనే చూస్తూ, మాట్లాడుతే-మేలు కుంటే యీ సుందర దృశ్యం మాయమౌతుందేమోనన్నంత భయంతో నిలబడిపోయింది.

రాజారావు ఆమె.స్థితి గ్రహించాడు; మెల్లిగా ఎత్తుకొని బుగ్గ గిల్లి "తల్లీ! చూశావా బొమ్మలు?" అన్నాడు.

ఆమె మేలుకోక తప్పలేదు. మేలుకున్నా ఆ బొమ్మలు మాయం కానందుకు ఎంతో సంతోషించింది.

"వీటిల్లో ఏం కావాలో తీసుకో," అన్నాడు.

వీటిని చూస్తేనే ఇంత తృప్తి కలిగిందే, తనకి ఇస్తే...ఇంకేం కావాలి? ఐతే-ఏది తీసుకోవాలో, ఏది అక్కర్లేదో తెలియటంలేదు.

"అన్నీ కావాలి..." అంది.

"అలాగే...చూడు, యీగుర్రం...దీనిమీద ఎక్కి ఊగవొచ్చు... ఏం?...యీ రైలు చూశావా? కీ యిచ్చి వొదులుతే పట్టాలమీద పరు గెత్తుతుంది...యీ దొరసానులు, యీ దొరలు...యీ......"

కొట్టువాడు ఒక్కొక్కటే వివరంగా చెప్పటం సాగించాక, రాజారావు కూడా మాట్లాడటం మాని; వినసాగాడు. వాడు చూపిన బొమ్మలన్నీ జయకు నచ్చుతూనే వున్నవి. కొనమన్నట్లు రాజారావు వైపు దీనంగా చూడసాగింది...కొన్నాడు...ఎన్ని బొమ్మలో లెక్కలేదు. ఎన్ని రకాలో వివరం చెప్పలేం...

అన్నీ కారులో పెట్టించాడు...ఆ పిల్లకు యీ బాహ్య ప్రపం చాన్ని పరిచయం చెయ్యటం ఇదే మొదలు. మార్కెట్ అంతా తిప్ప సాగాడు. ప్రతి షాపులోనూ ఏదో వొకటి కొంటూనే వున్నాడు. బిస్కట్లు, చాక్లెట్లు, జోళ్లు, పౌడర్లు, అద్దాలు, బట్టలు - ఒకటేమిటి అవసరమైనవీ, అనవసరమైనవి కూడా కొనేస్తున్నాడు. ఇంతధారాళంగా, యోచనారహితంగా ఏనాడూ తను డబ్బు ఖర్చు పెట్టలేదు;నిజానికి అలాటి

అవసరం కలగలేదు. ఎందుకంటే తను సంపాయించినప్పటికీ, జీవితపు స్థాయిని సంపాదనకు తగినట్లుగా అతను పెంచలేదు. అవసరాల నేవాటి జాబితాలో విలాసాలను ఏనాడూ చేర్చలేదు. ధనసంపాదన ఒక కళ! దాన్ని అనుభవించటం వేరొక కళ ఐతే కావొచ్చు కాని, యీ రెండో కళోపాసనకు తనలాటివాడు అయోగ్యుడనేసంగతి అతను ఏనాడో గ్రహించాడు...అలాటి తను, యోగ్యతవున్న వేరొక వ్యక్తికోసం ఈనాడు డబ్బు లెక్కపెట్టకుండా వాడగలిగాడు. ఇందువల్ల ఆమె సంతోషంగా వుంటుందనీ, ఆ సంతోషాన్నే తన మనోఫలకంమీద ప్రతిబింబింప చేయగలుగుతుందనీ నమ్మాడు. దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తే తన ఆనందం కోసమై ఖర్చు పెట్టవలసిన అవసరాన్ని గుర్తించి, అందుకు పైకం వెచ్చించాడు—అంతే!

అన్ని షాపులూ అయాక, చివరకు పుస్తకాల షాపుల వొంతు వొచ్చింది. ఆ షాపులో వెతికి కొనుక్కోవలసిన పుస్తకాలు వున్నప్పటికీ ఆ ఓపిక తనకు లేదు; ఇక జయ కూడా యీ షాపుల్ని చూసి, ఇవ్వసలు ఎవరికోసమై వున్నవనే సందేహానికి గురైంది.

మెల్లిగా నడుస్తూన్న రాజారావు ఒక షాపు దగ్గర నిలబడిపోయ్యాడు. అతని దృష్టి-లోపల వరసగ్గా పేర్చబడిన పెద్ద పెద్ద బైండ్ల మీదికి మళ్ళింది. వాటి వాలకం చూస్తే-వాటి జీవితం కనీసం ఒక దశాబ్దమన్నా వుండి వుంటుం దనిపిస్తుంది. వాటిలో మధ్యగావున్న ఎర్రబైండు అతన్ని విశేషంగా ఆకర్షించింది.

దూరానికి ఆ పుస్తకం పేరును, మాసిపోయిన సువర్ణాక్షరాలు చెపుతూనే వున్నవి. ఆ పుస్తకం తను గొప్ప గ్రంథాలని తలచిన జాబితాలోదే! నిజానికి ఆ పుస్తకం ఒకప్పుడు తనది...అందుకనే అది తన దృష్టిని అంతగా ఆకర్షించింది. ఇలాటి పుస్తకమే ఇంకా ఇతర్ల దగ్గర కూడా ఉండి వుండొచ్చు...కాని, ఇది తన పుస్తకమేనని నమ్మకం తోస్తోంది.

వేలుతో చూపుతూ, పుస్తకం పేరు చెప్పగానే షాపువాడి ముఖం వికసించింది. బీరువాలోంచి దాన్ని లాగి, గుడ్డతో దుమ్ము దులిపి రాజారావు చేతికి అందించాడు. అట్ట తెరవగానే తన పేరు రాసివుంది. తన పుస్తకాన్నే గుర్తుపట్ట గలగటంలో పొరబడలేదు.

"ఎంత?" అన్నాడు.

ఎంతైనప్పటికీ దీన్ని కొనితీరాలనే ధృఢనిశ్చయం ఏర్పడింది. ఇది ఇంకెవరి చేతుల్లోనైనా పడితే-తనలాంటి ప్రసిద్ధ రచయిత, లక్షాధికారి, పుస్తకాల్ని సెకండ్‌హాండ్ పుస్తకాల వాళ్ళకు అమ్ముకున్నాడని వెల్లడవుతుందనే భయం ఒకపక్కా, ఒకప్పుడు ప్రాణప్రదంగా, భద్రంగా దాచుకొని పఠించిన గ్రంథమన్న తలుపు తాలూకు ఆవేశం మరోపక్కా, ఆ రోజుల్లో కడుపు మాడ్చుకొని కష్టపడి కొనుక్కున్న పుస్తకమన్న అభిమానం వేరొకపక్కా, ఈ నాటి ఆ పురాతన వస్తు సామగ్రిమీది మమత ఇంకోపక్కా అతన్ని వొత్తిడి చేసినయ్.

"ఐదు రూపాయలు!" అన్నాడు షాపువాడు; వాడి మొహంలో ఎంతో ఆతృత స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. బహుశా ఏళ్ళ తరబడిగా తనకు వొదలని యీ ఉద్గ్రంథాన్ని వొదిలించుకోగలిగిన అవకాశం వొచ్చినందుకు వాడు తొందరపడుతున్నాడు!

కాని, రాజారావుకు బేరమాడ బుద్ధి పుట్టలేదు. మాట్లాడకుండా ఐదు రూపాయిల కాగితం విసిరివేసి పుస్తకం చంకన పెట్టాడు.

"నాన్నా!" అంది జయ.

"ఏమమ్మా?"

"అది బొమ్మల పుస్తకమా?"

"కాదు...ఇక వెళ్దామా?"

"ఊఁ. వెళ్దాం" అందామె.

పుస్తకాల షాపుల్ని చూడాలని రాజారావుకి ఇంటరెస్ట్ లేదు. మరి కొన్ని పుస్తకాలు తనవి ఉండొచ్చు. వాటినిగూర్చి తల బద్దలు కొట్టుకోవటం అనవసరం.

జయను ఎత్తుకొని, చకచకా కారువైపు నడిచాడు రాజారావు. ఇంటికి వొచ్చేవరకూ జయ కానీ, రాజారావుకానీ మాట్లాడలేదు. పుస్తకం తాలూకు పురాతన చరిత్ర అతనిలోనూ, కారునిండా వున్న బొమ్మల తాలూకు సమకాలిక చరిత్ర ఆమెలోనూ పనిచేయసాగినవి.

4

జయ వరండాలో బొమ్మల కొలువు పెట్టింది. ఆ బొమ్మలన్నిటికీ సమాధానాలు చెప్పే హడావిడిలో ఆమె అవస్థ పడుతోంది. వాటిని సర్ద

టంలో ఆమెకు ఊపిరాడటంలేదు. ఆయా కూడా సహాయం చేస్తోంది. ఐనా, ఆమెకు మాట్లాడే తీరికకూడా లేదు. ఒక కొత్త ప్రపంచంలోకి వొచ్చినప్పుడు అంతా గాబరాగా వుంటుంది: కొత్తదనానికి అలవాటుపడటం హఠాత్తుగా జరిగేందుకు వీల్లేదు. ఇప్పుడామె పరిస్థితి అంతే!

ఆమెలో ఎంత ఉత్సాహం అణిగివుందో రాజారావుకు అర్థమైంది. నిర్జీవ ప్రతిమకు తాను ప్రాణాన్ని ఇవ్వగలిగిన ఆనందం, ప్రపంచంలో ఒక గొప్ప సత్కార్యాన్ని చేసినప్పుడు కలిగే గర్వం, తనవల్ల సుఖపడే ఆత్మీయుల్ని చూసినప్పుడు కలిగే తృప్తి మొదలైన వివిధానుభూతులు అతన్ని ముంచి ఎత్తినవి. కొన్నేపు నిలబడి ఆమె గంతులు, కేరింతలు చూశాడు. ఆమె రాజారావును గమనించే స్థితిలో లేదు. ముందు యీ సంసారాన్ని చక్కబెట్టుకోవటమే ఆమెను వేధించే సమస్య!

రాజారావు నవ్వుకున్నాడు. ఎంత తేలిగ్గా, మృదువుగా యీ చిన్నారి హృదయం ఎలాపడితే అటు తిరగగలదో అర్థమైంది. ఆమెను ఆ బొమ్మరింటికి వదిలేసి ఆవతలి గదిలోని పడక కుర్చీలో కూలబడ్డాడు. ఒక్కసారి నిట్టూర్చి, తను కొన్న పుస్తకాన్ని తెరిచాడు.

ఈ పుస్తకం చూడగానే అతని ఊహలు పన్నెండేళ్ళు వెనక్కు వెళ్ళినవి. దారిద్ర్య బాధతో, వ్యధతో, ప్రతిదీ తక్కువైన అసంతృప్తితో, లేమితో చితికిపోయిన రోజులవి. కనపడని కన్నీరు మున్నీరుగా విడుస్తూనే, అర్థం లేకుండానే బతికేందుకు విశ్వప్రయత్నాలు చేసిన దినాలవి. చదువుకోవాలని వున్నా, ఎంత కష్టపడి, నానా అవస్థలూ పడి చదువు సాగించినప్పటికీ, ఇదంతా ఎందుకనే మీమాంసతో వేగిపోతూనే గడిపిన రోజులవి...వాటిని అంత తేలిగ్గా ఎవరు మరచిపోగలరు? కాని, పూర్తిగా మారిన యీ రోజులు, ఆ నాటి తన జీవితాన్ని తాత్కాలికంగా మరపించినవి. ఉత్తర ధృవానికీ, దక్షిణ ధ్రువం దూరమన్న న్యాయసూత్ర ప్రకారం గడచిన కాలాన్నిగూర్చి అతను ఆలోచించ లేదు—ఆ ఆలోచనలు చాలా బాధకలిగిస్తవని! ఇక ఇప్పుడీ పుస్తకాన్ని చేత పట్టుకోగానే ఆ రోజులు చాలా స్పష్టంగా గుర్తుకొచ్చినవి.

నవ్వుకున్నాడు—వెగటుగా, నిర్లక్ష్యంగా. తీరిగ్గా పేజీలు తిరగేయసాగాడు. ఈ పుస్తకమంటే తన కెంతో ఇష్టం...ఏ పరిస్థితుల్లో తానీ పుస్తకాన్ని కొనుక్కోగలిగాడో బాగా జ్ఞాపకంవుంది. రెండు నెలల

పాటు కడుపు మాడ్చుకుంటేనే కాని ఇది తనది కాలేదు! ఏ పరిస్థితుల్లో తానీ పుస్తకాన్నీ, దీంతోపాటు మరికొన్నిటినీ నిర్దయతో అతి స్వల్ప వెలకు సెకండ్ హాండ్ పుస్తకాల వ్యాపారస్థులకు అమ్మాడో కూడా తనింకా మరిచిపోలేదు.

పేజీలు చాలా పాతబడినవి; చాలా చోట్ల చిమ్మటలు రంధ్రాలు చేసినవి; బహుశా ఎవ్వరూ తెరిచి చూడని కారణాన, పేజీలలో ఇరుక్కున్న మురికి, పేజీలను కలిపి వుంచింది. . .ఇంత గొప్ప పుస్తకం తన మీద ఎవరి కన్నూ పడకుండా, ఆ బీరువాలోనే మూలుగుతూ, మళ్ళీ తన పూర్వపు యజమాని కోసమే తపస్సు చేసి, చివరకు తపః ఫలితంగా వరాన్ని పొందిందనిపించింది.

యాదాలాపంగా పేజీలు తిప్పుతున్నాడు; సగం దాటాక కళ్ళ ముందు మెరుపు మెరిసినట్లయింది. ఆ మెరుపు ఏమిటనే ప్రశ్న బయలు దేరకముందే మరో రెండు పేజీలు తిరిగినవి. వెంటనే వెనక్కు తిప్పాడు.

రాజారావు క్షణంసేపు అచేతనుడయ్యాడు. గుండె ఆగినట్లయింది. ఎలాగో నిలవ తొక్కుకొని, విషయాన్ని అర్థం చేసుకునేందుకు ప్రయత్నించాడు . . .శరీరంలోని రక్తప్రవాహం అధికమై వొణికిస్తోంది. కళ్ళు నిలకడగా లేవు. మొత్తం మనిషే తూలిపోతున్నట్లు, ఏదో మైకంతో వాలిపోతున్నట్లు తోచింది.

కళ్లు గట్టిగామూసుకున్నాడు: ఆ అంధకారంలోనుంచి తిరిగి బైట పడాలనే తొందర బాధించింది. కాని, మతిపోయి బైట పడాల్సి వొస్తుందనే భయంతో అలాగే ఒకటి, రెండు నిమిషాలు గడిపాడు. చెల్లా చెదరైన శక్తులన్నిటినీ బలవంతాన కూడదీసుకుంటూ, తనను ఎదుర్కొన బోయే 'షాక్'ను తట్టుకునేందుకు సిద్ధమయ్యాననే ధైర్యంతో మెల్లిగా కళ్ళు తెరిచాడు. ఒకవేళ తను చూసింది కేవలం భ్రమే ఐవుంటుందేమో నన్న అనుమానం అబద్ధమే! ఇదంతా కళ్లముందున్న సత్యం! కనుకనే దీన్ని ఎదుర్కోవటం కష్టమైంది.

తను ఏం చూస్తున్నాడు? వందరూపాయల కాగితం! పేజీలు కలిసే చోట, యీ నోటు తొంగిచూస్తోంది. ఎవరో కావాలనే యీ నోటును అక్కడ పెట్టి, దాని రక్షణార్థం పేజీలను కొంత అంటించారు. పుస్తకం తెరవటంలో ఆ పేజీలు విడివడి నోటు దర్శన మిచ్చింది. . .దీని వయస్సు

కనీసం ఒక పుష్కరమన్నా వుంటుంది. కొత్త కాగితం కావటంవల్ల మడతల్లో చినగలేదు. దాన్ని విప్పి, చేతితో తాకి, రెప-రెప లాడించాక కూడా నమ్మకుండా వుండటం ఎలా?

ఇది ఇక్కడికెందుకు వొచ్చింది? ఎలా వొచ్చింది? ఇది తనది మాత్రం కాదు. ఆ నాడు యీ కాగితం తన దగ్గిర వున్నట్లయితే, అసలీ పుస్తకాన్ని అమ్ముకోవాల్సిన దుర్గతి పట్టేదికాదు. ఇంకెవరిదో ఐవుండాలి. బహుశా తను అమ్మాక, దీన్ని మరెవరో కొనుక్కొని-పొరపాటున దీన్ని ఇందులోనే వుంచి, తిరిగి అమ్మేసి వుండొచ్చు. ఈ బేరంలో ఎంతో లాభం వొచ్చిందని కాదు కాని, ఆ పుస్తకానికి తనే మొదటి యజమానిగా వున్నప్పుడు, ఈ నోటు కనిపించి ఉన్నట్లయితే, తన జీవిత గమనమే వేరొక విధంగా మారి వుండేదేమో? ఈ నాటి రెండు లక్షల ఆస్థి, ఆ నాటి యీ ఒక్క నోటుకూ సమానమయ్యేది కాదు...కాని, ఈ నాడు ఇలాటి అదృష్టా లెన్నిటినో తనకు వొద్దన్నా వినకుండానే, విధి తన కాళ్ళముందు పడేసింది. ఇందువల్ల నిజంగా కలగవలసిన ఆనందాలకూడా తాను అతీతుడవటంలో ఆశ్చర్యం లేదు. నిర్లక్ష్యంగా నవ్వి, ఆ నోటును నేలమీద పడేశాడు.

ఈ పుస్తకం మీద ఇప్పుడు కొత్త ఇంటరెస్ట్ కలిగింది. పేజీ తర్వాత పేజీని జాగ్రత్తగా తిప్పుకు పోతున్నాడు. మరికొన్ని పేజీలు గడిచాక ఒక మడిచిన తెల్ల కాగితం కన్పించింది. దాని తెలుపు తగ్గి, మడతలుగానే వుంది. దాన్ని తీసి మడతలు విప్పాడు. కాగితం పాతదైనప్పటికీ అక్షరాలు చాలా స్పష్టంగా ఉన్నవి.

అది వొక ఉత్తరమని చూడగానే అర్థమౌతోంది. కింద 'లలిత' అనే చేవ్రాలు చూడగానే రాజారావు అదిరిపొయ్యాడు. పైన చూడగానే తనను సంబోధించే వుంది...అది లలిత తనకు రాసిన ఉత్తరం! దీన్ని తా నెన్నడూ చూడలేదు!!

చాలా ఆతృతతో వొణికిపోతూ, అతనాఉత్తరాన్ని చదవసాగాడు; అక్షరాలన్నీ అలుక్కు పోయినట్లున్నవి. అర్థం కావటం లేదు. కూడ బలుక్కుని చదువుకున్నప్పటికీ, అతనికంతా అగమ్యగోచరంగా వున్నట్లుంది. రెండు మూడుసార్లు చదువుకున్నాక, అతను ఆ ఉత్తరంలోని విషయాన్ని యీ విధంగా చదివినట్లు నిశ్చయించుకున్నాడు:

"రాజా!

"చాలా రోజుల్నుంచీ నీతో ఒక ముఖ్య విషయాన్ని గూర్చి చెప్పాలనుకుంటున్నాను; ఎంత ప్రయత్నించినా, అవకాశం దొరకకా, దొరికిన అవకాశాన్ని వినియోగించుకో లేకా కాలం గడిచింది... కాని, ఆ విషయాన్ని నీతో చెప్పకుండా నేను ఒక్క క్షణమూ భరించటం అసంభవమని తోచింది. ఇది మనిద్దరి జీవితాలకూ సంబంధించింది కనుక, నీవు వినేందుకు తప్పక కుతూహలపడతావని నా నమ్మకం.

"నీపైన నాకు కలిగిన అభిమానమంతా ప్రేమగా మారిందని తెలుసుకునేందుకు ఎక్కువకాలం పట్టలేదు. మొదట్లో యీ ప్రణయానికి నేనంత ప్రాముఖ్యతను ఇవ్వని మాట నిజమే కాని, అది యీనాడు చిలువలు పలవలుగా వర్ధిల్లి, నా మనశ్శాంతిని హరించింది. స్పష్టమైన దాని విశ్వరూపాన్ని హృదయంలో దాయటం నావల్ల కావటం లేదు. ఈనాడు నేను నిన్ను ప్రేమించానని చెప్పేందుకు వెనకాడనంత ధైర్యంవొచ్చింది... కాని, ఎలా చెప్పాలి? ఎప్పుడు చెప్పాలి? చెప్పాక నీవు దాన్ని అంగీకరిస్తావో, నిరాకరిస్తావో? ఇలాంటి సమస్యలు నన్ను వేధిస్తున్నవి. ఈ అశాంతిని భరించటం కన్న, ఏదో వొకటి తేల్చుకోవటమే మనిద్దరికీ క్షేమకర మవగలదని తోచింది. కాని, స్త్రీ, సహజమైన సిగ్గు కారణంగా, మనిద్దరి మధ్యా ఎంత పరిచయం, ఎంత స్నేహం, ఎంత స్వేచ్ఛ వున్నప్పటికీ ఇన్నాళ్ళూ చెప్ప లేక పోయ్యాను. ఇవాళ తప్పక చెప్పేద్దామని దృఢ నిశ్చయంతో నీ దగ్గరికి వచ్చినప్పుడు, నీ ముఖంలో ఎప్పుడూ వేళ్ళాడే అశాంతి, బాధల తాలూకు సీరియస్‌నెస్, ఈ ప్రపంచంలో నీ కెవ్వరూ లేరనే నిర్లక్ష్యం, మరీ నన్ను చూసి అత్తిపత్తాకల్లే ముడుచుకొనిపోవటం— మొదలైన లక్షణాలకు నేను భయపడి చెప్పలేక పోయి తిరిగి వొచ్చాను.

"ఇక చెప్పటమనేదే నోటితో కుదరదనే నమ్మకం కలిగాక, నా ఈ ప్రణయాన్ని ఈ లేఖ ద్వారా నీ పాదాల ముందు అర్పిస్తున్నాను. దీన్ని అంగీకరించటమో, నిరాకరించటమో నీ వొంతు. అంగీకరించే పక్షంలో ఎల్లుండి, గురువారం నాటి సాయంత్రం ఐదు గంటలకు మెరీనా బీచిలో నీ కొరకు ఎదురు చూసే నాకు దర్శనమివ్వు. మిగతా విషయాలు మనం అక్కడ మాట్లాడుకోవచ్చు.

"నీ ఆర్థిక స్థితి తెలియదనుకోకు. ప్రణయానికి యీ మిగతావన్నీ చాలా అల్ప విషయాలు. ఈ పుస్తకంలో నీ కోసమే వేరొకచోట వందరూపాయల కాగితం పెడుతూన్నందుకు అన్యథా భావించకు. అది నీకు తప్పక ఉపయోగిస్తుందని నమ్ముతున్నాను.

"నీ నిరాకరణను ఎదుర్కోవటం కష్టమే అవగలదేమో? నిరాకరణే జవాబయ్యే పక్షంలో, బీచిలో నన్ను కలుసుకోకుండటమే జవాబుగా స్వీకరిస్తాను. అదృష్టానికో దురదృష్టానికో, సముద్రపు టంచుమీద ఎదురు చూస్తుంటాను.

లలిత."

తనెంత దురదృష్టవంతుడో ఈ క్షణాన అర్థమైంది. తన జీవితపు విలువలన్నిటినీ కడుపులో పెట్టుకున్న ఈ ఉత్తరం పన్నెండేళ్ళ తర్వాత కాని తనకు చిక్కలేదు! కాని, ఈనాడు దాని విలువ శూన్యమే! చివరకు యీ ఉత్తరాన్ని వ్రాసిన స్త్రీ కూడా ఈ ప్రపంచంలో లేదు.

ఇవాళ వారమేమిటి?...ఆఁ. గురువారం! ఇలాంటి గురువారం సాయంత్రమే బీచికి రమ్మని ఆమె తనను ఆహ్వానించింది; ఇదే వేళ. కాని మధ్యలో కొన్ని వందల గురువారాలూ, సాయంత్రాలూ నడిచిపోయినవి; ఇక ముందు జీవితంలో కూడా మరి కొన్నివందల గురువారపు సాయం సమయాల్ని తాను చూడగలడేమో? కాని, ఆ గురువారం సాయంత్రానికే ఆ విలువ! మిగతా సాయంత్రాలు ఏ వారానికి సంబంధించినా, ఎన్ని సార్లు వొచ్చినా ఒకటే!

ఆ గురువారపు సాయంత్రం!ఆ ఒక్క సమయం మీదనే తన జీవితపు సౌఖ్యం తాలూకు బరువు భారాలన్నీ మోపబడిన సంగతి ఏళ్ళు గడిచాక

తెల్సుకోవాల్సి వొచ్చింది; ఆ పర్వతాగ్రం వంటి సమయంలోనే, తనకు తెలియకుండానే జీవితం తలక్రిందులై, నేల వాలి, తిరిగి అనుకుపడేందుకు వీల్లేకుండా ఛిన్నాభిన్నమైంది. బహుశా ఈ సంగతి, ఈ నాడు ఈ ఉత్తరాన్ని చూడనట్లయితే, జీవితాంతం వరకూ తెలుసుకునేవాడు కాదు. ఎంత గొప్ప జీవిత రహస్యం మూర్ మార్కెట్ లోని సెకండ్ హాండ్ పుస్తకాల షాపులో సమాధి చేయబడివుందో, అది తనకే సంబంధించినదైనప్పటికీ, ఎవరి చేతుల్లో పడేందుకైనా సరే సిద్ధంగా వేచి ఉన్నదో, అదృష్టమో-దురదృష్టమో తన్నుకొని రావటంవల్ల, కేవలం ప్రమాద వశాత్తూ అది తననే జేరిందో, ఎంత స్వల్ప విషయం మీద ఈ మానవ జీవితం ఆధారపడివుందో ఆలోచిస్తాంటే మతి పోతూన్నట్లయింది.

ఆ గడిచిన జీవితంలోని సంఘటనల రంగే మారినట్లు తోచింది; ఆ నాడు తాను పడిన పొరపాట్లు, అర్థం చేసుకున్నాననుకున్న ఘట్టాల తాలూకు అర్థాలు, తాను ఎంత తేలిగ్గా మోసపోయిందీ, అదంతా ఇప్పుడు తెలిసి వొస్తోంది. ఈ ఉత్తరం ఆ గడిచిన చరిత్రమీద ప్రసరింపజేసిన కాంతిలో స్పష్టంగా నిజస్వరూపాల్ని చూడగలుగుతున్నాడు.

ఎక్కడో కాశీమజిలీ కథల్లో రాక్షసుని ప్రాణం సప్త సముద్రాలవతలి ద్వీపంలో, ఘోర సర్పాల రక్షణలో, మర్రిచెట్టు తొర్రలోని పంజరంలోని పక్షిలో దాచివుంచిన రీతిగా-తన జీవితపు టాశలు, సౌఖ్యం, ఆనందం మొదలైనవన్నీ—ఈ పుస్తకంలోని లేఖ రూపంలో దాచబడినవని ఇప్పుడే తెలిసింది!...ఏ నైరాశ్యమైతే ఇన్నాళ్ళూ తనను పీడించిందో; అదెలా ఏర్పడిందో కారణాన్ని తెలుసుకోగలిగాడీ నాడు! ఇది ప్రక్రియ కాకున్నప్పటికీ తెలుసుకున్నందువల్ల ఆ గాథంతా తిరిగి మనోఫలకంపై ప్రతిఫలించసాగింది.

ఆ జీవితంలోని ప్రతి ఘట్టమూ తనకు గుర్తుంది: అదంతా నిన్న మొన్న జరిగినంత స్పష్టంగా జ్ఞాపకం...వాటి నీ నాడు నెమరు వేసుకోకుండా ఉండటం అసంభవం! అది విషాదగాథే ఐనప్పటికీ, తనకు మిగిలిందీ, తనకు అందిందీ,జరిగిన అన్యాయాలు, అక్రమాలు, తాను పడిన బాధలు—ఇంకా ఎన్నో ఇమిడివున్న ఆ కథను తలుచుకోసాగాడు. పడక కుర్చీలో అశక్తుని వలె, దుర్బలునివలె వాలిపోయి, కళ్ళు మూసుకున్నప్పటికీ, అతనికి కనిపించింది చీకటి కాదు; తన జీవిత చరిత్ర తాలూకు కొన్ని ముఖ్యఘట్టాలు...

5

చిన్నతనంనుంచీ తను కష్టాలే పడ్డాడు: సుఖమనేది ప్రపంచంలో వుండి, తన కళ్ళ ఎదుట సౌఖ్యపడుతూన్నవారు ఉండడం వల్ల, తన కది కరువైందన్న బాధ వుండేది. ఐతే ఆ సుఖాన్ని పొందటం ఎలాగో, పొందినవారి గొప్పతనం-ఆధిక్యత ఏమిటో, ఎంత ఆలోచించినా తనకు అర్థమయ్యేది కాదు. చివరకు తన గతి ఇంతేననీ, దీన్ని గూర్చి ఖిన్నుడవటం కంటె ఉన్నంతలోనే కాలం వెళ్ళబుచ్చటం తప్ప మరో దారి లేదనే నమ్మకంతో కలిగిన మొండిధైర్యంతో జీవితాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. నిజానికి తానా స్థితిలో దిగజారిపోయి ఉండవలసింది: కాని - చిన్న దెబ్బలతో హృదయం బండబారి, కఠినంగా తయారై, ఎంతో ధైర్యాన్ని పుంజుకుంది. ఈ ప్రాపంచిక విషయాలు చాలావరకు తనను చలింప చేయకుండా, ఒక అతీతునివలెనే రోజులు గడిపేందుకు తగిన శక్తి సామర్థ్యాలను పొందగలిగాడు.

తనకు పదేళ్ళు రాకపూర్వమే తండ్రి చనిపోయ్యాడు. అందుకు నిజంగానే తను విచారపడలేదు. తండ్రి బతికి వుండగా ఒక్కనాడైనా తన ముద్దు ముచ్చటల విషయం ఆలోచించలేదు. తను నిద్రలేవక ముందే వెళ్ళిపొయ్యేవాడు: మళ్ళీ తను నిద్రపోతూన్నప్పుడో వచ్చేవాడు. ఒకోనాడు అర్థరాత్రి తనకు నిద్రాభంగమయ్యేది. ఆ నాటి దృశ్యాన్ని చూస్తే కథల్లో తను విన్న నరకమే కళ్ళముందు ప్రత్యక్షమయ్యేది.

తన తల్లిని దూషించటం, కఠినంగా మాట్లాడటం, ఒకోసారి కొట్టటం కూడా జరిగేది. ఆమె ఒక మూల కూర్చొని నిశ్శబ్దంగా ఏడుస్తూంటే, ఆమెను ఓదార్చవలసిన బాధ్యతను విడనాడి, ఆమెను బాధపెట్టే కఠినాత్ముడైన తన తండ్రి ఉగ్రరూపం కనిపించేది... తనకే బలంవుంటే తగినంత ధైర్యం వుంటే, ఈ అన్యాయాన్ని అరికట్ట గలిగేవాడు; ఆ తండ్రిని చావబాది బుద్ధి చెప్పేవాడు: ఇవేవీ చేతకానప్పుడు తను చూస్తూ అశాంతితో, బాధతో తనలో తనే మూలుగుతూ, కళ్ళు మూసుకున్నా నిద్ర పట్టకుండానే మిగతా రాత్రి గడిపేవాడు.

తల్లి చేసిన నేరమేమిటో, తండ్రి ఎందుకామెను శిక్షిస్తాడో, చాలా రోజుల వరకూ తనకు తెలియలేదు. మర్నాటి ఉదయం—రాత్రేమీ జరగ

కుండానే శాంతియుతంగా గడిచిపోయినట్లు, ఏదో సుఖ స్వప్నాన్ని అనుభవించి-వాటి తాలూకు అనుభూతుల్ని నెమరవేసుకుంటూన్నట్లు, ఆ తల్లి-ఉత్సాహంగా, ప్రశాంతంగా, హాయిగా వున్నట్లు కనిపించగానే, బహుశా తాను రాత్రి చూసిన దృశ్యం స్వప్నమేమోననే అనుమానం కలిగేది. అందుకనే కారణాలు తెలుసుకోవాలనే తన కుతూహలం మాయమయ్యేది.

కాని, ఇలా జరగటం ఒక రాత్రి కాదు; రెండు రాత్రులు కాదు...ఎన్నోసార్లు జరిగింది. ప్రతిసారీ ఒకే రకం కల రాదనే జ్ఞానం, నమ్మకం కలిగింది; అసలిది ప్రతి రాత్రీ జరుగుతూనే ఉండి ఉండొచ్చు; తన కొక్కొక్క రాత్రి మెలుకూ రానందువల్ల తెలియటం లేదేమో? ఇంత తెలుసుకున్నాక, తల్లి పట్ల ఎంతో జాలి కలిగేది. ఐతే-ఆమె ఈ ఇంటిలో ఎందు కిన్ని బాధలు పడుతూ, ఆ తండ్రి దగ్గర అవమానించబడుతోందో తెలుసుకోవాలి.

కాని, తన ఈ ప్రశ్నలకు ఎవరు జవాబులు చెపుతారు? ఎవర్ని అడిగేట్లు? అన్నిటికీ తనకా తల్లే వుంది. ప్రపంచంలో తనకు మరెవ్వరూ లేరనే జ్ఞానం ఏనాడో కలిగింది. ఇంత ఆదరంగా చూసే తల్లినే అడగాలి.

అడిగాడు—ఎన్నో రకాలుగా. కాని, ఆమె నవ్వుతూ మాట తప్పించేది; తను చూసిందంతా స్వప్నమేనన్నట్లు ధైర్యం చెప్పేది. కాని, తనకు నమ్మకం లేదు. తల్లి కూడా తనను మోసం చేస్తోంది. ఏదో చెప్పరాని సంగతిని తననుంచి రహస్యంగా కాపాడుతోంది... కాని, తను తెలుసు కొని తీరాలి. వీలుంటే, ఏమైనా సరే-తల్లిని ఆ బాధలనుంచి రక్షించాలి. కాని, ఎలా తెలుసుకోవటం?

ఒకనాడు హఠాత్తుగా తెలుసుకున్నాడు. వీధిలోని పిల్లల్తో ఆడు కుంటుండగా ఒక ఇల్లాలు, మరో ఇల్లాలిని తనెవరో అడిగింది.

“ఆ తాగుబోతు రామనాథం కొడుకు!”

అర్థమైంది తనకు-తన తండ్రి ఎందు కింత కఠినంగా ప్రవర్తిస్తాడో! వీధి పిల్లలు కూడా ఇన్నాళ్ళూ మాట్లాడే సూటీపోటీ మాటల నిగూఢ భావాలు కూడా స్పష్టంగా తెలిసి వొచ్చినవి. అందరి మీదా, తనను నిష్కారణంగా నీచపరిచే ఈ మానవులందరిపట్లా ఎంతో ద్వేషం

అసహ్యం కలిగినవి. కాని, తనెలాగూ వీళ్ళ నెవర్నీ సాధించలేడు. వాళ్ళపై తన అసహ్యాన్ని ప్రకటించేందుకు మిగిలిన ఒక్కదారీ—తను వాళ్ళతో కలవకుండటమే!

ఖిన్నుడై ఇంటికి వొచ్చాడు. అసలు వాళ్ళందరిమీదా అలగటం కూడా అర్థం లేనిది: అందరి తండ్రులవలెనే, తన తండ్రి కూడా తాగి తందనా లాడకుండా వుంటే, తనను ఎవ్వరూ ఏమీ అనగలిగేవాళ్ళు కారు కదా!...తల్లిని ఊరడించటం ఎలాగో కూడా తనకు తెలియలేదు. ఉన్న బాధలకు తన బాధను కూడా కలపకుండా, ఆమె చూడకుండానే ఏడ్చేవాడు.

అలా రోజులు గడుస్తుండగా ఒకనాడు హఠాత్తుగా తండ్రి చనిపోయాడు: అందరు తాగుబోతుల వలెనే గుండె ఆగి మరణించాడని విన్నాడు...ఒక విధంగా ఎంతో 'రిలీఫ్' కలిగింది తనకు. తల్లికి కూడా ఆ రిలీఫ్ కలుగుతుందనుకున్నాడు: కాని, తను మళ్ళీ ఇంకోసారి పొరబడ్డట్టు తెలుసుకున్నాడు.

ఆమె ఎంతో దుఃఖించింది. ఆమెకు తన తండ్రి అంటే ఇష్టమేనేమో? ఆ బాధలు పడటమే ఆమెకు ఆనందమేమో? ఈ సంగతి ముందుగా తెలిసివుంటే తండ్రి చావుకు తనూ దుఃఖపడేవాడుకదా! తండ్రి మరణాన్ని తానెన్నడూ వాంఛించకుండా ఉండేవాడే! తన తపఃఫలమే ఇదనే పిచ్చి భ్రమ కలిగింది.

ఏమైతేనేం జీవితంలోకి క్రొత్త బాధలు దిగుమతి ఐనవి. ఇదివరకు భోజనానికి పడని ఇబ్బంది ఆరంభమైంది. ఏదో తను స్కూలుకు వెళ్ళి చదువుకుంటున్నప్పటికీ. అందరి పిల్లల్లా సంతోషంగా ఉండలేదు. ఇంటి దగ్గర తనను కనిపెట్టుకొని కూర్చున్న నిత్య జీవిత సమస్యలే తనకు బంధుమిత్రులు! మరి తన తల్లి దుఃఖపూరిత నయనాల్ని చూస్తేనే మనస్సు తరుగుకొని పొయ్యేది. ఆమెను సంతోషపెట్టాలని ఎంత కష్టపడి చదివేవాడు తను! క్లాసులో తనకన్న బాగా చదివేవాళ్ళు లేరనిపించుకున్నాడు. తల్లి విని, ఆనందించాల్సినంతగా ఆనందపడలేదని తెలుసుకున్నాడు. మరి ఏం చేస్తే ఆమె సంతోషిస్తుంది?

సమస్యలు ఎటూ తేలకుండానే కాలం గడుస్తోంది.

ఇంట్లో వున్న వస్తువులు అమ్మకానికి పోతూన్నవి. వెండి బంగారాలు ఎన్నో రోజులు రాలేదు. మిగతా సామాన్లు ఒక లెక్కలోవే కాదు. ఉన్నది అమ్ముకున్నా తినాలి; సంపాయించన్నా తినాలి. తండ్రి బాధ్యతైన సంపాదన తల్లి నెత్తిన పడింది. నిస్సహాయ స్థితిలో ఆత్మ విశ్వాసం ఒక్కటే ఆధారంగా ఆమె సంపాయించి తనను పోషించేందుకు నడుం కట్టింది.

ఆమె వంటచేసి సంపాయించి తనను చదివిస్తోంది. శక్తికి మించిన బరువులు లాగటంవల్ల ఆమె ఆరోగ్యం చెడింది; చెడిన ఆరోగ్యాన్ని బాగుచేసుకునే తాహతు లేదు; ఆరోగ్యం చెడినట్లు కనిపించకుండా నటించటం ఒక్కటే ఆమె చేయగలిగింది.

తండ్రి ఆస్తి యేమీ సంపాయించలేదు: పేరు ప్రతిష్ఠలూ లేవు; సామాజికంగా కూడా హీనస్థితిలో వున్న కుటుంబం! ఆ తండ్రికి కొడుకైనందుకు ఆయన తాలూకు ఆస్తిపాస్తు లేమీ రాకున్నా, ఆ పరువు మర్యాదలు మాత్రం తనకు సంక్రమించినవి. చివరకు ఆ తండ్రి చని పోయినా, ఆయన ప్రతిబింబమైన తనపట్ల ప్రజల అభిప్రాయం మారలేదు.

ప్రతి చిన్న విషయంలోనూ తోటివారు చూపే యీ చిన్న చూపు తనకు స్పష్టమౌతూనే వుంది. తాహతా లేదు: డబ్బు దస్కాలా లేవు; అంగబలం కానీ, అర్థబలం కానీ లేవు. మరి ఏవిధంగా సాటివారితో తను కలవగలడు? ఆ అర్హతలు లేని తనను వారు దూరాన వుంచేవారు; అసలు తనే వాళ్ళకు దూరంగా జరిగేవాడు.

పండుగల్లో మిగతా పిల్లలందరూ కొత్త బట్టలు తొడుక్కొని సంతోషంగా, సరదాగా వుంటే-తను సగం చచ్చి, ఇంటి మూలల్లో కుంచుకొని పొయ్యేవాడు. మిగతా సద్గుణాలు ఎన్ని వున్నప్పటికీ, డబ్బు లేదు కనుక-విలువ లేకుండా పోయింది. ఈ విధంగా తనలో 'ఇన్‌ఫీరియారిటీ కాంప్లెక్స్' మొదటినుంచీ గాఢంగా పనిచేయసాగింది.

అందుకనే తను ఎవరి పొత్తుకూ పొయ్యేవాడు కాదు. ప్రపంచంలో వున్నా, ప్రపంచానికి దూరంగానే వున్నట్లు ప్రవర్తించేవాడు. తన జీవితం ఎంతో రహస్యంగా, అజ్ఞాతవాసంలో వున్నట్లే గడిపేవాడు. ఈ తత్వమే తనకు బాగా అలవడిపోయింది.

కాలేజి చదువును కూడా తల్లి నిరుత్సాహ పరచలేదు. ఉన్నంతలోనే ఆమె తనకు ఏ లోటూ లేకుండా చేసేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తోంది. ఆమె జీతం ఇరవై రూపాయలూ ప్రతినెలా తనకు ఇస్తుంది! కాని, ఈ మొత్తంతో తన కాలేజి చదువు సాగుతుందా?

ఛీ...ఛీ...ఎందుకొచ్చిన చదువనిపించేది. తల్లిని సుఖపెట్టలేని తన బతుకు నిరర్థకమని తోచేది. కాని, పెద్ద చదువులు చదివితే పెద్ద ఉద్యోగాలు దొరుకుతవనే ఆశ పీడించబట్టే యీ కష్టాల్ని భరించటం జరిగింది.

మొదటినుంచీ సగం జీతంతోనే చదువు సాగించాడు; కాలేజీలో అదికూడా లేకుండా చేసుకునేందుకు నానా అవస్థలూ పడ్డాడు. చివరకు నాలుగోవొంతు జీతం మీద అధికారులు చదువు చెప్పేందుకు ఒప్పుకున్నారు. ఇది గుడ్డిలో మెల్లగా కనిపించింది.

ఇంతతో సమస్యలన్నీ తీరినట్లు కాదు. పుస్తకాలు, బట్టలు, భోజనం, ఉండేందుకు కింత పంచ—ఇవన్నీ ఎట్లా? తల్లి సంపాదన ఏ మూలకు? ఆమెను వేధించి లాభం లేదు; అంతకన్న ఆమెకు శక్తిలేదు. తనే ఏదో విధంగా సర్దిపెట్టుకోవాలి.

పట్టుదలా, సహనశక్తీ వుంటే సాధించటం అంత కష్టం కాదనే విషయాన్ని తన జీవితారంభం నుంచీ గమనిస్తూనే వున్నాడు. తన తల్లిలో ఈ గుణాలన్నీ స్పష్టంగా చూస్తున్నాడు. నిరాడంబ్రీ ఐశ్వర్యవంతుల ఇంట నానా చాకిరీచేసి, ఖిన్నవదనంతో మన్న గ్లాని గలచుకొని, దాని నుంచే ఆవేశాన్ని పొంది, శరీరాన్ని గృహదాసంగా భావించి-కష్టించి పనిచెయ్యాలనే నిశ్చయాన్ని పొందేవాడు. అందుకనే రెండు ట్యూషన్లు ఏర్పరచుకొని పద్నాలుగు రూపాయలు సంపాయించసాగాడు.

ఉదయం ఒక ట్యూషన్ కాగానే గదికి వొచ్చి, ఇంత అన్నం వొండుకొని ఏ పచ్చడో వేసుకొని తిని, కాలేజీ మూడు మైళ్లూ నడిచి వెళ్ళేవాడు. బస్సు ఎక్కితే డబ్బు చాలదు; సినిమా-అలాటివి జీవితావసరాలుగా కనిపించలేదు; అవి భోగాలు; అందుకని వాటివైపు కన్నెత్తి చూడడు. తిరిగి సాయంత్రం కాలేజి వదలగానే రెండో ట్యూషన్ ముగించుకొని గదికి వొచ్చేప్పటికి బాగా చీకటిపడేది. మసిబారిన లాంతరు వెలిగించుకొని, పొద్దుటి అన్నమే తినేవాడు; ఆ గదువాక కాని గదిలో చదువు సాగేది కాదు. స్వభావంగా బాగా తెలివిగలవాడు కనుక, ఏమాత్రం

కష్టించి చదివినా చాలు; అసలీ చదువంతా ఏనాడో తాను నేర్చిందేననే భావం వుండేది. చదువును గూర్చిన చింతలేదు...కాని, జీవితమంటే ఏమిటి? జీవితంలో సుఖ మెక్కడు? దాన్ని సాధించటం ఎట్లా? తన సంగతి ఎలా వున్నా తన ముసలి తల్లి మాటేమిటి? ఆమెకు ముక్తి ఎప్పుడు? ఈ సమస్యలే తనచుట్టూ పడకలల్లే వేళ్ళాడుతూ వేధిస్తూండేవి.

పన్నెండేళ్ళ నాటిమాట—కాలేజీలో చదువుకునే ఆ రోజుల్లో జరిగిన గాథ తాలూకు నాయకే ఈ లలిత. ఆమెతో జరిగిన పరిచయం కూడా చాలా విచిత్రంగానే వుంది.

తనకీ లోకంలో ఎవ్వరూ లేరని తెలుసుకున్నప్పటినుంచీ, ఒంటరిగానే తాను జీవించ గోరేవాడు. చివరకు సానుభూతి చూపేవారుకూడా కరువైనందువల్ల, ఏకాకిగా-తన బాధల్ని తానే భరిస్తూ, నెలకు మూడు రూపాయిల అద్దె ఇస్తూ, ఆ గదే లోకంగా కాలం గడిపేవాడు. ఆ గదిలోనే ఒకమూల వంట, మరో మూల చింకి చాపమీద శిథిలావస్థలో వున్న పక్క బట్టలూను. రోజూ ఒక్కసారి ఓపిక చేసుకొని ఊడ్చుకుంటూండేవాడు. ఉన్న ఒక్క కిటికీ తీస్తే తన ఈ సంసారమంతా బజార్లోకి కనిపిస్తూనే వుంటుంది. కొంత కాంతితోపాటు, బజారు గోల, దుమ్ము కూడా లోనికి ప్రవేశిస్తవి. నిద్ర పోదల్చుకున్నప్పుడు తప్ప యీ కిటికీని తీసి బతకటం కష్టం.

ఎవరన్నా స్నేహితుల్ని సంపాయించుకునే ప్రయత్నం తానెన్నడూ చేయలేదు. కాస్త గౌరవ మర్యాదలున్న ఏ స్నేహితుడు, కాస్తో కూస్తో చదువు సంస్కారాలున్న ఏ మిత్రుడు ఈ మురికి సందులోకి, ఈ పందుల కొట్టాంలోకి వొస్తాడు? అసలు ఇదంతా తన జీవిత రహస్యం. దీన్ని ఇతరులకు తెలియనీయకుండా కాపాడుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతైనావుంది. అందుకనే తనతో స్నేహానికి ఎవరైనా ప్రయత్నించినా, తాను వొదిలించుకునేందుకు ప్రయత్నం చేసేవాడు.

తనకున్నవన్నీ నాలుగు జతల బట్టలు: రెండు జతలు ఇస్త్రీకి వేస్తే, మిగిలిన రెండు జతల్లోనూ ఒకటి కట్టుకోవటం, మరోటి ఉతికి - ఆ గదిలోని దణ్ణెంమీదనే ఆరవేసుకోవటం దినచర్య. ఈ ముతక బట్టల్తో కాలే

జికి వెళ్ళి చదువుతూన్నా, ఎవ్వరూ తనను కాలేజి విద్యార్థిగా కూడా గుర్తించటం లేదు. రత్నాల మధ్య రాయి లాగు, ఒక మూల పొదిగి కూర్చునేవాడు. వారి ఆధిక్యతను తాను గ్రహించక పోలేదు: తన అల్పత్వమూ తనకు కొత్తకాదు: దీన్ని భరించ గలగటానికి ఎన్నో రోజులుగా అలవడే వున్నాడాయె!

ఎన్నడూ కన్నెత్తి ఎవర్నీ తేరి పారజూచే ధైర్యం తనకు లేదు. ఎటు కదుల్తే ఏం అపచారమౌతుందోనన్న భయం తనను వేధిస్తూ వుండేది. తల వంచుకొని, తలపుల భారంతో ఆయాసపడుతూ నడిచి వెళ్ళేవాడు. తనపట్ల జాలి చూపేవాళ్లు లేనందుకు తను విచారించలేదు: కాని - తన ఈ స్థితి ఇతర్లకు నవ్వులాటగా వుండటానికి మాత్రం తను చాలా గాయపడేవాడు.

దీనంగా, అణిగి మణిగి వుండి, ఏదో విధంగా జీవితాన్ని నడుపుతూన్న తను, మిగతా విద్యార్థుల కన్నెర్రకు గురయ్యాడు. నిజానికి తను చేసిన అపచారం ఏమీ లేదు. తనకు, తనలాంటి హీనవాడికి, అన్నిటికి అన్ని ఫస్టు మార్కులు రావటమే తన నేరం! శాస్త్రాల్లో వొచ్చి వెళ్ళే హీన పురుషులకు చదువు అంటకుండటం లేదా! ఎన్నో సూటీపోటీ మాటలు పడుతూనే, వాటన్నిటిని దులుపుకుంటూ [illegible]కాల్సి వొచ్చింది.

ఒకళ్ళిద్దరు సహృదయులు తన తెలివితేటల్ని అభినందిస్తూ, స్నేహితులయ్యే ప్రయత్నాలు చేశారు. కాని, తాను వాళ్ళను ప్రోత్సహించకపోగా, నిరుత్సాహ పరిచాడు. అనుకున్నాడు: తనకు ఎవ్వరూ అక్కర్లేదు: ఎవరు మాత్రం ఏం చేయగలరు? ఆ విధికే తనపట్ల దయ లేదు: ఇక ఈ మానవ మాత్రులతో తనకేం లెక్క? ఏ నేరమూ చేయకుండానే, తన బతుకు తాను బతుకుతూన్నందుకు తనపట్ల యీసడ్డ ప్రదర్శించే మానవుల్ని, మానవులుగా గుర్తించి తాను కౌగిలించుకోగలడా? వారి అంతస్థు వేరు: తన అంతస్థు వేరు. వారు పిలిచినా తాను వారి అంతస్థుకు వెళ్తే, ఒకనాడు అంత ఎత్తునుంచి పడటం తప్పదు; అప్పుడు తను ఛిన్నాభిన్నాలుగా, తిరిగి కలిసే అవకాశం లేకుండా చితికిపోతాడు. అందుకనే తను అందరికీ దూరంగా జరిగి కూర్చున్నాడు.

తనకు ఉన్నదల్లా ఒక్కటే ఆత్మబంధువు...తల్లి! వారానికోసారో పదిరోజులకొకసారో ఆమె పనిచేసే ధనవంతుల ఇంటికి, పైలాపూర్ వెళ్ళి

వొస్తాడు. ఆమెకు కొత్త కోరిక వుంటే దొడ్డి గుమ్మం దగ్గిర కలుసుకొని కావిలించుకొని బావురుమంటుంది. తనామెకు ఎంతో ధైర్యం చెపుతాడు. ఆమెను నవ్విస్తాడు. ముందొచ్చే రోజులు కలిసి వొస్తవని నమ్మిస్తాడు. ఆమె అమాయకంగా అంతా నిజమే ననుకుంటుంది; ఆ కాస్సేపూ తాను ఊహించిన కలను తను కూడా అనుభవిస్తాడు. . .ఆ తరువాత ఆమె దగ్గిర సెలవు పుచ్చుకొని బరువైన హృదయంతో కాళ్ళీడ్చుకుంటూ నడక సాగిస్తాడు. మైకం వొదిలి మళ్ళీ మామూలు వాతావరణంలో పడతాడు.

ఇంతకు మించి తనకు సజీవ వ్యక్తుల స్నేహం లేదు; దాన్ని తను ఆశించనూలేదు. ఐతే-తనకూ వేరొక ప్రపంచం వుంది: ఆ ప్రపంచంలోని వ్యక్తుల్ని తానెన్నడూ చూడలేదు. వారితో తనెప్పుడూ మాట్లాడలేదు. కాని, వారు మాట్లాడేది మాత్రం తనకు వినిపిస్తుంది; తనచేత ఆలోచింప జేస్తుంది. వారి మాటల వెనుక దాగిన నిత్య జీవిత సత్యాలనేకం తనను కదిల్చి వేసినవి. అంధకారంలో దారి తెలియక చేతుల్తో తడువుకునే స్థితిలో ఆ ఆత్మీయుల వాక్కులే ఎంతో కాంతిని ప్రసరింప జేసినవి; గుడ్డివానికి దృష్టి రావటంలాటి అనుభూతిని పొందాడు. ఇప్పుడు తానొక విశిష్ట రూపంలో ప్రాపంచిక విషయాలనేకం, కొత్త పంథాలో, నిశితంగా, నగ్నంగా, యథాతథంగా చూసి అర్థం చేసుకోగలుగుతున్నాడు.

ఈ బంధు వర్గం ఎంతమంది వున్నప్పటికీ తనకా గదే చాలు. వారు ఎప్పుడూ తన కొరకు కనిపెట్టుకొని వుంటారు. వారికి తృప్తినిచ్చే భోజనమూ అక్కర్లేదు: పొగడ్తలతో వాళ్ళు పులకరింపచేయవలసిన పనిలేదు. అసలు వారిని పలకరించకున్నా వారేమీ పట్టించుకోరు; కాని-వారిని పరామర్శిస్తే మాత్రం, వారు చెప్పే మాటల విలువల్ని గ్రహించి తీరవలసే వుంటుంది. తనకు వారే గురువులు: బోధకులు: మొహమాటం లేకుండా విమర్శించగల సమర్థులు. వారిపట్ల తనకు ఎంతో గౌరవం వుంది. . .వారే చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన సాహిత్యాన్ని సృష్టించిన మహా రచయితలు! వారి ఆరాధనలోనే తను మైమరిచిన ఆనందాన్ని పొందుతూ, భావాల పర్వతాగ్రాలకు నడిచి, రెండు కళ్ళూ చాలనంత దృశ్యాల్ని చూడగలుగుతున్నాడు.

ఆలోచనలు, భావాలు, ఆదర్శాలు, అభిప్రాయాలు మొదలైనవి కొత్త రంగులు పూసుకున్నవి. ఒక వినూత్న దృక్పథం అలవడ్డాక, ప్రపంచమనే చిక్కు దారానికి ఒక కొస చేతికందినట్లనిపించింది. జీవితంలో

తనకు బాసగా, తోడుగా నీడగా తన మనస్సే నిలబడి వుంది; మహా రచనల ఆకు రాలిమీద పదును పెట్టబడిన తన మెదడుకు నిత్య జీవిత సమస్య లనేకం నల్లేరుమీది బండి నడకగానే ఉన్నవి.

జీవితాన్ని అనుభవిస్తూ అర్థం చేసుకోవాలి; లేదా-అనుభవజ్ఞులనుంచి జీవిత సారాన్ని తెలుసుకోవాలి. మొదటిది చుట్టుతోవే కాకుండా, ప్రమాదకరమైనది కూడాను. కాని, ఈ రెండోది అడ్డతోవ. రచయితల నుంచి తాను తెలుసుకోగలిగిన అనేక లోకోత్తర సత్యాలు, సాహిత్యం ద్వారా తనకు పరిచయమైన అనేకమంది వ్యక్తులు, వారి తత్వాలు, ప్రపంచం పోకడ, సామాజిక జీవనం మొదలైన అనేక విషయాలు అర్థమైనవి. ఇంత చిన్న వయస్సులోనే ఎంతో అనుభవాన్ని సంపాయించి నట్లయింది.

దీంతోపాటే ఒకరకం వేదాంతం కూడా బోధపడింది. ఇన్నాళ్లూ తనకు అది లేదు. ఇది లేదనే బాధవుండేది. ఇప్పుడది చాలా వరకు తగ్గింది. ఉన్నతాశయాల వృక్షశిఖరంలో పెరిగిన ఎత్తులనుంచి చూస్తే, తాను ఎరిగిన కొన్ని వ్యక్తిత్వాల దృష్టినుంచి గమనిస్తే, ప్రాపంచిక విషయాలు ఎంత అల్పమైనవో కనిపించేవి. సాహిత్యంలో లోతులకు పోయ్యే కొద్దీ మనో వికాసం కలగటంవల్ల తానొక అసామాన్యుడుగా, అతీతుడుగా రూపొంద గలుగుతున్నాడు.

కోర్కెలను తృప్తిపరచేందుకు రెండు మార్గాలున్నవి. ఒకటి— కోర్కెను తీర్చుకోవటం. రెండు- కోర్కెను ఎదుర్కొని జయించటం. తన లాంటి బీదవాడికి ఈ రెండో పద్ధతే ఉత్తమమైనది. ఇది అన్ని సందర్భాల్లోనూ సాధ్యమయేది కాదు కాని, స్వానుభవం ద్వారా, ఉపాసన ద్వారా చాలా వరకు కోర్కెల వొత్తిడి నుంచి తప్పించుకో గలుగుతున్నాడు.

ఈ కారణంగానే తాను తన చుట్టూ వున్న వారి స్నేహాన్ని తృణీకరించి నప్పటికీ, ఒక ప్రత్యేక ప్రపంచాన్ని సృష్టించుకొని, ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వాన్ని రూపొందించుకో గలిగాడు. జీవితం తాను అనుకునేటంత దుఃఖమయం కాదనీ, జాగ్రత్తగా ఆలోచించినట్లయితే అంత క్లిష్టమయింది కూడా కాదనీ తోచేది. అందుకనే బీదరికపు బాధలో కూడా ఒక రకం ఉత్సాహంతోనే బతకటాన్ని నేర్చాడు. ఐతే, ఇది సమస్యను ఎదుర్కో-

కుండా పక్కతోవల వెళ్ళడం కాదా అనిపించేది...కావొచ్చేమో? తగిన శక్తి సామర్థ్యాల్ని పొందేవరకూ తప్పించుకోక మరి చేసేదేమిటి?

కొద్ది రోజులు గడిచాక, తను మాత్రం ఎందుకు సాహిత్యాన్ని సృష్టించరాదనిపించింది; కాని-తన అభిమాన రచయితల్ని తలుచుకుంటే, రాయటానికి సిగ్గేసింది. అందుకని తన అభిప్రాయాలను హృదయంలోనే దాచుకోసాగాడు. ఎన్ని కష్టాలకు ఓర్చుయినా సరే, చివరకు భోజనం మానుకొని కూడా పుస్తకాలు కొంటూనే వున్నాడు; చదువుతూనే వున్నాడు. ఆ పుస్తకాలిచ్చే ఆనందం ప్రపంచంలో మరెక్కడా తనలాటి నిర్భాగ్యుడికి దొరకదు!

అనేక రచనలు జీర్ణమై పంటబట్టినవి. ఇదివరకల్లే వాటిని మనస్సులో దాచుకునేందుకు మరి చోటు లేదు. ఆలోచించిన కొద్దీ అశాంతి ప్రబలుతోంది; ఆలోచనల్ని ఆపేందుకు, మెదడును ఆగమనేందుకు వీల్లేదు. ఫలితంగా తనూ రాయసాగాడు.

ఒక రాత్రి కథ రాశాడు; తీరా చదువుతే అనుకున్న దాంట్లో పదో వొంతు కూడా కాగితంమీదికి రాలేదనిపించింది. ఐతే-తను నిరుత్సాహ పడలేదు. మర్నాటి రాత్రి మరో కథ రాశాడు. ఈసారి రాసిందాన్ని చదివేందుకు భయపడ్డాడు. తనకు ఎలా వుంటేనేం—ఇతర్లకు ఎలా వుంటుందో చూడాలనిపించింది; ఎందుకంటే- ఆ రాసుకుంది తనకోసం కాదుగా!

ఐతే-ఎవరికి చూపేట్లు? బాహ్య ప్రపంచంలో తన మేలు కోరే వారెవ్వరూ లేరుగా మరి! ముఖాముఖీగా ఎవరితోనూ నిలిచి మాట్లాడ లేడాయె! ఎందుకైనా మంచిదని ఏదో మారుపేరుతో ఒక వార పత్రికకు పంపాడు. పంపిన నాటి రాత్రి మాత్రం ఏమౌతుందోనని తర్కించుకున్నాడు...దాని సంగతి ఎలావున్నా చేతుల దురద మాత్రం తీరలేదు. మళ్ళీ ఆ రాత్రి కూడా రాశాడు.

ఆ తరువాత దాదాపు రోజూ రాస్తూనే వున్నాడు. పత్రికకు పంపిన రచన సంగతే మరచిపొయ్యాడు. ఒకనాటి రాత్రి గదికి రాగానే కాళ్ళకేదో తగిలి, ఎగిరి గంతేశాడు. అగ్గిపుల్ల వెలిగించి చూస్తే-పత్రిక! అప్పుడు గుర్తొచ్చింది-బహుశా తన కథ అచ్చయి వుంటుంది. ఎంతో ఆతృతతో లాంతరు వెలిగించి చకచకా పత్రిక పేజీలు తిప్పాడు. తన కథ

అచ్చయింది...ఎంత ముద్దులు మూటగడుతూ వుందా అచ్చు! నిజంగానే తన కథ ఎంత అందంగా వుంది!

చదువసాగాడు...చాలా బాగుంది! రాస్తున్నప్పుడూ, రాశాకా అంత బాగా అనిపించలేదు. తీరా అచ్చయ్యాక ఎంతో బాగుంది! ఆ సంపాదకునికి కూడా బాగుందనే ఉంటుంది: లేకుంటే ఎందుకు ప్రచురిస్తాడు?

ఒక మేరు పర్వతమే ఎక్కినట్లయింది. ఎంతో ఉత్సాహం, ఒక కొత్త శక్తి తనలో ప్రవేశించింది. పదిహేను రోజులుగా రాసిన ఏడెనిమిది కథల్నీ ఆ నాడు తిరిగి చదివే ధైర్యం కలిగింది. పత్రికల్లోని మిగతా కథల్ని కూడా చదివి చూశాడు. ఏ కథ కూడా తన ప్రచురిత రచనతో కాని, రాతలోనే వున్న వాటితో కాని సమానంగా లేదు...కనుక తాను మంచి రచయితగా పేరు పొందటం చాలా తేలికే అనిపించింది.

ఈసారి రెండు కథల్ని ఆ వార పత్రికకూ, మరో రెంటిని ఇంకో వార పత్రికకూ పంపాడు. ఎన్నో కథా సంపుటాలు ప్రచురించి ఇన్నాళ్ళుగా తాను ఊహించిన అనేక కథలకు రూపాన్నిచ్చేందుకు తగిన పునాదుల్ని వేసినట్లే భావించాడు. రచయితలో ఆ నిర్ణయం సరదా కాదు, మెదడు పదునవుతూ. ఊహా పరిధులనే పోనీయని సమ్మోహపరచనే సత్యం తన పట్ల రుజువైంది.

రెండు మూడు నెలలు గడిచినై: పత్రికలన్నీ కూడా కలం పేరు తోనే అచ్చవుతున్నాయి. కొత్తగా పేరు పెట్టుకుంటూ తాను మనసులోనే ఒక విశిష్ట రూపాన్నిస్తున్నట్లు భావాలను తేటగా, వాడిగా రాస్తూ వస్తున్నాడు. కొన్ని పత్రికలవాళ్ళు కొద్ది ప్రతిఫలం కూడా పంపారు. ఇది తన ఉత్సాహాన్ని రెట్టించింది. కేవలం డబ్బు కోసమే కాకుండా, కొద్దిగానైనా సంపాదన కూడా ఇది సాధ్యమని తెలుసుకోగానే, చిన్న నమ్మకానికి తన ఆర్థిక పరిస్థితిని కొంతైనా కూడా చక్కదిద్దుకోవచ్చుని, తన కొక దారి దొరికిందని సంతోషించాడు.

ఐతే, గత ఈ సాహిత్యసేవను గూర్చి ఎవ్వరికీ చెప్ప లేదు. ప్రజలు ఏమనుకున్నారో వినాలని వుంది; కాని-ఆ అవకాశాన్ని కల్పించటం ఎలా?...హఠాత్తుగా ఒకనాడు ఇద్దరు విద్యార్థుల సంభాషణ విన్నాడు. వారు తను రాసిన కథను గూర్చి చర్చిస్తున్నారు. వారి మాటల ధోరణిని చూస్తే తనది ఉత్తమ సాహిత్యమనే వారి అభిప్రాయమును గ్రహించగలి

గాడు. మంచి ధైర్యం కలిగింది. చాలు—ఇలాగే పాఠకులు అనుకున్నంత కాలం, సాహిత్య సేవలో తను వెనుకంజ వేయక్కర్లేదు.

తన అభిప్రాయా లనేకం సాహిత్యంద్వారా దేశం మూలమూలకూ ప్రసారమౌతున్నవి. పత్రికల్లో ప్రచురించబడే సంపాదక లేఖల్లో తన రచనల ప్రాశస్త్యాన్ని గూర్చి కూడా చదువుతూనే వున్నాడు. తనకు గర్వం కలిగినమాట నిజమే కాని, అందువల్ల మూర్ఛపోలేదు. అది ఒక రకం ఆత్మవిశ్వాసాన్ని నెలకొల్పింది: ఫలితంగా తను నవలా రచనకు కూడా దిగాడు.

ఇలావుంటూండగా తనకొక సాయంత్రం లలితతో పరిచయమైంది.

7

ఆ సాయంత్రం పద్మనాభంగారి మేడలోనిగదిలో సెకండ్ ఫారం చదివే ఆయన కుమార్తెకు ట్యూషన్ చెపుతున్నాడు. అవతలి గదిలో ఎవరో చుట్టాలో, స్నేహితురాండ్రో వొచ్చిన హడావిడి స్పష్టంగా వినిపిస్తోంది. శిష్యురాలు త్వరగా తనను వొదిలించుకొని వెళ్ళే ప్రయత్నంలో వుంది; కాని, తనే పట్టుదలతో ఆమెను పాఠం చెపుతున్నాడు. ఆమె అన్య మనస్కంగా ఉండటంవల్ల, కోపం వచ్చింది: అంతకన్న అవతలి గదిలోని నవ్వులూ, పరాచికాలూ, వాటిని సమకు ఎగసమతిచేసే వ్యక్తులూ తన క్రోధానికి కారకులయ్యారు.

ఏం చేయటమో తోచక నానా అవస్థపడే సమయంలో 'చిట్టీ!... చిట్టీ!' అని అంటూ లలిత నవ్వుకుంటూ ప్రవేశించింది. ఇక చిట్టి ఆమెను చూడగానే, తన చదువూ, మాస్టారూ, యీ ప్రపంచమే మరచిపోయి లలిత దగ్గిరకి పరుగెత్తింది.

కాని, లలిత పరిస్థితంతా క్షణంలో మారిపోయింది. నవ్వుతో కల కల లాడే ఆమె ముఖాన్ని కారుమేఘం కమ్మివేసి నట్లయింది. చేయరాని పొరపాటు చేసినట్లు, మాడికి ఎవరికో హాని చేసినట్లు, దాని తాలూకు పశ్చాత్తాపంతో వేగిపోతున్నట్లు బాధపడింది.

ఎదురొచ్చి కౌగిలించుకునేందుకు సిద్ధంగావున్న చిట్టిని కూడా గమనించకుండానే "సారీ! మీ చదువు పాడుచేశాను!" అందామె.

ఆమె ఆనందాన్ని పాడుచేసిన తానే క్షమార్పణ వేడటం ఫనికులింట

ఆచార మే మోనని బాధతో ఉక్కిరి బిక్కిరవుతూన్న తనకు- ఊపిరి పీల్చుకునే సావకాశం కలిగింది. తనపట్ల ఇంత దయగా మాట్లాడే వారుంటారని తనెన్నడూ తలచలేదు.

"ఫర్వాలేదు..." అని తల వొంచుకున్నాడు.

ఈ లలితను చూడటం తన కిది మొదటిసారి కాదు; ఆమె తనకు క్లాసుమేటు కూడాను. క్లాసులోవున్న ఐదారుగురు ఆడపిల్లల్లోనూ యీమె అన్నింటా మిన్న. ఒకటి రెండుసార్లు తనతో మాట్లాడాలని ప్రయత్నించింది. కాని, తనే దులుపుకొని పారిపొయ్యాడు. అదంతా తనకు గుర్తుంది; ఇంతకు పూర్వం జరిగిన ఆ చిల్లర సంఘటనల్ని గూర్చి ఎన్నడూ ఆలోచించలేదు...ఇక ఇప్పుడు యీ సంఘటన ఒక విధంగా తనకు కొత్త సమస్యల్ని తెచ్చిపెట్టింది.

మొదటిది: ఆమె పరిచయం చేసుకోవాలనుకున్నా తను పారిపోయి పరాభవించటం. రెండోది: తన జీవిత రహస్యం—ట్యూషన్లు చెప్పుకొని నానా అవస్థలూ పడుతూన్న సంగతి యీమెకు తెలియటం! విద్యార్థు లెవ్వరికీ తెలియకుండా, అతి మెలకువగా తను చేస్తున్న ప్రయత్నానికి యీనాటికి భంగం వాటిల్లింది. ఇక ఈమె యీ పెద్దింటికి ఆత్మీయురాలే ఐవుండొచ్చు; కనుక తననుగూర్చి చెడుగా చెప్పినా చెప్పవచ్చు. ఏమైనా తను ఈ ఇల్లు మానుకోవటం ఉత్తమం.

ఇంతలో ఇల్లాలు రమణమ్మగారు వొచ్చింది. నిశ్చేష్టులై నిలబడ్డ లలితనూ, తననూ, చిట్టినీ చూస్తే ఆమెకేమీ అర్థమవలేదు.

"లలితా! ఆయన అమ్మాయి ట్యూటర్...రాజారావుగారు" అని పరిచయం చేసింది ఆమె.

"ఆయన నాకు తెలుసు...నాకు క్లాస్‌మేట్ కూడాను. నేను ఆయనకు తెలియదనుకుంటాను"అని కాస్తాగి,"నమస్కారం మాష్టారూ!... కాదు...నమస్కారం కవిగారూ!" అని నమస్కరించింది.

తన పరిస్థితి ఘోరంగా తయారైంది. ఆమె హృదయ పూర్వక నమస్కారాన్నే చేసిందో, లేక ఎగతాళిగా చేసిందో అర్థం కాలేదు. ఆమె తనను నిందించినా, హేళనచేసినా, అవమానించినా భరించలేక కాదు...అన్నిటికన్నా 'కవిగారూ!' అని ఎందుకన్నదో అసలే అర్థం

కాలేదు...ఎలాగో సంబాళించుకొని, కాస్త ఆలస్యమైనా ప్రతి నమస్కారం చేశాడు.

"విచిత్రంగా వుందే ఆయన నీకు తెలియటం ! క్లాసుమేటువై వుండీ, ఆయనకు నీవు తెలియకపోవట మేమిటి?" అందా ఇల్లాలు.

లలిత జవాబు చెప్పకుండానే చిలిపిగా తనవైపు చూసి నవ్వింది. ఆ అనుమానం అలాగే వుండగా, "కవిగారూ! అంటూవేమిటీ?" అంది రవణమ్మగారు.

"నీకు తెలియదా పిన్నీ! వీరు 'రాజు' అనే మారుపేరుతో కథలు రాస్తూంటారు" అంది

ఆ సంగతి ఎవ్వరికీ తెలియదనుకున్న తను దిగ్భ్రాంతు డయ్యాడు. మాట్లాడేందుకు తనకేమీ మిగలలేదు. తప్పించుకునేందుకు మరో దారీ లేదు.

"అట్లాగా?......కొన్ని కథలు నేనూ చదివాను......ఏమండీ! మాష్టారూ! ఎప్పుడూ మాట మాత్రమైనా అన్నారు కాదేం?" అంది రవణమ్మగారు.

"అఁ...ఏదో లెండి..." అని చప్పరించాడు తను.

"బాగా రాస్తారు పిన్నీ! అచ్చయిన వారి కథలన్నీ నా దగ్గర వున్నాయ్...పంపుతాను చూడు" అంది లలిత, మాట్లాడేది పిన్నితో ఐనా, ఆ మాటలు తనను ఉద్దేశించే.

"పంపవే తల్లీ! మధ్యాహ్నం మరీ తోచక చస్తున్నాను..." అందామె.

తనకు వల్లమాలిన సిగ్గయింది. ఇంకే సందర్భంలోనన్నా ఐతే ఈ పొగడ్తను వేరొక విధంగా ఆనందించ గలిగేవాడు...కాని-ఇక్కడ, తను కుంచుకుపోవాల్సి వొచ్చింది.

"ఏమే చిట్టీ! బాగా చదువుకుంటున్నావా?" ఇంత సేపటికి కాని తనను పలకరించనందుకు చిట్టికి కోపం వొచ్చింది; కాని-వీరి సంభాషణను బట్టి మాష్టారు సామాన్యులు కారని తెలుసుకొని, వారి శిష్యరికం లభించినందుకు గర్వం కలిగిం దామెకు. ఆ పొగడ్తల్లో తనకు కూడా భాగమున్నంత తృప్తి కలిగింది. కనుకనే లలిత పలకరించగానే ముడుచుకొని పోయిన ఆమె ముఖం వెంటనే వికసించింది.

"చదువుతున్నా నక్కాయ్!...నువ్వు బాగా చదువుకుంటు న్నావా?" అంది చిట్టి. తనపట్ల చూపిన మర్యాదనే లలితక్కాయ్ పట్ల కూడా చూపవలసిన బాధ్యత వున్నదని దాని అంచనా.

"ఏదో చదువుతున్నాను. మనిద్దరి చదువుల సంగతీ మీ మాష్టారికి బాగా తెలుసు" అంది లలిత నవ్వుతూ.

మాష్టారి పని నీళ్ళల్లో మునిగిపోతూన్నట్లు తయారైంది. తన ఆధిక్యతను వారు స్పష్టంగా గుర్తిస్తూన్నప్పటికీ తనకు వెగటుగా, వికారంగా తోచింది. ఎంత త్వరగా ఆనాటికి అక్కణ్ణుంచి బైటపడటమా అనే ఆలోచనలో పడ్డాడు.

"సరే, నేను వొస్తాను పిన్నీ—"

"పత్రికలు పంపటం మరచిపోవోక."

"తప్పకుండా పంపుతాగా!...వొస్తానే చిట్టీ! ఆదివారం నాడొచ్చి నిన్ను మా ఇంటికి తీసుకెళ్తాను...వొస్తాను మాష్టారూ!" అని చిలిపిగా నవ్వుతూ, తిరిగి నమస్కరించింది. అప్పటికే మతిపోయిన మాష్టారు జవాబు చెప్పలేకపొయ్యాడు. పిన్నితో పాటు, లలిత కూడా నిష్క్రమించింది. గాలివాన వెలిసినట్లయి, తను మళ్ళీ యీ ప్రపంచంలోకి వచ్చాడు.

"మాష్టారూ!" అంది చిట్టి.

"ఆఁ" అని మూలిగాడు, తను.

"మా లలితక్కయ్యకు కూడా మీరు ట్యూషన్ చెబుతున్నారా?" అంది; తన చదువు సంగతి మాష్టారికే తెలుసని లలిత అనటానికి చిట్టి తీసిన అర్థ మది!

"లేదు...లేదు...మీ లలితక్కాయ్ కాలేజీలో చదువుతోంది కదూ! నే చదివే క్లాసే!" అన్నాడు.

చిట్టికి అర్థమైంది. తర్వాతి కార్యక్రమం కోసం ఆమె వేచివుంది.

కాని, మాష్టారికి అంతా అగమ్యగోచరంగా తయారైంది. ఇక్కడ తనను ఎదుర్కొన్నది అభిమానమో, అవమానమో తేల్చుకోలేకుండా వున్నాడు. మరి చదువు చెప్ప బుద్ధి కాలేదు.

"చూడు చిట్టీ! నాకు తలనొప్పిగావుంది కాని..."

తనమాట పూర్తికాక మునుపే "మా ఇంట్లో తలనొప్పికి మంచి మందు వుంది...తెస్తాను" అని లేచింది, చిట్టి.

దాని చెయ్యిపట్టుకొని బలవంతాన కూర్చోపెడుతూ, "మందేమీ అక్కర్లేదు. కాస్సేపు కళ్లుమూసుకొని పడుకుంటే అదే పోతుంది... చూడు, రేపటికి యీ పేజీలోని లెక్కలన్నీ చేసి చూపు. కాపీ రాయి. ఇంగ్లీషు పాఠం చెప్పాను కదా...ఇక నేను వెళ్తాను" అని లేచి నిలబడ్డాడు తను. యీ వెళ్ళటం పదినిమిషాల ముందైతే, తను కాస్సేపు లలితక్కాయితో ఆడుకుంగును కదా అని చిట్టి విచారించి వుంటుంది. ఏమైతేనేం-చదువు ఆపటమే ఆ సమయంలో మంచిదిగా తోచింది. తను మాటాడకుండా బైటపడ్డాడు.

వరండాలో కుర్చీలలో కూర్చొని రమణమ్మగారూ, లలితా బాతాఖానీ వేస్తున్నారు. తీరా అక్కడికి వొచ్చాక కాని ఆ సంగతి తెలియలేదు. లలిత వెళ్ళి పోయి వుంటుందని తను పొరబడ్డాడు. ఇక చేసేది లేక, తలవొంచుకుని అక్కడ ఎవరూ లేనట్లుగానే, అటు చూడటం భయమైనట్లు చకచకా నడిచివెళ్లాడు. గేటు తెరుచుకొని, రోడ్డు మీద కాలు పెట్టాక, గేటు వేసేందుకు వెనక్కు తిరగాల్సి వచ్చింది. ఎదురుగుండా కుర్చీలో లలిత పమిట చెరుగు వేలికి చుట్టుకుంటూ, మెరిసే కళ్లతో తన వైపే చూస్తోంది...ఆ చూపుల తీవ్రతకు భయపడి, వేగంగా-బరువుగా కాళ్ళీడ్చుకుంటూ రోడ్డుకు అడ్డం పడ్డాడు.

8

ఆ రాత్రి ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్ర పట్టలేదు. సాయంత్రం జరిగిన దృశ్యమంతా, యధాతథంగా ప్రతి కదలికతోనూ, సంభాషణలోని ప్రతి అక్షరంతోనూ అతని మనస్సులో తిరగసాగింది. దానిమీద పరామర్శ ఎంతకూ తెగటం లేదు.

తన రచనలు బాగుంటవని లలిత అన్నది: మొహమాటాని కన్నదో ఎగతాళిగా అన్నదో, నిజంగానే అన్నదో ఎంత తర్కించుకున్నా అర్థం కాలేదు. అసలు లలితను కానీ, తన క్లాసులో చదివే ఎవర్నె కానీ కలుసుకోవటం తనకు ఇష్టంలేదు. ఒకప్పుడు లలిత పలకరించినా, తను దులుపుకు పోవటం, ఆమెతో మాట్లాడకుండటంతో, ఆమె ఈ విధంగా దొరికిన అవకాశాన్ని వృధా చేయకుండా తనమీద కసి తీర్చుకుంటోందేమో?

ఎంతగా ఆలోచించినా లలిత మాటల్లో కాఠిన్యం తనకు కనిపించ లేదు. ఎందుకనో కాని ఆమె అభిమానాన్నే చూపిందనే నమ్మకం కలిగింది. ఆమె ఉద్దేశం ఏమిటో, తనపట్ల ఆమె అభిప్రాయం ఏమిటో, తను వచ్చేశాక ఆ ఇంట్లో తప్పక మారుమోగి వుంటుంది. దాని ఫలితాన్ని మర్నాడు సాయంత్రం తను తేలిగ్గా తెలుసుకో గలుగుతాడు.

ఒకవేళ ఇంటి వారికి తనపట్ల దురభిప్రాయమే కలిగినట్లయితే, రేపు ఒకటో తారీఖు కనుక, తన జీతం ఎనిమిది రూపాయిలూ ఇచ్చి మాన్పిస్తారు; అంతకన్నా వారేం చేయలేరు. తన ఈ సంపాదన పోతుంది. మరో ట్యూషన్ వెతుక్కోవాలి...దొరక్కపోయినా ప్రమాదం లేదు. సాయంత్రం పూటకూడా రచనలు సాగిస్తే, ఆ ఎనిమిది రూపాయిలూ గిట్టకపోవు. కనుక ఇదో పెద్ద సమస్యగా తనకు తోచలేదు.

అప్పుడే లలితను రెండు కోర్కెలు కోరుదామనుకున్నాడు. ఒకటి: తను రచయితన్న సంగతి ఎవరికీ చెప్పవద్దని. రెండు: తన జీవిత రహస్యాలు ఆమెకు తెలిసినంతవరకూ హృదయంలోనే వుంచుకోమని. ఇవి చాలా అల్పమైన కోర్కెలే! లలిత లాటి సహృదయ నాలాటి దీనవాని పట్ల ఈ మాత్రం జాలిదలచగలదని నమ్మకం...కాని, ఆ సమయంలో అడగలేక పోయ్యాడు. మళ్ళీ సమయం దొరుకుతుందనే నమ్మకం లేదు. తనంతట తానుగా ఆమెను కాలేజీలో పలకరించలేడు: ఆమె మాట్లాడేందుకు ప్రయత్నించినా, తను అచేతనుడవుతాడు. మరి ఏం చెయ్యాలో తోచలేదు.

అసలామెకు తను కథలు రాస్తాడని ఎలా తెలిసిందో! ప్రచ్ఛన్నంగా వుండి, యీ మారుమూల నుంచి తనేదో సాహిత్య సేవ చేస్తున్నాడు; ఒక్క సంపాదకులకు తప్ప తన సంగతి, తన చిరునామా ఎవ్వరికీ తెలియదు. ఈమె ఎలా పట్టుకోగలిగిందో?...దీనికి సమాధానం ఆమె చెప్పాల్సిందే కాని, తను ఎంత గింజుకున్నా తేల్చుకోలేడు.

ఐనా, ఈ లలితతో తనకు లెక్కేమిటి? ఒక వ్యక్తిని గూర్చి అనేక అభిప్రాయాలు ప్రజల్లో ఉంటవి. వాటన్నిటినీ తను పట్టించుకోలేడు. ఇదివరకు వలెనే యీ ప్రపంచంలో తామరాకు మీద నీటి బొట్టువలె, అంటీ అంటకుండా జీవయాత్ర సాగిస్తే బాధ ఉండదు. పోతే, ఆ జరగబొయ్యేది ప్రమాదంగానే తోచదు. ఒకవేళ అది దుర్ఘటన ఐనప్పటికీ, దాన్ని జయించగల అస్త్రాన్ని సిద్ధం చేసుకున్నాడు కనుక, భయపడాల్సిన

పనిలేదు. ఇలా ధైర్యం చెప్పుకున్నాక మనశ్శాంతి లభించింది. ఆతృత చాలావరకు తగ్గించుకున్నాక, ఏ తెల్లవారు జామునో కాస్త కునుకు పట్టింది.

మర్నాడు కాలేజిలో ఎన్నడూలేంది లలితను కనిపెట్టాలనే గాఢ వాంఛను అరికట్టలేక పోయ్యాడు. ఆమెను సాధ్యమైనంత తెలివిగా, చాటుగా చూస్తూనే వున్నాడు. కంటి చివర్ల నుంచి చూసినప్పటికీ, ఆమె కూడా తనకన్న తక్కువ ఆసక్తితో తనను కనిపెట్టటం లేదనే సంగతి గ్రహించగలిగాడు...బహుశా ఆమె యీ పని చాలా కాలంగా చేస్తూ ఉండి ఉండొచ్చు; తనెప్పుడూ పట్టించుకోలేదు కనుక తనకు తెలిసి వుండదు. ఏమైనా ఆమె చూపులు తనకేమీ అర్థం కాలేదు. అభిమానమే ఇమిడి వుండనుకోవటం భయపెట్టింది: యీ అభిమానాలను తానీనాడు భరించ గలిగే స్థితిలో లేడు. ఎంతకూ ఈ ప్రపంచమంతా ముక్కూ మొహం తెలియని మనుషుల్తో నిండి వుండనే అభిప్రాయమే తనకు ప్రశాంతి నిస్తుంది.

గత సాయంత్రపు పరిచయాన్ని పురస్కరించుకొని లలిత తనను పలకరిస్తుందేమోననే భయం వేసింది. ఈసారి ఆమె పలకరిస్తే తప్పు కోనేందుకు వీల్లేదు: అంత నిర్మోహమాటంగా ప్రవర్తించలేడు. పోతే అలాంటి అవకాశమే కలగకుండా తప్పించుకొని తిరగటం ఒక్కటే తనకు క్షేమకరమైన దారివలె తోచింది.

కాలేజి విడిచిపెట్టగానే తొందర తొందరగా బైటపడ్డాడు. ఆమె ఎక్కడ వెంటపడుతుందోనని తన భయం. ఇది భ్రమే ఐనప్పటికీ, పొర పాటున నిజమైనదంటే లేనిపోని రొంపిలోకి దిగవలసి వుంటుంది. అందుకనే అడ్డతోవల్ని పడి చకచకా నడవసాగాడు. కొంత దూరం వెళ్ళాక వెనక్కు తిరిగి చూసి, తననెవరూ వెంబడించటం లేదని తెలుసుకొని, ఆతృత తగ్గించు కొని, మెల్లిగా నడుస్తూ బడలిక తీర్చుకోసాగాడు.

తీరా పద్మనాభంగారి ఇంటిలో ప్రవేశిస్తుండగా, హాలులో లలిత గొంతు వినిపించింది. ఆమె కారులో తనకన్న ముందుగానే అక్కడికి ప్రత్యక్షమైంది. లోపల వున్న వ్యక్తి కంఠస్వరాన్నిబట్టి, ఎవరో తెలుసు కున్నాక, ఆ రోజుకు నాగాపెట్టి వెనక్కు వెళ్ళిపోదామా అనిపించింది. కాని, వెంటనే-ఎంతో ధైర్యంగా వుండవలసిన తను, ఏ నేరమూ చేయని

తను ఎందుకు భయపడాలో, కేవలం తన నీడకు తాను భయపడ్డంత హాస్యా
స్పదంగా ఎందుకు ప్రవర్తించాలో అర్థం కాలేదు. ఈ పిచ్చి ఊహలు
తనను బెదరగొడుతూన్నందుకు తనను తాను దూషించుకున్నాడు. ఇప్పుడు
వెనక్కు వెళ్ళటంలో అర్థం లేదు. ఆ ఇంటికి తను వచ్చిన పని వేరు;
ఆమె వచ్చిన పని వేరు. ఒకరి కొకరికి సంబంధం లేదు. అదీకాక, ఇవ్వాళ
జీతమిచ్చే రోజు. అవి వసూలు కానిదే తను ఇంటి అద్దె ఇవ్వలేడు. కనుక
డబ్బు అవసరం తనను వెనక్కు వెళ్ళనివ్వదు.

క్షణంలో తనకు తాను ధైర్యం చెప్పుకొని, సరాసరి చిట్టి గదిలోకి
వెళ్ళాడు. తను సావిట్లోంచి వెళ్ళటం రత్నమ్మగారూ, లక్ష్మీ, చిట్టీ కూడా
చూశారు. హఠాత్తుగా వాళ్ళు మాట్లాడటం మానేశారు; దాన్నిబట్టి వాళ్లు
తన విషయమే మాట్లాడుతూండి వుండొచ్చని తోచింది. ఏం మాట్లాడు
కున్నారోనే ఆత్రుత కలిగింది. ఇదివరకల్లే నిర్లక్ష్యంగా వుండే లక్షణం
మాయమైంది. దానిస్థానే ఒక గొప్ప ఆసక్తి వేధించ సాగింది.

గదిలోకి వెళ్ళి తివాసీ మీద కూర్చున్నాడే కానీ. చిట్టి వొచ్చినా
బాగుండేది: వెంటనే పాఠం మొదలెట్టేవాడు. హాల్లో
మాత్రం సంభాషణ సాగుతూనే వుంది. ఐతే, పూర్వంలాగ కాకుండా,
చాలా తక్కువ స్థాయిలో మాటలు వెలువడుతూండటంవల్ల, సన్నని
రొద తోచ్చు. చెవులు ఎంత రిక్కించి విన్నా, ఒక్క మాట కూడా విని
పించటం లేదు. అయినా తనను గూర్చేనంటానికి ఏలాంటి సందేహమూ
లేదు.

ఐదు నిమిషాల ఒంటరితనాన్ని భరించాక, చిట్టి నవ్వుకుంటూ
కాఫీ గ్లాసుతో వచ్చింది. ఇంతకు ముందొకసారి. చిట్టి పుట్టినరోజు
పండుగకు మాత్రమే అలాంటి మర్యాద తనకు జరిగింది. ఇవాళ అంతా
కొత్తగా కనిపించింది.

"ఇదేం...చిట్టీ! నాకు కాఫీ అలవాటు లేదని నీకు తెలీదూ?"
అన్నాడు.

"ఐతే పాలు తెమ్మంటారా?"

"ఏమీ వద్దు...తీసుకెళ్ళి నీ పుస్తకాలు తెచ్చుకో."

"మెల్లిగా మాట్లాడండి. అమ్మ వింటే కోప్పడుతుంది. మీరు
తాగకుంటే అమ్మ ఊరుకోదు" అంది చిట్టి.

ఈ బలాత్కారం అర్థం కాలేదు. విశదీకరించమని అడగటానికీ వీల్లేదు; ఐనా-చిన్నపిల్ల చిట్టి ఏం చెప్పగలదు? వాళ్ళ అమ్మ జారీ చేసిన హుకుంను అమలు జరపటమే అది చేయగలిగింది...ఇక తప్పనిసరిగా పెదవులు కాల్చుకుంటూ కాఫీ గ్లాసు ఖాళీ చేశాడు.

వాతావరణంలో పెద్ద మార్పు ఆరంభమైంది. అది అప్పటికి చాలా అనుకూలంగా తోస్తున్నప్పటికీ, దానివల్ల ముందు ముందు ఏం ప్రమాదాలు వాటిల్లుతవోననే భయం అంకురించేందుకు కారణభూతమైంది...ఏదో ఆలోచిస్తూండగా హాలులోనుంచి సన్నగా, కిలకిలా నవ్వులు వినిపించినవి. ఒక కంఠస్వరం చిట్టిది: మరొకటి లలితదని గ్రహించాడు. తననే ఎగతాళి పట్టించి నవ్వి ఆనందిస్తున్నారనిపించింది. ఇదే నిజమైతే! ఎన్నడూ లేనిది మనస్సులో భగభగలు, ధుమధుమలు ఆరంభమైనవి. ఎవరి బతుకు వాళ్ళు బతుకుతూండగా, ఒకళ్ళను చూసి వేరొకరు హేళన చేయవలసిన అవసరం ఏమిటి?...ఐనా తను పొరబడుతున్నాడేమో? వాళ్ళు ఎందుకు నవ్వుతున్నారో తెలుసుకోకుండా తను ఊహించటంలో అర్థం లేదు. ఏమైతేనేం, తన పని చేసుకొని చేతులు కడుక్కొని పోతే సరిపోతుంది, ఆ ఇంటికి లలిత రానీ, మొత్తం కాలేజీలోని జనాభా అంతా రానీ-తనకేం? తను పట్టించుకోకుండటమే తనకు రక్ష!

మూడు నిమిషాలు గడిచాక చిట్టి వచ్చింది. ఈసారి పుస్తకాల సంచితో రావటంతో తన మనస్సు తేలికయింది. ఎంతో పట్టుదలతో గమ్యస్థానం లేకుండా పరి పరి విధాల పరువులెత్తే మనస్సును స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకున్నాడు. బలవంతాన చిట్టి చదువు మీదికే శక్తి సంతటినీ కేంద్రీకరించుకున్నాడు.

ఆమె చేసిన లెక్కలు చూశాడు. రెండు తప్పినవి. ఎక్కడ తప్పులైనవో చూపి, మళ్ళీ చేయమన్నాడు. కొత్త లెక్కలు చేయవలసిన విధానం చెపుతూ, చేయవలసినవి గుర్తులు పెట్టాడు.

తర్వాత ఇంగ్లీషు పాఠం అప్పగించుకున్నాడు. ఆ పిల్లతో తనకెప్పుడూ బాధలేదు. వినయంగా, శ్రద్ధగా చదువుతుంది. సామాన్యంగా తనకు విసుగు కలగనీదు. అసలే సాయంత్రం దాకా, ఒక పక్క ఆకలి బాధకు తట్టుకుంటూ కాలేజిలో శ్రమపడి, సాయంత్రం ట్యూషన్ చెప్పట

మంటే చాలా బాధగా వుంటుంది...కాని, యీ ఇంట్లో ట్యూషన్‌లో ఆ బాధంతా మరిచిపోగలడు. కనుకనే అది తనకు సుఖంగానే వుంది.

ఐతే-మరి ఆనాడు రోజూలేని తొందర రొకటి అతన్ని నిలవనీయటం లేదు. పాఠాలు చకచకా చెప్పుకొని పోతున్నాడు. ఆమెకు అర్థమౌ తోందా లేదా అని అడగటం లేదు; అసలామె మొహమే చూడటం లేదు. ఇది కొంచెం ఇబ్బందిగానే తోచటంవల్ల చిట్టి, "మాస్టారూ! ఇంగ్లీషు పాఠం నాకు అర్థమవలేదు" అంది.

ఇందాకటి నుంచీ తనకు కంఠశోషే నన్నమాట! కోపం వచ్చింది. కాని వెంటనే తనను తాను సంబాళించుకున్నాడు. తను చాలా అన్య మనస్కంగా వుండి, ఒక పక్క తన చెవుల్ని హాలువైపు తిప్పి ఆలో చిస్తూ, ఏదో యాంత్రికంగా వాగుతున్న పొరబాటును గ్రహించాడు. సిగ్గుపడి, వెంటనే తనను తాను స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకొని, పూర్వం వలెనే ఆమెకు అర్థమయ్యేటట్లుగా నెమ్మదిగా చెప్పసాగాడు.

ఎందుకనో కాని అవాళ చిట్టి రోజూకన్న ఎక్కువ ఉత్సాహంగా వుంది. ఏదో సంతోషకరమైన వార్త విని, దాన్నిక హృదయంలో దాచుకో లేక, ఉరకలు వేస్తున్న లక్షణాలు స్ఫుటంగా కనిపిస్తున్నవి. అంతవరకూ తానా సంగతి కనిపెట్టలేదు.

మొత్తం మీద ఆరయ్యేసరికి మామూలు ప్రకారమే ట్యూషన్ పూర్తయింది. చిట్టి పుస్తకాలు సర్దుకుంటూ, "మాస్టారూ! మీరు కథలు రాస్తారటగా?" అంది.

తనకు తత్తర పుట్టింది. ఈ ప్రచారం తన శిష్యురాలి దాకా వచ్చి నందుకు నొచ్చుకున్నాడు. కాని ఎలాగో జవాబు చెప్పి తప్పించుకోవ టమే ఉచితంగా తోచింది.

"ఏదో రాశాను—ఎవరు చెప్పారు?"

"మా లలితక్కయ్య చెప్పింది. మీ కథలన్నీ కలేసి బైండు చేయిం చిన పుస్తకం తీసుకొచ్చి, ఇందాక అమ్మకు ఇచ్చింది—"

"ఊహుం," అన్నాడు నిర్లక్ష్యంగా.

"మాస్టారూ!"

తను మొహం పైకెత్తి ఆమె మొహంలోకి సూటిగా చూశాడు.

"ఈ వెధవ పాఠాలు మానేసి నాకు కథలు చెప్పరాదటండీ?"

ఆమె అమాయకంగా, మనసులోని మాటను దాయకుండా చెప్పినందుకు సంతోషించాల్సిందే కాని, ఆ మాట రవణమ్మగారు వింటే, ఇంకేమన్నా వుందా? ఐనా, తను చదువు చెప్పేందుకే నియమించబడ్డాడని పాపం ఆ పిల్లకు తెలియదు.

"తప్పు. అలా అనకూడదు. కథలు చెప్పటమేమిటీ? నీకు చదువొచ్చేదాకా—చదువుకో" అన్నాడు. ఆమెకా జవాబు నచ్చలేదు; చేసేది లేక అయిష్టంగానే తల ఆడించింది.

ఆవాళ జీతమిచ్చే రోజు. డబ్బు చాలా అవసరంగా కూడా వుంది. కాని, ఆ యింట్లో తనెప్పుడూ జీతం అడగడు. వెళ్తూ వెళ్తూ ఒక్కసారి రవణమ్మగారి వంక చూస్తాడు. ఆమె గ్రహించుకొని తనను పిలచి ఎనిమిది రూపాయలూ ఇచ్చేస్తుంది. అసలామెకు అలాటివి చాలా గుర్తు కూడాను.

కాని, ఆనాటి పరిస్థితి వేరుగా వున్నట్లు తోచింది. హాలులో కులాసాగా లలితతో కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కూర్చున్న రమణమ్మగార్ని చూపుల్తోనైనా అర్థించటం ఎలా? ఆ కబుర్లలో తన మాట జ్ఞాపకం లేకుండటం సహజమే...తనేమైనా తొందరపడితే ఆమె నొచ్చుకోగలదు. మరీ లలిత వొకతె, ఆమెను అంటిపెట్టుకొని ఉండటం చాలా ఇబ్బందిగా కూడా వుంది; సాటి వ్యక్తి దగ్గిర కావాలని అవమానాన్ని వరించి నట్లవుతుంది.

పిల్లి నడకలు సాగిస్తూ మెల్లిగా సావిట్లోకి ప్రవేశించాడు. రవణమ్మగారు లలితవైపు తిరిగి మెల్లిగా మాట్లాడుతోంది. తన రాకను లలిత చూసింది కాని, రవణమ్మగారు గమనించలేదు. లలిత నవ్వుతూ పలకరిస్తున్నట్లు చూసి, తగిన జవాబు రానందువల్ల మొహం ముడుచుకొని దృష్టిని పిన్నమ్మవైపు తిప్పుకుంది.

ఇక అవాళకు లాభం లేదని మెట్లు దిగాడు. .నిరాశతో, బాధతో కుంగిపోతూ మెల్లిగా అడుగులు వేయసాగాడు. గేటు దగ్గిరికి వెళ్ళాక వెనుకనుంచి చిట్టి, "మాష్టారూ! మాష్టారూ!!" అని కేక వేసింది. వెనక్కి తిరిగి చూడగానే "అమ్మ పిలుస్తోంది-రండి" అని చెయ్యి వూగించింది చిట్టి.

ఆ పిలుపు తన అదృష్టదేవత ఆహ్వానమే ననిపించింది. సంతోషంతో చక చకా నడిచాడు. హాలులోకి రాగానే రవణమ్మగారు "ఏం బాబూ! జీతం తీసుకోకుండానే వెళ్ళిపోతున్నావేం?" అన్నది.

జవాబు చెప్పకుండా నిలబడి పోయ్యాడు తను.

"కూర్చోండి మాస్టారూ!" అంది లలిత.

"కూర్చో నాయనా!" అంది రమణమ్మగారు.

తను కూర్చొని తల వంచుకుని ఆలోచిస్తున్నాడు. ఎందుకు తనకీ మర్యాద? మరీ లలిత తన మీదికి ఒంటి కాలిమీద వస్తూన్నట్లుంది. ఆమె ఊహలో అది గౌరవమే ఐనా, దానికి తను అర్హుడు కాదని ఆమె గ్రహించటం లేదు. తను ఎంతగా తక్కువకు దిగాలని ప్రయత్నించినా ఆమె పైకి తిరగాలని ప్రయత్నిస్తూన్నట్లు తోచింది.

రమణమ్మగారు పైకం తెచ్చేందుకు లోపలికి వెళ్ళింది. తను ఒక్క సారి లలిత వైపు చూశాడు: ఆమె కుర్చీలో ముడుచుకొని కూర్చొని, ముంగురులు మెలేస్తూ తన వంకే చూస్తోంది. తానామెను చూడగానే, బుంగమూతి పెట్టి నేల చూపులు చూడసాగింది: తనూ తల వంచేసుకున్నాడు.

రమణమ్మగారు కొత్త పదిరూపాయల కాగితాన్ని తీసుకొచ్చి ఇచ్చింది. సిగ్గుపడుతూనే "నా దగ్గిర చిల్లర లేదండీ!" అన్నాడు వినపడీ వినపడకుండా.

"ఉంచు బాబూ!...యీ నెల నుంచి పది రూపాయలు ఇస్తాను" అందామె ఎంతో దయగా.

ట్యూషన్ కుదుర్చుకునేందుకు వచ్చినవాడు తను పదిరూపాయలడుగుతే, ఆమె ఐదు దగ్గిర మొదలుపెట్టి, గీచి గీచి బేరమాడి, చివరకు ఎనిమిదికి ఒప్పుకునేప్పటికి తాతలు దిగివచ్చిన ఘట్టాన్ని తానింకా మరిచిపోలేదు. అలాటి రమణమ్మగారు ఇవాళ ఇలా [illegible] అయిపోయి, ఇంత కరుణతో మాట్లాడటం ఆశ్చర్యమే ఐంది.

మాట్లాడకుండా పది రూపాయిల కాగితాన్ని మడిచి జేబులో పెట్టుకొని "వస్తానండీ!" అని ఆమెకు నమస్కరించి, ఒక్కసారి లలిత వైపు దొంగచూపు సారించి, పెద్ద పెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ బైటపడ్డాడు.

ఆనాటి సంఘటనలన్నీ అతని మనస్సులో తిరుగుతూనే ఉన్నాయి. నడుస్తూ ఆలోచించసాగాడు...బహుశా లలిత రికమెన్డేషన్ వల్ల, లేదా తనను గూర్చి ఆమె జాలిగానో, గొప్పగానో చెప్పి ఉండడం వల్లనే తను అడక్కుండానే యీ ఇంక్రీమెంటు వచ్చి వుంటుంది. లలిత తన మేలు కోరేదే ననిపిస్తూన్నప్పటికీ, ఆమె కానీ, ఇతరులు కానీ తనకు బాహాటంగా

సానుభూతి చూపేందుకు తనెన్నడూ అనుమతించలేదు. కేవలం సమర్థత మీద, కష్టంమీదనే బతకాలని తన ఆశయం. అందుకనే తానెవ్వర్నీ లెక్క చెయ్యకుండా, తన ప్రపంచంలో తాను బతక గలుగుతున్నాడు.

ఏందేమో ఏంది: యీ లలిత తనకు ప్రతి సాయంత్రమూ పద్మనాభంగారింట్లో ఎదురవకుండా వుంటే అదే పదివేలు. గత నాలుగు నెల్లలోనూ లలిత ఎన్నడూ ఆ ఇంట్లో కనిపించలేదు: బహుశా ఒకటి రెండుసార్లు వచ్చినప్పటికీ, తా నామె కళ్ళ పడలేదు. నిన్ననే మొదటి సారి ఆ కప్పు కింద కలిసింది. మళ్ళీ ఇవ్వాళ పనికట్టుకొని రావటంలో తనను వెన్నాడుతోందనే నమ్మకం కుదిరింది...కాదు..నిన్న పిన్నమ్మకు తన కథలు ఇస్తానంది...అందుకని వచ్చివుంటుందని సరిపెట్టుకోవాలనుకున్నాడు. కాని, ఆ కారణం అతికినట్లు తోచలేదు.

ఆమె తనతో మాట్లాడాలని విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్న సంగతీ, అవకాశాల్ని కల్పిస్తున్న సంగతీ గ్రహించలేకపోలేదు. కాని, ఆ పరిచయాలు, అందులోనూ ఆడపిల్లల్తో, విశేషించి, కలయింటి పడుచుల్తో— తనకు బొత్తిగా ఇష్టంలేదు. ధనిక వర్గమంటే ఉండే ద్వేషంవల్ల కాదు కాని, తన అంతస్థుకు తగిన పని కాదని తోచటంవల్ల.

కాని- తనపట్ల, తన రచనలపట్ల ఆమె నిజమైన అభిప్రాయం ఏమిటో తెలుసుకోవాలనే వాంఛ యీ నాడు తీవ్రరూపం దాల్చింది. ఇంతవరకూ తానెవర్నీ అడగలేదు. బహుశా యీమెను కూడా అడగలేదు; అడిగినట్లయితే వొచ్చే జవాబు మొహమాటంతో కూడి వుంటుందని తన నమ్మకం. కాని- ఆమె ధోరణి చూస్తే, తను అడక్కుండానే ఆమె తన అభిప్రాయాన్ని చెప్పేటట్లుగా వుంది...అంతకన్నా ఆమెను బాధిస్తున్న ఏవో అనుమానాలను, తాను చేయదల్చుకున్న ఏదో విమర్శను విప్పి చెప్పాలని ప్రయత్నిస్తోందా అనే అనుమానం కలిగింది. ఇదే నిజమైతే, తాను సంతోష పూర్వకంగా ఆమెతో మాట్లాడుతాడు. ఆమె సందేహాలకు సమాధానాలు చెపుతాడు: ఇందువల్ల తను కూడా కొంత ఆత్మవిమర్శన చేసుకోవటం, రచనల్లో వున్న లోపాలను, తనకు తెలియని వాటిని తెలుసుకోవటం, యీసారి అలాంటి పొరపాట్లు జరక్కుండా చూసుకోవటం నిజానికి తన మేలుకే! ఐతే:ఆమె అభిప్రాయం అదే ననే నమ్మకం ఏమిటి?

9

అనుకున్నంతా ఐంది. ప్రతి సాయంత్రమూ లలిత తనకన్న ముందుగానే పద్మనాభంగారింట ప్రత్యక్షమౌతూనే వుంది. ఐతే, తను చూసీ చూడనట్లుగా తన ట్యూషన్ చెప్పుకొని పోతూనే వున్నాడు. కాని, ఈమె నీడవలె వెంటాడుతోందని హృదయం కలుక్కుమంటూనే వుంది. ఏమైనా ఈమెను తప్పించుకునే మార్గం లేదు.

అక్కడకీ సాయంత్రం కన్న, ఉదయమే ఈ ట్యూషన్ ఎత్తుకుంటే బాగుంటుందేమోననే ఊహ రాకపోలేదు. ఉదయం ఇంటి దగ్గర్నుంచి ఇక్కడికి నడవటం, తిరిగి ట్యూషన్ పూర్తయ్యాక గదికి వెళ్ళి వంట చేసుకొని తిని, కాలేజికి వెళ్ళటం కుదరదు. మొదట్లో రవణమ్మగారు సాయంత్రం పూట పిల్ల ఆడుకునే సమయం కనుక,ఉదయమే ట్యూషన్‌కు రమ్మని బలవంత పెట్టారు. తన కది కుదరదనీ, సాయంత్రమైతే కాలేజికి దగ్గరగా వున్న ఈ ఇంటికి వెళ్ళటం సులభమనీ, వారిని ఒప్పించాడు. కనుక మిగిలిందల్లా లలిత ఉనికిని ఎదుర్కోగలగటమే!

రెండు మూడు రోజులుగా ఆమె సరిగ్గా తన వంకన్నా చూడకుండా పిన్నమ్మతో ఇష్టాగోష్టి జరుపుతోంది. ఒక రకంగా ఇది బాధ అనిపించింది కాని, మరో విధంగా చూస్తే ఆమె ప్రవర్తన లాటిదాన్నే తాను కోరాడనే మాట జ్ఞాపకం వొచ్చి తృప్తి పడ్డాడు.

ఒకనాటి సాయంత్రం తను తల వొంచుకొని వెళ్తూండగా, పోర్టికోలో కుర్చీలు వేసుకొని బాతాఖానీ వేస్తూన్న రవణమ్మగారు పిలిచింది. ఆమె ఎదుట తల వొంచుకొని నిలబడగానే "కూర్చో బాబూ!" అంది కుర్చీ చూపుతూ. ఆ కుర్చీ సరిగ్గా రవణమ్మగారికీ, లలితకూ మధ్యగా వుండడం చాలా ఇబ్బందిగా వుంది. అనుమానిస్తూనే కూర్చున్నాడు.

"తొందరగా వెళ్ళాలా?" అందా ఇల్లాలు.

"తొందరేం లేదండీ. . ."

"ఏం లేదు. . .నీ కథలు చాలా చదివాను. బాగున్నయ్. . ." అందామె. ఈ పొగడ్తకు తను ఉక్కిరి బిక్కిరై, సిగ్గుతెరల్ని బలవంతాన తొక్కి పట్టుకున్నాడు.

"ఎందుకు బాగున్నాయ్ పిన్నీ?" అంది లలిత, పిన్నమ్మను ఎదు

రొక్కుంటున్నట్లు. కాని, యీ ఎదురొక్కవటం తనే అనే జ్ఞానం వున్నప్పటికీ, సమర్థించుకునేందుకు, అంటే-ఆత్మస్తోత్రానికి తావులేక, మెదలకుండా వూరుకున్నాడు.

"ఎందుకు బాగుండటమేమిటే లలితా? బాగున్నయ్ కనుక బాగున్నయ్...అంతే...మీ చిన్నాయన కూడా చదివి మెచ్చుకున్నారు. 'ఇతనింతవాడా?' అని ఆశ్చర్యపడ్డారు కూడాను" అందామె.

"చిన్నాయన ఇక్కడ లేరు కనుక, ఆయన సంగతి వొదిలెయ్. నీకు ఎందుకు బాగున్నయ్యో చెప్పు."

"ఏమోనమ్మా! నేను చెప్పలేను. ఐనా బాగుండేందుకు కారణాలేమిటే?" అంది రమణమ్మగారు.

"బాగుండనందుకు కారణాలున్నట్లే, బాగున్నందుకూ కారణాలు ఉండాలి కదా!" అంది లలిత.

లలిత ఇంత తెలివిగా మాట్లాడుతుందని తను అనుకోలేదు. తనొక క్షణం నివ్వెరపోయ్యాడు. ఏమైనా ఆ కారణాలు చెప్పాల్సింది రమణమ్మగారు కాని, తను కాదు.

"ఏమోనమ్మా! ఈ కాలపు పిల్లల్తో మేమేం మాట్లాడగలం? నేనైతే కారణాలు చెప్పలేననుకో: నీకూ బాగున్నాయ్‌గా...పోనీ, నీవు చెప్పు ఆ కారణాలేమిటో-చూద్దాం" అంది రమణమ్మగారు-తనకు వేసిన ప్రశ్నను, యధాతథంగా లలితకు అప్పగిస్తూ. మనసులో రమణమ్మగార్ని మెచ్చుకున్నాడు. తన గౌరవాన్ని ఆమె కాపాడింది మరి!

"బాగున్నయ్యని నేను చెప్పానా?" అంది లలిత, సందేహాన్ని ధ్వనింపజేస్తూ.

"అబద్ధం కూడానా? నీవు బాగున్నవని తెచ్చి ఇస్తే కాకుంటే నేను చదివింది? బాగుండకపోతే, అవన్నీ జాగుచేసి బైండు చేయించావ్-దేనికి?" తనూ తెలివిగా మాట్లాడగలననే ధీమాతో, 'ఎలా వుంది సవాల్?' అన్నట్టు గర్వంగా తనవైపు చూసింది రమణమ్మగారు. తను కేవలం ప్రేక్షకుడుగా మాత్రమే ఉండవలసిన పరిస్థితి కావటంవల్ల నిర్లిప్తంగా ఊరుకున్నాడు.

లలిత ఇప్పుడు ఇబ్బందిలో పడింది. వాదన కోసమైనా సరే నిలబడక తప్పలేదామెకు.

"బాగుండటమంటే— దేనికన్న అనేది వొస్తుంది కదా?"

"అదేమిటి?" అంది రమణమ్మగారు, ఏదో సరికొత్త సంగతి వింటూన్నట్లు.

"అవును పిన్నీ! జాగ్రత్తగా ఆలోచించు. 'బంగారం విలువైనది' అన్నామనుకో. దేనికన్న? రాగి కన్న, లేదా ఇత్తడి కన్న, లేదా-ఇనుము కన్న; అలాగే బంగారం ప్లాటినమ్ కన్న కానీ, రేడియం కన్న కానీ విలువైనది కాదుకదా! ఆ భావం ఇమిడి వుందా లేదా— చెప్పు?"

రమణమ్మగారికి అర్థమయీ కాకుండా వుంది. ఇంత లోతుకు వెళ్ళటం ఆమెవల్ల కాలేదు. నిజానికి తనకు కోసం రావాల్సిందే కాని, తెలివిని మెచ్చుకోగల తెలివి ఉండటంవల్ల సట్టుకోగలిగాడు. లలిత ఇంత నిశితబుద్ధి గలదని ఎన్నడూ అనుకోలేదు. అందరు భాగ్యవంతుల వలెనే బద్ధకంగా, సోమరిగా, సగం తెలివితో బతుకుతుందేమోననే పొరపాటును ఆమె ఒక్క-సారే పటాపంచలు చేసేసింది.

రమణమ్మగారు మాట్లాడలేక పోవటంతో సంభాషణ ఆగిపోవాల్సి వొచ్చింది. తను తేలిగ్గా లలిత చెప్పేదాన్ని అనుసరించ గలుగుతున్నాడు; కనుక, ఇప్పుడు మాట్లాడక తప్పలేదు. 'మన లక్ష్యం దిగజారుతూంటే చూస్తా వేమిటి?' అన్నట్లు రమణమ్మగారు కళ్ళతోనే తన సహాయాన్ని అర్థిస్తోంది. అన్నిటికన్నా తన రచనల్నిగూర్చి తెలుసుకోవాలి; ఈ లలిత నుంచి నేర్చుకోవాల్సిన కొత్త విషయాలు, ఆలోచనల్ని రేపే సత్యాలు చాలా ఉండి వుంటవనే నమ్మకం కూడా కుదిరింది.

"అంటే-మీరు మన సాహిత్యాన్ని విశ్వసాహిత్యంతో పోలుస్తున్నారా?" అన్నాడు తను.

"మరి సాహిత్యమంటే ఇదే అనుకోవటం కూపస్థ మండూకస్థితి అవదా? విశ్వసాహిత్యంతో మీకూ పరిచయం వుందనుకుంటాను... దాంతో పోల్చుకుంటే—" అంది, లలిత.

"అది కొన్ని శతాబ్దాల కృషి అనే సంగతి మీరు మరిచి పోతున్నారు. కాలతలకు పనికి వొచ్చేదేకాని, దాంతో సమానమైన సాహిత్యాన్ని సృష్టించే వరకూ, అసలు సాహిత్యమే ఉండకూడదని మీ అభిప్రాయమా?" అన్నాడు తను.

"నా అభిప్రాయం అదికాదు. మన స్టాండర్డ్ ఇంకా పెరగాలని.

అసలు స్టాండర్డు పెరగటమంటూ లేదనుకోకుండా, మధ్య మధ్య మనసు బెదరగొట్టినా, ఉత్తమ సాహిత్యం మనకొక మార్గదర్శిగా ఉండాలని..."

"ఒప్పుకుంటాను...మీరు నా రచనల్లో ఏవో కొన్ని లోపాల్ని గమనించారు. వాటిని సూటిగా బైట పెట్టేందుకు ఈ చుట్టుతోవ పట్టారు" అన్నాడు, తను.

రమణమ్మగారు ఇంత తెలివిగా మాట్లాడలేదు కాని, మాట్లాడు తూంటే ఆమెకు అర్థమౌతూనేవుంది. ఈ కాలం పిల్లలు ఎంత తెలివి గలవారో నని ఆశ్చర్యపడుతూన్నట్లుంది. ఆ సంభాషణ ఆమెకు ఎంతో 'ఇంటరెస్ట్' కలిగించింది. కోర్టులో గొప్పగా వాదించే ప్లీడర్లను చూస్తూ, సంతోషిస్తూ, న్యాయాన్ని ఉభయ పక్షాలవైపూ తిప్పుతూ, గర్వంగా కూర్చునే న్యాయాధికారి వలెనే ఆమె హాయిగా కూర్చొని వినసాగింది.

"మీరు సరిగ్గా గ్రహించినందుకు సంతోషం. కాని, నాకు తోచిన లోపాల్ని చెప్పటంవల్ల మీకు కష్టం కలగవచ్చు!" అంది లలిత.

తను నవ్వాడు. "అలా కాక్కాదు. ఉన్న లోపాల్ని తెలుసుకొని సవరించుకోవటం తప్పు కాదుకదా! జీవితమే ఎక్స్పరిమెంట్ల మయమైతే, సాహిత్యం కూడా అలాటిదే కావటంలో వింతేముంది?" అన్నాడు తను.

రమణమ్మగారు ఆ లోపాలేమిటా అనీ, తనకు ఎందుకు కనిపించ లేదా అనీ ఆలోచిస్తున్నట్లుంది. బియ్యంలో రాళ్ళూ రప్పలూ ఏరే ఓపికే లేని తనకు, సాహిత్యంలోని పొరపాట్లను గుర్తించటం ఎంత కష్టమోనని ఆశ్చర్యపడుతూండి ఉండొచ్చు.

ఒక నిమిషంసేపు నిశ్శబ్దంగా గడిచింది. లలిత ఏం చెపుతుందోనని మిగతా ఇద్దరూ ఆతురతతో వేచివున్నారు.

లలిత కాస్త ఆలోచించుకొని, "మీ కథల్లో వెరైటీ లేదు. ఒకే ధోరణి. ఒక్కొక్కళ్ళు ఒకో ధోరణిలో బాగా రాయగలుగుతా రను కోండి. కాని, జీవితానికి ఒకో రచయిత ఒకో రంగువేసి చూపుతే, చివ రకు సాహిత్యమంతా చదివినా, జీవితమంటే ఏమిటో తెలియకుండా పోతుంది" అంది.

"జీవితాన్ని అనుభవిస్తూ సాహిత్యం చదువుతారు కాని, సాహిత్యం చదివి జీవితాన్ని అనుభవించరుగా!" అన్నాడు తను.

"నిజమే! అదీ ఒక మేలే! కాని, సాహిత్యం జీవిత సమస్యలపట్ల చూపే పలుకుబడులవల్ల, రచయిత తన అభిప్రాయాలను శక్తివంతంగా పఠితల మీద రుద్దుతాడు. ఇందువల్ల జీవితంలో జరిగే పొరపాట్లకు తోడుగా, రచనల ద్వారా బుర్రలోకి ప్రవేశించి వేధించే మరికొన్ని పొరపాట్లు కూడా తోడవుతవి కదా!"

"సాహిత్యం జోలికే పోకుండావుంటే ఈ ప్రమాదం తప్పుతుం దంటారు-అంతేనా?" అన్నాడు తను.

"కాదు... సాహిత్యం నిర్లిప్తంగా వుండి, పాఠకుల్ని ఆలోచింప చేయాలంటాను. సమస్యను విడదీసి పెట్టవలసిందే కాని, దాన్ని పరిష్కరించటం రచయిత వొంతుకాదు. అలా పరిష్కరించటం ప్రచారంగా మారి, కళాభాగాన్ని కూడా నిగమింగుతుంది;కనుక-ఆ సాహిత్యం నిలవదు. ఏ సాహిత్యమైతే జీవితాన్ని వివిధ దృక్కోణాల్లో ప్రస్ఫుటంగా చూప గలదో అదే నిలుస్తుంది" అంది లలిత.

రమణమ్మగారికి అర్థం కాలేదు; వింటూ కునికిపాట్లు పడుతూ తన ఆలోచనల్లో మునిగిపోయింది. ఇక తన సంగతి వేరే చెప్పనక్కర్లేదు: ఒక మంచి విమర్శ, రచయితను తలక్రిందులు చెయ్యటమంటే ఏమిటో మొట్ట మొదటిసారి తెలుసుకోగలిగాడు.

"నాకు తెలిసింది...ఇన్నాళ్ళూ తెలుసుకోలేదు కాని, ఈ నాడు నా రచనల్లోని లోపాల్ని తెలుసుకున్నాను. వాటిని సరిజేసుకుంటాను కూడాను. మీకు ధన్యవాదాలు" అని నమస్కరించాడు. మొట్టమొదటి సారిగా, లలితను తేరిపార జూడటం కూడా ఇప్పుడే జరిగింది. ఆమె వ్యక్తిత్వంలోని గొప్పతనాన్ని గుర్తించాక, ఆమెను చూడటం కొంత వరకూ భయంగా వున్నప్పటికీ, చూడాలనే కుతూహలాన్ని చంపుకోలేక పొయ్యాడు.

ఇదివరకెప్పుడూ గమనించలేదు కాని, సౌందర్యం అనేది కొంత మంది సొత్తేననే సంగతి ఈ నాడు తెలుసుకున్నాడు. ఆమెను వర్ణించటం తన తరం కాకపోవచ్చు; వర్ణనకు పూనుకోవటం ఆమెకు అన్యాయం చేయ టమే అవుతుందనే బెరుకూవుంది...కాని,తన స్వప్నసుందరి రక్తమాంసా లతో ప్రత్యక్షమైనట్లయింది. ఈ సౌందర్య రాశి వల్లనే కాలేజీలో కుర్రాళ్ళు ఆమె అంటే పడిచావటం తనకు తెలుసు. ఐతే, తా నెన్నడూ

కుతూహలంతో కూడా ఈమెను తేరిపార చూడలేదు. తన విరోధిని కూడా, ఆత్మబంధువును పరికించినట్లే పరికించాల్సిన అవసరం ఆ పని చేయించింది...ఇంతకన్న అందమైన వారెవరన్నా వుండి, తన కళ్ళ పడే దాకా, సౌందర్యమంటే తన అభిప్రాయం మారేందుకు వీలుండదు.

అదివరకు తాను రచయితగా గొప్పవాడుగా భావిస్తూ, తన పతిత లలిత అల్పత్వాన్ని మాత్రమే గుర్తించాడు: ఇక ఇప్పుడు విమర్శకురాలిగా ఆమె ఆధిక్యత ముందు, రచయితగా తన అల్పత్వం బైటపడింది. ఒక విధంగా ఈమె తనను సరైన మార్గంలోకి పెట్టి, కొత్త కాంతిని ప్రసరింప జేసింది. క్షణంలో ఆమెపట్ల గౌరవం పెంపొంది, ఆమెను-భక్తుడు దేవతను చూసే భక్తితో చూడగలిగాడు.

ఇదే సమయంలో ఇదివరకు తాను ఎరగని, స్త్రీ మూర్తిలోని ఆకర్షణకు పులకించాడు. అలా తేరిపార చూడటంలో తను ఆమె బాహ్య సౌందర్యాన్ని కూడా మొట్ట మొదటిసారి చూడడం, మతిపోయినట్లయి, తనలో తాను తల్లడిల్లటం జరిగింది. ఆమె మాత్రం విలాసంగా, ఠీవిగా, గర్వంగా, విజయ సూచకంగా కూర్చొని తనను మెచ్చుకునే వారి పొగ డ్తల్ని హరించుకు నేందుకు సిద్ధంగానున్న దేవతల్లే తోచింది. ఒక్క క్షణం కూడా తానక్కడ ఉండలేని అశక్తత ఆవరించింది.

"సెలవు" అని లలితకు నమస్కరించి, పగటి కలలుకనే రమణమ్మ గార్ని ఆ కుర్చీకే వొదిలేసి గదికి నడిచాడు.

10

గది జేరేటప్పటికి బాగా చీకటి పడింది. లైటు వెలిగించే ఓపిక కూడా లేకుండా పక్కమీద వాలాడు. గదాంతా చీకటిగా వున్నప్పటికీ, తన హృదయం ఏదో వెలుగులోనే పయనం చేస్తున్నట్లు తోచింది.

ఆ సాయంత్రం జరిగిన సంఘటన తన జీవిత దృక్పథాన్నీ, గమ నాన్నీ మార్చివేయ గలిగినంత శక్తివంతంగా వుంది. ఒంటరితనంలో తాను చేసే పొరపాట్లను తెలుసుకునే అవకాశం ఏర్పడింది. తనూ తెలివిగల వాడనీ, మంచి రచయిత అనే గర్వాన్ని లలిత అణగదొక్కేసింది. తాను గ్రహించకుండానే, తనలో దాగిన అల్పత్వాన్ని ఆమె ఎత్తి చూపింది. తనకన్న తెలివిగలవాళ్లూ, తాను కూడా నేర్చుకోదగిన విషయాల్ని

మాట్లాడగలిగేవాళ్ళూ ఈ ప్రపంచంలో వున్నారనే సంగతి, వారెక్కడో కొండ శిఖరాల మీద లేరనీ, తన చుట్టూ వున్నారనే సత్యం బైటపడింది. ఇన్నాళ్ళూ తానీ సంగతి గ్రహించకుండటం తన తప్పే! ఇంకా నయం-యీనాటికన్నా తెలుసుకోగలిగాడు!

లలిత మాట్లాడిన ప్రతి అక్షరమూ తన చెవుల్లో గింగురు మంటూనే వుంది. ఒకవిధంగా ఆమె తనను కఠినంగానే విమర్శించింది; అది దయా రహితమైన న్యాయమే ఐనప్పటికీ, దాన్ని భరించగల మనో నిబ్బరం తనకు వుందా?

'సాహిత్యాన్ని సృష్టించటం కష్టం: విమర్శించటం చాలా తేలిక' అనే సిద్ధాంతాన్ని గుర్తు తెచ్చుకున్నాడు. ఐతే, యీ సిద్ధాంతం లలితపట్ల ప్రయోగించేందుకు మనసొప్పలేదు; నిజంగా ప్రయోగించగలిగినట్లయితే, అది తప్పకుండా ఆత్మ ద్రోహమై, తన పతనానికి కారణమై తీరేది.

ఆమె చెప్పిన మాటలు భావ శూన్యాలుగానూ, అర్థరహితాలు గానూ, కేవలం వాదన కోసమై ఉద్దేశింపబడినవిగానూ తనకు తోచటం లేదు. ఎంతో తెలివిగా కాచి వడబోసిన సారాన్ని స్పష్టంగా చూపగలి గాక, వేరొక రూపంలో తనకు అనుకూలంగా వుండేటట్లు మలచటానికి అవ కాశం కనిపించలేదు.

ఆమె తన ఉద్దేశాల్ని బైట పెట్టింది; నిర్మొహమాటంగా, హృదయంలోని మాటల్ని ధైర్యంగా చెప్పగలిగింది. తమాషా—యీ మాటలే ఎంత సిన్సియర్‌గా మరెవరన్నప్పటికీ తను పట్టించుకునేవాడు కాదు. ఆమెతోడి పరిచయం కొద్దిరోజులదే ఐనప్పటికీ, ఆమె తన మేలు కోరే వ్యక్తిగానూ, ఆమె సలహాలు తను అవశ్యం పాటించ దగ్గవిగానూ తోచినవి.

చాలా సేపటిదాకా ఆలోచిస్తూ పడుకున్నాడు. ఎంత ప్రయత్నించినా లలిత చెప్పింది అసందర్భంగా వున్నదనిపించలేదు; ఒక విధంగా నిరుత్సాహం కూడా కలిగింది. బుర్రలో పనిచేస్తూన్న అనేక కథలు పేలవంగా కనిపించినవి. ఇంతలో ఇంతగా దిగజారి పొయ్యానేమిటా అని ఆలోచించాడు. నిజమో కాదో తేల్చుకోవాలనిపించింది.

వెంటనే లాంతరు వెలిగించాడు. తను రాసిన కథల్లో కొన్నిటిని నిర్లిప్తంగా చదవసాగాడు. కాని, లలిత మాట్లాడిన మాటలు మరచిపోతే

కుండా వుండటంవల్ల, అడుగడుగునా ఆ కథలు చాలా సామాన్య రచనలుగా కనుపించినవి...మిగతావి చదవవలసిన అవసరం కనిపించలేదు. ఇంతవరకూ తనూ చేసిన కృషి అంతా వృధా అనిపించింది. ఈ రచనల్ని పట్టుకొని వేళ్ళాడటంలో అర్థం లేదు. చివరకు వాటి మీద కసి తీరేందుకు, అప్పటికప్పుడే వాటిని కాల్చి వేశాడు.

మనస్సు కాస్త తేలికైంది; తనను పట్టుకున్న పీడ వొదిలింది... ఇప్పటికి కాని ఆకలి తెలియలేదు. చుట్టూ వున్న నిశ్శబ్దాన్ని బట్టి అర్థరాత్రయి వుంటుందనుకున్నాడు: ఆ చద్ది భోజనమే తిన్నాడు: కాని-అంతగా సయించలేదు: మొత్తం మీద ఆకలి తీరినట్లే తోచింది.

అప్పటికే చాలా అలసిపోయి వుండటంవల్ల పక్కమీద వాలాడు. నిద్ర అత్యవసరమని తోచినప్పటికీ, ఎటు దొర్లినా సుఖంగా లేదు. మెదడు ఆలోచిస్తూన్నంతసేపూ శరీరానికి విశ్రాంతి ఉండదు. కాని, మెదడు తన అధీనంలో లేకుండానే ఆలోచనల్ని సాగిస్తోంది...

ఇక తను రాయడు: రాయలేడు: అందువల్ల మునిగిపొయ్యేదేమీ లేదు. రాస్తే అద్భుతంగా రాయాలి: లేకుంటే మానెయ్యాలి. గొప్ప రచయితలకూ కూడా విమర్శకులుంటారని తనకు తెలియకపోలేదు. కాని, తన గొప్పతనం అంతదూరం పోలేదని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. కనీసం ఈ రాతలు మానటంవల్లనన్నా మనశ్శాంతి వుండొచ్చు.

అజీర్ణ వ్యాధికి ఆముదం తాగినట్లయింది. కథల్ని గూర్చిన భావాలన్నీ బలవంతంగా బుర్రలోంచి తోసివేయబడినవి. ఇదంతా లలిత మాటల ఫలితమే!

బుర్ర వేరొక మార్గానికి దారి తీసింది...ఆలోచనలు లలిత వ్యక్తిత్వం మీదికి తిరిగినవి. లలిత బాహ్య సౌందర్యానికి తను ముగ్ధుడయ్యాడు. సాయంత్రం ఆమె మాట్లాడుతూన్నంతసేపూ ఆమె ప్రతి కదలికనూ గమనిస్తూనే వున్నాడు; అప్పుడంతగా చలించలేదు కాని, ఇప్పుడు తలుచుకుంటే స్త్రీ మూర్తిలోని అందచందాలు, ఆకర్షణ మొదలైనవి తన హృదయాన్ని కలిచి వేస్తున్నట్లు తోచినవి.

ఊహా మాత్రాన లలిత కళ్ళముందు ప్రత్యక్షమైనట్లయింది. ఆమె నాజూకుదనం, వయ్యారం, ఠీవి, యవ్వనపు పొంగు తాలూకు అందచందాలు, సహజ సౌందర్యపు ఆకర్షణ శక్తి, మధురమైన కంఠస్వరం,

తెలివితో మెరిసే కన్నులు కురిసే వెన్నెల, అందంగా వొణికే ఎర్రని పెదాలు, చెంపల్ని కప్పే కురులు...నవ్వినప్పుడు జల తరంగాలల్లే గలగల మనే మృదుమధుర గీతికాలాపన...ఒకటేమిటి ఆమెలోని-ప్రతి కదలికా అద్భుతంగానే తోచింది. అసలు స్త్రీలు పురుషుల్ని ఆకర్షించటమనేది తాను చదివి ఉన్నాడే కాని, ఇంతవరకూ అనుభవంలోకి రాలేదు; బహుశా అలాటిది అసంభవమనీ, అబద్ధమనీ కాదు కాని, తానెప్పుడూ గమనించ లేదు. ఈ నాడు గమనించటం, తలక్రిందులుగా పడిపోవటం కూడా ఒక్కసారే జరిగినవి.

యవ్వనపు తొలి అనుభూతులు ఆవరించినవి. మన్మధుడు ఈ మురికి సందులోకి, విశేషించి తన గదిలో కూడా ప్రవేశించినట్లు తెలుసు కునేందుకు ఎక్కువ సేపు పట్టలేదు. వాడు-ఆ-మకరధ్వజుడు, ప్రవేశించ రాని స్థలమంటూ ప్రపంచంలో లేదేమో?

లలితను తాను ప్రేమిస్తున్నాడా అనే అనుమానం కలిగగానే, గొప్ప అసంతృప్తి, ముందుగానే ఊహించనలిగిన గొప్ప ప్రమాదం కళ్ళకు కట్టినట్లయింది. ప్రేమించటం స్వభావ సిద్ధమైనదే, కాని నేరం, తప్పు, పాపం కాదనీ తెలియకపోలేదు. కాని, తాహతు, అంతస్థు మొద లైనవి లలితకూ-తనకూ-పర్వతాగ్రానికీ, లోయకూ వున్న ఎత్తు పల్లాల్ని కళ్ళకు కడుతూన్నవి.

హా...హా...తనెంత మూర్ఖుడైపోతున్నాడు! తానేమిటి...లలితను-ఐశ్వర్యవంతుల ఆడబడుచును ప్రేమించట మేమిటి?...అర్థముందా? ఇదేదో తన బుర్రలో మెరిసిన మెరుపు కనుక సరిపోయింది: ఈ రహస్యం తన మనసును దాటి బాహ్య ప్రపంచంలోకి వెళ్ళనంతవరకూ ప్రమాదం లేదు:అలా వెళ్తే సమాజపు తీక్షణ వీక్షణాలకు తాను భస్మీపటలమవుతాడు. ఇది తన తలపే కనుక, దాన్ని ప్రయత్నం మీదనన్నా నలిచివేయగలడు.

ప్రేమించట మనేది జీవితంలో ఏనాడో తప్పక జరిగేదనీ, దాన్నుంచి తప్పించుకోవటం తనలాటి సామాన్యులకు సాధ్యం కానిదనీ, కనుక-దానికి లొంగిపోవటమే మంచిదనీ తనకు తెలియక కాదు: కాని— తనేమిటి, ప్రేమించట మేమిటి! తనలాటి బీదవాడికి, అనాథునికి కాదు ప్రణయమనేది! అది విలాస వస్తువే కాని, తన నిత్యజీవితానికి అవసర మైనది కాదు; ఎందుకంటే పూటపూటకి గడవని తనకు అది అందని మ్రాని

పండే! అసలు ప్రణయాన్ని గూర్చి తలిచే అర్హతన్నా లేని తను దూరంగా వుండటమే శ్రేయస్కరం.

జీవితంలో మొట్టమొదటిసారి తన తల్లిగాక, మరో స్త్రీకి హృదయంలో స్థానమివ్వటం, తనకు తెలియకుండానే జరుగుతోందని గ్రహించగానే వెగటేసింది. ఆ వికారంతో వాంతి పర్యంతమైంది. అంతకన్న తాను చేయగల దారుణం, తల్లిపట్ల చూపగల కృతఘ్నత మరేమైనా వుంటుందా? అప్పటికి వున్న సమస్యలు గాక, తనకు ఏమీ కాని ఈ లలితనుగూర్చి బుర్ర బద్దలు కొట్టుకుంటే, తన భావి జీవితం ఇంకెంత అంధకార మవగలదో, తనకూ, తన తల్లికీ చేయగల న్యాయం ఎంత దూర మవగలదో స్పష్టంగా చూడగలుగుతున్నాడు.

తల్లిని తలుచుకోగానే లలిత మాయమైంది. ఇక జీవితంలో తల్లి నుంచి పొందే ఆవేశ బలంతోనైనా లలితను దూర తీరాలకు తరిమెయ్య గలనే ధైర్యం వచ్చింది. ఒక విధంగా లలితపట్ల ద్వేషాన్ని పెంచు కోవటం కూడా ఒక దారిగా తోచింది.

ఇక ఆ రాత్రి లలితలోని అవగుణాల్ని సృష్టించుకోసాగాడు. మొదటిది—ఆమె పెద్దింటి పడుచు. రూపాయలు కూడపెట్టి చుట్టూవున్న బాధిత మానవ ప్రపంచాన్ని గూర్చి తలచకుండానే, స్వార్థంతో, ఆనం దంగా, విలాసంగా జీవితాల్ని గడపటం మాత్రమే నేర్చుకున్న జాతి తాలూకు స్త్రీ ఆమె! రూపాయల లోహంకన్న కఠినమైన లోహంతో తయారైన వారి హృదయాల్లో మానవత్వం ఉండదు కనుక, వాటికి దూరంగా వుండి తీరాలి.

ఆమె అందమైనదే కావచ్చు: ఐతే-ప్రపంచంలో అందని పైలంకన్న ప్రేమించటం, వాళ్ళకోసం తపించటం ఎంత ఆత్మద్రోహమో తనకు తెలుసు...ఈ నాడు కొత్తగా తన జీవితంలోకి ప్రవేశించి ఈమె ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని ఆక్రమించుకునేందుకు ప్రయత్నించటాన్ని తానెలా భరించగలడు?...ఇంతా ఏడుస్తే తనలో కలిగిన ఈ అలజడి వట్టి భ్రాంతే నేమో ననిపించింది. ఎందుకంటే-లలితలాంటి వ్యక్తికి, తనలాంటి నిర్భాగ్యుణ్ణి, నిరాధారుణ్ణి ప్రేమించేటంత తెలివి తక్కువది కాదు. తనేమంత అంద గాడు? సరైన పోషణన్నా లేక కృశించిన శరీరంతో, జీవితపు గుండు దెబ్బలతో అలసిపోయిన తనను గూర్చి ఆమె తలచనైనా తలచదు. ఇదే

నిజమైతే, తను అనుకునే ప్రమాదం కనుచూపు మేరలో ఉండదు; దీన్ని గూర్చి ఆలోచించటం మూర్ఖ్యం. ఆమె ప్రేమించకుండానే తను ప్రేమించానుకోవటం ఎంత పొరపాటు!

ఈ వాదన బాగుంది. తను లలితకు దూరంగా జరగక్కర్లేదు; ఆమే తనను వెలివేస్తుంది; అది ఇద్దరికీ క్షేమకరం. ఇక తనను వేధించేది ఏముంది కనుక-తన భ్రమ తప్ప?

ఎప్పుడు నిద్రపట్టిందో తెలియదు; ఉదయం తొమ్మిదయాక కాని మెలుకువ రాలేదు. జీవితంలో అంత పొద్దెక్కి లేవటానికి అదే మొదలు. జీవిత విధానాలలోనే ఏదో గొప్ప మార్పు, తన అనుమతి లేకుండానే ప్రవేశించిందని గ్రహించాడు. ఆత్మబలాన్ని కూడగట్టుకొని, యీ మార్పును పోరాడేందుకు సిద్ధపడాలి. మొదటి పోరాటంగా, ఆ రోజు భోజనం చేయకుండానే, తనను తాను నిందించుకుంటూ కాలేజికి బయలు దేరాడు.

11

క్లాసు జరుగుతూండగా చాలా అస్వస్థమనస్కంగా వున్నాడా రోజు. దీనికి తోడు రాత్రి పొందిన కొద్ది గంటల విశ్రాంతీ చాలలేదు. ఆవలింతలతో, బడలికలతో, మగతగా వుండి, బలవంతాన కళ్లు తెరిచి ఉంచ గలిగాడు. సూర్యుడు ఆకాశాన ఎగబాకుతూన్న కొద్దీ, ఆకలిబాధ అధిక మవసాగింది. దాదాపు శోష వచ్చేంత పర్యంతమైంది.

ఎంత కూడదనుకున్నా లలితను చూడకుండా ఉండలేక పొయ్యాడు. ఆమెను చూసినప్పుడల్లా, తనలోని రచయితను నిర్దయగా, క్రూరంగా కుది ముట్టించిన శత్రువనే విషయాన్ని స్ఫురణకు తెచ్చుకుంటూ, ఆమెపట్ల ద్వేషాన్ని ప్రజ్వరిల్ల చేసుకుంటున్నాడు. ఐతే, యీ ద్వేషం తనను బాధ పెట్టేందుకు మారుగా 'తీయని బాధ' లాటి దాన్ని, బెణికితే గట్టిగా తోమినప్పుడు కలిగే అనుభూతిని కలగజేసింది. ఆ పూటంతా యీ లలిత తోనూ, ఆకలి బాధతోనూ, అలసటతోనూ సరిపోయింది.

ఇంటర్‌వల్‌లో ఇంక తట్టుకోలేక, కాఫీ హోటల్‌లో ఆకలి తీర్చు కున్నాడు. ఆ తరువాత ఇక క్లాసుకు వెళ్ళ బుద్ధి పుట్టలేదు. ఉదయం ట్యూషన్ ఎలాగూ నాగా పడింది; సాయంత్రం ట్యూషన్‌కు కూడా

అదేగతి పట్టించి, సరాసరి గదికి వెళ్ళి, ముసుగుతన్ని పడుకున్నాడు. త్వరలోనే నిద్రపట్టింది.

మెలుకూ వచ్చే సరికి గదంతా చీకటి మయం. అగ్గిపెట్టె కోసం దేవుళ్ళాడి, లాంతరు వెలిగించాడు. ఆవలింతలు వదలకపోయినా, శరీరం తగినంత విశ్రాంతిని పొందడంవల్ల ప్రాణానికి కొంత హాయిగా వుంది. బహుశా రాత్రి ఎనిమిది గంటలై ఉండొచ్చనిపించింది. బద్ధకం వదిలేందుకు చన్నీళ్ళతో మొహం కడుక్కున్నాడు. అన్నం వండుకునే ఓపిక లేదు; ఆకలి దహించుకొని పోతోంది. మరి దారిలేక దగ్గర్లోనే వున్న హోటల్‌కు వెళ్ళి ఆ పూటకు భోజనంచేసి గదికి వచ్చాడు.

ఏమన్నా చదువుకుందా మనుకున్నాడు కాని, చదవ బుద్ధి కాలేదు. పుస్తకం తెరవటం, వెంటనే మూడిచి అవతల పెట్టెయ్యటం జరిగింది... ఈనాడు తను ఎంత విచిత్రంగా మారిపొయ్యాడు! తనలో ఉత్సాహమే లేదు; ఇంతకన్న గడ్డుగా గడిచిన రోజుల్లో కూడా తా నెన్నడూ ఇలా దిగజారలేదు. తన విధుల్ని నిర్వర్తించటంలో ఇంత నిర్లక్ష్యతను చూపలేదు. మనశ్శాంతి ఎన్నడూ ఇంతగా భగ్నమవలేదు...ఏమిటో అంతా కొత్తగా వుంది. దీనికి కారకులు ఎవరనే సంగతి కాదు తాను ఆలోచించింది; తాను ఇరుక్కున్న యీ వలలో నుంచి ఎంత తేలిగ్గా, త్వరగా బైట పడగలనా అని! ఒకపక్క తనబాధలు తనకుండగా, కాలు జారానా అనే సందేహ మొకటి పీడించసాగింది. ఇది తన పతనానికి మొదటి మెట్టయే పక్షంలో, నిలవ తొక్కుకునేందుకు వెంటనే మేలుకోవాలి. ఆలస్యమైతే మిగిలేది పశ్చాత్తాపమే అవగలదు.

ఈ రకమైన ఆలోచనల్తో అర్ధరాత్రి వరకూ మేలుకొన్నాడు. మర్నాడు కాలేజికి సెలవు—ఏదో పండుగలకు సెలవులే లేకుంటే అవి తనలాటి వాడికి గుర్తుండవు కూడాను. ఎందుకంటే - చేసుకోగలవారికి, అనుభవించేందుకు తగినంత ఉన్నవారికి పండుగలు కాని; తనలాటి నిర్భాగ్య దామోదరులకు అవి దండుగలే!

తల్లిని చూసి ఐదు రోజులే ఐనప్పటికీ, చాలా కాలమైనట్లు తోచింది. యీ కష్ట సమయంలో ఆమె దగ్గిరికి వెళ్తే మనస్సు కొంత తేలికవుతుందేమో? ఆమె ఓదార్పు మాటలు విని, ఆమె పడే బాధల్ని తెలుసుకుంటే, తను తిరిగి సక్రమ మార్గంలోకి రావాలనే పట్టుదలన్నా

అధికమవుతుంది. ఒకర్ని కౌగిలించుకొని మరొకరు తమ విషాద చరిత్రల వెనుక దాగిన దుఃఖ భారాన్ని కన్నీటి రూపాన వదిలించుకో గలుగుతారు. తల్లిని తలచుకుంటూ కన్ను మూశాడు.

మర్నాడు మైలాపూర్ వెళ్ళాడు. మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటైనప్పటికీ, తల్లిని కలుసుకునేందుకు అరగంటసేపు దొడ్లో బాదంచెట్టు నీడలో నిలబడ వలసి వచ్చింది. ఇంట్లో పిల్లలు ఆనందంగా, గట్టిగా అరుస్తూ ఆడుకుంటున్నారు. మరో పక్క గ్రామఫోను రికార్డులు మోగుతున్నవి. పెద్ద వాళ్ళుకూడా నాట్యం చేసేందుకు సిద్ధంగా వున్నట్లు తమ ప్రతి కదలిక లోనూ సంతోషాన్ని వెలిబుచ్చుతూ హడావిడిగా తిరుగుతున్నారు. ఈ విశేషమంతా పండుగ తాలూకుదేనని గ్రహించాడు.

ఆ మేడలో ఇంత ఆనందం ప్రతిధ్వనిస్తూనప్పటికీ, ఒక జీవి తమ పాదాలకింద నలిగిపోతోందనే తలపన్నా ఎవ్వరికీ కలగటం లేదు! వారెన్నడూ, ఎంత తీరిక సమయాల్లో కూడా తన తల్లిని గూర్చి తలచి వుండరు. బాధల్లోవుండే వాళ్ళనే యీ తలపులు బాధిస్తవి. అనుభవించే వాళ్ళకు బాధపెట్టే ఆలోచనలతో ఏం పని?

కోడి కూతతో మేల్కొని అర్ధరాత్రి వరకూ పనిచేయవలసిన తల్లి కష్టాన్ని తాను దుర్వినియోగ పరుస్తున్నా ననిపించింది. ఆమెపట్ల ఎవ్వరికీ సానుభూతి నాన్నా లేదు. ఎంత వొళ్ళొంచి పనిచేసినా, ఆ కొంపలోని పిల్లల దగ్గర్నుంచీ ఆమె మీద అధికారాన్ని చెలాయిస్తూనే వుంటారు. అన్నిటికీ సహించి, కొద్దికాలంలోనే తాన్నీ బాధలనుంచి విముక్తురాలవుతాననే ధైర్యంతో, తన మీద కొండంత ఆశతో వున్నదా తల్లి!

తనకు కొంత దూరంలో చేతులు నడిపొయ్యేట్లుగా అంట్లు తోము తూన్న పని మనిషిని చూశాడు: అవెక్కడి గిన్నెలు! ఎన్నని! తన తల్లి ఎంతమందికి వండి, వార్చి, వడ్డించి వుంటుందో, ఆ అంట్లను బట్టే తేలిగ్గా గ్రహించవచ్చు; ఈ బాధలన్నీ ఆమె పడేది తన కోసమే కదా!

ఇద్దరు యువతులు దొడ్లోకి వచ్చారు. ఒకామె ప్రశ్నార్థకంగా రెండో ఆమె వైపు చూసింది.

"ఎవరూ?" అందొక గొంతు రహస్యంగా.

"ఆఁ, మన వంటలక్క కొడుకులే!" అన్నది రెండో గొంతు నిర్లక్ష్యంగా.

ఐతే, ఈ రహస్య సంభాషణ తన కువినిపిస్తూనే వుంది. ఆరాధిస్తున్నా మనుకునే సభ్యతకు ఇది తార్కాణం! అసలు తను వినాలనే నీచభావం తోనే వారలా మాట్లాడుకొని ఉంటారు! ఒకవ్యక్తిపడే బాధల్ని చూసి, అలాటి బాధలేమీ తమకు లేవని ఆనందాన్ని పొందటమే వారి అభిలాష ఐనా కావచ్చు. తనను ఎంత తేలిగ్గా హీనంగా మాట్లాడారో! తనబోటి బీదలనుంచే వారు సుఖపడుతూన్నప్పటికీ, ఆ బీదల్నే నీచపరచటం, తమ సుఖ సౌఖ్యాల్ని తక్కువ చేసుకోవటమనే జ్ఞానమన్నా లేని మనుషులు!

అరగంటసేపు నిలబడి ఈరకం తలపుల తాకిడికి కుంగిపోతూండగా తల్లి వచ్చింది. రావటంతోనే "ఏం రాజా! అలా వున్నా వేమిటి?... వంట్లో బాగా లేదా?" అని అడిగింది.

తనలో గమనించదగ్గంత మార్పు వచ్చి వుంటుందని తను అనుకో లేదు. తన మనోవేదనంతా తల్లికి చెప్పుకోవడం ఎలాగో కూడా తోచలేదు. ఐనా, తనకన్న ఎక్కువ కష్టపడుతూ, బాధలు పడుతూన్న ఆమెకు ఇదంతా చెప్పి మరీ బాధ పెట్టటంలో అర్థం లేదు.

"ఏం లేదు...రాత్రి ఎక్కువసేవు మేల్కొన్నాను...అంతే!" అన్నాడు.

"అంత కష్టపడి చదవద్దు నాయనా! ఆరోగ్యాన్ని కాపాడుకో. ఏదన్నా వస్తే మనకు చేసేవాళ్ళెరి? ఈ డాక్టర్లకు మందు ఖర్చు కూడా ఇచ్చుకోలేం కదా!" అందామె.

తల్లిని తేరిపార జూచాడు; ఆమెలో కూడా ఎంత మార్పు! ప్రపంచంలో కొంతమంది కష్టపడేందుకే పుడతారు; వారు కలలో కూడా సుఖ పడరు. ఐనప్పటికీ వారెన్నడూ కుంగిపోరు; తాము సుఖపడటం లేదని బాధ పడరు. వారు ఎవరి కోసమై కష్టపడుతున్నారో వారు సుఖపడటాన్నే కోరుతారు; ఆ సుఖమే తమ సుఖ మనుకుంటారు; ఇలాటి జీవే తన తల్లి!

తను స్పష్టంగా ఆమె ముఖంలో అలసటను చూడగలిగినా, ఆమె కలాటిదేమీ తోచనట్లు, పైపెచ్చు తను కొంచం హాయిగానే కాలాన్ని గడుపుతూన్నట్లు కనిపించేందుకు ప్రయత్నం చేస్తోంది. మరీ తనను చూడ గానే ఆమెకు ఎంతో ఉత్సాహం, తన బతుక్కూ కూడా ఒక అర్థం, ఒక గమ్యస్థానం వున్నదనే భావం కలిగి తీరినట్లు సూచిస్తుంది. ఇలాటి అమూల్య వ్యక్తి తనకీ లోకంలో ఒక్కరే! చాలు-యీ ఒక్క వ్యక్తి సహాయంతో,

తానీ లోకాన్నే జయించగలడేమో? ఒక పక్క ఆమెను చూసి మనస్సు తరుక్కుపోతోంది. మరో పక్క తనను తాను ఊరడించుకుంటున్నాడు.

"చదువుతో నాయనా! మన యీ కష్టాలు ఎక్కువ రోజులుండవు. డబ్బు కావాలా?" అందామె.

"అక్కర్లేదమ్మా! పద్మనాభంగారింట్లో నా జీతం రెండు రూపాయలు పెంచారు. నీకు ఏడన్నా చీర కొందామనుకుంటున్నానమ్మా!" అన్నాడు.

"ఎందుకు, అదో దండగ! ఈ ఇంటి ఇల్లాలు ఇచ్చే పాత చీరలే చాలు. నా గూర్చి నీవు ఆలోచించకు. నీ పక్కన వుండి నీకు సేవ చెయ్యలేకపోయ్యానే అని బాధపడుతూంటాను రాజా! నేను అసహాయ స్థితిలో వున్నాను—ఏం చేసేది?" అని ఆమె కంట నీరు పెట్టుకుంది.

తన కళ్ళల్లో కూడా నీళ్లూరినవి. ఒక నిర్భాగ్యజీవి మరో నిర్భాగ్య జీవిని ఊరడించటం ఎంత కష్టం! ఇలా ఇద్దరూ ఏడుస్తూ కూర్చుంటే, ఈ విషాద మేఘచ్ఛాయను ఆ ఇంటి ప్రహరీల మధ్య విడుదల చేస్తే, ఇంటి వారు ఊరుకోరు.

"నాయనా! ఏడుస్తున్నావా? ఎందుకురా నా తండ్రీ!" అని ఆమే తన కళ్ళ తడిని తుడిచింది; తన కంటి వెంట కారే నీటినన్నా గమనించలేని అమాయకురాలు! దేవుడు లేడని ఏనాడో నిర్ణయం చేసుకున్న తనకు దేవత వున్నదనే జ్ఞానాన్ని, ఆ దేవత తనకు రక్షగా, అండగా, తన ఎదుటనే నిలబడిందనే ధైర్యాన్ని యీ తల్లి ఇస్తూనే వుంది.

"పండగనాడన్నా నీ కేమీ చేసి పెట్టలేదు కదా! ఇంటామెను అడుగుతే కాదనదు కాని..."

ఎంత ఆపేక్ష యీ తల్లికి! తన కోసం అడుక్కు తినేందుకైనా ఆమె వెనుదీయదు కదా! ఇంతమందికి సేవ చేసినప్పటికీ ఆమె తనకు సేవ చేయనంతవరకూ, తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించలేదనే బాధకు-అసంతృప్తికి గురవుతూనే వుంటుంది. ఈ తల్లి హృదయాన్ని, ఎవరు యెట్లా కొలవగలరు?

"వొద్దమ్మా! నీవు ఎవర్నీ అడగొద్దు. నేను కడుపునిండా తిన్నాను" అన్నాడు.

ఒకరొన్నొకరు చూసుకొంటూ, సానుభూతులు వెలిబుచ్చుకునేందు కూడా మాటలు దొరకక, రెండు నిమిషాల పాటు అలాగే నిలబడి పోయ్యారు.

"నాయనా! ఎల్లుండి నీ పుట్టిన రోజురా—" అందామె.

పుట్టినందుకే ఏడుస్తూంటే, పుట్టిన రోజులు పండగ లెలా అవుతవి? ఆ సంగతి తనకూ తెలుసు. తల్లి మరచిపోతుందేమో, కొంత మన శ్శాంతినా వుంటుం దనుకున్నాడు. కాని, బాధను ఎవరు-ఎట్లా మరచి పోగలరు?

"నే వొస్తానమ్మా!" అన్నాడు, ఇక అక్కడ నిలబడలేక.

"పోయిరా నాయనా! ఇంతింత దూరం నడిచిరావటం దేనికి చెప్పు? నీ తల్లికి వొచ్చిన ప్రమాదమేమీ లేదు రాజా!...సరే వెళ్ళు.ఇంట్లో బంధు వులు వొచ్చారు. వాళ్ళకు కాఫీ ఫలహారాలు చూడాలి" అందామె. తిని తేన్చటం మినహాగా మరో పని లేని కరకు హృదయాల సేవలో, నలిగి నల్లేరైన తల్లికి చూపవలసిన సానుభూతి ఎలాగో అర్థం కాలేదు తనకు. మెదలకుండా బైటపడ్డాడు.

మనశ్శాంతి దొరుకుతుందేమోననే ఆశతో యీ ఆరుమైళ్ళూ నడిచి వొచ్చి, తన హృదయభారాన్ని పెంచుకొని తిరిగి పోవాల్చి వొచ్చింది. ఈ విషాదం ఇంక తరిగే మార్గమే లేదేమో ననిపించింది. తలుచు కుంటూన్న కొద్దీ తాను శక్తిహీనుడవుతూన్నట్లు, నిలిచి ఎదిరించే తాహతే తనకు లేనట్లు దిగజారిపోసాగాడు. పేవ్‌మెంట్ మీద నడుస్తూ ఒకచోట దాదాపు తూలిపడిపొయ్యే పర్యంతమై, పక్కనే వున్న ఎలక్ట్రిక్ స్తంభాన్ని పట్టుకొని నిలవ తొక్కుకున్నాడు.

ఏమిటిది! ఎంత మార్పు! మొన్న సాయంత్రంవరకూ వున్న ధైర్య మంతా నీళ్ళు కారిపోయిందా! మొగవాడు, వయసులో వున్న తన స్థితే ఇలా వుంటే, వార్ధక్యానికి దరిదాపుల్లో వున్న తన తల్లి గతేమిటి? తను ఆమె కోసమన్నా ఉత్సాహంతో, ఆశతో జీవితాన్ని ఎదుర్కోవాలి.

తన కెందుకీ ఆవేదన? దేన్నిగూర్చి? ఇప్పుడు తనకేం లోటు జరి గిందని? ఎందుకీ అసంతృప్తి, అనవసరపు వ్యథ? ఒకవేళ ఇది బాధే ఐనప్పటికీ, దీన్ని వొదిలించుకోలేని పరిస్థితుల్లో, మెదలకుండా అనుభవిస్తే

సరిపోతుంది; కాని-దీన్నిగూర్చి ఆలోచించినకొద్దీ, దాని రూపమే మారి, అంతులేని అగాధాల్లోకి కూరుకొని పోవట మౌతుంది. సమతలంలో ప్రవహించే నదివలె, తొణకకుండా పారుతూ, హఠాత్తుగా ఒక జలపాతాన్నే సృష్టించిన రీతిగా, జీవిత గమనమే మారినట్లు తోచటం, అందుకు అనుగుణంగా మారలేక అశాంతితో తారట్లాడటం, దారి తెలియక తన ఆత్మ బంధువు సహాయం కోసం పరుగెత్తటం, ఇదంతా తన బుర్ర కల్పించిన దృశ్య విశేషమే కాని వేరొకటి కాదు. తెలిసివుండీ, యీ ఆలోచనల్ని పెంచుకొని మనస్సును పిండుకోవటంవల్ల తనకూ, తనను నమ్ముకొన్న తల్లికీ కలిగే ప్రమాదాల్ని కొని తెచ్చుకోవటమే అవుతుంది! ఇక ముందు సాధ్యమైనంతవరకూ తల్లిని సందర్శించటాన్ని తగ్గించెయ్యాలి. అక్కడికి పోయి ఆమె స్థితి చూసి- విరిగిన మనస్సుతో తిరిగి రావటంకన్న, ఆమెకు దూరంగానే వుండి, ఆమె సుఖపడుతోందనే భ్రమలో ఉండటమే ఉభయుల మేలుకూ సహకరిస్తుంది. ఇదే విధంగా తాను కూడా ఆమెకు కనుపించనంతసేపూ, తన కొడుకు ఏదో సుఖపడుతూన్నట్లు ఆమె వూహించుకోగలుగుతుంది కనుక, తను ఎదుట పడ్డప్పుడు ఉండే వ్యధ వుండదు.

ఆ ఝంఝూ మారుతంనుంచి తట్టుకోగలిగాడు. పిచ్చి ఊహాల్ని చాలావరకు పారదోలుకున్నాడు. బాధలు పడటమూ, ఓదార్చుకోవటమూ రెండూ తన వొంతే! కనుక, పడేబాధ పూర్తయ్యేవరకూ వేచివుండి, ఆ తరువాత సానుభూతి చూపుకునేందుకు వేరొక అవతారాన్ని దాల్చుకోవాలి. ఈ విధంగా ద్వంద్వ వ్యక్తిత్వాలను గడపాల్సి వొచ్చింది.

బలవంతాన ఆ విషాదం నుంచి తేరుకున్నాడు. దగ్గర్లోనే కొలనును ఆనుకొని దేవాలయం వుంది. జనం వస్తూ పోతున్నారు. తాను దేవాలయానికి వెళ్ళి చాలా రోజులైంది. చిన్నప్పుడు తల్లితో మాత్రమే వెళ్ళేవాడు. ఆమె పూజలూ, పునస్కారాలూ, నోములు నోచటం తనకు బాగా గుర్తు. కాని, అందువల్ల ఆమె ఎన్నడూ సుఖపడలేదు. ఆమెకు న్యాయం జరగలేదు. ఆమె నోముల ఫల మేమిటనే మీమాంసలో పడ్డాడు. చివరకు యీ దేవుళ్ళను నమ్మటంకన్న బుద్ధితక్కువపని మరొకటిఉండదని నిర్ణయించుకున్నాడు. తన అభిప్రాయాలను తల్లికి చెప్పినప్పుడు, ఆమె ఎంతో నొచ్చు

తుంది: తను నాస్తికుడవటం ఆమెకు బొత్తిగా ఇష్టం లేదు. ఆమెను బాధ పెట్టకూడదని తన అభిప్రాయాన్ని తానే భరించాడు. కాని, తల్లి మాత్రం అచంచల విశ్వాసంతో దేవుళ్ళను పూజిస్తూనే వుంది; మొక్కులు మొక్కుతూనే వుంది; ఫలితం శూన్యమైనా, నిరాశ ఆమె దరిదాపులకు రావటం లేదు. బహుశా ఈ జన్మలోని పుణ్యమంతా మరు జన్మకు ఉపక రిస్తుందని ఆమె విశ్వాసమేమో?

దేవుళ్ళను ఇంతమంది కొలవటంలో అర్థం ఏదైనా ఉండి ఉండాలి. తనూ, తనలాటి కొద్దిమంది పెడతోవను పడుతున్నారేమోననే అనుమానం యీనాడు కలిగింది. అసలు అందుకనే తను మనశ్శాంతిలేక వేగిపోవటం, తన కష్ట పరంపరకు అంతులేకుండటం జరుగుతోందేమో? అనాథ ఐనప్పటికీ, తల్లి యీ దైవారాధనతోనే వేయి రెట్ల శక్తితో, ధైర్యంతో, ఒంటరిగా జీవితాన్ని ఎదుర్కోగల ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పొంద గలగటాన్ని తాను కళ్ళారా చూశాడు. తనకిప్పుడు తక్కువైన ఆత్మ విశ్వాసం దైవ సందర్శనలో, ధ్యానంలో కొంతవరకన్నా పొందలేడా? అందులోనూ ఎన్ని బాధలున్నప్పటికీ, గుడినుంచి తిరిగి వొచ్చే జనం సంతోషంగా, తమ దరఖాస్తులు మంజూరైనంత ఆనందంగా రావటాన్ని గమనిస్తూనే వున్నాడు. ఏమో, ఒకవేళ పొరపాటునన్నా ఆ దైవం కరుణించి తనను ఒక ఒడ్డుకు పడేస్తాడేమో?

సందేహమనేది కలగాలే కాని, మనిషి మారేందుకు, తూలేందుకు ఎంతోసేపు పట్టదనే సంగతి తన కాళ్ళు దేవాలయం వైపు పోవటంతో స్పష్టమైంది. ఆ దేవుడెవరో, తనకు పేరు తెలియదు. ఎవరైతేనేం— దేవుళ్ళందరూ ఒక్కటేనని పురాణాలు ఘోషిస్తూనే ఉన్నవి కదా! దేవాలయంలో చాలా కోలాహలంగా వుంది. చాలా సేపు వేచివుంటేనే కాని తనకు దర్శనం దొరికేటట్లు లేదు.

ధ్వజస్తంభం దగ్గరి అరుగు మీద కూలబడ్డాడు. ఎంత జనం! వీళ్ళం దరూ అమాయకంగా తమ కోర్కెలు తీరుతవనే గాఢనమ్మకంలోనే భక్తి నటిస్తూ,కట్నాలు-కానుకలే లంచాలుగా దర్శనం చేసుకొని పోతున్నారు... కాని, దూరం ఆలోచిస్తే ఈ దేవుడు విచారించి, ఎవరికి న్యాయం చేశాడు? కొంతమంది సుఖపడేవాళ్లు తమకు న్యాయం జరిగిందని తృప్తి పడొచ్చు.

కాని, ఏ ధర్మసూత్రాల ప్రకారం, తమకీ న్యాయం ప్రసాదించబడిందో, అవే ధర్మసూత్రాలు తమలాటి యితరుల పట్ల కొరగాకుండా ఎందుకు పోయినవో వారు కాదు కదా, చివరకు ఆ దేవుడు కూడా చెప్పలేడు. పోతే-ఆ దేవుడు చేసిందేమిటంటే, తన దగ్గరవున్న న్యాయాన్ని భూలోకం మీదికి వెదజల్లాడు; దొరికిన వాళ్ళకు దొరికింది; దొరకని వాళ్ళకు లేదు. అంతే! ఇలా ఎందుకు చేశావని ఎవరైనా అడుగుతే, జవాబు చెప్పలేదు కనుకనే అదృశ్య రూపాన వుండి, ఇంకా తన దగ్గిర ఏదో వుందనే ఆశను కల్పిస్తున్నాడేమో?

ఒక పక్క- ఆకలి బాధతో నశించేవారు, మరో పక్క- అజీర్ణ వ్యాధితో బాధపడే వారూను! ఈ యిద్దరిదీ ఒకే రకం న్యాయం జరిగిందని నమ్మగలుగుతే ఫర్వాలేదు! ఎందుకంటే-యిద్దరిదీ వేరు వేరు రూపాలలోని బాధే కనుక! పోతే-జీవితం వెగటనిపించి, భగవత్ సాన్నిధ్యంలో మన శ్శాంతి దొరికి, తమ కోర్కెలు ఫలిస్తవేమోననే ఆశతో వచ్చే జనమూ వున్నారు. ఉన్న ఐశ్వర్యం, సౌఖ్యం చాలక, మరికొంత కావాలని దురాశతో, లేదా-ఉన్నది కాస్తా పోతుందేమోననే భయంతో దేవుణ్ణి కొలిచే వాళ్ళూ వున్నారు. ఈ యిద్దర్నీ కరుణించటమంటే ఒక తావులో దయా రహితమైన న్యాయం, మరొక చోట న్యాయ రహితమైన దయే కాగలదు. ఎలా సమర్థించుకోవాలని చూసినా, యీ దేవుడు రాయికన్న కఠిన సమస్యగానే తోచాడు.

ఈ న్యాయా న్యాయాలకు పూర్వజన్మ సుకృతమే కారణమనే విషయాన్ని తనెలా నమ్మగలడు? ఆ పూర్వజన్మ ఏమిటి-అందులో తాను, తనలాటి వాళ్ళు చేసిన అకృత్యాలు, సుఖపడే వాళ్ళు చేసిన సుకృత్యాలేమిటి? అవి ఎవరికీ తెలియవు. పోనీ-ఉన్న పళంగా యీ పూర్వ జన్మ సిద్ధాంతాన్ని తానెప్పుడు నమ్మగలడంటే—ఈ జన్మలో సుఖపడుతూండే వాళ్లూ, ఆ ఉత్తర జన్మలో కూడా సుఖపడేందుకు సుకృత్యాలు చేస్తూంటే కదా! అది లేనప్పుడు యిదంతా మిథ్యే; ఆత్మను మోసపుచ్చుకునేందుకు ఒక అడ్డ తోవ. అంతే!

ఇక్కడ యీ గుళ్ళో కూర్చొని ఆలోచిస్తే ఏమౌతుంది? ఇప్పటి కిప్పుడు తన సమస్యల్ని తీర్చేందుకు యీ దేవుడికి తీరికేది? ఐనా, తను కనిపించిన ప్రతి రాయినీ-రప్పనీ నమ్ముకోవటంలో అర్థమేముంది? కళ్లారా

చూస్తూ, మళ్ళీ తనీ మాధ్యంలో పడటం ఏమిటి? తనకూ కూడా కొన్ని నిశ్చితాభిప్రాయాలుండాలి. అవి తప్పయినా, కాకున్నా సరే వాటిని నమ్ముకోవాలి. ఈ రకంగా అటూ-ఇటూ బెసుగుతూ వుండటంలోనే ఈ మనోవేదన! తనకు భక్తి కుదిరేందుకు మారుగా, మీమాంస, తర్కం ఎక్కువైంది; అలాటి వాడికి ఈ దేవాలయంలో స్థానం లేదు; ఎంత గుడ్డిగా నమ్మగలుగుతే, అంత భక్తుడు కాగలడు. కాని, ఈనాడు దృష్టి వుండగా తనకా అంధత్వం కావాలన్నా ప్రాప్తించేటట్లు లేదు.

లాభం లేదని బయలుదేరాడు. తిరిగి గదికి నడిచేశక్తి లేదు. బస్సులో పడ్డాడు...రెండు రోజుల క్రితం ప్రొఫెసరొకాయన "ఈ సంవత్సరం వెరళి మొత్తం మార్కులు ఎక్కువగా వచ్చిన వారికి, ఫీజు లేకుండా చేద్దామని కమిటీ నిర్ణయించింది-జాగ్రత్త!" అని హెచ్చరించటం గుర్తు కొచ్చింది. దేవుణ్ణి నమ్ముకుంటే పరీక్షల్లో కళ్ళ ముందు కనిపించేది ఆ విగ్రహమే కాని, పుస్తకాల్లో వున్నది కాదు. అందుకని వాళ్లు దగ్గిర పెట్టుకొని, కాస్త కష్టపడి చదువుతే-వచ్చే ఏటికి, ఈ నాలుగోవంతు జీతం కట్టాల్సిన బాధ కూడా ఉండదు. తల్లి సంతోషిస్తుంది. తను జీవిత గమ్యస్థానం వైపు అనుభవ పూర్వకంగా జరగటం రుజూ అవుతుంది. ఈ జన్మకే ఇన్ని అవస్థలు పడుతూ-దుఃఖపడుతూ వుంటే, మరో జన్మ కావాలనుకోవటం, అందుకుగాను యీ దైవ సేవలూ అర్థం లేనివి; ఉట్టికెగరలేక, స్వర్గానికి ఎగిరేందుకు ప్రయత్నించటం వంటిది. ఒకవేళ ఈ భక్తులకు ఈ జన్మలోనే ఏ అదృష్టమో తన్నుకొచ్చినట్లయితే, జీవితమనేది కేవలం జూదంలాటిదే కాగలదు; తను ఎన్నటికీ జూదగాడు కాలేడు; భరించలేనంత వచ్చి పడినా తను తట్టుకోలేడు; ఈ వున్న కాస్తా పోయినా బతకలేడు. అందుకని చుట్టుతోవ ఐనప్పటికీ, తను కష్టపడి ఈ జీవితాన్ని సాధించటమే ఉత్తమోత్తమం. ప్రాపంచిక విషయాల్లో తల దూర్చకుండా ముక్కు మూసుకొని మూల కూర్చోవటం అసంభవం. ఈ ప్రవాహంలో పడి కొట్టుకొని పోతూనే సాధ్యమైనంత త్వరలో వీలుచూసుకొని, ఒక తీరానికి చేరటం తప్ప మరో మార్గం లేదు.

లలిత గుర్తుకొచ్చింది. ఆమె వల్లనే తన జీవితమంతా తలకిందులయ్యే పర్యంతమై, ఎలాగో నిలవతొక్కుకో గలిగాడు...ఒక విధంగా చూస్తే ఆమె విమర్శన తనను పెడమార్గానికి పోకుండా తొక్కి పట్టిందా

అనిపించింది. తనలోని రచయిత అంత్యదశలో పడటంవల్ల తను తనుగానే మిగిలాడు. కనుక తన శక్తి సామర్థ్యాలన్నిటినీ ఉపయోగించి, చదివి మంచి మార్కులు తెచ్చుకోగలడు. పై సంవత్సరం యూనివర్శిటీలో మొదటివాడుగా ఉత్తీర్ణుడైతే ఫ్రీ స్కాలర్ షిప్ దొరుకుతుంది. ఇదంతా కూడా తన చేతుల్లోవున్న పని! ఇతరులను—మానవులను కానీ, దేవుళ్ళను కానీ నమ్మి, మోసపోయి, భంగపాటు పొందక్కర్లేదు. అందుకని...

"ప్యారీస్!" అన్నాడు కండక్టర్.

మరిచిపోయి కనీసం రెండు ఫర్లాంగులు ముందుకు వచ్చాడు. చప్పున బస్ దిగి, కాళ్ళీడ్చుకుంటూ గది జేరాడు. పట్టుదలతో నూర్కులు పుస్తకాలు తెరిచాడు.

కొత్తగా చదివి నేర్చుకోవాల్సింది పుస్తకాల్లో ఏమీ వున్నట్లు కనిపించలేదు. ఐనప్పటికీ మరిచిపోకుండా ఉండేందుకు చదవాలని నిశ్చయించుకున్నాడు కనుక, అదే పనిగా చదువులో మునిగి పొయ్యాడు.

12

ఉదయం నిద్రలేచేటప్పటికి మనస్సు చాలా తేలిగ్గావుంది. హృదయంలోని బాధంతా కన్నీటి రూపాన బైట పడ్డాక ఆ భారం మరి కనిపించలేదు. అంతే-మామూలు కార్యక్రమానికి ఏమీ భిన్నంలేకుండా పనులు సాగినవి. ఇంతా ఏడుస్తే తనే ఏదో పెడతోవలో విశేషంగా ఆలోచించి లేనిపోని మనోవేదనను కొని తెచ్చుకున్నాడేమో ననిపించింది.

ఆ సాయంత్రం పద్మనాభం గారింటికి యధాప్రకారమే ట్యూషన్‌కు వెళ్లాడు. ఎప్పుడన్నా ట్యూషన్‌కు రాకుంటే వాళ్ళు అడిగేవాళ్లు కాదు. అట్లాంటిది ఈనాడు రమణమ్మగారు అడగటం ఆశ్చర్యంగా తోచింది.

"నిన్న రాలేదేం బాబూ? లలిత చాలా సేపటిదాకా నీ కోసం వుండిపోయింది" అందామె.

ఐతే, తను రానందుకు కాదు ఆమెబాధ; లలితను తను అనవసరంగా వేచి వుంచినందుకన్నమాట! ఐనా, తనిక్కడికి ట్యూషను చెప్పేందుకు వస్తున్నాడు కానీ, లలిత కోసం కాదు. ఆమెతో మాట్లాడాలని, ఆమెను చూడాలనే వాంఛను కూడా చంపుకున్నాడాయె! సాధ్యమైనంతవరకూ ఆమెను తప్పించుకోవాలని చూసే తనకు, బాగ మంచువలె

వెంటాడి ఆవరించినట్లు తోచింది. ఆమె ఏం మాట్లాడాలనుకుందోననే ఆలోచన కూడా లేకుండా చాలా నిర్లిప్తంగా, ఇంటరెస్టే లేనట్లు ఊరుకున్నాడు. రవణమ్మగారుకూడా మరేమీ అనలేదు.

ఆరోజు లలిత ఇంకా రాలేదు. ఆమె రాకముందే ఈ ట్యూషన్ వొదిలించుకొని పోదామనే తొందర కలిగింది. ఒక పక్క చదువు చెప్తూనే, చెవుల్ని మాత్రం హాలువైపు తిప్పి వుంచాడు; ప్రతిక్షణమూ లలిత వొచ్చి పడుతుందనే ఆతృత ఎక్కువ కాసాగింది; చివరకు విసిగి, వొస్తేరానీ—నిర్మొహమాటంగా మాట్లాడితే సరిపోతుందనిపించాక, ఆ మొండితనం తాలూకు మనశ్శాంతి కలిగింది.

ఇంకో ఐదు నిమిషాల్లో వెళ్ళిపోతాడనగా లలిత రానే వచ్చింది. ఆమె రాగానే రవణమ్మగారు పెద్దగా, ఆనందంగా నవ్వుతూ, ఎదురొక్కని స్వాగతం ఇవ్వటాన్ని తాను విన్నాడు. తీరా-ఆ ప్రమాదమేదో సంభవించింది కనుక, దాన్ని ఎదుర్కొనేందు కూడా సిద్ధంగానే వున్నాడు.

పోనీ,ఆమె వెళ్ళిపోతుందేమో-ఆమెను తప్పించుకునేందుకు,మరో పావుగంట ఆ గదిలోనే వుండిపోవడం మంచి ఉపాయమనిపించి, అలాగే కూర్చున్నాడు. కాని, చిట్టి తొందర పెట్టసాగింది.

"సినిమాకు వెళ్ళాలి మాస్టారూ!" అంది.

బతికా ననిపించింది; వీళ్ళ సినిమా హడావిడిలో వుండగానే తను దూసుకోగలడు. ట్యూషన్ కట్టిపెట్టి మెల్లిగా జారుకుంటూండగా, రవణమ్మగారు పిలిచింది.

"ఏంలేదు...ఇవ్వాళ సినిమాకు వెళ్తున్నాం. మీరు కూడా రండి" అందామె.

"క్షమించండి, నేను చదువుకోవాలి"అన్నాడు. తనను ఇలా అడగటానికి లలితే కారకురాలని తెలుసు. అందుకనే తన అయిష్టతను వెలిబుచ్చాడు; లలిత లేనట్లయితే ఆ ఆహ్వానాన్ని తోసిపుచ్చేవాడు కాదు.

"ఔనే పిన్నీ! ఆయనకు ఇప్పుడొస్తున్న ఫస్ట్ మార్కులు చాలటం లేదు..." అని కొంటెగా, చెక్కిళ్ళు గుంటలు పడేట్లు నవ్వింది లలిత.

"ఈ ఒక్క రోజుకూ చదవకుంటేనేం బాబూ! తీరా టిక్కెట్లు కూడా తెప్పించాం" అంది రవణమ్మగారు.

లలిత హాస్యం ములుకులు గుచ్చుకున్నట్లుంటే, రవణమ్మగారి ఆదరణ

మందు రాచి ఉపశాంతి కలిగించింది. చివరకు రమణమ్మగారి మాటను తీసి వేయలేక, ఆ ఆహ్వానాన్ని ఒప్పుకున్నాడు.

సినిమా బాగానే వుంది; కాని-చూస్తున్నంతసేపూ లలిత రమణమ్మ గారి పక్కనే కూర్చొని గుసగుస లాడటం, తనకంత స్పష్టంగా వినిపించక పోయినా, విసుగ్గానూ, న్యూసెన్సుగానూ తోచింది. ఆమె తనను గూర్చే మాట్లాడుతోందనే ఊహావల్లనే మరీ ఇబ్బందిగా వుంది. చేసేది లేక అలాగే భరించాడు.

ఆ రాత్రి ఇంటికి వచ్చాక చూసిన సినిమాను గూర్చే తీవ్రంగా ఆలోచించాడు. కథ తనకు తెలియంది కాదు...రోమియో అండ్ జూలియట్—ప్రణయగాథ! ప్రణయగాథలంటే తనకంత ఇష్టమైనవి కావు. కాని, ఈ కథలోని ప్రణయానికి, కవి ఒక దివ్యత్వాన్ని సృష్టించాడు; వారి వారి కుటుంబ వైరాల్నీ సామాజిక నిబంధనలనూ కూడా లెక్క చేయకుండానే, మహానదీ ప్రవాహమల్లే వారి ప్రణయం పయనించింది. చివరకు ఇద్దరూ ప్రణయం కోసమే ప్రాణాల్ని అర్పిస్తారు!

ప్రణయానికి వున్న శక్తి బాగా అర్థమైంది: ఎంత ముందుగా తెలుసుకున్నప్పటికీ, తనుకూడా అలాంటి సాలెగూటిలోనే ఇరుక్కుపోతానేమో నని, ఎన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకున్నా ఇది తప్పదేమోననే భయం వేసింది. అది నేరమనీ కాదు: తప్పనీకాదు: నిజానికి సహజమైనదే! కాని, తనకు మాత్రం అతీతం. ఒకసారి కాలు జారాడో, తనను లేవనెత్తేందుకు ఎవ్వరూ రారు; ఆ సుడిగుండంలో కొట్టుకొని పోవాల్సిందే! వీటన్నిటినీ మించి తన హృదయంలో తల్లికి తప్ప వేరెవ్వరికీ స్థానమీయకూడదు. తన ధర్మాన్ని విస్మరించి, మాతృమూర్తికి తీరని అన్యాయాన్ని చేయలేడు... ఈ కారణంగానే ప్రణయమనేదానికి ఎంత దూరానవుంటే అంత క్షేమకరమని తోచింది.

మర్నాడు మళ్ళీ లలిత ఎదురవుతుందనుకున్నాడు. కాలేజీలో కనిపించింది కాని, పద్మనాభంగారింటికి రాలేదు. ఒక పక్క-పోనీలే ఇదీ తన మంచికే ననుకున్నాడు; కాని-మరోవైపున, ఆమెను పద్మనాభంగారింట్లో చూడలేక పోయ్యాననే అసంతృప్తి కూడా కలిగింది. యీ అసంతృప్తికి కారణమైతే తెలియదు కాని, ఇందువల్ల చాలా ప్రమాదమున్నదని మాత్రం అర్థమౌతోంది.

ఆ విధంగా వారం రోజులపాటు ఆమె పద్మనాభం గారింట కనిపించలేదు; తన వెంట పడిందనుకోవటం ఎంత పొరపాటో అర్థమైంది; ఇదే సమయంలో ఆమె నిరాశ చేసుకొనో, లేక-తనను అసహ్యించుకొనో-దగ్గిరికి వచ్చినట్లే వచ్చి, దూరమై పోయిందేననే బాధ; తన తప్పేమీ లేకపోయినప్పటికీ ఆమె తళుకుక్కన కళ్ళ ముందు మెరిసి, చేతికి అందినట్లే అంది, మాయమైందనే వ్యధ మనసును పిండ సాగినవి. ఏ వ్యక్తికైతే దూరంగా ఉండాలని నిశ్చయించుకున్నాడో, ఆ వ్యక్తి దూరం కాగానే బాధపడుతున్నాడు. తనకు తెలియకుండానే, తను ద్వేషిస్తున్నాననుకునే వ్యక్తిని నిజంగానే ప్రేమించటం జరిగిందా అనే అనుమానం కూడా కలిగింది. అనురాగమనేది ద్వేషమనే బురఖాలో తనను మోసం చేసిందేమో?

ఒకవైపున తన సమస్య ఇది కాదనుకుంటూనే, మరో వైపున ఆలోచిస్తున్నాడు. ఆలోచించినా చేయగలిగిందేమీ లేదు. తను ఆమెను ప్రేమించటం ఏనాటికన్నా నమ్మకంగా తను తెలుసుకోగలిగినా, ఆ ప్రేమను స్పష్టంగా బైట పెట్టగలిగినప్పటికీ-ఫలితమేమిటో ముందుగానే తెలుసుకోగలడు! ఆమె తప్పక నిరాకరిస్తుంది; కనుక-యీ తీయని బాధను మనసులోనే ఉంచుకొని, కలలు కనటం ఎన్నుకోదగింది; ఎందుకంటే-అందని ద్రాక్షపండని తెలిసి అర్రులుజాచి, ఆశను అడియాస చేసుకోవటం, మొదలంటూ నరుక్కోవటమూ జరుగుతుంది కనుక!

అప్పుడే కాలేజిలో గుసగుసలు బయలుదేరినవి. కొంతమంది విద్యార్థులు చాటుగా తనను కాకపోయినా, లలితను కనిపెడుతూనే వున్నారు. అందగత్తె వెంట పడటమనేది ప్రపంచం పుట్టినప్పటినుంచీవున్న ఆచారమే కనుక, ఇవాళ కొత్తగా చెప్పేదేమీలేదు. ఆమెను వెన్నాడిన జనం పద్మనాభం గారింట్లోని యీ సమావేశాల్నీ, ఆనాడు సినిమాకు వెళ్ళిన సంఘటననూ కూడా వాసన పట్టినట్లే వున్నారు. ఈ విధంగా తన రహస్యజీవితం, అజ్ఞాతవాసం కొంతవరకూ వెలుగులోకి వచ్చివుంటవి.

"ట్యూషన్లు దొరికినా బాగుండు; డబ్బు తీసుకోకుండానే చెప్పొచ్చు" అని తన వెనకాల వాగటం, పగలబడి నవ్వటం తను విన్నాడు.

'అంత దురదగా వుంటే చెప్పకోరాదా? ఎవరు వద్దన్నారు?'

అని అంటిద్దామనిపించింది కాని అందువల్ల తను దొరికిపోవటమే గాక, అనవ
సరంగా లేనిపోని రొంపిలో ఇరుక్కోవట మౌతుందని ఊరుకున్నాడు.
తన కేదో అదృష్టం పట్టిందనుకున్నారు వీళ్లు! వీళ్ళ మాటలు విన్నాక
తనకు పట్టని అదృష్టాన్ని గూర్చి ఎలా సంతోషించాలో తెలియలేదు. తన
లాంటి బీదవాడిమీద, సరైన దుస్తులుకానీ, తీర్చిదిద్దుకోగల అందచందాలు
కానీ, షోకులుకానీ లేనివాడిపట్ల లలిత దృష్టి మరలటంవల్ల-అన్నివిధాలా
ఆమె తాహతుకు సమానులు, ఆమెను పువ్వుల్లో పెట్టి పూజిస్తూ అడుగు
లకు మడుగులొత్తగల ఐశ్వర్యవంతులూ, విలాస జీవితంలో కాలాన్ని
గడిపేందుకు ప్రయత్నించే యువకులూ—తనంటే ఇప్పుడు మరీ అక్క
సును వెడలగ్రక్కుతున్నారు. తను కూడా ఒకప్పుడు ఈర్ష్యపడవలసిన
వ్యక్తుల్లో ఒకడవుతాడని కలలో కూడా అనుకోలేదు కదా!

పక్క వాయిద్యాలవలె మారుమోగిన యీ దృశ్యాల తాలూకు
శబ్దాలు తనను మరింత ఆలోచింపచేసినవి. ఎంతగా నచ్చచెప్పుకున్నా
బొత్తిగా నమ్మకుండటం అసంభవ మనిపించింది; ఇతర విద్యార్థు లనుకోవ
టంలో అతిశయోక్తులు ఉండొచ్చు కాని, కొంతవరకన్నా పునాదులు
ఉండివుంటవనే నమ్మకం కుదిరింది.

ఏమైనా అది అంతటితో ఆగుతే ప్రమాదం లేదు. హద్దులు దాటే
సూచనలే వున్నట్లయితే, తన గతి ఏమౌతుందో స్పష్టంగా చూడగలుగు
తున్నాడు. నిజంగా పెద్దవాళ్ళకు తెలిసిందంటే, వారు మూడో కన్ను
తెరవకుండానే తాను భస్మీభూతుడవుతాడు. తెలిసివుండీ జ్వాలను కోరి
కౌవిలించుకోవటంలో అర్థంలేదు. ప్రణయంకోసం చచ్చిన జీవుల చరిత్రలు
తనకు తెలుసు. తాను మాత్రం వాళ్ళలో ఒకరయేందుకు ఒప్పుకోలేదు.
ఇది కేవలం తన ఒక్కడి సమస్య కూడా కాగు. బతికివున్న తన తల్లికి
తాను ఇవ్వగల న్యాయాన్ని కడుపులో దాచుకున్న సమస్య!

పది రోజులు గడిచాక, లలిత ఒకనాడు సాయంత్రంపూట పద్మ
నాభంగారింట్లో తటస్థపడింది. ఆమె మీద పూర్వం తనకున్న ద్వేషమంతా
యీ పది రోజుల్లోనూ పూర్తిగా చల్లారింది! మళ్ళీ ఆ వేడి ఇప్పట్లోరాదేమో
కూడాను. తనను చూస్తూనే ఆమె ఆహ్వాన పురస్సరంగా నవ్వింది.
రవణమ్మగారు లోపలెక్కడో వున్నారు. తనకు తెలియకుండానే తనూ
నవ్వాడు. జీవితంలో నవ్వే క్షణాల్నే ఎరుగని తనచేత ఆమె ఎలా నవ్వించ

గలిగిందో? ఎదుటి వ్యక్తిలో ఆనందాన్ని చూడగలగటం కూడా కొంత సంతోషాన్నివ్వగలదు కాబోలు!

"నమస్కారం మాష్టారూ!" అందామె.

ప్రతి నమస్కారం చేశాడు. ఏం మాట్లాడాలో తెలియక అలాగే నిలబడి పొయ్యాడు.

"కూర్చోండి; మీ శిష్యురాలు లోపల ఫలహారం చేస్తూన్నట్లుంది" అందామె. చేసేది లేక తను కూర్చున్నాడు.

"ఇప్పుడేం రాస్తున్నారూ?" అందామె.

తన అస్త్రం ఎంతవరకూ పాతమార్చిందో తెలుసుకోనే ప్రయత్నం చేస్తూన్నట్లుగా తోచింది తనకు. ఆ ప్రశ్నకు బాధ కూడా కలిగింది.

"ఏమీ లేదు...అసలేమీ రాయదల్చుకోలేదు" అన్నాడు తను.

"అదేం? ఎందుకు రాయరు?" అందామె, ఆశ్చర్యంతో కనుబొమలు పైకెత్తి.

"ఆనాటి మీ విమర్శ విన్నాక, రాయకూడదని నిశ్చయించుకున్నాను; ఆత్మ విమర్శలో కలిగిన ఫలితం!"

ఆమె దుర్వార్తను విన్నట్లు తలక్రిందులైనట్లు స్పష్టంగా తెలిసింది తనకు. నోటమాట రాక తనను తాను సంబాళించుకుంటున్న సమయంలో "పోనీండి...నేను రాయకపోతే, రాయలేకపోతే వొచ్చిన ప్రమాదమేమీ లేదు. అదేమంత పెద్ద విషయం కూడా కాదు" అన్నాడు.

ఆమె మెల్లిగా తేరుకుంది. గాద్గదిక కంఠస్వరంతో, "అలా కాదండీ...నేను విమర్శించిన ఉద్దేశ్యం అది కానేకాదు. మీరింకా బాగా రాయాలని, ఇంకా లోతులకు వెళ్ళి ఆలోచించాలని! మీరు నన్ను అపార్థం చేసుకున్నారు—" అంది.

"మీ ఉద్దేశ్యం ఏదైనప్పటికీ, మీ విమర్శ నాకు మేలు చేసింది. వ్యసనం వలె వెంటపడిన యీ సాహిత్యాన్ని నేను జీవితంలో వొదిలించుకునేవాణ్ని కాదు. నన్నా వ్యసనం నుంచి రక్షించారు."

"మీరు నిజంగానే అలా అనుకుంటున్నారా? కళ వ్యసనమని భావిస్తున్నారా?...మీరొక గొప్ప రచయితలని నా భావం. అలాటి మీరు సాహిత్యాన్నే వొదిలేస్తే నేనేమనాలి?" అని ఆమె ఒక వార పత్రికను తీసి, "ఇది చదవండి" అంది, తెరిచిన పేజీని చూపుతూ.

చదివే ఇంటరెస్ట్ లేకపోయినా చకచకా చదివాడు. ఆ వ్యాసం ఆ సంవత్సరం సాహిత్యంలో జరిగిన కృషిని గూర్చిన సింహావలోకనం, తన కథలు అత్యుత్తమంగా ఉన్నవని రాయబడివుంది. అది చూశాక, తనెంత పొరబడ్డాడో, నిజానికి తన యీ నిరాశకు లలిత ఎంతవరకూ కారణ భూతురాలో అర్థమైన కొద్దీ, తిరిగి ఆమెపట్ల ద్వేషం కూడా రగలసాగింది. కాని, ఇంతకుముందు ఆమె వెలిబుచ్చిన పశ్చాత్తాపాన్ని బట్టి తేలిగ్గానే క్షమించ గలిగాడు.

అంతా చదివాక పైన రచయిత పేరు చూశాడు; 'లత' అని వుంది; ఒకవేళ ఇది లలితే రాసి వుంటుందా అనే అనుమానం కూడా కలిగింది.

"ఎలా వుంది?" అందామె.

"ఏమో నన్ను కాస్త పొగిడినట్లుంది."

"అర్థంలేని పొగడ్త కాదు కదా?"

"అది ఏమైనా నేను పట్టించుకో దలచలేను...మీరే రాశారని నా అనుమానం!"

ఆమె చిలిపిగా నవ్వి, "నేనే...నేనే రాశాను. చాలా ఆలోచించే రాశాను" అంది. ఆ రాసింది బాగాలేదనీ, తను కొన్ని సలహాలిచ్చి ఆమెను బాధపెడదా మనిపించింది. కాని, నిజంగానే రాసింది చాలా బాగున్నప్పుడు, ఏమనగలడు?

"ఐతే-మీరు నా ఎదుట ఒకమాటా, నా వెనుక ఇంకోమాటా చెప్పారన్నమాట?" అన్నాడు.

"మీరు నన్ను అర్థం చేసుకోలేక పోతున్నారు...మీరు ఇంతటితోనే తృప్తి పడపోతారేమో నని భయంతో అలా చేశాను. నా విమర్శ మిమ్మల్ని పై అంతస్థులకు పాకిస్తుం దనుకున్నాను కాని, నిరాశలోకి దించుతుందనుకోలేదు"—ఆమె కల్మషాత్మతో సిగ్గుపడి నట్లుంది.

"అచ్చయిన కథలన్నీ ఆ రాత్రే తగలబెట్టాను" అన్నాడు. ఆ నిరాశ తాలూకు ఫలితాన్ని చెప్పేందుకు.

"ఎంతపని చేశారు! ఐనా - ఫర్వాలేదు లెండి. ఆ కథలన్నీ నా దగ్గిర భద్రంగా ఉన్నవి. అవి మీ కిస్తాను...కాని, మీరు రాయటం మానొద్దు; రాసినదాంతో తృప్తి పడనూ వొద్దు. మీ తత్వమేమిటో

ఇప్పుడు నాకు తెలిసింది కనుక, ముందెన్నడూ నేను కఠినంగా విమర్శించను" అందామె.

"అప్పుడు నాకు లోపాలు తెలియవు. గుడ్డెద్దు చేలో పడ్డట్లవుతుంది."

"మీ కంత నమ్మకం లేదేం? మీ కెంతో ఆత్మవిశ్వాస ముందని ఆ నాడు తమాషాకు కొంతా, తర్కంలోని తెలివి తేటల్తో కొంతా మాట్లాడాను. అంత మాత్రానికే మీరు తలక్రిందు లవుతా రనుకోలేదు.. నేను నిజం చెప్తున్నాను. ఇప్పటికీ మీరు ఉత్తమ కథకులు. ఇంకా ముందు ముందు మీ కీర్తి విస్తరిస్తుంది. ఐతే, పొగడ్తలకు మూర్ఛపోవద్దు" అందామె.

పోయిన శక్తంతా తిరిగి వచ్చినట్లయింది. ఆ స్త్రీ మూర్తిని చూస్తుంటే యీమెలోనే సృష్టి లయాలు రెండూ ఇమిడి వున్నవా అని పిస్తోంది. తనలో శాశ్వతంగా అణగిపోయ్యా డనుకున్న రచయిత, తను గమనించని కాలంలో కూడా విపరీతంగా పెరిగి, ఇప్పుడే ఒక్కసారిగా సాక్షాత్కరిస్తున్నాడు. తలలోనుంచి విసిరి పారేశా ననుకున్న అనేక కథావస్తువులు, మూలల్లో దాక్కొని తాను వెతక నక్కర్లేకుండానే కళ్ళ ముందు ప్రత్యక్షమైనవి... పోయిన ఉత్సాహం ద్విగుణీకృత మైంది.

"మీరు తప్పక రాయాలి. నా యీ కోర్కెను మన్నిస్తారుగా?"

ఎందు కింత ప్రాధేయపడుతుం దీమె? సాహిత్యం మీద వుండే ఆపేక్షవల్లనా? తనమీది గౌరవం వల్లనా? బహుశా రెండూ కారణాలే కావచ్చు.

"రాస్తాను...తప్పక రాస్తాను!" అన్నాడు శపథంచేసే ధోరణిలో. ఆమె అన్ని కోర్కెలూ తీరినంతగా సంతోషపడటం ఆ మొహంలోనే కనిపించింది.

అదివరకు తనను బాధించిన కొన్ని అనుమానాల్ని తీర్చుకొనే అవకాశం లభించిం దిప్పుడు.

"విమర్శ ఇంత బాగా రాయగలరు కదా—మరి మీ రెందుకు కథలు రాయకూడదు?" అన్నాడు.

"నేనా?" నవ్వి అన్నదామె. "నేను రాయలేను. రాసేందుకు నా బుర్ర చాలదు. వంట చెయ్యటం మీ వంతైతే, రుచులు చెప్పటం

నావొంతు...రాసేందుకు ప్రయత్నించి. వాక్యాలు కదలక పూరుకున్నాను. కావాలంటే నేను ఊహించిన కథలు కొన్ని చెప్పగలను. కాని నిన్నాక మీరు నవ్వుతారు. నాకే పేలవంగా కనిపించాయ్" అందామె.

"చెప్పండి పోనీ-విందాం."

"ఇంకోసారి చెపుతాను."

"అసలు నేను కథలు రాస్తానని మీ కెలా తెలిసింది?"

ఆమె నవ్వింది. "తెలుసుకోవా లనుకున్నాను...ఒకనాడు మీరు వెళ్తూండగా, మీ పుస్తకాల్లోంచి కవరొకటి జారిపడింది. మీరది గమనించలేదు. నేను తీసి వుంచాను. ఆ రాత్రి చదివాను; కథ చాలాబాగుంది. ఒకటి రెండుసార్లు మీకా కవరు అప్పగిద్దామని పలకరించినా, మీరు వినిపించుకోలేదు. ఎడ్రస్ కూడా రాసివుంది కనుక, నేనే స్టాంపువేసి పోస్టు చేశాను..."

ఐతే, యీమె తన ఆప్తులలోనే జమ అనిపించింది. తన వెనుక జరిగిన యీ కథంతా తమాషాగానే తోచింది.

"మరో మాట...మీరు ఎవ్వరితోనూ నా సంగతి అనొద్దు."

"అంటే-మీరు కథల రాస్తారని కూడదా?"

"ఒద్దు—"

"ఎందుకీ అజ్ఞాతవాసం? మీరు చేయగలిగింది లోకం తెలుసుకో కూడదా? మీ కవరు చూడకముందు, యీ రచయిత ఎవరా అని తహ తహ లాడాశంటే నమ్మండి. నా వలెనే మరి కొంతమంది పఠితలు..."

"వారందరి సంగతీ పోనీండి. నాకు పబ్లిసిటీ ఒద్దు. పాఠక లోకాన్ని రిప్రెజెంట్ చేసే మీ అభిప్రాయాలే చాలు."

"సరే...అలాగైతే ఎక్కడా అనను లెండి" అందామె.

ఇంతలో రమణమ్మగారు వొచ్చింది.

"ఏం నాయనా! చాలాసేపైందా వొచ్చి? ఇవాళ కాస్త పెందలాడే వచ్చినట్లున్నావ్?" అందామె.

"ఔనండీ...లెక్చరర్ ఒకాయన సెలవు; అందుకని ఒక గంట ముందే క్లాసు వదిలేశారు."

"చిట్టీ! మాస్టారు వచ్చారు...కాఫీ తీసుకొనిరా" అని కేక వేసింది, రమణమ్మగారు.

"అఁ, వొద్దండీ! యీ మధ్య లేనిపోని అలవాట్లు అవుతూన్న ట్లుంది" అని వారించాడు తను.

కాని, రవణమ్మగారు పట్టించుకోలేదు. "అలవాటైతే మాత్రం ప్రమాద మేమిటి? ఇదీ ఒకరకం ఆహారమే కదా!" అందామె. ఇక తన స్థితి గతులకు కాఫీ ఎంత చెరుపో చెప్పటం, చెప్పి-ఆమెను ఒప్పించటం కుదరదు కనుక, తనేమీ మాట్లాడలేదు...తన రచనలపట్ల చూపే గౌరవం గానే వున్నదిదంతా, ఇందుకు కారకురాలు లలిత—ఒకనాడు పాతాళానికి దిగతొక్కి, యీనాడు తిరిగి తనను ఆకాశానికి ఎత్తి, తనలోని శక్తిని రెండింతలు చేసిన స్త్రీ మూర్తి!

చిట్టి తెచ్చిన కాఫీ గ్లాసు ఖాళీ చేస్తుండగా, లలిత రవణమ్మగారి చెవులో ఏదో రహస్యం చెప్పింది. తను కాఫీ పూర్తి చేయగానే ఆమె "నాయనా! నీకు కాస్త తీరుబడి వుంటుందా?" అంది.

ఏదో పని తగిలిందని "ఏం చెయ్యాలో చెప్పండి" అన్నాడు.

"ఏం లేదు. మా లలిత చదువులో కాస్త వెనకబడింది. దానికి తెలివి తేటలేమీ తక్కువ లేవు. మొన్నా మధ్య మాట్లాడుతూంటే ఇంత వయసు వచ్చి, ఇంత అనుభవం వున్న నాకే ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఐతే, దీని తెలివి తేటలు చదువులో ఉపయోగించకుండా ఉన్నవి...దీనిక్కూడా కాస్త ట్యూషన్ చెపుతే...నీవు వాళ్ళింటికి వెళ్ళక్కర్లేదు. ప్రతి సాయంత్రమూ ఇక్కడికే వస్తుంది" అందామె.

తను నిర్ఘాంత పొయ్యాడు. తనేమిటీ-తన క్లాసు విద్యార్థినికే ట్యూషన్ చెప్పట మేమిటి! ఐనా, లలిత ఇందాకట్నుంచీ అంత కలిసి మెలిసి మాట్లాడి, తీరా-యీ సంగతి అడగొచ్చేప్పటికి రవణమ్మగార్ని ఎందుకు అడ్డం పెట్టుకుందో అర్థం కాలేదు.

"కాని...కాని..." అని గుటకలు మింగి, "నా క్లాసు వాళ్ళకే ట్యూషన్ చెప్పగలిగినంత శక్తి సామర్థ్యాలు నాకు లేవు..." అన్నాడు.

"దీన్ని ట్యూషన్ అనకపోతే, కలిసి చదువుకోటం అను. ఏదన్నా అను. దానికి అర్థం కానివి, నీకు అర్థమైనవి చెప్పటమే కదా! నీ కన్న తెలివిగల వాళ్ళూ, కష్టపడి చదివేవాళ్ళూ కాలేజిలోనే లేరని లలిత చెప్పింది...ఎం. ఏ. పాసైనవాళ్ళు, ఏం. ఏ. క్లాసుకు లెక్చరర్లగా ఉండటం లేదా?" అంది రవణమ్మగారు.

తను సందిగ్ధంలో పడ్డాడు. ఏ కారణం చెప్పి తప్పించుకుందామా అని కూడా ఆలోచిస్తున్నాడు.

"రోజూ కన్న మరో అరగంటో, ముప్పావుగంటో వుంటే సరిపోతుంది...నీ కష్టానికి తగినట్టే పాతిక రూపాయలు ముట్టచెపుతుంది."

పాతిక రూపాయిలు! రూపాయిలు సంపాదించటం ఇంత తేలికని ఎన్నడూ అనుకోలేదు! పోతే, తనకు నమ్మకంలేని శక్తిమీద, వారికెంతో నమ్మకం కుదిరింది...ఐతే, తాను లలిత దగ్గర డబ్బు తీసుకొని చదువు చెప్పటానికి చాలా సిగ్గుపడాల్సి వచ్చింది. చదువును అమ్ముకోవటమంటే ఏదో నీచకార్యం చేస్తున్న భావన కలిగింది.!ఇతర ట్యూషన్లు కూడా అలాగే తోచి ఉండవలసింది: కాని-ఇక్కడే, ఇప్పుడే ఆ బాధ కలిగింది...మరోవైపు డబ్బుకు మొహం వాచిపోయి, ఈ జీవితం ఇంకెలాగా అని దిన దిన గండంగా గడుపుతూండగా యీ మొత్తాన్ని చేజేతులా వొదులుకోలేని అశక్తత పీడిస్తోంది. ఎటూ తేల్చుకోలేక పోతున్నాడు.

"ఒప్పుకున్నట్లేనా, బాబూ?" అందామె.

"సరే—కానియ్యండి" అన్నాడు వినపడీ వినపడకుండా. లలిత విజయ సూచకంగా, తీవిగా నవ్వింది.

ఇక ఆ సాయంత్రమే కొత్త ట్యూషన్ కూడా ఆరంభమైంది. లలిత చాలా అణకువతో, అల్లరనేదే ఎరుగని దానివలె, తనపట్ల ఒక రకం భక్తితో తివాసీ మీద మోకాళ్ళు ముడుచుకొని కూర్చొని వుంది. ఆమెకు ఏం చెప్పాలో, ఎలా చెప్పాలో అర్థం కాలేదు తనకు.

"నాకు కెమిస్ట్రీ, లెక్కలు బొత్తిగా రావండీ...ఆ రెంటిలోనూ పోతే, గ్రూప్ అంతా పోతుందని భయం. మిగతావి నేను చూసుకోగలను—" అందామె అనవసర కాలయాపననూ, తన తికమకనూ తప్పిస్తూ.

లెక్కలు మొదలు పెట్టాడు. లెక్కలంత తేలిక సబ్జక్టు మరి లేదనే నమ్మకాన్ని కలిగించాడు. ఆల్జీబ్రా అగమ్యగోచరమైంది కాదనీ, అంకలకు బదులు అక్షరాలు వుండటమే తప్ప, ఇంకో గాబరా ఏమీ లేదనీ నమ్మించాడు. జామిట్రీలో కాస్త గుర్తు పెట్టుకోవాల్సిందీ, కొంచెం ఆలోచించాల్సిందీ వుంటుందన్నాడు....ఇంకేమేమో చెప్పాడు. మొత్తం మీద ఆమెను దారిలో పెట్టేందుకు ఎక్కువ శ్రమ పడలేదు.

మామూలు కైంకన్నా ఒక గంటసేపు ఎక్కువ వున్నాడు. చిట్టికి ఇది ఇష్టముండేది కాదు కానీ, లలితక్కాయ్ లాటిదే శ్రద్ధగా కూర్చు చెప్పటకి, తోడు వుండనే సంతోషంతో కూర్చోగలిగింది.

చివరకు ఇంటికి వెళ్ళేప్పుడు "మాస్టారూ! మీ దగ్గిరేవన్నా కథల పుస్తకాలుంటే తెచ్చివ్వండి, చదువుకొని ఇచ్చేస్తాను. నా దగ్గిరున్న పుస్తకాలు మీ కిస్తుంటాను" అంది లలిత. ఇవాళంతా వ్యాపార ధోరణి లోనే సంభాషణలు సాగినట్లు తోచినవి. తల వూపి ఇంటిదారి పట్టాడు.

13

జీవితంలో యీనాడొక నూతనాధ్యాయం ఆరంభమైనట్లే తోచింది తనకు. లలితా, పద్మనాభంగారి ఇల్లాలూ, చిట్టీ అందరూ ఎంతో ఆప్యాయతను చూపుతున్నారు. ఈ లోకంలో తనకెవ్వరూ లేరని, ఎవ్వరికీ తన సంగతే పట్టదనుకున్న తనకూ కూడా కొంతమంది మేలుకోరే జనం వున్నారని తోచింది. ఈ మాత్రం సానుభూతి వుంటే బతుకింత భారంగా వుండదు.

ప్రతిరోజూ ఎంతో ఆయాసపడుతూ, హృదయ భారంతో వుండే తనకు, ఇవాళ ఎంతో తేలిగ్గా, హాయిగా, ఉత్సాహంగా వుంది. జీవితం లోని చేదు చాలావరకు అలవాటైనప్పటికీ, ఈ నాడు కొస్త కూడా కనిపించటం లేదు; ఇది మధురంగా మారేందుకు కొన్ని సంవత్సరాలు పట్టొచ్చు; ఈ మాత్రం ఆశ వుంది కనుక, తాను ఓర్చుకోగలడు.

తనను ఎంత తేలిగ్గా గాయపరిచిందో, అంత తేలిగ్గానూ గాయాన్ని మాన్పించగలిగింది లలిత! ఇవాళే తిరిగి కలం ఎత్తాడు. ఈసారి దీన్ని దించేందుకు బ్రహ్మరుద్రులు దిగిరావాలి. ఇప్పుడు ఎంత పదునుగా తన బుర్ర తయారైందో, ఎంత ఉత్సాహంతో కలం కదులుతోందో చూసుకుంటే, తన యీ కొత్త శక్తికి లలితే కారకురాలని అర్థమౌతూనే వుంది. ఆమెపట్ల ద్వేషమనేది మరెన్నటికీ కలగదు. ఒక రకంగా ఆమె మార్గ దర్శకురాలుగా తనను నడిపించగల చుక్కానిగా, గౌరవ భావంతో చూడ గలుగుతున్నా డిప్పుడు. ఒక్కొక్క వ్యక్తితో మాట్లాడుతూంటే ఆ వ్యక్తిలోని శక్తుల్ని కొన్నిటిని పీల్చుకున్నట్లే వుంటుంది. కొత్త పవి

యాలు- తనకు తోచనివి, తోచినా గ్రహించలేనివాటికి సంభాషణలు, ఒక విశిష్ట రూపాన్నిస్తవి. ఈ నాడు ఇలాటిది అనుభవంలోకి వచ్చింది.

చదువు వెనక్కి నెట్టి, సాహిత్యం మీద పడ్డాడు. ఆకలితో మల మలా మాడినా సరే, ఈ సాహిత్యాన్ని మాత్రం వదలకూడదనే దృఢ నిశ్చయం కలిగింది. తనలాగు మాడిన రచయితలందరూ, తను మొదటివాడు కాకుండా, ముందు ఉండనే వున్నారు. ఆ నలుగురిలోనూ చావు, పెళ్ళితో సమానమే కాగలదు!

అర్ధరాత్రివరకూ రాశాక, నడుం వాల్చాడు. ఇంకా రాయవలసింది చాలా వున్నప్పటికీ, శారీరకంగా మరి శక్తి లేదు. ఒకపక్క జీవితం తాలూకు ఒత్తిడీ, మరో వైపు కళాభిమానం, కళ వంటబట్టి బైట పడేం దుకు చేసే తిరుగుబాటూ, దాన్ని మనసులో మరి దాచుకోలేక మధన పడుతూ, అశాంతితో బాధపడుతూ వివిధానుభూతులకు నిలయమయ్యాడు. వీటిని ఒక్కొక్కటిగా వదుల్చుకునేందుకు లేదు. ప్రతి రోజూ అన్నిటి వ్యవహారాలూ చూస్తూనే వుండాలి. వివిధానుభావాల సమ్మేళనమే జీవితం అని తనకు తెలియకపోతేగా?

పడుకున్నాక లలిత ట్యూషనూ, ఆమె పాతిక రూపాయిలు ఇస్తా ననటం గుర్తొచ్చింది. డబ్బు విషయంలో తాను ఔననా లేదు; కాదనా లేదు. ఇప్పుడు అది తీసుకోవటమా, మానటమా అనే మీమాంస బయలు దేరింది. నిజానికి లలితకు ట్యూషన్ అనే పేరున తన చదువు సాగుతోంది. కనుక, ఆమె దగ్గర ఏమైనా తీసుకోవటం చాలా అన్యాయంగానే తోచింది. అందులోనూ తనకు మహోపకారం చేసిందామె! తనలోని రచయితకు అచంచల శక్తిని ప్రసాదించింది. దయ్యమై వచ్చిందనుకున్న తన కామె దేవతగానే మారింది...ఆమె చేసిన ఈ ఉపకారానికి తనేం ఇవ్వగలడు? ధనరూపంలో దాన్ని విలువ కట్టకలిగినప్పటికీ, ఎంతైనా తన శక్తికి మించిందే అవుతుంది. పోతే-ఆమె మాత్రం తాను చేస్తున్నాననుకునే సహాయానికి ధనరూపంలో ప్రతిఫలాన్ని ముట్టచెప్పేందుకు సిద్ధమైంది... ఆమె దగ్గిర డబ్బు తీసుకోవటం తనను తాను నీచపరుచుకోవటంగానే తోచింది. ఇంకా నయం—డబ్బు తీసుకోవటం యింకా ప్రారంభం కాలేదు కనుక, ఆ నైచ్యాన్ని దూరంగా ఉంచగలడు!

—కాని మరో రకంగా ఆలోచిస్తే, తను కష్టపడుతూన్నందుకు

జీతం తీసుకోవటం న్యాయమైన ప్రతిఫలంగానే తోచింది. తన బతుకే ట్యూషన్ల మీద; అలాటి తన వృత్తి ధర్మాన్ని అనుసరించటంలో తప్పేమిటి? తన బీదతనాన్ని మరే మార్గంలో పరిష్కరించగలదీ లోకం? ప్రతి సమస్యకూ ప్రపంచంలో కొన్ని పరిష్కార మార్గాలు ఉండనే ఉన్నవి. వాటిని వెతికిపట్టుకొని, అనుసరించటమే శ్రమ. ఇది నేరమా?

ఈ సమస్య కేవలం, తనొక్కణ్ణే దృష్టిలో ఉంచుకోకుండా, తన తల్లి దృష్ట్యా కూడా చూస్తే ఇంకా విపులంగా అర్థమౌతోంది. ఇరవై రూపాయల జీతానికే కదా, ఆమె అక్కడ గాడిద చాకిరీ అంతా చేస్తోంది? ఎన్నాళ్ళిట్లా? ఆమె సుఖపడే దెప్పుడు? తన ప్రయోజకత్వానికి మురిసిపొయ్యే దెప్పుడు? ఇన్నాళ్ళూ ఆమె కష్టాన్ని పిండుకొని తింటూ తానామె పట్ల అపచారం చేస్తూనే వచ్చాడు. ఇప్పుడు యీ పాతిక రూపాయలూ సంపాయిస్తే ఆమెవచ్చి తన దగ్గిరే సుఖంగా వుండగలదు. ఆమె బానిసత్వపు సంకెళ్ళను విడగొడుతుందీ డబ్బు! అలాటి దాన్ని వదులుకోవటం ఎలా ?

ఒకవేళ ఇది మానవత్వానికి భిన్నమైన దనుకున్నప్పటికీ, ముసలితనంలో కూడా తల్లిచేత ఇతరులకు చాకిరీ చేయించటం, ఇంతకన్న తక్కువ అమానుషమని ఎవరనగలరు? ప్రపంచం ఏన్నో అమానుష కార్యాలమీదనే దొళ్ళుతూవుండటం తను కళ్ళారా చూస్తూ, తానీ ప్రపంచానికి సంబంధించని వ్యక్తివలె, కళ్ళు మూసుకు కూర్చుంటే బతుకు సాగటమే కష్టం! ఐతే, సాధ్యమైనంతవరకూ, అవకాశం చిక్కినంతవరకూ తానలాటి పనుల్ని చేయడు; చేయలేడు. ఘోరమూ, ఘోరతరమూ అన్న రెండు పనుల్లో ఏదో వొకదాన్ని చేసి తీరవలసి వచ్చినప్పుడు, విజ్ఞుడెవడైనా సరే ఘోరాన్ని చేసేందుకే నిశ్చయించుకోవటం, తనపట్ల అమలు జరుపుకోవచ్చు...

ఐనా, యీ లలిత ఎవరు? తన తల్లితో పోలుస్తే యీమె స్థానం చాలా తక్కువది. తల్లి పట్ల తన బాధ్యతల్తో సరిచూసుకుంటే, లలిత పట్ల తను చూపవలసిన బాధ్యతలు ఏమున్నవి కనుక? అందుకని, ఆమె యిష్టపడి ఇచ్చే సొమ్మును తీసుకొని, యీ జీవితాన్ని, మాతృసేవకు

ఉపయోగిస్తాడు. ఏ పనిలోని మంచి చెడ్డలైనా, దాని పర్యవసానాన్ని బట్టి నిర్ణయించటం జరిగినట్లయితే, ఇది సత్కార్యమే కాగలదు!

ఎంత ఆలోచించినా ఎటూ తెగటం లేదు. మొదటి నెల జీతం నిరాకరించి తన గొప్పతనాన్ని చూపటమా, లేక - అది తీసుకొని, తన తల్లిని దాస్య విముక్తురాల్ని చేయటమా? రెండు దృశ్యాలూ కళ్ళముందు సాక్షాత్కరించినవి; తల్లి దగ్గిర తను ఎంత అల్పుడో, ఆమె తనకు చేసిన త్యాగాలతో పోలుస్తే తను ఎంత హీనుడో అర్థమైంది. ఆమెకు స్వాతంత్ర్యాన్ని సాధించి పెట్టినప్పుడు మాత్రం తను నిజంగా గొప్పవాడు కాడా? అప్పుడామెతోపాటు తనూ ఆనందించగలడు. ఈ విధంగా ఒకే వ్యక్తికి సంబంధించిన ఆనందం, అదే స్థాయిలో ఇద్దరికి లభ్యమవ గలదు...ఐనా, దీన్ని గూర్చి మరికొంత ఆలోచించా లనుకుంటూనే నిద్రకు ఉపక్రమించాడు.

మర్నాటికి మనస్సెంతో తేలిగ్గా వుంది. తల్లి కాకుండా తనకు మరి కొంతమంది సన్నిహిత వ్యక్తులు, తన మనశ్శాంతికి ఏదో విధంగా కారణ భూతులౌతున్న వారు ఉన్నారనే సంగతీ, వారిలో కొంతమందిని గుర్తించి సహచర్యాన్ని సంపాయించ గలిగాననే సత్యమూ, ఈ ఉదయానే కొత్తగా కనిపెట్టినట్లయింది. చాలా ఉత్సాహంగా, హుషారుగా దినచర్య నడిచింది...కాలేజికి బయలుదేరుతూండగా లలిత పుస్తకా లడిగిన మాట గుర్తొచ్చింది. తను కొనుక్కున్న ఈ సెకండ్ హాండ్ పుస్తకాలను చూసి ఆమె అసహ్యించుకుంటుందేమో ననుకున్నాడు; కాని, తన దగ్గర అంతకన్న కొత్త పుస్తకాలుంటవని ఆమె అభిప్రాయపడి వుంటే, అది కేవలం ఆమె పొరపాటే అవగలదు; అందుకు తన బాధ్యత ఏ విధంగానూ ఉండబోదు. ఐనా, తనకు వున్న పుస్తకాల్నే ఎరు విప్వ గలడు కాని, ఈమె కోసమని జీవితస్థాయి ఒక్కసారిగా పెరగటం అసంభవం! అసలు మనిషి మనిషికీ ఎవరు మారగలరు? ఎందుకు మారాలి?

రెండు మంచి కథల పుస్తకాల్ని చంకలో పెట్టుకొని బయలు దేరాడు. ఆ సాయంత్రం పుస్తకాల్ని అందుకుంటూ "మీరు మరిచిపోయి ఉంటారేమో ననుకున్నాను" అంది లలిత నవ్వుతూ; ఆమె పుస్తకాలను అసహ్యించుకున్న సూచనేమీ కనుపించలేదు; అంతా ఊహాగానమే జరిగింది! ఆమె పుస్తకం అందచందాలు, బాహ్య ఆకర్షణల కన్న లోని

సరుకుకే ఎక్కువ ప్రాముఖ్యత నివ్వగలగటంతో, మనసులో ఆమెపట్ల గౌరవం మరో మెట్టు పైకి పాకింది.

ఆమె వాగ్దానంచేసిన విధంగానే తనవి-మూడు కొత్త పుస్తకాలిస్తూ "మంచి రచయితలవి కొత్త ఎడిషన్లు అనుకున్నప్పుడల్లా దొరకవు.కొద్దిమంది కోసం పుస్తకాల షాపులవాళ్ళు శ్రమపడి తెప్పించరు...అలాటివి కావాలంటే మూర్‌మార్కెట్‌లో సెకండ్‌హేండు షాపులు గాలించటమే మంచిది. ఐతే, నాకు అంత ఓపిక లేదండీ" అంది, తన పద్ధతిని అభినందిస్తూ. దీనికి తను జవాబు చెప్పలేక ఊరుకున్నాడు.

ఆ సాయంత్రమనుంచే దినచర్యలో కొద్ది మార్పు ఆరంభమైంది. తను అనుకున్నట్లు లలిత లెక్కల్లోనూ, కెమిస్ట్రీలోనూ అంత వెనుక బడలేదు. స్వతహాగా తెలివిగలదే ఐనా, కొన్ని సబ్జక్ట్స్ కొంతమందికి తలనెప్పిగా ఉంటవి; అసలవి నిరుపయోగాలైనప్పటికీ, తమ బోట్లను ఏడిపించేందుకే పాఠ్యగ్రంథాలుగా తయారైనట్లు కనిపిస్తవి. 'ఇంటరెస్టు' లేకుండటంవల్ల అవి భయంకర రూపాలు దాల్చి బెదిరిస్తూంటవి. ఐతే, వాటిని కాస్త శ్రద్ధగా చదువుతూ, కొంత 'ఇంటరెస్టు' కలిగించుకుంటే, ఇతర సబ్జక్ట్స్‌వలెనే అవీ లొంగుతవి...లలిత యీ స్థితిలోనే వుంది. వాటి భయానక రూపాలను ఆమె ఊహించి, వాటి జోలికి పోకుండానే కాలం గడిపింది. ఆమెకు కావాల్సిందల్లా ఆత్మ విశ్వాసం. ఆ సంగతి తాను గ్రహించాడు. ప్రతిసారీ పాఠాలకు ఉపక్రమించే ముందు తగినంత డోసులో ఆమెకు ధైర్యం చెప్పేందుకు నిశ్చయించుకున్నాడు.

రోజులు గడుస్తూన్నవి. అనుకున్న దానికన్న వేగంగానే లలిత చదువులో ముందుకు సాగుతోంది. ఇదివరకు వృధా చేసిన కాలాన్ని కూడ గట్టుకోవటంలో తన సహాయాన్ని సద్వినియోగం చేసుకుంటోంది. ఇప్పుడామెకు కలిగించిన 'ఇంటరెస్టు' ఫలితం స్పష్టమౌతోంది. గురువుకూ, శిష్యురాలికీ, ఉభయుల్నీ ఒక కంట కనిపెడుతూన్న రవణమ్మగారికూడా ఈ చదువు చాలా తృప్తికరంగా ఉన్నది.

ప్రతి సాయంత్రమూ, ట్యూషన్ పూర్తి కాగానే కనీసం గంట సేపన్నా ఇష్టాగోష్ఠి జరుగుతోంది. ఇదివరకు లేని ఇంటరెస్టును రవణమ్మగారు చూపుతూన్నారు.ఈ సమావేశాలు రవణమ్మగారి అధ్వర్యాన జరుగుతూన్నప్పటికీ, ఆమె దాదాపు ప్రేక్షకురాలిగా, శ్రోతగా వుంటూ-తాను

ఊహించని కొత్త సంగతులు తెలుసుకుంటూ వుంది. ఒక్కోసారి వారి సంభాషణను అనుసరించలేక, తన ఊహల్లోనే కొట్టుకొని పోతూ, సోఫాలో హాయిగా కాళ్లు పారజాపుకొని విక్టోరియా రాణి పోజులో పగటి కలలు కంటూ వుంటుంది; ఆమెను ఆ కలల్లోంచి మేల్కొల్పటం కష్టం; ఆమె అంతట ఆమే మేల్కొంటుంది కనుక, ఎవ్వరూ శ్రమ పడ నవసరం లేదు.

ఆ కాలక్షేపం తనకు చాలా మనోవికాసాన్ని కలిగించింది. అంతకు ముందు తనకు తట్టిన ఊహలకే మూర్ఛపొయ్యే పర్యంతమౌతుండే వాడు; ఇప్పుడు తను ఆలోచించని వాటిని, ఇతరులు ఆలోచించి తనకు చెపుతూంటే కొత్త విషయాల్ని నేర్చుకోవటమే గాక, వాటిని రచనల్లో ఉపయోగించుకోగలుగుతున్నాడు. ఇది ఒక కాలక్షేపంగా కాకుండా, రచనా సామగ్రిని పోగుచేసుకునేందుకు ఉపయోగించేదిగానే తోచింది. ఆ సమావేశానంతరం తనెంతో ఉత్సాహంగా, మనోవికాసంతో, హాయిగా ఇంటికి తిరిగి వస్తూండేవాడు. తన నిర్భాగ్య జీవితంలో కూడా ఆనందం తాలూకు ఛాయలు కొన్ని లభ్యమయే అవకాశాలున్నవని తెలుసు కునేందుకు తనకు ఎక్కువ కాలం పట్టలేదు.

ఒక కొత్త సమాజంలోకి తను కాలు పెట్టాడు. ఆర్థికంగా యీ సమాజం ఉన్నత స్థాయికి చెందింది; దీని ఆశయాలుకూడా ఉన్నతంగానే కనిపించినవి. దైనందిన సమస్యలంటూ లేవు కనుక, జీవితపు తాకిడి చాలా తక్కువ కనుక, ఉన్నతాశయాల్ని ఊహించేందుకూ, కొంతవరకూ అమలు జరిపేందుకూ వారికి తగినంత అవకాశాలూ, తీరికా ఉన్నవి. తన తాహతుకు మించిన వారితోడి స్నేహం ఒక విధంగా వెగటనిపించినా, మరో విధంగా ఆత్మ తృప్తికి కారణభూతమైంది. వారి గొప్పతనంలో కొంత భాగం తనకు అంటుకుంటుందని కాదు కాని, తను చూరలేని కొత్త రకం జీవితం కళ్ళముందు చిత్రించబడుతూ, కనీసం ఆ కాస్సేపూ జీవిత భారం తను అనుకున్నంత బాధావహమనిపించదు. వీటిని మించి తనలాటి వ్యక్తులకు, దూరాన వుండే సంస్కారం కొంత యీ సమాజంలో కనిపించింది.

పద్మనాభం గారింట్లో గడిచే కాలమంతా చాలా ఆనందంగా వుంటోంది; వారు అన్ని విషయాల్నీ మాట్లాడుతారు. తాను రాస్తూన్న,

రాయవలసిన కథల్ని గూర్చిన చర్చ జరుగుతూంటుంది. లలిత కొన్ని సలహాలు యిస్తూంటుంది; ఆ సలహాలు తనలాంటి వాడికి ఒకోసారి అమూల్యాలుగా తోస్తవి; ఆ ప్రకారం మార్పులు చేసి చూసుకుంటే కథలకు కొత్త వన్నెలు వస్తూన్నవి. మరికొన్ని కథల్ని విని, ఆమె ఎంతో మెచ్చుకుంటుంది. తన సాహిత్య సేవ మానవుల్ని కదిలిస్తోందని, వారిని ఆలోచింప చేస్తోందని, రచయితగా తాను పొందే ఆత్మతృప్తితో ముందుకు సాగగలుగుతున్నాడు.

ఈ మధ్య రాయటం తగ్గించి, చదవటం ఎక్కువ చేశాడు. లలిత రచయిత్రి కాకుంటేనేం - ఎంత చదివిందో, ఆమె ఎరువుయిచ్చే పుస్తకాలు చదువుతూంటేనే అర్థమౌతోంది. అందుకనే ఏది ఉత్తమ సాహిత్యమో, ఎందుకనో-యీనాడు ఆమె తేల్గా, సకారణంగా నిరూపించగల సమర్థురాలుగా, తనకు కొత్త దోవల్ని చూపగలిగింది! చాలామంది కొత్త రచయితలు పరిచయమయ్యారు: వారి రచనల్ని చదివి ఆలోచిస్తూ వాటిని జీర్ణించుకోగలుగుతున్నాడు. కొద్ది రోజుల్లోనే తన వైజ్ఞానిక స్థాయి విశేషంగా పెరిగినట్లు తెలిసి, మనోవికాసం కలిగించే హాయిని పొందగలిగాడు.

లలిత ఎన్నో కథలు చెప్పింది. నిత్య జీవితానికి సంబంధించిన సామాన్య సంఘటనలవి. వాటికి మెరుగులుదిద్ది కథలుగా రాస్తే, చాలా బాగా వస్తూన్నవి. యీ మధ్య తన కథల్లోని నాయకిగా లలితను సృష్టిస్తూ వస్తున్నాడు; తనకు తెలిసే ఈ పని చేశాడు. లలిత చదివి 'నన్ను గూర్చే కదూ?' అన్నట్టు నవ్వి ఊరుకుంటోంది. ఏదో మూగభాష ఉభయుల మధ్యా సాగుతోంది. దానికి కంఠస్వరాన్నిచ్చే అవకాశం కానీ, సాహసం కానీ, ఎవరిలోనూ కలగని కారణంవల్లనే నేమో, అది దూర దూరనే తామిద్దర్నీ వుంచింది.

ఐతే, కాలేజీలోని విద్యార్థుల ప్రవర్తన చాలా నీచంగా తయారైంది. వారు తనను తక్కువ చూపు చూసినందుకు తానెన్నడూ నొచ్చుకోలేదు; ఇలాటిది తాను జీవితారంభం నుంచీ అనుభవిస్తూ అలవాటై పోయ్యాడు. కాని, లలితను ఎగతాళిగా ఆమె ఏదో చేయరాని పని చేసినట్లుగా గుసగుసల్తో ఆరంభించి, నూటీపోటీ మాటలనటం వరకూ వెళ్ళింది. అంతకన్నా వారు చేయగలిగింది లేనప్పటికీ తమ ద్వేషాల్ని పెంచుకొని, దాంతోనే దహించుకుపోతున్నారు. ఆ సెగకు కొంత అలవాటైన తామిద్ద

రికీ అంత బాధకాదు గాని, ఇంత నైచ్యాన్ని విద్యార్థులు ఎలా భరించి జీవితాల్ని గడుపుతున్నారోనని ఆశ్చర్యం కలిగేది; ఏమైనా అనుభవించేది వారు కనుక, ఆ సమస్య వారిదే కాని, తమది కాదు!

సెలవు రోజుల్లో ఒక ప్రత్యేక కార్యక్రమం అనుసరించబడేది. అందులో పద్మనాభంగారు కూడా పాల్గొనేవారు. ఉదయం వాళ్ళింటికి వెళ్ళేవాడు; ఆ రోజున ట్యూషన్‌కు కూడా సెలవే! అందరూ కలిసి కారమ్స్ ఆడుకోవటమో, లేక - పేకాటో, చదరంగమో-ఏదో విధంగా కాలాన్ని తెలియకుండానే, తేలిగ్గా గడిపేస్తారు. తన భోజనం కూడా అక్కడే. ఒకోసారి ఏ మహాబలిపురమో, రెడ్‌హిల్సో, ఎన్నూరో షికారుగా పోయి వస్తూంటారు. సాహిత్యాన్ని గూర్చి మాట్లాడటం సర్వ సామాన్య విషయం. వివిధ వ్యక్తుల అభిరుచులు ఎలా ఉంటవో తెలుసుకునేందుకు తనకు మంచి అవకాశాలు దొరుకుతూంటవి. ఈ విధంగా తనకు తెలియకుండానే, ఆ కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా కలిసి మెలిసి పోయ్యాడు.

అమ్మ దగ్గిరికి వెళ్దామనే కోర్కెను ఇప్పుడు చాలావరకు చంపుకున్నాడు: ఆమెను గూర్చి ఆలోచిస్తూంటే దుఃఖసముద్రానికి వొడ్డు కనిపించదు. కాని, ఇప్పుడు ఆమెను గూర్చి అంతగా ఆలోచించటం లేదు; అందుకని ఆమె సుఖంగానే తనవలెనే తేలిగ్గా రోజులు వెళ్ళబుచ్చుతోంది లెమ్మనే ఊహవల్ల కొంత మనశ్శాంతి ఏర్పడింది. స్థాయి కాస్త పెరగ్గానే దృక్పథ వైశాల్యం పెరగటంలో కొత్తేముంది?

ఈవిధంగా నెల గడిచేప్పటికి లలిత పాతికరూపాయలూ ఇచ్చింది. తన ఆత్మబంధువు, తన కష్టాన్ని రూపాయి అణా పైసల్లో లెక్కించినట్లూ, దాన్ని అంగీకరించటంలో కలిగిన మొహమాటం, ఏదో నీచానికి దిగజారిపోయ్యాననే బాధ మొదలైనవి ఒక్కసారిగా పనిచేసినవి. కాని, ఇదొక్కటే తన మాతృమూర్తికి తరుణోపాయమనే మాట అతన్ని ముందుకు తోసింది. చివరకు ఏమీ ఆలోచించకుండానే పైకం తీసుకున్నాడు. ఆమె ఏమనుకుంటుందో, ఆమె భావమేమిటో కనిపెట్టేందుకు ఆమె ముఖంలోకి చూసే ధైర్యమే లేకపోయింది. తనకు ఏదో మంచి నీళ్ళిస్తే తాగి, ఖాళీ గ్లాసు తిరిగి ఇచ్చేసినంత తేలిగ్గా గడిపాడా ఘట్టాన్ని.

ఆ సాయంత్రం ఇంటికి తిరిగిపోతూ, యీ శుభవార్త తల్లికి వెంటనే చేరేద్దామనుకున్నాడు. పని మానిపించి ఆమెను తన గదికే తీసుకురావాలి

ఆమెను సుఖపెట్టగలిగే శక్తి సామర్థ్యాలకు గర్వం కలిగింది. ఆమెను ఎన్ని విధాలుగా గౌరవించగలడో ఆలోచించాడు... కాని, ఇప్పుడు యీ చీకట్లో వెళ్ళటం అంత మంచిది కాదు. మర్నాడు శనివారమే కనుక, మధ్యాహ్నం వెళ్ళొస్తే సరిపోతుందనీ అప్పటికి యీ ఆనందోద్రేకానికి తాను అలవడ గలుగుతాననీ తోచింది.

14

వ్రామూలు అరగంటా వేచివున్నాక, బాదం చెట్టు నీడలో తల్లిని కలుసుకున్నాడు. ఆమెను చూస్తూండగానే, ఎంత మారిపోయిందో, ఎంత కృశించిపోయిందో అర్థమైంది. విశ్రాంతిలేని బడలిక ఆమె ముఖంలో స్పష్టంగా ప్రతిఫలిస్తోంది. తన తల్లిచేత యీ చాకిరీ చేయించటం, తన కింక సిగ్గుచేటు; ఐనా-ఇప్పుడా అవసరం లేదాయె! యీనాడన్నా తను అమ్మను వెంట పెట్టుకొని వెళ్ళకుండటం నిజంగా అమానుషమే అవగలదు.

కాని, తనలోని మార్పుల్ని కూడా ఆమె పరిశీలించినట్లుంది. ఆమె ముఖంలోని విషాద రేఖలు మెల్లిగా రంగు మార్చుకొని, పేలవమైన నవ్వులోకి మారినవి. తనిప్పుడు సుఖపడుతూన్నట్లామె గ్రహించి, ఆ సుఖమంతా తనదే నన్నట్లు తృప్తిపడుతోంది. అర నిమిషం సేపు ఎవ్వరూ మాట్లాడకుండానే, ఒకర్ని గూర్చి మరొకరు ఆలోచిస్తూ నిలుచూడి పోయ్యారు.

జరిగిందంతా చెప్పి అన్నాడు: ''యీ ఉద్యోగం నీవు మరి చేయ లేవమ్మా! ఇన్నేళ్ళూ నీవు నీ బాధ్యతల్ని తీర్చుకున్నావు. నా బాధ్యతల్ని తీర్చుకునేందుకూడా అవకాశం ఇవ్వు. ఇక్కడ నీకొచ్చే జీతమేమిటో నేనే సంపాయిస్తున్నా నాయె...నీవు నా దగ్గరే వుంటే ఎలాగోరోజులు గడుపుదాం. ఒకవేళ నే తెచ్చేది చాలకపోయినా, ఒకళ్ళకు మరొకరు తోడుగా వుంటే, పస్తులున్నప్పటికీ అంత కష్టమనిపించదు.''

ఆమె కన్నులు తడి ఐనవి; కడుపు తీపితో ఆమె ఇన్నాళ్ళూ వొళ్లు విరుచుకుంటోంది; దానికి ప్రతిఫలం ఉంటుందని ఆమె ఎన్నడూ ఆశించ లేదు. అలాటిది యీనాడు తన కన్నకొడుకు తనపట్ల చూపే భయభక్తులు, ఆపేక్షలు, అనురాగాలు-ఇంకా తనకు అర్థంకాని అనేక అనుభూతుల్ని

ఆమె సంబాళించుకోలేకపోయింది. కంఠం గాద్గదికమైంది. మనిషి ఎంతో చలించి పోవటంవల్ల దాదాపు కిందపడే పర్యంతమై, బావిగట్టు పట్టుకొని ఎలాగో నిలవ తొక్కుకుంది. గట్టిగా గాలి పీల్చి, కళ్ళు తుడుచుకున్నాక, ఎదుటవున్న తన తల నిమిరింది.

"నాయనా! నా శరీరంలో ఇంకా శక్తివుంది. నీవు యీ ప్రపంచ బాధలన్నీ పడవలసిన రోజులు ఇంకా ముందెన్నో వున్నవి. చదువుకునే రోజుల్లో కూడా పనిచేయవలసిన గతి నీకు పట్టింది...ఏమైనా యీ వున్నంతలోనే నీముద్దు ముచ్చట్లేమీ తీర్చకుండానే రోజులు వెళ్ళ బుచ్చు తున్నాను...నా గూర్చిన దిగులెందుకు!" అందామె.

"ఏదో ఉత్సాహంతో యీనాడు నీవుచేసే చాకిరీవల్ల ఆరోగ్యం ఎంత దెబ్బతింటోందో నీకు తెలియటం లేదు. యీనాలుగు వారాల్లోనూ చాలా కృషించి పోయ్యావు. ఒక్కసారి అద్దంలో చూసుకుంటే నీకే అర్థమౌతుందమ్మా!...ఇప్పుడింక ఆ అవసరం లేదాయె. యీ వయస్సులో రామా-కృష్ణా అనుకుంటూ ఉండాల్సింది—"

ఆమె నవ్వింది—తన కొడుకు ప్రయోజకత్వానికేమో? "నేనింకా అంత ముసలిదాన్ని కాలేదు. ఇహలోక బాధ్యతలు తీరాక కదా, పరలోక చింత? నీవు యీ విషయాలన్నీ ఆలోచిస్తూ చదువు పాడుచేసుకోవొద్దు. పెద్ద చదువులకు దిగాక, ఎలాగో యీదుతే, ఆ తరువాత మంచి ఉద్యోగం సంపాయిస్తే, ఆనాడు సుఖాలు అనుభవించవచ్చు. అంతేకాని, ఇవాళ ఎక్కడో కాస్త దొరికింది కదాఅని కాళ్ళు పారజాపుకు పడుకుంటే అవుతుందా? రేపు అవసరానికి చేతుల్లో ఏమీలేక, కాళ్ళు కడుపులోకి ముడుచుకోవాల్సి వస్తుంది" అంది.

"మనకు యేం అవసరా లుంటవమ్మా? మనకు అందుబాటులో లేకుండా ఊహాలు కూడా పైకి పోవు కదా! యేదో వేళకు ఇంత తిని కాలం వెళ్ళబుచ్చ గలుగుతే..."

తల్లి మధ్యలోనే అందుకుంది: "నీకేం తెలుసు నాయనా! ఇంకా ముక్కు పచ్చలారని వాడివి. పుట్టినప్పటిమంచీ కష్టాలే పడుతూండటం వల్ల, జీవితమంతా ఇంతేనసే అభిప్రాయంలో పడ్డట్టున్నావ్. చిన్నతనంలో నీకు తండ్రి ప్రేమా కరువైంది. నిజంగా నేనా నరకంలో కాలం గడపా వంటే, నిన్ను చూసుకునే; ఏనాటికైనా నిన్ను సుఖపెట్ట గలననే. ఇంత

అవసరాలంటావా? నీవేం పసిపాపవు కాదు. పెళ్ళీడుకు వొచ్చావ్. సంసారమూ, ఇల్లూ, వాకిలీ, ఇంకా ఎన్నో ఉన్నవి..."

పెళ్ళి అనేప్పటికి చాలా సిగ్గయింది. తల్లి ఊహాలు యీ నాడు ఎంత ముందుకు దూకుతూన్నవో అర్థమైంది. ఆమెకీ తాపత్రయం దేనికి?

"అదొక్కటే తక్కువైందా అమ్మా? శరీరం భూమిమీదవుంచి, ఊహాల్ని ఆకాశంలో ఎగరనివ్వటం వల్ల చాలా ప్రమాదం..."

"నీకేం తెలుస్తుందిరా సంతాన వ్యామోహం? రేపు నీకు పిల్లలు పుడితే, వాళ్ళపట్ల ఎంత అనురాగాన్ని చూపుతావో, కాలు కింద పెట్ట నీకుండా వాళ్ళంటే ఎంత తాపత్రయ పడతావో—"

"అదంతా పోనీవే. ఎప్పటి సంగతో ఇప్పుడెందుకు? ఇంక యీ వెట్టిచాకిరీ చేయలేవు. చేయగల ననుకుంటున్నావు. నిజంగా చేసే త్రాణ నీ శరీరంలో లేదు. నా మాట విను" అన్నాడు.

"ఏనాడైతే నిజంగా నేను చేయలేనో, ఆ నాడు నీకు కబురు చేస్తాను," అందామె.

ఏదో ఆలోచించుకొని మాట్లాడలేక పోయాడు. ఆ ఆలోచన సరైనదైనా, కాకపోయినా అది మనసును ఎంత కలవరపెట్టిందో కాని, దాచుకోలేని దుఃఖం పొంగి పొరలింది; వెక్కి వెక్కి ఏడ్వసాగాడు. కన్నీళ్ళు తుడుస్తూ, ఓదార్చుతూ "ఎందుకూ? ఏం కావాలి? ఉన్నట్లుండి ఇలా ఏడవట మేమిటి?...ఏడవాల్సిన రోజులు గడిచిపోతున్నవనుకుంటే-ఏమిటో చెప్పరా తండ్రీ!" అని తల్లి ఆతృతతో అడిగింది. చెప్పలేక పోయ్యాడు తను. ఎలాగో ఏడుపు మానగలిగాడు.

"చెప్పవా? నాకు చెప్పవా?" అందామె.

"చెప్పలేనమ్మా! ఏదో వెధవ ఆలోచన—"

"ఏమైనా సరే చెప్పాల్సిందే! నాకు తప్ప ఎవరికి చెప్పుకుంటావ్? చెప్పు—త్వరగా!" అని పట్టుపట్టిం దామె.

"పోనీలే అమ్మా! ఏదో నిన్ను గూర్చిన కీడును శంకించింది పాడు మనస్సు!" అని, తనను తాను నిందించుకున్నాడు.

"చెప్పు...ఏమిటో చెప్పు" అన్నదామె. కంఠస్వరంలో కఠినత్వ మైతే లేదు కాని, ఆజ్ఞాపూర్వకంగానూ, పట్టుదలతోనూ కూడివుంది.

తనకిక చెప్పక తప్పలేదు.

"ఏం లేదు...ఇందాక నీవు ఏమన్నావంటే—నిజంగా చాకిరీ చేయలేనప్పుడు నాకు కబురు చేస్తానన్నావ్. అప్పుడు నేను నిన్ను తీసుకెళ్ళి సుఖపెట్టలేదేమి టనిపించింది. నీవు సుఖపడేందుకు మరి బతకవేమోననిపించిం దమ్మా!"

ఆమె మనసు ఎంతో తేలికై, నిట్టూర్చింది.

"ప్రపంచంలో నిజంగా సుఖకపడకపోయినా, ఆ సుఖాన్ని గూర్చి తలుచుకుంటూ, కలలు కంటూ, నిజంగానే సుఖపడుతూన్న భావనలో రోజులు గడపటాన్ని ఇద్దరమూ కొత్తగా నేర్చుకో నక్కర్లేదు. ఒకవేళ ఆ సుఖమే మన దరిదాపులకు రాకున్నప్పటికీ బాధలేదు. ఇక నా సంగతంటావా? నీవు అనుకున్నట్లు నేను అంతవరకూ బతకనప్పటికీ, నా బాధ్యతల్ని ఏమరచి ఉండలేను. ఇంక నీవు తల్లికి చేయదగింది చేయలేదనే బాధ పడక్కర్లేదు. నా ఋణం ఎలా తీరుస్తానోనని దిగులు పడొద్దు. ఒకవేళ తల్లిగా నేను యీ ప్రపంచంనుంచి అస్తమించి నట్లయితే, తిరిగి నీ కడుపున పుడతాను. అప్పుడు నీ బాధ్యత లన్నిటినీ వడ్డీతో సహా తీర్చుకుందువు కానిలే-సరేనా?" అంది.

ఈ తల్లి ఊహల్లో తన ఊహలు ఏ విధంగానూ పోటీ చేయలేవని బాగా అర్థమైంది. ఆమె అనురాగానికి హద్దులు లేనట్లే, ఆమె తలుపుల కూడా అడ్డంకులు లేవు. అవి ఇహలోకంనుంచి పరలోకాల్లోకూడా పయనించగలవు. ఆమె యీ ఆశల్ని భంగపరచటం భావ్యమనిపించలేదు. నిస్వార్థంగా తన పట్ల అనురాగ సుధను వర్షించగల యీ ఒక్క వ్యక్తి అండగా ఉండగా, తను ప్రపంచాన్నే జయించగల శక్తి సామర్థ్యాలను పొందినట్లయింది.

"మనకూ మంచి రోజులు వొస్తూన్న సూచనలున్నవి. చెప్పటం మరిచిపోయ్యాను-ఆ మధ్య బాబుగారు సంతోషంగా వున్న సమయంలో నీకు చదువు చెప్పిస్తున్నాననీ, అదీ ఇదీ కష్టసుఖాలు చెప్తూకుంటే, ఈ నెలనుంచీ జీతం పదిరూపాయలు పెంచారు. ఒదిలించుకోలేని సుఖాలకు ఇప్పణ్ణే అలవడకుండా, కొంత కొంతగా దాచుకుంటే, రేపటి అవసరాలకు ఉపయోగిస్తుంది. ఇదివరకటి పొదుపు తనమే చాలు" అందామె.

"సరే...నీవు చెప్పినట్లే చేస్తాను—వొస్తాను" అంటూ, ఇక ఆ ప్రదేశంలో నిలవలేక చకచకా నడవసాగాడు.

గెలుపు నిశ్చయంగా తనదేననుకొన్న తనకు నిరాశ కలిగింది. ఆమె అచంచల విశ్వాసం తనను ఓడించింది. కాని, ఉభయులూ కలిసి జీవితాన్ని సాధించగలమనే ధైర్యం కలిగింది. ముందు ముందు జీవిత మాధుర్యం వున్నదనే ఆశ స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. ఆమె చెప్పినట్లే నడుచుకోక తప్పేది లేదు.

ఈ నెలనుంచే ఎట్లా చూసినా తను నెలకొక యాభై రూపాయల చొప్పున నా ఆదా చేయగలడు. రాత్రిళ్ళు కొంచెం కష్టపడితే పత్రికల నుంచి పొందే ప్రతిఫలం మరో పదిరూపాయలు పెరుగుతుంది. ఇలా ఒక సంవత్సరం గడిచాక, తనతో వచ్చేందుకు తల్లి మరి అభ్యంతర పెట్టదు.

—కాని, అప్పటికీ తన చదువు పూర్తి కాదు. ఈ వెధవ చదువు ఎందుకు పెట్టుకున్నానా అనిపించింది. ఆనాడు తెలియలేదు కాని, ఈ చదువువల్ల ఒక పక్క తనూ, మరో పక్క తల్లీ కూడా ఎముకలు విరగ్గొట్టు కుంటున్నారు. ఈ చదువువల్ల డిగ్రీ రావటం తప్పితే తన విజ్ఞానం పెరుగు తుందని తోచటం లేదు. ఐనా-బాగా ఉన్నవాళ్ళకు కాని, తనలాటి బీద వాళ్ళకు యీ చదువులెందుకు? తనకూ, తన తల్లికీ తీరని ఎడబాటును కలిగించిన యీ చదువు పట్ల ద్వేషం ఆరంభమైంది.

ఇలా వుంటూనే ఎక్కడైనా ఉద్యోగానికి కూడా ప్రయత్ని స్తూంటే, మంచి ఉద్యోగం దొరగ్గానే యీ చదువు మానెయ్యవొచ్చు. ఈ చదివేది ఉద్యోగ నిమిత్తమే కనుక, అది లభ్యమైతే దీని జోలికి పోవటమే అనవసరం. అప్పుడు తల్లిని కూడా వొప్పించగలడు.

లలిత ఇచ్చిన ట్యూషన్ ఫీజు తల్లి విముక్తికి ఉపకరించలేదు. వ్రతం చెడినా ఫలం దక్కలేదనిపించింది. కాని, యిలాగే కొంత కూడబెట్టాక కాని, ఆమెకు విముక్తి రాదు. ఇదే పంథాలో మరి కొన్నాళ్లు సాగాలి. రాబొయ్యే ఆ మంచి రోజుల కోసం, ఈ దుర్దినాలను గడపక తప్పదు... ఇలాగే ఆలోచిస్తూ గదికి చేరాడు.

15

నాలుగు నెలలు గడిచినవి. ఈ నాలుగు నెలల్లోనూ పెద్ద మార్పులేవీ జరగలేదు. తను రెండే రెండుసార్లు తల్లిని చూడబొయ్యాడు. మామూలు సంభాషణ తప్ప, కష్ట సుఖాల్ని మాట్లాడేందుకు సాహసించ

లేకపొయ్యాడు; ఎందుకంటే ఆమె అనుభవ పూర్వకంగా మాట్లాడే మాటలవల్ల హృదయ భారం పెరగటమే కాని, తరగట ముండదని తనకు తెలుసు. ఆమె ఆరోగ్యం క్షీణిస్తోందని తెలిసి కూడా హెచ్చరించలేక పొయ్యాడు; ఆమె పిచ్చి ఆమె కొనసాగిస్తోంది కదానసే తృప్తి మినహా యింకేమీ లేదు. ఏమైనా ఈ ఊబిలోనుంచి బైట పడేందుకు తనూ విశ్వప్రయత్నాలు చేస్తూనే వున్నాడాయె!

డిసెంబర్ పరీక్షల్లో లలితకు లెక్కల్లోనూ, కెమిస్ట్రీలోనూ మంచి మార్కులు వచ్చినవి. తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించిన తృప్తీ, పద్మనాభంగారి ఇంట్లో తనపట్లఅభిమానం పెరగటం,లలితకు తనపట్ల గౌరవం పెంపొందటం జరిగినవి. ఐతే, తను వీటన్నిటికీ ప్రయత్నించటం లేదు: ఎక్కడైనా మంచి ఉద్యోగం, కొత్త నమ్మకమైనది, నెలకు కనీసం ఒక అరవై, డబ్భై రూపాయలది దొరుకుతుందేమోనని నానా తంటాలు పడుతున్నాడు.

సేవింగ్స్ బాంకులో డబ్బు వేస్తూ వొచ్చాడు; అది దాదాపు రెండొందలైంది. రాత్రిళ్లు కష్టపడి కథలు రాస్తూనే వున్నాడు. ఇదివరకల్లే ఎక్కువసేపు ఆలోచించటం లేదు. అలవాటై, చెయ్యి తిరగటం వల్ల, కళ్ళుమూసుకొని రాసినా, బాగానే కుదురుతూన్నవి. ఏమైనా రచనల్ని వ్యాపారదృష్ట్యా చూడసాగాక, యీ షోకులూ, నగిషీలూ కుదరవు. అందులోనూ వీటినుంచి తాను సాధించబొయ్యేది జీవిత విజయ మయ్యాక, కాలయాపన చేసేందుకు వీల్లేదు; అలాగే సాగిస్తున్నాడు కూడాను.

తెగని సమస్యల్లా లలితను గూర్చే! రోజురోజుకూ ఆమె సన్నిహితు రాలవుతోంది. ఆమె దగ్గిరవుతూన్న కొద్దీ ఒక భూకంపమే దరిచేరు తూన్నట్లు తోస్తోంది. సమాజం ఏర్పరచిన అగాధం ఏనాటికీ, కనీసం తను బతికివుండగా పూడి, తనూ, లలితా ఒక సమతలానికి రాగలుగుతామనే నమ్మకం కలగటంలేదు. మరీ ఆమె ప్రవర్తన తన దీక్షకు భంగం వాటిల్లే మాదిరిగా తోచ సాగింది. తానెంత అప్రమత్తతతో, దూరదూరంగా వుంటూన్నప్పటికీ ఆమె మాత్రం ప్రవర్తనలో, సంభాషణలో, ప్రతి కదలికలోనూ తనను ఆకర్షిస్తూ, దగ్గిరికి లాక్కునేందుకు ప్రయత్నిస్తూనే వుంది. ఇది కేవలం తన మనోవికారమే కాని, వేరు కాదని సరిపెట్టుకు నేందుకు ఎంతో ప్రయత్నించాడు కాని, ఎటు చూసినా సమర్థించుకో లేకుండా వున్నాడు.

విశ్వామిత్రునికి మేనకవలె, ఋష్యశృంగునికి రాకుమారివలెనే లలిత కూడా తన వ్రతాన్ని భంగం చేసే కామినీ అవతారాన్ని దాల్చి-క్షణ క్షణమూ, దండయాత్రలు సాగిస్తూనే వుంది. ఇంతవరకూ తను ఎదిరి నిలవ గలిగాడు. కాని-ఒకనాటికి తాను బలహీనుడవుతాడని,అప్పుడు లొంగిపోక తప్పదనే భీతి మాత్రం వేధిస్తూ వుంది. ఆరోజు ఎప్పటికప్పుడు వాయిదా పడటమే కాని, అసలు రాకుండా వుంటుందని నమ్మలేకుండావున్నాడు.

ఐతే, సమాజం తనలాంటివాడికోసం, లేదా-లలితలాటి ఉన్నత వంశజకోసం తన కఠిన చట్టాలు కొన్నిటిని సడలించగలదేమోననే ఊహ వొస్తూంటుంది. ఎక్కడన్నా నూటికీ కోటికీ అలాటి దాంపత్యాలు ఉండొచ్చు; ఒకవేళ అలాటిది సంభవమైతే...? ఆ ఊహ తాలూకు ఆనందంలో-గాలిలో తేలిపోవటం జరుగుతుంది. కొంతదూరం వెళ్ళాక తనెంత మూఢత్వంలో, అగాధంలో పడిపోతున్నాడో అర్థమై, అదంతా నమ్మలేని కలవలె భావించి, మళ్ళీ తను 'తను'గా మిగిలిపొయ్యేవాడు. ఏనాడూ తను తన హృదయాన్ని కానీ, లలిత తన హృదయాన్ని కానీ బైట పెట్టలేదు. తను అన్ని విధాలా ఆమెకు అయోగ్యుడు; అప్రయోజకుడు. ఏదైనా ఆమెనుంచే అలాటి మాట రావాలి. అంతవరకూ తను మూగవాడుగానే ఉండాలి. ఈ స్వల్పవిషయం ఆమెకు తెలియకపోదు.

అవకాశాలు లేక కాదు. నిజానికి ప్రపంచంలోని ప్రణయగాథలెన్నిటినోగూర్చి వారు మాట్లాడుతూనే వుంటారు;ఏనాటివో కాకుండా, ఈనాడు కళ్ళెదుట జరిగే వాటిని గూర్చి కూడా చర్చిస్తూ వున్నారు... తానిప్పుడు కలిసిపోయిన సమాజంలో యీ చర్చలు సిగ్గుచేటైనవిగా కాకుండా, సంస్కారాభిలాషవున్న వారందరూ, బాహాటంగా మాట్లాడుకునేవిగానే స్ఫురింప జేస్తున్నవి. అలాటప్పుడు లలిత ఎందుకు బైట పడదు? కనీసం సూచనప్రాయంగానన్నా,తనకు స్పష్టమైన అభిప్రాయాన్ని ఎందుకు కలిగించదు?

ఆలోచించిన కొద్దీ అసలామె తనను ప్రేమించటం లేదనేందుకే ఎక్కువ కారణాలు కనిపించసాగినవి. ఈ ఊహ బాధాకరంగా వున్నప్పటికీ, మాధుర్యంలేని నగ్నసత్యం వలెనే కనిపించేది. దీన్ని భరించ గలుగుతే తను మూర్ఖుడవటం నుంచి తప్పించుకోవచ్చు.

ఐనా-తన జీవిత సమస్యలు ఈ లలితతో ఎలాటి సంబంధాల్నీ లేకుండానే ఉన్నవి. వాటిని పరిష్కరించుకోకుండా, కొత్తగా ఈసమస్య కూడా తెచ్చుకొని, బలవంతాన ముడిపెట్టుకోవటం వల్ల, కఠినమైన వాటిని, కఠినతమం చేసుకోవటం తప్ప జరిగేదేమిటి? ఏమైనా తనంతట తాను మాత్రం ఈ ఉచ్చులో పడకుండా కాపాడుకోవాల్సిందే! ఆమె అంతట ఆమెగా తన ప్రేమను వెల్లడిస్తే-అప్పటి మాట వేరు. ఈ సమస్య ఎటు తేలినా, తనకు ఒకటిగానే కనిపించింది. కాలమే నిర్ణయించే దిగా భావించి వదిలేశాడు.

జీవిత గమ్యస్థానమంటూ ఏర్పరుచుకున్నాక, ఇదివరకువలె కాల యాపన జరిగేందుకు వీల్లేదు. జీవితమే ఒక రేస్; గెల్చుకునేందుకు ఊపిరి కూడా పీల్చుకోకుండా పరుగెత్తాల్సిందే తప్ప, తనలాటి వాడికి అడ్డదోవలనేవి లేవు. అందుకే ఆరోగ్యాన్నీ, శ్రమను కూడా లెక్క చెయ్యకుండా ప్రతి నిమిషాన్నీ అమూల్యంగా భావిస్తున్నాడు. ఐతే చదువుపట్ల శ్రద్ధ తగ్గింది. ఐనప్పటికీ మొదటివాడుగా ఉత్తీర్ణుడు కాగల ననే ధైర్యం వుంది...సాహిత్యం పట్ల, అంతకన్నా ఉద్యోగసాధన పట్ల పట్టుదల అధికమైంది.

ఒకనాటి ఉదయాన—

నిద్ర లేచేటప్పటికే వొళ్ళంతా కొట్టినట్లు వుంది. బద్ధకించి కాస్సేపు పడుకున్నా తగ్గలేదు. లేచి తిరగనారంభిస్తే అదే సర్దుకుంటుం దనే నమ్మకంతో, కాలకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు. కాని, శరీరం తనకే భారమనిపించింది; కళ్ళు మండుతూన్నవి; సన్నగా తలనెప్పి ఆరంభమైంది. కాస్సేపు పడుకున్నాడు. కొంచెం కునుకు పట్టింది...తీరా లేచి చూచే ప్పటికి కాలేజికి బయలుదేరవలసిన వేళయినట్టు తోచింది. బద్ధకం వొది లించుకునేందుకు తలారా చన్నీటి స్నానంచేశాడు. బాధగా వున్నా, అది సోమరితనానికి శిక్షగా భావించాడు.

ఉదయం ట్యూషన్‌కు పోలేకపోయ్యాడు. ఈ విధంగా సోమరి తనం కూడా అలవాటైనందుకు తనను తాను దూషించుకున్నాడు. అన్నం వొండుకునే వ్యవధి కూడా లేదు; ఐనా ఆకలి అనిపించటంలేదు. పులి తేపులు వొస్తూన్నవి. కాస్త కాఫీతాగి ఆదరాబాదరాగా కాలేజికి వెళ్ళాడు.

క్లాసులో కళ్లు తెరిపిడి పడటంలేదు. కూర్చున్నవాడు కూర్చున్నట్లే నిద్ర పోసాగాడు. పక్కనున్న విద్యార్థి తట్టి లేపాడు; సిగ్గుపడి బలవంతాన మేలుక్కొన్నాడన్నమాటే కాని, ఒక పక్క బుర్ర తిరిగిపోతోంది. మరోపక్క కడుపులో చేయిపెట్టి దేవినట్లు వికారం. క్లాసులో జరిగేదేమిటో, లెక్చరర్ వాగేదేమిటో తెలియటం లేదు; ఏదో అర్థంకాని స్వప్నానికి ప్రేక్షకుడల్లే వున్నట్లే తోచింది.

మధ్యాహ్నం ఆకలనిపించి, కొంచెం టిఫిన్ తిని, కాఫీ తాగాడు. బహుశా సాయంత్రానికి అదే తగ్గుతుంది లెమ్మనుకున్నాడు. కాని, తీరా సాయంత్రానికి పైత్యం ఎక్కువైంది. ఎంత తోసుకొని తిరుగుదా మనుకున్నా, తన వొళ్లు తన స్వాధీనంలో నుంచి తప్పుతూన్నట్లు వుంది. మొదట్లో గదికి జేరుదా మనుకున్నాడు కాని, చివరకు ఎలాగైనా ఈరోజు పద్మనాభంగారింటికి వెళ్ళి, మర్నాటికి పొతాలిచ్చి వెళ్లామనే నిశ్చయించాడు. అక్కడికి వెళ్తే మనస్సులోని చికాకు కొంత తగ్గి తేలిగ్గా వుంటుంది కనుక, అదే ఒక రకం ఔషధంగా పని చేస్తుందని ఆశ.

పద్మనాభం గారింటికి ఎలా జేరగలిగాడో మధ్యలో ఏ కారు కిందనైనా పడకుండా ఎలా నిలవతొక్కుకో గలిగాడో తెలియదు. తీరా అక్కడకి వెళ్ళాక, గేటు దాటగానే తూలి కిందపడ్డాడు. తగిలిన దెబ్బ బలమైంది కాదుకాని, తన నిద్రమత్తును వొదలగొట్టింది. మెల్లిగా లేచి హాలులోకి వెళ్ళాడు. లలితా, రమణమ్మగారూ మాట్లాడుతున్నారు. చిట్టి, లలిత జడలోని సిల్కు రిబ్బన్‌ను పరీక్షిస్తోంది. ఆ దృశ్యాన్ని చూస్తూనే అర్థం చేసుకోలేనంత పైత్యపు తిప్పుతో పడిపొయ్యాడు.

కడుపులో గుడగుడమన్నది; కాదు-ఏదో గొంతులోకి తోసుకొని వొస్తోంది; బహుశా వాంతి అవుతుందేమో—చప్పున బైటికి పరుగెత్తాడు, చేతిలోని పుస్తకాలు అక్కడే వొదిలేసి.

అరుగుమీద కూర్చొని వాంతి చేసుకున్నాడు. కళ్లు భైర్లు కమ్మి, కంటినుంచి నీరు వొచ్చింది. కడుపులోని పేగులన్నీ మెలితిరిగి శ్వాస ఆడకుండా బాధపెడుతున్నవి. ఎవ్వరూ పట్టుకోనట్లయితే, కింద పడి పోతాడు. కింద - అదేదో పెద్ద అగాధమల్లే; పడితే ప్రాణాలే నిలవవన్నట్లు తోచింది. "అమ్మా!" అని కేక పెట్టాడు.

కాని-అమ్మ అక్కడలేదు, పలికేందుకు. ఆ సంగతి గుర్తులేదేమో?

తీవ్రతన కేకకు ఆమె పరుగెత్తుకొని రాగలదనే ఆశేమో? ఏమైనా ఆ కేక ఫలితం వెంటనే కనిపించింది.

రెండు మృదువైన చల్లని అరచేతులు, కాలిపోయ్యే తన మొహం మీదికి వాలినవి. కణతల్ని గట్టిగా పట్టుకుని చేతులతో వొత్తుతూన్నవి... శ్వాస పీల్చుకోగలిగాక మళ్ళీ కక్కాడు. బాధతో మూలుగుతూ "అమ్మా!" అన్నాడు మళ్ళీ.

"వాంతి చేసుకోండి...తగ్గుతుంది" అంది తనని పట్టుకున్న కోకిల కంఠం. తనకైతే తలెత్తి చూసే ఓపిక లేదు కాని, ఆమె లలితని చెవులు గుర్తుపట్టినవి.

కాస్త దూరంనుంచి "అంతా అన్నం మెతుకులే!" అన్న రమణమ్మ గారి కంఠస్వరం వినిపించింది.

"వొళ్లు కాగిపోతోంది. జ్వరం బాగా వుంది పిన్నీ!"

ఈ జ్వరం వల్లనే తను అశక్తుడౌతున్నాడు. కాని, ఏం చేయటం? ఎంత ప్రయత్నించినా వచ్చినట్టేవుంది కాని, వాంతి రావటం లేదు. వస్తే కాస్త తేలిగ్గా వుండు ననిపిస్తూంది.

ఈ హడావుడి చూచి తోటమాలి కూడా వచ్చాడు.

"కాస్త నీళ్ళందుకో" అన్నది లలిత.

తోటమాలి చెంబుతో నీళ్లు తెచ్చాడు. లలితే నీళ్ళిచ్చింది; పుక్కిలించి ఉమ్మేశాడు; ఆ చన్నీళ్ళతో మొహం కడిగింది. తనంటే జాలిచూపే వ్యక్తులు నిజంగానే వున్నారని మరోసారి తెలుసుకోగానే, బాధ చాలా వరకు తగ్గినట్లయింది.

లలిత సహాయంతో హాలులోకి వొచ్చాడు. కళ్ళు తిరిగి పోతున్నవి. వెచ్చని గాలి తనకే ఆవిరల్లే తోచింది. అలాగే సోఫాలో పడుకున్నాడు. ఎక్కడో అగాధాల్లోకి జారిపోతూన్నట్లు తోచింది. ఎంతో అశాంతి, ఎందుకో కలవరం; అర్థం కాని పీడకలలన్నీ ఒక్క సారిగా మీదికి ఉరుకుతూన్నట్లు తోచింది.

కొద్ది నిమిషాలు గడిచి వుంటవి. తలకింద చేయివేసి ఎవరో లేవ తెత్తారు. మెల్లిగా తెలివి వొచ్చింది. కళ్ళు తెరిచి చూశాడు; కదిలే నీళ్ళల్లో ప్రతిబింబమల్లే లలిత రూపు కనిపించింది.

"ఈ వేడి కాఫీ తాగండి, కాస్త సర్దుకుంటుంది" అందామె ఆపేక్ష ఉట్టిపడే కంఠస్వరంతో.

మెదలకుండా తాగాడు.

"అంతా పసరే లలితా! పైత్యం... కాస్త అల్లంముక్క నమిలిస్తే?" అంది రమణమ్మగారు.

"తర్వాత...ఏదైనా మందులో కలిపిస్తే బాగుంటుంది" అంది లలిత.

ఈ ఇంటిని హాస్పిటల్ చేయటం తనకు ఇష్టం లేదు. అసలింత బాధ తనకూ, లలితకూ వుంటుందనుకుంటే ఇక్కడికి వచ్చేవాడే కాదు. కాఫీ తాగాక కొంత ప్రాణ వచ్చినట్లు తోచింది.

"నేను గదికి వెళ్తాను" అన్నాడు.

మెల్లగా తలగడమీద పడుకోబెడుతూ "ఎట్లా వెళ్తారూ? అక్కడ మిమ్మల్ని ఎవరు చూస్తారు?...డాక్టర్ గారి దగ్గిరికి పంపుతాము" అంది లలిత.

"ఒద్దు...ఒద్దు" అన్నాడు తను ప్రార్థనాపూర్వకంగా. "రేపటికి అదే తగ్గుతుంది. ఏ రిక్షాలోనన్నా పడి వెళ్తాను" అని లేవబొయ్యాడు.

"సరే వెళ్దురు కాని...పడుకోండి. రిక్షా పిలిపిస్తాను" అందామె.

ఆ తరువాత తన ఆలోచనల్తో పడుకున్నాడు.

చివరకు, రిక్షా వచ్చాక-తోటమాలి సహాయంతో రిక్షాలో ఎక్కాడు.

"నీవు కూడా వెంట వెళ్ళు గోపయ్యా! ఈ రాత్రికి అక్కడే ఉండు..." అంది లలిత.

"అఁ. అక్కడే వుండు—పాపం!" అంది రమణమ్మగారు.

"సరేనమ్మా!"

దేవత లందరూ తనంటే కరుణ చూపుతూన్నట్లే తోచింది. రిక్షా మెల్లిగా కదిలింది.

"పాపం! ఎంత అమాయకుడు!" అంది రమణమ్మగారు. "ఔను" అంది లలిత కంఠం. ఆ తరువాత వాళ్ళేం మాట్లాడుకుంటున్నారో తనకు వినిపించలేదు; వినిపించినా అర్థమయ్యేట్లూ తోచలేదు. రిక్షా పోతూంటే

కళ్ళు తెరిచాడు; రిక్షా కాకుండా రోడ్డు నడుస్తూన్నట్లుతోచి, భయంతో కళ్లు మూసుకున్నాడు.

గదికి చేరాక, నరకంలో పడ్డట్లే తోచింది. వళ్ళంతా నొప్పులు. పక్కమీద పడుకున్నాడన్నమాటే కాని, గాలిలో తేలిపోతూన్నట్లు, గాలి వాటుకు ఎటుపడితే అటే కొట్టుకొని పోతూన్నట్లూ వుంది. గది గోడలు నాట్యమాడుతూన్నవి; పైకప్పు విరిగి మీద పడుతూన్నట్లుంది. దీనికి తోడు చలి—ఒకటే చలి! రైలు ఇంజన్ బాయిలర్లో వుంటే కూడా తగ్గేట్లు లేదా చలి! ఆగలేక, పక్క బట్టలన్నీ తీసి కప్పుకొని ముడుచుకున్నాడు. ఐనా తగ్గలేదది. ఒకటే ఒణుకు;

గోపయ్య ఒణకకుండా పట్టుకున్నాడు తనను. అప్పుడు గుర్తొచ్చింది తనకు తోడు వున్నదని. కాని, అమ్మవస్తే బాగుండు. ఆమె ఐతే ఎంతసేవన్నా చేసేది...కాదు...ఆమె పక్కనే వుంటే యీ బాధంతా ఒక లెక్కలోది కాదు. మరి ఆమె యింకా ఎందుకు రాదు? పాపం! ఆమె అవస్థ ఆమె పడుతోంది. ఒకళ్ళ దగ్గర నౌకరీకి వున్నాక, అన్నప్పుడల్లా రావటం పడుతుందా మరి?

ఒక గంట గడిచాక చలి కాస్త తగ్గింది. మళ్ళీ వాంతయ్యేట్టు వున్నదని చెపితే, గోపయ్య బైటికి తీసుకొని వెళ్ళాడు. పసరు కొంత పోయింది. కొంచెం తేలికనిపించింది...కాని, పైత్యం...ఒకటే తల తిరగటం!

ఇక ఆ రాత్రి-కాళరాత్రి, ఎలా గడిచిందో తనిప్పుడు చెప్పలేడు. నిద్ర మాత్రం పట్టటం లేదు. ఎంతో ప్రయత్నం చేశాడు-ఊహుం. కన్ను మూసుకున్నా, తెరిచినా ఒకటిగానే వుంది. అన్నీ పీడ కలలే! జీవితం కన్నా కలలు ఎన్నుకోతగ్గవని అనుకునేవాడు; అది నిజం కాదు. జీవితం కన్నా భయంకరమైన కలలున్నవనేది ఇప్పుడు అనుభవ పూర్వకంగా తెలుసుకున్నాడు. జీవితానికి భయపడి కలల్ని ఆశ్రయించటం, కలలకు బెదిరి జీవితాన్ని ఎన్నుకోవటంగా మారుతోంది! అన్నీ కీడును శంకించే తలపులే! తనను పెద్ద పెనం మీద వేయిస్తున్నంత బాధ కలిగించినవి! ఆ బాధను ఊహాల్ని, అకారణంగా తనను వేధించకుండా పారద్రోలాలని వ్యర్థ ప్రయత్నాలు చేశాడు. శారీరకంగా వున్న బాధ, మానసికంగా కూడా రూపొంది, మెదడు తినేస్తున్నట్లు తోచింది. ఏమైనా భరించాలి; కాదు-భరించి తెల్లారేదాకా బతకగలగటమే ఆశ్చర్యం!

రాత్రి చాలా సేపటివరకూ మేలుకొని, గోపయ్య ఏమేమిటో అడిగాడు. వాడు ఏం మాట్లాడాడో, తనేమైనా జవాబులిచ్చాడో లేదో కూడా తెలియదు. వాడు మాట్లాడిన ధోరణి మాత్రం చాలా సానుభూతితో కూడివుంది. తనపట్ల చూపే దయను కూడా అంగీకరించి, అనుభవించగలిగే స్థితిలో లేడు; కనుకనే ఏమీ పట్టించుకోలేక పోయ్యాడు. చివరకు గోపయ్య కటిక నేల మీద ఎడంచెయ్యి ముడుచుకొని, తలగడగా పెట్టుకొని నిద్రపోవటం చూశాడు. వాడి మాటల బాధ ఒకటి తప్పింది.

అశాంతితోనే తెల్లారింది. కాని, తెల్లారిందనే సంతోషం, ఒక రాత్రి బాధతో గడిచిపోయిందనే ఆనందం తనకు కలగలేదు. రాత్రయినా, పగలయినా ఒకటే. స్వర్గమైనా, నరకమైనా ఒకటే! తనకు కావల్సింది తల్లి! మిగతా ప్రపంచమంతా తన చుట్టూ వున్నా, యీ స్థితిలో ఆమెకు ఎవ్వరూ సరిరారు!

గోపయ్య నిద్ర మేల్కొన్నాడు. తన దగ్గిరికి వచ్చి వొంటిమీద చెయ్యివేసి చూశాడు.

"బాబూ! ఇంకా జ్వరం వుంది. నేను బంగళాకు వెళ్ళి అమ్మగారికి చెప్పొస్తాను" అన్నాడు వాడు.

తన కోసం ఎవరొస్తారు? తనకేం కావాలన్నదని వీళ్ళందర్నీ అజ్ఞాపించగలడు? ఐనా, వీళ్ళంతా తనకేం కావాలని? ఏమిటో వెధవ భ్రమ!

తను ఆలోచించుకుంటూ ఉండగా "గంటలో తిరిగొస్తాను బాబయ్యా! మిమ్మల్నీ స్థితిలో వదిలి వెళ్తే లలితమ్మగారు కోప్పడతారు కూడాను...ఇంటోళ్ళకి చెప్పిపోతాను," అన్నాడు గోపయ్య.

ఇంటివాళ్ళు తన విషయం ఎవ్వరూ పట్టించుకోరు—నెల మొదట్లో అద్దె వసూలు చేసుకోవటం మినహా! ఇదంతా ఇప్పుడీ గోపయ్యకు చెప్పగల ఓపికలేక, తల ఆడించి ఊరుకున్నాడు.

గోపయ్య ఇంటివాళ్ళకు చెప్పి వెళ్ళినట్లుంది. పది నిమిషాలు గడిచాక, ఇంటాయన వచ్చి పలకరించాడు. కాని, తనకు ఎవరితోనూ మాట్లాడాలని కూడా లేదు. వికారంతో, తల నెప్పితో బాధపడుతున్నాడు. కాసేపు కూర్చొని, ఏదేదో వాగి "ఆఫీసుకు వెళ్ళాలి...సాయంత్రం

వస్తాను" అని ఇంటాయన జారుకున్నాడు. ఒకవిధంగా శని విరగడయిం దనిపించింది.

కాని-ఏమిటో ఆవేదన, దేన్నిగూర్చో తెలియకుండానే, అర్థ మయీ కాకుండా మెలి తిప్పుతోంది. తన కెందుకీ అంతులేని దుఃఖం? ఎవర్ని గూర్చి? ఏమొచ్చిందని? వడ్లగింజలో బియ్యపు గింజే ఐనా ఎంత రాద్ధాంతం తన మనసులో జరుగుతుందో, ఎన్ని భూకంపాలు-భీకర పోరాటాలు తన బుర్రలో తిరుగుతూన్నవో కాని, మెదడంతా తెక తెక లాడిపోతోంది. ఇలా మరికొంతసేపు వుంటే, మతిపోయి పిచ్చివాడవటం కూడా జరగటంలో ఆశ్చర్యమేమిటి?

కాలం జరుగుతూనే వుంది; ప్రతి నిమిషమూ యుగంలాగు గడు స్తోంది. ప్రతిక్షణంలోనూ తల్లి రాకకు ఎదురు చూస్తూ, తత్తరపడుతూనే వున్నాడు. ఆమె ఎందుకు రాదు? తనంటే ప్రాణాలొడ్డే జీవి, తన ప్రాణాలే నిలిచేట్టు కనిపించని యీ స్థితిలో ఏమరి ఉండగలిగిందా?

ఏమో—ఇవి తన అంత్యక్షణాలేమో ననిపించింది. ఇదే నిజమైతే, తన తల్లిని ఎవరికి అప్పగించి వెళ్ళగలడు? పాపం—ఆమె ఇంకెన్నాళ్ళు చాకిరీ చేసుకొని బతుకుతుంది? కాని, తనేం చేయగలడు? మరణమనేది ఎవరి స్వాధీనంలో నన్నా ఉండివుంటే, యీ ప్రపంచంలో ఎవరు చచ్చే వాళ్ళు?...కాని, నిజంగా ఇది తన మరణశయ్యే కనుక ఐతే, ఒకే ఒక్క కోర్కె వుంది; మృత్యు దేవతను, తల్లితో మాట్లాడేవరకూ వేచి వుండ మని వేడటం! ఆమెకు తన కడసారి నమస్కారాన్ని అర్పించి, తనను క్షమించమని వేడి, నిశ్చింతగా పరలోకాలకు ప్రయాణమౌతాడు...కాని, మృత్యుదేవత కరుణించినా, తల్లి రానట్లయితే, విసుగెత్తి తనను లాక్కొనే వెళుతుందేమో?

మళ్ళీ వాంతయ్యేట్లుంది; లేచే ఓపిక కూడా లేదు. అలాగే అవు కున్నాడు. దాహమౌతూన్నా నీళ్ళిచ్చే దిక్కు కూడా లేదు. ఇది దిక్కు లేని చావుకు నాంది ప్రస్తావనేమో!...నిజంగానే దిక్కులేక చస్తే?... ఇదివర కెన్నడూ ఒంటరి పాటులో కలగని భయం, ఒక్కసారిగా ఆవరిం చింది. ఎంత భయం! ఆ భయానికి రక్తం గడ్డకట్టి బిగుసుకొనిపోయి ఉండాల్సింది. కాని, సెగలు కక్కే శరీరంలోని ఉష్ణం, బిగుసుకొని పోకుండా చేసింది. చావంటే ఇంత భయమని అనుకోలేదు...ఐనా,తనెలా

ఛస్తాడు? ఎందుకు చావాలి? తల్లిని ఉద్ధరించవలసిన తను, కనీస బాధ్య తల్ని నిర్వర్తించవలసిన తను, మరికొన్ని మంచి పనులు చేయవలసిన తను, అప్పుడే ఛస్తే?...కాని, మృత్యుదేవతకు యీమంచి చెడ్డలతో పనేమిటి? యీ న్యాయాన్యాయ విచారణలు, యోగ్యతాయోగ్యతలు తూకాలూ దేనికి? ప్రపంచంలో ప్రతి ఒక్కరినీ కబళించవలసిన తన బాధ్యతను నిర్విచారంగా, నిరాటంకంగా కొనసాగించుకోవటమే దాని పని! దాన్ని అడ్డు తగల గలిగేవా రెవరు?

వెలుగులోనుంచి క్రమంగా అంధకారంలోకి పోతూన్నట్లు, అదే పరలోకాల్లో కేమో ననిపించేట్లు తోచి, గుంజుకొని మళ్ళీ ఈ ప్రపంచం లోకి పడేందుకు ప్రయత్నించాడు. తిరిగి గది గోడలు కనిపించాక, తన ప్రాణి ఇంకా పోలేదనిపించింది. కాని-అదే భ్రమ, ఎక్కడికో జారి పోతూన్న సూచన, మాటి-మాటికీ కలుగుతూనే వుంది. కొన్ని సార్లు బల వంతాన బైటపడినా, చివరకు అది తనను పూర్తిగా ఆక్రమించింది.దానికి లొంగటంలోనే కొంత సౌఖ్యం వుందనిపించింది...

ఆ తరువాత మళ్ళీ తెలివి వచ్చింది. మెల్లిగా కళ్ళు తెరిచి, గది లోనే వున్నట్లు తెలుసుకున్నాక, తను చావలే దనిపించింది; నిద్రపోయి మేల్కొన్నాడన్నమాట! నిద్రలో వేధించని అనేక ఊహాలు తిరిగి తనను చుట్టు ముట్టుతూన్నవి. ఆలోచనా శక్తి వున్నన్నాళ్ళూ వీటి బాధ తప్పేట్లు లేదు.

పక్కనే గోపయ్య కూర్చొని వున్నాడు. ఒకవేళ తను చచ్చినా, ఎవరో ఒకరు దిక్కుంటారు! కాని, వీళ్ళల్లో ఎవరూ అమ్మకు సాటిరారు; కాని, అమ్మలేని పక్షంలో వీళ్ళేగతి తనకు!

తను కళ్ళు తెరవగానే "బాబూ! మొహం కడుక్కుంటారా— కాఫీ తెస్తాను" అన్నాడు గోపయ్య.

లేచేందు కూడా శక్తి లేదు. మాటలు అర్థమౌతూన్నా జవాబు చెప్పే కుతూహలం కూడా లేదు. కాని, జవాబు చెప్పకుంటే పనులు కావనీ, మరింత వేధిస్తారనీ తెలుసు. 'ఇప్పుడేమీ వొద్దు' అని చేతితో సౌజ్ఞ చేశాడు. గొంతు ఆరిపోయినట్లయి, కొసిని మంచినీళ్ళు మాత్రం తాగాడు.

"ఆసుపత్రికి వెళ్ళి మందు తెచ్చుకుందాం" అన్నాడు గోపయ్య.

దానికి చెయ్యి అడ్డంగా తిప్పి, తన అయిష్టాన్ని ప్రకటించాడు. ఆ తరువాత గోపయ్య అంతా చెప్పాడు: తనను ఇక్కడే సహాయంగా ఉండమన్నారనీ, అవసరమైతే కబురు చెయ్యమన్నారనీ ఇంకేమేమో చెప్పాడు. లలిత ఏమన్నదని అడుగుదామనుకున్నాడు తను. కాని, ఆ అడగటంవల్ల తనను అపార్థం చేసుకుంటారేమోననీ, ఐనా-ఆమె ఏమన్నా అంటుందని తను పొరబడటం ఎందుకనీ ఊరుకున్నాడు.

మళ్ళీ వింత వింత ఆలోచనలు ఆరంభమైనవి. ఏ ఒక్క విషయాన్ని గూర్చి మెదడు నిలకడగా ఆలోచించటం లేదు. అనేక ఆలోచనలు ఒక దానితో మరొకటి సంఘర్షిస్తూ, బుర్రలో అల్లకల్లోలంగా కదను తొక్కుతూన్నవి. వాటిని కంట్రోలుచేసే శక్తి లేదు; భరించే శక్తి లేదు... అందుకనే నలిగిపోతున్నాడు.

ఉండి ఉండి ఆలోచనలు పోట్లాటలో అలసిపోయి కాస్సేపు విశ్రాంతి తీసుకున్నట్లుంటుంది. అప్పుడు తన స్థితి పూర్తిగా అర్థమౌతుంది. కాస్త ప్రశాంతంగా తనను గూర్చి ఆలోచించ గలుగుతాడు. ఐతే, ఆ ఆలోచన తెగక పూర్వమే తనను గాబరా పెడుతూ, మళ్ళీ ఆలోచనా ప్రవాహం తాలూకు అల్లకల్లోలం ఆరంభమౌతూంటుంది. ఏం చేస్తాడు తను? ఏం చేయగలడు కనుక?

మధ్యలో ఒకసారి గోపయ్యను పంపి, అమ్మను పిలిపించుకుందామా అనుకున్నాడు. కాని, యీ సంగతులన్నీ వీళ్ళందరికీ తెలియటం ఎందుకు? అదేదో తన జీవిత రహస్యం; దాన్ని రహస్యంగానే వుంచటం మంచిదని పించింది; అదీగాక తన దగ్గిర గోపయ్య కూడా లేకుండా పోతాడాయె. ఐనా-తల్లి ఇంకా రాదేం? ఆమె వస్తే యీ బైటి వ్యక్తులందర్నీ పంపెయ్య వచ్చు; వాళ్ళకూ యీ అనవసరపు శ్రమనుంచి విముక్తి కలుగుతుంది...కాని, తను కోరినట్లు జరగదు...ఏది జరిగింది కనుక? జీవితమంతా పొద్దుదుగానే వుంది. ఎక్కడో దూరాన మిణుకు మిణుకు మనే ఆశా కిరణాన్ని చూస్తూనే, జీవిత గమనం సాగుతోంది. కాని, ఎంత దూరం పోయినా, ఆ కిరణం దగ్గిరవటం లేదు; బహుశా తనతోపాటే అది కూడా ముందుకు పయనిస్తోందేమో? ఇదే నిజమైతే తను ఎన్నటికీ దాన్ని అందుకో లేడు—ఎన్నటికీ!

కాలం నడుస్తోందా అనిపిస్తోంది. కాలం జరుగుతేనే కాని, కొన్ని

చిక్కులు వాటంతటవి విడివడవు; అలాటప్పుడు కాలం జరగటంలేదనే అనుమానం కలగటం సహజమే! లేదా, కాలం ఇంకా చకచకా సాగటం లేదనే బాధన్నా కలగకపోదు... టైం ఎంతైవుంటుందో తెలియదు. కాని, బైటి సూర్యుని వేడికిరణాల తాకిడి, కప్పులోనుంచి, గదిగోడల్లోనుంచి కూడా దూసుకొని వచ్చి శరీరోష్ణానికి తోడుగా బాహ్య ఉష్ణం కూడా కలిసి, తెకతెక లాడిస్తున్నది. ఒకటే అశాంతి. నిద్రపడితే బాగుండు. తనలాటి నిర్భాగ్యులకు నిద్ర కల్పతరువులాటిది. నిద్రలో పొందే మన శ్శాంతివల్ల కలిగే శక్తితోనే నిత్యజీవితాన్ని ఎదుర్కోగలుగుతున్నాడు. కాని, ఆ నిద్రకూడా కరువైతే ఇంక దేన్ని ఆశ్రయించగలడు?

ఎంత బలవంతంగా నిద్రాదేవిని కావలించుకోవా లనుకున్నా, ఆమెకూడా తనను అసహ్యించుకొని దూరదూరంగా జరుగుతూన్నట్లే తోచింది. రోగుల్ని బలవంతంగా నిద్రపుచ్చే మందును గూర్చి తను విన్నాడు. అది ఉంటే బాగుండు ననిపించింది; కాని-తనలాటి వాళ్ళకు రోగాలంటే ఉచితంగా వస్తవి కాని, మందులు ఎక్కణ్నుంచి వస్తవి? కనుకనే బాధను పూర్తిగా అనుభవించి, సొదిలించుకోవటమే మిగిలిన మార్గం.

తనచేత మాట్లాడిద్దామని గోపయ్య ప్రయత్నిస్తున్నాడు. కాని, మాట్లాడటం ఇష్టంలేక, కళ్ళు మూసుకొని నిద్ర నటిస్తున్నాడు తను. ఇలా చాలాసేపు గడిచాక, క్రమంగా మగతగా వుండి నిద్ర పట్టింది.

16

మెలుకువ వొచ్చేప్పటికి తలనెప్పి, ఒంటి నెప్పులూ రెండింతలైనట్లు తోచింది: మరోపక్క వొళ్ళు తిరగటం; దీనికి తోడు నీరసం. నోరంతా చేదుగానూ, వెగటుగానూ ఉంది. అతి కష్టంమీద కాని, దేని మీదా దృష్టిని కేంద్రీకరించి, అర్థం చేసుకోలేని స్థితి వచ్చింది.

కిటికీలోంచి గోడమీద వెలుతురు పడుతోంది. ఇది సాయంత్రపు నీరెండో, గుడ్డివెన్నెలో అర్థంకాలేదు...కొంచెం ఆలోచించాక, చీకటి పడినట్లయితే గదిలో లైటు వుండేదనీ, కిటికీలో నుంచి కార్పొరేషన్ వాళ్ళ వీధి దీపపు కాంతి పడేదనీ గుర్తించి, యిది సాయంత్రమనే నిశ్చయానికి వచ్చాడు.

"అమ్మా!" అన్నాడు, బాధతో మూలుగుతూ.

"ఏం బాబూ?" అన్నాడు తృళ్ళిపడి గోపయ్య.

అమ్మ ఇంకా రాలేదన్నమాట! ఎందుకని రాలేక పోయిందో? తన ఏకైక ఆత్మబాంధవి, ఒక్కగా నొక్క కొడుకును చూడరాకుండటం విడ్డూరంగానే కనిపించింది. కాని, తను అందుకేం చేయగలడు?

"బాబూ! కాస్త కాఫీ తెస్తాను," అన్నాడు గోపయ్య.

తనేమీ మాట్లాడలేదు; దృష్టంతా తల్లిమీదనే వుంది. మనసులో ఆరాట పడుతున్నాడు-అంతే! బుర్ర పట్టనన్ని తలపులు గుమిగూడి, మళ్ళీ మీదికి వస్తున్నవి. తనకు పిచ్చెక్కుతుందేమో ననిపించింది; అసలు అప్పటికి పిచ్చిపట్టలేద నేమిటి?

గోపయ్య ఎప్పుడు వెళ్లాడో తెలియదు. ఎదురుగుండా వాకిలివైపు మాత్రం తను తదేకంగా చూస్తున్నాడు. అమ్మ వొస్తుందనే ఆశ ఒక్కటే మిగిలిన ఆలోచన లన్నిటితోనూ తీవ్రంగా పోరాడి, మనసు మెలిపెడు తోంది.

కొంతసేపయ్యాక, చీర కుచ్చెళ్లు కనిపించినవి: అప్పటికి వెలుగు బాగా తగ్గటంవల్ల లీలగా మాత్రమే తోచినవి. పరీక్షించి చూస్తే, ఆ కుచ్చెళ్ళు తన వైపుకే వొస్తున్నవి. అమ్మ వొచ్చిందనే సంతోషంతో లేచి కూర్చోవా లనుకున్నాడు. కాని, మరు క్షణంలోనే గోపయ్య గొంతు వినిపించి, నీరసంగా పడుకున్నవాడల్లా గోడవైపు తిరిగాడు.

"రండమ్మా లైటు వెలిగిస్తాను," అన్నాడు గోపయ్య.

ఎవరో స్త్రీ కూడా వెంట వుందని తోచి, మళ్ళీ ఇటు తిరిగాడు తను. ఐతే-స్పష్టంగా కనిపించలేదు. కొంపదీసి లలిత కాదు కదా!

"వెలిగించే బయలుదేరక పొయ్యావా?" అన్నదా స్త్రీ కంఠం, అధికారంతో.

నిజంగా లలితేనని గ్రహించాడు. ఈమె తన ఈ గదికి వస్తుందని కలలో కూడా అనుకోలేదు. ఆమె రాకుండా వుండాలని కూడా తను విధిని ప్రార్థించాడు. ఆమె వచ్చి తన స్థితి చూస్తే, ఆమె దృష్టిలో తన విలువ తగ్గిపోతుందనే భయం ఒకవైపు, ఆమెను మర్యాదచేసి కూర్చో పెట్టేందుకన్నా కుర్చీ లేకుండటంవల్ల కలిగే అవమానం, ఒక పక్క, ఆమె అసహ్యించుకుంటుందనే భావన మరోవైపూ తనను బాధించినవి...

కాని యిప్పుడు అంతా మించిపోయింది; ఆమె వొచ్చాక ఏం చెయ్యాలో తా నెప్పుడూ ఆలోచించలేదు. ఇప్పుడు ఏదైనా ఆలోచన కలిగినా, దాన్ని అమలుజరిపే స్థితిలో కూడా లేడాయె.

మసిబారిన లాంతరు వెలిగించబడి, ప్రకాశవంతంగాలేని కాంతితో గది నిండింది...లలిత ఎందుకు రావాలి? ఆమె రాకుండా వుంటేనే తను మనశ్శాంతిని నిలబెట్టుకో గలిగి ఉండేవాడు. ఈమె మొదటినుంచీ తన జీవిత రహస్యాలపట్ల కుతూహలాన్ని చూపుతూ, వెంటాడి కను క్కుంటూనే వుంది ఎందుకు? ఆమెకు తన విషయాలతో ఏం పని? తన చావు తనను చావనివ్వని సమాజం పట్ల అసహ్యాభావం కలిగింది.

ఆమె మెల్లిగా తన దగ్గిరకి వొచ్చింది. దుప్పటి కింది తన శరీరాన్ని తాకి చూసి "జ్వరం చాలా తీవ్రంగా ఉంది. నాకు కబురు చెయ్యక పొయ్యారా?" అంది మృదువుగా.

ఈమె వచ్చినందుకే విచారపడుతూండగా, కబురు చేయలేదేమని అడుగుతుంటే, తనేం జవాబు చెప్పలేక ఊరుకున్నాడు.

"పొద్దుట్నుంచీ పచ్చి మంచినీళ్లు కూడా ముట్టలేదమ్మా!" అన్నాడు గోపయ్య.

"ఆఁ" అన్నదామె ఆశ్చర్యంతో. "ఎందుకనీ? మాష్టారూ!... మాష్టారూ!" అని తనను కదిపింది. తనకు నిద్రపట్టీ పట్టకుండా వున్నదని ఆమె అభిప్రాయపడుతూన్నట్లు తోచింది. కాని, ఇంకా దొంగ ఎత్తు వేయటం వల్ల లాభం లేదని తెలుసు. ఏదో జవాబు చెప్పి-ఆమెను ఇక్క ణ్నుంచి ఎంత త్వరగా పంపేస్తే అంత మంచిదని తోచింది.

కళ్ళు తెరిచాడు; ఇందాకటినుంచీ శబ్దాన్నిబట్టి గ్రహిస్తున్నాడే కాని, ఏం జరుగుతోందో ఇప్పుడు చూడ గలుగుతున్నాడు. లలిత కటిక నేలను, మోకాళ్ళు ముడిచి తన దగ్గరే కూర్చుంది. ఆమె ముఖంలో ఆత్రుత, కళ్ళల్లో జాలి, తన ఆశయాలే భగ్నమౌతూన్నప్పుడు కలిగే ఆవేదనా కనిపిస్తున్నవి.

"నేనండీ...లలితను..." అని తన ఫాలభాగం మీద చల్లని చేతిని వేసింది. తలనెప్పి ఒక్క దెబ్బకు దిగిపోయినట్లే తోచింది.ఆమె చేతినుంచి విడుదలైన సుగంధ వాయువులను పీల్చగానే కొత్త లోకాలలో కాలు

పెట్టినట్లనిపించింది. తేరి పారజూస్తే ఆమె తనచేతిని లాగేసుకుంటుందేమో నని భయం వేసింది.

"అబ్బ!...అమ్మా!...ఉఫ్!" అన్నాడు.

"మాష్టారూ! పొద్దుట్నుంచీ మంచినీళ్ళన్నా తాగలేదట...ఎందుకనీ?...జ్వరం వస్తే పోగొట్టుకోవాలి; జారేదాకా కొంత బాధపడాలి; అంతేకాని అలుగుతే ఎట్లా?" అంది ఆప్యాయంగా. తన తల్లి కూడా ఇలాగే మాట్లాడి వుండేది! మాతృత్వమనేది ప్రతి స్త్రీలోనూ వుంటుందనీ, అదే వారి విశిష్ట లక్షణమనీ, అవసరమైనప్పుడు అదొక ప్రవంతి వలెనే ప్రవహిస్తుందనీ, మొట్టమొదటిసారి అనుభవపూర్వకంగా తెలుసుకున్నాడు.

తనేమీ మాట్లాడకుండటం చూసి, "చూశారా! ఏమీ తీసుకోకపోతే ఎంత నీరసం వచ్చిందో? కాఫీ తెచ్చాడు గోపయ్య. చల్లారకముందే తాగండి" అంది.

వద్దన్నట్లు చెయ్యి అడ్డంగా తిప్పాడు.

"కాదు...అలా అనొద్దు...నేను తాగిస్తానుగా...మీరేం భయపడకండి. నే నిప్పుడే డాక్టర్‌కు కబురుచేస్తాను. మీరు ఇంత అధైర్యపడిపోతారనుకోలేదు...గోపయ్యా! నువ్వెళ్ళి డాక్టర్ రాజగోపాలంగార్ని వెంటపెట్టుకొనిరా. నేను చెప్పానని చెప్పు...త్వరగా రా...నేను ఇక్కడే వుంటాను" అంది. వెళ్ళబోతూన్న గోపయ్యతో "ఆ కాఫీ గ్లాసు ఇటిచ్చిపో" అంది.

ప్రవాహంగా వచ్చిపడే యీ సానుభూతికి దిమ్మెర పొయ్యాడు. ఇంతకు పూర్వం అనుభవిస్తూన్న శారీరక-మానసిక బాధలన్నీ భరించగలిగే శక్తిని, ఈ సానుభూతి తనకు ప్రసాదించింది. తనకు ప్రపంచంలో ఏదైతే తక్కువైందని మధన పడుతున్నాడో, అదే తన కొంప వెతుక్కుంటూ వచ్చింది.

ఆమె తన తలకింద చేయివేసి, మెల్లిగా ఎత్తి, కాఫీ గ్లాసు నోటికందించింది. కాఫీ తాగాలని లేదు. అందుకని పెదవులు గట్టిగా బిగించాడు.

"తాగండి...తాగరూ?...నా కోసం...ఇది తాగుతే కాస్త ప్రాణం వస్తుంది. నా మాట వినండి మాష్టారూ!...మీ రిలా మొండికేస్తే నేను

వెళ్ళిపోతాను...ఆc. అట్లా...ఇంకాస్త తాగండి...” అని మెల్లగా గ్లాసులోని కాఫీ అంతా తాగించింది. అది తాగాక, కొద్ది ఉత్సాహం వొచ్చినట్లుంది; మగతలోనుంచి ఎవరో తన్నినట్లు, బాగా మెలకువ వొచ్చింది.

ఈమె దగ్గిర తనెంత చిన్నబిడ్డ ఐపోతున్నాడో తెలుసుకున్నాడు. కాని, అలా వుండటమే తనకు బాగుంది. ఆమె మందలించటం,అంతలోనే బతిమాలటం ఇదంతా చూస్తుంటే, తల్లిలేని లోటును పూరించేందుకు లలిత ఆ రూపంలో సాక్షాత్కరించినట్లే తోచింది.

“ఎందుకు గదంతా ఇంత అసహ్యంగా వుంచారు? మీరొక్కసారి లేస్తే, మీ పక్క సరిగ్గా వేస్తాను...సిగ్గు పడుతున్నారా?...మీ రలా దీనంగా మొహం పెట్టకండి. మొగాళ్ళు ఇలా దిగజారి పోతారంటే నేను నమ్మలేకుండా వున్నాను.”

ఆమె ఆసరాతో లేచి కాస్త అవతల కూర్చున్నాడు. పక్కంతా దులిపి ఆమె శుభ్రంగావేసి, తనను హాయిగా పడుకోబెట్టింది. ఈమె పక్కన వుంటే తనకు లేని బలహీనతలు కూడా వొచ్చి పడుతూన్నవి. నిజంగా తనంతట తను లేవగలిగినా, ఆమె పట్టుకుంటేనే కాని లేవలేని స్థితిలో వున్నట్లు తోచింది. అంతకన్న—సానుభూతి చూపేవారి ఎదుట కొత్త కష్టాల్ని నటించైనా సరే, ఆ సానుభూతిని పరిపూర్ణ రూపంలో పొందాలనే అభిలాష అధికమైంది.

పైత్యించి ఉండటంవల్ల ఇదొక స్వాప్నిక అనుభవంగా కూడా రూపొందుతోంది; కాని-తనను తాను నిలవతొక్కుకుంటూ ఈ సత్యాన్ని నమ్మేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. లలితను గూర్చిన కొత్త ఆలోచనలు మెషిన్‌గన్‌నుంచి చకచకా విడుదలయ్యే గుళ్ళవలె తలలోకి చొరుచుకొని పోతూన్నవి.

లలిత హృదయపూర్వకంగా తన మేలు కోరేది; తనంటే ఆమెకు ఎంతో జాలి! అది ప్రణయమని తను కలలోకూడా నమ్మలేదు, ఏనాడైనా తనంతట తానుగా ఆమె చెపితే తప్ప!...కాని, ధనికవర్గాలవారు చూపవలసిన నిర్దయ యీమెలో లేదు. గర్వంగా, ఠీవిగా, ప్రపంచమంతా తమలాటివారే పాలించేందుకు ఏర్పడిందనే ధోరణిలో కనిపించినప్పటికీ, ఈమె ఇక్కడ నిజంగా అబలగానే తయారైంది. అది తన బీదరికం పట్ల

జాలో, లేక తనలోని రచయితకు చూపే గౌరవమో తెలియదు. ఏదైతే నేమి, యీ లలిత మాత్రం తనకొక ఆత్మబంధువేనని ఇన్నాళ్ళూ రుజూ చేసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తూనే వుంది. ఇక ఇప్పుడు ఆ రుజూ పూర్తయి నట్లే భావించి, నమ్మగలిగాడు.

"మీరు అతిగా ఆలోచించి మనస్సు చెడగొట్టుకోకండి-మాస్టారూ! వొట్టి పైత్యంతో బాధపడుతున్నారు. నాలుగురోజుల్లో నెమ్మదిస్తుందిగా!" అంది లలిత. కటిక నేలమీద తన తల దగ్గర కూర్చున్నది. ఆమెకు యీ కొంపకు రావాల్సిన అవసరమేమిటి? తనపట్ల ఈ దయ చూపటమెందుకు? లోకులు చూస్తే, ఆమె బతికే సమాజానికి ఇది కన్నెర్ర అవగలదు... అన్నిటికన్నా—యువతి, అందగత్తె, ధనికురాలు, ఒంటరిగా తన ఇంటికి రావటంలోగల లోకాపవాదు కూడా ఆమెను భయపెట్టలేదెందుకనో... ఐతే ఆమె చాలా అమాయకంగా ప్రవర్తించి ఉండొచ్చు; చేయని నేరాన్ని గూర్చి భయపడక పోవచ్చు. కాని, ప్రపంచంలో అమాయకత్వానికి పడే శిక్షనుంచి తప్పించుకోలేకపోతుందేమో? ఒక ఉపకారం, సహృదయంతో చేయబోయి,అపకారాన్ని కావలించుకోవాల్సి వుంటుందేమో?యీ సంగతు లన్నీ ఆమెకు విశదీకరించా లనుకున్నాడు: కాని-ఇది సమయం కాదు. పైపెచ్చు ఆమె న్యూనత పొందుతుంది. లోకులు విధించబొయ్యే శిక్షను ముందుగా తానే విధించినంత బాధపడుతుంది!

"మీరు నాతో మాట్లాడకూడ దనుకున్నారా?" అందామె, తన తల నిమురుతూ.

కళ్ళు తెరిచాడు. "అదేం కాదు...మాట్లాడేందు కేముందనీ?"

"ఏమో—మాట్లాడేశక్తిని కూడా కోల్పోయేటంత బాధపడు తున్నారేమోనని భయం వేసింది" అందామె.

భయం! తన బాధ యీమెకు భయం! తను నమ్మలేని విషయమని కాదుకాని, లలిత తనకు ఇంత దగ్గిరవుతుందని ఎన్నడూ అనుకోలేదు; అందుకనే తప్పనిసరిగా యీ మార్పుకు మనసును అలవరుచుకుంటున్నాడు.

"మీ రింత అమాయకులనుకోలేదు..." అందామె.

"ఏం? ఎందుకనీ?"

"లేకపోతే ఏమిటి? కాగితం మీద మీ అభిప్రాయాల్నీ, ఆశ యాల్నీ, చాలా తేలిగ్గానూ, నిశితంగానూ పెట్టగలుగుతున్నారు. కాని,

నిత్య జీవితంలో ఇలా దిగజారిపోతారేమిటి? ఏదో అసంతృప్తితో బాధ పడుతూండవొచ్చు; కాని-దాన్ని పూరించుకునే ప్రయత్నం లేదు. మీ హక్కులకు మీరు పోరాడరు; ఎవరన్నా పోరాడి తెచ్చి పెట్టాలని భీష్మించుకుంటారు. కనీసం మీకు కావాల్సిందేమిటో తెలియచెప్పలేరు. మిగతా మనుషులు, మీ పట్ల అభిమానం చూపదల్చుకున్న వారికి కూడా పెద్ద సమస్యగా, అర్థం కాని అగాధాల్లో అందకుండా కూర్చుంటారు. మారాం చేసే చిన్న పిల్లలు గుర్తొస్తారు-మిమ్మల్ని చూస్తే!" అందామె.

ఎన్నాళ్ళనుంచో అనాలనుకుంటున్న మాటల్ని మంచినీళ్ళ ప్రాయంగా అనేసినట్లుందామె! ఇదంతా నిజం కాదనే ధైర్యం, ఖండించ గలిగే సామర్థ్యం తనకు లేవు. అందుకని ఒప్పుకున్నట్లు ఊరుకోవాల్సి వొచ్చింది. కాని, ఏయే పరిస్థితుల్లో తన వ్యక్తిత్వం యీవిధంగా మారిందో సమాజమంటే భయపడిపోయి, ఒక మూల ఒదిగి ఉండాల్సి వచ్చిందో, ఈమెకు అర్థమయేట్లు చెప్పాలనే కుతూహలం వుంది. అంటే తన యీ దీన చరిత్రనంతనూ చెప్పుకోవాలి. ప్రపంచంలో తన తల్లిగాక, తనను అర్థం చేసుకోగల మరో వ్యక్తి యీమె ఒక్కతే కనుక, ఈమెకు చెప్పు కుంటే నిత్య జీవితంలోని గుండెల మీది బండల్ని కొన్నింటిని, కిందికి దొర్లించినంత తేలికనిస్తుంది. కాని-ఇప్పుడు కాదు; మరోనాడు అవకాశం చిక్కితే చెప్పుకోవచ్చు. అందుకనే మౌనంగా వుండి పోయ్యాడు.

ఆమె కూడా తనవలెనే మౌనం వహించింది. కాని-ఆమె మాట్లా డటం, చిన్న పిల్లవానివలె తనను మందలించటమే బాగుంది తనకు; యీ సంగతి ఆమెకు చెప్పటం ఎలాగో తెలియలేదు.

"ఇది సమయం కాదనుకోండి. ఐనా, నేనొకటి అడగదలుచు కున్నాను. మీరు ఎప్పుడూ మొహం ముడుచుకొని-ఈ ప్రపంచం మీదనే కత్తి కట్టినట్లు, నిప్పులు చెరిగే చూపులతో వుంటా రెందుకని? ఎవరి మీద మీ ద్వేషం? ఎందుకా కోపం? దాన్ని మీరు ఎవరిపట్లా చూపలేరు కదా! చివరకు ఏమౌతుంది? అది మిమ్మే దహిస్తోంది. జీవితం ఒక రేస్ ఐనప్పుడు-ఆ పోటీలో పాల్గొనాల్సిందే తప్ప, నిరసించి మొండికేస్తే మీ భాగమైన సౌఖ్యాన్నికూడా ఇతర్లు తన్నుకొని పోతారు...మీ మంచికే చెపుతున్నాను; మీరు మారాలి...ఎవరి కోసమో కాదు; మీ కోసమే మీరు మారాలి! బాగా ఆలోచించండి—అంతే!"

జీవితమంటే తనకు రోతగా వున్నమాట నిజమే! కత్తి కట్టి దాన్ని ఎదుర్కొంటూన్న మాటా నిజమే! అందుకనే ఫలానా వ్యక్తని కాకుండా జీవితంలోఎదురయే ప్రతివ్యక్తి పట్లా, ప్రతి సంఘటన పట్లా తను నిరసనగా ఆగర్భ శత్రువువలెనే జీవితాన్ని చూస్తున్నాడు. తను పొరబడుతూన్న మాట కూడా నిజమేనేమో! ఈ లలిత చెప్పినట్లు జీవితం ఎంత చేదైనప్పటికీ, దూరంగా వుండేందుకు వీల్లేదు. దానితో స్నేహం చేసుకోవటమే ఆ 'చేదు'ను విరగ గొట్టుకోవటం...ఈనాడు యీమె తనను మంచి మార్గాన పెట్టేందుకు దివినుండి దిగిన దివ్యాంగనవలెనే ఎదురైంది!

కాని, ఈమెను యీ స్థలంలో ఎక్కువసేపు ఉండనివ్వటం అంత క్షేమకరంగా తోచలేదు. తన స్థితిగతుల్ని సాధ్యమైనంతవరకూ యీమె నుంచి దాచేందుకు ఇన్నాళ్ళూ ప్రయత్నం చేశాడు. తీరా-యీమె అంతా కనుక్కున్నది; కనుక- ఆ రహస్యాన్ని దాయాల్సిన శ్రమ అనవసరం. పోతే, ఒక రకమైన రాజీ పద్ధతిలోనే తానామె ఉద్దేశ్యాలను గ్రహించాలి. ఇతరులవలెనే యీమె ఎగతాళి చేయదు సరికదా, సానుభూతి చూపగల విశాల హృదయ. కనుకనే-ఈ క్షణంలోనే యీమెను ఆత్మ బంధువుగా చూడగలిగాడు.

ఆత్మబంధువు! ఏదీ అమ్మ? అమ్మ వస్తే తనకి బైటి ప్రపంచంతో పనిలేదు. ఆమె ఇంకా ఎందుకు రాదు? ఆమె తన స్థితి ఏమనుకుంటోంది? తనకింకెవరన్నా ఉన్నారనుకుంటోందేమో?

మనసులో ఏమనుకున్నాడో తెలియదు; ఒకవేళ ఆ మాటల్ని మెల్లిగా తనకు తెలియకుండానే గొణుక్కున్నాడేమో? లలిత "అన్నట్లు మరిచిపోయ్యాను......మీ అమ్మగారు యీ సాయంత్రం రావచ్చు" అన్నప్పుడు యీ అనుమానం వేసింది.

తన తల్లి సంగతి కూడా యీమె కెలా తెలిసిందో? ఇదంతా తెలుసుకునేందుకు ఎంత పట్టుదలతో యీమె పనిచేసి వుంటుందో? నిజంగా ఎంతో కోపం రావాల్సిందిపోయి, నిశ్చేష్టుడయ్యే స్థితి వచ్చింది.

కాస్త తమాయించుకొని "నీ కెలా తెలుసు లలితా!" అన్నాడు, తనకు శిష్యురాలైనప్పటినుంచీ, ఆమెను 'నీవు' అనే అంటున్నాడు; ఇది స్థానబలిమి లాంటిది.

"అట్లా మాట్లాడరాదా? ఏదో ఉద్రేకాల్ని, ఉద్దేశాల్ని మనసులో

పెట్టుకొని-ప్రతి పదానికీ కొంత వ్యధను జతచేసి, మాట్లాడకుండా ఉండ టమే ఆరోగ్యం...చెప్తాను. మీకు కాస్త మతిమరుపుతనం కూడా వుంది. ఇదివరకొకసారి రచనను పారవేసుకున్నారు. అదే విధంగా నిన్న మీరు అమ్మగారిపేర రాసిన కార్డు, మా పిన్నమ్మగారింట్లో వదిలేసిన పుస్త కంలో వుంటే చూసి నేనే పోష్టు చేశాను...బహుశా మీరు పోష్టు చేశా నని అనుకొని వుంటారు...క్షమించండి-ఆ కార్డు నేను చదవకుండా ఉండలేక పోయ్యాను" అందామె.

అర్థమైంది; ప్రమాదవశాత్తూ తన కథ అంతా ఆమెకు తెలుస్తోంది. ఇక యీమె నుంచి దాయవలసిం దేమీలేదు. ఉన్న విధంగా తన స్నేహాన్ని స్వీకరించటమో, నిరాకరించటమో ఆమె వొంతు...నిజంగా ఆ కార్డు ఆమె చూసి చదవకట్లయితే, తల్లి అసలు వొచ్చేదే కాదు! కనుక, యీమె చదవటమే మేలైంది.

ద్వారం దగ్గర అడుగుల చప్పుడైంది. తల్లి వొస్తోందేమోనని మోచేతుల మీద లేచాడు; లలిత కూడా ఆతృతతోనే కాస్త దూరం జరిగి, చూసింది...గోపయ్యా, అతని వెనక డాక్టరూ వొచ్చారు.

ఈ ప్రదేశాన్ని చూసి డాక్టర్ నిరుత్సాహపడినట్లు ఆయన ముఖంలో స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. పెద్ద డాక్టర్లెవరూ, ఇలాటి కొంపల చుట్టూ తిరిగేందుకు ఒప్పుకోరు. మానవసేవ, వృత్తి ధర్మం మొదలైనవి ప్రపంచానికీ, ఆశయాలకూ సంబంధించినవే కాని; నిత్యజీవితంలో వీటిని అనుసరించ గలగటం సామాన్యులకు అలివయ్యేది కాదు.

తప్పని సరిగా గొంతు కూర్చొని డాక్టర్ తనని పరీక్షించాడు. తీరా వొచ్చాక, లలితను చూశాక, బలవంతాన నవ్వు మొహం పెట్టి రక రకాల ప్రశ్నలూ అడిగాడు.

పరీక్ష పూర్తయ్యాక "మందు పంపుతాను..." అని మెల్లగా లేచాడు. లలిత కూడా డాక్టర్‌తోపాటు వెంట వెళ్ళింది. గది బైట వాళ్ళేదో గుస గుస లాడుతూంటే, నిజంగానే తనకు భయం వేసింది. కనుచూపు మేరలో వున్న తన మృత్యుదేవతను వాళ్ళు చూడగలుగుతున్నా రనిపించింది. ఐతే, తనకు ఎంత విరక్తి కలుగుతూన్నప్పటికీ, ఎన్ని బాధలు ఎదురౌతూన్నప్పటికీ యీ జీవితాన్ని చాలించాలనే భావం ఎన్నడూ

కలగలేదు. కాని, తన ఇష్టాయిష్టాల్తో పనిలేకుండా మృత్యుదేవి కావి లించుకుంటే...?

వీల్లేదు...వీల్లేదు...తను చావలేడు! చావడు! ఎంతైనా ప్రయ త్నించి బతకాల్సిందే! తల్లి వున్నది—చాకిరీ చేసేందుకు! కాస్తో కూస్తో డబ్బు కూడబెట్టాడు మందులకూ, మాకులకూ. అన్నిటికన్నా లలిత అండ వుంది. ఈ శక్తులు చాలవా మృత్యువును ఓడించేందుకు?

పది నిమిషాలయ్యాక లలిత వచ్చింది. ఇదివరకల్లేనే కటిక నేలను కాళ్ళు ముడుచుకొని కూర్చుంది. ఇంతకు ముందు ప్రశాంతంగావున్న ఆమె ముఖంలో ఆందోళన స్పష్టంగా కనిపించింది...నిజంగానే తన మరణ వార్తను చేరేసే వార్తావహుని వలెనే యీ డాక్టర్ వచ్చివుంటాడు! క్షణంలో లలిత దిగజారిపోవటానికి మరో కారణం కనిపించదు. ఆ సంగతి అడిగి తెలుసుకునేందుకు భయంగా వుంది. తను అనుకున్నట్లు అది నిజమే ఐతే?...ఏదో ఒకటి వినందే మనశ్శాంతి ఉండదు. అయేదేదో అవుతుంది. కనుక, వినే తీరాలి. కొంచెంసేపు ఇద్దరూ మౌనంగానే ఉన్నారు. చూస్తూండగానే లలితలో తిరిగి జీవకళ పొడసూపింది. ఇక అడగాలనే నిశ్చయానికి తనూ అలవడ గలిగాడు.

"ఏమంటాడు డాక్టర్?" అన్నాడు ఎలాగో.

దీనికి జవాబు చెప్పేందుకు ఆమె కాస్త తటపటాయించింది. దుర్వార్త ఎలా చెప్పటమా అని ఆలోచిస్తూండి ఉండొచ్చనిపించింది. తను కూడా తొందర పెట్టలేదు; అందువల్ల నిజం బైటపడదేమోనని అనుమానం.

"డాక్టర్లు ఏవేవో కొత్త పేర్లు పెడుతూంటారు...ఇది బహుశా టైఫాయిడ్‌కు తిరుగుతుందేమోనని ఆయన అనుమానం...మీరేమీ భయ పడకండి. ఆసుపత్రికి పంపమని నాకు సలహా ఇచ్చాడు. కాదు - మీరే చూడాలని నేను ఖచ్చితంగా చెప్పాను...దీనికయే ఖర్చునుగూర్చి కూడా మీరు విచారించక్కర్లేదు; అదంతా నేను చూసుకుంటాను. కావల్సిం దల్లా మీరు మనశ్శాంతితో ఉండటం...అంతే!" అందామె.

నిజానికి తనెంతో భయపడాల్సింది; కాని - యీ జ్వర తీవ్రత, ప్రమాదం యింకెవరికో సన్నంత తేలిగ్గా ఆమె తనను నమ్మించగలిగింది.

—తనకు యీమె అండగా వుండగా భయపడాల్సిందేమీ లేదు.

ఆమె చెప్పినట్లు కాస్త మనశ్శాంతీ—విశ్రాంతీ అవసరం, అమ్మవస్తే అవీ లభ్యమౌతవి.

చాలా సేపటిదాకా ఎవ్వరూ మాట్లాడలేదు. బజారులో గోల కూడా అంతగా వినరావటం లేదు. ఎవరు ఎలా ఆలోచిస్తున్నారో ఒకరి కొకరికి తెలియదు; తనలో మాత్రం ఎన్నో తెగిన ఊహాలు సముద్ర తరంగాలవలె ఒకదాని కొకటి సంబంధం లేకుండా ఒడ్డుకొచ్చి కరిగిపోతూన్నట్లే—ఒక్కటీ విశిష్టాకారం లేకుండానే మాయమైనవి. కళ్లు మూసుకొనే యీ రగడను భరించాడు తను.

ఇక బైటి ప్రపంచాన్ని చూడాలనే కుతూహలం, అంతకన్న ఆ పిచ్చి ఊహాల తాకిడి నుంచి తప్పించుకుందామనే తీవ్ర వాంఛతో మెల్లిగా కళ్లు తెరిచాడు. పక్కన కూర్చున్న లలిత మోకాళ్ళ మధ్య తల కాయ వాల్చివుంది. మూలనున్న లాంతరు వెలుగులో అంత బాగా కనిపించలేదు. ఆమె అలా ఎందుకు కూర్చుందో, మొదట్లో తెలియలేదు... కాని, సన్నగా వినపడీ వినపడకుండా ఏదో హృదయంలోనే కుమలటం లాటిది జరుగుతోందని అనుమానం వేసింది. కాని, నిర్ధారణగా తెలుసు కునేందుకు తదేకంతో ఆమె వైపే మెదలకుండా చూడసాగాడు.

ఐదారు నిముషాలు గడిచాక, ఆమె ముఖం పైకెత్తింది. తామరాకు మీది నీటి బిందువులల్లే, కళ్ళనుంచి జారిపడే కన్నీటి బిందువులు స్పష్టంగా కనిపించినవి. తను కనిపెడుతూన్నట్లు చూడగానే, ఆమె ఆ వైపుకు తిరిగి చీర కొంగుతో ముఖం తుడుచుకుంది. తనవైపు తిరుగుతూనే ముఖ భంగిమను మార్చేందుకూ, చిరునవ్వు నవ్వేందుకూ వ్యర్థప్రయత్నం చేసింది. ఆమె ముఖం కోమలత్వాన్నీ, నూతనత్వాన్నీ కోల్పోయింది...ఈమె... తనను గూర్చి విచారించిందా? ఇది నిజమా?...చూశాక కూడా నమ్మకుండటం ఎలా? ఇదే నిజమైతే తన జీవితమే ధన్యమైంది...తనను మనిషిగా నన్నా చూడని సమాజంలోనే...ఒక కొత్త ఆత్మబంధువు లభ్యమైంది...ఇంకా తనకేం కావాలి?...చాలు...యీ పళంగా చచ్చినా తనకు బాధనిపించదు.

"లలితా—ఏడుస్తున్నావా?...దేనికి?" అన్నాడు. ఎంత నిగ్రహం,

మనోధైర్యం, శాంతి తన కంఠంలో ప్రవేశించినవో తన చెవుల కూడా తెలుస్తూనే వుంది.

"ఏమ్బే...లేదు..." అని తప్పించుకోవాలని ప్రయత్నించిందామె; కాని-గాద్గదికమైన ఆమె కంఠం, ఆమె పరిస్థితిని దాయలేకపోయింది.

"నీవు విచారపడకు లలితా! ఇందాకటినుంచీ నాకెంతో ధైర్యం చెప్పి ఇలా కుంగిపోతావేమిటి?...నేను చావను...ఒకవేళ నిజంగా నే చస్తే మాత్రమేం...నేనేం ఉద్ధరించాలని? ఒక పనికిరాని వాడి కోసం, నీవిలా దిగులుపడటమేమిటి? ఎవరన్నా చూస్తే ఏమనుకుంటారు?" ఈ మాటలంటూనే తన కంఠం కూడా వొణికింది. ఆమెను ఓదార్చబోయి, తనే ఏడ్చే స్థితికి దిగజారుతూన్నట్లయింది.

లలిత తనను తాను సంబాళించుకోగలిగింది. "నేనలా అనుకోవటం లేదు మాష్టారూ! ఏదన్నా అన్యాయం కళ్ళెదుట జరుగుతూంటే, దాన్ని న్యాయంగా మార్చే శక్తి మనలో ఉన్నట్లయితే, దాన్ని చూసీ చూడనట్లు ఊరుకోవటం అమానుషమౌతుందని నా అభిప్రాయం. ఇది గొప్ప ఆశయం కాకపోవచ్చు కాని, అనుసరించదగింది కాదని ఎవరనగలరు?... ఐనా, ఇప్పుడా విషయాలన్నీ దేనికి?...నేనేదో నా స్వంత విషయమై కాస్త బాధపడ్డాను అంతే!...మీరు కాస్సేపు నిద్రపోకూడదా?" అందామె.

హృదయం నిండా మంచు పడింది. నిప్పులు చెరిగే ఆ హృదయంలో-ఆ మంచు కరిగి, వెల్లువై శరీరమంతా ప్రవహించింది. ఆ అగ్నిని ఆర్పటమే కాకుండా; శీతల వాయు ప్రసారం కూడా జరిగింది. ఈ స్థితి, యీ ఝల్లుమనటానికి అలవాటయ్యేందుకు కనీసం ఐదు నిమిషాలన్నా పట్టి వుంటుంది.

ఆమెకు తనలో కలిగిన వికారం అర్థం కాలేదేమో - తదేకంగా, కన్నార్పకుండా తన వైపే చూస్తోంది. యింతకు పూర్వం తనకు విద్యుచ్ఛక్తి ధర్మాల్ని బోధించిన యీమెకు, తనూ కొన్ని సలహాల్ని యివ్వాల్సిన బాధ్యత గుర్తొచ్చింది.

"లలితా! నామీద సానుభూతి చూపుతున్నందుకు కృతజ్ఞుణ్ణి... కానీ, నీవీ ప్రదేశానికి రావటం మంచిది కాదు. ఆ కారణాలన్నీ నన్ను

అడగొద్దు; కొంతవరకన్నా నీకు తెలిసే వుంటుంది. నేను కోలుకున్నాక, మనం మామూలుగా పద్మనాభంగారింట్లో కలుస్తూండవచ్చు," అన్నాడు తను.

"అంటే...మీకు ఎలా వుందో నేనొచ్చి చూడకూడదన్నమాట?" అందామె తీవ్రంగా. "మాష్టారూ! మీరు సమాజాన్ని చూసి, మనుషుల బుర్రల్లో మెదిలే విషపు టాలోచనల్ని గూర్చి ఆలోచించి, ఈ మాట లంటున్నారు. దీని అర్థం, మిగతా ప్రపంచం సంగతి అటుంచి, ముందుగా మీ బుర్రలోనే అలాంటి నీచపు టూహాలకు పునాది పడిందన్నమాట!"

తను నీర్సైపొయ్యాడు. లలితతో వాదించి నెగ్గటం మాటలు కాదని తనకు తెలుసు; ఐనా-యిప్పుడీ వాద ప్రతివాదాలవల్ల అయ్యే దేమీలేదు. తన కంత ఓపికాలేదు. కాని, ఆమెకు ఒక్క మాటలో ఎలా నచ్చచెప్పాలి? అందులోనూ తనమీదకే ఆ నెపాన్ని తోస్తోందాయె!

"నా సంగతి కాదు లలితా! అది లోకం పోకడ. మనం పుట్టక పూర్వమే ఏర్పడిన లోకాచారం. ఆ ప్రవాహానికి కావాలని ఎదురెళ్ళి ఆహుతి కావటంకన్న, ప్రవాహంలోనే కొట్టుకొనిపోతూ ఒడ్డుజేరాలి."

"ఆ మాత్రం నాకు తెలుసులెద్దురూ!...యిప్పుడీ సంగతులన్నీ మరిచిపోండి. నేను వచ్చి చూస్తూంటాను. ఇక మీ అమ్మగారు వస్తే, మీకు దిగులుండదు," అంది నవ్వుతూ. ఇంత త్వరలోనే, ఆమె ఉద్రేకం చల్లారుతుం దనుకోలేదు తను. ఎంతలో ఉద్రిక్తురాలైందో, అంతలోనే ప్రశాంత కాగలిగింది. ఈమె తత్వమే చాలా విచిత్రంగా తోచింది.

గోపయ్య మందు సీసాతో రావటంతో తమ సంభాషణకు అంత రాయం కలిగింది; ఐనా-యింకా మాట్లాడాల్సిన రాచకార్యాలేమీ లేవు; అదంతా జీవితమంతా మాట్లాడినా తరిగేదీ కాదు.

మందు మర్నాటి సాయంత్రం వరకూ, నాలుగేసి గంటల కొకసారి చొప్పున తాగాలని డాక్టర్ చెప్పిన మాటల్ని వల్లించాడు గోపయ్య. మొదటి మోతాదు లలితే యిచ్చింది; తాగాడు తను.

"చాలా పొద్దుపోయి నట్లుంది. ఇక నీవు యింటికి వెళ్ళు లలితా!" అన్నాడు తను.

ఆమె జవాబు చెప్పలేదు. కాని, ఆ వెళ్ళటంలో అర్థంలేదనే అసం

తృప్తిని ముఖంలోనే సూచించింది. ఆమె ఆలోచన తెగక మునుపే నలభై ఏళ్ళు పైబడినామె ఆత్రుతతో గదిలోకి జొరబడింది.

ఆమెను చూస్తూనే తను చాలా కష్టపడి లేచి కూర్చుంటూ, "అమ్మా!" అన్నాడు, గొప్ప బాధలోనుంచి ఒక్కసారిగా విముక్తి పొందినప్పుడు ముంచెత్తే ఆనందాన్ని సూచిస్తూ.

"నాయనా!..." అంటూ ఆమె పరుగున వచ్చి, తనను కావిలించుకొని "జ్వరం బాగావుంది బాబూ!" అంది. తల్లి రొమ్ముల్లో తల దాచుకున్నాడు తను. తనకు కానీ, తల్లికి కానీ ఆ గదిలో వేరెవ్వరూ లేరనే పిచ్చి నమ్మకం కలిగింది—ఎందుకనో!

కాని, తల్లి అంతా చూసి "పడుకో," అంది తనను.

తమ తమ అనురాగాల్ని వెల్లడి చేసుకునేందుకు కలిగిన ఆటంకాల్ని తాను కూడా గ్రహించాడు. లలిత వెళ్ళే ప్రయత్నంలో వుంది. గోపయ్య రాబోయే ఆజ్ఞకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు.

"లలితా! యీమె మా అమ్మ" అన్నాడు పరిచయంచేస్తూ. అమ్మ లలితను తేరి పారజూచింది. ఈ విద్యుల్లత ఇక్కడికి ఎలా, ఎందుకు దిగిందో అర్థంగాక అమ్మ నిర్ఘాంతపోయి వుంటుంది. లలిత మాత్రం తల వంచి నమస్కారం చేసింది.

ఈ మర్యాదకు తన తల్లి తట్టుకోలేక పోయింది. తనను—మనిషి వలె కూడా చూడని తనను, గౌరవించటమా? యీ అనుమానంతోనే ఆమె ప్రతి నమస్కారం వెంటనే చేయలేక పోయింది. కాస్త ఆలస్యమైనా నమస్కరిస్తూ, మనసులోనే ఆ పెద్దింటి పడుచును దీవించి వుంటుంది.

"వెళ్తానండీ!" అని తల్లితో చెప్పి "రేపు సాయంత్రం వస్తాను మాస్టారూ! మందు మాట మరిచిపోకండి. గోపయ్యను ఇక్కడ ఉంచమంటారా?" అంది లలిత తనతో.

"అక్కర్లేదు—మా అమ్మ వుందిగా!"

"సరే ఐతే వెళ్తాను. నాలుగేసి గంటల కొకసారి మందివ్వాలండీ! ఇంతకు ముందే ఒక డోస్ తాగారు" అని తల్లికి చెప్పి, గోపయ్య వెంట రాగా, లలిత వెళ్ళిపోయింది.

17

అనురాగ పూరితమైన రెండు మానవ హృదయాలు తమ భావపరంపరలను వెల్లడించుకునేందుకు అనుకూల వాతావరణం ఏర్పడింది. కాని, కొన్ని నిమిషాలపాటు తామిద్దరిలో ఎవ్వరూ మాట్లాడలేక పోయ్యారు. ఎవరికి వారుగానే తమను తాము సంబాళించుకోవటంలో నిమగ్నులై వుండటం వల్ల కావచ్చు.

చివరకు తనే అన్నాడు: "అమ్మా!...ఎందు కింత ఆలస్యం చేశావు?...నీ వొచ్చేదాకా బతుకుతానో లేదోనని కూడా భయం వేసిందే!"

ఇంతవరకూ ఎలాగో తొక్కిపట్టుకోగలిగిన విచారం ఆమెను ఒక్కసారిగా ముంచేసింది. తనన్న ప్రతి ఒక్క అక్షరమూ ఆమెను గాయపరిచింది. అవుర్న ఏడుస్తూ, నత్తిదానివలె ఆమె అంది: "...నేనేం...ఆలస్యం చేయలేదు...రాజా!...నీ ఉత్తరం అందగానే...వంటా అదీ...పూర్తిచేసి, అమ్మగారి దగ్గిర...సెలవు తీసుకొని...రెక్కలు కట్టుకొని...వచ్చారా తండ్రీ!"

తనకు లోహితుడూ, చంద్రమతి కథ మనసులో తిరుగుతోంది. పాము కరిచిన లోహితుని స్థితిలో తాను వుంటే, యీ చంద్రమతి యజమానులింట వుండి, వారి పనులన్నీ పూర్తి చేసి కాని, తనను చూడ రాలేక పోయింది! మానవులుగా కనిపించే అందరూ మానవులుకారు; వీరిలో చాలామంది యంత్రాలు; ఐతే-ఇవి తిరుగుతూ, ఆలోచనా శక్తి వున్నా, దానికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వకుండానే సకల చాకిరీలూ చేస్తూంటవి. అలాటి యంత్రాల్లో తనూ, తల్లీ ఇద్దరూ జమే!

"ఇప్పుడెలావుందిరా రాజా?" అందామె, కన్నీళ్లు తుడుచుకుంటూ.

"ఏమిటో ఆవేవనే! ఎందుకో తెలియదు...డాక్టరు వచ్చాడు..."
ఆమెకు అర్థంకాలేదు. డాక్టర్ రావటమనేది నమ్మలేకుండా వుందామె.

"ఎవరూ? డాక్టరా?"

"అవునే. ఆ అమ్మాయి పిలిపించింది."

కాస్త ఆలోచించి "ఎవరురా ఆ అమ్మాయి?" అందామె.

"నేను ట్యూషన్ చెపుతున్నాననలా?"

ఆపైన ఎన్నో ప్రశ్నలు అడగాలనుకున్నట్లు కనిపించింది; కాని-ఇది సమయం కాదని ఊరుకున్నట్లుగా మాట తప్పించి, "ఏమన్నాడు డాక్టర్!" అంది.

"టైఫాయిడ్‌కు దింపుతుందేమో నన్నాట్ట!"

ఆమె గుండె గుభేలుమన్నది. క్షణంలో మనిషి అగాధాల్లోకిపోతూ న్నట్లు బాధపడింది. ఏడుస్తూ అంది: "నాయనా! మన చెడురోజులకు అంతు లేదనిపిస్తోంది. ఎవరో ఐశ్వర్యవంతులకు రావాల్సిన కష్టాలు మనకు వస్తూ న్నవి. ఎన్నాళ్ళిట్లా నడుములు విరగ్గొట్టుకున్నా..." ఆ తర్వాత ఆమె మాట్లాడలేకపోయింది. ఇదంతా చెప్పి తల్లి మనస్సు చెడగొట్టినందుకు నొచ్చుకున్నాడు.

"ఏడవకే అమ్మా! అదే తగ్గుతుంది...నీవు దగ్గరవుండు—అంతే

"నేను ఇక్కడే వుంటానురా తండ్రీ! నీ కోసం తల పగలకొట్టు కుంటాను...రాజా! ఎంత ఏడ్చినా తరగని యీ దుఃఖం, ఎంత యీదినా ఒడ్డులేని యీ జీవిత సాగరం, నాలుగు మెట్లు పైకి పాకామనుకుంటే, మూడు మెట్లు జారిపడి, అనంతమైన దుఃఖంతో, బాధతో, ఛిన్నవదనంతో పోగొట్టుకోగా మిగిలిన శక్తితో మళ్ళీ పాకటం-ఎన్నాళ్ళిట్లా? ఏమిటో-ఈ ప్రపంచమే మాయ అనుకొని సరిపెట్టుకోవాలనుకున్నా కుదరటం లేదు. చాకిరీతో అలసిపోవటం, లేమితో కుమిలిపోవటం నిజం! అది మాయ కాదు. కాని, మన సుఖం ఒక్కటే మాయ అంటే ఎలా నమ్మ టం?...ఒంటరిదాన్ని నేను నిన్నెలా ఇంతదూరం లాక్కొచ్చానో తలుచుకొని, వెనక్కు తిరిగి చూసుకుంటే, నిజంగా ఇంతదూరం రాగలి గానా అనిపిస్తూంటుంది...కాని, యీనాడు నీవు..."

"నేనేమన్నానే! ఎందుకు కలవరపడతావ్?...ఏదో నా అశ్రు తలో, నిన్ను చూడలేదన్న ఆవేశంలో అన్నాను...నన్ను క్షమించవే! ఇప్పుడు మన జీవితాలను గూర్చి చెప్పుకోవటం మొదలెడితే యీ శతా బ్దంలో అవుతుందా? ఐనా-నీకు తెలియంది ఏముంది?"

"ఏమోరా—నాకేమీ పాలుపోవటం లేదు" అందామె, ఎలాగో దుఃఖాన్ని దిగమింగి.

"నీవు భోంచేశావా?"

"లేదు...నాకు ఆకలిలేదు."

"అదేమిటే అమ్మా? కాస్త భోంచేసి రద్దూ!" అని బతిమాలాడు తను.

"ఏం వొద్దు. ఈ దుఃఖంతోనే కడుపు నిండింది. ఇంతకన్న బలమైన ఆహారం మనకు లేదురా నాయనా!"

"పోనీ, ఏదన్నా తిని రావే" అన్నాడు తను.

"ఏం వొద్దు...మందివ్వనా?" అందామె.

ఎలాగైనా తల్లిని పస్తు పడుకోకుండా చేయాలనే ఉద్దేశంతో "నాకు కాస్త కాఫీ తెచ్చి, నీ వేదన్నా తినిరావే!" అన్నాడు.

ఆమె మాట్లాడకుండా లేచింది. కాస్సేపట్లో రెండు కప్పుల కాఫీ చెంబులో పోయించుకొని వచ్చింది. ఒక కప్పు గ్లాసులో పోసి తనచేత తాగించి, మిగతాది తను తాగింది. తను ఎంత చెప్పినా, ఆమె ఏమీ తినలేదని అర్థమైంది.

ఆ తరువాత మందు తాగాడు—కాని, అది ఇమడలేదు. మందుతో పాటు, తాగిన కాఫీ కూడా వెళ్ళిపోయింది. ఈ వాంతులన్నా బాగా ఐతే చాలా సుఖంగా వుండేది. వాంతి వచ్చినట్లే ఉండటం, చివరకు రాకుండానే ఏడిపించటం జరుగుతోంది.

శరీరానికి విశ్రాంతి అవసరమనిపిస్తోంది. హాయిగా నిద్రపడితే చాలా తేలిగ్గా వుంటుందని తెలుసు. కాని, బలవంతాన కూడా నిద్ర రాకుండా వుంది కదా!

తల్లి తన తలను వొళ్ళో పెట్టుకొని చిచ్చికొట్టింది. చిన్న తనపు తన ముద్దు ముచ్చటాలన్నిటినీ జ్ఞాపకం చేస్తూన్న విధంగా ఆమె బెదిరించి, లాలించసాగింది. ఇలా చాలాసేపు గడిచాక; తనకు తెలియకుండానే నిద్ర పట్టింది.

ఒక రాత్రివేళ...బహుశా తెల్లవారు జాము కావచ్చు-లేచి చూస్తే, అమ్మ కటిక నేలను, చెంగు పరుచుకొని, ఎడం చెయ్యి ముడుచుకొని తలకింద పెట్టుకొని నిద్రపోతోంది. ఈమె కష్టాలు, తన కష్టాల్ని మించి ఉండకపోయినట్లయితే జీవితం ఇంత దుర్భరంగా ఉండకపోయ్యేది. ఆమె తల కిందికి తలగడా ఇద్దామనుకున్నాడు కాని, ఆమెకు నిద్రాభంగమౌతుందని ఊరుకున్నాడు.

మళ్ళీ నిద్రపోవాలని ప్రయత్నించాడు కాని, కుదరలేదు. మెదడంతా కుత కుతలాడుతోంది. ఈ సమస్యలన్నీ ఒక్క రోజులో పరిష్కరించ బడవని తెలుసు. సంవత్సరాల తరబడి వెంటాడుతూనే ఉన్నవి. మరికొన్ని సంవత్సరాల్లో ఒక ఒడ్డు పట్టవచ్చు; కాని-అలా జరక్కనూ పోవచ్చు. జీవితమంతా రాళ్ళ బాటగా గడపిన వాళ్ళల్లో తనూ, తన తల్లీ మొదటి వాళ్లు కాదు...ఒక రకంగా చూస్తే ఈ కష్టాలకు తను అలవాటయ్యా డేమో? సుఖాన్ని కోరకుండా, ఆశించకుండా వుండటంలో 'డిసప్పా యింట్ మెంట్' ఉండదు. కాని ఇది సాధ్యమా?

అశాంతితోనే తెల్లారింది. తను కళ్లు తెరిచేదాకా, తల్లి మాట్లాడ కుండా తనవైపే చూస్తూండి ఉండాలి.

"ఎలా వుంది?" అందామె.

ఎలా వుందో చెప్పగలిగే మాటలు దొరకలేదు. ఇది శారీరకమూ, మానసికమూ ఐన బాధ! దాన్ని అనుభవించి తెలుసుకోవాల్సిందే కాని, చెప్పి తెలియజేయటం కుదరదు.

ఐనప్పటికీ ఆమెను తృప్తిపరిచేందుకు "ఒక మాదిరిగా వుంది" అన్నాడు.

"తగ్గుతుందిలే...మొహం కడుక్కొని కాస్త కాఫీ తాగుతావా?" అంది.

మాట్లాడకుండా లేచేందుకు ప్రయత్నించాడు. కాని, తన శక్తులేవీ వశంలో వున్నట్లు లేవు. పర్వత ప్రమాణమేదో పైన పడినట్లయింది. రెండు రోజుల జ్వరానికే ఇంత నీరసించి పోతానని అనుకోలేదు.

బైటికి పోలేక, అక్కడే బొక్కెనలో మొహం కడుక్కున్నాడు. కాఫీ తాగాడు కాని, అది మందు చేదును మించి వుంది. ఈ విధవ జీవితంలో 'చేదు'-'మధురం' అని తర్కించి, బాధ పడటం ఏదో భ్రమగాక మరేమి టనిపించింది.

కాలం సాగుతోంది. ఈ రోజున ఎండ చాలా తీవ్రంగా వుంది. గది గోడల మధ్య గాలే లేనట్లు, ప్రాణ వాయువు పీల్చేందుకు అందకుండా గుండెల మీద బండలు దొర్లుతున్నట్లనిపించింది. విసిరించు కున్నా సుఖంగా లేదు. విసరటంవల్ల వచ్చిన గాలి బాహ్యంగా శరీ

రానికే కాని, లోని మంటలకు ఏమీ ఉపయోగించలేదు; పైపెచ్చు ఆ మంటలు మరింతగా ప్రజ్వరిల్లేందుకు సహాయపడుతూన్నట్లుంది.

ఎవ్వరూ మాట్లాడలేదు. మూగగా ఉభయులూ బాధ పడుతూనే వున్నారు. మాట్లాడటమంటే కష్ట జీవితాన్ని కెలుక్కోవటమే అవుతుందని ఉభయులకూ తెలుసు.

మధ్యాహ్నమయ్యాక "అమ్మా! నీవు భోంచెయ్యవే" అన్నాడు తను.

కాని, ఆమె మొండికేసింది: తనకు ఆకలి లేదంది. చివరకు తను బతిమాలగా, బతిమాలగా ఆమె వెళ్ళి ఏదో ఫలహారం చేసి వచ్చింది. ఇన్నాళ్ళూ ఎంతో ధైర్యంగా జీవితాన్ని ఎదుర్కొన్న యీమె, తన స్థితి చూసి దిగజారిపోతూన్నట్లు తోచింది. నిజంగానే తను ఛస్తే! యీ తలపు రాగానే యీసారి తను ఆపాదమస్తకమూ ఒణికి పోయ్యాడు; యీమె బతకగలదా? తనపాటికి తనకీ భూలోక సమస్యలన్నీ తీరుతవి కాని, తన సమస్యల్ని కూడా ఆమె మీదకి విసిరివేసినట్లే అవుతుంది...కాని-మృత్యువనేది తన ఆధీనంలో లేదు. ఐనప్పటికీ తాను ఘోరంగా దానితో పోరాడాలి. తను ఎలాగైనా బతకాలి! బతక్కుంటే తల్లి కన్నీటిని చూడలేదు; బతుకుతే ఆమె కన్నీటికి సానుభూతి చూపగలడు...బతికి తీరాలనే నిశ్చయం గడ్డకట్టి కొత్త ఆశల్ని స్థాపించింది.

బైట నీడలు బాగా సాగినవి: సూర్యుడు తీక్షణంగా లేడు. చివరి మోతాదు మందు కూడా పూర్తయింది.

"నాయనా! ఇవాళ వస్తానని చెప్పి వచ్చాను. నేను వెళ్ళి మరో వారందాకా సెలవు పెట్టి వస్తాను...వెళ్ళటం, రావటం...అంతే! ఒక్క క్షణం కూడా అక్కడ కూర్చోను" అందామె.

ఇష్టం లేకపోయినా తల ఊపాడు—ఇష్టం లేకుండానే ప్రపంచంలో బతికేందుకు ఏనాడో సిద్ధపడ్డాడు; ఇక మిగతా అయిష్టాలు ఒక లెక్కలోవి కావు.

ఆమె "త్వరలోనే వస్తాను" అని రెండు మూడుమార్లు చెప్పి. తన నా వాలుగు /ోడలకూ అప్పగించి వెళ్ళిపోయింది.

మళ్ళీ త/ ఊహల్లోకి వెళ్ళిపొయ్యే సమయంలోనే గోపయ్య వచ్చాడు. లలిత/ఎదని అడుగుదా మనుకున్నాడు. కాని, అడిగే సాహసం

లేదు. ఎవరేమనుకుంటారోనని ప్రపంచానికే ఒదిగి వున్నాడు. అలాటి తనకు పక్కదార్లే గతికాని రాజమార్గాలు కావు.

"ఎలా వుంది బాబూ?" అన్నాడు గోపయ్య.

తను కాస్త బాగానే వుందని చేతితో సైగ చేశాడు.

"తగ్గుతుంది లెండి...లలితమ్మగారు వుండగా మీకేం భయంలేదు" అన్నాడు గోపయ్య.

ఇదే సంగతి తన మనసులోనూ మెదుల్తోంది; దాన్ని గోపయ్య బైట పెట్టేశాడు. ఇదేదో తన కొక్కడికే తెలిసిన, సంబంధించిన రహస్య మనుకున్నాడు; గోపయ్యకూ కూడా తెలిసిపోయింది! ఇంకెంతమందికి తెలిసిందో, ఎవరేమనుకుంటున్నారో ఎలా తెలుస్తుంది? తనను గూర్చి కాదు-లలితను గూర్చి!

ఈ మృత్యుదేవితో పోరాడి గెలిచేందుకు యిప్పుడు తనకెంతో ధైర్యం వచ్చింది. వెనకటికి సావిత్రి ఒక్కతే యముని వెంటపడి, చచ్చిన తన భర్తను సజీవుణ్ణి చేసుకోగలగటం నిజమైతే, ఇప్పుడు ఇద్దరు స్త్రీలు తన ప్రాణభిక్ష కోసం యముడితో పోట్లాడగలుగుతారు. గోపయ్య అన్నట్టు లలిత లాంటిది తనకు అండగా వుండగా భయమేమిటి?

విశేషాలు అడిగి తెలుసుకుందా మనుకున్నాడు కాని, ఎవరి సంగ తెలావున్నా ముందుగా గోపయ్య దృష్టికే అనుమానాల్ని అందించినట్లవుతుందని, మెదలకుండా పడుకున్నాడు.

దాదాపు ఒక గంట నిశ్శబ్దంలోనే గడిచిపోయింది. తరువాత బరువైన పాదాల చప్పుడు విని, కళ్ళు తెరిచాడు. ముందు డాక్టరూ, ఆ వెనుక లలితా ప్రవేశించారు.

యథాప్రకారం డాక్టర్ పరీక్ష చేశాడు; అతని ముఖకళనుబట్టి తన స్థితి అంత తృప్తికరంగా వున్నట్లు తోచలేదు. డాక్టర్‌తోపాటు లలిత కూడా బైటికి వెళ్ళి ఏమేమో మాట్లాడి వచ్చింది.

"గోపయ్యా! నువ్వెళ్ళి మందు తీసుకురా" అనగానే గోపయ్య వెళ్ళాడు.

డాక్టర్ ఏమన్నాడోనని భయం వేసింది తనకు. కీడును శంకించే మనసుతో అడగలేక పోయ్యాడు.

లలిత ముఖంలో కూడా ఉత్సాహం కనిపించలేదు. చెడువార్తను

విన్నప్పుడు కలిగే వికారం నుంచి ఆమె మెల్లిగా తెంచుకొని బైటపడేం దుకు ప్రయత్నిస్తోన్నట్లు తోచింది.

ఐదారు నిమిషాలు గడిచాక ఆమె అంది: "మీ కిక్కడ ఏమంత సుఖంగా ఉండదు. డాక్టర్ గారి నర్సింగ్ హోంకు మారకూడదా?"

ఈ మాటల్నిబట్టి తన స్థితి కాస్త దిగజారిందని తేలిగ్గా గ్రహించాడు. కాని ఎదురుగుండా యీ లలిత వున్నంతసేపూ తనకెంతో హాయిగా, యీ ప్రపంచం నివసించ దగ్గదిగానే వుంటుంది. ఆమె ఏం చెప్పినా శిర సావహించటంలోనే ఆనందం వుందనిపిస్తుంది. హితులని తెలిశాక, వారి మాటలకు లోబడటం అబ్బురం కాదు... కాని ఆసుపత్రికి మారే విష యంలో తల్లితో కూడా చెప్పాలి.

తన ఆలోచన తెగకముందే, "అక్కడ మీకు సకల సేవలూ చేసేం దుకు మనుషులుంటారు: డాక్టర్ జాగ్రత్తగా చూస్తాడు. నేనూ వచ్చి, చూసి పోతూంటానుగా!" అందామె.

పేలవంగా నవ్వాడు గను. "అమ్మను అడిగి—" అన్నాడు.

"అన్నట్లు అమ్మగారు ఏరీ?"

"మైలాపూర్ వెళ్ళింది. ఇప్పుడే వస్తుంది."

ఆమె మరేమీ అనలేదు. ఆమె మనసులో తిరిగే విషయాలు ఏమిటో గ్రహిద్దామని తను నానా అవస్థా పడ్డాడు. ఒకటి మాత్రం నిశ్చయంగా నమ్మవచ్చు: ఆమె తనను గూర్చి ఆలోచిస్తోంది. తనంటే ఎంత అభిమానం! మొదట్లో తను విపరీతార్థాలు తీశాడు కాని, లోతులకు వెళ్ళేకొద్దీ, యీమె హృదయ సౌందర్యాన్ని, దయాపూరితమైన ప్రవర్త నను గ్రహించగలిగాడు...నిజంగానే తనను ప్రేమిస్తోందనేది నిర్వి వాదం... కాని, ఆ ప్రేమకు ఇంకా ఒక నిశ్చిత రూపం ఏర్పడలేదు; దాని రంగు, ఆకారం, ప్రవృత్తి ఎలాటిదో ఇంకా తెలియదు... కాని, త్వర లోనే విశిష్ట రూపాన్ని పొందుతుంది...ఐనా-ఏమిటి తనకీ పిచ్చి ఆలో చనలు? ఏది ఏమైనా, తానిప్పుడు దిగబడిన యీ ఊబిలో నుంచి, జీవన్మరణ సమస్యగా పరిణమిస్తుందేమోనన్న యీ స్థితినుంచి ముందుగా బైట పడాలి కదా!

ఆలోచనలు తెగక పూర్వమే అమ్మ వచ్చింది. ఆమెను చూడగానే లలిత నమస్కరించింది. అమ్మ ముఖంలో ఇదివరకు తానెన్నడూ గమనిం

-చని ఆనందం, సంతృప్తి, తనకు జరిగిన ఈ గౌరవానికి తన్మయత మొద లైన వన్నో కనిపించినవి. ఆమె ప్రతి నమస్కారం చేయగలిగింది— కొంచెం ఆలస్యంగానే.

లలిత అంతా చెప్పింది.

"మీ ఇష్టం వొచ్చినట్లు చెయ్యండి. మీకు బాగా తెలుసు. నేను ఆలోచించగల స్థితిలో కూడా లేను కదా!" అంది అమ్మ.

"రేపు ఉదయమే చేరుద్దాం...గోపయ్య మందు తెస్తాడు. జాగ్ర త్తగా తాగించండి...ఇక నేను వొస్తాను" అని లలిత వెళ్లేందుకు లేచింది. ఆమె ఇంకొస్సేపు వుండి, తామిద్దరికీ ధైర్యంగా వుండే మాటలు చెపితే బాగుండుననిపించింది తనకు. కాని, అడగలేని దుర్బలత, ఇద్దరు స్త్రీల మధ్య తనను గూర్చి జరిగే సంఘర్షణ, సున్నితమైన అనేక విష యాల్ని సున్నితంగానే పోనివ్వవలసిన అవసరం మొదలైన వాటివల్ల తానామెను వారించలేదు.

లలిత వెళ్ళిపోయింది. ఇదివరకు తల్లి మొహంలో కనిపించని మొండి ధైర్యం తానిప్పుడు స్పష్టంగా చూడగలుగుతున్నాడు.

"ఏం భయం లేదురా రాజా! ఈమె...లలిత, మనపాలిట దేవత లాగు వచ్చింది. ఈ అమ్మాయిని చూస్తుంటే, దేవతలు కూడా మన మధ్య ఉంటూంటా రనిపిస్తోంది: ఈమె..." అని ఆగింది. ఆ మాటలేవో వినా లని తనకు వున్నప్పటికీ, ఆమెను అడగలేక వూరుకున్నాడు. ఆమె విడిచిన తొసలో లలితను తలచుకొని, తానే ఆలోచించుకో సాగాడు.

18

లలిత చెప్పినట్లు నర్సింగ్ హోంలో చాలా హాయిగానే వుంది. ప్రత్యే కించబడిన గదిలో వెల్తురూ గాలీ వుండటమే గాకుండా, చాలా శుభ్రంగానూ, ఘాటైన డెట్టాల్ వాసన, తగినంత ప్రశాంతతా వున్నవి. వ్యాధి సంగతి ఎలా వున్నా ఈ వాతావరణమే సగం రోగాన్ని కుదర్చగల దేమోననిపిస్తోంది. ఇందుకు తగినట్లు రెండు పూటలా డాక్టర్ చూస్తు న్నాడు; నర్సు గంట గంటకూ టెంపరేచర్ తీసుకుంటోంది; లలిత కూడా రెండు పూటలా వస్తూ, దయతో, ధైర్యంగా వుండమని తియ్యని మాటలు చెపుతోంది.

అమ్మకు లలితంటే ఎంత గొప్ప అభిప్రాయం ఏర్పడిందో—ఆమె లేనప్పుడు మాట్లాడే మాటల్ని బట్టే తెలుసుకోవచ్చు. అన్నీ వినటమే గాని, తన అభిప్రాయాన్ని బైట పెట్టకుండా జాగ్రత్త పడ్డాడు. ఎందుకంటే, అమ్మ అనుకున్నట్లుగా లలితకు తనమీద అభిమానం వుంటే వుండొచ్చు; వ్యధిత మానవునికి ఆమె దయ చూపుతే చూపొచ్చు; కాని తనను ప్రేమిస్తోందనే సంగతి తనకే యింకా నిర్ధారణగా తేలలేదు. అందుకని తల్లి మాటల్ని అంగీకరించకుండానూ, ఖండించకుండానూ తటస్థంగా వూరుకుంటున్నాడు; ఆమెకు కలిగే సదభిప్రాయాలకు తనకు సంతోషంగా వుంది.

మొదటి వారంలోనే తాను చాలా నీరసించిపోయినట్లు తనకే తెలుస్తోంది. కాలం చాలా బరువుగా సాగుతోందనిపిస్తోంది. టెంపరేచర్ దిగకపోగా, సాయంత్రానికి ఎక్కువవుతోంది. ఉండి ఉండి ఏదేదో పిచ్చి వాగుడు వాగుతూన్నట్లు కూడా అనుమానం. అర్థం లేకుండా మాట్లాడుతూన్నట్లు తెలుసు; కాని-మాట్లాడకుండా కంట్రోల్ చేసుకోగల శక్తి లేదు. తనలా మాట్లాడుతుంటే తల్లి నిర్ఘాంతపోవటం కూడా తెలుసు. కాని-తన చేతుల్లో ఏమీ లేనంత బలహీనత, ఏదో అదృశ్య శక్తికి లొంగిపోయిన ధోరణి వుంది...ఇలా అలసిపోయి, కాస్త నిద్ర పట్టాక, అంతా మరిచిపోయినట్లే వుండేది. తల్లి అడుగుతే, ఆ జరిగిపోయిన దృశ్యం సంగతి ఏమీ చెప్పలేక పొయ్యేవాడు.

రెండోవారంలో కూడా తగ్గుదలేమీ కనిపించలేదు. ఒకటే తపన, ఆవేదన. మైళ్ళ తరబడి పరుగెత్తుతూ, కాస్త గాలి పీల్చుకునే సావకాశం కూడా లేక, రొప్పుతూన్నంత బాధ. మెదడు తుక తుక మని కాగిపోతూన్నట్లుంటుంది; శరీరంలోని రక్తమంతా ఈ వేడికి ఆవిరై పోయినంత వ్యథ. సగం తెలిసీ, సగం తెలియకపోవటం...దుర్లక్షణాలు ప్రవేశించినవనే దిగజారుడు, తనింక బతకనేమోననే పిరికితనం వేధిస్తూన్నవి.

మూడో వారంలో తను చావుబతుకుల మధ్య కొట్టు మిట్టాడసాగాడు. చాలాసేపు తెలివి తప్పి ఉండటం, తెలివొచ్చాక పిచ్చి వాగుడుతో, మనిషిని పిండేసే బాధతో, గాడి పొయ్యిలో వున్నట్లుగా అటూ ఇటూ పొర్లటం...పెంకులు ఎగిరేట్లుగా కేకలు వేయటం, మొదలైన పిచ్చి కళలు వేసేవాడు.

ఒకనాడు దీపాలు పెట్టే వేళ తన చుట్టూ వున్న జనాన్ని చూసి, తను మృత్యుముఖంలో వున్నానని తెలుసుకున్నాడు. ఎదురుగా తల్లి భోరున ఏడుస్తోంది: ఆమె వెనుక లలిత పమిట చెంగు ముఖానికి అడ్డం పెట్టుకొని వుంది. బహుశా ఆమె కూడా ఏడుస్తూనే, తన ఏడుపు ఎవరికీ తెలియకూడదని వ్యర్థ ప్రయత్నం చేస్తూన్నట్లుంది!

ఈ దృశ్యాన్ని గూర్చి ఎవ్వరూ తనకు చెప్పవలసిన పనిలేదు. ఒక్కసారి కళ్ళు తెరిచి చూచి, కళ్ళు మూసుకున్నాడు. తన స్థితి చూసి లలితా, తల్లీ ఎంత దుఃఖిస్తున్నారో, తనుకూడా అంత దుఃఖిస్తూనే వున్నాడు. ఈ ప్రపంచ బంధనాలనుంచి శాశ్వతంగా తెంచుకొని పోబోతూన్న తనకు ఈ తర్కాలు, అనురాగాలు, సమస్యలు, సానుభూతులతో పనిలేదు; కాని, అక్కర్లేదని విదిలించుకున్నా అవేవీ తనను వొదిలేట్లు లేవు.

యీ బాధలు పడటంకన్నా, చస్తేనే మంచిదిగా తోచింది. తన సమస్యలన్నిటినీ పరిష్కరించేందుకు విధి యీదారి చూపుతోందేమో?... అంతా చాలా విచిత్రంగా, ఏదో లోకాల్లోకి కుంగిపోతూన్నట్లు, సముద్రపు టలల మీద తేలిపొయ్యే బెండుకలె, పెనుగాలిలో కొట్టుకొనిపొయ్యే ఎండుటాకువలె ఊగిపోతున్నాడు; ఒక నిర్ణీత స్థలం లేదు. దిక్కులేదు-ఎటో, ఎక్కడికో, ఏమో!

—ఆ తరువాత మళ్ళీ తెలివొచ్చినప్పుడు చూస్తే, డిమ్మర్ వేసి వుంది...కిటికీ పై రెక్కల్లోంచి చల్లగాలి మెల్లగా వీస్తోంది. టేబిల్ మీది బిగ్ బెన్ 3 గంటలకూ పది నిమిషాలు వుండని చెపుతోంది...అదే గది, ఎదురుగా తల్లీ-లలితా ఆత్రుతతో వున్నారు...తనింకా చావలేదని నిశ్చయించుకున్నాడు; నిజంగానే తను బతుకుతాడు! ఎందుకు బతకడు? జీవితమంటే కలిగిన ఏవగింపంతా, తిరిగి జీవితం వైపుకే తనను తిప్పుతూన్నది. కొత్త ఆశలు, బుర్ర ఊహించగలిగినవే చాలు ధైర్యాన్నిచ్చేందుకు!

తల్లి పెద్దగా ఏడ్చే ఓపిక లేక, నీరసంగా వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తోంది. లలిత కళ్ళు ఎర్రబడి, వాచి ఉన్నవి. ఆమె ముఖంలోని విషాదాన్ని తను జన్మలో మరిచిపోలేడు. ఆ విషాదాన్ని చూసే మృత్యుదేవత కూడా భయపడి ఆ ప్రాంతాల్లో లేకుండా పరుగెత్తిందేమో!

తను కళ్లు తెరవగానే ఇద్దరూ వొచ్చి తనను కదిపారు. ఏమేమో మాట్లాడారు. తనకేమీ అర్థం కాలేదు. అందుకు ప్రయత్నించనూ లేదు.

తిరిగి మాట్లాడగలిగే శక్తి లేదు... మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు...మళ్ళీ మగతలో పడ్డాడు.

ఆ తరువాత ఎన్ని రోజులు గడిచినవో తనకు తెలియదు. మెలకువ వచ్చినప్పుడల్లా ఇది తన మృత్యుశయ్యేనని నిశ్చయంగా చెప్పే దృశ్యం ఎదురుగుండా కనిపిస్తోంది. నిజమైన మృత్యువుకన్నా, ఈ ప్రస్తావన దృశ్యమే భయంకరంగా తోస్తోంది. దీన్నుంచి తప్పించుకుందామని కొంతా, అశక్తత కొంతా ఆవరించి తనకు తెలివి తప్పేట్లు చేస్తున్నవి.

తెలివి వచ్చాక, బాగా నిలకతొక్కుకో గలిగాక, జరిగిందంతా తనకు గుర్తే! తనకిక మృత్యుభయం లేదనే సంగతి గ్రహించాక శరీరంలోకి కొత్త శక్తి వచ్చింది. సాధారణ మానవుడు పొందే అనుభూతులన్నీ క్రమంగా ఆవరించ సాగినవి. టెంపరేచర్ నార్మల్‌కు దిగిన దగ్గర్నుంచీ ఒకటే ఆకలి; నోరు చవి చచ్చి ఉండటంవల్ల కాఫీలూ, పళ్ళూ అంటే ఏవగింపుగా వుంది. మెరపకాయలు నవులుతే బాగుండు ననిపించింది. పత్యం పెట్టించమని వేధించసాగాడు. ఈ ఆకలికి చస్తానేమోననే కొత్త భయం కూడా కలిగింది.

నాలుగో వారంలో పత్యం పెట్టాక, ఇక ఒడ్డున పడ్డట్లేనని ధైర్యం కలిగింది. తర్జన భర్జనల తర్వాత ఆ వారం కూడా నర్సింగ్ హోంలోనే ఉండటానికి నిశ్చయించబడింది. రోజులు గడుస్తేనే కాని జ్వరం విడిచి వెళ్ళిన విషం విరగదు: కోల్పోయిన శక్తి పుంజుకోలేదు. కొన్నాళ్ళపాటు ఈ బాధ పడక తప్పదు. మొత్తం మీద ప్రాణ గండం గడిచింది.

తను చేసిన సహాయమంతా ఫలించినందుకు లలిత చాలా సంతోషించింది. కేవలం తన కన్నీటితోనే యముణ్ని బెదరగొట్టి గెలిచినంత గర్వంగా ఆమె మాటల ధోరణి వుండేది. అదంతా నిజమేనని కళ్ళారా చూసిన తను నమ్మకుండా ఎలా ఉండగలడు? దీనికి తోడు తల్లి సాక్ష్యం కూడా బలంగా వుందాయె! లలితలాటి దేవాంశసంభూతులు యీ ప్రపంచంలో చాలా కొద్దిమందే వుంటారు; వారు ఎక్కడ వున్నారో, మనకు ఎప్పుడు ఎదురవుతారో, అసలు జీవితంలో కలుసుకోవటం పడుతుందో పడదో తెలియదు; అలాటిది తనకు ఆ దేవత దర్శన మివ్వటమే కాదు-తనకు తోడు నీడగా వుంది. అదృష్టం అనేక రూపాల్లో వుంటుందనేది నిజమైతే, అది లలిత రూపంలో తనకు కనిపించిందనేది, తన దగ్గరకు వచ్చిందనేది నిజం!

సాయంత్రం లలిత వచ్చి ఒక గంటసేపుండి వెళ్తోంది. ప్రతి సాయంత్రమూ, తను ఆమె రాకకోసం ఎదురు చూస్తూంటాడు; ఒకవేళ రాదేమోనని దిగులు; చివరకు ఆమె వచ్చాక తను కూడా ప్రయోజకుడే ఐనట్లు, ఆధారపడదగిన వేరొక వ్యక్తి తనకీ లోకంలో వున్నట్లనిపించి, జీవిత మాధుర్యం తాలూకు వాసనలు తగిలేవి.

మొదట్లో లలితంటే ద్వేషించేవాడు. ప్రపంచంలోని ప్రతి వ్యక్తీ తనలాటి బీదవాళ్ళపట్ల కఠినంగా వుంటారనీ, కనుక తనే వారికి దూరంగా వుండాలనీ భావించేవాడు. విశేషించి లలితలాంటి ధనికురాలంటే మరీ భయం: సమయం దొరుకుతే, తన జీవితంతోనే చెలగాటాలాడి తన బాధకు ఆనందించగల స్వభావమని పొరబడ్డాడు. ఆమెలో మూర్తీభవించే స్త్రీత్వ సౌందర్యం, తేలిగ్గా ఆకర్షించి మతిపొయ్యేట్లు చేస్తుందనే సంగతి మొదట్లోనే అనుభవపూర్వకంగా తను తెలుసుకున్నాడు; అందుకనే దీపాన్ని చూచి మోసపొయ్యే శలభం కాకుండా, తనకు తాను హెచ్చరికలు చెప్పుకుంటూ దూర దూరంగా ఉన్నాడు. తెలిసివుండీ అనవసరపు ప్రమాదాల్ని కొని తెచ్చుకోగల సమర్థుడు కాడు తాను!

—కాని, లలితే నడకసాగించింది; తను వెనకడుగులు వేస్తూన్నప్పటికీ, ఆమె అంతకు రెట్టింపు వేగంతో తనను కలుసుకుంది. తనకు మరి దారిలేక లొంగిపొయ్యాడు. ఆమె స్నేహాన్ని స్వీకరించక తప్పలేదు. ఇక్కడ కూడా ఎంతో జాగ్రత్తగా ఒళ్ళు దగ్గిరుంచుకొనే ప్రవర్తిస్తున్నాడు. ఏ విషయంలోనూ తానామెతో పోల్చుకోలేడు; ఆ భేదాన్ని స్పష్టంగా అడుగడుగునా జ్ఞాపకం చేసుకుంటూనే వున్నాడు. ఆమె బాహ్య సౌందర్యంతో ముగ్ధుడైనప్పటికీ, క్రమంగా ఆమె అంతర సౌందర్యాన్ని చూడగలిగాక, మేడిపండు కాదనే సత్యం బైటపడింది. లలిత పట్ల తనకు కలిగిన పూర్వపు అభిప్రాయాలు చాలావరకు మారినవి; యీనాడు ఆమె అంటే ఎంతో గౌరవం, ప్రాణదానం చేసిన కృతజ్ఞత, ఉన్నతాశయాలుండి, వాటిని ఆచరణలో పెట్టగలిగిన వ్యక్తిపట్ల ఉండవలసిన నిజమైన విలువ మొదలైనవి స్థిరపడినవి. ఆమె దగ్గిరకు రావటమంటే పూర్వమున్న భయంపోయి, దగ్గిరవుతూన్న కొద్దీ జీవితంమీద ఆసక్తి కలిగి, పూర్వపు ద్వేషం విరగసాగింది. తను జీవితంలో ఎంత

ఘోరంగా పోట్లాడితే మాత్రమేం, ఫలితంగా లలితలాటి దేవకన్య స్నేహం చిక్కిందనే తృప్తి కలిగింది.

తను కాస్త కోలుకున్నాక, లలితతోడి స్నేహానికి తల్లి తనను మందలిస్తుం దనుకున్నాడు. ఎందుకంటే-పూర్ణంగా తల్లికి అంకితమైన హృదయం, భిన్నమై కొంత భాగం లలితకు చెందటాన్ని తల్లి భరించ గలుగుతుందనుకోలేదు. ఒక రకం ఈర్ష్య ఆమెలో ప్రవేశించి, ధనిక వర్గాల వారికి దూరంగా ఉండి తీరవలసిన తన బాధ్యతను గుర్తు చేస్తుం దనుకున్నాడు.

కాని, అలాటిదేమీ జరగలేదు. ఈ స్నేహానికి తల్లి సమ్మతించింది; సంతోషించింది కూడాను; ఆమె హృదయంలో ఏమనుకుంటుందో తను స్పష్టంగా వినగలుగుతున్నాడు. లలిత లాటి కోడల్ని ఆమె మనఃపూర్వకంగా కోరుతోంది. కాని ఈ తలపు రాగానే తను ఆపాదమస్తకమూ వణికి పోతున్నాడు. రూపొందిన ఈ స్నేహం పెరిగి, పక్వమైనట్లయితే లలిత శాశ్వతంగా తనది కాకపోవటంలో అర్థమే లేదు. మరే విధంగా అది రూపొందినా తనకు గొప్ప 'డిసప్పాయింట్‌మెంట్' తప్పదు. తల్లి అనుకున్నట్లూ, ఒకొక్కప్పుడు తను ఊహిస్తున్నట్లూ జరుగుతుం దనుకోవటంలో ఆనందం వుండొచ్చు. కాని, అలా జరుగుతుం దనుకోవటాన్ని మరో విధంగా చూస్తే, ఎంత హాస్యంలో పడిపోతున్నాడో చూడగలుగుతున్నాడు. నడి సముద్రంలో తేలేందుకు దొరికిన బెండును పట్టుకున్నంత మాత్రాన, తను వొడ్డుకు జేరినట్లే భావించటం అసందర్భంగా తోస్తుంది; కాని ఆ ఆశే లేనట్లయితే, ఆ బెండును పట్టుకొని వేళ్ళాడవలసిన పనే లేదు. తన పరిస్థితి కూడా సరిగ్గా అలాగే తయారైంది.

ఏమైనా లలిత స్నేహాన్ని ప్రణయంగానే తీసుకునే పొరపాటు పడకూడదనే నిశ్చయం కలిగింది; ఇది అసంభవమని కాదు; ముందుగానే ఆకాశపుటెత్తులో ఆలోచనల్ని పెంచుకుంటే, తీరా కిందికి దిగేందుకు కష్టమౌతుంది. ముందు ముందు అది నిజమైన ప్రణయస్వరూపమే దాల్చినట్లయితే అది వేరు సంగతి. నిరాశకు తావులేదు గనుక, గట్టినేల ఆధారంగానే తన. ఆశ పెరిగి, పెంపొంది, ఫలిస్తుంది. ఆ భవిష్యత్ అంధకారంలో

వుంది కనుక, దాన్ని సమీపించేవరకూ ఓపిగ్గా, పిచ్చి పిచ్చి ఆలోచనలకు దూరంగా వుండటమే ఉత్తమ మార్గం.

జీవితంతో ఒక రాజీ కుదిరినట్లయింది. తల్లి లలితను ద్వేషించకుండటం, ఈ మాయదారి జ్వరంలో లలిత సకలసేవలూ చేయటం, మానసికంగా వుండే అశాంతి పోయి, ప్రశాంతంగా వుండటం మొదలైనవి చూస్తే, పూర్వం వలె జీవితాన్ని ఆగర్భ శత్రువువలె పోరాడ నక్కర్లేదు-స్నేహంతోనే కలిసి పయనించవచ్చునే భావం కలిగింది. ఇదీ ఒకందుకు మంచిదే! తను అలసిపోయి ఓటమికి సిద్ధంగా వున్న సమయంలో యీ రాజీ తన మేలుకే జరిగింది.

లలితను గూర్చి విశేషంగా ఆలోచించి, ఇసుక నేలమీద గాలి మేడలు కట్టలేక పోయినందుకు ఒక ముఖ్యకారణం వుంది; తన తల్లి! తన జీవితపు గమ్యస్థానం తల్లిని సుఖపెట్టటమేననే నిశ్చయం, యీ లలితవల్ల చలించలేదు. అలా జరిగినట్లయితే తన సౌఖ్యానికే పాకులాడి, తల్లికి తప్పకుండా అన్యాయం జరిగేది. ఆ ప్రమాదం ఎన్నటికీ రాదు. మరీ అమ్మ నెలరోజులకు పైగా అస్వస్థతతో, కన్నీటితో, కృంగి కృశించిపోయిన ఆరోగ్యంతో కళ్ళెదుట వుండటంతో మనస్సు వికలమైపోయింది. యీ తల్లి వల్లనే తనకీ జన్మ ప్రాప్తించింది: యీనాడు ఆమె తనను మృత్యుముఖం నుంచి మరల్చి, పునర్జన్మ ఇవ్వగలిగింది. యీ రెండు జన్మల కారణంగా, ఆమె పట్ల తన బాధ్యత రెండింతలైంది. ముందు యీమెను సుఖపెట్టే ఆలోచనే బుర్రలో ప్రముఖస్థానాన్ని ఆక్రమించుకుంది; తను సరైన మార్గంలోనే వున్నందుకు తనను తాను అభినందించుకున్నాడు కూడాను.

తను విశ్రాంతి తీసుకుంటున్న యీ వారంలో లలిత ధోరణిలో చాలా మార్పు కనిపించింది. తనకు జీవితేచ్ఛ కలిగించేందుకు ఆమె శతవిధాల ప్రయత్నిస్తోంది. ఉత్తరోత్తరా గొప్ప రచయిత అవగలడనే అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చింది.

"జీవితంమీద కసికొద్దీ, జీవితాన్నే ద్వేషించటంలో అర్థం లేదు. దాన్ని సరిదిద్దుకునేందుకు ప్రయత్నించాలి. చెడురోజులనేవి అందరికీ ఎప్పుడో అప్పుడొస్తవి. మంచి రోజుల కోసం ఓర్పు వహించాలి," అంటుందామె.

ఇలాంటి సంభాషణలు తనకు కొత్తకాదు; తన కథలో కొన్ని

పాత్రలచేత ఇలాటి మాటలే పలికించాడు. కాని-అప్పుడవి, పాత్ర పడి చేందుకు ఉపయోగ పడినట్లుగానే ఉన్నవి. వాటిని తన జీవితానికి అన్వయించుకోలేదు. ఇప్పుడు లలిత నోటివెంట వెలువడే ఆ మాటలకే ఎంతో విలువ వొచ్చింది. తనకు తెలిసి వుండీ, ఏమరుపాటున మరిచిపోయిన నగ్న సత్యాల్ని ఆమె తనకోసం వెతికి సమయానికి అందించినట్లనిపించింది. ఆ మాటల సారాంశాన్ని ఎన్నడూ తాను ఎరుగొక్కలేదు; ఒప్పుకొని ఆచరణలో పెట్టకుండేందుకు తనేం మూర్ఖుడూ కాదు.

—కాని, జీవితమంటే తనకూ ఒక విశిష్టాభిప్రాయం వుంది; అంటే ఒక్కొక్క వ్యక్తి తను జీవితంలో సాధించగలిగేది ఏమిటో ఒక నిర్ణయానికి వొచ్చి, దానికోసమే పాకులాడుతూంటాడు. కొంతమంది వ్యక్తులపట్ల ఇది నిజం కాకపోవచ్చు. చుక్కానిలేని పడవల్లే, ఒడ్డులేని మహా సాగరంలో ఎటు పడితే అటు పయనించేందుకు వారు ఒప్పుకుంటారు...కాని, తను అంత తేలిగ్గా జీవితాన్ని వొడ్డి జూదమాడలేదు. ఎంత చిన్నదైనా సరే, ప్రపంచానికి ఎంత అల్పంగా కనిపించినా సరే, తనకూ వొక గమ్యస్థానం, ఒక బాధ్యతంటూ ఏడిసింది. ఇన్నాళ్లూ అనేకసార్లు తాను మనస్సాక్షితో ఆ బాధ్యతను చెప్పుకుంటూనే వున్నాడు; తనకు తప్ప ఆ విషయం ప్రపంచంలో వేరెవ్వరికీ తెలియదు. తెలియవలసిన అవసరం మాత్రం ఏముంది? ఇక యీనాడు ఆ రహస్యాన్ని లలిత దగ్గిర బైట పెట్టాలనిపించింది. ఎందుకంటే, నిజంగా తనను అర్థం చేసుకోగల వ్యక్తంటూ ఎవరైనా వుంటే, తన తల్లి తరువాత యీ లలితే!

"కాని, నా జీవితానికి ఒక్కటే అర్థం-నా తల్లిని సుఖపెట్టిననాడు నేను జీవితాన్ని గెలుచుకున్నంతగా సంతోషిస్తాను లలితా! ఇంతకుమించి నేనేమీ కోరను" అన్నాడు. యీ మాటలు చెప్పుతూన్నప్పుడు కళ్ళల్లో నీళ్ళూరినవి. చాలా కష్టంమీద వాటిని కనుకొలకుల్లోనే ఉంచగలిగాడు.

లలిత ఏమీ అనలేదు; బహుశా తనకు కలిగిన అనుభూతిలాటిదే ఆమెలో కూడా కలిగి, దానికి తట్టుకుంటూండి ఉండొచ్చనుకున్నాడు. అలాగే బరువైన ఆలోచనా భారంతో తలవొంచుకు కూర్చుందామె.

ఆమె అభిప్రాయం అడగాలనిపించలేదు తనకు; ఆ అభిప్రాయంతో తనకు పనిలేదు. తను చెప్పదల్చుకున్నదేమిటో చెప్పగలిగాననే నమ్మకం కలిగింది కనుక, తనూ మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

కొద్ది క్షణాలు పైన తిరిగే ఫాన్ మోత మినహాగా వేరే శబ్దమూ లేకుండానే గడిచినవి. లలిత మెల్లిగా తల పైకెత్తింది; ఆమెలో కలిగిన భావసంచలనం ఏమిటనే ఆత్రుత వేధిస్తూండటంవల్ల, తను దీక్షగా ఆమె వైపే చూస్తున్నాడు. ఈసంగతి ముందుగా ఆమెకు తెలిసినట్లయితే తన ఉద్వేగాన్ని దాచుకునేందుకు ప్రయత్నించేదేమో? ఆమెముఖం చూస్తేనే ఆమె చెప్పదలుచుకున్నదేమిటో ఇట్టే అర్థమయ్యేట్లుంది. రెండు కళ్లనుంచీ రాలేందుకు సిద్ధంగావున్న అశ్రుబిందువుల్తో ముఖమంతా వివర్ణమైంది. తను అనుకున్న దానికన్న ఎన్నోరెట్ల సానుభూతి లలిత దగ్గర తనకు లభించింది. ఒకర్నొకరు చూసుకుంటూనే కొద్దిసేపు గడిపారు. వారు మాట్లాడుకో లేక పోయినా, రోజుల తరబడి చర్చించవలసిన విషయం మూగగానే తమ కళ్ళ ముందు నడిచి, ఉభయులకూ అర్థమైనట్లే తోచింది.

చివరకు లలితే గాద్గదికంగా అంది: "మాష్టారూ! మీ ఆశయం అత్యున్నతమైంది. దాన్ని గూర్చి మెచ్చుకునేందుకూ, చర్చించేందుకూ, నా భాషా పరిజ్ఞానం చాలదు... నాకు తల్లి లేదు. చిన్నప్పుడే చనిపోయింది. నాకూ తల్లివుంటే ఎలా వుండేదోనని ఆలోచిస్తూనే ఇంత బాధా పడ్డాను. ఇదివరకెన్నడూ అమ్మ లేని లోటును గూర్చి ఇంత తీవ్రంగా ఆలోచించ లేదు. కాని, యీనాడు——"

"నిన్ను గాయపరిచాను లలితా!" అన్నాడు తను సానుభూతిగా.

"కాదు. నేనలా అనుకోవటంలేదు. నాకు అర్థంకాని ఒకానొక అనుభూతికి భాషతో విశిష్టరూపాన్ని ఇచ్చి తేలిగ్గా అర్థమయేట్లు చేశారను కుంటున్నాను. ఒక వ్యక్తికోసం బతకటం ఎంత మధురం! ఆ వ్యక్తికోసం సర్వస్వాన్నీ త్యాగం చేయుటం ఎంత గొప్ప ఆశయం! అవ్యక్తి వేరెవ్వరో కాకుండా, కన్నతల్లే అవటంకన్న గొప్ప విషయం వేరొకటి ఉండేందుకు వీల్లేదనిపిస్తోంది నాకు" అందామె.

"లలితా! ఇది నా కనీస కర్తవ్యం. నేనేదో తల్లికోసం త్యాగం చేస్తున్నాననీ, నా సర్వస్వాన్నీ అర్పిస్తున్నాననీ, ఎన్నడూ అనుకోలేను. ఆమె నాకు చేసిన త్యాగంతో పోలుస్తే, నేను జీవితమంతా చెయ్యగలి గింది ఒక భాగమే అవగలదు. ఐతే - ఆమె నాకు చేసినదాన్ని చెల్లు వేసేందుక్కూడా నేనేమీ చేయలేక పోతున్నాను...చూస్తున్నావుగా!"

తన అసమర్థతంతా బైటపడేట్లుగా దీనంగా చూశాడు. ఆమె

చాలా తీవ్రంగా ఆలోచిస్తోంది. ఈ సంభాషణను పొడిగించటంవల్ల ఉభయులూ గాయపడతారనే సంగతి గ్రహించి ఉండాలి.

ఆ తరువాత సంభాషణ వేరు విషయాలమీదికి మళ్ళింది. కాలేజిలో ఈ నెలరోజులూ జరిగిన విశేషాలు, ఎవరెవరు ఏమంటున్నారో, తనను కూడా నూటీ పోటీ మాటల్తో ఎలా పొడవాలని చూస్తున్నారో అంతా చెప్పిందామె.

ఇన్నాళ్ళూ తన మీద కత్తి కట్టిన సమాజం; ఇప్పుడు లలిత పట్ల కూడా కఠినత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తూన్నందుకు మనసుకు కష్టం కలిగింది. కాని, తను చేయగలిగిం దేమిటి?

ఆమె చెపుతూన్నంతసేపూ తను ఆలోచిస్తూనే వున్నాడు. తను బీదవాడు కనుక, ఈ సమాజం ఏమన్నా భరించక తప్పదు; కాని లలితలాటి భాగ్యవంతుల పడుచు, తనతో స్నేహం చేసిన కారణంగానే అనేక నిందలకు గురవుతోంది. దీని బాధ్యతంతా తనదే! లలిత తనకు చేసిన ఉపకారానికి పొందే అపకారం ఏమిటో తను స్పష్టంగా చూడగలడు. పోతే, తన చేతుల్లో వున్న ప్రక్రియల్లా సాధ్యమైనంత వరకూ లలితకు దూరంగా వుండటమే!

"నాకు తెలుసు లలితా! ఇలాటి ప్రమాదం సంభవిస్తుందేమోనన్న భయంతోనే నేను దూర దూరంగా వుంటూ వచ్చాను. నీవా సంగతి గ్రహించక—"

తన మాట పూర్తి కాకుండానే ఆమె అంది: "—యీ వెధవలందరికీ నేను భయపడతా రనుకున్నారా మాష్టారూ? ఐనా, నేను చేయని నేరాలను గూర్చి తలక్రిందు లయేటంత పిరికిదాన్ని కాదు. మీతో మాట వరసకన్నాను-అంతే!"

ఆ కంఠస్వరంలోని హుందాతనం, గర్వం, తన ఆధిక్యత, తన పవిత్రతను గ్రహించలేని లోకం మీద కలిగిన ఏహ్యాభావం మొదలైనవి ప్రతిధ్వనించినవి... కాని, అన్నీ తెలిసిన తనకు, సమాజం మీద తిరగబడి గెలవటమంటే మాటలు కాదని తెలియక పోలేదు. ఆ సంగతి యీమెకు అర్థమయ్యేట్లు చెప్పవలసిన బాధ్యత తనది.

"లలితా! నీవలా మండిపడితే లాభం లేదు. వాళ్ళ నీచత్వం వాళ్ళకు అర్థమయ్యేట్లు చేయటంలో జీవితాన్నే భగ్నం చేసుకోవాల్సి

వుంటుంది. మనం సమాజాన్ని ఎంత దూషించినా, మనమూ ఆ సమాజం లోనే వున్నాం కనుక దాన్ని కాదనలేం...!"

తన మాటకు అడ్డు తగులుతూ "అంటే మీ ఉద్దేశం, వీళ్ళ కోసమే బతకాలనా?" అంది.

"కాదు. జాగ్రత్తగా ఆలోచించు: స్వతహాగా తెలివిగల దానివి కనుక, నేను ఎక్కువ చెప్పక్కర్లేదు. ప్రపంచ విధానాన్ని పరిశీలించి నట్లయితే సులభంగా అర్థమౌతుంది. బీదవాడికి ధర్మం చేయని ధనికుణ్ని 'పిల్లికన్నా బిచ్చం వెయ్యని పీనాసి' అనే లోకమే, బీదవాడికి సహాయం చేయటాన్నే వేరొక రూపంలో నిందిస్తుంది. దీనికి ప్రత్యేకమైన పద్ధతు లంటూ లేవు కాని, సంఘటనకు రంగు వేయటంలో, ప్రదర్శించటంలో ఒక ప్రత్యేకతనే చూపుతుంది...అదంతా అలా వుంచు. నీకు నీవై అనవసరంగా అపనిందల పాలుకావటం సబబు కాదు. మరీ స్త్రీకి ఉండే ప్రతికూల వాతావరణం అలాటిది. అందుకని..."

"మీకు లోకమంటే ఎందుకింత భయం? పిరికిపడిపోయి వెన కడుగులు వేస్తారెందుకు? మిగతా వాళ్ళు కూడా మానవులేననే ధోరణే కనిపించకుండా..."

ఆమె మాటలు పూర్తి కాకుండానే ఉద్రిక్త కంఠస్వరంతో తను అన్నాడు: "భయం కాదా మరి? అడవిలో జీవితానికీ, ప్రపంచంలో జీవి తానికీ భేదమేమీ నాకు కనిపించటం లేదు. పులిని చూసి లేడి ఎందుకు భయపడుతుంది? లేడిని చూసి పులి ఎందుకు భయపడదు? అక్కడ బలమైన జంతువు బలం లేని దాన్ని భక్షిస్తూ వుంటే, ఇక్కడా అదే జరుగుతోంది. ఆ బలానికే వేరొక మాట 'ధనం'—అంతే!...లలితా! నీకు తెలిసిన సమాజం వేరు; నేను బతికేది వేరూను..."

ఆమె కొంతవరకూ సమాధాన పడినట్లు కనిపించినా వాదించాలనే ఉత్సాహంతో మాట్లాడబోయింది. కాని, తాను వారించి అన్నాడు: "వాద ప్రతివాదాలూ, న్యాయా న్యాయ విచక్షణలూ, విచారణలూ వద్దు. వాటితో ప్రపంచానికి పని లేదు. అబద్ధాన్ని నిజమని ప్రపంచం తేలిగ్గా నమ్మగలదు. నిజాన్ని నిజమేనని రుజువు చేయగలిగేందుకు తాతలు దిగి రావల్సినంత పనవుతుంది—కనుక, నా సలహా ఒకటి విను. వింటావా?"

ఆమె తల వంచుకునే వుంది; తనకన్న బలమైన వ్యక్తితో ఓటమి తప్పదని తెలుసుకున్నాక, లొంగిపోవటమే పరిష్కారమనే ధోరణిలో ఉండిపోయింది. తన ప్రశ్నకు వెంటనే జవాబు చెప్పనందువల్ల అసలామె వినటం లేదేమోననే అనుమానం కూడా కలిగింది.

"లలితా! నేను చెప్పేది వినటం లేదా?"

"వింటున్నాను—చెప్పండి."

వెలుగు బాగా తగ్గింది. మనిషి ఆకారమైతే కనిపిస్తోంది కాని, ముఖంలో ప్రతిఫలించే ఉద్వేగం తెలియటం లేదు. కాని, కంఠస్వరాన్ని బట్టి చూస్తే ఆమెలో విషాదం ప్రవేశించిందని అర్థమైంది.

"సాధ్యమైనంతవరకూ నాకు దూరంగానే ఉండు లలితా! మనుషులు దూరమైనంత మాత్రాన మనసులు దూరమవక్కర్లేదు. కనుక, మన స్నేహానికి యిది విఘాతం కాకుండా, సమాజంలో గౌరవాన్నీ, హోదానూ కాపాడుకునేందుకు మరో మార్గం లేదు. ఐనా, మనం మామూలుగా పద్మనాభంగారింట్లో కలుసుకుంటూనే వుంటాం కదా?"

తను ఆగాడు—ఆమె మాట్లాడుతుందేమోనని. కాని, ఆమె మౌనంగా ఉండిపోయింది.

"ఏం ఆలోచిస్తున్నావ్ లలితా?"

"ఏమీ లేదు..."

"నేను చెప్పిందానికి ఏమంటావ్?"

"అనేందుకు ఏముంది? మీ సలహా ప్రకారమే నడుచుకుంటాను."

ఆ కంఠస్వరంలో అలగటంవల్ల కలిగే అంగీకారం ధ్వనించింది.

"ఇంకో విషయం కూడా యివాళ నీతో చెప్పాలనుకున్నాను లలితా! నేను చావుబతుకుల మధ్య పెనుగులాడే సమయంలో నీవు సంజీవి తెచ్చి బతికించావు. యీ జన్మలో నేను నీ మహోపకారాన్ని మరచిపోలేను. మా అమ్మ కూడా ఆ మాటే అంటుంది."

"నేనలా అనుకోవటం లేదు మాష్టారూ! ఒక మానవుడికి, మానవ ధర్మంగా సహాయం చేయటం విధిగా భావించాను-అంతే!...దీన్ని గూర్చి మీరు మరీ మరీ చెపుతే వినేందుకు నాకు సిగ్గవుతోంది."

కొంతమంది వ్యక్తులు, వారి పైమెరుగుల్లోనూ, దుస్తుల ధారణలోనూ, మాటల మృదుత్వంలోనూ, చేష్టల్లోని సంస్కారంలోనూ చాలా

గొప్పవారుగా కనిపిస్తారు. కాని, వారిని తరిచి తరిచి వారి అంతర్యాలను పరిశీలించినట్లయితే, లోన దాగిన కుళ్ళు బైట పడుతూ వుంటుంది. చిన్న గుంటలోని నీరు కదలిక లేకుండా పైకి ఎంతో నిర్మలంగా వున్నప్పటికీ, కాస్త కెలుకుతే ఎంత మురికి వున్నదో బైట పడినట్లే, కొంతమంది తత్వాలను లోతులకు పోయినకొద్దీ భరించలేం...ఇది సర్వసామాన్యమైన విషయమే ఐనప్పటికీ లలితలాటి గంభీర స్వభావుల్లో నటన దాదాపు కనిపించదు. మొదట్లో ఏర్పడిన తన అభిప్రాయమే పోను పోను బలపడు తోంది. లలిత పైకి ఎంత నిర్మలంగా కనిపిస్తుందో, అంతరాంతరాల్లో కూడా ఆ నైర్మల్యాన్ని ప్రదర్శించగలుగుతోంది. ప్రపంచం అప్పుడప్పుడు చాలా గొప్పదనిపిస్తుందంటే, ఇలాంటి వ్యక్తుల వల్లనే నేమో?

"లలితా! నీవు అనుకున్నంత బీదరికంలో నేను లేను...యీ మధ్య కాస్త కూడబెట్టాను. డాక్టర్ బిల్లు నన్ను ఇవ్వనీ" అన్నాడు. తన గౌరవ మర్యాదలు, తనలో కూడా కాస్తో కూస్తో వున్న అహం, తనకూ ఒక వ్యక్తిత్వం వుండి-దాన్ని రుజూ చేసుకోవాల్సిన ఆవశ్యకత మొదలైనవి వేధించినవి.

"మీరా దిగులుపడకండి. ఆ బిల్లంతా నేను ఇచ్చేశాను. మీరు నన్ను అపార్థం చేసుకోవద్దు. నేనేదో మీకు దయా ధర్మంగా చేస్తున్నా ననీ, మీరేదో యాచిస్తున్నారనీ కాదు...ఒక వ్యక్తిపట్లవుండే అభిమా నాన్ని చూపటం నేరం కాదు కదా?...యీ విషయం మీద తర్కించ కండి."

మాట్లాడేందుకేమీ లేనందువల్ల మరికొన్ని క్షణాలు కంఠస్వరాలేవీ వినరాలేదు. గదంతా చీకటి ఆవరించింది. అవతలి గదిలో వెలుగుతూన్న ఎలక్ట్రిక్ లైటు తాలూకు కాంతి యీ గది బైటివరకూ పడుతోంది.యీ గదిలో లైటు వేయవలసిన సమయమైనదని తనకు తెలుసు; బహుశా ఆమెకూ తెలిసే వుంటుంది. కాని, మాటల్లో దొర్లిన విషాదం తాలూకు చీకటికీ, బాహ్యంగావున్న చీకటికీ వుండే పోలికవల్ల తామా సంగతి గుర్తించి ఉండరు;యీ సంభాషణ తన శక్తులన్నిటినీ హరించినట్లే, ఆమెను కూడా కుంగదీసిందేమో?

"లలితా! మరో నిశ్చయానికి వచ్చాను. అమ్మను చూశావుగా! ఆమెను చూస్తుంటే మనస్సు తరుక్కుపోతూ వుంటుంది. నేనామెను

సుఖపెట్టేవరకూ ఆమె యీ లోకంలో వేచి కూర్చోగలుగుతుందా అనే అనుమానం కూడా వస్తూంటుంది...సాధ్యమైనంత త్వరలో చదువు మానేస్తాను—"

"మానేసి?" అందామె వెంటనే. తన మాటల్ని ఎంతజాగ్రత్తగా, వేగంగా ఆమె విని అర్థం చేసుకోగలుగుతోందో ఆ అంధకారంలో కూడా స్పష్టంగా చూసినట్లయింది.

"ఎక్కడన్నా ఉద్యోగం చూసుకుంటాను. అమ్మను నా దగ్గిరే వుంచుకుంటాను."

"చదువు సంధ్యల్లో మీరు యూనివర్శిటీ ఫస్ట్ వస్తారని చాలా మంది ప్రొఫెసర్లే అనుకుంటున్నారు. మీరు చదువు మానటం బాగా లేదు. మీ అమ్మగారు కూడా వప్పుకోరనుకుంటాను" అందామె చాలా మృదువుగా.

"చదువుకు భయపడి నేను మానెయ్యటం లేదు. యీ డిగ్రీలూ, మొదటివాడుగా ఉత్తీర్ణుడవటం,ఇవన్నీ నా జీవితంలో ఏ విధంగానూ ఉపయోగపడవని తోచింది. యీ చదువంతా వ్యాపార దృష్టితోనే సాగించవలసి వచ్చింది: ఆ వ్యాపారం గిట్టదని తోచాక దాన్ని సాగించటంలో అర్థం లేదు కదా! యీ చదువు సంధ్యలకు ఉపయోగించే కష్టాన్ని ఏ ఉద్యోగానికన్నా ఉపయోగిస్తే నేనూ అమ్మా కూడా సుఖపడగలం. ఏళ్ళ తరబడిగా సాగించాల్సిన యీ చదువు మీద నాకు మనసు పోవటం లేదు. ఇక అమ్మంటావా? ఆమె నా మీద గంపెడాశలు పెట్టుకుంది. పెద్ద చదువుకు పెద్ద ఉద్యోగం దొరుకుతుందని ఆమె నమ్మకం. వట్టి అమాయకురాలు. వయస్సుకు పెద్దదే కాని, చిన్న పిల్లల మనస్తత్వం కనిపిస్తుంది. తన సుఖం తనకు తెలియని ఆ అమాయకురాల్ని పిండి, యీ బోడి చదువు సాగించకుంటే నేం?"

ఆగాడు-దృశ్యమంతా తన కళ్ళముందు ప్రత్యక్షమైనట్లే లలిత కళ్ళ ముందు కూడా సృష్టించుకుంటుందని. తన మానాన్ని ఆమె వెంటనే ఛేదించటంతో, తేలిగ్గా అర్థం చేసుకున్నదని గ్రహించగలిగాడు.

"మీరన్న ప్రతి మాటా నిజమే మాస్టారూ! చదువు చదువుకోసమే అనుకోగలిగినవారికీ, పెద్ద పలుకుబడులుండీ, వెనుక కావలసినంత వున్న వారికీ తప్ప, యీ కాలేజీలు సామాన్యులకు కాదు. యీ సామాన్యుల్లో

అసామాన్యులు వున్నప్పటికీ, వారు ఏ నూటికి కోటికి వొకరో బైటపడుతుంటారు; అదీ ఎప్పుడో జీవితంలో తమ ప్రతిభను రుజూ చేసుకోవటం ద్వారా...ఎక్కడైనా... ఉద్యోగం దొరికిందా?"

"లేదింకా. ప్రయత్నాలు ఇదివరకే సాగించాను - తృప్తికరమైంది, నన్నూ అమ్మనూ నమ్మకంగా బతికించగలిగేది ఏదైనా ఆధారం దొరకగానే చదువుకు స్వస్తి చెపుతాను. ఉద్యోగం దొరికేదాకా ఈ సంగతి అమ్మకు కూడా చెప్పదలుచుకోలేదు. ఎందుకంటే ఆమెకీ విషయాలు అంత తేలిగ్గా అర్థంకావు."

లలిత కూర్చున్న స్థలం నుంచి దీర్ఘమైన నిట్టూర్పు వెలువడింది; ఆ తరువాత చాలాసేపు వూపిరి బిగపట్టాక ఒక్కసారే ఎక్కువగాలి పీలుస్తూన్న శబ్దం విన వచ్చింది. తన ఈ స్వవిషయాల్ని చర్చించి ఆమెను బాధపెట్టిన సంగతి, ఆ బాధను తట్టుకునేందుకు వ్యర్థ ప్రయత్నం చేస్తూన్న విషయం ఇప్పుడే బాగా అర్థమైంది. తను కూడా చాలా అలసి పొయ్యాడు; అసలే శరీరంలో తగినంత ప్రాణంలేని సమయంలో ఈ ఉద్రేకాల తాకిడి చితకకొట్టినట్లయింది. పోరాటం జరిగేటప్పుడు ఆ పట్టుదలలో కనిపించని బాధలు, పూర్తయ్యాక తమ ప్రభావాల్ని చూపినట్లయింది. ఇదంతా కెలకటమైనందుకు నొచ్చుకున్నాడు.

"లలితా! చాలా ఆలస్యమైంది. నిన్ను చాలాసేపు ఉంచేశాను. ఇక ఇంటికి వెళ్లు. రేపటినుంచీ ఇటు రావద్దు. బహుశా వారం పది రోజులు గడిచాక, మనం మళ్ళీ పద్మనాభంగారింట్లో కలుసుకుందాం...నీ మనసు కష్టపెట్టినందుకు క్షమించు—" ఆమె జవాబు చెప్పలేదు. చివరిమాట విన్నప్పుడు, వినరానిది విన్నప్పుడు కలిగే రొప్పులాటిది వినిపించింది.

"ఇక వెళ్ళు లలితా! నేను చెప్పినట్లు దూరంగా వుండేందుకు ప్రయత్నించాలి సుమా!...కాస్త లైటు వేస్తావా?"

లైటు వెలిగింది. ఆ కాంతిలో లలిత ముఖం గుర్తు పట్టేందుకు వీల్లేనంతగా పాలిపోయి వుంది. విషాద మేఘాల తాలూకు ఛాయలన్నీ కనిపిస్తూనే వున్నవి. మనసు ఎంతో బరువెక్కినట్లు, తన శరీరమే తనకు భారమైన రీతిగా ఆమె నిటారుగా నిలబడలేక పోయింది.

"వొస్తాను మాష్టారూ!" అని, ఇంకేమైనా మాట్లాడుతే మాట

లకు మారుగా దుఃఖమే బైటపడుతుందేమో నన్నట్లు, నమస్కరించి త్వరత్వరగా వెళ్ళిపోయింది.

నిట్టూర్పులతో, కన్నీళ్ళతో, విషాద భారంతో ముగిసిన దృశ్యం తాలూకు స్మృతులన్నీ కళ్ళ ముందు నాట్యం చేస్తూ, మనసును మెలేస్తూనే ఉన్నవి. చాలాసేపు అలాగే ఆలోచిస్తూండి పొయ్యాడు. లలిత చూపే అభిమానాన్ని స్వీకరించటంవల్ల ఆమెకు కలిగే కీడును తలుచుకుంటే శరీరం గగుర్పొడిచింది. తను ఉద్దేశించక పోయినా ఫలితంగా కలిగే దానికి తన బాధ్యతను గుర్తించాడు...ఇప్పుడు మనసుకు కష్టంగా వున్నప్పటికీ యీ చేదు తప్పకుండా వ్యాధిని కుదురుస్తుందనే నమ్మకం వుంది. ఐపోయిన దానికి చేసేదేమీ లేకపోయినప్పటికీ, రాగల ప్రమాదాలనుంచి తనను తాను రక్షించుకొని, లలితకు కూడా తగిన హెచ్చరికలు చేయగలిగాడు.

ఆలోచనా ప్రవాహంలో కొట్టుకొనిపోయిన తనను, రాత్రిచాలా పొద్దుకాక వచ్చిన తల్లి బైటపడేసింది. తనను చూడగానే "అట్లా వున్నావేం నాయనా? ఏం జరిగింది?" అని ఆత్రుతతో అడిగిందామె. తను మామూలుగా కనిపించేందుకు శతవిధాల ప్రయత్నిస్తూ, "ఏం లేదమ్మా!...అన్నట్లు మనం రేపే ఇంటికి వెళ్ళాలి..." అని మాట తప్పించాడు.

ఏదో జరిగివుంటుందని ఆమె నమ్మకం: గుచ్చిగుచ్చి అడగాలని ప్రయత్నం చేసింది కాని, తను పక్కదార్లు పడేటప్పటికి ఆమె వత్తిడి చేయలేదు. కాస్త రొట్టె తిని, పాలు తాగాక, నిద్రను నటిస్తూ అప్పటికి తప్పుకున్నాడు...కాని, చాలా రాత్రి గడిచేవరకూ నిద్రపట్టక బాధపడిన ఫలితంగా మర్నాటి ఉదయం బడలిక, శరీరభారం కనిపించింది...డాక్టర్ దగ్గర సెలవు పుచ్చుకొని బండిలో తల్లితోపాటు ఇంటికి చేరాడు.

19

మళ్ళీ మామూలు వాతావరణంలో పడ్డాడు. జీవితంలో ఇంతకన్న పైస్థాయి ఎప్పటికన్నా చేతికి అందుతుందా అనే అనుమానం వేసే వాతావరణం! ఇదివరకెన్నడూ కలగని కొత్త బాధ ఇది. కొద్ది రోజులు

జీవితం తాహతుకు మించటంవల్ల, మళ్ళీ కిందికి దిగినప్పుడు కలిగే అసంతృప్తి యిది!

"మళ్ళీ వారం రోజులదాకా రాలేనని చెప్పివచ్చాను." అంది అమ్మ.

"ఎందుకూ? నాకు కులాసాగానే వుంది కదా?"

"కాస్త త్రాణ రానీరా నాయనా! చచ్చి బతికావు... నేను లేకపోతే నీకు పత్యపానాదులు ఎవరు చూస్తారు?"

ఈమె లేకపోతే? నిజంగానే తల్లి లేకుంటే భూమే నరకంగా మారుతుంది! ఆపేక్షలు ఎంతగా పెరిగినవో కాని, తనలాటి సామాన్య మానవుడు భరించలేక పోతున్నాడు. ఆ సాయంత్రానికే జ్వరం మళ్ళీ తిరగబెడుతోందనే అనుమానం కలిగింది తనకు. కాని, అమ్మకు చెప్ప లేదు-ఆమె గాభరా పడుతుందని! ఈసారి నిజంగానే జ్వరం తిరగబడితే స్వర్గం నుండి వచ్చే అమృతం తప్ప మరేదీ తనను రక్షించలేదు.

కాని, మొదటినుంచీ తను మానసికంగా ఎంత వేగిపోతున్నాడో, ఆలోచనలవల్ల ఎంత తలకిందు లవుతున్నాడో, ఇప్పుడు తెలుచుకుంటే ఆ మూర్ఖత్వమంతా కళ్ళకు కట్టినట్లయింది. మిన్ను విరిగి మీద పడు తూన్నప్పటికీ చలించని తత్వాల వారున్నారు; ప్రతి చిన్న విషయానికీ చిలవలు పలవలు కల్పించి, ఆకు చప్పుడుకే అదిరిపొయ్యే వాళ్ళున్నారు. తన తత్వం యీ రెండోజాతికి చెందింది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది మేలు కలిగించవచ్చు; ఎందుకంటే-నిశితంగా ఆలోచించటంవల్ల జాగ్రత్తగా మెలిగే అవకాశాలుంటవి కనుక, నిజంగానే ఆలోచించిన ప్రమాదాలే సంభవిస్తే వాటికి ఎరగాకుండా తప్పించుకోవచ్చు. కాని, తీవ్రంగా ఆలోచించిన ప్రమాదాలే కలగనప్పుడు, లేనిదానికి అనవసరంగా భయపడ టమే అవుతుంది. ఇన్నాళ్ళ అనుభవంలోనూ తను చూడగలిగిన ఈ సత్యం ఆధారంగా, బుర్రను శ్రమపెట్టడం ఎంత కుంగిపోవటమో తెలియక పోలేదు.

ఐనా, తనను వేధించే సమస్యలుమాత్రం ప్రస్తుతం ఏమున్నవని? లలితతో గత సాయంత్రం జరిగిన సంభాషణ ఫలితంగా ఆమెకూ తనకూ కొంతదూరం ఏర్పడుతుంది. ఇది ఉభయులకూ క్షేమకరమే! ఆమె మీద తనకు కొండంత ఆశలు ఏర్పడేందుకు వీల్లేదు కనుక, పెద్దగా విచారించ

నక్కర్లేదు. ఒక విధంగా లలితవల్ల ఏర్పడే సమస్యా, దాన్ని భేదించేందుకు పడే శ్రమా తప్పినవి.

పోతే, తన జీవిత విధానంలో తీసుకోని రావాల్సిన మార్పు — అమ్మను తన దగ్గిరే వుంచుకొని సుఖపెట్టటం; ఈ చదువుకు స్వస్తి చెప్పటం. ఈ సమస్య తనకు ఉద్యోగం దొరకటంతో పరిష్కరించబడుతుంది. తను ఎంత ఆలోచించినా, అది క్షణాలమీద జరిగేదికాదు; ఎంత ప్రయత్నించినా రెండు మూడు రోజుల్లో తేలేదీ కాదు. కాలగమనమే దాన్ని పరిష్కరిస్తుంది.

ఇంత స్పష్టంగా వున్నదాన్ని కలగాపులగం చేసి-అనవసరంగా ఆ చిక్కుల్లో, ఉచ్చుల్లో ఇరుక్కోవటం దేనికి? ఇలాగే రోజులు సాగనిస్తే కొన్నాళ్ళకు ఆ చిక్కులన్నీ వాటంతటవే విడిపడుతవి; ఒకవేళ విడవక పోయినా అప్పటికి బాగా అలవాటవుతుంది కనుక, వాటిని గూర్చిన బాధ అనవసరం...

ఈ నాటి నుంచీ బుర్రలో ప్రవేశించే వింత తలపులన్నిటినీ దులిపెయ్యాలనే నిశ్చయం కలిగింది. ముళ్ళ మీద కూర్చున్నా నవ్వగలిగే తత్వాన్ని అలవరుచుకోవాలి. ఇది అసాధ్యమేమీ కాదు. నవ్వలేక పోయినా, ఏడవకుండా ఉండటం మొదటి మెట్టు. ఈ మెట్టుమీద కాలు మోపాడు.

మనస్సును వేరు విషయాలమీదికి మళ్ళించటం చాలా అవసర మనిపించింది. దుమ్ముపడ్డ సాహిత్యాన్ని దులిపి పైకి తీశాడు. కొత్త కొత్త రచయితల్ని తనకు పరిచయంచేసే ఉద్దేశంతో లలిత ఇచ్చిన పుస్తకాలు చదవసాగాడు. జీవితాన్ని పిండి, దాని సారాన్ని సాహిత్యపరంగా స్థాపితం చేసిన రచనలవి! ఇవి చదువుతూంటే ఎప్పటికన్నా తన శిల్పం ఈ స్థాయికి పెరుగుతుందా అనిపించింది. అనేక కొత్త విషయాల్ని తెలుసుకుంటున్నప్పుడు, తనకు తెలిసినవే ఐనా, గమనించని సత్యాలను చూడ గలిగినప్పుడు, కొత్త దృక్పథం ఏర్పడినప్పుడు కలిగే మనోవికాసం తాలూకు ఆనందానుభూతిని పొందాడు.

రాత్రి పదిగంటలైనా ఇంకా నిద్రపోనందుకు అమ్మ మందలించింది. ఇక తప్పనిసరై పుస్తకం మూశాడన్నమాటేకాని, తను చదివిన పాత్రల్ని గూర్చిన ఆలోచనల్ని బుర్రలోంచి తొలిగించలేక పొయ్యాడు. కాని,

ఆయాపాత్రల తాలూకు మన స్తత్వాలతోనూ, వారు సామాజికంగా అనుభవించిన కష్ట పరంపరలతోనూ తనజీవితాన్ని పోల్చుకోవటంవల్ల, తనబతుకు తాను అనుకున్నంత అధ్వాన్నంగా, అధోగతిలో లేదనే సత్యం బైట పడింది. తను పోల్చుకున్నవి సాహిత్యంలో జీవం వున్న పాత్రలే ఐనప్పటికీ, అవి తన చుట్టూ ఇంకా బతికే ఉన్నవనే నమ్మకాన్ని వదులుకో లేక పొయ్యాడు. అంటే-ఆ పాత్రలు మనఃఫలకం మీద ఎంత గాఢంగా ముద్రించబడినవో గ్రహించాడు. ఏమైనా సాహిత్యం తనను వేరు దిక్కులకు తోలటంవల్ల మనస్సు చాలా తేలికైంది.

అనుకున్న అనారోగ్యం దూరంగా జరిగింది. రోజు రోజుకూ కోల్పోయిన శక్తుల్ని రెండింతల వేగంతో పుంజుకుంటున్నాడు. వారం గడిచేప్పటికి, మళ్ళీ కాలేజికి వెళ్ళగలిగే బలం చేకూరినట్లే తోచింది. చదువుమీద ఆసక్తి చాలావరకు తగ్గినప్పటికీ, ఇటు ఉద్యోగమూ దొరక్క-అటు చదువూ పోతుందేమోననే భయం వుంది. ఈ ఉభయ భ్రష్టత్వం నుంచి తప్పుకునేందుకన్నా కాలేజీకి పోక తప్పదు; చివరకు అటెండెన్సు తక్కువ కాకుండా చూచుకోవాలి కూడాను.

అమ్మ ఇక వుండేందుకు వీల్లేదు. ఇప్పటికే ఆమె యజమానులు కస్సు బుస్సుమంటున్నారు. ఐనా, ఆమె ఇక్కడ ఉండాల్సిన అవసరం కూడా లేదాయె.

ఆమె వెళ్తూ వెళ్తూ, "మరి కొన్నాళ్ళపాటు ఆరోగ్యం కాపాడుకో. రాత్రిళ్లు ఎక్కువసేపు మేలుకోవద్దు. కాలేజికి నడవ్వద్దు; బస్సుమీద వెళ్లు..." మొదలైన హెచ్చరికలు చేసి, "నాయనా! లలితకు కూడా చెప్పి వెళ్దామనుకున్నాను. ఈ మధ్య ఆమె రావటంలేదు, ఎందుకని? ఆమెతో పోట్లాడావా?" అంది. కాని, తను జవాబు చెప్పకుండా మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

"ఆ అమ్మాయి ఎంత మంచిది! మానవత్వంలోని ఉచ్ఛదశ ఎలా వుంటుందో నేను లలితలోనే చూడగలిగాను. అలాటి స్నేహాల్ని చెడగొట్టుకోవద్దు" అని సలహా ఇచ్చి వెళ్ళింది.

అమ్మ వెళ్ళిపొయ్యాక చాలాసేపటిదాకా లలితను గూర్చిన ఆలోచనల్లోనే వున్నాడు. ఆమె మంచితనాన్ని అమ్మకూడా గ్రహించింది. తమకేదో సహాయం చేసినందుకు కృతజ్ఞతగానే ఆ 'మంచితనం' బైట

పడిందని కాదు. తనలాటి నిరాధారుడికి ఇంకెవరికైనా సహాయం చేసి నప్పటికీ ఆమె గొప్పతనం బైటపడేదే కదా! భావాలు విస్తరించి, అత్యున్నత స్థాయికి వెళ్తున్నవి. లలిత ఈ మంచితనాన్ని సంపాయించేందుకే తనకు సహాయం చేసివుండదు. ఒక్కో మనిషిమీద వుండే అభిమానం వల్ల, మాటలకు లొంగని స్నేహభావం వల్లనే ఇలా జరిగివుంటుంది.

ఐతే-లలితకు తనమీద ఇంత 'దయ' దేనికి? తన నిస్సహాయత కారణంగానే ఆమె ఈ దయను వర్షించిం దనలేదు; ఎందుకంటే-ప్రపంచంలో తనకన్న హీనంగా బతికేవాళ్ళనేకమంది వున్నారు. అలాటి వారిని గూర్చి బహుశా ఆమె ఎప్పుడూ ఆలోచించే వుండదు. మరో ప్రత్యేకమైన కారణం ఏదో వుండి వుండాలి.ఇక్కడ'దయ' అనే పదానికి మారుగా 'ప్రేమ' అనే పదాన్ని వేసుకునేందుకు భయపడ్డాడు. పోనీ, అభిమానం అనుకోవొచ్చు.

ఐతే-ఎందుకీ అభిమానం? ఒకే వ్యక్తిత్వానికి ఇట్టే లొంగిపోవటం, ఆ వ్యక్తిత్వాన్ని ఎంతో గౌరవించటం తనకు తెలియందికాదు. ప్రపంచం లోని వ్యక్తులందరి మాటల్నీ త్రుణీకరించినప్పటికీ, ఎవ్వరో ఒక్క వ్యక్తి మీద గురి వుండటం,నాగస్వరానికి లొంగిపొయ్యే తాచుపామల్లే ఆ వ్యక్తి కనుసన్నల్లో మెలగటం, ఇది ఓటమే ఐనప్పటికీ, ఇందువల్ల ఎంతో ఆనందం కలగటం కూడా తను ఎరుగును. ఇక లలిత విషయంలో ఆమె తన వ్యక్తిత్వానికే తల వాల్చిందో, తనే ఆమె గుప్పెట్లోకి కుంచుకు పొయ్యాడో కాని, తామిద్దరిమధ్యా గాఢతరమైన స్నేహబంధం మాత్రం ఏర్పడిపోయింది.

తను ఆమె ముందు మోకరించిన కారణాలేమిటో తెలుసు. ఆమె తనకు సహాయం చేసిందనికాదు; తనకోసం లలిత చేసిన త్యాగమంటూ ఏమన్నావుంటే, అమ్మచేసిన త్యాగాలతో వాటిని పోలుస్తే ఏమూలకు?... కాని, లలితకు తనమీద ఏర్పడిన అధికారం, తానామెకు లొంగిపోయిన కారణం ఇది: సాహిత్యంలో ఆమె పలుకుబడి తనమీద అమోఘంగా పని చేసింది. ఒక మార్గదర్శినివలె, సముద్రయానంలో దిక్సూచి వలెనే తను పెడమార్గాల పడకుండా కాపాడింది. అంతేకాదు; తను సృష్టించిన సాహిత్యంలో లలిత వ్యక్తిత్వం చాలా స్పష్టంగా ప్రతిఫలిస్తోంది. ఈ సంగతి బహుశా ఆమెకూ్కడా తెలిసే వుంటుంది. తన కథ చదివినప్పుడు

'నన్ను గూర్చే కదా? ఈ కథానాయిక నేనే కదూ?' అన్నట్లు చూస్తుంది; తనను జయించి, తన హృదయంలో స్థానాన్ని పొందినందుకు లలిత గర్వంగా నవ్వుతుంది. లలిత స్నేహమే తనకు లభ్యం కానట్లయితే కళాసృష్టి ఏనాడో తనలో అంతరించిపొయ్యేది. పోతే, విమర్శకురాలిగా ఆమెను ఎప్పుడూ తను పూజిస్తూనే వున్నాడు. ఆమెది సద్విమర్శగా స్వీకరించక తప్పటం లేదు. ఆమె రచయిత్రి కాకుంటేనేం? రాసి కాగితాలు ఖరాబు చేయకుంటేనేం? ఎలా రాయాలో, ఏం రాయాలో, రాత ఉద్దేశ్యమేమిటో ఆ విషయాలన్నీ చాలా స్పష్టంగా, క్షుణ్ణంగా తెలుసామెకు. ఒక రకంగా చూస్తే ఆమే తనలో ప్రవేశించి రాయిస్తోంది. పోతనామాత్యునికి సరస్వతీదేవి ప్రత్యక్షమై, దగ్గిర కూర్చొని రాయించినట్లే ఈ లలిత, తన ఊహాకు అందని అనేక విషయాల్ని కరతలామలకం చేయగలిగింది...

—కాని, ఇందువల్ల ఆమెకు పేరు ప్రఖ్యాతులు వొస్తవనే ఉద్దేశ్యమే ఆమెకు లేదు. ఎందుకంటే తన కథలు మెచ్చుకునే వాళ్ళెవరికీ, తన వెనుక లలితలాటి ఒక వ్యక్తి వున్నదనే సంగతి తెలియదు. ఆ కీర్తి అంతా తనదే ఐనప్పటికీ, నిజానికి అందులో అధిక భాగం లలితకే చెందుతుంది. దస్తూరి బొత్తిగా బాగుండనివాడు టైపు చేసినట్లయితే, ఆ అక్షరాలు ముత్యాల కోవలే కదా! 'టైపు ఎంత బాగా చేశాడు!' అంటామే కాని, ఆ అందమంతా యంత్రానిదే ఐనప్పటికీ, దాని పేరు తలిచే వాళ్ళెవరు? అదే విధంగా కాళిదాసు పేరు కానీ, షేక్స్పియర్ పేరు కానీ అందరికీ తెలిసిందే కాని, వాళ్ళ వెనుక వున్న వ్యక్తిత్వాలు, ఉదాహరణకు వాళ్ళ తల్లిదండ్రుల పేళ్ళు ఎవరికొక్కావాలి? అలాగే లలిత ఏనాటికైనా తన వెనుక వుండి, తనను ప్రకాశింపచేసే శక్తిని యిచ్చేదే కాని, ఆమె స్వయంగా ప్రకాశించలేదు...ఇలాటి విషయాల్ని ఆమె ఎన్నడూ ఆలోచించి వుండదు. ఆమెది కళాపూరితమైన హృదయం. ఆ భావాలకు విడుదల వుండి తీరాలి. ఆ విడుదల తన ద్వారా జరిపించుకొని తృప్తి పడుతోంది. ఇందుకుగాను లలితంటే తనకు అమితమైన గురి ఏర్పడిపోయింది. ఆమె తనకు గురుత్వాన్ని వహించింది మరి!

పోతే-లలితకు తన మీద కలిగిన అభిమానానికూడా ఒక కారణాన్ని వెలికి పట్టుకోవాలి. ఆమె తన కళానుభూతులకు, తనను ఉపయో

గించుకుంటూన్న మాట నిజమే కాని, అందువల్ల మాత్రమే తన పట్ల అభిమానాన్ని పెంచుకున్నదని చెప్పటం కష్టం. ఒక కళాకారుడు (కళను సృష్టించనీ, సృష్టించకుండనీ-కళను అర్థం చేసుకోగల వ్యక్తి అనుకుంటే)- మరో కళాకారుణ్ణి మెచ్చుకోవటం నేరం కాదు. అదే విధంగా తన పట్ల లలితకు అభిమానం పెంపొంది ఉండవచ్చు.

ఇంకా స్పష్టంగా విడదియ్యాలంటే, వ్యక్తిత్వానికి లొంగిపోయి నప్పటికీ, ఆ వ్యక్తిత్వంలోని ఒక ప్రత్యేక గుణానికి లొంగిపోవటం జరుగుతోంది. ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి అందంగా వున్నందువల్ల, అభిమానించ బడుతున్నాడు: అందం గాక మిగతా సద్గుణాలు వున్నా అవి లెక్క లోకి రావు. అలాగే ఇతర దుర్గుణాలు కూడా లెక్కించబడవు. ఒక సద్గుణం మిగతా దుర్గుణాలను కప్పిపెట్టినట్లే, ఒక దుర్గుణం మరో సద్గుణాన్ని స్పష్టంగా ప్రకాశింపజేస్తుంది. ఈ దృష్టితో చూసినట్లయితే తన వ్యక్తిత్వంలోని సాహిత్య కళనే ఆమె అభిమానించి ఉండొచ్చు. తనను 'సాహిత్య కళాకారుడు' నుంచి విడదీయటం అసంభవం కనుక, తననే అభిమానించి తీరాలి. ఇది సరైన కారణం!...కనుక, తన నామె ప్రేమిస్తోందనే పొరపాటు పడటంలో అర్థం లేదు. తనలోని కళాకారుడికే ఆ జయం-తనకు కాదు!

ఇలాటి తర్కం వల్లనే తను లలిత కల్పించే ఎండమావుల్ని చూసి మోసపోలేదు. తనకు తెలుసు-ఈత రానివాడు, విధి మీద భారం వేసి చూస్తూ చూస్తూ సుడిగుండంలో ఇరుక్కోవటం లాటిదే లలితను గూర్చిన కలలు కనటమని! ఈ విధంగా తనను తాను అనుక్షణమూ కాపాడుకుంటూనే వున్నాడు.

—కాని, ఇందువల్ల ఒక రకం క్షోభను అనుభవిస్తూనే వున్నాడు. తర్కం తనను దూరతీరాలకు తరుముతూంటే, మనస్సు ఆమె దరిదాపులకు దారి తీస్తోంది. ఈ ఘర్షణ, మోకు రెండు కొనలను రెండు బలవత్తర శక్తులు లాగటం వల్ల మోకుకు కలిగే వొత్తిడి లాటిది. ఏమరివుంటే, కన్ను మూస్తే, ఆ స్వర్గద్వారమే శాశ్వతంగా మూసివేయబడుతుందేమోననే భయం; కళ్లల్లో వొత్తులు వేసుకొని ఆ దివ్యక్షణం కోసం ఎదురు చూడటం మానలేదు. తను కూడా కేవలం మానవ మాత్రుడు; తనకూ ఆశలనేవి, కోర్కెలనేవి

ఉన్నవి. అదృష్టదేవత ఎప్పుడో ఒక్క క్షణంలోనే మందహాసం చేస్తుం దనీ, మందమతి ఆ క్షణాన్ని గుర్తించనట్లయితే చేతులారా జీవితాన్ని బుగ్గిపాలు చేసుకోవటమౌతుందనీ తనకు తెలుసు. ఆ క్షణం ఎప్పు డొస్తుందో, అసలు ఎన్నటికీ రాదో-తనకు, తనకేమిటి-ఎవ్వరికీ తెలియదు. కనుకనే జీవితమంతా ఈ అరని ఆశల తాలూకు చిచ్చు, మనుషుల్ని ముందుకు సాగేట్లు చేయగలుగుతోంది. ఆ ప్రవాహంలో తనూ ఒక గడ్డి పోచవలెనే కొట్టుకొని పోతున్నాడు.

బైటి ప్రపంచాన్ని చూసి చాలా రోజులైంది. ఆ ప్రపంచంలో తనకు సుఖసౌఖ్యాలు దొరుకుతవని కాదు కాని, ఆనందంలో కదిలిపొయ్యే మనుషుల్ని చూడటం కూడా కొంతఆనందాన్నే ఇస్తుంది. ఒక్కడూ కూర్చొని తెగని ఆలోచనల్తో బాధపడటంవల్ల తనమీద తనకే విసుగుపుడుతోంది. మామూలుగానే మళ్ళీ దినచర్య సాగుతే కొంత మనశ్శాంతి వుంటుంది.

అందుకనే కాలేజికి వెళ్లాడు. తనలో స్పష్టమైన మార్పు వచ్చిన సంగతి తనకే తెలుస్తోంది. కాలేజి వాతావరణంలో కూడా మార్పు వచ్చి నట్లుంది. కాలేజిలో తనను చూడగానే, లలిత వెన్నెల వెదజల్లే చిరు నవ్వు నవ్వింది. తమ ప్రవర్తనల్ని గమనించిన కొందరు ఎగతాళిగా నవ్వారు; ఏమో అలా నవ్వుతున్నా రనిపించి, వెంటనే భుజాలు తడుము కొని మామూలుగానే దూరాన వుండసాగాడు. తనను ఎన్నటికీ నవ్వనీని ప్రపంచం, అదృష్టదేవత పొరపాటుననైనా తన దగ్గిరికి వస్తూంటే దాన్ని బెదరగొట్టి, తను ఖిన్నుడైతే నవ్వే ప్రపంచం, ఈర్ష్యతో, జలసీతో ఇత రుల బాధల్నే తమ ఆనందంగా స్వీకరించగల ప్రపంచంపట్ల ఏనాటికీ తనకు రాజీ కుదరదు; అంతకన్న విరోధమే అన్నివిధాలా మేలనిపించింది.

పాఠాలు సాగిపోయినా, తను అందుకోగలిగాడు. అంత కష్టమని పించలేదీ చదువు. సాయంత్రం యథాప్రకారంగా పద్మనాభంగా రింటికి ట్యూషన్‌కు వెళ్ళాడు.

‘‘నాయనా! బాగా కులాసాగా వుందా?’’ అంది రవణమ్మగారు.

ఇంత ఆపేక్షగా ఆమె మాట్లాడుతుం దనుకోలేదు తను. ప్రపం చంలో కొంతమంది మానవులన్నా, మానవత్వాన్ని విడనాడనందువల్లనే భూమి నరకంగా మారలేక పోయింది.

‘‘బాగానే వుందండీ’’ అన్నాడు.

లలిత కనిపించలేదు. చిట్టికి మాత్రం ట్యూషన్ చెపుతున్నాడు. అస లిక్కడికి వొచ్చింది లలిత కనిపిస్తుందని. ఈ కారణాన్ని ఒప్పుకునేందుకు మనసులో బాధపడ్డాడు కాని, నిజ మేమిటో తనకు తెలియక కాదు.

ట్యూషన్ ముగించుకుని వెళ్ళిపోదా మనుకుంటూండగా లలిత వొచ్చింది... కాని, ఆమె ముఖంలో తను ఎదురు చూసే ఉత్సాహం లేదు. గాయపడిన మనిషి, ఆ గాయాన్ని ఇతరులకు తెలియకుండా దాయాలని చేసే ప్రయత్నం లాటిది కనిపించింది. ఆ గాయ పరిచింది, నర్సింగ్ హోంలో తనే నేమోననే అనుమానం తళుక్కున మెరిసింది. ఇదే నిజ మైతే ఆమెకు క్షమార్పణల్ని చెప్పటం ఎలాగో తెలియలేదు. ఐనా-నిజం తెలుసుకోనిదే తను ముందుకెలా సాగగలడు కనుక?

తనంతట తానుగా ఆమె ట్యూషన్‌కు వొస్తుందేమో ననుకున్నాడు. కాని, రాలేదు; తనేమీ అడగనూలేదు. లలిత కాస్సేపు అక్కడే కూర్చొని, తనకు అర్థం కాని చూపేదో చూసి, హాలులోకి వెళ్ళి పిన్నమ్మతో మాట్లాడుతోంది. ఆమె కంఠస్వరంలో కూడా ఎంతో మార్పు వచ్చిందని పించింది తనకు. కాని, ఆ మార్పు మేలుకన్న కీడుకే దగ్గరగా వున్నదని తోచింది. ఆ కీడు పరిణామాన్ని తను కూడా పంచుకోవాల్సిం వుంటుం దనే సంగతి గ్రహించలేక పోలేదు.

ట్యూషన్ అయాక సాహిత్య చర్చ జరుగుతుందేమోనని ఎదురు చూసిన తనకు నిరాశే ఐంది. చాలా సాధారణ విషయాలు, నిస్సారమైన సంగతుల్ని మాట్లాడారు రవణమ్మగారూ, లలితాను. తన వెనుక ఏదో గొప్ప ప్రమాదం జరిగినట్లూ, దాన్ని గూర్చి తనకు తెలియకూడదని వారిద్దరూ ప్రయత్నం చేస్తున్నట్లూ తోచింది...కొద్ది రోజుల్లో తెలియకపోతుందా అనుకున్నాడు; కాని, ఎంత గింజుకున్నా ఆత్రుత తగ్గలేదు.

బాగా చీకటి పడేవరకూ వుండి, గదికి తిరిగి వచ్చాడు. ఈ మధ్య కాస్త పత్యంగానే భోజనం చేస్తున్నాడు. రాత్రిపూట అన్నం తినకుండా చపాతీలు తిని, పాలు తాగి సరిపెట్టుకుంటున్నాడు. ఇవాళ అమ్మలేదు కనుక హోటల్‌లో మెుక్కు తీర్చుకొచ్చాడు.

ఒకో మెట్టే పైకి పాకుతోందనుకుంటూన్న జీవితం, ఒకో మెట్టే దిగజారుతోందేమోననే అనుమానం కలిగింది. ఈ సాయంత్రం లలిత ధోరణి చూస్తే ఆమె ఈ వారం, పదిరోజుల్లోనూ చాలా దూరమైందని

పించింది. ఒకానొక అమూల్య రత్నం దొరికినట్టే దొరికి, చేయిజారి మహా ప్రవాహంలో జారిపడిపోయినంత బాధ కలిగింది...లలిత లేకుంటే సాహిత్యకళ తనలో చాలావరకు దెబ్బ తింటుంది; ఒకవేళ యీ కళంతా ఎండిపోయి, మోడై తానొక్కడే మిగిలినా ఆశ్చర్యపడాల్సింది లేదు. ఎందుకంటే తల్లిపడే కష్టాల్ని చూసి, ఆమెనుంచి పొందిన ఆవేశంతో ఎలాటి కష్టాలైనా తాను అనుభవించగలిగాడో, అదేవిధంగా లలితను చూసి ఆమె మాటల మాధుర్యంతో ఆవేశాన్ని పొంది, సాహిత్య సృష్టి చేయగలిగాడు. తల్లి తనకు దూరమైన నాడు కష్టాల్ని భరించే శక్తి కూడా దూరమౌతుంది; అదేవిధంగా లలిత తనకు దూరమైన నాడు తన కౌశలమంతా తనను విడనాడి, తనను తనుగా, కొరగానివానిగా మాత్రమే మిగులుస్తుంది.

తనంటే ప్రాణాల్నయినా అర్పించేందుకు సంసిద్ధతను చూపిన లలిత దూరదూరంగా జరగటం ఎందుకనో తెలియటంలేదు. ఆ కారణం ఏదైనప్పటికీ, తెలుసుకో గలిగినప్పటికీ, సమర్థించుకునే శక్తి తనకు లేదు. అసలు ఇంతమార్పు ఎందుకొచ్చింది? ధనికుల మనస్తత్వంలో కలిగే విచిత్రం లాటిది, అర్థంలేని వారి అనుగ్రహ ఆగ్రహాల్లాటివే ఐవుంటదా? యీ కారణాన్ని తను ఏవిధంగానూ నమ్మలేకుండా ఉన్నాడు. ఎందుకంటే లలిత ధనికురాలైనప్పటికీ, సామాన్య మానవుల్లోని బలహీనతల్ని తేలిగ్గా జయించగలదు; ఆమెకు ఆ విచక్షణాజ్ఞానమూ, ఇంగితజ్ఞానమూ ఉన్నవి. అంత తేలిగ్గా మారిందంటే బలవత్తరమైన కారణాలే ఉండి వుండాలి. అవి ఏమైవుంటవో ఎంత ఆలోచించినా అంతు చిక్కటం లేదు. తెలిసివుండీ తాను చేసిన నేర మేమీ లేదు. తెలియక చేసిందేమన్నా వుంటే, ఆ సంగతి లలితే ఏదోవిధంగా తెలియచెప్పాలి. ఆలోచనకన్న వేచి ఉంటమే అత్యుత్తమ మార్గం.

భారమైన మనస్సుతో, చెప్పలేని దిగులుతో బాధపడుతూనే ఆ రాత్రి గడిపాడు.

20

కాలం నడుస్తోంది. కాలంతోపాటే లలిత కూడా దూరానికి నడుస్తూన్న సూచనలు కనిపిస్తూన్నవి. ఇప్పుడామె ట్యూషన్ కు రావటం లేదు;

భావుకున్నాననీ చెప్పలేదు. కారణం అడిగే అవకాశాలు ఉండటంలేదు. ఏం జరిగిందో, దేని ఫలితంగా లలిత తనను విడనాడిందో అర్థం కావటం లేదు. ఇదివరకల్లే ఈమెను తనకేమీ సంబంధంలేని వ్యక్తిగా భావించి, సరిపెట్టుకునే మనోధైర్యం తనకు లేదు.

లలిత ఏ విధంగా తనకు పరాయి వ్యక్తి అవుతుంది? తనలోని కళాకారునికి ప్రోత్సాహమిచ్చి, అత్యున్నత శిఖరాలు ఎక్కించింది. తన ప్రతిభ అంటూ వుంటే దాన్ని పైకి లాగింది. తననూ, విశేషించి తన తల్లినీ మానవులుగా స్వీకరించి, గౌరవించింది. తను చావు బతుకుల మధ్య వుంటే మృత్యువును ఎదిర్చి విజయం సాధించి పెట్టింది. ఈ పున ర్జన్మను ప్రసాదించగలిగిన లలిత ఆత్మీయురాలుగా కాక, పరాయిదవ గలదా?

అందుకే తీరని ఆందోళన. అసంతృప్తితో గిలగిలా కొట్టుకునే మనోవ్యథ. తాను చేయని, చేయలేని నేరాలూ, అపచారాలూ ఊహించు కున్నాడు: తానామె మనస్సును కష్టపెట్టి వున్నట్లయితే, అందుకు మన్నించమని అడిగేందుకు వెనుకాడడు—పోరాడి సాధించుకోలేనిది అర్థించి సాధించుకోవాలి కనుక, అంతేకాక లలిత ఎదుట తాను చాలా అల్పునివలె నేవిపోయే స్థితిలో ఉండటంవల్ల, కించపడాల్సిందేమీ లేదు. ఐతే-ఆ అవకాశం కూడా రావటంలేదు. తాను క్షమార్పణలను అర్పిస్తే ఆమె కరిగిపోయి, క్షమించగలదు. లేకంటే ఇదివరకు ఆమె చూపిన అభి మానం తాలూకు ఛాయలే చాలు.

పద్మనాథం గారింట్లో కలుసుకో గలుగుతూన్నప్పటికీ ఏవన్నా పుస్తకాలు ఇచ్చి పుచ్చుకోవటమే కాని, చివరకు సాహిత్య చర్చలు కూడా జరగటంలేదు. ఇదివరకు ట్యూషన్‌కు వెళ్ళటమంటే ఎంతో ఉత్సాహంగా ఉండేది; ఇప్పుడు ప్రాణసంకటంగా వుంది. ఈ బాధ్యత తనకు తలకు మించిందిగా, వెగటుగా తయారైంది. ఎందుకంటే-రోజు రోజుకూ వర్షకాల మేఘంవలె మనస్సు బరువెక్కుతూనే వుంది. ఏనాటి కన్నా వర్షించి తేలికవక పోతుందా అన్న ఆశ కూడా లేనట్లయితే, తను బతకటం కూడా చాలా అనవసర మనిపించేది.

లలిత చాలా ముభావంగా వుంటోంది. పద్మనాథం గారింట్లో ఇది వరకువలె తను సన్నిహితుడుగా ఉండలేకపోతున్నాడు. ఏదో పరాయి

ఇంటికి, కేవలం వ్యాపారరీత్యా వెళ్ళి వస్తున్నట్లు వుంటోంది. తనంటే ఇంట్లోవాళ్ళు ఇదివరకట్లే చెవి కోసుకోవటం లేదు. మొదటి నుంచీ ఇలా వున్నా బాధ వుండేది కాదు. మిగతా వ్యక్తులందరి విషయం వేరు. లలిత విషయం వేరూను. తనను ఆపాదమస్తకం అర్థం చేసుకున్న వ్యక్తులంటూ వుంటే, తల్లి తరువాత యీ లలితే!

కాని, లలిత కూడా తనను విడనాడిన చిహ్నాలు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నవి. ఈ ప్రణయాల మీద తనకు నమ్మకం లేదు; అవి లేకున్నా తను మాతాళుడు అవడు. కాని, లలితకూ, తనకూ మధ్య పెరిగిన పవిత్రమైన స్నేహం, మాతాస్తుగా తుంచివేయబడింది. మధ్యలో ఏర్పడిన యీ అగాధాన్ని చూస్తుంటే కళ్ళు తిరిగిపోతున్నై. ప్రపంచంలో వున్న ప్రక్రియ ఏదైనాసరే, ఈ స్నేహాన్ని తిరిగి కలపగలుగుతే తాను ఎన్ని అవస్థలు పడైనా దాన్ని సాధించి తీరుతాడు.

కాలమే తనకొక మార్గం చూపించి ఉండాల్సింది; కాని-తనపట్ల కాలానికి కూడా దయలేదు. కేవలం తను దుఃఖపడేందుకే నన్నట్లుగా కాలం ఏర్పడి, దొర్లుతోందేమో ననిపిస్తోంది. తన చేతుల్లో లేనిదానికోసం వ్యథపడి ప్రయోజనం లేదు. అందుకనే రెండు చేతులూ నెత్తిన పెట్టుకొని, తనలో తానే కుమిలిపోసాగాడు.

మనుషుల తత్వాలన్నీ ఇలాగే ఉంటవనుకొని సరిపెట్టుకోవటం ఆత్మవంచనే అవుతుంది. ఇది నిజమైతే, ఒకప్పుడు తాను లలితను మిగతా మానవుల నుంచి విడదీసి దేవత్వాన్ని ఆపాదించగలిగాడు కదా! మరి ఆ లలితే యిప్పుడు వేరు విధంగా ఎందుకు కనిపించాలి?

—ఒకొక్కొక్కప్పుడు తాను వెర్రిలో పడిపోతున్నాననే భావన కలిగి, ఆ మత్తునుంచి విదిలించుకొని బైట పడేందుకు ప్రయత్నం చేస్తూంటాడు. తన పిచ్చికాని, తన బుర్ర తీవ్రంగా పనిచేయగలదని ఏదో కొత్త కొత్త లోకాల్ని నిర్మించుకొని, గాలి మేడలకు రంగులు దిద్దుకున్నాడే కాని, జీవితానికీ, ఊహాలకూ నిజంగా వుండవలసిన దూరం తగ్గుతుందని భ్రమపడటం, ఎంత అవివేకం! ఎవరెల్లా పోతేనేం, తనకు అమ్మ వుంది కదా! ఈ ప్రపంచం తనపట్ల ఎంత క్రూరంగా ప్రవర్తించినా, తనను అమ్మ నుంచి దూరం చేయలేదు.

అమ్మ గుర్తుకురాగానే తన బతుక్కు వున్న అర్థం, ఆదర్శం—

లలిత మెచ్చుకున్న ఆదర్శం!—కొత్త బలాన్ని చేకూరుస్తుంది. ఔను— తను ఏమరి వుండటంవల్ల, లలిత ప్రవర్తన కూడా ఒక కొత్త సమస్యను తెచ్చి పెట్టటంవల్ల, ఇదివరకల్లే మాటిమాటికీ అమ్మను జ్ఞాపకం చేసుకో లేకపోతున్నాడు. ఆమె కనుక గుర్తు వుంటే, మిగతావన్నీ సూర్యుని ముందున్న విద్యుద్దీపాలు గాక, మరేమిటి?

ఈ మధ్య రచనలు మానేశాడు. ఒకపక్క ఉద్యోగాల కోసం ప్రయత్నాలు చేస్తూనే వున్నాడు. తను పెట్టిన దరఖాస్తులన్నీ ఏమవుతూ న్నవో, ఇంటర్‌వ్యూలకుకూడా పిలుపు రావటం లేదు. పెరిగి పెద్దవుతున్న కొద్దీ ప్రపంచం ఎంత ఘోరంగా వుందో తెలుసుకోవటమే అవుతోం దేమో ?

ఇలా ఉంటూండగా ఒకనాటి సాయంత్రం తన అదృష్టదేవత, ఒక ఉత్తరం రూపంలో గది గుమ్మందగ్గిర తన రాకకోసం ఎదురుచూస్తోంది. ఒకానొక వారపత్రికా కార్యాలయంలో సహాయ సంపాదకుని ఉద్యోగం ఇవ్వగలమనీ, నెలకు అరవై రూపాయల జీతానికి సమ్మతిస్తే వెంటనే రావలసిందనీ వుంది. ఎక్కువ ఆలోచన లేకుండానే, ఈ ఉద్యోగం వచ్చినందుకు ఆనందపడ్డాడు. రాత్రయింది కాని, లేకుంటే ఇప్పటి కిప్పుడే పరుగెత్తుకొని వెళ్ళేవాడు.

ఆ సంతోషంలో అన్నంకూడా సయించలేదు. ఎన్ని ఊహాలు! ఇకేమీ భయంలేదు-అమ్మను తెచ్చుకొని, తాను మరో కొత్త ప్రపంచాన్ని సృష్టించుకోగలడు! తనూ ఒక ప్రయోజకుడైనట్లుగా రుజూ చేసుకో గలడు. ఆమె ఋణం తీర్చుగలిగే అవకాశం చిక్కింది...!

—కాని, ఈ ఉద్యోగం తనకూ, లలితకూ మరింత దూరాన్ని ఏర్పరు స్తుంది. ఐతేనేం—అదే మంచిది. ఏ కారణంగా, ఎందుకోసం లలిత తన జీవితంలో ఎదురైందో, ఏ కారణంగా విడిపడుతోందో తనకే అర్థం కాని స్థితిలో వుంది. ఒక విధంగా ప్రియబాంధవి ఐంది; మరో విధంగా తనకు పిచ్చెక్కించి వదిలేసింది. కాదు—తనను అగౌరవపరచి, మాట వరస కన్నా మన్నించ మనలేదు కదా!

పోనీ—ప్రపంచంలో తనకు అందని వాటన్నిటినీ పోనీ-తనకు తల్లి మిగిలింది; ఆ తల్లిని పోషించి సుఖపెట్టగలిగే శక్తి మిగిలింది. అదే పది వేలు. ఇక చదువా, ఏం చేసుకోను? తనకూ ఆసక్తి సన్నగిల్లింది. ధన

మంటే మొహం వాచిపోయి వున్నాడు; ఆ ధనం కొనగలిగిన అనేక సౌఖ్యాలకు నోటిలో ఊటలూరించుకుంటూ నిస్సహాయునివలె ఖేదపడుతున్నాడు. ఎవర్ని నమ్ముకొని ఏం బావుకోగలడు? ఇప్పుడు తన స్వశక్తి మీదనే నిలబడగలడు. ఇక చదువు అనవసరం; ఎక్స్‌పెరిమెంట్లకు కాలం కాదిది—ముందుకు దూకేందుకే.

ఈ ఉద్యోగం వల్ల తనకు మనశ్శాంతి ఉండగలదు. పనిలో నిమగ్నుడై ఉంటాడు. కనుక, ఇతరుల్ని గూర్చిన ఆలోచనలతో సతమతమవక్కర్లేదు. లలితకు మరింత దూరమౌతాడు. కనుక, తానే ఆమెను విడనాడి, క్రమంగా స్మృతిపథంనుంచి పారద్రోలగలడు. మాతృసేవలో కాలం గడుస్తూంటుంది కనుక బాధ వుండదు.

ఈ సంగతి తల్లికి చెప్పటమా, మానటమా అని చాలాసేపు ఆలోచించాడు. ఆమెకు చెప్పందే ఆమె పని మానేసి రాదు. కాని, చెపితే ఏళ్ళ తరబడి చమటోడ్చిన తన కష్టమంతా పాడైందని బాధపడుతుందేమో? తాను చేసే పని చాలా తెలివైనదీ, ఉపయోగకారీ ఐనా ఇప్పటికీ అమ్మకు అర్థమవదు. ఏడుస్తూ కూర్చున్నదంటే తన హృదయం ఛిన్నాభిన్నమౌతుంది. సమయం చూసి చెప్పాల్సిందే కాని, వెంటనే మాత్రం కాదు.

తాను చదువు మాని ఉద్యోగం సంపాయించి తల్లిని సుఖపెట్టే ప్రయత్నంలో వున్నానని చెప్పినప్పుడు లలిత ఎంతో మెచ్చుకుంది. ఇక ఇప్పుడది సాధించే అవకాశం లభించింది. ఈ సంగతి లలితకు చెప్పటం తన కనీస బాధ్యత. ఆమె ఏమన్నా అనుకోనీ, చెప్పి తీరవలసిందే. పద్మనాభం గారింట్లో ట్యూషన్ ఇక ఎలాగూ కుదరదు. అక్కడ ఈ సంగతి చెపుతాడు; కాని, లలితకు ప్రత్యేకంగా చెప్పాలి. ఎటూ తెగతెంపులు చేసుకోబోతున్నాడు తను.

ఇన్నాళ్ళూ జీవితం తనను పిండింది; ఇప్పుడు జీవితాన్ని తను పిండుకోవాలి. ఈ సారమే ధనరూపాన తనకు లభ్యమై, తననూ తల్లినీ సుఖపెట్ట గలుగుతే అదే పదివేలు... ఈ రకం ఆలోచనలతో మగత నిద్రలోనే సూర్యోదయానికి ఎదురుచూడసాగాడు.

జల్లుపడుతూన్నా లెక్కచేయకుండానే ఆత్రుతతో పత్రికా కార్యాలయానికి చేరాడు. ఎనిమిది గంటలైనా తలుపులింకా తెరువబడలేదు. తన తొందర తనకలా అనిపిస్తోంది కాని, మరేమీకాదని అర్థం చేసు

తున్నాడు. కాలుకాలిన పిల్లిల్లే, కాలం గడిపేందుకు అటూ ఇటూ తిరగ
సాగాడు. సన్నని వానతుపర ప్రాణానికి హాయిగా వుంది; అంతకన్న తన
జీవితంలో కలగబోయే మార్పు, ఆ కొత్త జీవితంలోని సుఖాలు, అమ్మ
నవ్వుతూ తనకు నిద్ర రాకుంటే ఆమె చిచ్చికొట్టడం మొదలైనవన్నీ
ఊహించుకోవటం వల్ల, ఈ హాయి రెండింతలై, గాలిలో తేలుతూన్నట్లని
పించింది.

పదిగంటలయ్యాక కాని కార్యాలయంలోకి ఒక్కొక్కరే
రావటం జరగలేదు. పదకొండింటికి సంపాదకుడొచ్చాడు. ఆయన్ను
చూడగానే తనకు కాస్త వొణికినది. తన జీవిత సర్వస్వమూ ఆయన
చేతుల్లో వున్నదనిపించింది. ఇంతకుముందు ముక్కూ మొహం ఎరుగని
వ్యక్తి ఎదుట భయపడిపోవటం చిత్రమే. కాని, తన జీవిత విధానమే అలా
తయారైంది.

సంపాదకుడు పైకి కనిపించేటంత కరుకు మనిషి కాదు. చాలా
నెమ్మదస్తుడు: మంచి మర్యాదలున్నవి. ఆయనకూడా తనలాగే ఉద్యోగం
చేసుకుంటున్నాడు; తనతో దయగా మాట్లాడాడు. కార్యాలయంలోని
కష్టసుఖాల్ని వివరించాడు.

—అవసరమైతే రాత్రింబగళ్లు పనిచేయాల్సి వుంటుంది. ఆలోచించే
వ్యవధి ఉండదు కనుక, పదజాలాల్ని ప్రయోగించి రాసుకొని పోవాలి.
పత్రిక సకాలంలో వెలువడటం అతి ముఖ్యం కనుక. భూమ్యాకాశాల్ని
ఏకం చేసయినా సరే, ఏదో విధంగా పత్రికను బైట పడెయ్యాలి. కష్టం,
సుఖం అనే పదాల్ని గూర్చిన తలపులే పనికిరావు—తలొంచుకొని పని
చేయుటమే ముఖ్యం. ఇవంతా ఆలోచించుకొని మరీ దిగమన్నాడాయన;
తీరా ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాక, నెల తిరక్కుండానే మానుకోవటం
మంచిది కాదన్నాడు.

ఆ చెప్పే ధోరణి చూస్తే, గానుగ ఎద్దుల సామెత గుర్తొచ్చింది
తనకు; తనుకూడా జంతువే ఐతే యీ వెధవ ఆలోచనలు ఉండేవి కావు
కదా! ఒక విధంగా మేధస్సును గర్వించే మానవునికన్న, మెదడు లేని
జంతుజాలమే సుఖపడుతోందేమో ననిపిస్తోంది...యీ వెట్టి చాకిరితో
కళాకారుడు నశించి, వాడిస్థానే కార్మికుడు తయారవుతాడనేది నిస్సం
దేహం. ఐతే-కళాకారుడు తనను జీవింపనిచ్చి, సుఖపెట్టేందుకు సంసిద్ధుడు

కాదు; ఇక ఆ కార్మికుణ్ని నమ్ముకోక తప్పదు. పని ఎంత కష్టమైనప్పటికీ తాని ఉద్యోగాన్ని స్వీకరించేందుకు వెనక ముందుల ఆలోచనే అవసరం లేదు. కష్టతరమైన పనే తనకిప్పుడు కావాల్సింది. మనస్సు పరిపరి విధాల పోకుండా, గురుతర బాధ్యతలే తనను తొక్కివుంచాలి. ఇందువల్ల తాను ఆశించిన మనశ్శాంతి కూడా లభ్యమౌతుంది.

ఇదివర కతను ఎందుకు మానుకున్నాడో తెలుసుకోవాలని వుంది తనకు. కాని, అడుగుతే ఆయన ఏమనుకుంటాడోనని ఊరుకున్నాడు. ఆయన మాటలు తనను బెదర కొట్టేందుకు మాదిరిగా, దాపరికం లేకుండా చెప్పినవిగానూ, ఆకర్షణీయంగానూ తోచినవి. ఆయన చెప్పిన మాటలన్నిటికీ సరేనని ఒప్పుకున్నాడు. సంపాదకుడు శర్మగారుకూడా చాలా సంతోషించాడు.

"అంత్య నిష్ఠూరంకన్నా ఆది నిష్ఠూరమే మేలు. మీరు చాలా చిన్నవారు; ప్రపంచానుభవం తక్కువ కనుక నేను చెప్పాల్సిన మాటలన్నీ చెప్పాను...ఇదివరకటతను ఈ ఉద్యోగంకన్న వ్యవసాయం చేసుకోవటం మేలని వాళ్ళ వూరు వెళ్ళిపోయ్యాడు—" అన్నాడాయన.

ఏమో—తనకూ కొద్ది కాలానికే అలా అనిపించవచ్చు. కాని—ఎక్కడ, ఎట్లా వ్యవసాయం చేస్తాడు తను? తనకు పొలం ఏది? వ్యవసాయానికి తను ఉపయోగపడాలంటే, నోరులేని పశువుల కూడు తీసేసి, నాగలి మెడమీద వేసుకోవాలి...దానికన్న యీ ఉద్యోగమే వేయిరెట్లు మేలనిపించింది.

తనకు మరి గతిలేదు, కనుక ఎంత కష్ట నిష్ఠూరాన్నయినా భరించి పడి వుంటాడు. ఇంకా పనిలో ప్రవేశించక ముందే, దాన్ని గూర్చిన వింత ఆలోచనలకు అర్థం ఉండదు. అందుకని శర్మగారు చెప్పే వాటన్నిటికీ తను బుర్ర ఊపాడు.

చివరకు ఆయన కూడా చాలా సంతోషించాడు. ఇదివరకు యీ వారపత్రికలోనే తన కథలు చాలా అచ్చయినవి. ఆ అభిమానంతోనే ముందుగా తనను పిలిచారు.

"సరే పనిలో ప్రవేశించండి. మిమ్ము స్థిరపరిచానని యజమానికి చెప్పి వస్తాను—" అని ఆయన కిందికి వెళ్ళాడు.

ఈ ప్రవాహంలో తనకూ వొక ఆధారం వుంది. ఇది తనకు

స్వర్గానికి నిచ్చెన అవకాశంపోవుగాక, కనీసం బతికించగలుగుతుంది. అంతే కన్న ప్రస్తుతానికి కోరదగింది మాత్రమేమిటి?...తానీ విషయాన్ని తనకు ఆత్మీయులనుకున్నవారికి ఈనాడే చెప్పి రావాలి. తల్లికి కాదు—పద్మనాభంగారింట్లోనూ ముఖ్యంగా లలితకూ, కాలేజిలో తనంటే ఎంతో అభిమానం చూపే యిద్దరు-ముగ్గురు ప్రొఫెసర్లకూ చెప్పాలి. మర్నాటి నుంచీ పనిలోకి వస్తే బాగుంటుందనిపించింది. కాని, మొదటి రోజునే సెలవు అడగటంతో శర్మగారు ఏమన్నా అనుకుంటారేమోనని భయం వేసింది. అదీగాక-ఆయన అన్న పనిలోని ఆ కష్టం ఏమిటో ఇప్పుడే, ఇక్కడే అనుభవపూర్వకంగా కొంతవరకన్నా తెలుసుకోవచ్చు.

శర్మగారు తిరిగి రాగానే, మూడు రాజకీయ వ్యాసాలు యిచ్చి, వాటిని తెలుగు చేయమన్నాడు. తనకు వేరే టేబిలూ, కాగితాల కట్టలూను...ముందా రచనల్ని చదివాడు. తేలిగ్గా అర్థం అవుతున్నవి కాని, చాలా తలనెప్పిగా వున్నవి. ఐతే-వీటిని చదివేవాళ్లు ఉండి ఉండాలి. వాళ్ళ కోసమే యీ చాకిరి అంతా!

అనువదించసాగాడు. ఇంతకు ముందు యీ అలవాటు లేకుండటం వల్ల, కలం చకచకా సాగటం లేదు. మధ్య మధ్య వచ్చే రాజకీయ పదాల తాలూకు తెలుగు బాధాకరంగా వుంది; దానికి వేరే శబ్దరత్నాకరం వుంది; దాంట్లో చూసి రాయసాగాడు.

మధ్యాహ్నం కాఫీ హోటల్లో మెక్కి, మొత్తం మీద ఆ మూడు వ్యాసాల్నీ రాసిచ్చాడు. శర్మగారు అక్కడక్కడ చూసి, నవ్వి, కంపోజుకు పంపేశాడు. ముఖ కళను బట్టి చూస్తే ఆయన తన పనికి తృప్తి పడినట్లే తోచింది.

సాయంత్రం ఆరింటికి బైట పడ్డాడు. అలవాటు లేనిపని చేసినందు వల్ల వేళ్ళన్నీ నెప్పి పెడుతున్నవి. దగ్గిర హోటల్లో చపాతీలు తిని, పాలు తాగి గదికి జేరాడు. పడుకున్న తర్వాత, ఈ సువార్తను జేరవేయ వలసిన వ్యక్తులు మళ్లీ జ్ఞాపకం వచ్చారు. ఇది అసమయం; అదీ గాక, తనకు తిరిగే ఓపికా లేదు. రేపు కూడా కుదరదు. ఎల్లుండి ఆదివారం కనుక, బహుశా సెలవు వుంటుంది. ఆరోజు ఒకసారి ఊరంతా చుట్టి రావచ్చునని సమాధానపరుచుకున్నాడు.

నడుం వాల్చాక, అలసిన శరీరాన్ని నిద్రపోనీకుండా మెదడు పెద్ద

తిరుగుబాటు చేస్తోంది. యాంత్రికమైన జీవితానికీ, బానిస బతుక్కీ సిద్ధ
మయ్యావని దూషించింది తనను. నిజమే—తన ప్రతిభ ఏముంది? ఏదో
అనువాదం, అదీ సాహిత్యమన్నా కాదు—చెత్తను, చెత్తగానే రాయ
వలసిన ఖర్మ పట్టింది. కళాకారుని పీక నొక్కేశాడు తను. తనేమిటి—
తన స్థితిలో ఎంతమంది యీ విధంగా కుమిలిపోతున్నారో?

అంతరాత్మలు చెప్పే విషయాల్ని ఆచరణలో పెట్టటం గొప్ప విష
యమే అవుగాక; ఆత్మ తృప్తికి అవకాశం ఉండుగాక... కాని, ప్రపం
చంలో ఆత్మలకే ప్రాధాన్యత వుంటే, లోకం ఇంకో రూపంలో వుండేది.
తను సామాన్య మానవుడు. తన హక్కులనేవి ఏమన్నా వుంటే, వాటిని
సాధించుకునే పరికరాలు తనకు లేవు. కనుక. అవసరాలనేవే ఆత్మల
ప్రాధాన్యతను తగ్గిస్తున్నవి. ఇది కారణంగానే ప్రస్తుతానికి తన ఆత్మను
ఒక మూలకు నెట్టివేశాడు.

మర్నాటినుంచీ జీవిత విధానంలో మార్పు తెచ్చుకున్నాడు. ఇది
వరకులాగే పొద్దున్నే అన్నం వొండుకోవటం, తిని బయలుదేరటమూను.
అయితే-కాలేజికి బదులు ఆఫీసుకు వెళ్తున్నాడు. తన కోసం ఎదురు చూసే
ప్రూఫుల కట్టలూ, అనువాదం కోసమై కాచుకుంటే అచ్చు కాగితాలూ
సిద్ధంగా ఉంటవి. శర్మగారు చెప్పినట్లు ఆలోచనారహితంగా బుర్ర వంచు
కొని పని చేయటమే తనకు మిగిలింది.

రెండు రోజులు గడిచేటప్పటికి పని కొంత అలవాటయింది. పనిలో
ఉత్సాహం లేకపోయినా: బాధ్యత, అవసరం తనను ముందుకు తోస్తూ
న్నవి. ఏదో వొక బలవత్తర శక్తి, వెనుక ఉండకుండా మానవుడు కదల
లేడేమో?

తానేదో నీచకార్యం, మనసుకు కష్టం కలిగించేది-తనకు చాలా
అయిష్టమైంది చేస్తున్నాననే బాధ వుంది. కాని, ప్రపంచంలోని నీచ
కార్యాలను లెక్క చూసుకుంటూ కూర్చుంటే అసలు బతుకులే సాగవు;
ప్రపంచ విధానమే తారుమారవుతుంది. మిగతా వాటితో పోలిస్తే, తన
ఈ బతుకు అంత అధ్వాన్నం కాదు. చేసే పనినిబట్టి కాకుండా, దాని ఫలి
తాన్నిబట్టి ఉన్నత నీచాల అంచనాలుంటే, తాను సాధించగలిగే ఆదర్శాన్ని
దృష్టిలో పెట్టుకుంటే, తన ఉద్యోగంలోని నైచ్యం ఒక లెక్కలోదే

కాదు. ఐనా, ఈ తర్జన భర్జనలకు తనకు తీరికెక్కడ? ఏది న్యాయమో తెలియకనా, ఇన్ని అన్యాయాలు ప్రపంచంలో జరుగుతోంది?

ఆదివారం ఉదయం కూడా పని వుండటంవల్ల, మధ్యాహ్నానికి కాని తీరుబడి కాలేదు. సరాసరి అమ్మను చూడబొయ్యాడు.

"నాయనా! బాగా చదువుకుంటున్నావా? ఎక్కువ శ్రమ పడొద్దు. మనిషివి నలిగినట్లు కనిపిస్తున్నావ్!" అందామె.

తనింకా చదువుకుంటున్నాడనే అనుకుంటోంది. కాదని చెపితే, ఆమె చాలా కష్టపడుతుంది. ఇక నలగటం—తను నిజంగా నలగటమనేది మూడు రోజులకు ముందే ఆరంభమైంది. కాని, జీవితమంతా నలుగుతూన్న తనమీద తనకు లేని జాలి, ఈ పిచ్చితల్లి తనమీద చూపుతుంది; అందుకే తల్లి ఎదుట నిలబడినప్పుడు తను అల్పుడవుతాడు. ఆమె మాటల మాధుర్యం కుంగదీస్తుంది.

"అమ్మా! నీవు కూడా చాలా అలసిపోయినట్లున్నావ్, వొంట్లో బాగోవటం లేదా?" అన్నాడు.

"బాగానే వుంది—" అందామె. "ఈమధ్య ఒకరోజు తలనెప్పీ, జ్వరం వచ్చాయి. ఇప్పుడు కాస్త నయమే."

అమ్మ మనిషా అనిపించింది. ఏదో మహత్తర శక్తి ఆమెలో ప్రవేశించి, ఈ బండ చాకిరీ చేయిస్తోంది. ఆ శక్తికి కారకుడు తనే నేమో?

"ఆరోగ్యాన్ని సరిగా కాపాడుకోవే అమ్మా! ఏమిటో—నిన్ను చూస్తుంటే నాకు దిగులుగా వుంటుంది" అన్నాడు తను.

"పిచ్చి తండ్రి కదరా!" అందామె తల నిమురుతూ. "దిగులెందుకు? శరీరంలోవున్న ప్రాణ ఖర్చయేందుకే కదా? రేపు నువ్వు పెద్ద ఉద్యోగం చేసిననాడు, సుఖపడేందుకే రోజులుండవా? ... అన్నట్లు లలితమ్మ బాగుందా? ఒకసారి నీ దగ్గరికొచ్చి, ఆమెను చూడాలని వుందిరా."

గతుక్కుమన్నాడు తను. లలిత రోజూ తన గదికి రాకపోకలు సాగిస్తోందని అమ్మ అనుకుంటోందేమో? ఆమె దృష్టిలో ఇది తప్పుగాక పోవచ్చు, లేదా-తామిద్దరి మధ్యావున్న స్నేహానికి వేరొక స్పష్టమైన రూపునిచ్చి నమ్మి ఉండొచ్చు. ఐతే-అదంతా నిజం కాదనీ, ఏదో తను చావు బతుకుల మధ్య వేళ్ళాడుతూవుంటే ఆమె సానుభూతి చూపేటంత వరకే తమ స్నేహమనీ చెప్పాలనుకున్నాడు. కాని, ఈ విషయం మీద

వాదించటం, అమ్మను నొప్పించటం ఇష్టంలేదు. ఆ గాథంతా తవ్వి, తనను తాను గాయపరుచుకుంటూ, అమ్మ ఊహాల్లో పొందే విచిత్రానుభూతిని పాడుచేయటం అనవసరం. అందువల్ల అయేదీ లేదు. పోనీ, లలిత ఇప్పుడు తనకు దూర దూరంగా వుంటోందనీ, ముభావంగా ప్రవర్తిస్తోందనీ, మరీ తానీ ఉద్యోగంలో జేరాక మరింత దూరమౌతోందనీ చెపితే, లలితను గూర్చిన తలపులే ఉభయులకూ ఉండకుండా అంతరించే ప్రయత్నాలు జరుగుతవి. ఈ సంగతుల్ని, తనకు తానే సమాధానపరుచుకోలేని స్థితిలో, తల్లికి ఏమని, ఎట్లా చెప్పగలడు? అందులోనూ తనకులాగే-లలిత, తల్లికి కూడా ఒక సమస్యగానే తయారైన స్థితి! అందుకనే మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

బహుశా తాను సిగ్గుపడి ఏమీ మాట్లాడటం లేదని అమ్మ అనుకొని వుండాలి—"పిచ్చినాన్నా!" అని తల నిమిరి, కళ్ళు మూసుకొంది.

"సరే-వొస్తానమ్మా—" అంటూ, ఆమె తలపుల్ని ఆమెకే వదలి మెల్లిగా బైట పడ్డాడు తను.

తను సాధించగలిగింది లలిత అనురాగం కాదు; ఉద్యోగం అంటే అమ్మకు ఎంతో అసంతృప్తి కలుగుతుంది; చదువు పాడుచేసినందుకు చాలా నొచ్చుకుంటుంది. ఏనాటికైనా యీ సంగతులన్నీ ఆమెకు తెలుస్తని; తెలియకుండా దాచటం, ఆమెకు ద్రోహం చేయుటమే అవుతుంది. ఎంత త్వరగా వీలైతే అంత త్వరగా ఆమెకు సంజాయిషీలతో సహా మనసు విప్పి మాట్లాడాల్సిన బాధ్యత తనకు వుంది.

తరువాత ప్రొఫెసర్ల ఇంటికి వెళ్ళి, తాను చదువు మానేస్తున్నట్లు చెప్పాడు. ఒకాయన చాలా ఆశ్చర్యపడి, "ఎందుకని?" అని అడిగాడు. తను అసలు కారణాన్ని దాచేసి, ఏవేవో కుంటి గుడ్డి సాకుల్ని చెప్పాడు; అవి ఒక దాని కొకటి అతకలేదు.

"నీకు డబ్బుకు ఇబ్బందైతే నేను సర్దుతాను. బాగా చదివే కుర్రాడు చదువు మానటం కాలేజికే నష్టం!" అన్నాడాయన.

తన యీ దీనావస్థలో దయ చూపేవారు కూడా ప్రపంచంలో ఉన్నారు. కాని, ఆ దయను స్వీకరించటమే కాని, కృతజ్ఞతతో దాన్ని తీర్చటం తన చేతకాదు. అందుకనే ఇలాటి వ్యక్తులు ఎదురైనప్పుడు, తను వొణికిపోతాడు. భరించలేని ఆశక్తతతో పారిపోతాడు.

కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమైంది తనకు. కఠినమైన పదాలు ఎంత గాయ పరుస్తవో, ఒక్కొక్కప్పుడు దయాపూరితమైన మాటలు కూడా అంత గాయపరుస్తాయంట వేమో?

"అదేం కాదండీ..." అని, ఇంకా మాట్లాడబోతే ఏడవాల్సి వస్తుందని గబగబా బైటికి నడిచాడు.

తను తన కాళ్ళమీద నిలబడాలి. ఎవ్వరి సహాయమూ అక్కర్లేదు. ఆ స్వేచ్ఛను సాధించి, నిలబెట్టుకునేందుకు తను విశ్వప్రయత్నం చేయాలి. అందుకనే తను ఎప్పుడూ, ఎవర్నీ ఏదీ అర్థించలేదు. అంతేకాదు-దానంత ఉదిగా వచ్చేదాన్ని కూడా భరించలేదు. తనూ మానవుడు; తనకు పరువు మర్యాదలూ, కనీసం మానవుడిగా జీవించే హక్కు వుంది. దాన్ని రుజూ చేసుకునేందుకు తానిప్పుడు అవలంబించిన మార్గం ఉచితమైనదనే సంగతి మరింత స్పష్టంగా తెలుస్తోంది.

ఇక మిగిలింది పద్మనాభం గారింట్లో చెప్పటం. అక్కడికి జేరేప్పటికి ఆరున్నరయింది. పద్మనాభంగారూ, రమణమ్మగారూ పోర్టికోలో కూర్చొని వున్నారు. చిట్టి తోటలో ఆడుకుంటోంది. ఆ ప్రాంతాల్లో లలిత ఎక్కడన్నా కనిపిస్తుందేమోనని చప్పున ఒక్కసారి కలయ చూశాడు; ఆమె లేదని తేల్చుకో గలిగాడు.

వాళ్ళ దగ్గిరికి వెళ్ళి నమస్కరించాడు. పద్మనాభంగారు నవ్వు మొహంతో కుర్చీ చూపి "కూర్చోండి" అన్నాడు.

తను నిలబడే—"ఏంలేదు... నేనొక వారపత్రికలో ఉద్యోగం సంపాయించాను. చదువు కూడా మానేస్తున్నాను. ఇక ట్యూషన్‌కు రాలేనని చెప్పేందుకు వచ్చాను" అన్నాడు. తనన్న మాటలన్నీ చాలా వ్యాపార సంబంధంగానే ఉన్నవి. ఇదివరకు వలె ఆప్యాయత తనకు ఏనాడైతే యీ ఇంట్లో కరువైందో, ఆనాటినుంచే హృదయం మండి పడుతోంది; కయుకు దేలింది. అందుకనే పాఠం అప్పగించినట్లు, నిర్లిప్తంగా, నిర్లక్ష్యంగా మాట్లాడాడు.

పద్మనాభంగారికి వెంటనే అర్థంకాలేదు. రమణమ్మగారు ఆలోచిస్తోంది. ఇక తన బాధ్యత తీరింది కనుక, వెళ్ళిపోదామా అనుకుంటున్నాడు.

"కూర్చోండి..." అన్నారు పద్మనాభంగారు. విధిలేక కూర్చున్నాడు తను.

"మరో రెండు నెలల్లోనే పరీక్షలొస్తున్నవి కదా-ఇప్పుడు చదువు మానటమెందుకు?" అన్నాడాయన.

ప్రపంచంలో తనుచేసే ప్రతి పనికీ, ప్రతి వాడికీ సంజాయిషీ చెప్పుకోవల్సిందేనా? ఇలా చెప్పి, అందర్నీ తాను ఒప్పించగలడా? ఐతే - ఆయన చాలా సదుద్దేశ్యంతోనూ, తన మేలుకోరే వాడిలాగా అడిగాడు.

"ఏం లేదు...మా అమ్మ జబ్బు మనిషి. ఆమెను చూస్తూండాలి. దానికీ, చదువుకీ కూడదు" అన్నాడు తను.

ఈ జవాబు అతకలేదు. అదృష్టవశాత్తూ పద్మనాభంగారు కూడా సాగదీయలేదు.రమణమ్మగారు మాత్రం "ఉద్యోగం చేసుకుంటూ ట్యూషన్ చెప్పేందుకు వీలుండదా?" అని అడిగింది.

"ఒక్కొక్కప్పుడు ఆఫీస్‌నుంచి ఒచ్చేప్పటికే చీకటి పడుతూంటుంది. నాకూ ఇబ్బందీ, మీకూ ఇబ్బందీ." అని నీళ్ళు నమిలాడు తను.

ఇంతలో చిట్టి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. తన మీద అచంచలాను రాగాన్ని వర్షించిన యీ పిల్ల, తను ఎంతో ముద్దుగా, అభిమానంతో చదువు చెప్పిన ఈ చిట్టిని చూస్తే హృదయం ద్రవిస్తోంది. చిన్న పిల్లల్తో, వారి ముద్దులొలికే మాటల్తో, కల్మషాన్నెరుగని పసి హృదయాలతో తన్మయుడవగలడు తను...కానీ, తన చేతుల్లో ఏముందని—ఏ సుఖం తనకు దక్కింది కనుక?

"చిట్టీ! నేనిక ట్యూషన్‌కు రాను...జాగ్రత్తగా చదువుకో తల్లీ!" అన్నాడు తను.

ఆమె నివ్వెరపోయింది: క్షణంలో విషాద మేఘమేదో నిర్మలమైన ఆమె ముఖాన్ని అడ్డింది. ఆముదం తాగేప్పుడు పెట్టినట్లు మొహం పెట్టి "ఎందుకని మాష్టారూ? మీరు చెప్పినట్లే వింటాను. లెక్కలన్నీ చేస్తాను. అల్లరి చేయనుగా!" అందామె. తన మీద అలగటంవల్ల పారిపోతున్నాడనుకుందేమో? పెద్దలు పిల్లల్ని సముదాయించినట్లే, పిల్లలు పెద్దల్ని సముదాయించే పద్ధతిగా ఆమె భావించిందేమో?

"అదేం కాదమ్మా!...నేను ఉద్యోగంలో చేరాను" అన్నాడు.

ఒకపక్క కళ్ళు తడి అవుతున్నవి. ఈ పెద్దమనుషుల ఎదుట భోరున ఏడిస్తే, అసమర్థత, దైన్యావస్థ బైట పడిపోతుందేమోనని భయం. ఏడ్వకుంటే ఆ విచారమేఘం బరువు తననే కుంగతీసేటంత తీవ్రంగా వుంది.

"వొస్తానండీ...వొస్తాను...లలితక్కూడా చెపుదా మనుకున్నాను ...మీరన్నా చెప్పండి" అని నమస్కరించి, రెండడుగులు వేశాడు. పద్మనాభంగారి పిలుపు విని ఆగిపోయి వెనక్కు తిరిగాడు.

ఆయనే ముందుకు నడిచి, మూడు పదిరూపాయల కాగితాల్ని చేతికి అందించాడు!

ఈ సొమ్ము అక్రమమైనదనీ, తను స్వీకరించటం అన్యాయమనీ అని పించింది. నిజానికి జీతం కూడా, అందులోనూ ఈ పదిరోజులకూ, కాదు-ఇందులో మానుకున్న మూడు రోజులూ పోను, వారానికి ఏ మొహం పెట్టుకొని అడగగలడు? అడగకుండానే ఇచ్చినా ఎలా తీసుకోగలడు?

"వొద్దండీ...నాకేమీ ఇవ్వొద్దు," అన్నాడు.

"కాదు, వుంచండి...మీరేదో ట్యూషన్ చెప్పారని కూడా కాదు..." అని బలవంతాన ఆయనే జేబులో పెట్టాడు. తర్కాలతో లాభం లేదు. వాతావరణమంతా కేవలం తనను పిండి పిప్పిచేసి పారే సేదిగా వుంది. ఇక ఆ ప్రదేశంలో నిలవలేక, పెద్ద పెద్ద అంగలు వేసు కుంటూ గదికి జేరాడు.

ఈనాడు జరిగిన సంఘటనలన్నీ వరసాగ్గా జ్ఞాపకం చేసుకుం టూంటే, పెనుగాలిలో కొట్టుకునే ఎండుటాకల్లే హృదయం కొట్టుకో సాగింది. ప్రపంచంలో ఎంత క్రౌర్యం వుందో, అంత దయకూడా వుంది; ఎంత అన్యాయం-అక్రమం వుందో, అంత న్యాయమూ వుంది. ఎటొచ్చీ యీ రెండూ కలగా పులగంగా ఉండటంవల్ల, ఎక్కడ ఏది దొరుకు తుందో తెలియకుండా ఉంది. ఈ కలసిపోవటం కూడా బియ్యమూ, నల్లరాళ్ళవలె గాకుండా, పాలూ నీళ్ళవలె ఉండటంవల్ల...హంస పద్ధ తిని అనుసరిస్తేనే కాని విడదీయలేకుండా తయారైంది.

ముఖ్యంగా తను లలితకు చెప్పలేక పోయ్యాడు. మిగతా వాళ్ళ మాట ఒక ఎత్తూ, ఆమె మాట ఒక ఎత్తూను. ఆమె సలహా చెప్పింది; కాదు—తన ఆదర్శాన్ని హృదయపూర్వకంగా మెచ్చుకున్నది

కనుక, దాన్ని సాధించేందుకు చేసిన ఈ ప్రయత్నాన్ని తప్పకుండా ప్రోత్సాహపరిచేది. మిగతావాళ్ళకు తను అర్థంకాడు. అర్థమైన వ్యక్తికి చెప్పాలేక పోయినందుకు విచారం.

ఏమో——ఇప్పుడు ఆమెకూడా పూర్తిగా మారిపోయింది. వినీ విన నట్లు, పట్టించీ పట్టించుకోనట్లు వుంటుందేమో? ఆమె అనుభూతులు ఎలా వున్నప్పటికీ, తాను బాధ్యతగా భావించేది సఫలమవలేదు కదా!

ఆమె నిక బహుశా జీవితంలోనే కలుసుకోలేడు. ఈనాడు చివరి సారి కలుసుకొని ఉండవలసింది! అది పొసగలేదు. ఆమె తనకిక కనిపించ దనే ఆలోచన రాగానే శూలం గుచ్చుకున్నంత బాధకలిగింది...కాదు... ఎప్పుడన్నా, ఎక్కడన్నా కలుసుకుంటే మాత్రమేం? రోడ్డుమీద ఎదు రయ్యే అనేక ముఖాల్లో ఆమె ముఖం కూడా ఒకటవుతుంది. కొద్ది రోజుల్లో బహుశా ఆమెకు వివాహమై అత్తవారింటికి వెళ్ళి, లోకా చారంగా పిల్లల తల్లి అవుతుంది. తన చేయిజారి పొయ్యాక, ఆమె ఏమైతే తనకేం?...ఛీ...ఛీ...ఏమిటీ పాడు ఆలోచనలు? తనకు దక్కలేదని ఆమెమీద కోపమా? ఏహ్యభావమా? ఎందుకు?

'లలిత సుఖపడుగాక!' అనుకున్నాడు అంతరాత్మలో. నిజంగానే ఆమె సుఖపడి, పదికాలాలపాటు బీదకూ, బక్కకూ ఆసరాగా వుండ గలదు. ఆమె స్వభావమే అంత! అలాటి వ్యక్తులు యీ బాధిత ప్రపం చానికి కల్పతరువులు. ఆమె తనపట్ల అనురాగాన్ని వర్షించకుంటేనేం? తన స్వార్థాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకోవటంవల్ల ఇలా దిగజారిపోతున్నాడే కాని, ఆమె తత్వాన్ని విశాలభావంతో చూసినట్లయితే, మానవుల మధ్య వుండే దేవకన్యే కాగలదు. ఇక ఈ ఎడబాటనేది ఎటూ తప్పదు కనుక, అది ఎంత త్వరగా జరిగిపోతే అంత మంచిది.

తాను లలితకు స్వయంగా చెప్పలేకపోయినా రవణమ్మగారే ఈ వార్తను ఆమెకు చేరుస్తారు. బహుశా విని ఊరుకుంటుంది...ఊరు కుంటుందా? తనను వెతుక్కుంటూ వొచ్చి, మాట్లాడదా? తా నామెకు ఎలాటి హానీ చేయలేదు; ఆమెనుంచి ఏమీ అర్థించలేదు. నిజానికి మొదట్లో ఆమెను కూడా తప్పించుకునే తిరిగాడు. కాని, ఆమే కావాలని తన దరి దాపులకు వచ్చి, ఆత్మీయతను సాధించుకుంది. ఆమె సాధించుకున్న

దాన్ని ఆమె వదులుకోవటం న్యాయమే! తానందుకు బాధపడటం కేవలం తన దౌర్బల్యం.

అనేక ఇతర కష్టాలవలెనే, తనూ క్రమంగా కష్టపడి లలితను మరిచిపోగలడు-మరువక తప్పదు. అది ఉభయులకూ క్షేమకరమైన మార్గం. ఐనా లలిత తనకు ఏ ఆశలు చూపి మోసం చేసిందని ఆమెను నిందించ గలడు? ప్రపంచంలోని వ్యక్తుల మీద పడి ఏడుస్తాం కాని, నిజానికి తనకు తాను చేసుకున్న దానికి ఎవరు బాధ్యులు? గోరంతలు కొండంతలుగా ఊహించుకొని, విధి తనకేదో వరగబెడుతుందని నమ్మటం మూఢ్యమే అవగలదు. ఇక తన తప్పును తానొక్కడే భరించలేక, వారా వీరా అని తలా కొస్తా పంచేందుకు సిద్ధమై, ఇందులో లలితకు ఎక్కువ భాగాన్ని పంచేందుకు చూశాడు. పాపం, ఇదంతా ఆమెకు తెలియదు. మంచి మనసు గల మగువ. ఆమెను గూర్చి ఏమేమో అనుకోవటం తన అల్పత్వం.

తనను తానే నిందించుకుంటూ, క్రమంగా నిద్రకు లొంగి పొయ్యాడు.

21

ప్రొగటిపూట బొత్తిగా తీరిక వుండదు. ఆఫీసులో చేతులు పడిపొయ్యేట్లు రాస్తేనేకాని పని తెమలదు. ఏం రాస్తున్నాననేది కాకుండా, ఎంత రాస్తున్నాననేదే లెక్క. అంతరాత్మ గొంతు పిసికేసి, భుజబలాన్ని ప్రద ర్శించటమే బతుకుబాటగా తయారైంది. తన స్థితి తలుచుకుంటే ఆవురన్న ఏడవాలనిపిస్తుంది. ఉద్యోగి నయ్యాననే ఉత్సాహాన్ని, కళకు ద్రోహం చేస్తున్నాననే బాధ దిగమింగింది. గొప్ప నేరంచేసి, పట్టుబడక, తప్పించు కొని తిరుగుతూ తను అంతరాత్మకు చేసుకున్న గాయంతో, ప్రతిక్షణమూ గిలగిలా తన్నుకుంటూన్న స్థితిలో పడ్డాడు. చూస్తూ చూస్తూ సాలె గూటిలో ఇరుక్కున్నట్లయింది. దీనికి వేరొక మార్గమనేది లేదు. క్రమంగా అలవాటైతే తప్ప యీ బాధ్యత తగ్గదు.

పగలు ఊపిరి తిరగదు కనుక అమ్మ సంగతి కానీ, లలిత సంగతి కానీ గుర్తుకు రాదు. ఇక రాత్రి, ఎంత అలిసివున్నప్పటికీ, శరీరం విశ్రాంతి కోరుతున్నా, మనసు మాత్రం ఆత్మబంధువు లిద్దర్నీ గూర్చి తర్కిస్తూంటుంది.

తన ఈ ఉద్యోగం సంగతి లలితకు తప్పకుండా తెలిసే వుంటుంది. తనే చెప్పేవాడు-కాని, ఆమె కనిపించకపోవటం తన తప్పు కాదుకదా! ఐతే-ఆమె ఏమనుకుందో? తనొక అగాధంలో పడిపోయిన సంగతి తెలివి గల లలిత గ్రహించి, పలకరిస్తేనే బాధపడతానని మెదలకుండా వూరు కుందా? లేక, తన మాతృమూర్తికి సేవచేసే ఉద్దేశంలో, తన సర్వస్వాన్నీ, చివరకు పవిత్రమని భావించి ఆరాధించే కళనుకూడా వెల కట్టి అమ్మేసి నందుకు మెచ్చుకుందేమో? లేక-ఈ నీచకార్యానికి తలపడటం కొంకుల్ని కొట్టి గద్దలకు వేయటంగా భావించి బాధపడిందేమో?...ఆమె అభిప్రాయం ఏమన్నా కానీ, అది తెలుసుకుని వుంటే ఎంతో తృప్తి వుండేది. కేవలం ఊహించటంవల్లనే అసలు విషయాన్ని దూరతీరాలకు విస్తరింపజేసి, ఆ వైశాల్యానికి ఆశ్చర్యపోతున్నాడు.

లలిత తనను కలుసుకోలేకపోయి ఉండొచ్చు. ఆమె తన యీ ఓటి కొంపకు రావాలని కూడా కోరడు. నిజానికి తనను కలవకుండటమే ఉభయులకూ క్షేమకరమని తనే ఆదేశించాడు...కాని, తన యీ కొత్త జీవితాన్ని గూర్చి ఒక్క ముక్క ఉత్తరం ద్వారా తెలియపరుస్తుందని తను ఆశించటం ఏమంత పెద్ద కోర్కె? కనీసం పెదవులు కదిపి సానుభూతన్నా చూపలేదాయె! తన మేలుకోరే వ్యక్తిగా తనను హృదయ పూర్వకంగా నమ్మించి, ఇప్పుడు తనకేమీ పట్టనట్లు, తనెవరో తెలియనట్లుగానే ఆమె ధోరణి వుండగలదని నిరూపించటం, ఏదో నమ్మకద్రోహమే ఐనంత బాధపడేందుకు అవకాశాన్నిచ్చింది. ఇందువల్ల తనకూ, తన ఆశయాలకూ వచ్చిన ప్రమాదమంటూ లేక పోగాక; కాని-తానొక దేవతనే పోగొట్టు కొన్నంత బాధ కలుగుతోంది. లలిత తనపట్ల ఇంత కఠినంగా వుంటుందనుకో లేదు; అందులోనూ అంత కరుణను వర్షించాక! ఆమె హృదయం సముద్ర మంత విశాలమని తానొకనాడు నమ్మాడు. ఐతే-ఆ సముద్రంలో వున్న అపార జలానికి తోడుగా, హాలాహలంకూడా వున్నదనే సంగతి ఇప్పు డిప్పుడే అర్థమౌతోంది.

లలిత చూపిన నిర్లక్ష్యతలాటిదే, తాను కూడా ఆమెపట్ల చూప గలుగుతే అసలు సమస్యే తీరిపొయ్యేది. ఆమె ఎంత తీవ్రంగా తనను ఆకర్షించగలిగిందో, అంతే తీవ్రతతో తాను ఆకర్షించి ఉండలేకపోవచ్చు. లేదా-ఆమె ఆలోచనలు కూడా తన ఆలోచనలవలెనే ఉండక, విరుద్ధంగా

తయారై ఉండొచ్చు. ఏమైతేనేం, ఆమె తనను విడనాడిందనేది తెలుస్తూనే వుంది. తనే ఇంకా బుద్ధిహీనుడివలె, సర్వస్వాన్నీ పోగొట్టుకొని, ఏవో దివ్యశక్తులమీది నమ్మకంతో చేతులెత్తి ఆకాశంలోకి చూస్తూ ప్రార్థించే హీనస్థితికి దిగజారాడు. ఎంత నచ్చచెప్పుకొని నిలవ దొక్కుకోవాలన్నా కుదరటం లేదు. పూర్వం తెలియలేదు కాని, లలిత ఇంత గొప్ప స్థానాన్ని తన హృదయంలో సంపాయించిందనే సంగతి ఇప్పుడే నసాళానికి అంటేట్లు అర్థమైంది. ఆపేక్ష తీవ్రత, మనుషులు దూరమైతేనే కాని తెలియదేమో?

లలితను గూర్చి తాని తహతహకు గురవటమే ఒక గొప్ప సమస్య! ఆమె తనతో పోట్లాడి, తిట్టి దూరమైనట్లయితే ఒక కారణమంటూ వున్నదనే తృప్తనా మిగిలేది. ఏమీ లేకుండానే హఠాత్తుగా ఆమె తప్పుకోవటంతో తన ఆధారాలన్నీ తెగిపోయి, మళ్ళీ వెనక్కు రాలేని ఎత్తులో వదిలివేయబడిన వానివలె బాధ కలుగుతోంది. కనీసం ఆమె తాని ఉద్యోగాన్ని ఒప్పుకోవటం మీదనా తన అభిప్రాయాన్ని, చెప్పి వుంటే ఆ అభిప్రాయం ఏదైనప్పటికీ బాధలేదు-లలిత కనీసం తననింకా పూర్తిగా విడనాడలేదనే ధైర్యమనా వుండేది. ఆమెలో ఏదో గొప్ప మార్పు వచ్చింది. ఎందుకొచ్చిందో, ఏమిటో తెలియక తను తలక్రిందులవుతూన్నాడు.

—ఇంకో విధంగా ఆలోచిస్తే ఒకానొక సత్కార్యం కోసమే యీ అవస్థలన్నీ పడుతున్నాడు. తాను ప్రపంచంలో ఎవరికీ, ఎప్పుడూ కారణాలూ, తన యీ ప్రవర్తనకు విశదీకరణల్నీ చెప్పనవసరంలేదు. అదంతా తన బతుక్కు సంబంధించిన వ్యక్తిగత విషయం కనుక! కాని, తనను తాను సమాధానపరచుకోవాలి కదా! అది జరుగుతూన్నప్పటికీ, ఏదో లోపించిన అసంతృప్తి ఎందుకు కలగాలి? ఈ లలితమీద తాను మూఢుడై-కాదు తనకు తెలియకుండానే ఆధారపడినట్లు అర్థమైంది. ఏనాడైతే తన జీవిత భారాన్ని ఆమె పంచుకోసాగిందో, ఆనాటి నుంచీ ఆ బరువు తగ్గినప్పటికీ, యీనాడు ఆమె తనను విడనాడేప్పటికి, తిరిగి ఆ బరువంతా తనమీదనే పడింది. ఇందులో న్యాయన్యాయాలు కాదు విచారించాల్సింది; తన యీ సమస్యా రూపమే!

తల్లిని సుఖపెట్టేందుకైనా తాను చేస్తున్న యీ త్యాగం అత్యుత్తమ

మైనదిగా, ఉజ్వలమైనదిగా తోచకపోలేదు. కాని, లలితకూడా ఆ మాట అన్నట్లయితే, తన వెనుక ఉన్నాననే విషయాన్ని తెలియచెప్పినట్లయితే, తన ఉత్సాహం రెండింతలయ్యేది. పోనిమ్మనుకోవటమా కుదరకుండా వుంది. ఐతే పట్టుకు వేళ్లాడేందుకు ఆధారం లేనప్పుడు, అది వున్నదను కోవటం తన పతనానికి కారణమౌతుంది. కనుక, ఏనాటికైనా నమ్మదగిన తన శక్తి మీదనే తను ఆధారపడటం సమంజసం.

—మూడు వారాలు గడిచినవి. క్రమంగా లలిత విషయం కూడా మరిచిపోసాగాడు. మొదట్లో తను అనుకున్నంత తీవ్రంగా ఆలోచన లిప్పుడు వేధించటం లేదు. రాత్రి కూడా ఏదో రాసుకుంటూ గడపటం వల్ల, కార్యభారం ముంచెత్తటంలో ఇతర సమస్యలన్నీ ఆ బరువు కింద అణగిపోతూన్నవి.

ఒకనాటి రాత్రి ఇంటికొచ్చేప్పటికి ఎనిమిది గంటలయింది. గది గుమ్మంలో చీర కుచ్చెళ్ళు కనిపించి, అమ్మ వొచ్చి వుంటుందని ఆతృతతో ముందుకు నడిచాడు. తీరా దగ్గరకొచ్చి చూస్తే లలిత! ఒక్క క్షణం తన కళ్ళను తాను నమ్మలేకపొయ్యాడు; మరు క్షణంలో 'షాక్' తగిలినట్లయి వొణికి పొయ్యాడు; ఆ తరువాత మరిచిపోతూన్న జ్ఞాపకాలన్నీ ఒక్క సారిగా ప్రవాహంగా ముంచెత్తి ఊపిరాడనట్లు చేసినయ్. పలకరించేందుకు కూడా నోట మాట రాలేదు. దిమ్మెరపోయి ఆమెను ఎగా-దిగా చూస్తున్నాడు.

"నేను-లలితను మాస్టారూ! గుర్తు పట్టలేదా?" అందామె, ఖేదంలో మోదాన్ని ధ్వనింపజేస్తూ.

నిజమే—తన యీ ఆశ్చర్యానికి కారణం, వెంటనే ఆమెను గుర్తు పట్టలేక పోవటమే. ఆమెలో ఎంత మార్పు వొచ్చింది! పరిశీలించి చూస్తే ఆమె ఎంత చిక్కి శల్యమై పోయిందో, నీరసంగా-జబ్బు స్థితిలో ఎంత పాలిపోయి వుందో చప్పున అర్థమైంది. ఆమె మొహం చూస్తేనే ఏదో వ్యాధి పీడిత అని తెలుస్తోంది. యీ సంగతులన్నీ తరువాత మాట్లాడ వచ్చు. యీ మెను యింకా వీధిలో నిలబెట్టటం ఏమిటి? చప్పున తెలివి తెచ్చుకొని, గది తాళం తీసి ఆమెను లోనికి ఆహ్వానించాడు.

"దీపం వెలిగించండి...నాకేం కనిపించటం లేదు" అందామె.

అగ్గిపెట్టె వెతికి, దీపం వెలిగించాక ఆమె గదిలోకి వొచ్చింది.

దుమ్ము దులిపి చాప పరిచాడు. ఆమె కాళ్ళు ముడుచుకొని కూర్చుంది. తను నిలబడే, తీవ్రంగా ఆలోచిస్తూ గదిలో అటూ, ఇటూ పచార్లు చేస్తు న్నాడు. ఏం మాట్లాడాలో, ఎలా మాట్లాడాలో అర్థం కాకుండా వుంది. చిక్కుపడిన దారపు కొనను ఓపిగ్గా, లలితే వెతికి అందిస్తే బాగుండు ననుకొన్నాడు.

తను అనుకున్నట్లుగానే లలితే మొదలు పెట్టింది. "మీరింకా అమ్మగార్ని తీసుకొని రాలేదా?" అందామె.

"లేదు...నేను ఉద్యోగం చేస్తున్న సంగతి ఆమెకు చెప్పలేదు. అవసరమైనప్పుడు చెపుదాం కదా అని ఊరుకున్నాను."

లలిత తనకు దూరమైపోయిందని చేసుకున్న నిర్ణయం అర్థం లేనిదని తేలిపోయింది. ఈ రోజుల్లో ఆమెను కలుసుకోలేక పోతూన్నప్పటికీ, ఒకరి విషయాలు వేరొకరికి తెలిసే అవకాశం ఏమీ లేకపోయినప్పటికీ, ఆమే తన దగ్గిరికి వచ్చింది. లలిత తనను విడినాడిందని పొరబడ్డాడు కాని, నిజానికి తనే లలితను విడనాడాడేమో? ఐతే-లలిత ఆ విధంగా ఆలో చించనందువల్ల, తమ స్నేహంలో ఏర్పడిన పగులు, నిజంగా పగులే కాదు.

ఎన్నో సంగతులు అడుగుదామనుకున్నాడు. ఏది ముందు అడ గాలో అర్థం కాలేదు. అసలు తను కుశలప్రశ్న కూడా వేయనందుకు సిగ్గు పడ్డాడు.

"లలితా! చాలా సేపయిందా వచ్చి?"

"ఒక గంటవుతుంది...మీరింత ఆలస్యంగా యింటికి వస్తారని అనుకోలేదు."

"పని అలా వుండక్కడ. రోజూ ఇంతే!" అని నిట్టూర్చాడు.

"ఈ ఉద్యోగం దొరికినందుకు మీరు చాలా సంతోషిస్తారను కున్నాను మాస్టారూ!" అందామె, నీరసంగా.

"ఒక విధంగా అంతేననుకో. కాని, మరో విధంగా చూస్తే, సృజ నాత్మక శక్తి సామర్థ్యాలు పోయి, భుజ బల ప్రదర్శన మాత్రం మిగిలిం దనిపిస్తోంది" అన్నాడు.

ఆమె ఒక్క క్షణంలో తన పరిస్థితి నంతనూ గ్రహించ గలిగింద న్నట్టు ఇలా అంది: "ఏమిటో మాస్టారూ! జీవితానికీ, ఆదర్శాలకూ ముడి పెట్టి, వాటిని సాధించాలనుకుంటాం కాని, నిత్య జీవితంలో అవి కుద

రవు. బతికేందుకూ యీ ఆదర్శాలకూ సంబంధంలేదు. ముందు బతికేట్లు చూసుకోవాలి కనుక, యీ ఆదర్శాలను బలి పెట్టక తప్పదు. బతక టమా, ఆదర్శమా అనే ప్రశ్న వస్తే, మొదటిదే గెలుస్తుంది...అదంతా పోనీండి. మీరు అనవసరంగా మనస్సు పాడుచేసుకోవటం దేనికి? వృద్ధా ప్యంలో తల్లిని సుఖపెట్టేందుకు మీరు చేసే ఏ పనయినా చెల్లుబడి అవ గలదు. ఆ ఆదర్శం కోసం, వేరొక ఆదర్శాన్ని వదులుకుంటే మాత్ర మేం? చిన్న చేపను ఎరగావేసి, పెద్ద చేపను పట్టినట్లుగా భావించండి. ఈ ఆదర్శవాదులు ఇంతకన్నా పొడిచేసేది మాత్రం ఏముంటుంది?"

లలిత మాటల్తో తనలోవున్న దౌర్బల్యాలన్నీ వదిలిపోయినయ్. ఏదో శక్తి బైటినుంచి వచ్చి తనకు తెలియకుండానే తనలో ప్రవేశించి నట్లనిపించింది. తను వెళ్తూన్నమార్గం రాజమార్గం. తన ఆదర్శం ఉజ్వల మైంది. లలిత అన్నట్లు ఆదర్శాలను వల్లించేవాళ్లు ఇంతకన్న గొప్ప ఆదర్శాన్ని సాధించారా అనేది ప్రశ్నే మరి.

తన యోగక్షేమాలను ఎప్పటికప్పుడు తెలుసుకుంటూ, యీనాడు లలిత తన ఇంటికి వచ్చింది. ఆమె ఎలా వుందో, ఏమిటో, ముఖ్యంగా ఆమె ఆరోగ్యాన్ని కోల్పోయిన సంగతి చూడగానే గ్రహించి కూడా, ఒక్కమాటన్నా అడగలేదు కదా!

"లలితా! అలా వున్నావేమిటి?" అన్నాడు.

వెలవెలబోతూ నవ్విందామె.

"ఏం లేదు...యీ మధ్య పథ్యాలుగు లంకణాలు పడినయ్... మొన్ననే పత్యం తీసుకున్నాను...ఇవాళే బైటికి రావటం."

తన గుండె గుభేలుమన్నది. లలిత జ్వరపడినందువల్ల తనకు దర్శన మివ్వలేదు. అంతేగాక, బైటికి రాగలగ్గానే, ముందుగా తన ఇంటికే వచ్చి గంటసేపట్నుంచీ వాకిటి ముందు పడిగాపులు కాచింది. తనపట్ల ఆమె ఇంకే విధంగా ఇంతకన్న ఎక్కువ అభిమానాన్ని చూపగలదు? ఆమె జబ్బు పడనట్లయితే, ఆనాడే-తనకు ఉద్యోగమయిందని తెలిసిన నాడే, పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి పలకరించేది. తనకు జ్వరమొస్తే సకల సేవలూ చేసిన ప్రాణదాత ఈమె! ఈమె జ్వరపడితే తను వెళ్ళి చూసి, ఆమెను కనీసం పలకరించనన్నా పలకరించలేదు సరికదా, ఆమె తనపట్ల ఏదో అన్యాయంగా, కఠినత్వాన్ని పూనిందని బాధపడ్డాడు. నిజం తెలుసు

కోకుండా చేసే ఆలోచనలు - తనకే కాకుండా ఇతరులకు కూడా ఎంత బాధావహమో అర్థమౌతోంది. తను ఈ మధ్య పొందిన ఈ తలపుల తాపులన్నీ వివరించి లలితకు చెప్పి తానామెను ఎందుకు అపార్థం చేసుకున్నాడో వివరించి, క్షమాపణ కోరుదా మనిపించింది. కాని, తన ఈ అనుభూతుల్ని పైకి చెప్పగలగటం మాటలు కాదు.

"లలితా! ఇంకా ఈ జబ్బు స్థితిలో ఇంతసేపు ఇక్కడ ఉండటం మంచిది కాదు. బైట మంచు కురుస్తోంది. కొన్నాళ్ళపాటు వేళకు తిండి తిని, విశ్రాంతి తీసుకోందే తిరిగి ఆరోగ్యాన్ని పొందలేవు" అన్నాడు.

"స్వానుభవం కదా?" అందామె కిలకిలా నవ్వుతూ.

తిరిగి ఆమెలో పూర్వపు ఉత్సాహం మొలకలెత్తుతోంది. దెబ్బ తిన్న జీవాలేవో తిరిగి స్వశక్తిని పొందుతూన్నవి. తనకూ అలాగే వుంది.

"నన్ను మరిచిపొయ్యావేమో ననుకున్నాను లలితా!...అప్పుడు ట్యూషన్‌కు కూడా రాక, దూర దూరంగా వెళ్తూవుంటే, ఏమన్నా అపరాధం చేశానేమోనని బాధపడ్డాను సుమా!" అన్నాడు.

క్షణంలో ఆమె ముఖం ముడుచుకుంది.

"మంచి స్నేహితుల్ని అంత తేలిగ్గా మరిచిపోగలమా మాష్టారూ? కాని, ప్రపంచంలో స్నేహితులు ఒక భాగమే. ఒకొక్కప్పుడు ఇతర శక్తులు ప్రోద్బలంవల్ల చేయరాని పనులు కూడా, ఇష్టంలేని పనులు కూడా చేయవలసి వుంటుంది కదా!...మీకు జ్ఞాపకం లేదా? ఆనాడు నర్సింగ్ హోంలో, మీకు దూరంగా ఉండమని బోధించిందీ మీరే, తీరా తనవైపు తిరిగితే, తప్పు పట్టిందీ మీరే కదా?" అందామె.

ఇదంతా తన నేరమేనని తెలుసుకోగానే తను ఆపాదమస్తకమూ వొణికి పొయ్యాడు. కేవలం తన యీ వెధవ ఆలోచనలవల్లే తను యీ గోతుల్లో పడుతున్నాడు.

"క్షమించు లలితా!" అన్నాడు. "నేను చాలా అపార్థం చేసుకున్నాను. ఆనాడు ఏదో ఉద్రేకంలో నర్సింగ్ హోంలో మాట్లాడాను... నిజమే...దాన్నే నీవు శిరసావహించావు. ఇది ఉభయులకూ సురక్షితమైన మార్గం. కాని, కఠిన సత్యం ఎప్పుడూ మనసును కష్టపెట్టేదిగానే ఉంటుందనే సంగతి మరిచి పొయ్యాను—అంతే!"

"అదే కాదనుకోండి మాష్టారూ!" అంది లలిత. "ఇంట్లో కూడా

కాస్త తర్జన భర్జనలయినయ్. ఈడొచ్చిన ఆడపిల్లల్ని సమాజం నమ్మదు; మరి మొగాళ్ళను ఎందుకు నమ్ముతుందో నాకు తెలియదు. తమాషా-నేను ఏ ధనిక యువకుడితోనన్నా కలిసి మెలిసి స్నేహంచేస్తే-అదంతా ఆదర్శ ప్రణయమని మా వాళ్ళందరూ భావించగలరు! తలా తోకా వుందా యీ అభిప్రాయాలకు?"

సమాజ మనేది రక్త మాంసాలతో ఎదుటవుంటే తల నేలకేసి కొట్టుకోవాల్సి వచ్చేది; కాని-అది మనుషుల కూడలిగా, ఏ ఒక్కరికీ సంబంధించకుండా, మళ్ళీ అందరికీ సంబంధించేదిగా ఉండటంవల్ల బతికి పోయింది. ఏమైనా, ఉన్న ఈ సమాజం నుంచి ఎవ్వరూ, ఎప్పుడూ బైట పడలేరు. ఏ విధంగానైనా దాని కన్నుకప్పి పనులు చేసుకోవటం, లేదా-విషయాన్ని చూపుతూ అణిగి మణిగి ఉండటం తప్ప, మధ్యేమార్గమంటూ లేదు. దానికి యీనాడు లలిత కానీ, తను కానీ చేయగలిగిందేమిటి?

"పోనీ లలితా! మీ వాళ్ళు అన్నారంటే, నీ మేలు కోరే కదా! ఈ తర్కాలతో జరిగేదేమీ లేదు. తర్కించిన కొద్దీ, మళ్ళీ పైకి రాలేని లోతులకు పోవటమే జరుగుతుంది. జీవితాంతం ఆలోచించినా ఒక నిర్ణయానికి రాలేని సమస్య లివి...అన్నట్లు లలితా! ఇక నీవు వెళ్ళటం మంచిది...కారులో వచ్చావా?"

"ఊహుఁ...నేను వెళ్ళగలను లెండి" అందామె.

ఇక ఆమెతో మాట్లాడుతూ కూర్చుంటే, తనకు పొయ్యేదేమీ లేక పోవచ్చు కాని, లలిత ఎంత నష్టపడుతుందో గ్రహించలేని స్థితిలో లేదు తాను.అందుకని ఆమెను తొందరపెట్టే విధంగా దిక్కులు చూడసాగాడు.

"సరే...నేను వస్తాను మాష్టారూ!" అందామె, లేచి నిలబడుతూ.

'ఎప్పుడన్నా వస్తూండు' అని నోటిదాకా వచ్చింది కాని, ఎలాగో అనకుండా ఉండగలిగాడు. చూస్తూ చూస్తూ తనలాగే ఆమెను కూడా అధఃపాతాళానికి లాగేందుకు మనసు ఒప్పలేదు.

ఒక్కసారి నమస్కరించి ఆమె చరా చరా వెళ్ళిపోయింది.క్షణాల్లో జరిగిన యీ గాథ నంతనూ మింగి జీర్ణం చేసుకోలేని స్థితిలో, తోడుగా సందు చివరకు కాదు కదా, గుమ్మందాకా కూడా తానామె వెంట వెళ్ళ లేదు. ఆ పేక్షతో వచ్చి నామెను, మెడబట్టి గెంటేసే విధంగా ప్రవర్తించాడు తను. ఈ సంగతి, అంతా మించిపోయ్యాక గ్రహించాడు...

ఐతే-ఒక్కటే ధైర్యం; లలిత ఏ నాటికీ తనను అపార్థం చేసుకోదు. తనే ఆమెను అపార్థం చేసుకున్నాడు.

ఈ నేరానికిగాను ఆ రాత్రంతా తలగడ తడుస్తూనే వుంది. ఐతే అవి ఆనందబాష్పాలో, విషాద బాష్పాలో యీ నాటికీ అర్థం కాని విషయమే !

22

రోజులు దొర్లుతూన్నవి. బతుకు భారమనిపించేవారికి రోజులు గడవటమే కావాల్సింది. ఐతే-అవి తాము కోరినంత వేగంతో పరుగెత్తవు.

'ఎందుకొచ్చిన ఖర్మ?' అనిపించి నప్పుడూ, పనిలో విసుగు కలిగి నప్పుడూ, ఒక్కక్షణం కళ్ళుమూసుకొని ఆనాటి రాత్రి లలిత అన్న మాటల్ని మననం చేసుకొని, వెంటనే కొత్త ఉత్సాహంతో పని సాగించటం పరిపాటయింది. రోగికి మందువలె, కాదు - చికిత్సవలెనే ఆమె మాటలు పనిచేస్తున్నవి. కాని, జీవితాని కంతకూ సరిపడే మోతాదులో ఆ మందు తనకు లభ్యమయే ఆశలు లేవు. దొరికినంతవరకే అనే తృప్తి మాత్రమే మిగిలింది.

లలిత తనకింక కనిపించదు. సమాజపు ఆంక్షలూ, ఒత్తిడీ తనకు తెలియనివి కావు. కొంతమంది వ్యక్తులు చేసే చిన్న నేరాలను, కొంత వరకూ సమాజం పట్టించుకోదు. మరికొంతమంది చేసే చిన్న నేరాలు కూడా దుర్భిణిలో వలె క్షమించరాని నేరాలుగా రూపొందుతవి. తను ఈ రెండో తెగకు చెందినవాడు. లలిత మొదటి తెగకు చెందినప్పటికీ, తన తోటి స్నేహం వల్ల, ఆమె తన వాక్కుల్నికూడా కోల్పోతుంది.

లలిత తనకు కనిపించకుండటమే మంచిది. ఎక్కడ వున్నా ఆమె సౌఖ్యపడితే, తన దేవత ఈ ప్రపంచంలోనే తనకు దూరంగా ఉన్నప్ప టికీ, దేవత్వాన్ని విడనాడకుండా వుంటే, అదే పదివేలు. గత ఐదారు నెలలుగా ఆమె తనపట్ల చూపిన అభిమానమే, మానవత్వం మీది తన నమ్మకాల్ని బలవత్తరం చేసింది. ఎన్ని గొప్ప గ్రంథాలు చదివినా, ఎంత తీవ్రంగా, విశాలంగా ఆలోచించినా దొరకని సారాన్ని ఆమె ఒక్క తియ్యని మాటతో, పలకరింపులో తనకు తేలిగ్గా అర్థమయేటట్లు చేసింది.

తను ఈ బోడి ఉద్యోగాన్ని స్వీకరించకుండా ఉంటే బాగుండే

డనిపిస్తోం దిప్పుడు. కాలేజిలో వుంటే ఒకపక్క తన హీనత్వానికి కుంగి పోతూన్నప్పటికీ, మరోవైపు లలితను చూస్తూ కొత్త శక్తిని పొందగలుగు తూండేవాడు. నిస్సారమైన తన బతుకు బాటను దివ్యజ్యోతితో వెలిగించ గల వెన్నెలలను విరజిమ్మే ఆమె నవ్వు ఒక్కటే తనకు గొప్ప ఉత్సాహా న్నిచ్చేది. తను సుఖపడకపోయినా సుఖపడేవాళ్ళను చూసి, వాళ్ళందరూ ఆనందంగా ఉన్నారు కదా అని, తనకు తెలియకుండానే, తనూ తన ధోర ణిని మార్చుకునేవాడు.

ఇదేవిధంగా మరో మూడేళ్లు తంటాలు పడినట్లయితే, తను డిగ్రీ పుచ్చుకొని, బహుశా ఆ కాలేజీలోనే ఉద్యోగం సంపాయించ గలిగే వాడు. అలాటి ఉద్యోగంలో తనకు ఆసక్తి వుండేది; పరమార్థమూ ఉండేది. కాని, ఈ జీవితాన్ని మూడేళ్ళవరకూ గడపటం అసంభవ మని పించిం దప్పుడు. ఏళ్ళ తరబడి ఓర్చుకొని, అలవడిన జీవితమే ఒక్క క్షణంలో వెగటనిపించింది. ముందు రాబొయ్యే శాశ్వతత్వం కోసమై, అందుబాటులో ఉన్న తాత్కాలికాన్ని వదులుకోలేక పొయ్యాడు. ఇప్పుడు ఆలోచిస్తే ఇంకోసారి జీవితంలో తప్పటడుగువేసి బోర్లాపడ్డా డనిపిస్తోంది...కాని, మళ్ళీ లేచి నిలబడేందుకు వీల్లేని కత్తెరబోనులో ఇరు క్కున్నాడు.

ఇలా ఎందు కనుకోవాలనేది సమన్వయించుకోలేక పొయ్యాడు. జీవితం చిక్కుపడిన దారపు బంతిలాంటిది. ఓపిగ్గా ఆ ముడులన్నీ విప్పి చిక్కు తీసుకోగలగటమే జీవిత పరమావధి; తను సుఖపడి, ఇత రులను, ఆప్తులను సుఖపెట్టే మార్గం. కాని, విసుగుపుట్టి దారాన్ని ఎక్కడి కక్కడికి తెంచుకోవటంవల్ల చివరికి మిగిలేది ముక్కలు...ఎందుకూ పనికి రాని ముక్కలు! ఎవరో అదృష్టవంతులకు చిక్కులన్నీ వాటంతటవే చాలా తేలిగ్గా వొస్తవి. కాని, తనలాటి అభాగ్యులకు మాత్రం ఆ వెధవ ముక్కలే దక్కుడల!

ఐందేదో ఐంది. ఐనదాన్ని గూర్చి విచారించి లాభంలేదు. మళ్ళీ ఇంకోసారి కత్తిరించుకోవటం వల్ల ఇంకో ముక్క లభ్యం కావచ్చు. అదీ నిష్ప్రయోజనమే కాగలదు. కనుక, ఇకముందన్నా ఈ ఉన్నదాన్ని పట్టు కొని వేళ్ళాడటమే మంచిది. తన మొహానికి ఇంతకన్న మంచి వుద్యోగం, ఇంతకన్న సుఖంగా ఉండగలిగేది కలలో మాత్రమే దొరుకుతుంది.

ఈ విధంగా కూడా సరిపెట్టుకోలేకుండా ఉండటంవల్లే మనస్సు కలుక్కుమంటూ వుంటుంది. కింద ముద్రణాలయంలో తిరిగే అనేక మరల్లాగే, పైన సంపాదకవర్గంలో వారుకూడా తిరుగుతున్నారు. ఐతే, కింద వున్న యంత్రాలు చాలా వెలగలవి. మానవ యంత్రాల్లో మేధస్సువున్నప్పటికీ వాటి విలువ చాలా తక్కువే! అసలు ఆ మేధస్సును ఉపయోగించి కళలోని కొత్త రీతుల్ని పరిశోధించి, ఆలోచించి సృష్టించవలసిన పనేమిటి? ఏదో విధంగా పేజీలు నింపటమూ, కంపోజిటర్లకు పని కలిగించటమూ, కాగితాన్ని నలుపు చేయటమే అవసరం. తనలో వున్న కళాహృదయమంటూ ఏమన్నా వుంటే, అది ఏనాడో ఆ సీసపు అచ్చుల బరువు కింద శాశ్వతంగా అణగారిపోయింది...నయం-అది పోయినా, తనింకా బతక గలిగాడు!

ఈ మధ్య జన్మదిన సంచిక వేసే హడావిడిలో క్షణం కూడా తీరిక ఉండటం లేదు. ఆలోచించి రాయటం మానుకొని చాలాకాలమైంది. రాసి అచ్చయిం తర్వాత ఆలోచించటం అసలే అనవసరం. సిరా ఎంత ఖర్చయిందో లెక్కకట్టుకోవటం మినహా మరేమీలేదు. ఈ కారణంవల్లనే అమ్మను చూసేందుకు్కూడా గత రెండు వారాలనుంచీ వెళ్ళటంలేదు. జీవితాన్ని సాధించుకునేందుకు చెరో కోనలోనూ వుండి కష్టపడుతున్నామనే అభిప్రాయంతో, ఎవరి కష్టం వారికుండగా, ఒకరు మరొకరికి సానుభూతి చూపటం హాస్యాస్పదమని సరిపెట్టుకున్నాడు.

ఒకనాటి మధ్యాహ్నం, అడుగుల చప్పుడు విని తలెత్తి చూశాడు. ఎదురుగా నవ్వుతూ లలిత కనిపించేప్పటికి, రాస్తూన్న కలం తనకు తెలియకుండానే జారి కిందపడింది. లలిత తన కోసం ఆఫీసుకు వొస్తుందని ఎన్నడూ అనుకోలేదు. ఐతే-చీకటి పడ్డాక ఇంటికి రావటంకన్న, పట్ట పగలు ఆఫీసుకు రావటమే చాలా మంచిది.

ఇప్పుడు లలిత పూర్వపు ఆరోగ్యాన్ని పొందింది. జీవితం బాధపడేందుకు కాదనే సత్యాన్ని నిరూపించేందుకు కొంతమంది వ్యక్తులు ఉంటారనేది నిజమైతే, లలిత అలాటి వ్యక్తుల్లో ఒకరని తేలిగ్గా గ్రహించవచ్చు.

"చాలా తీవ్రంగా రాస్తున్నట్లున్నారే మాష్టారూ!" అందామె నవ్వుతూ, తనకు ఎదురుగా వున్న కుర్చీలో కూర్చొని.

"ఆc...ఏదో..." అని నీళ్లు నమిలాడు తను.

"ఎలావున్నారో, ఏం చేస్తున్నారో చూసిపోదామని వచ్చాను."

ఎంత అల్పులకూడా ప్రపంచంలో ఎవరో ఒకరు భక్తులు, లేదా అనురాగాన్ని వర్షించగలవారుంటారనీ, వాళ్లు తోడునీడలవలె, ఒక కంట కనిపెట్టే వుంటారనీ లలిత మొదటినుంచీ రుజూచేస్తూనే వుంది. కాని, తన కృతజ్ఞతను వెల్లడించే అవకాశం మాత్రం ఆమె ఏనాడూ ఇవ్వటంలేదు; ఒకవేళ యిచ్చినా తాను వుపయోగించుకోలేని నిస్సహాయస్థితిలో కూడా ఉన్నాడు.

"కాలేజి లేదా లలితా?" అన్నాడు, తను.

"నాకు క్లాసుకు వెళ్ళబుద్ధి కాలేదు. మిమ్మల్ని చూసి చాలా రోజు లైందని ఇలా వొచ్చాను...మీ అమ్మగారు కులాసాగా ఉన్నారా?"

తను ఈ మధ్య అమ్మనుగూర్చి ఆలోచించనందుకు సిగ్గుపడ్డాడు. లలిత అమ్మనుగూర్చి అడిగి, తన ఆత్మబాంధవికన్నా అధికురాలనే అభిప్రాయాన్ని కలిగించింది. ఈ విధంగా లలిత తనకు ఆప్తురాలవుతూండటం ఒక రకంగా ఆత్మతృప్తికి దోహదం చేసినా, మరో రకంగా ఏదో ప్రమాదానికి నాంది ప్రస్తావనగా తయారవుతుందేమోననే బెరుకు కూడా వుంది.

"...కులాసాగానే వుండనుకుంటాను. వెళ్ళేందుకు కూడా నాకు తీరటంలేదు లలితా!" అన్నాడు.

కాస్సేపు ఆమె ఏమీ మాట్లాడలేదు. శర్మగారు భోజనానికి వెళ్ళి ఇంకా రాలేదు. ఆయన రాకముందే లలితను పంపేస్తే బాగుంటుంది. కాని, వెళ్ళిపొమ్మని నోరారా ఎలా అనగలడు?

"మాష్టారూ! ఈ మధ్య కథలు అసలు రాయటం లేదేం?" అంది లలిత.

అపుర్ణ ఏడవాలనిపించింది; తను ఏడవటం చూడాలనే లలిత ఆ గాయాన్ని రేపిందేమో? తనెందుకు రాయలేక పోతున్నాడో తప్పకుండా లలితకు తెలిసివుంటుంది. ఐనప్పటికీ ఎందుకు అడిగింది? శూలంలాగు గుచ్చుకున్న ఆమె ప్రశ్నకు ఎలాగో తట్టుకున్నాడు. కుంటి-గుడ్డి జవాబులు లలిత ముందు పనికిరావని తెలుసు.

"ఏం రాసేది లలితా?" అన్నాడు దీనాతి దీనంగా. "ఈ వెధవ పనిలో క్షణం తీరిక లేకుండా వుంది."

ఆమె నిట్టూర్చి, దిగాలుపడి చూసింది. కళ్ళ ఎదుట కళాకారు

శోకదు, అన్యాయంగా దహించుకొని పోతూండగా, ఆ మంటల వేడి, వెలుగు, ఆమె ముఖంలో ప్రతిఫలించినట్లే తోచింది తనకు. కాని, ఆ మంటల్ని ఆర్పి, కళను రక్షించగల దివ్యశక్తులేవీ తామిద్దర్లోనూ లేవనే సత్యంకూడా వెనువెంటనే తెలియ వొచ్చింది.

"పోనీండి—మాస్టారూ! బతికి బాగుంటే సాహిత్యాని కేమొచ్చె?" అందామె ఊరడింపుగా.

బతికి బాగుంటే! ఇది ఎన్నటికన్నా సాధ్యమా అనిపిస్తుంది తనకు! ఏమో-లలిత ఆశించినట్లు సాధ్యమైతే, ఆ నాటికి తనలోని కథకుడింకా బతికివుంటే, అప్పుడు చూసుకోవచ్చు!

ఈ ఆలోచనల్లో ఉండగానే శర్మగారు వొచ్చారు. తనకు ఎదురుగా ఒక సుందరాంగి ఉండటాన్ని చూసి ఆశ్చర్యపడి ఆయన తప్పుకొని, తన గదిలోకి వెళ్ళబొయ్యారు. ఇక బాగుండదని తను లేచి నిలబడి, "వీరే మా సంపాదకులు లలితా!" అని పరిచయం చేశాడు. లలిత నమస్కారాన్ని అందుకుంటూ శర్మగారు నిలబడిపొయ్యారు.

"నా క్లాస్ మేట్—లలిత!" అన్నాడు తను. లలిత అంతకన్న ఎంతో అధికురాలైనప్పటికీ, బైటి ప్రపంచానికి అంతకన్న తెలియనీకూడ దనే జ్ఞానం వుంది తనకు. శర్మగారు నవ్వి, తన గదిలోకి వెళ్ళిపొయ్యారు.

పరాయి వ్యక్తికి తమ సంభాషణ వినిపిస్తుందని లలితకూడా గ్రహించినట్లే వుంది. రెండుమూడు నిమిషాలసేపు మెదలకుండా ఊరుకుంది.

"ఏమీ తోచటంలేదు మాస్టారూ! మీ దగ్గిర ఏమన్నా పుస్తకాలుంటే ఇవ్వండి" అంది.

"ఇక్కడేమీ లేవు లలితా! రేపు తీసుకొస్తాను. గోపయ్యను ఇక్కడికి పంపరాదా?" అన్నాడు తను, ఆమె మళ్ళీ రాకుండా జాగ్రత్త పడే ధోరణిలో.

"అట్లాగే పంపుతాను లెండి...వెళ్ళొస్తా," అని నమస్కరించి నిష్క్రమించిది. లలిత మెరుపల్లే వొచ్చి, మెరుపల్లేనే మాయమైంది. ఎన్నో సంగతులు, రవణమ్మగారి ఆరోగ్యం మొదలూ, చిట్టి చదువు వరకూ అడిగి తెలుసుకుందా మనుకున్నాడు.ముఖ్యంగా లలిత లెక్కల్లో ఏమన్నా ప్రోగ్రెస్ చూపుతోందో-లేదో? ఏదీ అడిగే సావకాశమే లేకపోయింది.

నిట్టూర్చి, మళ్ళీ పనిలో పడేందుకు సిద్ధపడే సమయంలో శర్మ గారు నవ్వుకుంటూ వొచ్చారు.

"భలే పిల్లను పట్టావయ్యా!" అని తనను అభినందించా డాయన. అప్పుడే, ఆయన మొహం పగలగొడదామన్నంత ఆవేశం వొచ్చింది కాని, తమాయించుకున్నాడు. ప్రపంచంలో తా మిద్దరూ కలిసి ఉండటం చూసిన వాళ్ళెవరైనా సరే అలాగే అంటారని తెలుసు. కాని, విజ్ఞానవంతుడూ, విశేషించి సంపాదకుడుగా చలామణీ అవుతూన్న ఈయనే ఇలా మాట్లాడటం చాలా దారుణ మనిపించింది. మనుషులు తాము అనుకోకుండానే, తమకు తెలియకుండానే, ముందు వెనుకల ఆలోచనన్నా లేకుండా ఎంత పెద్ద గాయాన్ని చేస్తారో! లలిత తనకు ప్రియురాలనే ఉద్దేశంతోనే-తానేదో ఘనకార్యం చేసినందుకు ఆయన అభినందించ వొచ్చు కాని, దాని వెనుక దాగిన నైచ్యం, లలితలాటి వ్యక్తిని అనవసరంగా, అన్యాయంగా దిగజార్చిన వైనం, ఆయన బుద్ధికి తోచకుండటం విచారించాల్సిన సంగతే!

"శర్మగారూ! ఆమెకూ నాకూ స్నేహం, అంతే!" అన్నాడు తల వొంచుకొని. దాదాపు కళ్ళనీళ్ళు తిరిగినవి. కలిగిన ఉద్రేకాలు చల్లారే అవకాశం లేనప్పుడు, అవి ఆ వ్యక్తినే బాధిస్తవి.

"సారీ! ఏమనుకోవోక—" అని శర్మగారు వెళ్ళిపొయ్యారు.

బాధపెట్టటం, దానికి సానుభూతి చూపటం సంస్కారుల పద్ధతి కాబోలు! ఐతే, ఆయన తన మాటల్ని నమ్మలేదు; నమ్మి ఉండడు. ఎవరు నమ్మగలరు? ప్రతివార్నీ నమ్మించేందుకు తను ప్రయత్నంచేసి నెగ్గటం అసలే కుదరదు. బహుజనాభిప్రాయం, ఎంత అర్థరహితమైన దైనప్పటికీ దాని శక్తి తనకు తెలుసు; ఆ శక్తికి కట్టుబడని అసామాన్యుడా తనేమన్నా? ప్రపంచం తమ స్నేహాన్ని అపార్థం చేసుకున్నప్పటికీ, దాని తీర్పును శిరసావహించక తప్పేదిలేదు. తన సంగతి కాదు—లలిత సంగతే తనకు బాధగా వుంది. ఈసారి లలిత కనిపిస్తే అసలు కలుసుకోనే వొద్దని చెపితే బాగుండనిపించింది.

చేయదగని పనులూ - చేయదగినవీ అని ప్రపంచం విభజించటంలో ఎంత పొరబడుతుంటుందో, దాని తీర్పులకు - అమాయకులు కూడా ఎలా శిక్షార్హులౌతారో బాగా తెలిసివొచ్చింది. ఇలాటి విషయాలకు ప్రక్రియలు

లేవు. ప్రపంచాన్ని తెలుసుకున్నకొద్దీ హృదయవేదన అధికమవటం తప్ప మరేం లేదేమో? ఒకపక్క ఎవరో కొంతమంది మహానుభావులు సమాజాన్ని మరామత్తు చేస్తూన్నప్పటికీ, మరోపక్క అది కుళ్ళుతూనే వుంది. అందరితోపాటు తను కూడా ఆ కుళ్ళులోనే కాలం గడపాలి.

ఈ రకం ఆలోచనలతో పని సాగటం లేదు. మనసు బాగుంటేనే దేనిమీదన్నా నిలుస్తుంది; దానికి దెబ్బ తగులుతే మొండికేసి, పాకుడు నేలమీద నడిచినట్లు జారిపోతూ వుంటుంది. అలాగని దాని గాయం మానేవరకూ విశ్రాంతి ఇచ్చే అవకాశం అసలే లేదు. ఏదో యాంత్రికంగా తనకు తెలియకుండానే కలం పాళీని కాగితాలమీద అరగదీయటంతో ఆ సాయంత్రం వరకూ గడిపాడు.

యీ మధ్య కాస్త తగ్గిన మనోవేదనంతా మళ్ళీ వేధిస్తోంది.మనిషిని ప్రశాంతంగా ఉండనివ్వకూడదనే భావమే, చుట్టూ వొత్తిడి చేస్తూన్నట్లు తోస్తుంది. యీ వేదనల్ని, కష్టాల్ని, సమస్యల్ని ఏవగించుకుంటాం కాని, జాగ్రత్తగా ఆలోచిస్తే, అసలు ఇవే జీవితాన్ని ముందుకు సాగేట్లు చేస్తున్నవేమో ననిపిస్తుంది. ఇవేమీ లేకుంటే బతుక్కు అర్థం లేదు; అవసరం కూడా లేదు. ఏదో ఒక గురి లేకుండా విలువిద్య నేర్చుకోవటం లాటిదే అవగలదు.

అందుకని ఎంత వేదాంతి ఐనా-కావాలని యీ బాధల్ని తెచ్చుకోలేడు; వచ్చినవే వదలక చస్తూంటే, రాలేదని ఏడుపెందుకు? యీ మనుషుల మధ్య బతకటం కన్న ఏ అడవిలోనో బతకటం హాయి అనిపిస్తుందంటే ఆశ్చర్యమేమిటి? అడవిలో వన్యమృగాలు ఉంటవి. దూరాన పులిని చూడగానే, పులి అని గ్రహించుకొని ప్రాణ రక్షణ కోసం ఏ చెట్టో ఎక్కవచ్చు; సింహ మున్నదంటే దాని గర్జన వినగానే, అది సింహమని ఇట్టే తెలుస్తుంది...కాని, మనుషులు అలాకాదు. వారి కంఠస్వరాల్లోనూ, ప్రవర్తనలోనూ, క్రూరత్వం ఎంతమాత్రమూ కనిపించదు. ఇక రూపాల్లో అసలే కనుక్కోలేం. పులులు వున్నవంటే అన్నీ ఒకే మాదిరిగా ఉంటవి. అన్నిటి నైజమూ ఒక్కటే. వాటిల్లో మంచివి, చెడ్డవి అనే భేదం లేదు. కనుక, ఒకోదాన్నే పరీక్షించి ఏరవలసిన పనిలేదు... మనుషులు కూడా ఉండటానికి అందరూ ఒకే మాదిరిగా వుంటారు కాని,

వారి నైజాల్లో ఎంత భేదం! అందరూ పెద్ద మనుషులు, నీతిపరులు, పరులకు హాని చేయనివారు, అన్యాయాల్ని ఖండించి-ఎదిర్చి నిలవగల వారుగానే కనిపిస్తారు. సమయం వచ్చినప్పుడు కాని, వాళ్ళ నైజం బైట పడదు కదా! అడవిలో లాగు వీళ్ళను తప్పించుకొని తిరగటం ఎలా కుదురుతుంది? శర్మగారు ఎంత మంచివాడని తను అనుకున్నాడు! తీరా సాయంత్రం ఆయన, బహుశా తనకు తెలియకుండానే నోరు జారాడు. ఆయన తమాషాకు అని వున్నప్పటికీ, అది పిల్లికి చెలగాటం-ఎలుక్కి ప్రాణ సంకటంగానే పరిణమించింది కదా!

—ఇదంతా తనకు సంబంధించిన విషయాలూ కావు నిజానికి! తన బతుకువరకూ పరిధి ఏర్పరచుకుంటే చాలా తేలిగ్గా, హాయిగా బతక వచ్చు. ఏనాడైతే లలితతో పరిచయమైందో, ఆ పరిచయం క్రమంగా స్నేహంగా మారసాగిందో, ఆనాటినుంచే ఆమెకు చెందిన సమస్యల భారం కూడా తనమీద పడుతోంది. తన బరువులోనే కుంగిపోతూ, ఆమె బరువు కూడా మోయటం ఎంతకష్టం ! దాన్ని వదిలించుకోలేని అశక్తతలోనే రోజులు గడుస్తాన్నవి...తమాషా!...తను పొందే వేదన లాటిదే లలిత కూడా పొందుతోంది. తన తోడి స్నేహం వల్లనే కదా ఆమెకు ఇంట్లో వత్తిడి అధికమైంది! అంటే తన బరువు కూడా ఆమె మోయటం లేదని ఎలా అనగలడు? ఎవరికి వారుగా బతికేందుకేనా యీ సమాజం? సామాజిక జీవనమే లేకుంటే మానవుడు ఇంత ముందుకు సాగగలిగే వాడా? సమాజం కావలసిందే, కాని, యీ ఉన్నది చాలా మార్పులు చెందుతేనే తప్ప లాభం లేదు...

తన దగ్గిర మొదలై, తనను తాను ఉద్ధరించుకోలేక, తన సమస్య లన్నిటినీ సమాజ పరంగా చూసి, సమాజాన్నే ఉద్ధరించే విధానాల్ని అన్వేషించటం వరకూ వెళ్తున్నాడు. ఇలాకాక్కాదా ప్రతి చిన్నవిషయాన్నీ తాను పెంచుకొని మెలితిరిగి పోతోంది? ఎవరు ఏమనుకోనీ, ఏది ఏమవనీ తన లక్ష్యాన్ని మాత్రమే దృష్టిలో ఉంచుకొని, దాన్ని సాధించుకుంటే సరిపోదా? అసలు ఆలోచనా రహితంగానే జీవితాన్ని గడపటం చాలా మంచి పద్ధతనిపిస్తుంది...పశు పక్ష్యాదులకు మానవులకున్నన్ని బాధలు లేవు కదా! వాటినుంచి వేరుపడే ఉద్దేశ్యంతో మానవుడు తన గోతిని తానే తవ్వుకుంటున్నాడేమో?...

అనేక నగ్నసత్యాల్ని గూర్చి ఆలోచిస్తూనే నిద్రపొయ్యాడు. భయానకమైన కలలేవో వచ్చి, రెండు మూడు సార్లు నిద్రాభంగమైంది. కాని, వాటిని గూర్చి ఆలోచించటం, మరింత బాధని తెలిసే ఊరు కున్నాడు; ఊరుకోగలిగాడు!

23

మర్నాడు ఆఫీసుకు బయలుదేరేవేళ గోపయ్య వచ్చాడు. పుస్తకాలు ఇస్తానని గత సాయంత్రం లలితతో అన్న మాట చప్పున జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఇంకా నయం - లలితే రాలేదు.

కొన్నాళ్ళ చదివేందుకూడా తీరికలేక పడి ఉన్న పుస్తకాల్ని తీసి దుమ్ము దులిపాడు. గోపయ్యను కుశల ప్రశ్నలు వేశాడు. ఇంట్లో అందరూ బాగానే ఉన్నారట. చిట్టికి ఇంకా మంచి మాష్టరు ఎవరూ దొరకలేదట. లలితమ్మగారు ఇదివరకంత తరుచుగా రవణమ్మగారింటికి రావటం లేదట.

అంతా చెప్పి, "మీకు మంచి ఉద్యోగం దొరికిందట బాబూ?" అన్నాడు వాడు.

వాడి దృష్టికి తనది చాలా గొప్ప ఉద్యోగమే మరి! తను కుర్చీలో కూర్చుని, పైన పంకా తిరుగుతూంటే కలంతో పనిచేయటమాయె! పాత తీసుకొని నేల తవ్వటానికి పోల్చి చూసుకుంటున్నాడు వాడు... కాని, తను పడే బాధ ఎవరికి తెలుసు?

"ఏదోలే!" అని చప్పరించి పుస్తకాలిచ్చాడు.

"వస్తాను బాబూ!" అని వాడు వెళ్ళిపొయ్యాడు.

ఈ పుస్తకాలిచ్చే వంకతో లలిత మళ్ళీ తనను వెతుక్కుంటూ వస్తుందేమోనని భయం వేసింది. 'పుస్తకాలు నీవే తీసుకొనిరా' అని గోపయ్యతో చెప్పి ఉంటే బాగుండేది... కాని, అంతా మించిపోయింది.

ఐనా-లలితకు లేని భయం, తనకు దేనికి? తనకే తగినంత డబ్బు ఉంటే ఈ లలితను వేసుకొని పట్టణమంతా ఊరేగి, ఈ జనాభా మీద తన కసి తీర్చుకునేవాడు కదా! అప్పుడు తానొక ఆదర్శ జీవిగా కూడా పేర్కొనబడేవాడనేందుకు సందేహం లేదు. మనిషి వ్యక్తిత్వం అతని ప్రవర్తన మీద ఆధారపడి ఉంటుందనుకుంటాం కాని, దూరం ఆలోచిస్తే

ఎక్కువ భాగం అతని సామాజిక స్థితిగతుల మీద ఆధారపడి ఉంటుం దేమో?

ఈ తర్కాలకూ, గడియారాలకూ సంబంధం లేదు కనుక త్వర త్వరగా ఆఫీసుకు వెళ్లాడు. సాధ్యమైనంతవరకూ శర్మగారిని తప్పించు కొని తిరగాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. ఆయన మీద మండిపోతోంది కాని, పోట్లాడితే ఈ ఉద్యోగం కాస్తా పోయి—ఉభయ భ్రష్టత్వ మౌతుందని చచ్చినట్లు పడి ఉన్నాడు; కాదు—అలా నటించేందుకు సిద్ధ మయ్యాడు.

తనను చూడగానే శర్మగారు "అట్లా ఉన్నారేం?" అన్నాడు మృదువుగా. గాయపరిచిన వాళ్లు మరిచిపోయినంత తేలిగ్గా, గాయపడిన వారు మరువలేరని ఆయనకు తెలియదేమో?

"ఏం లేదు..." అని నసిగాడు తను.

ఆ తరువాత పనిలో నిమగ్నుడయ్యాడు. జన్మదిన సంచిక కాదు కాని, అది తన స్మారక సంచికలాగు ఉంది. ఎంత రాసినా తరగదు. ఏం రాయాలో తెలియదు. తెలుసుకునే వ్యవధి లేదు. ఒక పక్క విరగ తొక్కుకుంటూ రావాలి. అలాగే ఈ బండను లాగసాగాడు.

నాలుగు రోజులయ్యాక, ఒకనాడు తను వస్తూండగా అవతలి పేవ్‌మెంట్ మీద లలిత కనిపించింది. ఆమె నవ్వుతూ, జారిపోతూన్న పమిటను సరిచేసుకుంటూ ఉంది; ఆమె పక్కనే నవనాగరికుడైన యువకుడు ఉన్నాడు. వెళ్తున్న వాడల్లా ఆగి, ఆ దృశ్యాన్ని పరిశీలనగా చూశాడు...సందేహం లేదు; లలిత అతన్ని రాచుకొని తిరుగుతోంది. ఆమె జీవితంలోకి వేరొక యువకుడు ప్రవేశించాడని అర్థమైంది. ఇద్దరూ చెట్టపట్టాలు వేసుకొని, అల్లంత దూరంలో ఉన్న కారులో కూర్చు న్నారు...కారు కదిలిపోయింది. అదృష్టవశాత్తూ ఆమె తనను చూడలేదు. ప్రపంచాన్నే మరిచిపోయినట్లుందామె!

నెత్తిన పిడుగు పడినట్లు, కుప్పగా కూలిపోయినట్లయింది తన పని. ఎన్నడూ చూడనంత జాజ్వల్యమానంగా ఉందీనాడు లలిత మొహం... కాని, వాడు...ఆ యువకుడే అందుకు కారణమై ఉంటాడనేది తెలు సుకో లేనంత దద్దమ్మ కాదు తాను!

—లలితమీద మనసు మండిపడుతోంది. లలిత - తన స్వంతమని,

ఆత్మబంధువని నమ్మిన లలిత, తన కళ్ళ ఎదుటనే పరాయి సొత్తుగా మారి పోతుందని ఎన్నడూ అనుకోలేదు కదా! మగువలు తమ మనసుల్ని ఎంత తేలిగ్గా, అనవసరంగా మార్చుకుంటారు! లలిత ఆత్మీయురాలు కాదని తాను నిర్ణయించుకున్న అనేక సమయాల్లో, తన అభిప్రాయం తప్పుగా నిరూపించిం దామె. అందుకనే తానా భ్రమకు లోబడ్డాడు;అదే ఇప్పుడు బాధావహమైంది.

కాని, తను నిజంగా లలిత బాగునే కోరినట్లయితే, ఆమె తనకు దూరమవటమే కాకుండా, వేరొకరికి దగ్గరవటం కూడా అవసరమే! అలా జరిగినందుకు తాను ఆనందించాల్సింది పోయి, ఈర్ష్యతో కుమిలి పోతు న్నాడు. ఇదివరలో ఆమెలో తాను చూడగలిగిన ఉన్నతాశయాలన్నీ నైచ్యంగా మారిపోతూన్నట్లే తోచటం, నిజానికి హాస్యాస్పదమే!

ఆమె తనకేమీ వాగ్దానాలు చేయలేదు; తననుంచి ఏ ప్రతిఫలాన్నీ ఆశించకుండానే తనలాటి నిరాధారుడికి అండగా ఉంది. ఆ నేరానికిగాను ఆమెను అపార్థం చేసుకొని, తప్పు పట్టటం న్యాయమా? ఏమన్నా అర్థ మున్నదా? ఆమె ఇష్టప్రకారం నడుచుకునే హక్కు ఆమెకు లేదా?

ఇలా ఆలోచిస్తూ నడి బజార్లో విగ్రహం లాగు నిలబడిపోవటం హాస్యాస్పదమనే సంగతి, తనను రాచుకుంటూ, తోసుకుంటూ చకచకా సాగిపొయ్యే మనుషులే జ్ఞాపకం చేస్తున్నారు. చప్పున తెలివి తెచ్చుకొని ఆఫీసుకు పరుగెత్తాడు. ఇక ఆనాడు ఏం రాశాడో తనకే తెలియదు; ప్రూఫుల్లో ఎన్ని తప్పులు దొల్లినవో, అసలు తన కింకా మతిపోకుండా ఎందుకున్నదో అర్థం కాకుండానే గడిపాడు.

ఆ రాత్రి మెదడు ఒక కురుక్షేత్రమే ఐంది. లలిత ఎలా పోతే తన కేం? బైటి ప్రపంచంలో ఎవరెలా ఛస్తే తనకేం? తనూ, తల్లీ ఈ రెంటికే ప్రాధాన్యతను ఇచ్చి ఉండాల్సింది. కాని, లలిత తనను దూరం నుంచే ఆకర్షించి, అభిమానించి, తన ఆప్తురాలని అనేకసార్లు రుజూచేసి, మెరుపు లాగు మెరిసి చేజిక్కకుండా పోవటాన్ని భరించలేకుండా వున్నాడు. ఎప్పటి కప్పుడు ఆమె తనను విడనాడిందనుకోవటం, అంతలోనే ఆమె మళ్ళీ తనకు చేరువవటం, ఎండమావులె దూరదూరంగా జరుగుతూ పోతూండటం పరిపాటయింది. ఒకనాటికన్నా ఈ ఎండమావు, జలా శయ మౌతుందనే నమ్మకం ఉండేది; అది కాస్తా భగ్నమైపోయింది.

ఐతే—పీటన్నిటినీ తను కల్పించుకున్నాడే కాని, వేరు కాదు. పీసు మెత్తు సత్యం మీద పర్వత సాదృశ్యమైన ఆశలు ఏనాటికైనా నేలకూల గలవని తనకు తెలియదా? తెలిసివుండీ ఈ పద్ధతిని అనుసరించటం ఆనం దాన్నిస్తుంది కనుకనే వొదులుకోలేక పొయ్యాడు. ప్రతి వ్యక్తికీ ఒకో మానసిక ప్రపంచం ఉంటుంది. బాహ్యప్రపంచంలో దొరకని, అందని అనేక వస్తువులు, తన ఇష్టానుసారంగా మానసిక లోకంలో లభ్యమై, తన సృష్టిగా నిలబడి, ఆ కాస్సేపూ తనకేమీ తక్కువలేదనే భ్రమను కలి గిస్తవి. ఈ ప్రపంచానికీ, బాహ్య ప్రపంచానికీ సంబంధం లేదనుకోవటం శుద్ధ పొరపాటు. ఎందుకంటే—దీని పునాది బాహ్య ప్రపంచంలోనే ఉంది; అక్కడ సాధ్యమవనివి, అసంభవా లనుకున్నవాటిని సాధిం చేందుకే ఈ కొత్త సృష్టి జరిగింది. దాని పునాది ఏనాడైతే బాహ్య ప్రపంచంలో కదిలిందో, మొత్తమంతా కూలిపోక తప్పదు. తన ఈ పరి స్థితి ఇలాటిదే!

—కాని, ఏం చేస్తాడు? ఎంత తంటాలుపడినా రాని పీటముళ్ళు వేసుకున్నాడాయె! ఈనాడు లలిత ప్రవర్తనపట్ల ఇంత ఈర్ష్య కలుగుతోందంటే, తా నామెను ఎంత గాఢంగా ప్రేమించి ఉన్నాడో తెలియచెపుతోంది. ఐతే-అంతా తన పక్షాన్నే తరిచి చూసుకుంటున్నాడు కాని, లలితకూడా ఒక వ్యక్తిత్వ మున్నదనీ, ఆమె ప్రవర్తన వేరు విధంగా ఉంటుందనీ ఎందుకు అనుకోడు? అలా భావించేందుకు భయం! తన ఊహాల్ని ఖండించే వాటిని దరిజేర నివ్వకుండటం తన దౌర్బల్యం.

ఈ నాడు చూసిన దృశ్యం మరోవిధంగా ఆలోచిస్తే తన జీవితా శయాన్ని సాధించేందుకూడా ఉపకరిస్తుందేమో? ముందు తన తల్లి, తరువాత లలిత అని అనేకసార్లు మననం చేసుకుంటూనే ఉన్నాడు. ఈ లలిత తక్కువ ప్రాధాన్యత గలది పైదొలగుతే, మిగిలేది తన మాతృమూర్తే కదా! ఆమెను సుఖపెట్టట మనేదాన్ని రెట్టింపు బలంతో సాధించ గలడు.

మానస ప్రపంచంలోని పూర్వపు బొమ్మలన్నింటినీ చెరిపి, తిరిగి కొత్త సృష్టిలో పడ్డాడు. ఈసారి తనూ, తన తల్లీ తప్ప వేరొకరికి స్థానం లేకుండా చేసుకోసాగాడు. లలితను శాశ్వతంగా వొదులుకునేందుకు కారణాల్ని బలపరచుకున్నాడు...ఎంత ప్రయత్నించినా, వెధవ ఆశ—

వెం[టుకతో కొండను పెకలించేదుకూ_డా వెనుదీయని ఆశ, మిణుకు మిణుకు మంటూ కూడా, తనను లొంగదీసేందుకు [ప్రయత్నిస్తూనే వుంది.

—ఇంతా ఏడుస్తే లలిత ఆ యువకుడి సొత్తయిందని తను అనుకోవటం అర్థంలేని సంగతేమో? ఒక యువతి, యువకునితో కలిసి బజార్లో కనిపించినంత మాత్రాన అంతా మించిపోయిందనీ, లలిత అతనిదై పోయిందనుకోవటం భ్రమే కావచ్చు. నిజం ఏదైనప్పటికీ, ఇలా తలచటం కేవలం లలితను అవమానించటమే అవగలదు. తనతో లలిత మాట్లాడి, స్నేహం చేసినంత మాత్రాన తమకు తెలిసిన యావత్ ప్రపంచమూ తామిద్దరికీ సంబంధాలు కట్టినందుకు తనెంత నొచ్చుకున్నాడు! యీ సమాజాన్ని దుమ్మెత్తి పోశాడు కదా! మరిప్పుడు తను కూడా అలాగే ప్రవర్తించటం ఏమిటి? ఇతరులపట్ల తాను చూసిన పొరపాట్ల లాటివే తానూ పడటం నిజంగా హాస్యాస్పదమే కాకుండా, నిరాధారంగా-అన్యాయంగా లలితను నీచపరుస్తున్నాడు.

తనమీద తనకే మండిపోయింది. ఒకవేళ లలిత స్నేహం ఆ యువకునిపట్ల ప్రణయమే ఐతే-తను ఆనందించటం, కలకాలం వారిద్దరూ సుఖంగా ఉండాలని ఆశించి, ఆశీర్వదించటం తన కనీస బాధ్యత; ఏళ్ళ తరబడిగా సాధిస్తున్నాననుకున్న తన సంస్కృతికి ఇదొక విషమ పరీక్ష. తనకు నిజంగానే లలిత మీద అనురాగం వుంటే-ఆమె సౌఖ్యపడటాన్నే కోరాలి.

యీ రకం ఆలోచనలు తనకు మనశ్శాంతిని కూడా ఇవ్వగలవు. హృదయంలో పగిలిన అగ్నిపర్వతం తాలూకు లావాలు పూర్తిగా పొంగి పొరిలిపొయ్యాక, శాంతే మిగులుతుంది...ఇప్పుడు మనస్సు కొంచెం తేలిగ్గా వుంది. ఇకముందు కూడా లలితను గూర్చి తనకు అనుకూలంగా, పిచ్చి పిచ్చిగా ఆలోచించటం మూర్ఖ్యమని మరోసారి అనుకోగలిగాడు. మానవుడు-చేసిన తప్పులేన్నే ఎందుకు చేస్తాడో తెలిసివొచ్చింది.

త్వరలోనే ఏదోవిధంగా అమ్మకు నచ్చజెప్పి, ఆమెనుకూడా ఇంటికి తెచ్చుకుంటే తనకు తగినంత మనశ్శాంతి; తను పోరాడి గెలుచుకున్న ఆశయం, రక్తమాంసాలలో, తన శ్రమకు ప్రతిఫలంగా, బహూకరణగా ఎదుట వుంటుంది. ఏదో వొకమార్గం ఆలోచించి ఆమెను తీసుకొస్తే, ఇక

లలితను గూర్చిన వెధవ ఆలోచనలూ ఉండవు...అమ్మనుగూర్చి ఆలోచిస్తూనే క్రమంగా నిద్రకు లొంగిపొయ్యాడు.

24

నిర్జీవమైన జీవితం, భారంగా కాలచక్రంలో తగులుకొని యీడ్చబడుతోందనిపించేట్లుగా రోజులు గడుస్తున్నవి. లలితను ఆ నాడు యువకునితో చూడకముందు, ఎంతో ఉత్సాహంతో తనూ యీ ప్రపంచంలో ఏదో ఒక సత్కార్యాన్ని చేస్తున్నాననే కొత్తశక్తితో ఉన్నాడు; కాని-ఆ దృశ్యం చూశాక దిగజారిపొయ్యాడు. మానవుడు రెండు విధాలుగా ఆలోచిస్తాడనే కొత్త విషయం తనపట్ల రుజువైంది. ఒకటి: తన జీవితాన్ని, ఇతరుల జీవితాల్తో పోల్చి చూసుకోవటం—ఇది పరిపాటే. కాని, తన జీవితంలోని రెండు సంఘటనలను, లేదా-ఇద్దరు వ్యక్తుల్ని తూచి, ఆ భేదాన్నిచూసి జీవిత విధానమే మారిపోయినట్లు గ్రహించటం. తరిచి చూసుకుంటే తను - తల్లికన్న, లలితకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యాన్ను ఇవ్వనట్లయితే, ఈ దిగులుకు కారణ మేమిటి?

దెబ్బతిన్నాక, క్రమంగా దానినుంచి కోలుకోవటమనేది మొదటినుంచీ తను అనుసరిస్తున్న పద్ధతే. కాని, ఇదేదో పిడుగు దెబ్బ వలెనే తోచటం, తన జీవితానికి సంబంధం లేదనుకొన్న దానికే బానిసైపోవటం విచిత్ర పరిణామమే కాని, దానికి తాను అతీతుడు మాత్రం కాదాయె. ఈ వచ్చే కష్టాల్ని భరించ లేమనుకుంటాంగాని, మరో పక్క భరిస్తూనే వుంటాం. అసలు భరించలేని కష్టాలంటూ ఎవరి జీవితంలోనూ సామాన్యంగా రావు; అలా వొచ్చినా వాళ్ళు ఆత్మహత్య చేసుకుంటూనే వున్నారు కదా మరి!

రోజులు గడుస్తూన్నా లలిత తనకోసం మళ్ళీ రాలేదు. ఆమె తనను మరిచిపోయిందనే సంగతి అంతరాత్మ ఘోష పెడుతూనే వుంది. పోనీ లెమ్మని ఎంత తీసి పారేద్దామన్నా మనసు వొప్పటంలేదు. చివరకు పుస్తకాలకోసం గోపయ్యకూడా రావటంలేదు. తన దగ్గిర్నించి తీసుకెళ్ళిన పుస్తకాలు తిరిగి పంపనూ లేదు...నయం! అవి పంపినట్లయితే, లలితకూ తనకూ ప్రతి సంబంధమూ తెగిపోయినట్లే అయేది. కనీసం తన

పుస్తకాలన్నా ఆమె దగ్గిర వుండి, తననేవాడు ఒకడున్నాడనే విషయాన్ని జ్ఞాపకం చేస్తుంటవనే తృప్తన్నా వుంటుంది.

తనెంతో కలవరపడిపొయ్యాడు; లేకుంటే తాను ఎంత చెడ్డా, ఒక యంత్రంవలె రోజులు గడపగలడా? పూర్వం యీ యంత్రానికి గొప్ప ఆలోచనా శక్తి వుండేది...కాదు, దానికా శక్తి వున్నదనే విషయం మొదటిసారిగా లలిత పసికట్టి, తనకు తెలియపరిచి, దాన్ని సక్రమంగా పని చేయించ గలిగింది. ఆమె దూరమైంది—దాంతోపాటు తన మెదడు కూడా బండ బారిపోయింది. చివరకు అమ్మను చూసేందుక్కూడా వెళ్ళబుద్ధి కావటంలేదు. ఆమె విచారంగా మాట్లాడుతే, తన గుండె చెదిరిపోతుందని కాదు. ఎందుకంటే,ఆ గుండె పగలటమనేది ఎప్పుడో, ఎక్కడో తనకు తెలియకుండానే జరిగిపోయింది. ఆ సంగతి తాను స్పష్టంగా, లలిత పరాధీన ఐపోయిందని తేల్చుకున్ననాడే తెలుసుకో గలిగాడు. దాన్ని అతకటమంటూ లేదని తెలుసు; కొత్తది రాదనీ తెలుసు. యీ ఉన్న ముక్కల్తోనే జీవితం వెళ్ళబొయ్యాలి. అందుకనే జీవితం నిస్సారమైంది. యీ నిస్సారంలోనే మధురమైన మాతృ హృదయం మీది మమత కూడా సన్నగిలింది.

నెల పొడుగునా కాయకష్టం చేసి, రక్తాన్ని కన్నీరుగా, చెమటగా మార్చి సంపాయించే కరుకు రూపాయిల్లో, నలభై దాకా బాంకులో వేస్తూనే వున్నాడు. పాసు పుస్తకం చూసినప్పుడల్లా, తన జీవిత చరిత్రే అందులో లిఖించబడిం దనిపిస్తూండేది...కాని, ఇప్పుడు ఆ సంతోషం కూడా లేదు. యీ విషమ పరిస్థితుల్నుంచి తను బైటపడే మార్గమూ లేదు. అవి మారవు. అందుకని తనే మారాలి. ఎట్లా? యీ చిన్న విషయం తెలిస్తే ప్రపంచం ఇంత ఘోరంగా, జీవితం ఇంత నిరాశామయంగా ఉండేది కాదేమో? తను మారినా, జీవితం మళ్ళీ రంగు మార్చుకొని ఒక కొత్త రూపంలో, కొత్త సమస్యగా మారుతూనే వుంది. కేవలం ఎడారి ఎండమావుల వలెనే జీవితం తయారైందని అనేకసార్లు తను అనుకున్నాడంటే, నిష్కారణంగానే అనుకోగలిగిన సాహసం ఏనాటికీ రాదు.

మనుషులందరూ విషపూరితులేననే అభిప్రాయం శుద్ధపొరబాటని లలిత రుజూ చేసింది; ఆనాటినుంచే మానవత్వంపట్ల తన విశ్వాసం పెరగ జొచ్చింది...కాని, ఆ లలితే తన నిలా అన్యాయం చేస్తుందని అనుకోలేదు

కదా! ఇది కారణంగా, తిరిగి మానవుల్ని ద్వేషించటం అర్థరహితమైందే కావొచ్చు; కాని-తాను పరిస్థితులకు తల వొగ్గే మానవ మాత్రుడు! సామాన్య మానవుడిలో వుండే రాగద్వేషాలూ, ఆశానిరాశలూ, సుఖపడుదామనే ఆతృతా, మొదలైనవి హృదయాన్నీ, మెదడునూ, రక్తాన్నీ తెక తెక లాడిస్తూనే వున్నవి. పోతే-తన చదువు సంధ్యలూ, సంస్కృతీ, తెలివితేటలూ, ముఖ్యంగా సమాజంలోని తన స్థానమూ, తన ఉద్వేగాల్ని అణగ దొక్కి వేస్తున్నవి. అందువల్ల ఆ చిచ్చు ఆరినట్లు పైకి కనిపించినా, తననొక పక్కనించి దహించి వేస్తోంది. ఆ వేడి బైటి ప్రపంచంలోకి పాకకుండా, ఈశ్వరుడు గరళాన్ని ధరించిన రీతిగా, తనే భరిస్తున్నాడు.

ప్రపంచంలో ఏం జరుగుతోంది, తను ఎక్కడ వున్నాడు, ఏం చేయాలనే భావనే మాయమైంది. మనుషుల్తో తప్పనిసరిగా మెలగవలసి వొచ్చినప్పుడు, కేవలం వ్యాపారరీత్యా, ఎంతవరకూ అవసరమో అంతవరకే ఉంటున్నాడు. ఆనాడు శర్మగారు తనకూ లలితకూ ఏదో సంబంధమున్నదన్నట్లుగా మాట్లాడినప్పటినుంచీ, ఆయన మీద అసహ్యం కలిగింది. దాంతోపాటు తన పరిసరాల్లో వున్న వాళ్ళందరిమీదా ఏవగింపే మిగిలింది. ఐతే-దాన్ని సాహసించి బైట పెట్టలేదు కనుక, తలొంచుకొని తన పని తాను చేసుకొని పోతున్నాడు. ఈ జరిగే, జరగబొయ్యే మార్పులు-అలాటివంటూ వుంటే-అవి తనకోసం కాదు; ఒకవేళ తనూ ఆ మార్పుల్లో ఒక భాగమే ఐతే, అవి తన మేలుకూ కావు; తన కీడుకే. అందుకని జీవితమంటేనే 'ఇంటరెస్ట్' చచ్చింది.

'జీవితం వ్యాపారమా?' అని తనను తాను ప్రశ్నించుకున్నాడు. కాదనుకో లేకపోయ్యాడు. ప్రతి వ్యక్తీ, తన చుట్టు పక్కల వుండే వ్యక్తుల్ని తనకు అనుకూలంగా, తన సుఖం కోసం ఉపయోగించుకోవాలని చూస్తున్నాడు. ఉట్టి ఉడియంగా ఎవరూ, ఎవరి జోలికీ రావటం లేదు. ఏదో నిగూఢ స్వార్థమే ప్రపంచంలోని మానవశక్తులన్నిటినీ నడిపిస్తోందనిపిస్తుంది. ఐతే, తను నిందించే ఈ మనుషుల వలెనే, తనూ ప్రవర్తించటం లేదా?

కాదేమో ననిపిస్తుంది. దీనికి ఒక పక్క తన అసమర్థతే కారణం. మరో పక్క ఒంటరిగా జీవితాన్ని పోరాడాలనే పట్టుదల. ఆశ్చర్యం

ఏమంటే, తను శక్తిహీను డవుతూన్న కొద్దీ, యీ పట్టుదల పెరుగుతోంది. జూదరి ఓడుతున్న కొద్దీ పట్టుదల పెంచుకున్నట్లు! యీ విధంగా తను ఇతరులకు ఉపయోగ పడటమే కాని, ఇతర్లు తనకు ఉపయోగపడక పోగా-వెలివేసినట్లు దూర తీరాలకు తరుము తూన్నారు.

—కాస్త లోతుగా ఆలోచిస్తే, యీ తప్పుడు అభిప్రాయాలకు తనలో తానే సిగ్గుపడాల్సి వుంటుంది! తల్లి తనను ఏ విధంగా ఉపయోగించుకోవాలని నానా అవస్థలు పడుతూ పెంచుకొచ్చింది? ఆమె తన సుఖాన్నే చూసుకొన్నట్లయితే, తనీపాటికి వీధుల్లో అడుక్కొని తినవలసి వొచ్చేది...ఇక లలిత-పరాయి స్త్రీ-తననుంచి ఏం అపేక్షించి, తన దుర్దినాలలో అండగా నిలిచి, మనోధైర్యాన్నిచ్చి,తనను ముందుకు పాగేట్లు చేసింది? ఏ కారణాన్నీ తను సరిపెట్టుకోలేదు. దీన్నిబట్టి జీవితాన్ని వ్యాపారమనుకుంటే, మానవులు సరుకులే అవుతారు! ఎంత హాస్యాస్పదం!...కాదేమో? జీవితంలో గెలిచినవారు, వ్యాపారంలో గెలిచిన వారి వలెనే సంతోషపడుతున్నారు; ఓడినవారు అసలీ వ్యాపారాన్నే గుమ్మొత్తి పోస్తున్నారు. ఈ రెండు విధాలా సరితూగ లేనివారు, తమ అభాగ్యతకు ఏడుస్తున్నారు. తను యీ మూడో తరగతికే చెందు తాడేమో?

ఐతే, లలిత తనను వ్యాపార వస్తువుగా చూసిందనుకోలేదు. అలా అనుకుంటే, ఈ నాటిది ఒక సమస్యే కాదు. అవసరమైనంత వరకూ తనను ఉపయోగించుకొని, విసిరివేసిం దనుకుంటే...అలాటి స్త్రీతో పేచీయే ఉండదు. అసలు అలాటి వ్యక్తికి ఎంత దూరానవుంటే అంత మంచిది కనుక, తానిప్పుడున్న దూరమే తనకు రక్ష!...కాని, అలా కాదే! లలిత దేవకన్యనే అభిప్రాయాన్ని తాను విడనాడలేడే! అందుకనే కదా, మనసు ఇంత క్షోభిస్తోంది!

ఎంత నచ్చచెప్పుకున్నా ఆ వైరాగ్యమూ రాదు. ఎలా వొస్తుంది? వైరాగ్యానికి మనస్సే ప్రధానమనుకోవటం పొరపాటేమో? మనసును మార్చుకో గలిగినా, మిగతా ఇంద్రియాలన్నీ పొందే అనుభూతులు, చుట్టూవున్న ప్రపంచం ఎరలుగా చూపే ఆశలు, ఆ వెధవ మనస్సును తేలిగ్గా మార్చగలవు. ఏళ్ళ తరబడి ఘోర తపస్సు చేసి, ఈ ప్రపంచ విధానానికి దూరంగా ఉండగలిగిన విశ్వామిత్ర మహర్షి లాటివాడు కూడా

మనస్సు రాయి చేసుకున్నా ననుకున్న కఠినుడు సైతం, ఒక్క-క్షణంలో మేనక కాళ్ళముందు మోకరించాడనేది కాచి వడబోసిన సత్యం. ఇక మానవుడైన తన సంగతి వేరే చెప్పాలా? వాతావరణం మారినంత తేలిగ్గా మనసు మారకుండటమే వొచ్చిన ఇబ్బంది.

ఎలాగో తీరిక చేసుకొని అమ్మ దగ్గరకు వెళ్లాలి. ఆమె కన్నీటితో, తన తాలూకు అనేక కష్టాల్ని కడిగి పారెయ్యగలదు. ఆ దుఃఖం ముందు ప్రపంచంలో తాను అనుభవిస్తూన్న యీ కష్టాలు, తల వొంచే స్తవి. ఈ విధంగా పోల్చుకోవటం వల్ల కూడా మనశ్శాంతి సాధ్యమౌతుంది. అమ్మకు ద్రోహం చేస్తున్నానని మనసారా పరితపించినట్లయితే, ఆ బాధలో మిగ తావి మరి కనిపించవు.

ఈ ఉద్దేశ్యంతోనే ఒకనాడు బయలుదేరాడు. ఎంత త్వరగా తెముల్చుకుందా మనుకున్నా, మైలాపూర్ జేరేసప్పటికే చీకటి పడింది. ఈ సమయంలో రాత్రి భోజనాల హడావిడిలో తల్లి ఊపిరి తిరక్కుండా ఉంటుందని తెలుసు. ఐనప్పటికీ ఎలాగైనా ఆమెను చూసి, పలకరించి, వికలమైన హృదయంతో రాత్రల్లా తలగడా తడిపివేస్తే, అదొక రకం ప్రాయశ్చిత్తమై, తనను సక్రమ మార్గాన నడిపించగలుగుతుంది. మానవుడు కనిపెట్టే అనేక విచిత్ర ప్రక్రియల్లో ఇదీ వొకటి.

అనుకున్నట్లుగానే, చాలా హడావిడిగా అమ్మ వచ్చింది. అల్లంత దూరంలో వెలిగే విద్యుద్దీపపు కాంతి, బాదం చెట్టు కొమ్మలగుండా దూసుకొని పడుతూన్నప్పటికీ, మనిషి ఆకృతి తప్ప ముఖ కవళికలు తెలియటం లేదు... కాని-ఆమె తనకు దగ్గిరవుతూన్నప్పుడే, ఎంతో చిక్కి-శల్యమై పోయిందనీ, అలసటతో నలిగిపోయిందనీ...మృత్యుముఖంలోకి హడావిడిగా పరుగెడుతోందనీ అనిపించింది. అనుకున్న దానికన్న చాలా హీనస్థితిలో ఉన్న తల్లిని చూడగానే గుండె బేజారైంది. ఆమె ఏమన్నా అనుకోనీ-తన ఉద్యోగం సంగతి చెప్పేసి, యీ రాత్రే ఆమెను తనతో తీసుకొని వెళ్ళిపోవాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. తన ప్రపంచాన్ని తానే సృష్టించుకొని; తన ఆనందాన్ని తానే పొందాలి. బైటి ప్రపంచంలో తాను పొందగలిగిన దానికన్నా అంతర ప్రపంచంలోంచే పొందగలిగిన దివ్యానుభూతులకు ప్రధాన్యత నివ్వాలి.

"నాయనా! ఇప్పుడొచ్చావేరా?" అందామె. ఆ కంఠస్వరంలో కూడా ఎంతో బలహీనత, నిరుత్సాహం కనిపిస్తోంది.

కారణం చెప్పాలనుకున్నాడు. కాని, ఈ సమయంలో చెపితే, ఆమె విని, భరించగలదా అనే సందేహం పీడిస్తోంది.

"ఏం లేదమ్మా-చూసి పోదామనుకున్నాను. అంతే!" అన్నాడు; ఏడుపాకలేటే తక్కువని అమ్మ గ్రహించి ఉండాలి.

"అలా ఉన్నావేరా బాబూ!" అందామె, చప్పున కంఠస్వరాన్ని మారుస్తూ. ఆ తరువాత తను సరిగ్గా కనిపించనందువల్ల కాబోలు, చేతితో తడివి చూసింది.

"చిక్కిపోయ్యావేరా? చదువుతో రాత్రింబగళ్ళు తీరిక లేకుండా ఉందారేం? తగినంత విశ్రాంతి లేకుంటే, మళ్ళీ ఏ మాయదారి జ్వరమో వస్తుంది. ఆరోగ్యాన్ని జాగ్రత్తగా కాపాడుకో. ఆ మధ్య జబ్బు చేస్తే ఎంత బాధపడ్డావో మరచిపోయావా?" అంది.

ఏం జవాబు చెప్పగలడు తను? తానింకా చదువుకుంటున్నాననే పిచ్చి భ్రమలో ఉందామె. ఇప్పుడు అసలు సంగతి చెపితే, ఈ స్థితిలో ఆమె గాభరాపడినా ఆశ్చర్యం ఉండదు...ఇక తన స్థితిని చూసి ఆమెకు కలిగే జాలి, ఆమె మీదనే ఆమెకు లేదు. ఆ జాలిని తను చూపాలన్నా ఆమె ఒప్పదు. ఈ కసాయి దుకాణంలోనే ఆమె జీవితం అంతమౌతుంది... ఇదంతా తనకోసమని అనుకుంటే, ఆ నేరమంతా తానొక్కడే భరించాలి.

"మాట్లాడవేరా?" అందామె.

"ఏముందమ్మా మాట్లాడేందుకు? చూసి చాలా రోజులైంది కదానని——"

"అంతే కద!" అన్నది తేలికైన హృదయంతో మాట్లాడుతూన్నట్లు.

ఒక్క క్షణమయ్యాక "సరే నేను వెళ్తాను రాజా! బాబుగారు భోజనంచేసే వేళయింది...బాబూ! లలిత నన్నెప్పుడన్నా అడుగుతోందా?" అంది తగ్గు స్థాయిలో.

తననే మరచిపోయిన లలిత; తన తల్లిని గుర్తుంచుకుంటుందా? అదాంతా ఇప్పుడు, ఇక్కడ చెప్పగలడా? తన వలెనే తల్లి కూడా ఏవేవో పిచ్చి భ్రమలు పెట్టుకుంది. తన కలలన్నీ ఎలాగూ చెరిగిపోయి, భరించలేని

కఠిన సత్యం మాత్రం మిగిలిపోయింది. ఆ సంగతి చెపితే, తల్లి కూడా తన వలెనే ఆకాశంలోంచి భూమిమీద పడిపోతుంది. కనుక-అబద్ధమాడన్నా సరే, ఆమె ఆనందాన్ని పాడు చేయరాదు.

"ఎప్పుడూ అడుగుతూనే వుంటుందమ్మా!" అన్నాడు.

"అలాగే అనుకున్నాను రాజా! ఎంత మంచి మనిషి!" అందామె.

ఈ లలిత విషయం వచ్చినప్పటినుంచీ చీదరగానూ, అగ్గిమీద గుగ్గిలం పడినట్లుగానూ ఉంది తనకు. ఇక అమ్మతో సంభాషణ సాగిస్తే, ఒక అబద్ధానికి ఇంకా అనేక అబద్ధాల్ని జోడించవలసి వుంటుంది.

"సరే, పని చూసుకో అమ్మా! నేను వెళ్తాను—" అని మెల్లిగా జారుకున్నాడు. ఆమె కూడా ఏదో పెద్ద భారాన్ని మోస్తున్నట్లు, మెల్లిగా వంటింటివైపు వెళ్ళటాన్ని చూసాడు. పిశాచాలు వెంటాడు తూన్నట్లు స్వరక్షణార్థం నడక వేగాన్ని హెచ్చించక తప్పలేదు.

ఇక యీ జన్మలో తన ఉద్యోగం సంగతి అమ్మకు చెప్పటం పడదా? ఎలాగైనా ఆమెను తోడు తెచ్చుకుంటేనే కాని, మిగతా వెధవ సమస్యలు, అల్పమైన విషయాల, బరువు భారాలు తనకు తగ్గవు. ఏదన్నా సమయం వస్తుందేమోనని తాను చూస్తున్నాడు. కాని, అది రావటంలేదు. నిజం చెప్పేందుకు తనే వొణికిపోతుంటే, ఇక తల్లి ఏమా తుందనే బాధ పీడిస్తోంది. క్రమంగా ఏదో ఒక సందర్భం రాకపోతుందా ననే ఆశ మాత్రమే మిగిలింది. మరోసారి అపజయాన్ని వరించి, తల వంచి, మధనపడుతూనే వట్టి చేతుల్తో తిరిగిరావటమైంది.

25

జీవితానికీ, జూదానికీ చాలా దగ్గర సంబంధమే ఉన్నట్లు తోస్తోంది తనకు. జూదరి అకారణంగా-తెలివితేటల ప్రస్తావనే లేకుండా, దుర దృష్టముంటే ఓడటం ఎంత సహజమో, తనుకూడా ఒకో పందెంలో ఓడ టానికి, తన శక్తి సామర్థ్యాలు సోదిలోకి కూడా రాకుండా పోవటాన్ని గమనిస్తూనే ఉన్నాడు.మానవ ప్రయత్నా లన్నిటికీ మించిన అదృశ్య శక్తి ఏదో పరిపాలిస్తూ-జీవితాన్ని తన కంట్రోల్‌లో ఉంచుకొని నడిపిస్తోందని నమ్మేందుకు తగిన కారణాలు తనకున్నవి.

చదువు మాని తాను ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు; ఇందువల్ల తాను

సుఖపడి, అమ్మను సుఖపెడదామని ఆశ. కాని, యీ రెండూ అబద్ధమే ఐనవి. అదే విధంగా లలిత జీవితాంతమూ తనకు తోడు నీడగా ఉంటుం దని ఆశించాడు; కాదు-ఆమె ప్రవర్తనను తనలా అర్థం చేసుకున్నాడు; బహుశా ఆమె తప్పు లేక పోవచ్చు, కాని, తన తప్పుమాత్రం ఏముంది? అదంతా తప్పుడభిప్రాయమని తేలిన తర్వాత కదా, తనిలా భావించ గలుగుతోంది? ముందుగానే తెలిస్తే, అనవసరంగా చేతులు కాల్చుకునే వాడు కాదుకదా! ఈ పందెంలోనూ ఓడిపోయాడు. జీవితమంతా ఓట ముల మీదనే దొర్లుతోందా అనిపిస్తుంది...ఇలా ఓడుతూండబట్టే, గెలుచు కోవాలనే ఉత్సాహం, ఆశయాన్ని సాధించాలనే పట్టుదల ఇచ్చే కొత్త శక్తితోనే, ముందుకు సాగ గలుగుతున్నాడేమో?

ఐతే-తను జూదరా? సర్వస్వాన్నీ ఒడ్డి జూదమాడగల తాహతు తనకు ఉందా? జూదం విలాసయుతమైనది; ప్రపంచంలో ఏ కొందరికో అది ఆనందాన్నివ్వగలదు-తనలాటి నిర్భాగ్యులకు మాత్రం కాదు. కాని, తనకు ఇష్టమున్నా లేకున్నా దాంతో సంబంధం లేకుండానే జీవితం జూద రంగమైంది. తను మిన్నకున్నా జీవితం తొడగొట్టి సవాలు చేసి తనను జూదరిని చేస్తూనే ఉంది. కనుకనే ఓటమికి విచారించటంకన్నా, ఓటమిని ఎదుర్కొని భరించటమే మిగిలింది.

వీటికి తోడు ఆఫీసు వ్యవహారాలు బాగున్నట్లు తోచదు. గత నెల జీతం పది రోజులు ఆలస్యంగా ఇచ్చారు. పత్రిక యజమానులైన ఇద్దరు సోదరులూ మొహాలు మొట మొట్లాడించుకుంటున్నారు. ఏవో గృహ కలహాలు క్రమంగా మండి, ఆఫీసువరకూ నాలుకలు చాచినవని అనుమా నంగా ఉంది. సంపాదక వర్గంలో వారు కలిపించుకోకపోయినా, వారి ధోరణి చూస్తే ఏదో పెద్ద ప్రమాదం వాటిల్లే సూచనలు కన్పిస్తూన్నవి. అంత త్వరలో కాకపోయినా, ఆ మంటలు వేడికూడా క్రమంగా దగ్గిరవు తోందా అనే అనుమానానికి తావుంది. అసలు విషయం ఏమిటని శర్మ గారిని అడగా లనుకున్నాడు; కాని, లలితనూ, తననూ అపార్థం చేసు కున్నప్పటి నుంచీ శర్మగారితో చాలా ముభావంగా ఉంటున్నాడు. ఇలాటి అనవసర విషయాన్ని ప్రస్తావిస్తే, ఆయన ఏమన్నా అనుకుంటా డేమోననే భయంకూడా తనను దూరంగా ఉంచేసింది. అయేది అవక

మాటను కలిపి, గుప్పిట [illegible] నాలో బాధలో కమ్ముకు [illegible]
తప్పలేదు.

ఇలా ఉంటూండగా ఒకనాటి సాయంత్రం—ఇక ఇంటికి వె
ళ్లామనుకునే సమయంలో ఆదరా బాదరాగా లలిత వచ్చింది. ముఖం
చూస్తే చాలా ఆందోళన కనిపించింది. ఏదో ప్రమాదంలో చిక్కుకొని
తన సహాయం కోసం వచ్చిందని తోచింది. మెట్లెక్కి వచ్చిన ఆయాసం
కూడా తీరకుండానే, "మాస్టారూ! వెంటనే బయలుదేరాలి—" అంది.

ఆమె మీద ఉన్న కసంతా తీర్చుకుందామనుకున్నాడు. కాని,
అసలు సంగతేమిటో తెలుసుకోకుండా తొందర పడటంలో అర్థం లేదు.

"ఎక్కడికి? ఎందుకు? అసలేమిటి?" అన్నాడు.

జేబు రుమాలుతో మొహం తుడుచుకుంటూ ఆమె ఒక కార్డు
టేబిల్ మీద పెట్టింది. అది చదువుకునేప్పటికి తనకు మతిపోనట్లయింది.
నిన్న మధ్యాహ్నం తన తల్లి, పొయి దగ్గిర పని చేస్తూ చేస్తూ, స్పృహ
లేకుండా పడిపోయిందట! వెంటనే రావలసిందని, ఆ ఇంటి యజమానులు
కాలేజీకి ఉత్తరం రాశారు. భూమి కంపిస్తూన్నట్లు, ఆకాశం విరిగి మీద
పడుతూన్నట్లనిపించింది. భూమి సూర్యుని చుట్టూ ప్రదక్షిణ చేస్తుందనే
శాస్త్రీయ సత్యం కళ్ళకు కట్టినట్లయింది. క్షణం సేపు నిశ్చలు డయాడు.

"భయపడకండి మాస్టారు!...ఇది ఇవాళ మధ్యాహ్నం వచ్చి
ఉంటుంది. కాలేజీలోని పోకిరీ కుర్రాళ్లు, నా మీదికి విసిరి పారేశారు!
వాళ్ళకి తెలుసు—మనిద్దరి స్నేహమూను!" అందామె.

తానింకా చదువుతున్నాననే భ్రమలోనే కాలేజీ ఎడ్రస్‌కు ఉత్తరం
రాసి ఉంటారు. లలితనూ, తననూ ఏడిపించాలని విద్యార్థులు చేసిన ఈ
చిలిపి పని ఒకవిధంగా మేలయింది. ఇప్పుడీ తర్కాలతో పనవదు. ముందు
ఏం చెయ్యాలన్నా కాళ్ళూ చేతులూ వొణుకుతూన్నవి...అసలు అమ్మ
ఇంకా బతికివుందో, లేదో! ఎదుటవున్న వస్తువులన్నీ బూజా-బూజాగా
కదుల్లాడుతున్నయ్. తన సర్వశక్తులూ క్షణంలో మటుమాయమైనయ్.

తన భుజం మీద చెయ్యివేసి కదుపుతూ, "మాస్టారూ! ఎందు
కలా వణుకుతారు? ముందు వెళ్ళి అమ్మను తీసుకొనిరండి...నేను
డాక్టర్ను తీసుకొని సరాసరి మీ గదికి వొస్తాను...భయపడకండి!..."అని
లలిత ప్రోత్సాహమిచ్చింది.

శాశ్వతంగా తన జీవిత పథం నుంచి విరమించిందనుకున్న దేవతా మూర్తి, తిరిగి కళ్ళ ఎదుట, తన సహాయార్థం వేచి ఉండటాన్ని క్షణం సేపు నమ్మలేకపోయ్యాడు. లలితను చూస్తే పోయిన శక్తులన్నీ వొచ్చినవి. ఏమైతేనేమి, ప్రపంచమంతా నాశనమైతేనేమి, లలిత ఉండగా తనకు భయమేమిటి? అంతరాత్మ పడగవిప్పి బుసలు కొడుతోంది. ఆ వేడితో తను ప్రపంచంలో సాధించలేని దేమిటనే మనోధైర్యం కలిగింది.

"బయలుదేరండి మాష్టారూ!" అందామె, బతిమాలే ధోరణిలో.

నిజానికి తను పొందవలసిన అనుభూతుల్ని, తనకన్న ముందుగా ఆమే పొంది, అద్దంలో చూసుకోగలిగిన తన ప్రతిబింబమా అనిపిస్తోంది. లలితపట్ల తనకు ఏర్పడిన దురభిప్రాయాలన్నీ క్షణంలో మాయమైనవి. ఈ హడావిడంతా చూసి శర్మగారు కూడా వచ్చారు. అంతా చూసి పెద్దగా గోలగా, గుండెలవిసేట్లు ఏడవాలనిపించింది తనకు...కాని, అనుభూతుల్ని సంస్కారం చాటున దాచుకొని తీరవలసిన నాగరికతను అతిక్రమించే సాహసం లేదు. అందుకాక హృదయం దుఃఖపూరిత మైనప్పటికీ, దాని కింకా విడుదలరాక, భారమవుతోంది.

"అమ్మగారికి బాగాలేదు...నేను వెళ్తాను" అన్నాడు తను, వొణికిపొయ్యే కంఠస్వరంతో.

"అంతా విన్నాను—పదండి...నేనూ వొస్తాను—" అన్నాడు శర్మగారు.

"మీరు త్వరగా రండి...నేను డాక్టర్ కోసం వెళ్తున్నాను" అని లలిత వెళ్ళిపోయింది. ఈ సమయంలో శర్మగారు చూపిన సానుభూతికి హృదయం ద్రవిస్తోంది. మానవులు కనీసం కొన్ని సమయాల్లోనన్నా, తమ మానవత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తూంటూరు, కనుకనే ఈ ప్రపంచం అను కున్నంత దుర్భరమైంది కాదనే నమ్మకం కలుగుతూ ఉంటుంది.

ఆ తరువాత ఏం జరుగుతోందో కూడా తెలుసుకోలేని స్థితిలో, తాను కేవలం నామమాత్రుడుగా ఉండిపొయ్యాడు. టాక్సీలో మైలాపూర్ వెళ్ళారు. తన ఈ స్థితికి తనను తానే దూషించుకోసాగాడు. ఒకపక్క శర్మగారు చాలా ధైర్యాన్నిచ్చే వేదాంతం మాట్లాడుతున్నారు. అదంతా సరిగా వినిపించకుండా, అర్థం కాకుండా వుంది. అంతరాత్మతో తానే

సమాధాన పడేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. తానీ విధంగా నిర్లిప్తంగా ఉన్నట్లయితే, తన తల్లికి ఏం సేవ చేయగలడు? తన బాధ్యత తల్ని మనసారా ఎలా నిర్వర్తించగలడు? ఈ సమయంలో తను ఏ మాత్రం ధైర్యాన్ని కోల్పోయినా, తనంత నీచుడు, పాపి, అసమర్థుడు, బల హీనుడు వేరొకడుండడు. దివ్యశక్తుల్ని నమ్ముకొని లాభం లేదు కనుక, ఒక్కసారిగా ఈ ఊబిలోనుంచి బైటపడేందుకు వొళ్లు విదిలించుకున్నాడు. మామూలు మనిషయేందుకు, మూడ్ మార్చుకునేందుకు, చేయవలసిన పనులన్నీ ఒకొక్కటిగా, సక్రమంగా చేసేందుకు సిద్ధమయే స్థితిలోకి రాగలిగాడు.

టాక్సీ ఆగగానే ఇంట్లోకి పరుగెత్తాడు. ఏ దుర్ఘటనా జరగనట్లే చాలా మామూలుగా మనుషులు కనిపించారు. ఐనా, తనవలెనే ప్రతి వారూ విచారంగా ఉంటారని తనెందుకు అనుకోవాలి? ఒకరి ఆనందం వేరొకరికి ఎలా వర్తించదో, అదే విధంగా ఒకరి విషాదం వేరొకర్ని బాధించదు.

ప్లీడర్‌గారు తన వంక ప్రశ్నార్థకంగా చూశారు.

"మా-అమ్మ!" అన్నాడు తను. ఆ పైన మాటలు పెగలలేదు.

"ఓ! నువ్వా—?" అని వేలు పెట్టి చూపుతూ, "ఆ గదిలో వున్నదామె. డాక్టర్ చూసి వెళ్ళాడు—" అన్నాడు.

సంధించిన విల్లునుంచి వెలువడే అంబువలె గదిలోకి పరిగెత్తాడు. అమ్మ ప్రశాంతంగా పడుకొని వుంది. కళ్ళు తెరిచే వుంది కాని, అందులో జీవం ఉన్నట్లు తోచలేదు. అసలా కళ్లు ఏమైనా చూడగలుగుతున్నయో, చూసినా అర్థం చేసుకోగలుగుతున్నయో లేదో తెలియలేదు.

"అమ్మా!" అన్నాడు, మంచంమీద కూలబడుతూ.

మెల్లిగా కళ్ళను తనవైపు తిప్పిందామె. చాలా శ్రమతో చేయి త్తింది. ఆమె చేతిని పట్టుకున్నాడు. మాట్లాడాలని ప్రయత్నించింది కాని, అది ఆమె శక్తికి మించినట్లే తోచినట్లుంది. వళ్ళు కాగిపోతోంది. ఇన్నాళ్ళూ వొళ్ళు విరుచుకొని పనిచేసి జీవితాన్ని సాధించాననుకొన్న యీ పిచ్చి తల్లిని, యీనాడు జీవితమే జయించి-హేళనగా మొహంలో నవ్వుతూండగా, ఆమె కుంగిపోతూన్నట్లు తోచింది...

అమ్మ మాట్లాడితే కొంతలో కొంత నయంగా వుండేది; కాని—

మాట కూడా పడిపోయిందేమో? అసలేం జబ్బో, దీనికి మందు మాకు లంటూ ఈ ప్రపంచంలో ఉన్నవో లేవో కూడా తెలియదు. అందులోనూ ఇలాటి విషమ సంఘటనను ఎదుర్కోటానికి తనకు ఇదే మొదలు.

పక్కనే వున్న శర్మగారు, వొణికిపొయ్యే తన భుజం మీద చేయి వేశారు. "భయంలేదు...యీమెను తీసుకుని వెళ్దాం" అన్నారాయన. అప్పుడు కాని, ఈమెను ముందు యీ నరకం నుంచి దాటించెయ్యాలనే సంగతే గుర్తు రాలేదు. ఒకో సంఘటనలో మానవుడు తన మతినే పోగొట్టుకొంటాడు. వేరొక రెవరైనా పక్కన వుండి, దారి చూపనట్లయితే నడవలేడు. తన యీ దుస్థితిలో ఒక పక్క లలితా, మరో పక్క శర్మగారూ, రెండు రెక్కలవలె వుండి ముందుకు సాగేట్టు చేయగలుగుతున్నారు. వీరిద్దరి మేలుకూ తను జన్మంతా కృతజ్ఞత చూపవలసిందే.

యజమాని దగ్గరికి వెళ్ళి, "అమ్మను తీసుకొని-" అన్నాడు తను.

"తీసుకెళ్ళండి...ఇక్కడ మాత్రం ఎవరున్నారూ ఆమెను చూసేందుకు?...ఏం లేదు—ఎంతో అలసిపోయింది పాపం! నిజానికి యీ వయస్సులో ఆమె పొయ్యి దగ్గిర గంటల తరబడి పనిచేయకూడ దనుకోండి... వారం పది రోజులు విశ్రాంతి వుంటే మళ్ళీ ఆరోగ్యాన్ని పొందుతుంది... బ్లడ్ప్రెషర్ అన్నాడు, డాక్టర్!" అన్నాడాయన.

పాడిచ్చే పశువును, అది ఇక నిరుపయోగమని తెలుసుకున్నాక, కసాయి దుకాణానికి తోలేందుకు వెనుకాడని మానవ ప్రవృత్తి బాగా అర్థమైంది! ఆయన్ని ఏమనీ లాభం లేదు. తను పరిస్థితులకు తలొగ్గి, తమ ఈ దుర్భర స్థితికి తామే బాధ్యులనుకోవటం కన్న, మరో ఆలోచన ప్రస్తుతం అనవసరం. 'ఎద్దు పుండు కాకికి ముద్దు!' అనే సామెత గుర్తొచ్చింది.

శర్మగారి సహాయంతో అమ్మను టాక్సీలో గదికి తీసుకొచ్చాడు. అప్పటికే లలిత గది గుమ్మం దగ్గిర సిద్ధంగా వుంది. తాళం తీసి, మసి కారిన లాంతరు వెలిగించి, చాపమీద పక్కవేసి తల్లిని తీసుకొచ్చి పడుకో బెట్టారు. ఈలోగా శర్మగారు టాక్సీవాడికి డబ్బిచ్చి పంపేశారు; తన చుట్టూ కొంతమందన్నా మనుషులంటూ లేకుంటే ఏమయ్యేవాడో, ఈ నాడు తలుచుకుంటేనే కంపర మెత్తుతూ వుంటుంది.

అమ్మ మాట్లాడే స్థితిలో లేదు. ఎవరేం చేసినా చూస్తూ ఊరు

కుంటోంది. దిగులుగా, తనకిక శక్తే లేనట్లు, ఏదో అదృశ్యశక్తికి లొంగి పోతూన్నట్లుగా కళ్లు తేలవేస్తూంటే, తనకు కంపర మెత్తుతూంది. లలితను చూడగానే ఆమె కళ్ళల్లోకి కొత్త వెలుగు వచ్చినట్లయింది. చిరునవ్వు నవ్వాలనీ, ఏదో మాట్లాడాలనీ ప్రయత్నించింది కాని, పెదవులూ, నోరూ వొణకటం కన్న మరేమీ అవలేదు...అమ్మకు పక్షవాతం వొచ్చి, ఒక పార్శ్వమే పడి పోలేదు కదా!

"మాస్టారూ! నేను వెళ్ళేప్పటికి డాక్టర్ బైటికి వెళ్ళాడు. రాగానే ఇక్కడికి రమ్మని చీటీ రాసి ఉంచి వొచ్చాను...మీరేం భయ పడకండి" అంది లలిత.

భయం తన సమస్యల్ని తీర్చలేదు సరికదా, ఉన్నవాటిని అతి భీక రంగా చూపుతుంది; అందుకని భయపడి లాభంలేదు. ఏమౌతుందోననే ఆత్రుతవల్ల కూడా ప్రయోజనంలేదు.

రెండు నిమిషాలపాటు ఆ గదంతా నిశ్శబ్దంలో మునిగిపోయింది.

"ఈమెకు విశ్రాంతే పరమౌషధం!" అన్నారు శర్మగారు. ఎంత మూర్ఖుడైనా ఆ సంగతి ఇట్టే చెప్పగలడు. సంవత్సరాల తరబడి బడలిక ఆమె ఫాలభాగం మీది ప్రతి ముడతలోనూ నాట్యమాడుతోంది. విశ్రాంతి ప్రస్తావనే లేని జీవితాన్ని గడపవలసిన అవసరం ఏర్పడిం దామెకు! ఆమె మీద ఎవరికీ, చివరకు తనకు కూడా జాలిలేదు; ఇక ఆ విధికి జాలి లేదను కోవటం దేనికి? ఒకవేళ పొరపాటున ఎవరైనా జాలిచూపదలచినా ఆమె స్వీకరించలేదు. జీవితాన్ని ఒంటరిగా పోరాడాలనే ఆమె పట్టుదలే కారణం. ఆమె అడుగుజాడల్లో నడిచే తన ధోరణీ ఇదే కదా!

మళ్ళీ నిశ్శబ్దం ఆవరించింది. లలిత అమ్మ పక్కనే కూర్చొని ఆత్రు తతో చూస్తూ వుంది. లలిత వుంటే అమ్మ చాలా త్వరలోనే ఆరో గ్యాన్ని పొందుతుందనే నమ్మకం వుంది తనకు. ఇదివరకు తనకు ప్రాణ దానంచేసిం దామె...ఇప్పుడు అమ్మను కూడా బతికించగలదు!

పావుగంట దాకా ఎలాటి శబ్దమూ లేకుండానే గడిచింది. ఎవ్వరూ మాట్లాడటం లేదు; ఆ అవసరమూ లేదు. ఇలాటి పరిస్థితుల్లో మాట్లాడే హక్కు ఒక్క డాక్టర్‌కే వుంది.

మరో పదినిమిషాలు గడిచాక, బైటకారు ఆగిన శబ్దం వినిపించగానే లలిత వెళ్ళి, డాక్టర్ను వెంట పెట్టుకొని వచ్చింది. డాక్టర్ కాళ్ళమీద

పడదామనుకున్నాడు తను ! కాని, సభ్యత, తనూ ఒక మానవుడేననే హెచ్చరిక అడ్డి, నమస్కరింప జేశాయి.

డాక్టర్ వచ్చి పరీక్ష చేశాడు. నాడి చూశాడు; ఇంటి వాసాల్ని లెక్కించాడు...రెండు నిమిషాలయ్యాక వేడినీళ్ళు తెమ్మన్నాడు...చప్పున ఇంటి యజమానుల దగ్గర్నుంచి వేడినీళ్ళు తీసుకొచ్చాడు తను. సిరంజ్ అందులో ముంచి, ఇంజక్షన్ తీశాడు. తను లాంతరు పట్టుకోగా, లలిత సహాయంతో డాక్టర్ ఒక ఇంజక్షన్ ఇచ్చాడు...ఇక తన పని ఐపోయినట్లుగా బాగ్ సర్దుకున్నాడు.

డాక్టర్ ఏమీ చెప్పకుండానే వెళ్ళిపోతూంటే భయంవేసింది; ఇది మాట దక్కే కేసు కాదని తేల్చుకున్నాడేమో ? లలిత మొహం చూసి వచ్చాడు కాని రేపటినుంచీ తన మొహం చూసి వస్తాడా ? అసలు అమ్మ స్థితి ఏమిటో ! ఏదైనప్పటికీ—దాన్ని తెలుసుకుంటే యీ ఆత్రుతన్నా తగ్గుతుంది.

ఏం చెయ్యాలో తోచని స్థితిలో లలిత డాక్టర్ వెంట వెళ్ళింది. బైట ఏవో గుస గుసలు జరిగినవి; అల్లంతదూరాన, కత్తులు నూరుతున్నట్లుగా శబ్దం! తానా సంగతులన్నీ తెలుసుకొని తీరవలసిన అవసరం వున్నప్పటికీ, ఆ బాధ్యతను కూడా లలితే తీసుకుంది...డాక్టర్ వెళ్ళిపోయ్యాక, వాడిపోయిన మొహంతో వచ్చిన లలితను చూడగానే అమ్మ మృత్యువుతో పోరాడుతోందనీ, జయం ఆమె పక్షంలో లేదనీ తోచింది. ప్రవాహ మధ్యంలో నిస్సహాయంగా ఉన్న తనకు ఇంక దిక్కెవరు ?

"మాస్టారూ!" అని లలిత ప్రశ్నార్థకంగా తన మొహంలోకి చూసి బైటికి నడిచింది. తాను మాట్లాడబొయ్యేది అమ్మ వినకూడదని బహుశా ఆమె అభిప్రాయమై ఉంటుంది. అమ్మ ఈ మాటల్ని విని అర్థం చేసుకొనే స్థితిలో ఉందని లలిత పొరబడుతోందేమో? పోతే-శర్మగార్ని వదిలెయ్యటం బాగా లేదు. ఆయన ఏమన్నా అనుకున్నా అనుకోవొచ్చు. ఇందులో ఆయన వినకూడని రహస్యాలు అసలే లేవు. తాను ఎదుర్కోబొయ్యే ప్రమాదానికి అండగా ఉండేందుకు సిద్ధంగా ఉన్న శర్మగారిని గాయపరచటం తప్పని తోచింది. అదీగాక, ఆయన తన అనుభవంతో మంచి సలహా ఇవ్వగలుగుతాడు కూడాను.

అందుకనే శర్మగార్ని కూడా తనతో పాటు పిలిచాడు; ఆయన కూడా తనతో పాటే బైటికి వచ్చాడు. రోడ్డు మీద వీధి దీపం కింద సమావేశం ఆరంభమైంది.

"ఏం లేదు మాస్టారూ! ఆమెకు బ్లడ్ ప్రెషర్ అధికంగానే ఉంది. క్షణాల్లో తగ్గటం కష్టం. విశ్రాంతి అత్యవసరం...ఇదంతా ఇక్కడ కుదరదు కనుక, నర్సింగ్ హోంకు పంపరాదా అంటాడు డాక్టర్" అంది లలిత.

శర్మగారు త్వరపడి 'అదే మంచిది' అని అంటాడేమోనని భయం వేసింది. కాని, ఆయన విని మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

తనే ఆలోచనలో పడ్డాడు. పూర్వం తనను నర్సింగ్ హోంలో ఉంచారు; దానికైన ఖర్చంతా లలిత ఇచ్చింది. ఇక ఇప్పుడు అమ్మను బతికించుకునేందుకు నర్సింగ్ హోంకు వెళ్ళవచ్చు; కాని, తన దగ్గిర ఉన్న ఐదారు వందలూ సరిపోతయ్యో, లేదో? పోనీ, అన్నిటికీ లలితే ఉన్నదనుకోలే డిప్పుడు. తన లేమిని ఎత్తి చూపుతూ, తనకు సహాయం చేసేందుకు లలితే కానీ, ఇంకోరు కానీ ప్రయత్నిస్తాంటే - ఇప్పటికే ఎంతగానో గాయపడిన అంతరాత్మ, గిలగిలా తన్నుకొని చస్తుందేమో కూడాను. లేక అప్పుగా ఎక్కడన్నా పైకం తెచ్చేందుకు, తనకు ఇల్లా, వాకిలా, పేరా, ఊరా - ఎవరన్నా ఇచ్చేందుకు? అలా ఇచ్చేందుకు ఎవరైనా సాహసిస్తే, అది తిరిగి తమ చేతికి రాదనే సంగతి తెలిసే ఇస్తారు; ఒకవేళ వారలా భావించకున్నప్పటికీ తను తీర్చలేడు కనుక, పర్యవసానం అదే అవగలదు. అందుకని ఈ తీర్చలేని దాని కోసం పరుగెత్తి, అభాసు కాలేడు. ఇంతకూ, సాధ్యమైనంతవరకూ తన దగ్గిర ఉన్న దాంట్లో ముడుచుకోవటమూ, లేనట్లయితే బాధ పడి తన లేమి ఇతరులకు తెలియకుండా చేసుకోవటమే తాను చేయగలిగింది. అన్నిటినీ మించి లలిత ఆడకూతురు; తండ్రి చాటు యువతి; ఆమెకు స్వేచ్ఛ లేదు; అందునా ఆర్థిక స్తోమతు-వ్యక్తిగతంగా లేదు. లోగడ ఆమె చెప్పినట్లు ఇంట్లో కూడా వొత్తిడి ప్రారంభమైనదని తెలుసాయె! ఈ పరిస్థితుల్లో తన బాధల్ని ఆమెకు అంటగట్టటం అర్థం లేని పని!

అదంతా క్షణంలో ఆలోచించుకొని, "నర్సింగ్ హోంకు దేనికిలే లలితా! ఇక్కడే ఉంటుంది" అన్నాడు.

లలిత కళ్ళు పెద్దవి చేసి తన అసమ్మతిని తెలియపరుస్తూ, "ఇక్కడ ఎవరు చూస్తారు మాస్టారూ? మీ దారిన మీరేమో ఆఫీసుకు వెళ్తారు కదా!" అంది.

లలిత చెప్పింది చాలా సబబే కాని, తన స్థితిలో ఉన్నవాడికి మాత్రం కాదు. అందుకని ఏ విధంగానైనా నర్సింగ్ హోంకు తీసుకెళ్ళేందుకు వీల్లేకుండా మాట్లాడాలి.

"చూద్దాంలే లలితా! నేనొక వారం రోజుల పాటు సెలవు తీసుకుంటాను" అన్నాడు తను.

"అంతే లెండి...ఆ రాసే మేటర్ ఏదో ఇంటి దగ్గిరే రాస్తే, కుర్రాడు వచ్చి తీసుకొస్తాడు. ఎలాగో సర్దుకోవచ్చు" అన్నాడు శర్మగారు.

శర్మగారు కూడా తన పక్షమే మాట్లాడేసరికి, లలిత ఒక్కతే ఐపోయింది.

"సరే—మీ ఇష్టం. నేనేం చెప్పేది? డాక్టర్ చెప్పిందాన్ని బట్టి అన్నాను-అంతే!" అందామె. ఆమెకు కోపం వచ్చిందని తేలిగ్గా అర్థం ఐంది. ఐనా, తానది గమనించనట్లు నటిస్తే తప్ప లాభం లేదు.

"అన్నట్లు లలితా! డాక్టర్ ఏమన్నారు?" అన్నాడు తను.

"చెప్పానుగా...రోగి విషయం చాలా జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి. ఇప్పుడిచ్చిన ఇంజక్షన్‌తో బహుశా తెల్లారేసరికి, బాగా తెలివి వొస్తుందన్నాడు. రేపు మళ్ళీ ఇంజక్షన్ చేస్తానన్నాడు. కొన్నాళ్ళపాటు— బహుశా రెండు మూడు నెలలపాటు మంచం దిగకూడదన్నాడు. మంచి ఆహారమూ, విశ్రాంతీ చాలా ముఖ్యమన్నాడు..." అందామె.

డాక్టర్ ఆశ కనబరచినందుకు, ముల్లబంటి దుఃఖంలో మోకాటి బంటి సంతోషం కలిగింది. ఇక మిగిలిందంతా ఆ విధికే వదిలి, శక్తి వంచన లేకుండా అమ్మకు తాను సేవ చేయటమే!

"—అన్నట్లు మరిచి పొయ్యాను" అందామె ఒక చీటీ అందిస్తూ, "ఇందులో ఉన్న మందు తేవాలి. ఈ రాత్రంతా రెండేసి గంటల కొకసారి, ఒకో డోసు వాడాలి. గ్లూకోజ్ నీళ్ళివ్వమన్నాడు...ఆమెకు నిద్రపడితే మాత్రం నిద్రనుంచి లేపవద్దన్నాడు."

చీటీ అందుకున్నాడు తను.

"మీరు వెళ్ళి మందులు తీసుకొనిరండి మాష్టారూ! నేనుంటాను... మళ్ళీ ఆలస్యమైతే పాపులు కష్టేస్తారు" అంది లలిత.

నిజమే - రాత్రి ఎనిమిదిన్నర ఐ వుంటుంది. లలితను ఇక్కడ ఉంచటం ఏమీ సబబు కాదని తెలుసు తనకు. తన స్వార్థాన్ని చూసు కోవటంలో, ఇంతసేపూ ఆ సంగతే గుర్తు రాలేదు.

"లలితా ! నువ్వెళ్ళు. చాలా పొద్దెక్కింది. నేను వెళ్ళి మందు తెస్తాను—" అన్నాడు.

"మీరు వెళ్ళండి పాపం! చాలా ఆలస్యమైంది, నేను ఉంటాను" అన్నాడు శర్మగారు.

ఈ హెచ్చరికల్ని లలిత తోసిపారెయ్యలేక పోయింది. తనతో పాటే బయలుదేరింది. కొంత దూరం వెళ్ళాక, "మాష్టారూ!" అంది రహస్యం చెప్పే ధోరణిలో. తక్కున ఆగి పొయ్యాడు: ఆమె కూడా ఆగింది.

"ఏం లేదు...మీకేమన్నా డబ్బు కావాలా?" అంది, భయపడు తూనే.

తనకు మండిపోయిన మాట నిజమే కాని, యీసమయంలో మంచి తనాన్ని కూడా పరాభవించట మౌతుందని పస్తాయించాడు.

"అక్కర్లేదు లలితా ! నా దగ్గిరవుంది !" అన్నాడు కొంత విసురు గానే.

"ప్రస్తుతం నా దగ్గిరా లేదనుకోండి...కాని, అవసర మైతే మాత్రం అడగండి" అందామె.

"సరే...సరే!" అన్నాడు విసుగ్గా.

"మరోమాట మాష్టారూ!" అందామె చాలా ప్రశాంతంగానే. "పరిస్థితులు మీకు తెలుసుగా...ఇదివరకల్లే నేను బైటికి రాలేను. యీ మధ్య నా మీద సి. ఐ. డీలు కూడా పనిచేస్తున్నారులెండి. అందుకని వీలు చూసుకొని వస్తూంటాను...అమ్మగారికి కూడా చెప్పండి...కాని, నేను రోజూ రావటం లేదని మీరేమీ అనుకోకండేం!"

నిలువునా నీరై పొయ్యాడు తను. అది రోడ్డు ఐపోయింది కాని, లేకుంటే లలిత కాళ్ళమీద పడి, కన్నీటితో ఆ పాదాల్ని కడిగేసినా, తాను ఆమెపట్ల తలచిన అపచారాలకు ప్రాయశ్చిత్తం జరగదనిపించింది.

ఈ మధుర మూర్తికి, ఇక ముందు జీవితంలో ఏ విధమైన చెడును అంట గట్టినా, అది తనను పతితుణ్ణే చేస్తుంది!

"అందుకనే మాష్టారూ! నర్సింగ్ హోంలో ఉంచమన్నాను—" అందామె, తానేదో నేరంచేసి, సంజాయిషీ చెప్పుతుంటూన్న ధోరణిలో. తనకు నోట మాటరాక స్తబ్ధుడవుతున్నాడు.

ఇది వీధి అనీ, తామిద్దరూ ఒక పక్కగా ఇలా నిలబడి మాట్లాడటం చూసే వాళ్ళకు చాలా విచిత్రంగానూ, అసహ్యంగానూ ఉంటుందనీ తోచింది.

"లలితా! నీ వసలు రావద్దు...ఏం ఫర్వాలేదు. నీవు రానంత మాత్రాన, నిన్ను అపార్థం చేసుకుంటా ననుకున్నావా?" అన్నాడు తను.

"అది కాదు మాష్టారూ..."

ఆమె నిక మాట్లాడనివ్వ్చి, సంభాషణ పెంచటంవల్ల ఆమెకూ, తనకూ కూడా ఆలస్యమౌతుంది. ఏమన్నా ఫిర్యాదులూ, సంజాయిషీలూ వుంటే వేరొక సమయంలో చూసుకోవచ్చు. ముందు ఈమెను పంపేసి, మందులు తీసుకుని అమ్మ దగ్గిరకి వెళ్ళాలి. ఆ తర్వాత తీరిగ్గా ఉన్నప్పుడు లలిత విషయం ఆలోచించవచ్చు.

"లలితా! తర్వాత మాట్లాడుకుందాం...ఆ రిక్షా పిలుస్తాను... వెళ్ళు!" అన్నాడు. ఆమె మెదలకుండా రిక్షా ఎక్కి కూర్చుంది. రిక్షా కదలగానే "వస్తాను మాష్టారూ! అమ్మను కాస్త కనిపెట్టి ఉండండి" అని నమస్కరించింది.

క్షణంసేపు నేలమీద పాతివేయబడిన శిలావిగ్రహంవలె అయింది తన పని! ఈ లలిత లేకుంటే జీవితం ఏనాడో అంతరించి ఉండేదనేది గొప్ప సత్యమేనని ఇప్పుడు అర్థమౌతోంది. ఈమెకు తను జీవితంలో కృతజ్ఞతను చూపగలడా?

ఈమెను గూర్చి ఆలోచించే సమయం కాదనే అంతరాత్మ హెచ్చరికను పాటించి, వేగంగా బజారువైపు వెళ్ళాడు. జేబులో ఇరవై రూపాయి లున్నవి. మందులషాపు వాడు ఒకసారి చీటి చూసి, తన మొహంలోకి ఒకసారి చూసి "ఆరు రూపాయిలు అవుతయ్—" అన్నాడు.

మెదలకుండా డబ్బు చెల్లించి మందులు తీసుకొన్నాడు. ఇంత ఖరీదైన మందులు తనబోటి వాడికి తలకు మించినవే కాని మరి మార్గం

లేదు. అందులోనూ తన ఏకైక బాంధవిని రక్షించుకునేందుకు ఇవి ఉప యోగ పడాలే కాని, తన దగ్గిర వున్నదంతా ఖర్చుపడినా విచారించా ల్సింది లేదు.

అదరా బాదరాగా గదికి చేరాడు. శర్మగారు కునికిపాట్లు పడుతూ తన కోసం ఎదురు చూస్తున్నారు. తాను వెళ్ళినప్పుడు ఎలా వుందో అమ్మ అదే విధంగావుంది. మందు ఇద్దామని ప్రయత్నించాడు. కాని, ఆమె నోరు తెరిచి మింగే స్థితిలో లేదని తెలుసుకొనేప్పటికి, కొద్దిగా కూడకట్టుకొన్న ధైర్యం కాస్తా జారిపోయింది. చేసేదిలేక విచారంగా కూర్చున్నాడు.

శర్మగారు ఇంటికి వెళ్ళేందుకు తొందర పడుతున్నారని తోచింది తనకు. ఇప్పటికే చాలా పొద్దెక్కింది; రాత్రి పదిగంటల పైనే అవుం టుంది. అయన్ను ఇక్కడ ఉండమనటం భావ్యంకాదు. ఇప్పటికే ఆయన లేనిపోని శ్రమంతా తనకోసం పడ్డాడు. తానొక్కడికే ఈ దుర్ఘటనను ఎదుర్కొనే శక్తిలేని మాట నిజమే కాని, ఈ కష్టాలు శక్తి సామర్థ్యాల ననుసరించి రావు మరి.

"మీరు వెళ్ళిరండి—శర్మగారూ!" అన్నాడు తను వొణికిపొయ్యే కంఠంతో.

"ఆమెను విశ్రాంతి తీసుకోనివ్వండి. బహుశా రేపు ఉదయానికి కొంత రిలీఫ్ రావొచ్చు" అని శర్మగారు వెళ్ళేందుకు సిద్ధమై, "రేపొచ్చి చూస్తాను...మీరు ఆఫీసుకు రాకండి. ఏమన్నా అవసరమైన పని వుంటే, ప్యూన్ చేత కబురు చేస్తాను..." అని జారుకున్నాడు.

26

ఏళ్ళ తరబడిగా ఒంటరిగా వుంటూన్న తనకు యీనాడు, ఈ గది భయంకరమైన ప్రదేశంగా తోచింది. అమ్మ వొస్తే ప్రశాంత జీవి తంలో పడవొచ్చనుకున్నాడు; కాని-అమ్మను ఈ స్థితిలో తీసుకొని రావాల్సి వుంటుందని కలలోకూడా అనుకోలేదు కదా!

కళ్ళు తెరిచివున్నా ఆమె చూసిగ్రహించగలుగుతుందోలేదో, అర్థం కావటంలేదు. నిలువు గుడ్లు వేయటమంటే ఇదేనా? ప్రమాదావస్థలో వున్న రోగులు-పక్కనున్నవాళ్ని ఎంతభయపెడతారో, జీవితంలో మొదటి

సారి తెలుసుకున్నాడు. ఏమౌతుందని కాదు; ఆ అయోమయాన్ని తాను ఏ విధం గానూ ఆపలేడు. కానీ-ఏమౌతుందోననే భయంతో వొణికిపోతున్నాడు.

అనేకసార్లు దేవుడు లేడనే విషయాన్ని తనలో తాను తర్కించుకొని తృప్తిపడుతూ వచ్చాడు...కాని, ఈ సమయంలో దేవుడున్నాడనీ, వాడి మీదనే ఈ భారాన్ని వేయడం మినహా మరో మార్గం లేదనీ తోచింది. మానవుడు తన శక్తికి అందని వాటన్నిటినీ దివ్య శక్తులమీద వేస్తూంటాడనేది తన పట్ల రుజువైంది.

అమ్మ అలా నిర్జీవమైన చూపులు చూస్తుంటే, తాను భరించలేక పోతున్నాడు. తానీ వెధవ చదువు సాగించకుండా ఏ ఉద్యోగమన్నా చేసుకుంటే, ఇదివరకే తల్లిని తీసుకొచ్చినట్లయితే, ఆమె ఈ స్థితిలో ఉండేదికాదు. తనకోసం ఎముకలు విరగ్గొట్టుకొని చావు బతుకుల పొలిమేర్లలో పడిందీమె! ఒకనాడు తనను మృత్యుదేవత కబళిస్తూంటే, అడ్డుపడి, బైట పడేసిందీమె! అలాటి ఈమెకు తాను కృతజ్ఞతను చూపగలడా? ఈ జన్మలో యీమె ఋణాన్ని తీర్చుకోగలడా?

కొద్దికాలం క్రితం తను జ్వరపడినప్పుడు అనుభవించిన బాధంతా గుర్తుకొచ్చింది. ఆ తెకతెక, ఆశ నిరాశల మధ్య కొట్టుమిట్టాడే ప్రాణం, దిగజారి పోయినట్లే ఉండి-అంతలోనే మళ్ళీ మెలకువ రావటం, మొదలైన యమయాతననే అమ్మ ఇప్పుడు అనుభవిస్తోందా అనిపించింది...

కాదేమో? ఆమె ఏమో చెప్పాలనుకుంటోంది కాని, చెప్పలేక పోతూన్నట్లు తోస్తుంది. దీర్ఘంగా, జాలిగా, బాధగా ఆమె చూడటంలో, ఆమె బాధకన్న తన బాధ అధికమౌతోంది. తానా-నిస్సహాయ స్థితిలో ఉన్నాడు. తాను పూర్వం పొందిన బాధకన్నా, బాధపడే తల్లిని చూసి పొందే బాధ భరించలేనిదిగా వుంది.

తలుచుకుంటే కంపించిపోతున్నాడు. కళ్ళ ఎదుటి యీ నరకానికి అంత మెప్పుడో! ఏడుద్దామంటే గొంతులో కొట్టుకులాడే దుఃఖం, శరీరాన్నే దహించి వేస్తోంది.

గంట గడిచాక, అమ్మ కళ్లు మూసుకుంది. బహుశా నిద్రపోతూండి ఉండొచ్చు; లేక...లేక...ప్రాణం పోయిందా? ఆత్రుతతో దగ్గిరికి వెళ్ళి చూశాడు. ఆమె బరువుగా గాలి పీలుస్తోందని తెలుసుకున్నాక, కాస్త కుదుట పడ్డాడు...

ఇక జరుగవలసిందేమిటి? తన శక్తి వంచన లేకుండా యీ మెకు సేవ చేస్తాడు; తను కూడబెట్టిన డబ్బంతా యీ మె చికిత్సకై వినియోగిస్తాడు. అంతకన్న తను చేయగలిగిం దేమిటి?

లలిత గుర్తొచ్చింది...ఆమెను తాను అపార్థం చేసుకోవటం మరో సారి జరిగినందుకు, తనను తాను నిందించుకున్నాడు. నిండు హృదయంతో తనకు తోడునీడగా నిలబడే ఏకైక వ్యక్తి-అమ్మ తరువాత లలితే నని మరోసారి యీనాడు రుజూ ఐంది. ఇక జీవితంలో ఎప్పుడూ లలితను తాను వేరుగా భావించటం ఆత్మవంచనే కాగలదనే నిశ్చయాని కొచ్చాడు.

ఇదివరకల్లే ఇప్పుడామె అండ తనకు లేదు. లలిత యింత సహాయం చేయకుండా వున్నట్లయితే యీ విచారమే తనకు కలిగేది కాదు. ఒక పక్క తన మీద ఎంతో ఆపేక్షను, సానుభూతిని చూపుతూ, మరో పక్క పూర్వంవలె తాను సహాయపడలేక పోవొచ్చనే అనుమానాన్ని వెలిబుచ్చింది. ఆమె నుంచి ఇప్పటికే తాను అకారణంగా ఎంతో సహా యాన్ని పొంది వున్నాడు. ఇక కోరటం కూడా భావ్యం కాదు. ఆమె మాట మాత్ర మన్నది—యీ కష్ట సమయంలో అదే పదివేలు!

పూర్వంవలె తాను బాధ్యతలేని జీవితాన్ని గడపటం లేదిప్పుడు. తల్లి పట్ల తన కెంత బాధ్యత వుందో, తాను చేసే యీ ఉద్యోగంపట్ల అంత కన్న ఎక్కువ బాధ్యతే వుంది. అందునా, కాలం విలువ పత్రికల్లో ప్రతి ఫలిస్తూనే వుంటుంది. కాల చక్ర గమనంతో రొప్పుతూ ఐనా సరే పరు గెత్తి తీరాలి. తన అశక్తత బైటపడిన నాడు, తననా ఉద్యోగం కూడా విడనాడుతుంది.

యీ బోడి ఉద్యోగాన్ని తానొకపక్క ద్వేషిస్తూనే వున్నాడు. కాని, ఇలాటి కష్ట సమయంలో తాను సంపాయించకుంటే కాలం కదలదు. కనీసం ఇందుకన్నా తన యీ చాకిరీ ఉపయోగపడుతోంది. ఇదన్నా లేకపోతే తనేమయ్యే వాడో?

ఇప్పుడు అమ్మ స్థితి ఎలావున్నా, తాను పత్రికకు చాకిరీ చేయటం తప్పదు. వికలమైన మనస్సుతో భుజ బల నిరూపణకుకూడా కలం సాగేట్లు లేదు. మెదడు చలన రహితమైతే తప్ప రాయలేడు. యీ ఇబ్బంది ఎలానా అనే బాధ ఉండనే వుంది.

—అమ్మకు మెళుకూ వొ స్తే బాగుండు. కా స్త మందిచ్చి, చూడొచ్చు. కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకుంటే ఆమెకు కొంతలో కొంత కులాసా చిక్కవచ్చనే ఆశ కూడా వుంది. ఆమెను అలాగే చూస్తూ కన్ను తెరుస్తుందేమోనన్న ఆశతో మేలుకూర్చోవటం తప్పదు.

తమాషా! ఇంత వేదనలోనూ నిద్ర కమ్ముకు వస్తోంది. వేదన అధికమై, శరీరం ఇక దాన్ని భరించలేక విశ్రాంతి కోరుతుందేమో? ఇక నిలవలేక, తనకు తెలియకుండానే మైకం కమ్మినట్లు కళ్ళు మూతలు పడినవి.

మళ్ళీ మెళుకూ వచ్చేప్పటికి తెల్లగా తెల్లవారింది. జ్ఞానేంద్రియాలన్నీ పని చేయుటం హఠాత్తుగా మొదలయ్యేప్పటికి, నిద్రలో తెలియని కంపరమంతా ఆరంభమైంది. విషాద సంఘటన తెగిన కొన గుర్తొచ్చింది.

అప్పటికి అమ్మకూడా మెళుకూ వచ్చింది. తను లేచి కూర్చో గానే ఆమె కష్టంతో చెయ్యెత్తి పిలిచింది. రాత్రికన్న కా స్త నయమని పించింది, తనకు.

తను దగ్గరికి వెళ్ళగానే 'మంచినీళ్ళు' అన్నట్లు సైగ చేసింది. మాట్లాడే ప్రయత్నం చేసినా, మాట్లాడలేక పోతోందేమో? ఏమైనా వ్యాధి తిరుగు ముఖం పట్టినట్లు అంచనా వేసుకోగలిగాడు తను. తన పట్ల ఆ అదృశ్య దివ్యశక్తులు కొంతలో కొంతన్నా ఇంకా జాలి చూపు తూన్నవి. మానవుడంత అల్పసంతోషి ఎవడుంటాడు!

అమ్మను ప్రశ్నించి లాభం లేదని, బైటికి వెళ్ళి కాఫీ తెచ్చాడు. ఆమె దగ్గర కూర్చొని, తల నిమురుతూ కాఫీ గొంతులో పోశాడు; ఆమె తాగింది; తాగ గలిగినందుకు ఎంత సంతోషించాడని! డాక్టర్ వొచ్చి మరి కా స్త ధైర్యం చెపితే బాగుండు!

కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని, గదంతా చిమ్మి, డాక్టర్ రాక కోసం వేచి కూర్చున్నాడు. ఎంతకూ డాక్టర్ రాకుంటే, మరో పక్క ఆత్రుత ఎక్కువైంది. డాక్టర్ కోసం వెళ్ళి వచ్చేందుకు, తనొక్కడూ అమ్మను ఈ స్థితిలో వదిలి వెళ్ళటం ఎలా? ఒకవేళ తను ఇటు వె ళ్తే, డాక్టర్ అటొ స్తే, అమ్మ మాట్లాడలేని స్థితిలో ఏం చేస్తాడు? అందుకని విధిలేక డాక్టర్ కోసం ఎదురు తెన్నులు చూడసాగాడు.

తొమ్మిదింటికి కాబోలు శర్మగారు వచ్చారు. ఆయన్ను చూడగానే, తన ఒంటరితనం సగం పోయినట్లనిపించింది.

"ఎట్లా ఉంది?" అన్నాడాయన.

తను అంతా చెప్పాక, శర్మగారు అమ్మను చూసి "చాలా నయం! డాక్టర్ రాలేదా?" అన్నాడు.

"ఆయన కోసమే చూస్తున్నాను."

"నేనిక్కడే ఉంటాను...పోనీ, మీరు వెళ్ళి పిలుచుకు రాకూడదా?" అన్నాడు.

కొంచెం సేపు ఆలోచించాక, డాక్టర్ కోసం వెళ్ళి రావటమే మంచిదనిపించింది. ఎందుకంటే-నిన్నటి పరిస్థితికీ, నేటికీ ఏమీ సంబంధం లేదు. నిన్న లలితే స్వయంగా డాక్టర్ను తీసుకొచ్చింది; లేకట్లయితే ఆయన తన బాధ్యతను గుర్తించి ఉండేవాడే కాదు. ఇక ఈనాడు కేవలం తన శక్తి సామర్థ్యాలే మిగిలినవి. వాటిని చూసే డాక్టర్ రావాలి; కనుక వెళ్ళటం తప్పదు.

ఆత్రుతతోనే వెళ్ళాడు. డాక్టర్ "ఎలా ఉంది?" అని అడిగాడు. అంతా చెప్పి "తమరొకసారి వచ్చి చూడాలి" అని అర్థించాడు తను.

డాక్టర్ కాస్త ఆలోచించి "రోజూ అక్కడికి రావటమూ అదీ కుదరదు. ఇక్కడ నర్సింగ్ హోంలోనే ఉంచరాదా?" అన్నాడు.

"నాకంత తాహతు లేదు" అన్నాడు తను.

డాక్టర్ ఒకసారి పరీక్షగా తనను పైనుంచి కిందిదాకా పరిశీలించి చూసి "సరే, మళ్ళీ ఇంజక్షన్ ఇద్దాం—" అని, ఇంజక్షన్ పేరు రాసిన కాగితం చేతికిచ్చి "ఇది కొనుక్కొని మీరు ఇంటి దగ్గర ఉండండి. నేను ఒక గంటయ్యాక వస్తాను" అన్నాడు.

ప్రిస్క్రిప్షన్ తీసుకొని వస్తుండగా, డాక్టర్ చిటికె వేసి వెనక్కు పిలిచి అన్నాడు: "మిస్టర్! నేను వచ్చినప్పుడల్లా మూడు రూపాయల ఫీజు అవుతూంటుంది."

క్షణంసేపు నిర్ఘాంతపోయ్యాడు తను. డాక్టర్లు డబ్బు తీసుకుంటారని తెలుసు; పెద్దవాళ్ళు ఎక్కువ పుచ్చుకుంటారనీ తెలుసు. కాని, ఈయన ఇంత సూటిగా మాట్లాడటం కష్టమనిపించింది. తన ఆత్మబంధువు ప్రాణం

తోనే చెలగాటం ఆడుతున్నాడని తోచింది. కాని, తానేమనగలడు? నోట మాట కూడా రాక 'సరే' నన్నట్లు తల వూపి, జారుకున్నాడు.

దగ్గర్లోనే తన ఆర్థిక బలహీనత కూడా బెదిరిస్తూ వుంది. తన దగ్గర వున్నదంతా ఖర్చు పెట్టేందుకు సంసిద్ధుడే! కాని, దాంతోనే అమ్మ ఆరోగ్యాన్ని పొందగలదా అనే అనుమానం వేధిస్తోంది.

ఇంజక్షన్ నాలుగు రూపాయలైంది. వెనకా ముందూ ఆలోచించే సమయం కాదు కనుక, లెక్క చెయ్యలేదు. ఇదివరకు తనకు జబ్బు చేసి నప్పుడు లలితే ఖర్చంతా భరించింది కనుక తెలియలేదు కాని, నిజంగా ఆ భారమే తన మీద పడినట్లయితే, బతకటంకన్న చావటమే చాలా తేలికైనదిగానూ, చౌకగానూ కనిపించేది.

ఇంటికి రాగానే శర్మగారు ''ఇక నేను వొస్తాను. రేపు పత్రిక పూర్తి చేయాలి కదా?" అన్నాడు.

"మీరు పదండి... నేను రాయాల్సింది ఏమన్నా వుంటే పంపుతే; ఇప్పుడే రాస్తాను" అన్నాడు తను.

సరేనని శర్మగారు వెళ్ళిపొయ్యాడు.

గంట దాటాక కాని డాక్టర్ రాలేదు. పరీక్ష చేశాక "ఫర్వా లేదు...త్వరలోనే కోలుకుంటుంది" అన్నాడు. డాక్టర్ చూపిన సంతృప్తికి ఎంతో ఆనందమైంది.

డాక్టర్ ఇంజక్షన్ చేశాక "మందు ఇస్తున్నారా?" అని అడిగాడు.

"రాత్రి తాగలేకపోయింది...ఇవ్వాళ ఇంకా ఇవ్వలేదు" అన్నాడు తను.

"ఇవ్వండి...మళ్ళీ రేపొద్దున వస్తాను. మరో పది ఇంజక్షన్లన్నా ఇవ్వాలి" అని డాక్టర్ వెళ్ళేందు సిద్ధపడ్డాడు. ఆయనచేత అడిగించు కోకుండానే తను మూడు రూపాయలూ చెల్లించి, డాక్టర్ను సాగనంపాడు.

తరువాత, మందుకూడా తాగించగలిగాడు. మొత్తం మీద నిన్నటి లాగు మనస్సు వికలం చెందలేదు; నిన్న ఛిన్నాభిన్నమైన ముక్కల్ని తిరిగి కలేసుకున్నాడు.

బారెడు పొద్దెక్కింది. రాత్రికూడా ఏమీ తిననందువల్ల చాలా

నీరసంగా వుంది; ఆకలి దహించుకొని పోతోంది. చప్పున హైటికి వెళ్ళి, టిఫిన్ చేసి వచ్చాడు; కాని-అది అంతగా నయించలేదు.

తను తిరిగి వచ్చేప్పటికి ఆఫీసు కుర్రాడు వేచి వున్నాడు. యీ సమయంలో కూడా తనకు పని చేయటం తప్పనందుకు కష్టమనిపించింది. కాని, డబ్బు విలువ ముందు, మానవత్వపు విలువలు తలలు వంచటమనేది తన జీవితానుభవమే కనుక, మెదలకుండా రికార్డు తీసుకున్నాడు.

"సాయంత్రం వస్తాను సార్!" అని ఆఫీసు కుర్రాడు వెళ్ళి పోయ్యాడు.

ఒకే మనసుకు సందర్భాన్ని బట్టి రంగు రంగులు వేయటం ఎంత కష్టమో తెలిసి వచ్చింది. నరకమంటే ఇంకెక్కడో వుంటుందని ఘోషించే పెద్దల సూక్తులు ఎంత సత్యదూరమో అర్థమైంది. మనిషికన్న యంత్రం నయం; యంత్రం తనలో ఏ కాస్త లోపం జరిగినా, పని చేయక మొండికేస్తుంది; కాని-మనిషి అలా అనేందుకు వీల్లేదు. తనలో జరిగిన లోపాలతో ప్రపంచానికి-ముఖ్యంగా డబ్బుకు-పనిలేదు. డబ్బుకు దాస్యం చేయసాగాక, ఆ దాస్యపు రూపం ఏ విధంగా వున్నా మెదిలేందుకు అవకాశమే లేదు.

—ఇలా ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటే సాయంత్రానికి యీ చెత్తంతా రాయటం ఐనట్లే! గుడ్డిలో మెల్ల యేమంటే, తను ఇంటిపట్టునే వుండి పని చేసేందుకు శర్మగారు ఒప్పుకోవటం!

ఐనా, దీన్నిగూర్చి కష్టపడట మెందుకు? ఇన్నాళ్ళుగా రాస్తూంటే తన చర్మమే మొద్దుబారింది. ఏదో వొకటి రాసి పారేస్తే చదివే జనం ఉన్నారు; వారు చదవకున్నా, చదివి-తిట్టినా, తను గమనించవలసిన పనే లేదు. ఆ ధైర్యంతోనే కలం కదిపాడు.

మధ్యలో అమ్మ వైపు చూసుకుంటూ, రాసుకుపోతున్నాడు. కాస్సేపు ఆమె ఇదంతా గమనించి, ఆ తరువాత తిరిగి నిద్రకు ఉపక్రమించింది. మరికొంత మనశ్శాంతితో, ఎంత త్వరగా యీ పని వదులుతుందా అనే ఆత్రుతతో చాలా వేగంగా రాసుకొని పోసాగాడు.

నానా అవస్థాపడి సాయంత్రం నాలిగింటికల్లా పూర్తి చేశాడు. మరో అరగంటయ్యేప్పటికి ఆఫీసు కుర్రాడు హాజరయ్యాడు. ఆ కాగితాలు వాడి మొహాన కొట్టి, వాడు తెచ్చిన కొత్త కాగితాలు అందుకున్నాడు. అవి

తెల్లారేప్పటికి కావాలని కుఱ్ఱాడు ఆదేశించాడు. తనకు విసుగూ, కోపమూ, అసహ్యమూ కలిగినవి కాని, వాటిని తొక్కి పట్టుకొని కుఱ్ఱాణ్ణి సాగనంపాడు.

అమ్మకు మళ్ళీ మెలకువ వచ్చింది. మందిచ్చాడు.

"అమ్మా! ఎలా వుంది?" అన్నాడు.

"ఫర్వాలేదు—" అందామె, కొంచెం కష్టంమీద.

ఇక యీ జన్మలో అమ్మ మాట్లాడదేమో ననుకొన్న తనకు పరమానందమైంది. డాక్టర్ ఇచ్చిన మందులూ, తన అదృష్టమూ ఇంకా ఎదురు తిరగలేదు.

"ఆకలి" అందామె.

రోగికి ఏం ఇవ్వాలో తనకు తెలియదు. శరీరోష్ణం లేదు. వొంటిమీద చెయ్యివేస్తే, ఆమెలో కలిగే ఏదో ఆవేశం తరుముతూన్నట్లుగా రక్తం ప్రవహిస్తూన్న సంగతి తెలుస్తూనే వుంది. సామాన్యంగా రోగికి పళ్లూ, రొట్టె, కాఫీ ఇస్తారనే జ్ఞాపకం, స్వానుభవంనుంచి తెచ్చుకున్నాడు. చప్పున బజారు కెళ్ళి పళ్లూ, రొట్టె, కాఫీ తెచ్చాడు.

ఆమె పళ్ళు తిన్నది; కాస్త రొట్టెకూడా తిన్నది, కాఫీ తాగింది; తృప్తిగా త్రేన్చింది.

"లలిత ఏదీ?" అన్నది, ఉన్నట్లుండి.

లలితను గూర్చి తనేం చెప్పగలడు? అమ్మ ఊహా సౌధాలను నేల గూల్చటం, అదీ-యీ సమయంలో అసలే కుదరదు. అందుకని "వస్తుందమ్మా!" అన్నాడు. ఆమె తనకు తెలియకుండా నవ్వాలనుకుంది కాని, ఆ ప్రయత్నం కొనసాగలేదు.

అమ్మ అనవసరపు విషయాల్ని ప్రస్తావిస్తుందేమోననే భయంతో "నువ్వు పడుకోవే - డాక్టర్ విశ్రాంతి ఎక్కువ అవసరమన్నాడు," అన్నాడు.

తన తల నిమురుతూ, ఆమె ఆలోచనల్లో పడింది; ఆ ఆలోచనలు ఎలాటివై ఉంటవో తనకు తెలియటం లేదు కాని, ఆమె కళ్ళనుంచి ఏకధారగా నీరు ప్రవహిస్తోంది. ఆ వ్యాధి తాలూకు బాధతోనో, లేక-తమ

యీ నిర్భాగ్య జీవితాన్ని సింహావలోకనం చేసుకుంటూన్నందువల్లనో తెలియ లేదు.

"ఎందుకే అమ్మా ఏడుస్తావ్. నేనున్నానుగా?" అన్నాడు తను; తనకు తాను ధైర్యం చెప్పుకోలేని స్థితిలో, తనలాంటి మరో ప్రాణికి ధైర్యాన్ని నూరిపోయగలుగుతూండటం ఆశ్చర్యమే! కాని, కష్టాలనేవి మానవుని ఓర్పును, సాహసాన్ని, ధైర్యాన్ని, నిబ్బరాన్ని రుజూ చేస్తవంటే, అందులో అబద్ధ మేముందీ?

"ఏం లేదురా బాబూ!" అందామె, కళ్లు మూసుకుంటూ. మెల్లిగా చేతిని కూడా తన తలమీదినుంచి లాక్కొని, ముడుచుకొని పడుకుంది. అదే ఆమెకు ఓదార్పు; తనకూ నేమో!

ఇక మృత్యుభయం మాత్రం లేదు. కాని, మరికొన్నాళ్ళ పాటు యీమె ఆరోగ్యాన్ని కాపాడాలి. ఆమె మరి జీవితంలో వొళ్లు విరుచుకో వాల్సిన అవసరం లేదు. తన బాధ్యతల్ని తీర్చుకొనే సమయం రానే వచ్చింది. కాని, ఈ మందులూ, డాక్టర్ ఫీజులూ వగైరా తన శక్తికి చాలా మించినవిగానే ఉన్నవి. రోజూ కనీసం ఎనిమిది రూపాయలన్నా అయ్యేటట్లుంది.

బాంకులో ఐందొండ లున్నవి. ఈ పైకం సరిపోతుందా అనే భయం కూడా ఆరంభమైంది. అంగబలమూ లేక, అర్థబలమూ లేక తను అన్యాయమై పొయ్యాడు. దీనికి ఎవర్నని ఏం ప్రయోజనం?...ముందు రేపు బాంకులోంచి పైకం తీసుకొని రాకుంటే, తను దమ్మిడీకి మారడు.

లలిత వస్తే బాగుండు. ఇప్పుడు లలిత వచ్చి తనకు కొత్తగా ధైర్యాన్నివ్వక్కర్లేదు. ఎందుకంటే, ఒంటరిగా తానీ వాతావరణానికి అలవడ్డాడు. కాని, అమ్మ-లలిత ఏదని అడిగింది. కేవలం రోగి మనస్సు నిర్మలంగా ఉండేందుకు, ఆమె ఆశలు ఆరకుండా ఉండేందుకు లలిత రాక అవసరం. లలిత ఒక్కసారి వచ్చి అమ్మను పలకరిస్తే చాలు... కాని, అంతా తన ఇష్టా యిష్టాలమీద నడవటం లేదు కదా!

పూర్వం వలె ఆమె రాలేదని తనకు తెలియకనా, మనసు కష్ట పెట్టుకున్నది? అందులోనూ గత సాయంత్రం ఆమె అంతా విశదంగా చెప్పిందాయె! ఐనా తానామె రాకను కోరటం ఏ విధంగానూ సమర్థనీయం

కాదు. అది కేవలం తన స్వార్థం, ఇతరులనుంచి మానవుడు కోరే త్యాగం!

చీకటి పడుతూండగా శర్మగారు వచ్చారు. అమ్మ మాట్లాడిన సంగతి విని, చాలా సంతోషించాడు. వెళ్తూ వెళ్తూ, "రాత్రికి రాత పూర్తి చెయ్యండి. రేపు కంపోజుకు ఏమీ లేదు" అని హెచ్చరించి మరీ వెళ్లాడు.

చుట్టూ చీకటి పేరుకుంటోంది. తాను దాదాపు నిశ్చేతనుడుగా చాలాసేపు ఉండిపొయ్యాడు. ఏమిటి తనకీ కష్టాలు? కాస్సేపు మనశ్శాంతి ఉండకుండా-తన చుట్టూ ఉన్న శత్రులన్నీ ప్రయత్నిస్తూన్నవా అనిపిస్తూ ఉంటుంది. రాక్షసులు పీక్కు తినేందుకే, తనకీ మానవజన్మ వచ్చి ఉంటుందా అనే అనుమానం కలగటంలో ఆశ్చర్య మేమిటి?

ఈ చీకటికి ఇప్పుడు భయం వెయ్యటం లేదు; బతుకులోని చీకటికి తాను అలవడినాడు. ఈ అలవాటువల్లనే తాను జీవితాన్ని సాగించ గలుగుతున్నాడేమో! ఆ భయానికి మారుగా ఒక్కటే వ్యథ, మనసు పొందే రంపపు కోత మాత్రం మిగిలింది.

"నాయనా!" అంది అమ్మ గొంతు, బొంగురుపోయి. తను ఉలిక్కి పడ్డాడు; ఆమె కూడా చాలా సేపటినుంచీ మేలుకొనే ఉందేమో? నిశ్శబ్దంగా తనవలెనే దుఃఖిస్తూండి ఉండొచ్చు; అందుకనే ఆమె కంఠ స్వరంలో అంత మార్పు వచ్చి ఉంటుంది.

ఇది గ్రహించాక, తనలో కూడా అలాటి మార్పులే వచ్చి ఉంటవనే అనుమానం కలిగి, క్షణంలో తనను తాను సంబాళించుకొని, "అమ్మా! లాంతరు వెలిగిస్తాను—" అని, ఆ చీకట్లోనే తడివి, మొత్తం మీద మసిబారిన లాంతరు వెలిగించాడు. ఆ గుడ్డి వెలుగులో ఒకర్నొకరు చూసుకొన్నారు; తనకు మనసారా ఏడవాలనిపించింది; అలా ఏడుస్తే నన్నా యీ వేదన కొంత బైటపడి తేలికవుతుందని ఆశ.

"రాజా! ఏమిటాలోచిస్తున్నావ్?" అందామె.

"ఏం లేదమ్మా! నీకేమన్నా ఆహారం ఇస్తాను; మందు కూడా మరో మోతాదు ఉంది; తాగెయ్!" అన్నాడు.

ఆమె మాట్లాడలేదు. మందు తాగించి, కాస్త రొట్టె పెట్టాడు.

అమ్మ మనస్సేమీ బాగా లేదు; ఎలాగైనా ఆమెను సంతోష పెట్టాలని ఆలోచించాడు.

"అమ్మా! ఇందాక లలిత వచ్చిందే!" అన్నాడు; ఇంత పచ్చి అబద్ధం జీవితంలో ఆడి ఎరగడు; అందునా తల్లితో.

"ఆఁ! మరి—"

ఆమె మాట పూర్తి గాకుండానే "నీవప్పుడు నిద్రపోతున్నావ్. నిన్ను అనవసరంగా మేల్కొల్పట మెందుకని ఊరుకున్నాను. నేను లేపుదా మనుకుంటే, లలితే వద్దన్నదే" అన్నాడు.

"లేపక పొయ్యావా!...ఏమన్నది రాజా?"

"అనేందుకు ఏమున్నదమ్మా? ఇక తగ్గుతుందని అన్నది. ఆ గాడిద చాకిరీతో యీ విధంగా అయ్యావు. సరే, ముందు పెద్ద గండం గడిచింది," అని నిట్టూర్చాడు తను.

"ఆ సంగతి పోనీరా—" అందామె విసుగ్గా.

"ఇప్పుడు ఏ సంగతీ వద్దు లేవే అమ్మా! రెండు మూడు రోజు లయ్యాక అన్నీ మాట్లాడుకోవచ్చు. నువ్వెక్కువ మాట్లాడ కూడదని డాక్టర్ అన్నాడు. ఇక పడుకోవే!" అని దుప్పటి సరిగ్గా కప్పి, దూరంగా జరిగి కూర్చున్నాడు.

ఆమె ఎంతో మాట్లాడాలనుకున్నట్లుంది; కాని, ఆమె లలితను గూర్చే మాట్లాడుతుంది; తాను ఆ విషయాన్ని ముట్టముందటే ఒక పెద్ద అబద్ధం పునాదిగా నిర్మించసాగాడు; ఇక పైన జరిగే నిర్మాణమంతా ఒక దానికి తోడుగా మరికొన్ని అబద్ధాల సహాయం అవసర మౌతుంది. అవి ఒకదాని కొకటి అతకవని తెలుసు. అందుకనే తెలివిగా తప్పించు కున్నాడు.

అమ్మ మెదలకుండా పడుకుంది; లలిత సంగతి చెప్పినప్పటినుంచీ ఆమె మొహంలో కాస్త కళ వచ్చింది. ఎంత పిచ్చిది అమ్మ! వెధవది ఒక్క అబద్ధంతో ఆమె మనస్సు ఎంత తేలికయింది! ముందు ముందు ఇదంతా నిజంకాదని తెలిసినా బాధలేదు. ఎందుకంటే-కఠిన సత్యాన్ని భరించే శక్తి సామర్థ్యాలు ఆమెకు అప్పటికి కలుగుతవి.

మానసికంగానూ, శారీరకంగానూ చాలా అలసి ఉండటం వల్ల, ఆ రాత్రి తనకు వళ్ళు తెలియనంత నిద్ర పట్టింది.

27

మర్నాటికి ఆమెకు చాలా తేలికయింది; డాక్టర్ కూడా రోగి స్థితికి తృప్తి కనబరిచాడు; కాని నెలల తరబడి మందులూ, ఇంజక్షనులూ అవసర మవుతవని అన్నాడు. తనకు మరోదారి లేదు కనుక, బాంకులోని పైకం వంద తీసుకొచ్చాడు.

ఆ రోజు కూడా ఆఫీసుకు వెళ్ళకుండా, ఇంటి దగ్గరే పత్రికలు నింపేందుకుగాను చెత్త తయారుచేయ సాగాడు.

"నాయనా! నాకొంచెం స్వస్థ తేలిగ్గానే వుంది-నీవు కాలేజీకి వెళ్ళ రాదా?" అందామె.

వెధవ చదువు మానినందుకు తనకెప్పుడూ కలగనంత విచారం కలిగింది సమయంలో. నిజం చెపితే, తన జీవితమంతా కష్టించి నిర్మించిన రమ్యహార్మ్యం, కళ్ళముందే కూలటాన్ని చూసి, తల్లికి గుండె పగులుతుందేమో నన్నంత బాధ కలిగింది తనకు. తనకే ఎంతో వ్యధగా ఉన్న యీ విషయాన్ని కప్పి పుచ్చేందుకు మరో పెద్ద అబద్ధం ఆడాడు. అబద్ధాలు కూడా మానవ జీవితంలో, వ్యాధులకు ప్రక్రియలుగా కాకపోయినా, కనీసం ఔషధాలుగానన్నా ఉపయోగ పడుతవని ఎన్నడూ అనుకోలేదు.

"రెండు రోజులాగి వెళ్తానమ్మా!" అన్నాడు.

"ఆ అబ్బాయి, కాగితాలూ అవీ పట్టుకొస్తాడు, ఎవర్రా?... మొన్న వచ్చినాయన ఎవరూ?" అందామె.

"పత్రికాఫీసు వాళ్ళమ్మా! చదువుకుంటూ, వారికి పనిచేయటం వల్ల కొద్దిగా ముట్టుతూంటుందిలే." అన్నాడు.

అప్పటి పరిస్థితికి తాను చెప్పింది అతికింది కనుకే, తల్లి మరి మాట్లాడలేదు.

ఆహారం విషయంలో చాలా శ్రద్ధ తీసుకోవాలనీ, పాలూ-పళ్ళూ విశేషంగా ఇవ్వాలనీ డాక్టర్ చెప్పాడు. యీ ఖర్చు చూస్తే తన దగ్గిర ఉన్న మొత్తమంతా సరిగ్గా రెండు నెలలు కూడా వచ్చేటట్లు లేదు. ముందు గతేమిటనే ఆలోచన ఇప్పుడే ఆరంభమైంది. ఆరోగ్యవంతంగా ఉండే మనుషులైతే, కడుపునిండే దాకానే తినగలరు; కాని, అనారోగ్యాన్ని పోషించటం మాటలా?

ఐతే కొంతలో కొంతగా, తాను పడే యీ శ్రమకూ, సేవకూ తల్లి తిరిగి ఆరోగ్యాన్ని పుంజుకోగలదనే ఆశ ఉంది. ఇక యీమెను తిరిగి యీ ఇంటినుంచి బైటికి పోనివ్వరాదు; కలో గంజో, ఉన్నంతలోనే ఇముడ్చుకొని రోజులు వెళ్ళబుచ్చాలి. యీ నిశ్చయాలు ఎప్పుడో చేసుకున్నవి; వాటిని మరిచిపోకుండా మననం చేసుకోవటం అవసరమనిపిస్తూ ఉంటుంది మరి!

నాలుగు రోజుల వరకూ తను ఆఫీసుకు వెళ్ళకుండానే గడిపాడు; ఆఫీసుకు రాలేదని యజమానులు ఏమన్నా అనుకుంటున్నారేమోననే భయం వుంది. ఒక్కగా నొక్క కొమ్మను పట్టుకేళ్ళాడే తను,అందులోనూ యీ స్థితిలో, ఆ పట్టు కాస్తా తప్పితే అధోగతే!

ఒకనాడు డాక్టర్ ఇంటినుంచి తిరిగి వస్తూండగా, శర్మగారు కనిపించారు. అమ్మకు ఎలా వుందో విచారించాక, "ఇక ఆఫీసు కొచ్చేందుకు వీలవుతుందా? ఆఁ, ఏం లేదు—పైనెలలో ప్రత్యేక సంచిక వేయాలట; ఇప్పట్నుంచే పని ప్రారంభం కావాలి—" అన్నా రాయన.

యీ ప్రత్యేక సంచికల తంతు, కేవలం ప్రకటనల్ని గుంజుకునేందుకేనని తనకు తెలుసు. యజమానులు ప్రత్యేక లాభాలను పొందినా, అందుకు కృషి చేసినవారికి దమ్మిడీ కూడా ఎక్కువ ఇవ్వరు. ఎంత అన్యాయాన్ని, అక్రమాన్ని భరించవలసి వొస్తోందో తలుచుకుంటే, గుండెల్లో దేవినట్లు వుంటుంది. కాని, దాన్ని ప్రతిఘటించి తను బతకలేడు కనుక, తల వొంచటం తప్పని సరవుతోంది.

మర్నాటినుంచీ వస్తానని శర్మగారికి చెప్పాడు. ఇంటికి వచ్చాక కూడా—ఆఫీసూ, అమ్మకు సేవా, రెండూ ఎలా కుదురుతయ్యా అనే ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఇమడని అనేక విషాలను తాను తాగాడు; హరించుకున్నాడు. ఇదొక్క లెక్కా——?

"రేపటి నుంచీ కాలేజీకి వెళ్తానమ్మా!" అన్నాడు.

"వెళ్ళు...నేను లేచి నా పనులు చేసుకోగలను" అందామె.

నిజానికి ఆమెలో ప్రాణ బొత్తిగా లేదు. రక్తం కూడా చాలా తక్కువగా వున్నదని డాక్టర్ ఇంజక్షన్లు ఇస్తున్నాడు. కొన ఊపిరిలో ఉన్నప్పటికీ, పట్టుదలను వీడని అమ్మ, తనకోసం చివరి రక్తకణాన్ని

కూడా ఆహుతి చేసేందుకు సిద్ధమైన అమ్మకు, తను ఎన్ని జన్మలెత్తి ఆమె ఋణాన్ని తీర్చుకోగలడు?

అనుకున్న కార్యక్రమం ప్రకారం, మర్నాడు ఉదయమే వంట చేసి, అమ్మకు మందు తెచ్చి; అమ్మ భోజనానంతరం తను కూడా ఇంత నంజి, ఆఫీసుకు పరుగెత్తాడు. తిరిగి జీవితాన్ని మరో గాడిలో వేసినట్లు వుంది. ఇలా ఎన్నిసార్లు యీ గాడి మార్చినా, అది గాడి తప్పటం, తిరిగి మరో పద్ధతికి మారటం జరుగుతూనే వుంది.

నెల జీతాలు పదిరోజులు ముందుగానే అంది వుండవలసింది; ఇంత వరకూ ఆ ఊసే ఎత్తినవారు లేరు. తనా, నోరు తెరిచి అడగలేదు. ఏమన్నా జీతాలిచ్చే ఆశ లున్నవేమోనని కింది ప్రెస్‌లోకి వెళ్తే, అక్కడ సోదరు లిద్దరూ మూతులు ముడుచుకొని కూర్చొని వుంటారు; వారిని పలకరించటం అంత క్షేమకరంగా తోచక, మానేశాడు. ఆఫీసు కుర్రాడు కూడా, "సార్! జీతాల సంగతేమిటి?" అని తనను అడుగుతాడు. తనకే తెలియని సంగతి, వాడికెలా చెప్పటం?

ఇక ఆగలేక శర్మగారికి చెప్పుకున్నాడు తను.

ఆయన నవ్వి, "నేనూ అదే చూస్తున్నాను. వాళ్ళంతట వాళ్ళే పిలిచి జీతాలిస్తారేమోనని ఎదురు చూస్తున్నాను. కాని, వాళ్ళ వ్యవహారాలు బొత్తిగా బాగున్నట్లు లేదు. డబ్బులేక కాదనుకో; ఏవో మనస్పర్థలు పెంచుకుంటున్నారు. మధ్య మన చావుకు వొచ్చింది" అన్నారాయన.

ఇంకా ఎదురు చూడటంలోనే పరిస్థితి ఆగింది.

బాంకులో వున్నదాంతో ప్రస్తుతానికి ఇబ్బంది లేకుండా గడుస్తుంది కనుక, తను సరిపెట్టుకో వచ్చు. ఆఫీసులో వున్నంతసేపూ ఇంటి మీదనే ధ్యాస. అక్కడికీ, పూర్వంకన్నా వేగంగా రాస్తున్నా, కంపోజుకు కాగితాలు అందటం లేదు. మధ్యలో అడ్డు వచ్చే ప్రూఫులు మరి కొంత ఇబ్బందిని కలుగజేస్తున్నవి. ఒకోనాడు విసుగెత్తి మిగతావని ఇంటి దగ్గర చేసుకుంటానని శర్మగారికి చెప్పి వచ్చేస్తున్నాడు. శర్మగారు 'ఎవరెట్లా చచ్చినా సరే' అన్నట్టు, పట్టించీ పట్టించుకోకుండా తల ఊపుతున్నారు.

ఇప్పుడు రోజు విడిచి రోజు డాక్టర్ వచ్చి ఇంజక్షన్లు ఇస్తున్నాడు. అమ్మనే డాక్టర్ దగ్గిరికి తీసుకొని వెళ్తే ఇంత ఖర్చు వుండని

మాట నిజమే కాని, అక్కడ పడివుండటం, ఎండదెబ్బ తినటం, ఈ శ్రమంతా ఆమె భరించలేదు. అందుకని ఖర్చును తగ్గించుకోగలగటం ఇప్పట్లో కుదిరేదిగా తోచలేదు.

యీ మందులకు తోడుగా, బలవర్ధ కౌషధాలు కూడా అవసర మైనవి. మనిషి విలువలు, అతని జీవితమంతా, ప్రతి విషయంలోనూ, ఏదో విధంగా డబ్బుతో లంకె వేయబడే వున్నాయి. ఆ డబ్బులేనినాడు తనె వరో, ఈ ప్రపంచానికి సంబంధ మేమిటో, ప్రపంచమే కఠినంగా ప్రశ్నించి, పరీక్షించి, అంతు కనుక్కొంటుంది. కనుచూపు మేరలోనే అలాటి ఘోర పరిస్థితి ఉన్నదేమో ననే కంపరం కూడా ఆరంభమైంది.

వారం రోజులు గడిచాక—

ఒకనాడు సాయంత్రం: దీపాలు పెట్టేవేళ ఇంటికి వచ్చాడు తను. రోజుకన్నా చాలా సంతోషంగా ఉంది అమ్మ. జీవిత భారంతో కుంగి పోతూన్న తనకు,ఆమె మొహం కళకళ్ళాడుతూవుంటే ఆనందం కలిగింది. ఒక్క పూటలో ఆమె ఎంతో ఆరోగ్యాన్ని పొందిన చిహ్నాలు కని పించినవి. ఐతే-ఇదంతా డాక్టర్ మహిమ, మందుల ప్రభావం ఐ వుంటుం దని తను అనుకోలేక పొయ్యాడు. కారణాన్ని తను ఊహించే శ్రమ లేకుండానే ఆమె చెప్పింది.

"బాబూ! ఇవాళ లలితమ్మ వచ్చిందిరా—" అందామె.

యీ మధ్య అసలు లలితను గూర్చి తను తలవటం లేదు! జీవిత ప్రవా హంలో ఆమె ఎంతో దూరం కొట్టుకొని పోయింది. తిరిగి అమ్మ చెబుతూ న్నప్పుడు ఆ పాత గాథంతా ఒక్కసారిగా స్మృతిపథంలో మెరిసింది.

చాలాసేపు కూర్చున్న లలిత అనేక విషయాలు అమ్మతో చర్చించి ఉంటుంది. మామూలు సంగతులైతే తను పట్టించుకో నక్కర్లేదు కాని, తన ఉద్యోగం సంగతీ, చదువు మానేసిన విషయమూ చెప్పివుంటుందేమో నని భయం వేసింది. ఐతే లలిత ఏం మాట్లాడిందో, అమ్మ చెప్పేవరకూ తను మెదలకుండా వుండటం తప్ప మరో మార్గం లేదు.

"నాయనా! నీవు చదువు మానావట కదా? ఉద్యోగం చేస్తున్నా వట!" అందామె.

గతుక్కుమన్నాడు తను. దేన్ని గూర్చయితే తను భయపడు తున్నాడో, ఏదైతే తల్లికి తెలియకుండా రహస్యంగా వుంచాలని తను ప్రయత్నిస్తున్నాడో, అదే ఆమెకు తెలిసిపోయింది. కనుక - ఆ ఆత్రుత మరి లేదు. నిర్లిప్తంగా కళ్ళెప్పగించి అమ్మవేపు నిస్సహాయంగా చూశాడు.

"నాతో మాటమాత్రమైనా అనలేదేరా బాబూ! చదువు మానేశా వంటే మొదట్లో నాకు ఎంతో కష్టమనిపించింది; కాని, లలితమ్మ చెప్పాక, అంతా నిజమేననీ, మనబోటి వాళ్ళకు పెద్ద చదువులు అనవసరమనీ అని పించింది. నీవు చేసినపని, సబబైనదే రాజా!"

తల్లిని తనైతే ఇంత తేలిగ్గా సమాధాన పరిచి ఉండేవాడు కాదు. లలిత చెప్పినట్లే అమ్మకు ఎంతో తృప్తి కలిగింది. ఒక గండం గడిచి, తన మనస్సు కూడా చాలా తేలికయింది. మొదట్లో యీ సంగతులు అమ్మకు చెప్పినందుకు లలితంటే తనకు కోపం వచ్చింది కాని, ఇంత తెలివిగా తేలిగ్గా, అందరికీ సమాధానంగా చెప్పగలిగిన ఆమె కౌశలాన్ని మెచ్చుకో కుండా ఉండలేకపొయ్యాడు.

"ఏం నాయనా! ఇంకా విచారంగానే ఉన్నావ్?" అందామె, కొత్తగా తాను కూడా విషాదానుభూతిని పొందుతూన్న దానివలె. "వెధవ చదువు పోతేనేం? బతికిన నాలుగు రోజులూ కష్టాలేనా? మనసు కష్టపెట్టుకొని బతకటం కష్టం కదా!"

అమ్మను ఊరడించవలసిన తను, అమ్మచేత ఊరడింపబడవలసి వచ్చినందుకు నొచ్చుకున్నాడు. చప్పున మూడ్ మార్చుకుంటూ, "అది కాదమ్మా! నీవు బాధపడిపోతావని భయం వేసింది. నిజానికి లలిత యీ సంగతులన్నీ చెప్పవలసిన సమయం కాదిది. అదే ఆలోచిస్తూండి పొయ్యాను" అన్నాడు.

"రాజా! నాతో చెపితే నేనేమన్నా అంటానా? నీవేమన్నా చిన్నవాడివా? బాధ్యతలు తెలిసిన వాడివాయె. నీకు తోచింది చెయ్యి బాబూ! ఒకవేళ నాకు తెలియక ఏమన్నా అన్నా, పట్టించుకోకు. లలితమ్మ చెపుతూంటే అంతా కళ్ళకు కట్టినట్లు, నిజమనిపించింది. నిజాన్ని నిజంగా తెలుసుకునేందుకూ కూడా, కొంతమంది సహాయం అవసరమని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు."

ఏమైనా లలిత ఈ చిక్కుల్ని ఇంత తేలిగ్గా విడదీయ గలిగినందుకూ,

ముఖ్యంగా తల్లికి ఎంతో సంతోషంగా ఉన్నందుకూ ఆనందం కలిగింది. కాని, ప్రతి విషయానికీ తనకు లలిత సహాయం అవసరమేనా? చివరకు లలిత, అమ్మ ఆరోగ్యాన్ని పొందేందు క్కూడా కారణ భూతురా లయింది! యీ లలిత, జీవితంలో తనకు తోడు నీడగా వుంటే! యీ తలపు రాగానే ఒక్కసారి వొణికిపోయి, తమాయించుకొని, తిరిగి తాను ఊబిలోకి దిగబడి పోతున్నాననే జ్ఞానం కలిగింది. అదృష్టవశాత్తూ చీకటి నలుమూలలా వ్యాపించి ఉండటంవల్ల, తనలో కలిగిన యీ అవస్థను అమ్మ గ్రహించేందుకు అవకాశం లేకపోయింది.

తను చదువు మానటం మీద చర్చ లేకుండా పోవటం, తలమీద పాలు పోసినట్లే! లాంతరు వెలిగించి, అమ్మకు భోజనం పెట్టాడు. ఎవ్వరూ మాట్లాడటం లేదు; ఎవరి తలపుల్లో వారున్నారు. ఆ తరువాత తను కూడా కొస్త నంజి, రాత పనికి పూనుకున్నాడు.

లలిత ఇంకా ఏ విషయాలు అమ్మతో మాట్లాడి వుంటుందో అడగాలని వుంది కాని, సిగ్గుపడి ఊరుకున్నాడు. ఆమె తనంతట తానుగా చెప్పినా పట్టించుకోనట్లు ఊరుకోవాల్సి వుంటుంది; ఎందుకంటే, తల్లి అభిప్రాయాలను (అవి ఏ రూపంలో ఉన్నవో తెలిసిన తను) బలపరిచినట్లు కనిపించటంవల్ల, ఆమె అడియాసల పాలయే అవకాశాన్ని కలిగించినట్లవుతుంది. అందుకనే కావాలని మౌనం వహించాడు. అమ్మ నిద్రపొయ్యేక కాని, దస్త్రం కట్టివేయలేదు.

28

మూడు వారాలు గడిచినయ్. యీలోగా అమ్మ కొంత ఆరోగ్యాన్ని పొందింది; కాని, ఆఫీసు వాతావరణంలో చాలా అనారోగ్యం గడ్డకట్టి, ఎప్పుడో, ఏ క్షణానో, హఠాత్తుగా బద్దలయ్యేట్లుగా వుంది. రెండో నెల జీతం కూడా రావలసిన సమయమైనా ఎవ్వరూ మాట్లాడటం లేదు. యజమానుల తగవులు, పనివాళ్ళ ప్రాణానికి ఎసరు పెట్టేవిగా తయారైనవి.

అమ్మ తిరిగి పరిపూర్ణారోగ్యాన్ని పొందేందుకు మరో నెలనాళ్ళ పట్టేట్లు వుంది. బాంకులో డబ్బుకూడా దాదాపు ఐపోతూన్నది. కట్టు

గుడ్డల్లో తనూ, తల్లీ-మిగిలిపోతే, గతేమిటి? యీ సంగతులన్నీ అమ్మకు చెప్పకుండానే ఏదోవిధంగా తను సమర్థించుకొని రావాలి.

—కాని, ఈ అమ్మ, అందరి అమ్మలవలె పట్టించుకోకుండా, ఈ వయసులో కూడా సుఖపడుదామనే జ్ఞానం లేని వెర్రిది. కనుకనే ఒక నాడు "నాయనా! నేను మళ్ళీ పనిలోకి వెళ్తాను. కూర్చుని తింటే అవుతుందా?" అన్నది.

ఆ మాటలు విన్న తనకు, తన రాక్షసత్వపు వేరొక రూపం కళ్ళ ముందు మెదిలింది. ఆరు నూరు కానీ, ఇక తల్లి చేత చాకిరీ చేయించ కూడదు.

"నీకేమన్నా మతిపోతుందా అమ్మా? మరో రెండు నెలలన్నా నీవు విశ్రాంతి తీసుకోవాలని డాక్టర్ అన్నాడు...యింకా నీరసంగానే ఉన్నావాయె!" అన్నాడు తను.

"డాక్టర్లు చెప్పటానికేరా బాబూ! డబ్బున్న వాళ్ళకు మందులూ, అనారోగ్యాలూ, డాక్టర్లూ, విశ్రాంతీను. మనకెలా కుదురుతుంది? అదీ గాక, నాకిప్పుడు బాగా కులాసాగా కూడా వుందాయె!" అందామె.

"ఆ సంగతి నాకు తెలుసే. నేనేదో సంపాయిస్తూంటిని. ఇప్పుడు కాదు; ఇంకెప్పటికీ నీవా ఇంటి పాచులకే వెళ్ళవలసిన పని వుండదు. ఉన్న దాంట్లోనే తింటూ ఇక్కడే వుండు. ఐనా, నేనిప్పుడు చదువుకోవటం లేదు కనుక, ఇదివరకల్లే నీవూ సంపాయించక్కర్లేదు..."

"—ఐతే మాత్రం?" అందామె. "యీ మందులకూ, మాకులకూ ఎంతో ఐ వుంటుంది. మళ్ళీ అదంతా కూడబెట్టి..." తరువాత ఆమె కళ్ళు మూసుకొని, బహుశా ఊహా ప్రపంచంలో వేరొక జీవితాన్ని, కొడుకు-కోడళ్ళ మధ్య తాను సుఖపడటాన్ని ఆలోచించుకొని మురుస్తూండి వుంటుం దనిపించింది, తనకు.

"పెద్ద ఎత్తుల్లో ఆలోచించటం తేలికే కాని, ఆలోచించిన దాంట్లో ఆవగింజంతైనా జరక్కపోవచ్చు. నీకీ వయస్సులో ఎందు కిదంతా? ఏదో యింత తిని, నీడను పడి వుండవే—మిగతా సంగతులు నేను చూస్తాను!" అన్నాడు తను.

ఆమె కొన్సేపు మాట్లాడలేదు. ఉత్సాహకరమైన ఆలోచనలతో పొంగు, ఆమె ముఖంలో పూర్తిగా చల్లారిన చిహ్నాలు కనిపించినవి. ఐనా,

తను లెక్క-చేయకుండటమే ఉభయులకూ క్షేమకరం కనుక, మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు.

తను ఆఫీసుకు బయలుదేరుతూండగా, "అన్నట్లు మరిచిపొయ్యాను రాజా! బాబుగారి దగ్గర నేనో రెండువందలు దాచాను. పోయి తీసుకొని రారాదా?" అందామె.

తన కిప్పుడు పెన్నిధి దొరికినట్లయింది. ఆర్థిక దుస్థితి అరంభమయే సూచనలు ప్రస్తుతానికి వాయిదా వేయబడినట్లే అనిపించి, "సాయంత్రం వెళ్ళొస్తాను" అన్నాడు.

ఆ సాయంత్రం ఎలాగో వీలు చూసుకొని, మైలాపూర్ వెళ్ళాడు. కాని, బాబుగారికోసం రాత్రి ఎనిమిదింటిదాకా వేచి వుండాల్సి వొచ్చింది. ఆయన వొచ్చాక, "ఎట్లా వుందిప్పుడు?" అన్నాడు.

"కాస్త నయమే" అన్నాడు తను.

"మళ్ళీ పనిలోకి వస్తుందా?"

ఇలాటి ప్రశ్నలు తనకు శూలాల్లా తగులుతూన్నప్పటికీ భరించవలసే వుంటుంది.

"చెప్పలేను. బహుశా రాకపోవచ్చు."

ఆయన ఏదో చెప్పాలనుకొని, విసుక్కుని రెండొందలూ ఇచ్చాడు.

"వొస్తానండీ—" అని చెప్పి, అప్పటికే చాలా ఆలస్యం కావటం వల్ల, తను ఉరుకులు పరుగుల్తో ఇంటికి వచ్చి పడ్డాడు.

"నాయనా! ఇంత ఆలస్యమయిందేం? ఇవాళ మళ్ళీ లలితవచ్చి వెళ్ళింది. ఆమె వచ్చినప్పుడల్లా నీవు ఇంట్లో ఉండవాయె. నిన్ను చూడాలని ఆమె ఎంతో అనుకుందిరా" అందామె.

తాను విడినాడినా, లలిత తనను విడనాడలేదు. ఇప్పుడు యీ విషయాల్ని గూర్చి ఆలోచించే తీరిక తనకు లేదు. మరో ఊహంటూ లేకుండానే, కలం పాళీలను అరగదీయుట ముఖ్యమైనదే తన యావ. ఇక తల్లి దగ్గిరికి లలిత వచ్చి వెళ్తూండటంలోని ఆంతర్యం తనకు తెలియదు. ఏదో రహస్యం వుంటుందని కాదు కాని, ఆమె అమ్మతో మాట్లాడే విషయాలు మాత్రం ఏముంటయ్ కనుక? బహుశా తన కోసమే వొస్తూండి ఉండొచ్చు. అలా రావటం ఎవరికీ క్షేమకరం కాదు సరిగదా,ఆమె చాలా

నష్టపడగలదు. ఐనప్పుడు యీ దుస్సాహసం జోలి లలితకు ఎందుకు? ఏనాడన్నా పరిస్థితులు చక్కబడితే, అది వేరు సంగతి.

ఈ సంగతులన్నీ అమ్మకు తెలియవు; తనా చెప్పలేడు; చెప్పినా ఆమెకు అర్థం కావు. లలిత వచ్చి వెళ్ళటాన్ని గూర్చి, మిగతా ప్రపంచం వలెనే అమ్మ కూడా వేరు ఉద్దేశ్యాన్ని అంటగట్టి వుండొచ్చు. తను పట్టించుకోకుండా ఉండినట్లు నటించటమే సర్వోత్తమమైన పద్ధతి.

"బాబూగారి దగ్గిరికి వెళ్ళి డబ్బు తెచ్చానమ్మా" అని మాట తప్పించాడు తను.

"ఆఁ......ఏమన్నారు నాయనా! ఇంటామె కనిపించారా? నన్ను గూర్చి అడిగారా?" అని అమ్మ ఎంతో ఆతృత కనబరిచింది.

నిజంగా అక్కడ జరిగింది చెపితే, అమ్మ ఎంత విచారిస్తుందో తను తేలిగ్గా ఊహించగలడు. తనకున్న విశ్వాసమే, తన యజమానులకూ కూడా వుందనుకునే అమాయకురాల్ని, అనవసరంగా క్షోభ పెట్టటం దారుణమే అవగలదు. అందుకని ఏదో బొంకి ఆమెను సంతోష పెట్టాలనుకున్నాడు.

"నీ ఆరోగ్యం సంగతి అడిగారమ్మా! అడిగామని చెప్పమన్నారు. కాస్త కులాసా చిక్కాక, ఒకసారి రమ్మన్నారు—" అన్నాడు.

అమ్మ తృప్తికరంగా వున్నట్లు కనిపించింది. ఎంత ప్రపంచానుభవం వున్నా, మానవుడు తిరిగి తిరిగి అవే పొరపాట్లు పడుతుంటాడనేది తన కిప్పుడు స్పష్టంగా కనిపించింది.

ఈ లోకాన్ని అర్థం చేసుకోవటం ఎన్నటికీ కుదరదు; అర్థం చేసుకున్నామని అనుకోవటంలో ఎంత ఆత్మవంచన! తనను తాను కావాలని తెలిసివుండే మోసం చేసుకోవటం ఎలా జరుగుతూంటుందో, ఇదంతా ఆత్మతృప్తికోసమే జరుగుతూన్నదని ఏమరి వుండటం ఎంత సంభవమో తాను తెలుసుకున్నాడు. కఠిన సత్యాన్ని యథాతథంగా అంగీకరించి, భరించలేని మానవుడు, చివరకు అబద్ధాల మీదయినా సరే, ఆశల్ని నిర్మించుకోవాలని వ్యర్థ ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉంటాడు; ఇందుకు అమ్మ మినహాయింపు కాదు.

"రాజా! నేనొకసారి మైలాపూర్ వెళ్ళి వస్తారా" అందామె ఏదో గొప్ప ఆహ్వానాన్ని అందుకున్నంత సంతోషంతో.

ఇప్పుడే తిరిగి అమ్మను నిరుత్సాహ పరచటమెందుకని "అలాగే!

పది రోజులయ్యాక, నేనే తీరుబాటు చేసుకొని తీసుకు వెళ్తాను" అన్నాడు తను.

ఆమె అడ్డు చెప్పలేదు.

ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యం కావటంవల్ల, త్వరగా అమ్మకు భోజనం పెట్టాడు; మధ్యలో ఆమె తిరిగి లలిత ప్రస్తావన ఎత్తింది.

"లలిత మళ్ళీ చదువులో వెనకపడుతోందట. నీ దగ్గర ట్యూషన్ చెప్పించుకున్నప్పుడు, మంచి మార్కులు వచ్చేవట!" అందామె.

తనేమీ సమాధానం చెప్పలేదు. ఈ సంగతులేవీ కూడా అమ్మ తనకు చెప్పకుండటమే తాను కోరుతున్నాడు. తను మాట్లాడితే ఆ చర్చలు చాలా దూరం, వికృత మార్గాల్లో నడుస్తవనే భయంతోనే నిర్లిప్తంగా ఊరుకున్నాడు.

"అవలెల్లుండి ఆదివారం సాయంత్రం వస్తానంది రాజా! నిన్ను తప్పకుండా ఇంట్లోనే ఉండమందిరా!" అన్నదామె.

"సరే-అలాగే!" అని సంభాషణను అంతటితో ఆపుచేయించాడు.

తనూ భోజనానంతరం తీరిగ్గా మళ్ళీ లలిత తాలూకు ప్రకరణాన్ని దుమ్ము దులిపి, మనసులో సింహావలోకనం చేయసాగాడు. ఆమె అమ్మను చూసి పోయ్యే వంకతో తన కోసమే వస్తోంది. అదృష్టవశాత్తూ ఆమె తనకు కనిపించకుండానే వెళ్ళిపోతోంది. ఇప్పుడు ఆదివారంనాడు తనను ఉండమని ఆదేశించింది. చిరకాల స్నేహాన్ని పరామర్శ చేసుకోవటం మినహా జరిగేదేమీ లేదు.

కాని, ప్రపంచం వేరొక విధంగా అర్థం చేసుకుంటుంది. ఆ సంగతి ఆమెకూ్కడా తెలిసనప్పుడు, ఎందుకొచ్చిన స్నేహ మిది? అన్నిటినీ మించి తాను క్రమంగా దరిద్రదేవత కొలువుకు వెళ్తున్నాడు. ఈ స్థితిలో లలిత కంటబడటం తనకు ఏ మాత్రమూ ఇష్టం లేదు. చివరకు ఆమె నిస్సహాయ స్థితిలో కూడా కన్నీరు కార్చి, సానుభూతిని ప్రకటిస్తుంది. అది తన కష్టాల్ని, భూతద్దం కింద చూసినట్లు చేయటమే! అమ్మ తప్ప మరో ప్రపంచం తనకు లేదనుకున్నప్పుడు, లలిత మధ్యలో తన ఆదర్శాలను భంగం చేసే దేవకన్యల్లే మెరిసి, చేతికి చిక్కకుండా దాటిపోవటం దేనికి ?

ఆమె ఉద్దేశ్యాలన్నీ కలుషితం కానివే కావచ్చు. కాని, ప్రపం

చానికి అడంతా పట్టదు. తనకే నిర్లక్ష్యంగా ఉందిప్పుడు. ఇంతకూ ఆది వారంనాడు ఆమె కోసం ఉండటమా, ఏదో వొంక పెట్టి బయటికి పోవ టమా అనే ఆలోచన తేగలేదు.

ప్రమాదమని తెలిసివున్నదానినుంచి తప్పించుకోనేందుకే నిశ్చ యించుకోవటం విజ్ఞుల లక్షణం కాని, తను కావాలనే ఈ ప్రమాదాన్ని ఎదుర్కొనేందుకు సంసిద్ధుడవుతూన్నట్లు తోచింది; యీ పోరాటంలో గెలుపు తన పక్షమవుతుందనే ఆశ ఏ కోశానా లేదు; కాని, యీ సమా వేశంలో తిరిగి తాను క్షతగాత్రుడవటం, ఆ గాయాన్ని చూసుకొని, మధు రానుభూతుల్ని మననం చేసుకోవటానికి మరి కొంత అవకాశం ఏర్పడు తుంది. కేవలం ఊహా ప్రపంచంలోనే మానవుడు ఎంత తృప్తి పొంద గలుగుతున్నాడు!

ఇంకా వ్యవధి ఉన్నది కదా అని సమాధానపరుచుకొని, రాత పనిలో నిమగ్నుడయ్యాడు.

ఎటూ తేల్చుకోక ముందే ఆదివారం వచ్చి పడింది. సాయంత్ర మయ్యేప్పటికి లలిత కూడా వచ్చింది. అంతస్సంఘర్షణ ఆగి, తాను తప్పించుకొనే అవకాశం లేకుండానే పరిస్థితిని ఎదుర్కోవాల్సి వచ్చింది. నిజానికి తన అంతరాంతరాల్లో లలితను చూడాలనీ, ఆమెతో మాట్లాడా లనీ—దిగజారిపోతున్న ఆత్మ శక్తిని తిరిగి ఆమె ప్రసాదించ గలదనే ఆశ లేకపోలేదు.

"బాగున్నావా లలితా?" అన్నాడు ఆమెను చూడగానే.

"ఇలా వున్నాను...మీ వొంట్లో ఎలా వుందండీ?" అంది లలిత అమ్మ పక్కమీద కూర్చుంటూ.

"నాకు బాగా కులాసాగానే వుందమ్మాయ్! ఇప్పుడే వొస్తా-" అంటూ అమ్మ బైటకు వెళ్ళిపోయింది.

అమ్మ మీద ఎప్పుడూ కలగనంతకోపం, యీనాడు తనకు కలిగింది. ఆమె ఏమనుకుంటోంది! అసందర్భంగా ఇలా బైటికి జారుకోవటంలో ఆమె ఉద్దేశ్యమేమిటి? మానవులు ఊహించటం వల్ల తమ స్వార్థాన్నే చూసుకుంటున్నారు కాని, ఆ ఊహవల్ల ఇతరులకు ఎంత నష్టమో ఆలో చించటం లేదు.

లలిత తలెత్తకుండానే నేల చూపులు చూడసాగింది. బహుశా

మాట్లాడే విశేషాలు ఏమీ ఉండి ఉండవేమో! కాని, ఇలా శిలాప్రతిమ వలె ఉండటం ఎంత హాస్యాస్పదం! అందుకని తనే, ఏదో మాట్లాడాలని "చిట్టీ వాళ్ళూ బాగున్నారా లలితా?" అన్నాడు.

"బాగానే వున్నారు మాష్టారూ! వాళ్ళింటికి వెళ్ళి కూడా పది రోజులైంది. చిట్టి మిమ్మల్ని కలవరిస్తోంది—" అందామె చిరునవ్వుతో.

తిరిగి ఆ రోజులన్నీ కళ్ళ ముందు మెదుల్లాడినయ్. అదే ఎంతో ఆనందదాయకమైన కాలం! తనను తాను మరిచిపోగలిగిన ఆ రోజులు, తనలో ఉత్సాహం పెల్లుబికి, ఎన్నో రచనలను ప్రోత్సహించిన ఆ దినాల్ని తను జన్మలో మరువగలడా?

ముందేదో ఉజ్వల భవిష్యత్ ఉన్నదని ఉరకటంలో-వెనుక జార విడుచుకున్నది, ఇప్పుడు కాని తెలిసి రావటంలేదు. ఇవన్నీ ఆలోచిస్తూ ఖేదపడటంవల్ల జరిగేదేమిటి? ఐనది కాకుండా చేయటం బ్రహ్మతరం కాదు; అవబోయేదీ తన చేతుల్లో లేదు. విధిచేతి కీలుబొమ్మవలె, నామ మాత్రుడుగా జీవితాన్ని వెళ్ళబుచ్చుతూ, తనొక నిష్ప్రయోజకుడుగా, వ్యక్తిత్వహీనుడుగా మిగిలిపోతున్నాడు.

"మేష్టారూ! పుస్తకాలేమన్నా ఇవ్వండి" అంది లలిత.

చప్పున ఆలోచనల్లోంచి బైటపడి, "ఆ పెట్టెలో ఉన్నాయ్— తీసుకో లలితా!" అన్నాడు తను.

లలితలో కూడా ఉత్సాహమేమీ లేదు. ఏదో వొత్తిడికి నలిగిపోయి, తేరుకోలేక బాధపడుతున్నట్లు తోచింది. అదంతా అడిగి తెలుసుకోదలచ లేదు. బాధలకన్న బాధల్ని తవ్వుకోవటం వల్ల వాటి వికృత స్వరూపాలు భయానకంగా మారుతవని తనకు తెలియక పోతేగా?

రెండు పుస్తకాలు తీసుకొని, వాటిని అటూ ఇటూ తిప్పుతూ,లలిత చాలా అన్యమనస్కంగా కూర్చుంది. ఆమె ఏదో మాట్లాడాలని అనుకుం టోంది కాని, మాట్లాడలేకపోతోందని తను అర్థం చేసుకున్నాడు. నిజానికి తను కూడా ఏం మాట్లాడాలో తోచక కొట్టు మిట్టాడుతున్నాడాయె! ఎంత వేగంగా యీ సంఘటన అంతమైతే అంత మంచిది!

"మాష్టారూ! యీ పరీక్షలకు బహుశా కూర్చోనేమో?" అందామె విచార సూచకమైన కంఠస్వరంతో.

"ఏం—ఎందుకని?"

"ఏమో. కూర్చున్నా పాసవుతాననే ధైర్యం లేదు...మా వాళ్లు నా చదువు మానిపిద్దామని కూడా అనుకుంటున్నారు!"

లలిత తన పరిస్థితిని చాలా ఇన్ డైరెక్టుగా తెలియ పరిచింది; తనకు పూర్తిగా అర్థమైపోయిందని ఆమె భావించి ఉన్నట్లయితే, ఆమె పొరబడలేదు. ఆ పిల్ల చదువు మానిపించటమంటే, త్వరలోనే ఆమె గృహిణి పాత్రను స్వీకరించ బోవటమని తనకు తెలియకపోలేదు. చదువు మానేస్తున్నందుకూ, బహుశా అప్పుడే పెళ్ళికూతురయ్యేందుకూ లలిత విచార పడుతూండవచ్చు. పూర్వం తను కూడా చదువు మానేసినప్పుడు ఎంతగా బాధపడలేదు కనుక! అప్పుడు యీ లలితే తన కెంతో మనోనిబ్బరాన్ని కలిగించింది. స్నేహధర్మంలో తను కూడా ఇప్పుడామెకు ఓదార్పుగా మాట్లాడాల్సిన బాధ్యత వుంది.

—కాని, ఏం మాట్లాడగలడు? ఆమెను ఎలా ఓదార్చటం? తనకు తానే సలహాలిచ్చుకోలేని అసమర్థుడు తను! అందునా ఇలాంటి విషమ పరిస్థితిలో, భరించ మనటంకన్న తనేమీ చెప్పలేడు; చెయ్యలేడు. అది బాధావహమే మరి! తనకూ్కడా మనస్సు కలుక్కుమన్నది.

ఇదంతా ఎందుకొచ్చిందో కూడా తను తేలిగ్గా ఊహించగలడు. చదువు సంస్కారాలున్న కుటుంబంలోంచి వొచ్చిన లలిత, పెద్ద చదువులకు వెళ్ళాలనే మొదట్లో వాళ్ళ వాళ్ళ ఉద్దేశ్యం. కాని, తనామె జీవితంలో ఎదురైన నాటి నుంచీ ఆమెకీ కష్టాలు ఆరంభమైనవి. తానామె జీవిత ప్రవాహాన్ని వేరొక దిక్కుకు మార్చాడు; అంతకన్న, ఆమె తన జీవితాన్నే మార్చగలిగింది. ఐతే-ఇప్పుడామె తనను తప్పు పట్టి, తన వల్లనే ఆమె యీ చదువు మానుకోవాల్సిన పరిస్థితిలో పడిందని అనదు. ఆమె హృదయం విశాలమైంది...కాని, తను బాధ పడక పోవటంలో అర్థంలేదు.

లలిత చిరునవ్వుతో హెచ్చరించింది.

"ఏమిటి మాస్టారూ! తీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నారు?"

ఆమె మొహం చూసేప్పటికి, తను పడే ఆవేదనకు అర్థం లేనిదని తోచింది. మొదట చెప్పేటప్పుడు ఆమె కూడా కలత చెందినట్లే తనకు కనిపించింది; మరుక్షణంలోనే ఆమె ఎంత తేలిగ్గా 'మూడ్' మార్చుకో

గలిగింది! లలితలాటి వ్యక్తులకు జీవితంలో సుఖపడేందుకు ఎక్కువ అవకాశా లుంటవి. ఎందుకంటే-విచారమనేది ఆమె మనసులో ఎక్కువసేపు కాపరం చేయలేదు; తనను తానే సంబాళించుకొని, కుంగిపోకుండా కాపాడుకో గలుగుతుంది.

"ఏం లేదు లలితా!...ఏం లేదు—" అన్నాడు తను.

అమ్మ వస్తే బాగుండు ననిపిస్తోంది. లలిత చదువు మానటాన్ని గూర్చి చర్చించవలసిన పని లేకుండా, ఆమె అదొక అల్ప విషయమన్నట్లు తోసి పారేసింది. ఆ భయం లేదు కాని, ఎంత త్వరగా యీ సంఘటన గడుస్తే, ముఖ్యంగా లలిత ఇక్కడ్నుంచి ఎంత త్వరగా వెళ్ళిపోతే అంత మంచిది-తనకూ, ఆమెకూ కూడా.

"లలితా! చాలా ఆలస్యమైనట్లుంది—" అన్నాడు, తనే సూచనగా.

"వెళ్తున్నాను మేష్టారూ! అమ్మగారు-" అని మళ్ళీ ఏదో ఆలోచించి, ఒక్కసారి దీనంగా తన మొఖంలోకి చూసి, "వొస్తాను మాష్టారూ!" అని మెల్లిగా బైటికి వెళ్ళింది.

తను అచేతను డయ్యాడు. కనీసం గుమ్మందాకా ఆమెను పంపి రావలసిన తన బాధ్యతను కూడా మరిచిపొయ్యాడు. తీరా-ఆమె వెళ్ళి పొయ్యాక, తనను తాను నిందించుకున్నాడు.

తను జీవితంలో యీ మాత్రంగా, ఒక వ్యక్తిత్వంతో నిలబడ గలిగాడంటే, అందుకు కారణం తన తల్లి, లలిత. తల్లి తనను పెంచి కంటికి రెప్పవలె కాపాడింది. లలిత తనకొక విశిష్ట వ్యక్తిత్వాన్నిచ్చింది. యీ ఉభయులూ ఇచ్చిన ఆవేశాలతోనే తను గర్వించదగ్గ మనిషిగా తయారయ్యాడు.

జీవితం ఒక నదిలాటిది; నది ఎంత పెద్దదీ-గొప్పదీ ఐనా, జన్మస్థలంలో పిలమండలు తడిసేపాటి లోతుదిగానే ఉంటుంది. ముందుకు రాను రాను, చిన్న చిన్న వాగులెన్నో కలవటంవల్ల నది గొప్పదవుతోంది. ఈ గొప్పతనానికి వెనుక ఉన్న ఉప నదుల్ని గూర్చి ఎవ్వరూ గమనించరు. అదేవిధంగా ఒకొక్క మనిషికి వెనుక, ఉప నదుల మాదిరి ఉండే వ్యక్తుల సహాయం ఉంటుంది. జీవితం నదికి పోల్చుకుంటే, తల్లీ, లలితా తన జీవితానికి పెద్ద ఉప నదులే!

అలాటి వాటిల్లో ఒకటి చాలా త్వరలోనే తన జీవితం నుంచి విర మించ బోతోంది. ఇదివరకు ఎప్పుడైనా కనిపించి, లలిత పలకరిస్తూండేది; తన కష్టాలకు హృదయ పూర్వకమైన సానుభూతి లలిత నుంచి లభిస్తూం డేది. ఇక ఆమె ఒక ఇంటిదై శాశ్వతంగా వేరొకరి సొత్తయిపోతుంది. ఇంతకు పూర్వం స్నేహితురాలుగానన్నా ఆమెను ధ్యానించుకొనే అవ కాశం తనకుండేది; ఇప్పుడసలు ఆమెనుగూర్చి తలిచే హక్కు-కూడా తనకు ఉండదు

లలిత అందరు స్త్రీల వలెనే కాపరం చేసుకుంటూ పిల్లల తల్లయి సుఖపడాలనే తను కోరుతున్నాడు.తన కిందువల్ల జరిగే అపకారం మాత్రం ఏముంది? లలిత తనకు దక్కు-తుందనేది ఎండమావుల్లాంటి ఒక కల మాత్రమే నని తనకు తెలుసు! ఐనప్పుడు తను విచారించటంలో అర్థం లేదు.

—కాని, ఆ ఎండమావులకే ప్రాధాన్యతను ఇవ్వగల మనస్సు, ఊబినేలను అంబర చుంబిత మహా సౌధాన్ని నిర్మించగల మనస్సు, తనను జీవితమంతా మోసం చేయగలుగుతూనే వుంది. సాధారణ బలహీనతలకు లొంగని అతీతుడు కాదు తాను! ఈ పాడు మనసును విసిరి వేద్దామన్నా, అది తనలోని ఒక భాగంగానే వున్నదాయె. అందుకనే యీ ద్వంద్వ భావాల ఘర్షణ తప్పటం లేదు.

చీకటి నలుమూలలకూ విస్తరించింది. జీవితంలోని చీకటికన్న ఇది ఘోరంగా లేనందువల్ల తనకు అగుపించనే లేదేమో! అమ్మ గొంతు వినే దాకా, ఆలోచనలు కూడా తెగ లేదు.

"నాయనా! లలిత వెళ్ళిపోయిందా? లాంతరన్నా వెలిగించ లేదేరా?" అందామె.

ముఖ కళలను బట్టి అమ్మ తన స్థితిని గ్రహిస్తుందేమోననే భయంతో, మొహం తుడుచుకొని, గొంతు సవరించుకున్నాడు. మెల్లిగా లేచి లాంతరు వెలిగించాడు. అమ్మ అడిగిన ప్రశ్నలకు తను జవాబు చెప్పలేదు; చెప్పేందుకు మాత్రం ఏముంది? ఆమె కూడా మరేమీ మాట్లాడలేదు.

మామూలుగా భోజనాలయినవి. ఏదో యాంత్రికంగా అన్ని పనులూ సక్రమంగా చేసుకోవటమే కాని, ఆ పనుల్లో ఉత్సాహం, కుతూహలం మాయమై చాలా కాలమైంది. ఇంత ఆహారం పడేస్తే, శరీరం మూలగదు; ఒక బాధ తప్పుతుంది కనుక, ఆ పని చేయటం. ఇక

రుచుల సంగతీ, ఆ రుచుల్ని పంచుకుందామనే జ్ఞానమూ అసలే లేవు. ఎందుకొచ్చిన బతుకనుకుంటూ ఒక పక్క నిరుత్సాహపడుతూనే, మరో పక్క ముందు రోజులు మంచివి కావచ్చునే ఆశతో-ఓపికతో సాగిపోవటం జరుగుతోంది. కాని, తనలాంటి నిర్భాగ్యుని జీవితం ముందెలా ఉంటుందో, ఈ నాడే స్పష్టంగా చూడగలుగుతున్నాడు. ఐనా-తను చావలేదు కనుక, బతకవలసిందే !

ఒక రాత్రవేళ మెలుకువొచ్చింది. అమ్మ మూలుగుతూ ఏడుస్తోంది. అదిరిపోయి లేచాడు. అమ్మను కదుపుతూ, "అమ్మా! ఎందుకే, ఏడుస్తావు?" అన్నాడు.

ఆమె తనను తాను సంబాళించుకుంటూ "ఏం లేదురా బాబూ! ఏవేవో సంగతులు గుర్తుకొచ్చి—" అంది.

ఆ సంగతులేమిటో తనకూ తెలుసు. అందుకనే అడగలేదు. దుఃఖభారం ఏడుస్తేనే కాని తీరదు. కనుక, ఆమెను ఓదార్చ ప్రయత్నించలేదు. ఆ ఓదార్పులో తను కూడా ఆమెతో పాటే శ్రుతి కలుపుతే. ఊరడించేందుకు ఇక్కడ మూడో మనిషి మరి లేదు!

29

ఆ తరువాతి రోజులు తను ఊహించనంత దుర్దినాలుగా పరిణమించినవి.

ముఖ్యంగా అమ్మ ఆరోగ్యం చెడిపోయింది. ఆమె తగినంత విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నా, తన దగ్గరున్న కొద్ది పైకాన్నీ లెక్కచేయకుండా మందు మాకులకూ-ఆహారానికీ ఖర్చుపెట్టినా, మళ్ళీ ఆమెకు 'ఫిట్' వొచ్చింది. క్రితం సారికన్న దెబ్బతీసింది. ఎడం ప్రక్క స్పర్శజ్ఞానం సగం పోయింది. డాక్టరు అన్నట్లు పక్షవాతానికి మెదటి రెండు మెట్లూ దాటింది.

ఆఫీసులో రెండు నెలల జీతం రావాలి. అక్కడి పరిస్థితులు మరింత అధ్వాన్నంగా తయారైనవి. పత్రిక క్రమం తప్పింది. అన్న-తమ్ముణ్ణీ, తమ్ముడు - అన్ననూ బెదిరించుకుంటున్నారు. వాళ్లు ఎట్లా చచ్చినా, ముందు తన అవసరాలకూ-డా డబ్బు అందటం లేదు.

ఒకపక్క తల్లికి సేవచేయటానికీ, మరో పక్క ఆఫీసు పనికీ తూగకుండా వుంది. ఆఫీసులో ఉన్నంతసేపూ ఇంటిమీదనే దృష్టి. అందు

లోనూ, మంచంలోంచి దిగి తన పనులు తాను సరిగా చేసుకోలేని స్థితిలో కూడా తాను అమ్మ దగ్గిర ఉండలేక పోతున్నాడు.

డబ్బుకున్న విలువలేమిటో జీవితారంభంనుంచీ తనకు తెలుసు. ఎంత జాగ్రత్తగా వాడుకున్నా, ఈనాడు తను అనుభవిస్తున్న లేమి చాలా బాధావహమైంది. లేకపోతే తినటం మాని నాలుగైదు రోజులు ఓర్చుకో వచ్చు... కాని, అమ్మ మందులు కొనివ్వలేని దారుణస్థితి వచ్చి పడింది.

ఇన్నాళ్ళూ తన బీదరికం ఇతరులకు తెలుస్తుందేమోనని ఎంతో భయపడేవాడు; ఒకర్ని అడగటమనేది ఎన్నడూ లేదు. పైపెచ్చు ఎవరైనా సానుభూతి చూపుతే, తనను హేళన చేస్తున్నట్లు బాధపడేవాడు. తనను పరిపూర్ణంగా అర్థం చేసుకున్న లలిత తనకు సహాయపడటాన్ని కూడా నిరసించాడు.

అలాటి తను, ఈ నాడు ఎవరినైనా అర్థించి తీరవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది. తనకు ఎవరున్నారు? ముందుగా లలిత గుర్తుకొచ్చింది కాని, తన ప్రాణం పోతున్నాకూడా ఆమె దగ్గరికి పోకూడదని నిశ్చయించు కున్నాడు. అప్పటికే ఆమెనుంచి ఎంతో ఉపకారాన్ని పొందిన తను, ఆమెకు అపకారమే చేశాడు. అదీగాక, ఆమె వచ్చి కూడా రెండువారా లైంది. అసలీపాటికి అత్తవారింటికక్కూడా వెళ్ళిందేమో తెలియదు.

మిగిలిన వాళ్ళల్లో తను అడగ గలిగింది రమణమ్మగారిని మాత్రమే! ఏమని అడిగేట్లు? ఎట్లా? కాని, అంతకన్నా మరోమార్గమనేది లేనప్పుడు, మానవుడు తెలిసి చేసే నీచమైన పనుల్లాగే, దీన్ని కూడా నిర్వర్తించాలి.

సిగ్గుపడుతూనే రమణమ్మగారి దగ్గరికి వెళ్ళాడు. పూర్వంవలె ఆమె ఆప్యాయంగా పలకరించలేదు; కనీసం తను అనుకున్నంత ఆపేక్ష నైనా చూపలేదు. దూరమైపోయిన బంధువుల్ని మర్యాదకు పలకరించినట్లు తోచింది.

"ఎలా ఉంది ఉద్యోగం?" అన్నదామె.

"అనుకున్నంత బాగా లేదండీ!" అన్నాడు. ఆమె ప్రశ్నలో తను తొందరపడి వెళ్ళినందుకు హేళన ధ్వనించింది.

చిట్టి చదువు సంగతీ అదీ అడిగాడు. పద్మనాభం గారు కానీ, చిట్టి కానీ, ఇంట్లో ఉండని సమయంలోనే తనామె దగ్గిరికి వెళ్ళాడు.

అంతమందీ ఉంటే తన బాధకు అవుర్ను ఏడ్వగలడే కాని, చెప్పుకోలేడు. రవణమ్మగారి తరహా చూశాక, బహుశా ఆమె కూడా-లలితకు తానేదో ద్రోహం చేసినట్లే భావించి ఉంటుందనీ, అందుకనే పూర్వం వలె అను రాగ పూరితంగా-సానుభూతిగా మాట్లాడటం లేదనీ తనకు అర్థమైంది. చివరకు ఆమెను అడగకుండానే వస్తే బాగుండునని కూడా అనిపించింది. కాని, తనకు మరో దిక్కు లేదాయె.

చివరకు ఎలాగో కళ్ళు మూసుకొని, "అమ్మకు బొత్తిగా బాగా లేదు...మందులకూ వాటికీ నా దగ్గిర డబ్బేమీ లేదు" అని ఊరుకున్నాడు.

ఆమె ఏం జవాబు చెపుతుందో, ఆమె ముఖ భంగిమ ఏమిటో చూసే ధైర్యం కూడా లేక, తాను కేవలం నామ మాత్రుడుగానే నేల చూపుల్ని సారించి, శిలా ప్రతిమ వలె ఉండిపొయ్యాడు.

రవణమ్మగారు కూడా కాస్సేపు మాట్లాడలేదు. ఇక లాభం లేదు కనుక ఆ ప్రదేశంనుంచి పారిపోదా మనిపిస్తోంది'

లోపలికెళ్ళి ఇరవై రూపాయలు తీసుకొచ్చి ఇచ్చిందామె. పైకం తీసుకుంటూ - నమస్కరించి, ఒక్కసారి ఆమె ముఖంలోకి చూశాడు. ఆమెకూడా ఈ బెడద ఇంతటితో వదిలింది కదా అనే భావాన్ని వ్యక్త పరుస్తోంది. ఎంతో బాధపడుతూ ఎలాగో బైట పడ్డాడు.

జీవితంలో ఇదే మొదటిసారి తన గౌరవమర్యాదల్ని, వక్తిత్వాన్ని వెల కట్టి అమ్మటం-అదీ ఇరవై రూపాయలకు! ఇంతకన్న తక్కువ వెల లకు అమ్మేవారు లేరని కాదు కాని, ఈ నీచపు పనికి తన అంతరాత్మ గిల-గిలా కొట్టుకుంది. తనకు అప్పిచ్చేవాళ్ళు లేరు; ధర్మాని కిచ్చేవారు అంతకుముందే లేరు! అడుక్కుతినే వాళ్ళను చూసి తనే ఎంతో అస హ్యించుకుంటూండేవాడు; ఇతరులు తననా స్థితిలో చూసి అసహ్యించు కోవటం మానుతారా?

ఐందేమో ఐంది - కాని, యీ ఇరవైరూపాయలూ, మహా వస్తే నాలుగైదు రోజులు. ఆ తరువాతి గతేమిటి? తన పాలిట ఏ దైవమన్నా ప్రత్యక్షమై, వరాలిస్తే తప్ప యీ సమస్యల్ని పరిష్కరించటం తన శక్తికి మించిపోయింది.

ఇది పనికాదని, తనకు రావలసినచోట ఆఫీసులోనే పీఠం వేసుక్కూర్చున్నాడు. శర్మగారు కూడా బాధ పడుతూనే ఉన్నారు.

ఆయనే వెళ్ళి యజమానులతో మాట్లాడి వచ్చి, నిట్టూర్చి అన్నాడు: "వాళ్ళ దగ్గరైతే డబ్బుంది; కాని-ఇప్పుడిచ్చే ధోరణి లేదు. మన బాధలు వాళ్ళకు పట్టలేదు. వాళ్ళ పోట్లాటలు ఇప్పట్లో తెగనూ తెగవు..."

"నాకు పైకం చాలా అవసరం. యీ ఉద్యోగాన్ని వదిలేసి వెళ్ళ మన్నా వెళ్తాను-కాని, ఇంతవరకూ నాకు రావలసింది పారెయ్యమనన్నా చెప్పండి" అన్నాడు తను అమితోద్రేకంతో.

తనలాటి సాధు జీవి ఇంత కోరంగా మాట్లాడేప్పటికి శర్మగారు కూడా ఒక్క క్షణం చకితుడయ్యాడు. ఆయన చెప్పే సలహా కూడా ఏమీ లేదు; వెళ్ళి యజమానుల్నే అడగ మన్నాడు.

ఇప్పుడు తనకీ ఉద్యోగం పోతుందనే బాధ కానీ, భయం కానీ లేవు. మానవుడు-తోటి మానవుడికి చేస్తున్న అన్యాయాన్ని ఎదుర్కొని, చేతనైతే జయించటం, లేదా-బలికావటం చేసేందుకు కంకణం కట్టుకున్న మహావీరుని ఆవేశం ఒక్కటే తనను నడిపిస్తోంది.

సరాసరి యజమానుల దగ్గరకెళ్ళి పడ్డాడు.

"ఎకౌంట్ చూడాలి" అన్నాడు ఒకడు.

"చూడండి...నిలబడి ఉంటాను" అన్నాడు తను.

"ఇప్పుడవుతుందా?"

"నాకు ఎంత రావాలని అనుకుంటున్నారో, కనీసం రెండు నెలల జీతం రావాలని తమకు తెలుసు, అందులో ఒక్క నెలదన్నా ఇప్పుడు ఇప్పించండి." ఆవేశాన్ని, దైన్యం జయిస్తోంది. ఏ సాధనంతోనైనాసరే, కాలంతోపాటు సాగిపొయ్యేందుకు, మానవుడు చేసే విశ్వప్రయత్నాలకు ప్రతి రూపా లివన్నీ.

"మేమేం పారిపోమయ్యా—"

"అయ్యా! రోగిష్టి తల్లికి మందులు కొనాలి. చేసిన చాకిరీకి డబ్బు ఇమ్మనటంలో మిమ్మల్ని అనుమానించిన భావం వుందా?"

"ఇస్తామయ్యా స్వామీ! ఇప్పుడెళ్ళి పని చూసుకోండి" అన్నాడు పెద్దాయన కసురుకుంటూ.

"నేనింక పని చెయ్యను. నా లెక్క చూసిస్తే, ఇటునుంచి ఇటే వెళ్తాను—"

"అట్లాగా?" అన్నాడు చిన్నాయన. "అ పద్ధతిలో ఉంటే అసలే

ఇవ్వరు. ఇది పత్రికాఫీసా, పళ్ళ దుకాణమా? మీకు వెళ్ళాలని వుంటే, మరో మనిషి వచ్చేదాకా ఆగి వెళ్ళవచ్చు."

మానవుడి స్వార్థం, ఇతరుల బాధల్ని గుర్తించని స్థితిలోకి దిగి, ఎంత భయానక రూపాన్ని ప్రదర్శిస్తుందో తెలిసి వచ్చింది.

"ముందు నాకు పైకం కావాలి. అది లేకుంటే నేను ఇంటికి వెళ్ళి చేసేది కూడా ఏమీ లేదు. మీరు దయవుంచి కొంతన్నా ఇవ్వండి—"

క్షణంలో తను ఎంత దిగజారిపోయ్యాడు! డబ్బు కోసమై యీ ప్రపంచంలో చేసే నీచకార్యా లనేకం ఉన్నవంటే, వాటి వెనుక వున్న అవసరాలు, ఒక్కో సమయంలో ప్రాణగండాలే కారణమేమో?

ఇంత ప్రాధేయపడినా ఫలితం లేదు. అన్నదమ్ములు ఒకరి మొహం మరొకరు చూసుకున్నారు. చివరకు యీ పీడ వొదిలించుకునేందుకు, పది రూపాయ లిచ్చాడు పెద్దాయన.

"కనీసం నెల జీతమన్నా యిప్పించండి... నేను చాలా బాధల్లో ఉన్నాను-దయ చూపండి."

కన్నీరొక్కటే తక్కువ. ఐనా కూడా 'దయ' అనేది - 'ధన' రూపం ఎప్పుడైతే దాల్చిందో, దాని విలువలే వేరు; అంత విరివిగా ప్రపంచంలో దొరుకుతుందనుకునేవాడు, ప్రపంచానుభవం లేనివాడే!

"రేపు చూస్తాం—వెళ్ళవయ్యా...ఇక్కడకు పెద్ద మనుషులొస్తుంటారు; నీవు తగాదా వేసుకోదలుస్తే, బైటికి వెళ్ళు...మర్యాదగా వెళ్ళు" అన్నాడు హుంకరిస్తూ చిన్నవాడు.

లోకాన్ని దోచుకుందామని, పత్రికలు నడిపే వ్యాపారస్థుల మనస్తత్వం ఎలాటిదో యీనాడు సంపూర్ణంగా తెలిసి వొచ్చింది. ఇంతకు పూర్వం తనకు తెలిసిన ప్రపంచం వేరు; ఇప్పుడు యీ ప్రపంచంలోనే తనకు పని కలిగినా, తెలుస్తూన్నది వేరూను!

మానమర్యాదల్ని పణం పెట్టినా ప్రయోజనం లేదు. మెదలకుండా విచారంతో నిండిన హృదయంతో బైటపడ్డాడు.

30

ఎంత శోభతో కొంపచేరినా, తన ఆందోళనా, భయం, నిరాశా మొదలైన అనుభూతులేవీ అమ్మకు తెలియకుండా విశ్వప్రయత్నం చేస్తూ

న్నాడు. జీవితంలో ఎన్నడూ అనుభవించని కొత్త ఆనంద మేదో చేజిక్కి నప్పుడు కలిగే మత్తులాటి దాన్ని ఊహించుకొని, గాలి మేడల సహా యంతో జీవితంలోని చేదును దిగమింగ గలిగినట్లే నటిస్తున్నాడు. పిచ్చి తల్లి—అదంతా నిజమే ననుకొని నమ్ముతోంది.

తన జేబులో వున్న ముప్ఫయి రూపాయల్తో, తనూ - తల్లీ ఎంత కాలం జీవితాన్ని సాగించగలరో తనకు తెలుసు! తా మిద్దరే గాక, ఆమె వ్యాధి పెద్ద పద్దుగా తనను బెదిరిస్తూ వుంది. తా నీవరకు అనుభవించినవే కష్టాలనుకునే వాడు; అంతకన్న ఇప్పుడు పడుతున్న యీ కష్టాలూ, ముందు ముందు తా నెదుర్కోవాల్సినవీ భయానకమైనవై ఉంటవనేం దుకు తనకెన్నో తార్కాణా లున్నవి.

ఇప్పుడు తనకు ఒక్కటే ఆలోచన: ఏదో విధంగా ముందు డబ్బు సంపాయించాలి; లేకపోతే ఒక్కక్షణం గడవదు. ఇక పద్మనాభం గారింటికి వెళ్ళటం కుదరదు. అమ్మ పనిచేస్తున్న యజమానుల దగ్గిరికి వస్తే ఏమౌతుందో తనకు తెలుసు; పద్మనాభం గారింట జరిగిన సత్కారం లాంటిదే ఎదురవక తప్పదు. అన్నిటినీ మించి, తనకు రావలసిన జీతం రాళ్లు కూడా తెచ్చుకోలేక పొయ్యాడు; మరి ఇంకేం దారి?

సమస్యలు తేలనీ-తేలకుండనీ, కాలం ఎవరి కొరకూ ఆగదు. తెల్ల వారింది. మనసంతా పాడైపోయింది. కడుపులో చెయ్యిపెట్టి దేవు తూన్నట్లు, వికారంగా వుంది. మళ్ళీ ఎందుకు తెల్లారాలి? రాత్రిపడిన బాధే ఎంతో నయ మనిపిస్తోంది. కాని, కాలం ముందుకు తోసుకొని పోనట్లయితే, ఈ జీవితాలకు, అంత మేమిటి? అందునా ఘోరంగా, కష్ట భూయిష్టంగా వుండే జీవితాలకు, ఎప్పటికి నిజంగా తెల్లారుతుంది?

ఈ నాడు ఆఫీసుకు కూడా వెళ్ళ బుద్ధి కాలేదు. తనను ఆదరించ కుంటే మానె—చెమటోడ్చి కష్టపడినంత వరకు కూడా తనకు న్యాయంగా రావాల్సిన డబ్బు ఇవ్వని వారి సేవ తన కెందుకు? వాళ్ళ కంత అవసర మనుకుంటే, వాళ్లే కబురు చేస్తారు. అప్పుడే నిలబెట్టి పనూలు చేయగల స్తోమతా, అవకాశమూ తనకు లభిస్తవి; ఆ సమయం కోసమన్నా తను వేచి ఉండాలి.

అమ్మకు మందు తెచ్చాడు; భోజనానంతరం తను వెళ్ళకపోవటం చూసి, "నాయనా! ఇవ్వాళ సెలవా!" అందామె.

ఔనని తలూపాడు; ఈ మధ్య ఆమెతో చాలా ముభావంగా ఉంటున్నాడు; నిజమైన పరిస్థితి ఆమెకు చెప్పకూడదని కాదు; అందువల్ల ఉపయోగం లేకపోగా, ఆమె మనసు కూడా వికల మౌతుందని.

సాయంత్రం దాకా ఇంట్లో ఉన్నాక, ఏమీ తోచని స్థితిలో పడ్డాడు. మరో వారానికే తన బతుకు బజారు పాలవుతుందనే భయం వొణికింప జేస్తోంది. ఏమైతే అదే అవుతుంది, ఒకసారి మైలాపూర్ వెళ్ళి రావా లనుకున్నాడు.

"ఇప్పుడే వస్తాను" అని అమ్మకు చెప్పి, మైలాపూర్ బయలు దేరాడు. తను వెళ్ళేప్పటికి బాబుగా రింకా రాలేదు. ఇల్లాలు మాత్రం "ఎట్లా వుందయ్యా అమ్మకు?" అంది.

"ఇంకా సరిగా లేవటం లేదండీ..." అని కొస్త ఆలోచించి, ఈ చేదును తను ఏనాడైనా దిగమింగక తప్పదు కనుక, ఎంత తొందర్లో అది గడుస్తే అంత మంచిదని నిశ్చయించుకొని, "డబ్బుకు చాలా యిబ్బందిగా వుంది...మిమ్ము ఏమన్నా అడిగి తీసుకు రమ్మంది—మీ ఋణం ఉంచు కోము" అన్నాడు. కన్నీరు ఒక్కటే తక్కువ ఆ ప్రార్థనలో.

గృహిణి కాస్సేపు తేరిపార చూచింది. ఆ తరువాత ఏమనుకుందో, లోపలికెళ్ళి యాభై రూపాయలు తీసుకొచ్చింది; పైకం ఇస్తూ, "ఆయనకు తెలుస్తే కోప్పడుతారు. పని చేసినందుకు బాగానే ముట్టచెప్పాం...ఇక రావొద్దు...ఏదో మహా బాగా వంట చేసేదని..." అంది.

ఆ డబ్బు తీసుకొని బైటపడ్డాడు. తన పలుకుబడులూ ఐనవి; అమ్మ పలుకుబడి కూడా ఐపోయింది. అమ్మ వంట బాగా చేస్తుంది—ఔను, తన రక్తమాంసాలనే పొయిలో వేసిన వేడితో వంటకాలు తయారైతే, వాటి రుచి, తినే వాళ్ళకే తెలుస్తుంది; మానవుడి రక్తమాంసాలు ఇంత రుచికర మైనవి కనుకనే, దాసదాసీ జనాలున్నవారు సుఖపడుతున్నారు. ఎక్కడో మనుషుల్ని తినే మనుషులున్నారని తను పుస్తకాల్లో చదివాడు; ఈ ప్రపంచంలో తన కళ్ళ ఎదుటనే అలాటి మానవు లున్నారు. ఐతే-వీరు ప్రాణం పొయ్యేవరకూ తినరు; తినటం పూర్తవుతుందేమోనని భయంతో కొద్ది కొద్దిగా నంజుకుంటూంటారు - అంతే లేదా!

ఈనాడు ప్రపంచమంటేనే అసహ్యం వేస్తోంది; తన అసమర్థతకు తనమీద తనకే ఎంతో అసహ్యం కలుగుతోంది. ఐతే-తానీనాడు ప్రాపం

చిక విధానాల్ని మార్చలేడు; వాటికి అనుగుణంగా కదులుతూ జీవితాన్ని సాగించే మార్గమూ లేదు.

ఇంటికి వెళ్ళ బుద్ధిగాక, అటూ ఇటూ తిరిగి; చాలా ఆలస్యంగా చేరాడు. వెళ్తూనే ముఖభంగిమలు మార్చుకోక తప్పలేదు.

అమ్మ మేలుకొనేవుంది. కొత్త ఉత్సాహమేదో ఆమె మొహంలో మెరుస్తోంది. బహుశా...లలిత వచ్చి ఉండాలనుకున్నాడు. తను అడక్కుండానే అమ్మ చెపుతుంది కనుక ఊరుకున్నాడు.

"నాయనా! ఇంత ఆలస్యమైందేం?" అన్నదామె.

తను మాట్లాడ లేదు.

"లలిత చాలాసేపు కూర్చుంది."

ఆ మాటలకూ తను చలించలేదు.

"పుస్తకాలేవో యిచ్చి, మరో రెండు పుస్తకాలు తీసుకెళ్ళింది రాజా!"

"సరే—" అన్నాడు తను.

ఆర్థిక సమస్య ముందు, మిగతావన్నీ యీనాడు అత్యల్పమైనవిగా తయారైనవి. నిజపరిస్థితి తెలియని అమ్మ పొందే వెర్రి ఆనందాన్ని తను అడ్డగించలేడు కాని, తెలిసివుండీ తాను మాత్రం ఎలా సంతోషంగా ఉండగలడు?

అమ్మ ఏమేమో చెప్పాలనుకుంది; కాని-తను నిరుత్సాహాన్ని కనబర్చినందువల్ల, ఆమె పెద్దగా నిట్టూర్చి ఊరుకుంది. గొప్ప ప్రమాదం సంభవించబొయ్యేముందు, దానికి సిద్ధపడేందుకుగాను నిశ్శబ్దమే శరణ్యమనే అభిప్రాయం ఇద్దరికీ కలిగి వుండాలి.

ఇప్పుడు ఆలోచిస్తుంటే ఇంత క్రూరమైన ప్రపంచంలో అమ్మ ఎలా బతికిందో, తనకు ఈ ప్రపంచమే అర్థం కాకుండా ఎలా కడుపులో పెట్టుకొని కాపాడిందో ననిపిస్తుంది. సత్ప్రవర్తనులూ, మెతక మనుషులూ ఎవరికీ ఏ హానినీ తలపెట్టని వాళ్ళు, నిజంగా సుఖపడడం లేదు; పైపెచ్చు అనేక కష్టాల పాలవుతున్నారు. ఏది న్యాయమో అర్థంగాక తికమక పడుతున్నారు. ఎక్కడో నరకమున్నదంటారు కాని, అది యీ పృథ్వీమీదనే ఉన్నదనే నమ్మకం కలుగుతోంది తనకు.

తనలాగే అమ్మకూడా నిద్రలేకుండా బాధపడుతోందని తెలుసు.

ఆమెకు నిద్ర ఎంతో ముఖ్యమనీ తెలుసు. కాని, నిద్ర పోగలిగేవారే ప్రపంచంలో నిజంగా అదృష్టవంతులు. తమ కా అదృష్టమూ లేదు... అందుకనే ప్రపంచంలో చాలామంది శాశ్వత నిద్ర పోవాలని అప్పుడప్పుడన్నా కుతూహల పడుతూంటారు!

మర్నాడు...ఇవ్వాళన్నా ఆఫీసునించి మనిషి వస్తాడేమోనని చూస్తున్నాడు. ఉదయం డాక్టర్ వచ్చి ఇంజక్షన్ ఇచ్చి వెళ్లాడు కనుక, తనకు మరో పనిలేదు. కాని, మధ్యాహ్నానికూడా ఎవ్వరూ రాలేదు. అమ్మ ఒకటి రెండుసార్లు ఆఫీసు సంగతి హెచ్చరించినా తను మౌనం వహించాడు.

సాయంత్రానికి ఇక ఉండబట్టలేక, ఆఫీసువైపు బయలుదేరాడు. తన ఉద్యోగం పోయిందనే చింతకన్న, తనకు న్యాయంగా రావలసింది రాబట్టుకోలేక పొయ్యాననే బాధే వేధిస్తోంది.

తీరా ఆఫీసుకు వెళ్ళేప్పటికి పెద్ద పెద్ద తాళాలు రెండు వేసి వున్నవి. ఆ తాళాలమీద కోర్టు ముద్రలూ, సీళ్ళూ ఉన్నవి. అనుకున్నంతా అయింది-అన్నదమ్ములు కోర్టు కెక్కారు; అది తేలేదాకా, యీ తాళాలు తుప్పుపట్టినా-తెరిచేందుకు వీల్లేదు. ప్రపంచంలో లభ్యం కాలేనటువంటి న్యాయం, ఈ లోకంలోనే ఒక భాగమైన కోర్టులో దక్కుతుందను కోవటంలో ఎంత అర్థం వుంటుందో తను తేలిగ్గా ఊహించుకోగలడు.

మఠం వేసన్నా సరే గస కూలి డబ్బులు వసూలు చేసుకుందామను కున్న ఆశలూ అడియాసలైనవి. యీ డబ్బుమీద మిణుకు మిణుకుమనే ఆశ పూర్తిగా ఆరిపోయింది. ఎవరిమీద మండిపడితే ఏం లాభం?...తనవలెనే శర్మగారు, పిల్లలు గలవాడు కూడా నానా అవస్థా పడుతూంటాడు!

రోజు రోజుకూ దిగజారుతూన్న ఆశల్తో కొంపచేరాడు. తను ఉద్యోగానికి పోకపొయ్యేందుకు, అమ్మకు చెప్పవలసిన కారణాన్ని కూడా వెతికి పెట్టుకున్నాడు.

"సెలవు పెట్టాను—" అన్నాడు.

"నాక్కాస్త కులాసాగానే వుంది కదా, సెలవు దేనికి?" అందామె.

"నాకు సెలవు ఉందమ్మా! అది వృధా పోతుందని" అని జవాబు చెప్పాడు.

ఆమె మరి మాట్లాడ లేదు.

ఈ ప్రపంచంలో సామ్రాజ్యాలు స్థాపిద్దామనే ఆశయా లున్న వాళ్ళున్నారు; లక్షలు గడిద్దామని ఏ పని చేసేందుకైనా సిద్ధపడుతూన్న వారున్నారు. తను అంత పెద్దకోరికల్ని ఊహించలేదు కూడాను! తనూ-అమ్మా, ఈ రెండు ప్రాణులూ సుఖంగా బతుకుతే చాలు. ఇంత చిన్న కోరిక కూడా నెరవేరని ఈ లోకంలో, తన బతుక్కి అర్థం లేకుండా పోతుందేమో?

తను అమ్మకు ఎదురుగుండా ఇంట్లో ఉండటం చాలా ఇబ్బందిగా వుంది. ఆమె ఏ విషయమైనా ప్రస్తావిస్తుందేమోనన్న భయం కూడా వేధిస్తోంది. ముఖ్యంగా లలిత సంగతి ఎత్తుతే, తను ఏడవాల్సిన పరిస్థితి ఏర్పడగలదు.

లలిత! ఆమె నిన్న మొన్నకూడా వొచ్చి వెళ్ళింది. బహుశా ఇంకా ఆమెకు పెళ్ళయి ఉండదేమో? ఏదో ముఖ్య విషయాన్ని తనతో చెప్పాలని ప్రయత్నిస్తూండి ఉండాలి. అది ఎంత ముఖ్యమైనప్పటికీ, ఇప్పటి తన సమస్య వేరు కనుక, తన కేమీ ఇంటరెస్టు లేదు. ఈ సారి లలిత వస్తే తను కనిపిస్తాడు; తప్పించుకోవాలంటే, ఆమె రాక ముందుగా తెలియదాయె!

తను అడుక్కుతినే స్థితికి దిగాడని రమణమ్మగారు లలితకు చెప్పిందేమో? పరువుపోవటం ఒక ఎత్తయితే, ఆ సంగతి నలుగురికీ తెలియటం మరో ఎత్తు! లలిత తనపట్ల స్నేహభావాన్ని ప్రదర్శించటం కన్న, విరోధం పూనటమే మేలు! అందువల్ల ఆమె ఐనా బాగుపడుతుంది.

అసలే డబ్బు ఐపోతోంది; తిని కూర్చునేందుకు కుదరదు. మరో తావులో ఉద్యోగం సంపాయిద్దామని ఉంది కాని, తన కెవరు ఉద్యోగ మిస్తారు? తన కన్న వృత్తి ధర్మాల్ని పాటిస్తూన్నవారే సుఖపడుతున్నారు. చదువుకున్న వాడికన్న చాకలి మేలన్న సామెతలో ఎంత సత్యం ఉంది!

వారం రోజులు గడిచినయ్. తన దగ్గిరున్న డబ్బుతో మరి కొద్ది రోజులే గడుస్తయ్. ఈ మధ్య అమ్మకు టెంపరేచర్ కూడా వొస్తోంది. ఆత్రుత అధికమై డాక్టర్ను అడుగుతే, "మరేం లేదు—" అని చప్పరించాడు. మందు ఖర్చుల్తోపాటే ఆమె అనారోగ్యం కూడా పెరుగుతోందనిపిస్తోంది.

లలిత ఒకనాటి సాయంత్రం వచ్చింది. కొన్నేళ్ళు సానుభూతి వాక్యాలు దొర్లించింది. ఆమె కూడా చాలా నిరుత్సాహపడినట్లు మొహంలోనే కనిపిస్తోంది. యీ ఆమె స్నేహమే తనకు లేనట్లయితే, బాధ ఉండేది కాదు.

"మాస్టారూ! మీ పత్రిక రావటం లేదేం?" అందామె.

తను అదిరి పడ్డాడు; యీ సంగతులన్నీ అమ్మకు తెలుస్తవనే భయం!

"ప్రత్యేక సంచిక వెయ్యాలని..." అని సర్ది చెప్పాడు; కాని లలిత నమ్మినట్లు కనిపించలేదు.

"మాస్టారూ! మంచి పుస్తకాలేమన్నా ఇవ్వండి..." అందామె.

"ఆ పెట్టెలో ఉన్నయ్...తీసుకో లలితా! నా కిప్పుడు చదివే తీరుబాటు కూడా లేదు; అందుకని ఏవి మంచివో తెలియదు. నువ్వే చదివి చెప్పు..." అన్నాడు.

లలిత మూడు పుస్తకాలు వెతికి తీసుకుంది.

అమ్మ దగ్గిర సెలవుతీసుకొని, "వస్తాను మాస్టారూ!" అని బయలు దేరింది. సాగనంపేందుకు తనూ బైటికి వెళ్ళాడు.

"మాస్టారూ! మీ పత్రిక ఆగిపోయిందా?" అందామె.

"ఔను లలితా! అమ్మకు యీ సంగతి తెలుస్తుందేమోనని, సెలవు పెట్టానని చెప్పాను—"

"మరి ఉద్యోగం?"

తనేమీ మాట్లాడలేదు. యీ సానుభూతి వాక్యాలు తన క్షోభను బైటికి తవ్వుతయ్. మనసులో ఉన్న విషయాన్ని దాచుకోలేని లలిత, రవణమ్మగారు తనకు ధర్మం చేసిన సంగతి బైట పెడుతుందేమోనని అదొక భయం; పుండు మానినా, మచ్చ మానదు; అసలు అదింకా మచ్చగా మారలేదు; పుండును కెలికినట్లే అవుతుంది. నిజంగా లలితకు ఆ సంగతి తెలిసినా, తెలియనట్లే నటిస్తే తను గాయపడడు. ఆమెకు తెలియలేదు లెమ్మని తనను తాను వంచించుకో గలడు కూడాను!

"నా దగ్గిరా డబ్బేమీ లేదు మాస్టారూ!..." అందామె, నీళ్ళు నములుతూ:

ఎవరడిగారు? లలిత అసలిటువైపు రాకుంటేనే మేలు. తన

బాధను, ఆమె బాధగా భావించ గలిగి నప్పటికీ, కసకు కంటకంగానే వుంది. తన లోతుపాతుల్ని తెలుసుకొనేందుకు లలిత ప్రయత్నించటం, యీ స్థితిలో తన కసలు గిట్టదు.

ఆమెను అలాటి మాటలనొద్దని కసురుదా మనుకున్నాడు కాని, ఆమె చేసిన నేరం ఏమీ లేనందువల్ల, కఠినంగా మాట్లాడలేక పొయ్యాడు.

"లలితా! నా గూర్చిన బాధ పడొద్దు. ఇటు రావటం మంచిది కాదని చెప్పినా నీవు వినటం లేదు—" అన్నాడు.

"మీ కోసం కాదు మాష్టారూ! అమ్మగారు ఎలా వుందోనని చూసేందు కొచ్చాను—" అందామె, తీవ్రంగా ప్రతిఘటిస్తూ.

లలిత ఇలా కఠినస్వరంతో మాట్లాడటం ఇదివర కెన్నడూ వినలేదు. నిజమే—ఆమెపట్ల తాను చూపిన నిరాదరణకు, తాను చేయని నేరానికి తప్పు పట్టే వాళ్ళను చూస్తే, ఆమె మండి పడటంలో అబ్బుర మేమిటి? ఐనా-తానిప్పుడు ధర్మాధర్మాల చర్చలు సాగించి, యీ విషయాన్ని పొడి గించటం అనవసరం. అదీగాక దిక్కులేని తననూ, తన తల్లినీ చూసి వెళ్ళేందుకు, పలకరించేందుకు రాగల సహృదయను తను గాయపరిచాడు; ఆ మాత్రం స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలన్నా లేని బతుకును, లలిత అస హ్యించుకొనే ఉండాలి.

"అదు కాదు లలితా!" అని మెత్తగా మాట్లాడాడు. "నేనెందు కంటున్నానో నీకు తెలుసు..."

"పోనీండి మాష్టారూ!" అందామె వెంటనే ప్రసన్నతతో. "నేను వస్తాను—" అని చక చకా వెళ్ళిపోయింది. క్షణాల్లో రకరకాలుగా మారిన అనుభూతుల తాకిడికి నివ్వెర పొయ్యాడు తను.

తీరా ఇంట్లోకి వెళ్ళేప్పటికి, మంచంలో కూర్చొని అమ్మ భోరున ఏడుస్తోంది. ఎన్నో కష్టాల్ని భరించి, మనోధైర్యాన్ని కోల్పోకుండా, జీవి తంతో ఒంటరిగా పోరాడిన అమ్మను, ఇలాటి స్థితిలో తానెన్నడూ చూడలేదు. ఈ కొద్ది వ్యవధిలో ఏయే విచిత్రానుభూతులు ఆమెను పట్టి పీడించినవో అర్థం కాలేదు. ఆమెను ఓదార్చుదామంటే, తనుకూడా దాదాపు అదే స్థితిలో ఉన్నాడాయె!

"అమ్మా! అమ్మా!" అంటూ ఆమె దగ్గిరికి చేరాడు.

తన తల నిమురుతూ ఏమీ మాట్లాడకుండా వెచ్చని కన్నీరు కారు స్తోందామె.

"అమ్మా! ఎందుకే ఏడుస్తావ్? ఇలా బాధపడితే నీ ఆరోగ్యం సంగతేమిటే—" అన్నాడు తను.

ఆమె తనను సంబాళించుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తూ, "మరెట్లా గురా?" అంది.

"ఏమి టెట్లాగు—?"

"నాయనా! నీ ఉద్యోగం పోయె!"

ఈ సంగతి అమ్మకెలా తెలిసిందో అర్థమవలేదు. బహుశా పత్రిక రాలేదేమని లలిత అన్నప్పుడే, ఆమె గ్రహించి ఉండాలి. ఈ సంగతి ఎటూ అమ్మకు తెలిసిపోయింది కనుక, దీని మీద చర్చించటం మంచిది కాదు. ఎలాగైనా అమ్మను సమాధానపరిచి, ఓదార్చేందుకే ప్రయ త్నించాలి.

"అమ్మా! నీ ఆరోగ్యం ముందు ఇవన్నీ ఒక లెక్కా—?" అన్నాడు అదెంత స్వల్ప విషయమో తెలియ చెప్పాలని!

"నా ఆరోగ్యాన్ని గూర్చిన చింత లేదు రాజా! ఈ వ్యాధి ఇక తిరుగు ముఖం పట్టదు. జీవితమంతా పోరాడి, ఎంత అలసి పొయ్యానో ఆ పరమేశ్వరుడికే తెలుసు. ఇక బతకాలనే ఆశ కూడా నాకు లేదు. బాబూ! నా రోజులు దగ్గిరవుతున్నయ్యని తెలుసు. ఒంటరివాడివై నీవెలా బతుకుతావోననే నా విచారం...ఇంత అన్యాయం జరుగుతుందనుకో లేదు—"

నిలవ తొక్కుకోవాలని చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ వ్యర్థమైపోయినవి. ఇంత నిరాశతో అమ్మెనా మాట్లాడేదనే ఆశ్చర్యమూ, నిజంగానే తన స్థితి ఇంత దిగజారిపోయిందని తెలుసుకొన్నప్పుడు కలిగే నిర్వేదమూ ముంచెత్తినవి. ఐనప్పటికీ గుండెల్లో లేని ధైర్యాన్ని, మాటల్లోనన్నా చూపుదామని మరోసారి ప్రయత్నించాడు.

"అలా నిరాశ పడితే ఏమౌతుందమ్మా? డాక్టర్ చాలా ధైర్యం చెపుతున్నాడు—"

మాట మధ్యలోనే అడ్డొచ్చి "పిచ్చి రాజా! డాక్టర్ మాత్రం నాకు తెలియదనుకున్నావా? నా జబ్బు కింద ఇక ఒక్క దమ్మిడీ కూడా

ఖర్చు పెట్టొద్దు...నిన్ను ఒక ఇంటివాణ్ని చేసే వరకనా, దేవుడు నన్నుంచడు. ఏ జన్మాన చేసుకున్న పాపమో తెలియదు—" అని ఆమె కంట నీరు పెట్టింది.

"ఏమిటమ్మా యీ పిచ్చంతా? ఇప్పుడా విషయాలన్నీ దేనికి? ఐనా, నన్ను గూర్చిన బాధ యీ స్థితిలో నీవు పడటమేమిటి?" అని మందలించాలని చూశాడు తను.

"రాజా! నీకు బాధలంటూ ఉంటే అవన్నీ నావేరా నాయనా! సంతానాపేక్ష నీకూ తెలుస్తుంది!" అని రొమ్ములు గుద్దుకుంటూ అందామె: "యీ గుండెల్లోని రక్తాన్ని పాలుగా మార్చి నీకిచ్చానురా బాబూ! అందుకనే నా గుండెలోని భాగమే నీ గుండెగా మారింది; నీ గుండెలో ముల్లు గుచ్చుకుంటే, ఆ బాధ నీది కాదు—నాది!"

మాతృత్వమంటే ఏమిటో తెలియచెప్పింది ఆమె. కాని, ఆమె మాటల్ని బట్టి చూస్తే, యీ అమృతం కూడా తనకు ఎక్కువరోజులు దక్కేటట్లు లేదు. విధి తాలూకు వికటాట్టహాసం ముందు, మానవుని విశ్వ ప్రయత్నం లల వంచక తప్పుతుందా?

"అమ్మా! నీవు కులాసాగా ఉంటే అదే నాకు పదివేలు. కూలి చేస్తూ నిన్ను పోషించగలను. మనకు డబ్బు లేకపోయినా శక్తి ఉంది; ధైర్యం ఉంది. వాటినే డబ్బుగా మారుద్దాం. ఇంత లోకానుభవం ఉన్న నువ్వే అధైర్య పడితే, నాబోటివాడు ఎంత నిరుత్సాహ పడతాడో ఆలోచించు—"

ఆమె పైకి ఏడవటం లేదు; కాని, వేడి నిట్టూర్పులతో, వెక్కిళ్ళతో తన ఆవేదనను వెల్లడిస్తూనే ఉంది.

ఈ అమ్మ కూడా తనకు దక్కదేమోననే కొత్త భయం పట్టుకుంది తనకు. హఠాత్తుగా అమ్మ ఇలా మాట్లాడటంతో దడ పట్టుకుంది. గుండె వేగం హెచ్చుతూ, చెమటలు కారుతూన్నవి. ఇంత ఆత్రుతను తనెప్పుడూ అనుభవించలేదు.

"అమ్మా! నీకు విశ్రాంతి చాలా అవసరమని డాక్టర్ అంటున్నాడు; నీవేమో ఏవేవో ఆలోచించి ఇలా బాధ పడుతుంటివి—"

అన్నాడు తను, ఎలాగైనా ఆమెను ఊరుకోబెట్టి తనను తాను సంబా ళించుకోవాలని.

"ఔను...నాయనా! నాకు కావలసింది శాశ్వతమైన విశ్రాంతి. నాకు ఆ స్మశానంలోనే ప్రశాంతత లభ్యమౌతుంది. కాని—నీ బతుకిలా తెల్లారుతుందనుకో లేదు" అని బావురు మన్నది.

ఇక ఈమెను సమాధానపరచటం తలకు మించిన పని. అసలీ ప్రదేశంలో ఉంటే, ఆమె తలపుల్లో నాట్యం చేసే దెయ్యాలూ, భూతాలూ నిజాకృతులను పొంది, ఇప్పుడే సజీవుల్ని విరుచుకొని తింటవి.

అందుకని బైటికి వెళ్ళాడు. ఎటు వెళ్తున్నాడో తెలియకుండానే కాళ్ళు లాగినవైపు నడక సాగించాడు.వీధుల్లో జనసమర్దం బాగా తగ్గింది. అలా వెళ్ళి-వెళ్ళి, ఎదురుగా సముద్రం కనిపించేప్పటికి ఆగిపొయ్యాడు. తానీ ప్రదేశానికి రాదలుచుకో లేదు; అందులోనూ యీ మానసిక వేదనతో బాధపడుతూ! దూరాన బీచ్ లో చంద్రుణ్ణి చూస్తూ, సముద్ర తరంగాల మీద నిలవని వెన్నెల్ని తిలకిస్తూ అక్కడక్కడ మనుషులున్నారు.

అమ్మ భావించినట్లే శాశ్వతమైన శాంతి కొరకు ఏనాటికైనా తన రాకకై యీ సముద్రం వేచి ఉండగలదు. ఐతే-చావటమంటే ఎంత భయమో, బతకటమన్నా అంతే భయంగా వుంది. అప్పుడు అమ్మను ఎవరు చూస్తారు? ఏమో—మంచి రోజులు వస్తవనే తనూ వేచి ఉన్నాడు, కాని రోజులు గడిచే కొద్దీ, అవి మరింత భయానకంగా మారుతూన్నవి. తానెంత వొళ్ళు విరుచుకున్నా, తన చేతుల్లో ఏమీ లేదని, ఏదో అదృశ్య శక్తులే జీవితాలను నడిపిస్తున్నవనే భావన కలిగేవరకూ దిగజారిపొయ్యాడు.

తన పరిస్థితే ఇలా ఉంటే,వార్ధక్యంలో,వ్యాధితో, నిరాధారంగా ఉన్న తల్లి సంగతేమిటి? విధి ఒకో జీవితాన్ని మూడు పువ్వులు ఆరు కాయలుగా తయారుచేయటం, మరికొన్ని జీవితాలను క్షోభతో కుమల చేయటం—కొంతమందికే నవ్వే అవకాశా లివ్వటం, మరికొంతమందికి కన్నీళ్ళు పంచటం ఎందుకని? తాను చేసిన నేరమేమిటి? ఈ ప్రశ్నలు ఎవర్నడిగి తాను జవాబులు తెలుసుకోగలడు? ఎన్ని జీవితాలు జీవించినా జవాబులు తెలుస్తయనే ఆశ ఏమిటి?

చాలా పొద్దెక్కి ఉండాలి. ఒక పక్క మంచు పడుతోంది. సముద్రపు టొడ్డున తా నొక్కడే ఉన్నట్లు తెలుసుకున్నాడు. భయం

చేయలేదు కాని, తానింతసేపు ఇక్కడ గడుపుతే, అమ్మ ఎంత గాబరా పడుతూంటుందో తలుచుకుంటే వొళ్ళు గగుర్పొడుస్తోంది.

తన విధులను ఏమరిచినందుకు, తనను తాను దూషించుకుంటూ, చక—చకా నడక సాగించాడు. ఇటు వచ్చినప్పుడు తెలియలేదు కాని, వెనక్కు వెళ్తూన్నప్పుడు ఇంత దూరం అర్థం లేకుండా ఎలా రాగలిగాడో అనిపించింది.

ఇంటికి వెళ్ళేప్పటికి అమ్మ నిద్రపోతోంది; తడి ఆరని కన్నీరు ఆమె చెంపలమీదినుంచి జారుతోంది.

31

మానవ జీవితంలో పట్టుకున్నదల్లా బంగారమయ్యే రోజులంటూ ఉంటవనీ, అదే విధంగా పట్టిన బంగారమల్లా మన్నయే రోజులు కూడా ఉంటవనే నగ్న సత్యంలోని రెండవ అనుభవం, తీవ్రంగా ఎదురొక్కంది. ఒకటి కాకుంటే మరోటి-ఏదీ కలిసి రాలేదు. ఇప్పుడీ దైన్యావస్థలో ధన సంపాదన మార్గమా తెలియదు; ఇల్లు కదిలి బైటి ప్రపంచంలోకి కాలు పెట్టేందుకే తల్లడిల్లి పొయ్యేంత బాధ, తొట్రుపాటు కలుగుతోంది. అందుకని ఇంట్లోనూ ఉండలేడు. రోగిష్టి తల్లికి ఎదురుగా నిస్సహాయ స్థితిలో, దీప శిఖ చారినుంచి పారిపోలేని శలభ మయ్యాడు.

ఏం చెయ్యాలి? ఎట్లా-ఎలా రోజులు గడుస్తవి? మొదలైన సవాలతు ప్రశ్నలు ఉక్కిరి-బిక్కిరి చేసినయ్. గొప్ప యుద్ధం జరిగి, హఠాత్తుగా ప్రశాంతత ఏర్పడినప్పుడు, ఆ మార్పు భరించలేనంత బాధను కలగ జేసి నట్లు, ఒక రకం ప్రశాంతతంటూ నాలుగు గోడల మధ్యా వేళ్ళాడు తూన్నప్పటికీ, నిశ్శబ్ద వాతావరణం వెనుక దాగివున్న భీకరత్వం, క్రూరత్వం తనకు గుర్తుకు రాకుండా ఉండటమూ లేదు.

విశాల విశ్వంలో తనకెవ్వరూ లేరు; మానవులు, మానవ జాతికి ఏమన్నా చేసివుంటూ రనుకోవటం శుద్ధ పొరపాటు; ఆ చేసుకున్నా మను కున్నది తమకు తామే చేసుకున్నారు కాని, ఇతరులకు కాదేమో! యీ నాటి ఒంటరిబాటుకు, తాను మహా సముద్రంలో మునుగుతూంటే, గట్టు మీద నిలబడి వినోదించే ప్రపంచం ఎంత బాధావహమో అర్థమైంది... కాదేమో? ఈనాడు ప్రపంచం తనకు సహాయపడలేదని, తనను రక్షించ

లేదని, యీ పిచ్చి ఊహాలకు తావిస్తున్నాడేమో? ఎందుకంటే-తన నుండి పీస మెత్తు సహాయాన్ని అపేక్షించకుండా, జీవిత సర్వస్వాన్నీ ధారపోసిన మాతృమూర్తి ఎదురుగా వుంది; అదే విధంగా పరోక్షంలో లలిత వున్నది. చూస్తూ చూస్తూ ప్రపంచాన్నే దుమ్మెత్తి పోయటం, తన బలహీనత గాక మరేమిటి?

ఈ రెండు రోజుల్లోనూ అమ్మ ఎంత దిగజారిపోయిందో చూస్తూంటే పిచ్చెక్కుతూన్నట్లనిపిస్తోంది. ఆమె తన ఆరోగ్యం కన్న, కొడుకు ఎలా బతుకుతాడనే మీమాంసతో-మానసికంగా పతనమై పోతోంది. ఇలాగే మరి కొద్ది రోజులు గడుస్తే, తిరిగి కోలుకో గలదా అనే అనుమానం వేధిస్తోంది. ఐతే-తాను ఏం చేసి, యీ కష్టాలను గట్టెక్కగలడు?

పూర్వం ఆఫీసంటూ ఉండి, బాధ్యతల్లోనన్నా మార్పంటూ ఉండటం వల్ల, మనసు పొందే పీడనలో కొస్త భేదమంటూ ఉండేది. కాని, ఇప్పుడు అమ్మకు ఎదురుగా ఇరవై నాలుగ్గంటలూ గడపటం, క్షణ క్షణానికీ, జీవితం మీద వెగటు పుట్టేట్టు చేసుకోవటంగానే రూపొందుతోంది.

మూడోనాడు సాయంత్రం లలిత వచ్చింది. తనను పలకరించకుండానే, అమ్మ దగ్గిర కూర్చొని ఆ మాటా యీ మాటా మాట్లాడింది; పూర్వం అమ్మలో కలిగిన నిరాశ లలిత ఉన్నంత సేపూ కనబడదు. కాని, అమ్మను బతికించుకునేందుకు, లలిత సహాయాన్ని, వ్యక్తిగతంగానూ—ఆర్థికంగానూ కూడా తాను కోరలేదు. తనకు అందని ఆనందం మధ్యమధ్య నమూనాకు దొరకటం ఎంతో బాధావహమైంది. అసలు లలిత ఇటువైపు రాకుండా ఉంటే-యీ కూపంలోనే కుళ్ళి తాడో, పేడో తేల్చుకోవటం జరుగుతుంది; ఆమె రాకవల్ల కొత్తగా తాత్కాలికంగా, వాతావరణంలో మార్పు వచ్చినా, మెరుపుల్ని నమ్ముకొని తెలియని భయంకరారణ్యంలో ప్రయాణించటం లాటిదే అవుతుంది కాని, వేరు కాదు గదా!

చీకటి పడుతుండగా లలిత వెళ్లేందుకు సిద్ధమైంది. చాలా సేపటి నుంచి తానామెను పరిశీలించి చూడలేదు కాని, ఇప్పుడు చూస్తే, ఆమెను కూడా ఏదో వ్యధ బాధిస్తూనే వున్నదనిపించింది. తనలాగే బాధ పడుతూన్న వాళ్ళను, తను తేలిగ్గా గుర్తించగల స్థితిలో ఉన్నాడు. ఐతే-ఈ బాధల్ని ఎవరికి వారుగానే అనుభవించటం అత్యుత్తమ పద్ధతని కూడా

తనకు తెలుసు. కిందటిసారి ఆమె రావటాన్ని గూర్చి కాస్త గట్టిగా మాట్లాడటం వల్ల, తనను పలకరించకుండా తన మీద అలిగి వుండొచ్చు. తన ప్రస్తుత సమస్య ముందు మిగతావన్నీ అల్పాలవటం వల్ల, దాన్ని గూర్చి పట్టించుకోలేదు. పూర్వంవలె లలిత వచ్చిందంటే ఆనందంతో హృదయం గంతులు వేయటం, ఏదో పెన్నిధి దొరికినట్లు భావించగలిగే స్థితికి తానిప్పుడు అతీతుడయ్యాడు.

వెళ్ళబోతూ లలిత "మాస్టారూ! మీ పుస్తకాలు తేవటం మరిచి పొయ్యాను—" అంది, చేసిన తప్పును మన్నించమనే ధోరణిలో.

అసలే తనకు చిరాకుగా వుంది. అందులోనూ పుస్తకాల సంగతి తానిప్పుడు పట్టించుకోలేదు. ఈ వంకతో లలిత మరోసారి తప్పానల్లే వచ్చి పడుతుందేమోనని కొత్త భయం కూడా పీడించసాగింది. ఏదో విధంగా యీమెను ప్రస్తుతానికన్నా వదిలించుకోవాలనీ, ఈ నాలుగు గోడల మధ్య జరిగే జీవిత పోరాటాన్ని మిగతా ప్రపంచానికి సంబంధించనిదిగానే ఉంచాలనీ, ముఖ్యంగా లలితకు తన యీ దైన్యావస్థ తెలియకూడదనీ పట్టుదల ఎక్కువయింది. అసమర్థులు కూడా, ఒక్కొక్కప్పుడు తామెంతో సమర్థులమని తెలియ చెప్పేటందుకు ప్రయత్నించటంలో వింత లేదు.

తానీ ఆలోచనల్లో మునిగి ఉండటంతో, ఆమె మాటలకు వెంటనే జవాబు చెప్పలేదు.

"రెండు మూడు రోజుల్లో తెస్తాను మాస్టారూ! అవి అత్యుత్తమ గ్రంథాలు. ఇప్పుడు మీకు తీరుబడిగా వుంది కనుక, తప్పకుండా చదవండి—" అందామె.

"సరే లలితా! చదువుతాను" అన్నాడు కఠినంగానే; తన కలా అనిపించిందేమో కాని, లలితకు ఆ జవాబు కఠోరంగా ఉండి ఉండదు; అందుకు తార్కాణంగా ఆమె చిరునవ్వుతో, "వస్తానండీ!" అంది.

తన భావాల్ని గ్రహించలేదో, లేక గ్రహించినా, దొంగ ఎత్తు వేస్తున్నదో అర్థం కాలేదు. ఏమైనా పూర్వంకన్న గట్టిగా మందలించ నట్లయితే, యీమె వ్యవహారం తొండ ముదిరి ఊసరవెల్లిగా తయారు కావొచ్చు. అందుకనే తొందర తొందరగా ఆమెతోపాటే తనూ బైట పడ్డాడు.

వీధిలో గోడల నీడల్లో ఆమెను ఆపి, "లలితా! లోగడ ఎన్నో సార్లు చెప్పాను కదా; ఇటు రావటం మానవు ఎందుకని?" అన్నాడు తను.

ఆమె నిర్ఘాంతపోయినట్లు కనిపించింది. మాష్టారు హఠాత్తుగా ఇంత కఠినంగా మాట్లాడుతారని బహుశా ఊహించి ఉండదు.

"ఏం—రాకూడదా?" అందామె, మొండికేసినట్లు. "నాకూ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలనేవి ఉన్నవని అనుకునేందుకన్నా వస్తూండాలి. మీ గూర్చి రావటం లేదని ఆ మధ్య చెప్పాను; మరి మీకు కష్టం దేనికి?"

లలిత వ్యక్తిత్వం గలదని తనకు తెలుసు; ఆమెను కదిపి వాదించినందువల్ల తన ఓటమిని కోరి వరించి నట్లవుతుందనీ తెలుసు. ఐతే-ఆమెకు అర్థమయేట్లు, ఇదంతా ఆమె మేలు కొరకేనని తెలియ చెప్పేందుకు, తనకిప్పుడు శక్తి చాలదు. అదీగాక తెలియని వ్యక్తులకు తెలియ చెప్పవచ్చు కాని, తెలిసి కూడా తెలియనట్లే నటించేవారికి చెప్పటం మాటలా!

అందుకనే "లలితా! నీ కన్నీ తెలుసు. ఇక్కడికి రావటంలో ఎంత కీడు ఉన్నదో నేను చెప్పనవసరం లేదు" అన్నాడు.

"పోనీండి...నేనంత తెలిసిన దాన్ననాన్నారు కనుక, ఆ కీడేమిటో నేనే భరిస్తాను" అని విసిరి కొట్టిందామె.

నిర్ఘాంతపోవటం యీసారి తన వంతయింది. ఏం మాట్లాడేందుకూ తోచలేదు. ఆమె కూడా కసి తీర్చుకున్న అలసటతో, శబ్దమయేట్లు గాలి విడుస్తూన్నది. రెండు నిమిషాలపాటు వారి నీడలు కదలకుండా పాతుకొని పోయినవి.

"మాష్టారూ!" అందామె, ఎంతో మృదువుగా. ఇంద్ర ధనుస్సులోని రంగులన్నీ యీమె వ్యక్తిత్వంలో ప్రతిఫలించటాన్ని మరోసారి గమనించి, అంత త్వరగా మారలేని తన అశక్తతను అర్థం చేసుకునేందుకు ప్రయత్నించాడు.

"మాష్టారూ! డబ్బెలా తెస్తున్నారు?" అందామె. తన మేలు కోరే ఏకైక ప్రాణి, లలిత రూపాన ప్రత్యక్షమైన ఇలవేల్పుగా తాను నమ్మేట్లు చేస్తోంది. కాని, తానెలా జవాబివ్వగలడు? లలిత ముందు తన అల్పత్వం బైటపడటాన్ని ఎలా సహించగలడు? ఆమె తన లోపాలకూ, బలహీనతలకూ నవ్వక పోవచ్చు కాని, వాటిని తెలియరాకుండా దాచు

కుండామనే వ్యర్థప్రయత్నం చేస్తూనే వుంది. గూఢంగా వున్నవనుకొనే తన బాధ లన్నిటినీ వెలికి లాగి, చికిత్స చేసేందుకు సహృదయంతో లలిత ప్రయత్నించినా, కనీసం ఆమె తనను ఓదార్చేందుకు చూసినా వాటన్నిటినీ యీ స్థితిలో తాను భరించలేడు.

"కొంత నిలవ వుంది—" అన్నాడు, పొంగి వచ్చే దుఃఖాన్ని ఎలాగో తొక్కి పట్టుకుంటూ. వెంటనే మరో అనుమానం మెరిసింది; తాను రవణమ్మగారి దగ్గర ధర్మానికి తెచ్చిన డబ్బు సంగతి లలితకు తెలిసిందేమో? అందుకనే ప్రశ్నల్ని వేసి, తన చేత నిజం కక్కించి, అంతకన్న సవ్యమైన మార్గం-అంటే తోచిందీ, చేతనైందీ, తనే ధర్మం చెయ్యాలని చూస్తోందేమో! ఇదంతా సద్బుద్ధితో చేసినప్పటికీ, తానెంత క్షోభించి పోతున్నాడో లలిత తెలుసుకోగలుగుతే; అసలామె ఇటు రాకుండా వుంటే-అదే పదివే లనిపిస్తోంది.

"మాస్టారూ! మిమ్మల్ని చూస్తే జాలి వేస్తుంది. ఏం చెయ్యను? కొంతమంది సుఖపడేందుకుగాను అబద్ధా లాడుతారు; కాని, మీరు అబద్ధాలాడైనా సరే, కష్టాల్ని మీరే భరించాలని ప్రయత్నిస్తారు!" అందామె.

తానేమని జవాబు చెపుతాడు? కళ్ళనీళ్ళ పర్యంతమైంది. అమ్మ పుట్టింటిని గూర్చి, మేనమామల దగ్గర చెప్పేవాడి స్థితి ఏర్పడింది.

"మొన్న శర్మగారు కనిపించారు" అంది లలిత. "ఆయన కూడా పాపం-చాలా బాధలు పడుతున్నారు. ఆయనకూ బోలెడు జీతం రావాలట. 'పాపం! రాజారావెలా ఉన్నాడో?' అన్నారు. మరో ఉద్యోగం కోసం కాళ్ళకు బలపాలు కట్టుకొని తిరుగుతున్నా రాయన; పిల్లలు గలవారు కూడాను," అంది లలిత.

తన నిజ స్థితిని లలిత తెలుసుకోగలిగిన విధాన మేమిటో ఇప్పుడు పూర్తిగా అర్థమైంది. మానవత్వాన్ని అగౌరవపరిచి, బాధించి వేధించిన యజమానులమీద మండిపోయింది. అన్నిటికన్నా, తానిప్పుడు ఏడు పొక్కటే తక్కువగా లలిత ముందు నిలబడి పొయ్యాడు.

"నా దగ్గిర డబ్బు లేదు మాస్టారూ;" అందామె. "కాని..." అని చెప్పేందుకు సందేహించినట్లు ఆగిపోయింది. అదేమిటో చెప్పమని తను అనాలి; కాని, అలా అన బుద్ధి కాలేదు. పైపెచ్చు "నీవనుకునే

టంత హీనస్థితిలో లేను లలితా!" అన్నాడు అబద్ధమాడేప్పుడు కలిగే నరాల బలహీనతను, బలవంతంగా తొక్కి పట్టుకుంటూ.

"నాకు తెలుసు మాష్టారూ! ఇంట్లో రోగిని వుంచుకున్నప్పుడు, నిరుద్యోగి, ఇతర ఆధారం లేకుండా ఎంత అవస్థ పడతాడో నేను ఊహించగలను...ఒక పని చేస్తారా మాష్టారూ?" అందామె ప్రాధేయ పూర్వకంగా.

"ఏమిటి?"

"నా మెడలో బంగారు గొలుసు వుంది...ఇది తీసుకెళ్ళి అమ్మేయ్యండి—తర్వాత చూసుకుందాం," అందామె.

"లలితా!" అని పెద్దగా అరిచాడు. ఒక పక్క ఆమెకు కలిగిన ఆలోచనకు చకితు డయ్యాడు; ఆడదానికి ఇంత సాహసమా అనే ఆశ్చర్యం కలిగింది; మరోవైపు తనెంత హీన స్థితిలో వున్నా, తనకు ఏమీ కాని స్త్రీ తాలూకు సొత్తు (అదీ ఆమెది కాదు: పెద్దల చాటున పెరిగే అబల!) అమ్ముకోవాల్సినంత హీనుడని లలిత ఎందుకు అనుకుంది? ఒక వేళ ఇదంతా ఆమె తనపట్ల చూపదలచుకున్న దయే కావచ్చు కాని, ఇలాటిదాన్ని తాను అంగీకరిస్తాడని ఆమె తలచటం దుస్సాహసమే అవగలదు.

"మాష్టారూ!" అందామె, ఆ కేకకు హడలిపోకుండా; పైపెచ్చు తనను సంబాళించేంత హెచ్చరికను చేయగలుగుతూ.

"లలితా! ఇలాటి మాటలు నా దగ్గిర ఇక ముందెన్నడూ అనవద్దు. నిజంగా నీ దగ్గర డబ్బు వున్నప్పటికీ, నీ విచ్చినా నేను తీసుకోను. ఇదే చివరిసారి చెప్తున్నాను. నాకూ కొద్దో గొప్పో ఆత్మాభిమానం ఉంది. చివరకు అది కూడా నీవు కొని పారేసి, నన్నొక జీవచ్ఛవంగా తయారు చేయాలనుకుంటే నే నందుకు లొంగను-" ఇంతకన్న కటువుగా తనిక చెప్ప లేడనిపించింది.

"మాష్టారూ! మీరు అనుకున్నట్లు నేనందుకు ప్రయత్నించటం లేదు; నేనలాటి నీచురాలన్నని మీరు కలలోకూడా అనుకోవద్దు. ఆత్మాభిమాన మనేది ప్రతి వ్యక్తికీ ఉండవలసిందే! కాని, ఒకో పరిస్థితిలో బతకటం-ఎలాగైనా చావునుంచి తప్పించుకోవటం కోసం, మానవుడు తాత్కా-

లోకంగా ఆత్మాభిమానాన్ని ఏమరిచి ఉండొచ్చు. బతికి వుంటేనే కదా ఆత్మాభిమానానికి విలువ! అందుకని ఆ రెంటినీ తూచి సట్లయితే..."

"లలితా! నాకు నీతులు ఉపదేశించకు. ఇంటికి వెళ్ళు. నాపట్ల నీవు చూపదలిచిన జాలికి కృతజ్ఞుణ్ని. ఇప్పటికే మానసికంగా ఎంతో గాయపడి ఉన్నాను; నీకు ఋణపడీ వున్నాను. వస్తాను..." అంటూ చక చకా ఇంట్లోకి వెళ్ళబోయి, వెళ్ళలేక గది ముందు గోడను ఆనుకొని కూర్చున్నాడు.

ఆకాశంలో తళుకు తళుకున మెరిసే తారలు పరిహసిస్తున్నట్లున్నవి. లలితకు తనంటే ఎంత ప్రేమ! ఆ ప్రేమను ఏ రూపంలోనన్నా సరే, బైట పడేయ్యాలని ఎంతెంత ప్రయత్నాలు చేసింది! తానామె ప్రణయానికి అయోగ్యుడు కనుకనే, తెలివిగా తప్పుకున్నాడు. అనరాని మాటలని ఆమెను గాయపరిచాడు; తానూ గాయపడ్డాడు. 'భగవాన్! ఎంత అధోగతికి తోశావ్!' అనుకున్నాడు. అంతా సింహావలోకనం చేసుకొని, రాత్రి చాలా పొద్దు పొయ్యేవరకూ నిశ్శబ్దంగా ఖేదించాడు.

32

'కష్టాలు ఒంటరిగా రావు' అనే సామెత తన నిత్య జీవితంలో ఇంత ఘోరంగా ఇదివరకెన్నడూ రుజూ కాలేదు. గత వారం రోజుల్లోనూ అమ్మ స్థితి బొత్తిగా బాగాలేదు. ఉండి వుండి, ఎలక్ట్రిక్ షాక్ తగిలినట్లు అదిరిపడటం, కొంతసేపటి దాకా వొణికిపోవటం, అప్పుడు తనకేమీ దిక్కు తోచక, కాళ్ళు చేతులాడక అలాగే ఆమెను పట్టుకోవటం, తెలివి తెచ్చుకొని అమ్మను ఒంటరిగా వదిలి, డాక్టర్ దగ్గరికి పరుగెత్తటం, ఆయన ఇచ్చిన మందుల్ని, సంజీవి కోసం పర్వతాన్నే పెకలించుకొచ్చిన హనుమంతుడల్లే రివ్వు రివ్వున తెచ్చి వాడటం, నిత్యా జరుగుతూనే వుంది. అమ్మను చూసేందుకు డాక్టరును రమ్మనే ధైర్యం తనకిప్పుడు లేని కారణం, జేబు బరువుగా లేకుండటమే!

తానివ్వగలిగిన కొద్ది ఆహారం కూడా అమ్మకు ఇమడటం లేదు. ఈ పరిస్థితంతా చూసి, తనకూ తిన్నది ఇమడకుండా వుంది; అసలు కావలసినంత తినటం మానుకొని పది రోజులైంది. అందువల్ల తాను అదా

చేయగలిగిం దంతని కొదు కొని, అంతకన్న మరో మార్గమూ లేదు. చివ రకు కూలిచేసి సంపాయించేందుకైనా, అమ్మను చూసేవాళ్ళెరి?

ఈ మహాసాగరంలో వుండగా లలిత ఒకనాడు హడావిడిగా వచ్చింది. మళ్ళీ యీమె వచ్చినందుకు తనెంతో నొచ్చుకున్నాడు. అమ్మను మాత్రం పలకరించి తన చేతిలో పుస్తకం ఇస్తూ, "మాస్టారూ! కష్టసమయాల్లో ధైర్యంగా ఉండండి. యీ పుస్తకం తప్పక చదవండి. జీవితమంటే ఏమిటో, మానవత్వమంటే ఏమిటో తప్పక అర్థమౌతుంది" అంది. అదెంత ఉద్గ్రంథమో లలిత తెలియ చెప్పినప్పటికీ, ఈ సమ యంలో తానామె మాటల విలువను గ్రహించలేదు; అథవా గ్రహించినా జీవితంలో ప్రవేశపెట్టనూ లేదు. మాటవరసకు 'సరే' నని మాత్రం తల ఊపాడు.

వెళ్ళబోతూ లలిత పుస్తకం విషయం మరోసారి హెచ్చరించింది. "తప్పకుండా చదువుతాను లలితా!" అని తన చేత వాగ్దానం చేయిం చింది కూడాను. సాగనంపేందుకు యీసారి బైటికి వెళ్తే, మళ్ళీ ఆమె ఏం మాట్లాడుతుందో, తనెంత బాధపడాల్సివస్తుందోనని, మెదలకుండా ఊరుకున్నాడు. అదృష్టవశాత్తూ ఆమె కూడా ఎంతో తొందరపడి, వెళ్ళి పోయింది.

[లలిత ఆనాడన్న మాటల విలువ, యీ నాడు తన వొళ్ళో వున్న యీ పుస్తకం తెలియ చెపుతోంది. తన జీవిత సర్వస్వాన్నీ కడుపులో దాచుకోగలిగిన యీ పుస్తకం, మాన వత్వపు విలువను నిరూపించగలదనటం నిస్సందేహం. ఆనాటి దాని విలువ వేరు! ఈనాడది నిగ్గనమే!]

తానా పుస్తకాన్ని యథాస్థానంలో పడేశాడు. యీ సాహిత్యమూ, నీతులూ, గొప్పలూ ఇవన్నీ తనకీ క్షణంలో దమ్మిడీకి కొరగావు. ఆకలితో గిలగిల తిరిగేవాడికి, ఉపవాస మహాత్యం ఎంత గొప్పదని వివరించినా లాభం లేదుకదా!

ఇప్పుడు అమ్మ దాదాపు ఏమీ మాట్లాడటం లేదు. తనను చూస్తూ ఒకొక్కప్పుడు కంటనీరు పెడుతూంటుంది; తను ఓదార్చటం మాను కొన్నాడు. మరొక సమయంలో తన పక్కనే కూర్చోపెట్టుకొని వళ్ళు

నిమురుతుంది. ఆమె ఏం చెప్పదల్చుకుందో, తన అనురాగ సాగరం ఎంతని రుజూ చేయాలని ప్రయత్నిస్తోందో తను తేలిగ్గా గ్రహించగలడు. జాగ్రఫీ మాత్రమే చదివి, సప్త మహాసముద్రాలే ఉన్నవనుకునే విద్యార్థికుడైన మూఢుడు కాదు తాను; వీటిని మించిన వేరొక మాతృవాత్సల్యమనే అనంతమైన సముద్రాన్ని గూర్చి కూడా తనకు తెలుసు.

మందగమనంతో సాగే కాలం, పోనుపోను ఘోరమైన వాతావర ణాన్నే సృష్టిస్తోంది; మనసు కీడును శంకిస్తోంది; దాని రూపం ఏమిటో, తనకు ఒక్కగా నొక్క ఆత్మబాంధవి కూడా దూరమవటంగా పరిణ మిస్తుందో, ముందుగానే చూడగలిగి, భీతిల్లి పోతున్నాడు. కానున్నది కాక మానదనీ, తన ఆధీనంలో ఏమీ లేదనీ, వీటన్నిటికీ తాను కర్తగా గాక, కర్మగానే ఉండిపోతున్నాడనీ తెలుసు. ఐతే-యీ మహత్తర విషయాలు ప్రశాంతంగా ఆలోచించ గలిగినప్పుడు, కథల్లో రాయగలిగి నప్పుడూ వాటి అర్థాలూ, తాత్పర్యాలూ వేరు. ఆ ఆశయాల్ని నిత్య జీవితంలో ప్రవేశపెట్టి తట్టుకో గలగటం, ఏ కొద్దిమందికో, కొంతవరకూ సాధ్యపడితే కావచ్చుకాని, తనకు మాత్రం తలకు మించిందిగానే వుంది.

—మరోవారం తిరక్కుండానే మనసు శంకించిన కీడు, కనుచూపు మేరలో పడింది. ఉదయభానుడు అవతరిస్తూండగానే ఆమె చలితో వణికి పోతూన్నట్లు గజగజలాడింది. పూర్వంవలెనే మళ్ళీ ఫిట్ వొస్తోం దని సరిపెట్టుకోవాలని తాను చూశాడు కాని, అది మృత్యుదేవత జాపిన హస్తం తాలూకు బరువేనని గ్రహించేప్పటికి, రెండు గంటలన్నా గడి చింది...

ఫలితంగా ఆమె మాట్లాడలేని స్థితిలో ఉంది. శరీరం కాగిపోతూ- లోని రక్తనాళాల్లో ఎంత వేగంగా రక్తం ప్రవహిస్తోందో, పైన తాకి తేనే అర్థమౌతోంది. దిక్కు తోచక, తడబడే కాళ్ళను రోడ్డు మీద బలవంతాన ఆనిస్తూ డాక్టర్ దగ్గరికి పరుగెత్తాడు. ఈనాడు తాను అను కున్న ఆత్మాభిమానాలు, గౌరవా గౌరవాలు అన్నీ వదులుకున్నాడు; అవసరమైతే—డాక్టర్ కాళ్ళు పట్టుకోగలడు; ఆయన ఋణం తీర్చు కునేందుకు ఊడిగం చేయగలడు. డాక్టర్ గారి ఇల్లు చేరకముందే ఇలాటి అల్ప విషయాల్లో ఒక నిర్ణయాన్ని ఏర్పరుచుకోగలిగాడు.

"డాక్టర్ గారూ!" అన్నాడు దీనాతి దీనంగా. "ఒక్కసారి వచ్చి చూడాలి...మీ కాళ్ళు పట్టుకుంటాను——"

డాక్టర్ జాలిగా నవ్వాడు.

"మిస్టర్! వస్తాను. మళ్ళీ ఫిట్ వొచ్చి ఉంటుంది" అని ప్రిస్క్రిప్షన్ రాసిస్తూ "ఈ ఇంజక్షన్ తీసుకొనిరా-వెళ్దాం" అన్నాడు.

ఆ చీటీ తీసుకొని వీధిన పడ్డాడు. కాని, ఏం పెట్టి మందులు కొంటాడు? కిందటి రోజునించీ మంచి నీళ్ళ మీదనే బతకటం కూడా సాధ్యమని తాను రుజూ చేసుకుంటున్నాడు. డాక్టర్ ఇంత తేలిగ్గా వస్తాడని అనుకోలేదు. మరి మందో?

తానెరిగిన యావత్ ప్రపంచమూ, ఒక్కసారి రంగులరాట్నంవలె తన కళ్ళ ముందు తిరిగింది; తనకు పనికిరాని వస్తువులూ, అక్కరకు రాని మనుషులే అందరూ! మరి మార్గమేమిటి? ఆ నాడు లలిత గొలుసిస్తానంటే, తను నీలిగాడు. 'ఆత్మాభిమానం' లాటి పద ప్రయోగం చేసి, లేని పోని వెధవ గొప్పను ప్రకటించుకోవాలని- కేవలం తన స్వార్థాన్ని మాత్రమే దృష్టిలో పెట్టుకున్నాడు. ఈ స్వార్థానికీ, తనను కన్నతల్లి ప్రాణానికీ లంకె ఉన్నదని అనుకోలేదు. ఇలాటి ఆత్మాభిమానాన్నే తల్లి కూడా ఆదర్శంగా పెట్టుకున్నట్లయితే, పరుల ఇంట చాకిరీ చేసి, తనను పోషించ గలిగేదా? జీవితంనుంచి తాను నేర్చిన అనుభవం సమయానికి కొరగాకుండా పోయింది!

దిక్కు తోచక ఇంటికి వచ్చాడు. అమ్మ మూలుగుతూ పడుకొని ఉంది. ఎన్నో ప్రశ్నలు వేశాడు. ఆమె అస్పష్టంగా కూడా జవాబు చెప్పలేక పోయింది. మాట్లాడాలని వ్యర్థ ప్రయత్నాలు చేసిందంతే! మొత్తం మీద ఇదేదో ప్రమాదకరమైన పరిస్థితులకు దారి తీసేట్లు ఉంది. కనీసం డాక్టర్ రాసిన ఇంజక్షనన్నా తెస్తే ఉపయోగ పడుతుంది.

ఇల్లంతా కలయ జూచాడు: ఏది విలువైనది, కనీసం మందు ఖరీదు తెచ్చేది కనిపించలేదు. చివరకు పుస్తకాల మీద దృష్టి నిలిచింది. తాను రక్తాన్ని డబ్బుగా మార్చుకొని, ఆ డబ్బుతో కొనుక్కొన్న పుస్తకాలవి! వాటి విలువను, తిరిగి ధన రూపానికి మార్చుకోవాలి. బతికి బాగుంటే ముందెప్పుడన్నా మళ్ళీ కొనుక్కోవచ్చు.

ముందు వెనుకలు ఆలోచించకుండా, ఆ పుస్తకాలన్నీ మూట

కట్టాడు. కనీసం పాతిక రూపాయలన్నా రావచ్చునే అంచనా వేసు-
కున్నాడు. పుస్తకాల్లోని విషయాల తాలూకు విలువతో ఇప్పుడు లెక్క-
లేదు; తూకంతోనే!

“అమ్మా! ఇప్పుడే వస్తాను” అన్నాడు. ఆమె ఏమీ మాట్లాడ
లేదు. ఏ భావమూ అర్థం కానట్లుగా, శూన్య దృక్కుల్ని ప్రసరించింది.
ఆమె ఏ బాధల్ని అనుభవిస్తోందో ఆలోచిస్తూ కూర్చుంటే ఏమౌతుంది?
డాక్టర్ను తీసుకొచ్చి, మృత్యువుతో పోరాడేందుకు ఆయన సహాయాన్నే
అర్థించాలి.

పుస్తకాలు బుజాన వేసుకొని మూర్ మార్కెట్‌కు బయల్దేరాడు.
అసలే నిన్నటినుంచీ భోజనం లేదేమో - నీరసంగా ఉంది; దానికి తోడు
పుస్తకాల బరువొకటి! పుస్తకాల బరువు కష్టంగా ఉన్నా, ఈ బరువుకు
తగిన ప్రతిఫలం రాగలదనే ఆశ కొత్త శక్తినిచ్చి నడిపించింది.

తను మామూలుగా పుస్తకాలు కొనుక్కునే అంగడికి వెళ్ళాడు.
వాడు తిరగా బోర్లా వేసి అంచనాలు కట్టాడు. మొత్తంగా పది రూపాయి
లకు అడిగాడు. తనకు తల తిరిగిపోయింది; ఇదంతా నిలువు దోపిడి
వ్యవహారంగా, అన్యాయమంటే ఎంత నిశితంగా ప్రయోగించవచ్చో
తెలుసుకుంటూన్నట్లు అనిపించింది. ప్రపంచం ఇంత నీచమైనదా?
అందునా తానున్న దీనావస్థలో, తనను మొత్తేందుకే వీళ్ళందరూ కుట్ర
పన్నుకున్నారా? ఇదంతా పైకి వాగటంవల్ల ప్రయోజనం లేదు సరికదా,
తిట్లు కూడా తిని గెంటించబడతాడు.

కాదని మరో అంగడికి వెళ్లాడు. వాడు ఎనిమిదే ఇస్తానన్నాడు.
వీళ్ళంతా ఏం మనుషులు! కొన్నప్పుడు కొరివిగాను, అమ్మేప్పుడు
అడివిగానూ ఉండటమంటే ఇదేనేమో! మరికొన్ని కొట్లు తిరిగాడు.
ఎవ్వరూ ఎక్కువ అడగలేదు. ఒకడు మాత్రం పన్నెండుకైతే తన దగ్గరికి
రమ్మన్నాడు; అంతకన్నా ఎక్కువ వస్తే అమ్ముకోవచ్చున్నాడు. తన
దగ్గిర బేరాలు పనికి రావన్నాడు. తను చాలా ఖచ్చితం కనుక, ఆలోచిం
చుకోమన్నాడు. ఇంకా వాడు వాగిన అనేక ధర్మ పన్నాలు కంపరంగా
ఉన్నవి.

ప్రాణసమానంగా చూసుకొనే యీ సాహిత్యాన్ని, ముష్టి పన్నెం
డుకు అమ్మెయ్యటమా, లేక-ఇంటికి మోసుకొని పోవటమా అని ఆలో

-చిస్తూ కూర్చున్నాడు. పుస్తకాలమ్మేవాడికి సాహిత్య సేవకునివలె అభి మానం ఏం వుంటుంది? పదిమందీ అడిగేదే విలువైనదని వాడి అభి ప్రాయం.

—ఈ ఆలోచనలకు అంతేమిటి? ప్రాణ సమానమైన సాహిత్యం కన్న ప్రాణమే ఐన అమ్మను బతికించుకోవాలి. కాలం విలువ ఒత్తిడి చేస్తోంది. గుండె ధైర్యం చేసుకున్నాడు; చేయరాని పని చేసేప్పుడు, అవ సరమైన తర్కాల్ని చెప్పుకొని మనసును సమాధానపరచుకొన్నాడు. పుస్తకాలు కట్టగా వాడికిచ్చి, పన్నెండు రూపాయిలూ తీసుకొని బైటికి ఊరికాడు.

సరాసరి డాక్టర్ దగ్గిరికి వెళ్దామనుకున్నాడు; కాని, ఇల్లు వదిలి కనీసం రెండు గంటలన్నా అవుతుంది; అమ్మ నొకసారి చూసి వెళ్ళటం మంచిదనిపించింది. జేబులో వున్న డబ్బు జీవితంలో పిరికి పడిపోతూన్న తనకు, కొంత బలాన్ని చేకూర్చింది.

హుటాహుటీగా గదిలోకి జొరబడ్డాడు; అమ్మ దగ్గిరికి వెళ్ళాడు. ఆమె నిద్రపోతోంది. కాస్సేపు అలసట తీర్చుకుంటూ ఆమె దగ్గిర కూర్చు న్నాడు...ఒక్కసారి ఆమెను పలకరించి మరీ వెళ్దామనుకున్నాడు. నిద్ర నుంచి లేపటమా, మానటమా అని ఆలోచించాడు. ఆమె వైపు చూస్తే శరీరం మీద అక్కడక్కడ రక్తం కనిపించి అదిరిపోయ్యాడు. పరిశీలించి చూస్తే చర్మంలో నుంచి బైటపడిన సన్నని రక్తపు కాల్వలు ఎండిపోయి ఉన్నవి. అటుపక్క చీమలుకూడా ఎక్కినవి. శరీరం ముట్టుకుంటే మంచు గడ్డంత చల్లగా వుంది. ఆమెను కదిపాడు; ఎంతో ఆత్రుతగా - "అమ్మా! అమ్మా!" అని పిలిచాడు. ఆమె శాశ్వత నిద్రకు లోనయిందని నిర్ధారణ చేసుకునేప్పటికి, కనీసం నాలుగు నిమిషాలన్నా పట్టి వుంటుంది.

అసలేమీ అర్థం గాకుండా, గజిబిజిగా వుంది. ఏడ్పు కూడా రానంతగా దిమ్మెరపొయ్యాడు. తాను కల గననంత ఘోరం, కీడు జరుగుత వనుకోలేదు. ఈ షాక్‌కు తోడు ఆహార మెరుగని శరీరానికి శోష వస్తూన్నంత పనవుతోంది.

ఆ మగత నుంచి విదిలించుకొని బైట పడ్డాడు. మళ్ళీ అంతా అర్థం చేసుకున్నాడు; తానెంత దురదృష్టవంతుడు! చివరకు కన్నతల్లి కడ సారి గడియల్లో కూడా ఆమె దగ్గర ఉండలేక పొయ్యాడు. ఆమె తన

కోసం గదంతా వెలికి వుండాలి. మాట పడిపోయింది కనుక, అంతరాంత రాల్లో ఘోషించి, తన దీనాలాపనలకు ఫలితం వుంటుందేమోనని నిరాశతో అంతటా కలయజూచి ఉండాలి. తనను ఈ లోకానికి వదిలి, వీడలేక, ఎంత బాధపడి ప్రాణం విడిచి వుంటుందో! లేక-తనను కడసారి చూసేందుకని, ఆమె ఆత్మ యింకా యీ గదిలోనే తారట్లాడుతూండి వుందా? యీ తలపు ంగానే పిచ్చిగా, కంటికి కనపడని ఆ ఆత్మకోసం, ఆశతో గదంతా కలయ జూచాడు. అదే పిచ్చి నమ్మకంతో మాతృదేవి పాదాలమీద తల ఆన్చి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాడు.

విధి ఇంతకన్న కఠినంగా తనపట్ల ప్రవర్తించలేదు; ఇక ఆ విధి అంటే ఉండవలసిన భయం - తాను లెక్క చెయ్యవలసిన అవసరం మరి వుండదు. ఆ ఫిరంగి దెబ్బకు తను ఎప్పుడైతే బతికి వుండగలిగాడో, మిగతా తుపాకి దెబ్బలు ఒక లెక్కలోవి కానేరవు!

మాతృమూర్తి ముందు తనెంత అల్పుడు! తనకీ ప్రపంచంలో మరి బాధ్యతలనేవి లేకుండా, ఆమె యీ కష్ట భూయిష్ట ప్రపంచం నుండి విర మించింది. ఒక విధంగా అమ్మ అదృష్టవంతురాలే! ఒక పక్క యీ బీద రికంతో కుళ్లుతూ, ముఖ్యంగా తన ముద్దుల కుమారుని దీనస్థితికి కుంగి పోతూ, ముసలితనంలో ఆమె బతికి సుఖపడేదేమిటి? కేవలం తనే దుర దృష్టవంతుడు; చివరకు అమ్మకు వైద్యం కూడా చేయించలేని అసమర్థుడు. తన స్వార్థం కోసమై, ఆమె ప్రాణాల్ని బలిపెట్టిన నీచుడు. తనను తాను భరించుకో గలగటం ఆశ్చర్యంగానే వుంది.

సరిగ్గా ఇరవై సంవత్సరాల క్రితమే అమ్మ కడుపులోంచి తాను ప్రపంచంలోకి పడ్డాడు. కాని, ప్రపంచం తనను ఇనప ముక్కుల్తో పొడవ నివ్వకుండా, అమ్మ కడుపులోనే దాచుకుంది. ఇప్పుడు అమ్మ యీ ప్రపంచాన్ని వీడటంతో, తనకీ కొత్త జన్మ వచ్చింది. ఆమె బతికి వున్నన్నాళ్ళూ ప్రపంచం ఎంత ఘోరమైనదో తనకు తెలియనివ్వలేదు; అందుకని బతికేందుకు అవసరమైన శక్తి సామర్థ్యాలను తాను పొందలేక పోయ్యాడు. ఇప్పుడు ఆమె మరణంతో తాను ఒంటరిగాడై ప్రపంచంతో పోరాడి గెలుచుకొనే తీరాలి; లేదా-ప్రపంచాన్నే వీడాలి...

ఈ ఉదయం కూడా అమ్మ బతికి వుంది; ఇంతకుముందే చనిపోయిం దంటే నమ్మ శక్యం కాకుండా ఉంది. కానీ, కళ్ళ ఎదుట కనిపించేదాన్ని

నమ్మకుండా ఉండట మెలా? మెదడు తెక-తెక లాడుతూ, అసలేమీ అర్థం కానంత గందరగోళంతో వేగిపోతున్నాడు. అసలే నీరసంగా ఉండటం వల్ల, కళ్ళముందు చిక్కని చీకట్లు జారుతూన్నవి. అగాధాల్లోకి పడిపోతున్నట్లూ, ఎదురాడి పైకి వచ్చే శక్తి లేక, లొంగిపోవటమే మేలని నిర్ణయించుకున్నట్లూ తెలుస్తోంది...అలాగే మైకంలో పడి పోయ్యాడు.

33

తనకు మెలుకువ వచ్చేప్పటికి సాయంత్రపు నీరెండ కిటికీలోంచి గదిలోకి జొరబడుతోంది. సూర్యాస్తమయ సమయమై ఉంటుంది. యీ మధ్యలో జరిగినదంతా క్రమంగా గుర్తుకు రాసాగింది. ఎండిపోయిన గొంతుకలో కాసిని నీళ్లు పోసుకున్నాడు.

—అమ్మ కదలక మెదలక పడివుంది. ఆమె శాశ్వత నిద్ర పోయింది: తాను తాత్కాలిక నిద్రనుంచి మేల్కొన్నాడు. మధ్యాహ్నం దుఃఖం అధికమై, ఆ వత్తిడికి బైటపడలేదు. ఇప్పుడీ ప్రపంచంలో తా నేమి కోల్పోయాడో, తన స్థితి ఏమిటో బాగా అర్థమైంది. తాను పొందిన విశ్రాంతిలో దుఃఖమంతా ఒక పక్కకు జేరి, విపరీతమైన వత్తిడితో బైటపడేందుకు సిద్ధంగా ఉంది.

తనకు తెలియకుండానే పెద్ద పెట్టున ఏడ్వసాగాడు. ఏడ్చి లాభం లేదనీ, భరించక తప్పదనే జ్ఞానమే లేదు...ఆ ఏడ్పుకు ఇంటి యజమానుల సంసారమంతా అక్కడకు జేరింది. ఏమైందని అడిగారు కాని, తాను జవాబు చెప్పకపోయినా వారు గ్రహించారు.

ఇంటాయన ఎన్నో ఓదార్పు మాట లన్నాడు. కాని, తనను ఓదార్చగలిగిన ఒకే ఒక్క జీవి—అమ్మ, యీ ప్రపంచాన్నే వీడింది. ఇక మిగతా లోకాన్ని తాను ఎప్పుడూ లెక్కచేయవలసిన అవసరం లేదు. ఆ స్వల్ప విషయాన్ని కూడా సమాజం ఎన్నటికీ అర్థంచేసుకోలేదు.

అమ్మ బతికి ఉండగా, ఒక్కనాడైనా, వచ్చి చూసి వెళ్ళిన పాపాన పోని యీ పెద్దమనుషులు, ఆమె చనిపోయ్యాక చూపే సానుభూతి—మొసలి కన్నీరేనని తెలుసుకోలేని మూర్ఖుడు కాదు తాను!

చీకటిపడేదాకా ఏడ్చాడు; ఇక ఏడ్చే ఓపిక కూడా లేదు. అమ్మ

కాకుండా తాను చనిపోయివుంటే-యీ పాటికి అమ్మకూడా చనిపోయి ఉండేది. మృత్యువును వరించిన అమ్మ, తనను బతికేందుకే ఆదేశించి, సాధించింది.

"కూర్చొని ఏడ్చి ఏం ప్రయోజనం?...మిగతా కర్మకాండ సంగతి చూడండి" అన్నాడు ఇంటాయన.

బతికుండగా భరించరాని అమ్మ, చచ్చి ప్రపంచానికి మరింత బరువైంది.

తానేమీ మాట్లాడలేదు. హైరానై పోయి, యీ క్షణాన్నో మరు క్షణాన్నో నేల వాలే పరిస్థితిలో ఉన్నట్లు తోచింది.

"రాజారావుగారూ! యీ కష్టాలు అందరికీ వస్తవి. శవాన్ని ఇంట్లో పెట్టుకొని కూర్చుంటామా?" అని హెచ్చరించాడా ఇంటాయన.

తానేమీ మాట్లాడలేదు; గుడ్లప్పగించి చూస్తూ కూర్చున్నాడు.

"దహనానికి ఏర్పాట్లు చేయించండి."

ఈ ప్రపంచం ఇన్నాళ్లూ తనను బాధిస్తూంటే, ఇదంతా అమ్మ కోసమని భరించేవాడు: కానీ-యిప్పుడు తాను ప్రపంచం మీదనే తిరగబడ గలడు! తాను అర్థించిన దాన్ని విధి ఏనాడైతే ఇవ్వలేక పోయిందో, అలాటి విధిని తాను లెక్క చెయ్యవలసిన పనేలేదు. ఎవరెల్లా చేసుకున్నా తనకేమిటి?

తాను జవాబు చెప్పకుండటం చూసి, "ఏం చేస్తాం? పాపం, ఒంటరి వాళ్లు...సరే...పైకమేమన్నా వుంటే ఇవ్వండి. మేమే చూస్తాం—" అన్నాడా దయామయుడు, తన కొంపలో శవాన్ని ఉంచుకునేందుకు ఇష్టం లేక.

తనకు మండిపోయింది; కాని, యీ మంటల తాలూకు వేడి తననే దహిస్తూంటుంది కనుక, దాన్నించి తప్పించుకోవటం కుదరదు.

జేబులో వున్న పన్నెండు రూపాయలూ, అమ్మను బతికించేందుకు ఉపయోగ పడకున్నా, ఆమె అంతిమయాత్రకు ఉపయోగపడేటట్లున్నయ్; విసిరి పారేశాడు.

"ఇంతేనా? సరిపోతుందా?" అన్నాడా ఇంటాయన.

"నా దగ్గిర ఇంకేమీ లేదు—"

ఇంటాయన మరి మాట్లాడలేదు. తన గదిలో చుట్టూ మూగిన జనాన్ని చూస్తేశక్తి లేదు కాని-ఒక్కొక్కర్నే బాదితే బాగుండుననిపించింది. ...యీ ప్రపంచంలో కొంతమందే తనకు అన్యాయం చేసి ఉండొచ్చు. కాని, అందర్నీ సాధించాల్సిందే! ప్రతి ఒక్కర్నీ ఏ కాస్త అవకాశం చిక్కినా బాధపెట్టి పిండవలసిందే! తనకు లభ్యమవని సానుభూతి, దయ-ఇతరులపట్ల తాను ప్రదర్శించా లనుకోవటంలో అర్థం లేదు. కాని, ఇదంతా సాధ్యమయేది—కలలో మాత్రమే నేమో?

ఈ కలిగిన ఉద్రేకాలకు తిరిగి తట్టుకోలేని స్థితి వస్తోంది. మళ్ళీ మగత, అగాధంలోకి పడిపోతూన్నట్లనిపించింది. బహుశా మూర్ఛపోయి ఉండొచ్చు.

తిరిగి తెలివి వచ్చేప్పటికి, ఇంటామె పక్కన కూర్చొని వుంది. ఆమె కూతురు కూడా కాపలాగా వుంది. పాత సంగతులన్నీ గుర్తుకొచ్చి, అమ్మకోసం గదంతా కలయ జూచాడు; ఆమె లేదు...ఈ గదే కాకుండా, దానితోపాటు ప్రపంచం కూడా ఒక పెద్ద శూన్యాకారాన్ని కళ్ళ ముందు కట్టింది.

“అమ్మ ఏదీ?” అన్నాడు పిచ్చిగా, దీనంగా.

“చెప్తాము...ముందు యీ మజ్జిగన్నం కాస్త తినండి” అందా ఇల్లాలు.

వికారంగా వుంది. ఆకలి అవుతూన్నది కాని, తినబుద్ధి కావటం లేదు. ఐనా, స్వభావసిద్ధమైన అవసరాల నేవి ఇష్టాయిష్టాలతో పని లేకుండానే తీరుతూంటవనేది రుజూఐంది.

ఆ తర్వాత ఆ ఇల్లాలు “కాస్సేపు నిద్రపో నాయనా! ఏదో ఒక నాడు మనమూ దాటవలసిన వాళ్ళమే!” అంది.

ఏమైందో తానుగ్రహించాడు; ఆమె వెళ్ళిపోయింది.ఇది ఇల్లా-స్మశానమా అనిపిస్తోంది. తనను కంటికి రెప్పవలె కాపాడిన అమ్మను, చివరకు రుద్రభూమి వరకన్నా సాగనంపని క్రూరుడు తాను. అయ్యో! ఇంతకన్న దుర్దినాల నేవి జీవితంలో తనకు మరి రాగలవా? వచ్చినా తను ఎదుర్కోగలడు!

తన జ్ఞాపకార్థం అమ్మయేమీ విడవలేదు.సంవత్సరాల తరబడి ఆమె

కృషితో పెరిగిన యీ శరీరమే ఆమె వాత్సల్యాన్ని, అనురాగాన్ని క్షణ క్షణమూ జ్ఞాపకం చేస్తూ వుంటుంది.

తను కూడా చనిపోతే...ఈ తలపు రాగానే భయం వేసింది. అమ్మ భూతమై తనను వెంటాడుతుందేమోననే చిత్రమైన భీతి కంపరాన్ని కలిగించింది. గది మూలల్లో నుంచి ఆమె ప్రేత రూపాన తనను పిలుస్తుందేమో...ఛీ-ఛీ! ఏమిటీ పాడు ఆలోచనలు! నిజంగానే అమ్మ దెయ్యమైతే, తన సేవ చేసుకునేందుకు అలాటి వికృతావతారాన్ని దాలుస్తుంది.

—కాని, తను బతికి సాధించేదేమిటి? పునర్జన్మ మీద నమ్మకం లేని తను కూడా ఆమెను కలుసుకుంటే! ఐతే-వేరొక లోకాల మీద కూడా తన కా నమ్మకం లేదు.

మృత్యువు ఎంత విచిత్రమైనది! హృదయపు లోతుల్ని గాలించి, చూపగల సామర్థ్యం ఒక్క మృత్యువుకే ఉంటుందేమో? ఇంత లోతున్న హృదయాన్ని తానెలా భరించగలుగుతున్నాడు?

అమ్మ మరి లేదు. ఆ మధురానుభూతుల్ని తానెలా మరవగలడు? తన బతుక్కి అర్థమేమిటి? ఇన్నాళ్ళూ ఆమె కోసమై బతుకుతున్నాననుకుని సరిపెట్టుకునే వాడు. ఇప్పుడు తన కోసమే తను బతకాలి...ఎంత భారం! తన కష్టసుఖాలను పంచుకొనే వారు వేరొక్కరుంటే బాగుండు! తను చస్తే ప్రపంచానికి ఏం లోటు? ఉన్నందువల్ల మేలు మాత్రం ఏముంది?

ఈ రకంగా ఆలోచిస్తూంటే తన అల్పత్వాన్ని భరించటమూ కష్టమే! అమ్మ అత్యుత్తమురాలు. తన శక్తివంచన లేకుండా మాతృత్వపు ఆశయాలన్నిటినీ నెరవేర్చింది; తానే ఎందుకూ కొరగాకుండా మిగిలాడు.

ఆత్మహత్య చేసుకుందామనే తీవ్రవాంఛ వేధిస్తోంది. కాని, మరో పక్క భయం! మిణుకు మిణుకుమనే ఆశ, మెరుపులా దూరాన మెరుస్తోంది. ఏదో సుఖం-ఏమిటా సుఖం! తను సుఖిస్తే ఎంత, సుఖించకుంటే ఎంత! సుఖానికి అర్థం-తల్లి బతికివుంటే వేరొక రకంగా ఉండేది! సుఖమైనా తాను సంపాయిస్తే కద! ఎలా సంపాయించటం?

అనేక ఊహలు ఒక్కుమ్మడిగా వొచ్చి పడినయ్. దొంగతనం మొదలూ, హత్యలు చేయటం వరకూ తనెందుకు పాల్పడరాదు? ఎల-గైతే

సేం-ఆ ధనాన్ని చేజిక్కించుకొని, యీ ప్రపంచాన్నే మార్చి పారే స్తేనే కాని తనకు మనశ్శాంతి ఉండదు!

ఏమిటీ పిచ్చి? తనెవరి మీద ఎగిరి పడతాడు? ఒక విధంగా చూస్తే తాను దుమ్మెత్తి పోసే యీ సమాజమే, తనను బతక నిచ్చింది; ఇన్నాళ్లూ తను పెరిగేందుకు అవకాశాలిచ్చింది. తన దురదృష్టంవల్ల కలిసి రాకుంటే అదెవరి తప్పు?

ఈ మానవుల్లోనే ఎంత ఉత్తము లున్నారు! ముఖ్యంగా లలిత— ఆమె గుర్తుకు రాగానే,అమ్మ మరణశయ్య దగ్గిర కనీసం ఆమెన్నావుంటే ఎంత బాగుండే దనిపించింది. ఆమె నుంచి తాను ఎంతో సహాయాన్ని పొందాడు. ఈ జన్మలో తానామె ఋణాన్ని తీర్చ లేడు!

ఐనా, అమ్మ లేని తర్వాత ఇక యీ లలితల్లాటి వాళ్ళను గూర్చి తను ఆలోచించట మేమిటి? ఆత్మహత్య కూడా అర్థం లేనిదే! ఆ పని చేస్తే ఎప్పుడో చేసి ఉండాలి;ఇంత దిగజారాక, ఇంకా కిందికి పోతామనే భయమేమున్నది కనుక?

—కాదు; యీ కష్ట పరంపరంతా ఒక్కసారిగా వొదిలించు కునేందుకు ఆత్మహత్యే శరణ్యం. ఆత్మహత్య చేసుకునే వాళ్ళు పిరికి పంద లని తనొకప్పుడు అనుకునేవాడు కాని, అది నిజం కాదు. ఎంత ధైర్యం వుంటే అది సాధ్యం! తన కిప్పుడా ధైర్యం లేకనే వెనుక ముందు లాలో చిస్తున్నాడు!

నిజంగానే ఇది తన పాలిట కాళరాత్రి! తనను బతకా నివ్వదు; చావా నివ్వదు. అసలు ఈ రాత్రికి పగలున్నదా?అనేక సమస్యలు తనను బాధించినవి కాని, ఇదివర కెప్పుడూ ఇంతగా కుత కుత లాడలేదు.

జీవితమే మిథ్య! నిస్సారం. ఏమిటో అంతా మనం ఊహించు కుంటామే కాని, లోపలకు పోయి చూస్తే ఏముంది? ఈ రకం వేదాంతం కూడా మనశ్శాంతి నివ్వటం లేదు.

అలసట ఒక్కటే తనను కాపాడింది. ఎప్పుడు నిద్ర పట్టిందో తెలియదు.

* * *

ఎవరో తట్టి లేపుతూండగా మెలుకూ వచ్చింది. అప్పటికే ఉదయపు ఎండ కిటికీలోంచి దూకుతోంది. తనను నిద్రనుంచి మేల్కొల్పి

దెవరో చప్పున గుర్తు పట్టలేక పోయ్యాడు. నిన్నటి రోజున ఈ ప్రపంచం లోని అన్ని వస్తువులూ, అన్ని విషయాలూ కలగాపులగమై పోయి, ఒకే ముద్దగా తయారైనవి. వాటిని విడదీసుకునేందుకూ, తిరిగి తాను మామూలు వ్యక్తయేందుకూ చాలా కాలం పట్టవచ్చు.

"నేను బాబూ!...గోపయ్యను!" అన్నాడా ముసలివాడు.

ఔను—గోపయ్య! గోపయ్యతో పాటు, పద్మనాభంగారింటికి వెళ్ళి తాను ట్యూషన్ చెప్పిన రోజులు, నిర్విచారంగా గడిపిన దినాలు, ముఖ్యంగా లలిత స్నేహం—మొదలైనవన్నీ గుర్తొచ్చినయ్. ఆ రోజులు మళ్ళీ రావు; రాకపోతే మానె—కాని, ఆ దివ్యానుభూతులన్నా మరిచి పోగలుగుతే ఎంత బాగుండు! జీవితంలో ఈ ఎగుడు దిగుళ్ళను సరిచూసు కుంటేనే కాని, అర్థం చేసుకోలేమేమో!

మళ్ళీ నిన్ననే—ఎప్పుడోనా - గత సాయంత్రమే అమ్మ పర లోకాలకు వెళ్లిపోయిందనే తలపు రాగానే, కడుపులో కలిచివేసినట్ల యింది. తానీ దీనావస్థలో ఉన్న విషయం లలితకు తెలుసో, తెలియదో? ఏమైతేనేమి, ఈ అనుభూతుల్ని పొందటమే వ్యక్తిత్వాన్ని రూపొంది స్తూంటుంది కాబోలు!

"ఏం గోపయ్యా!" అన్నాడు, ఈ ప్రపంచంలోకి పడి.

"ఏం లేదు...బాబుగారు అర్జంటుగా పిలుచుకు రమన్నారు—"

బహుశా మళ్ళీ ట్యూషన్ సంగతి మాట్లాడేందుకే ఐవుంటుందను కున్నాడు. కాని, తానీ స్థితిలో ప్రపంచంలో ఏం చేయాలో నిర్ణయించు కోలేదు సరి కదా, అసలు ఉండటమో-ఊడటమో కూడా తేల్చుకోలేదు. అందుకని బ్రహ్మదేవుడు కబురు చేసినా తాను పట్టించుకోనవసరం లేదు.

ఈ సంగతులన్నీ గోపయ్యకు చెప్పటం అనవసరం. అందుకని "గోపయ్యా! అమ్మ చనిపోయింది" అన్నాడు, అపుర్న వొచ్చే ఏడ్పును బలవంతాన తొక్కి పడుతూ.

"ఎప్పుడు బాబూ?" అన్నాడు వాడు.

"నిన్న మధ్యాహ్నం."

"పాపం!" అని గోపయ్య మౌనంగా కూర్చున్నాడు.

కాస్సేపాగి "బాబుగారు మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మన్నారు బాబూ!" అన్నాడు వాడు.

తనకు విసుగెత్తిన మాట నిజమే కాని, తానీ ప్రపంచంనుంచి విర మించదలచనంత కాలం, ప్రాపంచిక విషయాలకు అతీతుడు కాలేడు. అప్పుడే బాబుగారి గొప్పతనం, తన తక్కువతనం గుర్తుకొస్తున్నాయి. ఆయన మాటల విలువను, తనబోటి నిర్భాగ్యులు పాటించి నిర్ణయిస్తు న్నారు.

"గోపయ్యా! ఇప్పుడు రాలేను..."

"కాదు బాబూ! వెంట పెట్టుకొని రమ్మన్నారు."

గోపయ్యకు తన స్థితి అర్థం కావచ్చు కాని, పద్మనాభంగారికి - బహుశా తెలుసుంటే ఏమైనా అర్థమౌతుందేమో?

"బయలుదేరండి బాబూ!" అన్నాడు గోపయ్య లేచి నిలబడుతూ.

ఇక తనకు తప్పదు; బలశాలురు, బలహీనుల ముక్కులకు తాళ్ళు వేసి నడిపించటమే లోకంలో జరుగుతోంది. ఈ బలహీనులు బతకదల్చు కుంటే, శాశ్వత దాస్యమే కాని వేరు దారి లేదు...

ఇంత అర్థాంతరంగా పద్మనాభంగారు తన నెందుకు పిలిపించి ఉంటారో అర్థం కాలేదు; అమ్మ పోయిన దుఃఖంలో తాను తీవ్రంగా ఆలోచించలేదు కూడాను. మంత్ర ముగ్ధునివలె గోపయ్యను అనుస రించాడు. దారిలో ఎవ్వరూ మాట్లాడలేదు.

పద్మనాభంగారు కాళ్లు కాలిన పిల్లివలె తోటలో పచార్లు చేస్తు న్నారు; ఆయన వాలకం చూస్తే ఏదో తీవ్రమైన సమస్యతో ఊపిరాడ నట్లుంది. అల్లంత దూరంలో చెట్ల నీడలో పడక కుర్చీ వేసుకొని రవణమ్మ గారు మామూలుగానే కలలు కంటున్నారు. ఆమెను నిద్రనుంచి లేపటం తన తరం కాదని అనుభవ పూర్వకంగా తెలుసు కనుక, చూసీ ఊరు కున్నాడు.

తా నాయనకు నమస్కరించాడు. ఆయన కోపంతో గైలు ఇంజ నల్లే ఊపిరి వొదిలి, బుస కొట్టాడు.

"రాత్రి...అమ్మపోయిందీ!" అన్నాడు తనే ముందుగా. తనకు సానుభూతి ఎక్కడ దొరుకుతుందా అని గాలిస్తున్నాడు.

ఆయన వాలకంలో కోపంతగ్గింది. తనను తాను సంబాళించుకుంటూ "సరే..." అని కొస్త ఆగి, "లలిత ఎక్కడుంది?" అన్నాడు.

లలిత ఎక్కడుండట మేమిటి? ఏమిటో అయోమయంగా వుంది

తనకు; అసలే ప్రశ్న అర్థంగాక, గుడ్లు తేలేసి పద్మనాభంగారి వొంక చూశాడు.

"ఎక్కడున్నది? చెప్పు—" అన్నాడాయన కఠోరంగా.

"నాకేం తెలుసు? లలిత నాకు కనిపించే చాలా రోజులైంది..."

"అబద్ధం!" అన్నారు పద్మనాభంగారు. "నాకంతా తెలుసు. వెధవ వేషాలు వేయవొద్దు...అది నీతోనే లేచిపోయి ఉండాలి. దాన్నెక్కడ దాచావో చెప్పు—" అన్నారు, ఉద్రేక పూర్వకంగా.

లలిత! లలిత లేచి పోయిందా? ప్రపంచంలో జరగ కూడనివి జరుగుతూంటవనేందుకు తల్లి చనిపోవటం ఒక ఉదాహరణైతే, ఇది రెండోది! లలిత అలాటి పని చేసి ఉంటుందంటే తాను కలలో కూడా నమ్మలేడు. ఐతే-వీళ్ళందరూ పొరబడటమే జరిగి ఉండొచ్చు. లేక-ఆమె ఒక వేళ నిజంగానే అంత నీచానికి వొడిగట్టినట్లయితే,ఆ అదృష్టం తనలాటి వాడికి పట్టదు. ఎందుకంటే తన బతుక్కూ, యోగ్యతకూ లలిత తనను ప్రేమిస్తుందంటే, ఎండమావులో నీళ్లు దొరికినట్టే!

"మాట్లాడవేమయ్యా! ఎక్కడ దాచావ్?" అన్నారు పద్మనాభంగారు కోపంగా తీవ్రతను సూచిస్తూ.

ఇంత విషాదంలోనూ తనకూ నవ్వొచ్చింది.

"నేనా?" అన్నాడు వికటంగా నవ్వి. "నా బతుక్కి ఆమెను దాయగలగటమా?"

"అదీ ఆలోచించాను...ఆమె వట్టి చేతుల్తో వెళ్ళలేదు. పది పన్నెండువేల రూపాయిలు విలువగల ఆభరణాల్తోనే వెళ్ళింది. నీ దరిద్రమంతా తీరేందుకు అవి చాలు!"

ఇంతకన్న అభాండం ఏముంటుంది? తనబోటివాడు బతకటమే సమాజానికి భారమైతే, వధించబడటంవల్ల అటు తనకూ, ఇటు సమాజానికూడా మేలు కలగొచ్చు. అంతేకాని-ఈ చిత్రవధ దేనికి?

"పద్మనాభంగారూ! నాకంత తెలివితేటలూ, యోగ్యతా లేవు. లలిత విషయం నాకేమీ తెలియదు!" అన్నాడు. వాదించి లాభం లేదు. తన వాదనలోని సత్యంకన్న, ధనవంతుల ఆరోపణలోని అసత్యమే బలవత్తరమైనది.

పద్మనాభంగారు చప్పున చల్లబడి పోయ్యారు. మెత్తగా మాట్లాడ సాగారు.

"నీకు డబ్బు కావాలంటే తీసుకో...కాని, ఆమె ఎక్కడుున్నదో చెప్పు" అన్నాడాయన.

డబ్బుతో తను తల్లిని బతికించుకోగల ననుకున్నాడు. తీరా-ఆమె పోయ్యాక, ఆ డబ్బు స్వరూపం ఎలాటిదో, మానవత్వాన్ని ఎంత నీచానికి దింపగలుగుతుందో తను తెలుసుకో గలుగుతున్నాడు. అంతేకాదు; ధన సంపాదన ఎంత కష్టసాధ్యమని తాను భ్రమించాడో, ఇప్పుడు అంత సులభ సాధ్యంగా తోస్తోంది...కాని, తాను మానవుడు. కేవలం మానవుడుగా బతక గలుగుతే చాలు. ఈ సమాజం ఆ అవకాశాన్నయినా తనకు యివ్వ లేదా?

"నాకేం తెలియదు...నన్ను బాధ పెట్టకండి" అన్నాడు తను, కోత వేసి.

"చూడు మిస్టర్!" అన్నాడాయన. "ఆమె పరువు ప్రతిష్టలున్న వంశంలోది; పెళ్ళి కావలసింది. తెలిసో-తెలియకో కాలు జారినా, ఆమెను పతితను చేసేందుకు చేతులెలా వచ్చినయ్...ఐనా ఇప్పు డంతా మించిపోలేదు. నీకు నాలుగు వేలిస్తాను. ఇంతవరకూ పోలీస్ రిపోర్టు కూడా ఇవ్వలేదు. ఇవ్వను కూడాను. ఐనదానికి నిన్నేమీ అనను...ఆమె ఎక్కడున్నదో చెప్పు, మా అవస్థ మేం పడి తెచ్చు కుంటాం" అన్నాడు మళ్ళీ ప్రార్థనాపూర్వకంగా.

పరువు ప్రతిష్టలనేవి డబ్బుకు అమ్ముడయేవీ, డబ్బుతో కొనగలి గేవి కూడా నన్నమాట? తన దగ్గిరా డబ్బు లేదు కనుక, తన కా పరువు ప్రతిష్టలు లేవు; లేనిదాన్ని నిలబెట్టుకోవలసిన అవసరం అసలే లేదు. ఆ పెద్ద మనిషి తలిచేదంతా నిజమైనప్పటికీ, ఈ గొప్పింటి రహస్యాలు ఎంత నీచస్థితిలో ఉంటవో అర్థమౌతోంది.

"అయ్యా! నాకేమీ తెలియదు. నా సమస్యల్తోనే నేను ఛస్తు న్నాను. నిన్ననే అమ్మ పోయింది; ఆ విచారంలో వున్న నన్ను మీరిలా వేంటాడటం——"

ఆయనకు కోపం వచ్చింది. మధ్యలోనే అందుకొని, "మెత్తగా అడుగుతే అవుతుందా? సరే-ఫో...పోలీసులే నీ పని పడతారు...కొక

పోతే గోలవుతుందని ఊరుకున్నాను. కాని, ఏం చేస్తాం?...బీదరికం ఎంతెంత ఘోరాల్ని చేయిస్తుంది!" అన్నాడాయన.

తన హృదయంలోని అగ్నిగుండం ప్రజ్వరిల్లుతోంది. మరి ఆయన అన్న మాటలు-'బీదరికం'లోని నీచత్వం సంగతి! మరి ధనికుల్లో వున్న నీచత్వ మేమిటి? ఇంతకు ముందే, తాను లలితను లేవదీసు కెళ్ళాడని భ్రమించి, తన లాటి అల్లుని కాళ్ళు పట్టుకునేందుకూ, తనకు లంచ మిచ్చేందుకూ కూడా ఆయన సిద్ధపడ్డాడు కదా! మరి ధనికుల గొప్పతనం ఎక్కడ? ఈ ఎక్కువ తక్కువలు మానవత్వాన్ని బట్టిగాక, ధనాన్ని బట్టి ఉంటవనేది ఎంత హాస్యాస్పదమైనదో తనకు తెలుసు. ఒకవేళ బీద రికం ఘోరాల్ని చేయించగలిగే దయితే, ధనికులు తమ చేతుల్ని మలినం చేసుకునే అవసరం లేకుండా బతికిపో గలుగుతున్నారు. ఈ బురదంతా తలా కాస్తా పంచుకొని, వంటికి పట్టించుకునేందుకు బీదలు సర్వదా సిద్ధంగానే వున్నారు. ఇంత మేలు చేస్తున్న బీదల్ని, ధనికులు ఎందుకు ద్వేషిస్తారు?

తానేమీ చెప్పనూ లేదు; చెప్పినా ఆయన నమ్మేట్లూ లేదు. అదీ గాక, ఏ నేరమూ చేయని తనను బెదిరించేవరకూ దిగాడు. న్యాయమనేది ఎక్కడనా వుందేమో కాని, తనకు మాత్రం కనుచూపు మేరలో లేదు. ఐనా, తను మథన పడటమెందుకు?

"నేను వస్తానండీ!" అన్నాడు నమస్కరిస్తూ.

రమణమ్మగారు చప్పున మేలుకుంది. ఒక్కసారి కళ్లు బాగా తెరిచి, అసహ్యం ఉట్టిపడేట్లుగా తనను చూసి, ఈ పాడు ప్రపంచంతో తన కేమిటని అలిగినట్లు, వెంటనే తన స్వప్న సీమల్లో కరిగిపోయేందుకు కళ్లు మూసింది. నిజంగా యీమె ఎంత అదృష్టవంతురాలు! ప్రాపంచిక విషయాలకూ యీమెకూ వున్న సంబంధం, తామరాకుకూ నీటికీ వున్న స్నేహాన్ని గుర్తుకు తెస్తోంది.

"సరే వెళ్ళు—" అన్నాడాయన చీదరించుకుంటూ. "పోలీసులు నీ ఎముకలు విరగ్గొడితేనే కాని నీ నోటినుంచి నిజం రాదు!"

అదెంత అల్ప విషయమో అర్థమైంది. నిజమనేది బలాత్కారంవల్ల వస్తుందేమో? ఏమో, తనూ కథలు విన్నాడు; ఏమైనా తాను చేయగలిగిందేమిటి?

దారి పొడుగునా ఆలోచిస్తూనే వున్నాడు. లలిత ఇంత ఘోరానికెలా వొడిగట్టింది? యీనాడు ప్రపంచం తనను అనుమానించటం మరీ అర్థం లేనిదేమీ కాదు. ఆమె స్నేహం తనతో కాక, ఆమె తాహతుకు సరిపోయిన వారితో ఐతే ఇంత రభస జరిగేది కాదు; యీ అపవాదులు తన మీదింత తేలిగ్గా ప్రయోగించబడేవీ కావు.

లలిత ఒక నైచ్యానికి పాల్పడిందంటే, ఆమె వెనుక మహత్తర దుష్టశక్తు లుండి ఉండాలి. ఆ శక్తులేమిటో, వాటి వికృతరూపం ఎలాటిదో తనకు తెలుసు. కాని, లలితకు తెలియలేదు. తెలిసినా తనను తాను వంచించుకొని ఉంటుంది. ఆమె మీద ఎవ్వరూ సానుభూతి చూపరు. ముందున్న మాధుర్యాన్ని చూసి ఆమె భ్రమించింది కాని, దాని వెనుక ఉన్న హాలాహలాన్ని చూడలేని మైకంలో పడిపోయింది. 'లలితా! ఎంత అగాధంలో పడ్డావు! నిన్ను రక్షించేందుకన్నా నాకు శక్తి లేకపోయింది కదా!' అనుకున్నాడు. నిన్నా, ఇవాళా జరిగిన రెండు దుస్సంఘటనల విషాదంతో కడుపు నిండిపోయింది.

34

కొన్ని స్వప్నాలు నిజమైతే ఎంత బాగుండునోనని మానవుడు భ్రమిస్తుంటాడు; అలాగే కొన్ని నిజాలు, కేవలం కలలై, స్వాప్నికానుభవం వలె-అలలల్లే కరిగిపోతే ఎంత బాగుండునోననీ అనుకుంటాడు; ఇప్పుడు తానీ రెండో దశలో కొట్టుమిట్టాడుతున్నాడు.

ప్రపంచంలో తను కాస్త ప్రశాంతంగా ఉండే స్థలమేదన్నా ఉంటే తన గదే! కాని, ఇప్పుడీ గదీ నరక సమానంగానే ఉంది. తన మనసులో లేని శాంతి బైటి ప్రపంచంలో ఎక్కడో ఉన్నదని వెతకటం ఎంత నిష్ప్రయోజనం!

ఒకే దుస్సంఘటన జరుగుతే, ఒక పక్కకు వొరిగిపోవటం జరిగేదేమో? కాని, రెండు దుస్సంఘటనలు కావిడి కుండలవలె తనను అటూ ఇటూ కూడా, కృంగ దీస్తున్నాయి. కాని, తానింకా కర్ణుని రథంవలె భూమిలోకి కృంగిపోలే దెందుకనో!

లలిత!—ప్రపంచంలో లలిత ఒక్కతే అమ్మ తర్వాత తనను అర్థం చేసుకున్నదని భ్రమించాడు. ఆమె సంస్కారాన్ని తను అపార్థం చేసు

కున్నాడు. ఇలాంటి నైచ్యాన్ని తాను ఆమోదించగలడా? చివరకు తన స్నేహం కోరిన సమయాల్లో కూడా తాను లలితను హెచ్చరించి, దూరానికి నెట్టాలని ఎంత ప్రయత్నించలేదు కనుక? తన మనసేమిటో ఆమె అర్థం చేసుకున్నట్లే కనిపించింది. కాని, తీరా ఇప్పుడు బంధుమిత్రులందర్నీ విడనాడి, ఎక్కడో దాక్కునేందుకు పారిపోయిందంటే, తాను ఏ విధంగా కారకుడవుతాడు? బైటి లోకం తనను నమ్మకపోతే నమ్మలేకపోవచ్చు. కాని, కనీసం తన అంతరాత్మకన్నా తాను నచ్చ చెప్పుకొనే స్థితిలో లేడాయె. నిజానికి తానామె పరువు ప్రతిష్ఠల్ని సమాజంలోని ఆమె స్థాయిని కాపాడాలని విశ్వ ప్రయత్నం చేశాడు. కాని-అందర్నీ, చివరకు తనను కూడా కించపరిచే విధంగా ఆమె ప్రవర్తించింది!

ఆడదాన్ని నమ్మకూడదనే కథలు విన్నప్పుడు తన మనసు నొచ్చుకునేది. కొంతమంది పని గట్టుకొని ఆడజాతిని తక్కువ చూపు చూసేందుకు గాను, ప్రపంచానికి అలాంటి కథల్ని సృష్టించారనుకుంటూ ఉండేవాడు. కాని...అలాంటి కథలన్నీ సత్యమనేది ఒక్కో సమయంలో నూటికి నూరుపాళ్ళుగా ఉన్నదని, నమ్మవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది.

-కాదేమో? రెండోవైపు కూడా ఆలోచిస్తే, తనకు లలిత మీద ఉండే అనురాగ కారణంగా కొంత పక్షపాతంతో చూసి ఉండొచ్చు— ఆమె కారణాలు ఆమెకు ఉండొచ్చు. అవి ఏమిటో పైవాళ్ళకు, తనకూ కూడా తెలియవు; ఆమె చెప్పినా అర్థం కావు; ఆమె చెప్పలేదేమో కూడాను. ఐతే, ప్రతి-నీచకార్యానికీ-కర్తకు తగిన కారణాలే ఉంటవి. అంతమాత్రాన అది నీచకార్యం కాకుండా పోతుందనటం కన్న హాస్యాస్పదమైన విషయం ఏమిటి?

లలిత తెలివిగలదే—కాని, సమయానికి ఆ తెలివి తేటలామెకు ఉపయోగపడి ఉండవు. ఎన్ని విద్యలు నేర్చినా, సమయానికి అవి ఉపకరించకుంటే ఏం ప్రయోజనం? తాను సమాజం నుంచి బైటపడి, స్వేచ్ఛా జీవనం కొరకు ప్రయత్నిద్దామనే స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ ఆమెను తరిమి ఉండొచ్చు. కాని, బతికినంత కాలమూ ఈ ప్రపంచానికి తనతోనూ, తనకీ ప్రపంచంతోనూ సంబంధమనేది విడివడదనే నగ్నసత్యం ఆమెకు తట్టి ఉండదు. చూస్తూ చూస్తూ అగాధంలో పడిపోయింది. తాను మరో

అగాధంలో ఉన్నాడు. తామిద్దరూ ఒకే స్థితిలో ఉన్నా, ఒకరికి మరొకరు దూరమయే పోయ్యారు!

ఏనా, లలితను గూర్చి తనెందుకు బాధ పడాలి? తన మీద యీ ఘోరాపవాదు వేసేందుకు వీలయేట్లుగా ప్రవర్తించింది. లలిత తన కసలు జీవితంలో ఎదురు పడనట్లయితే, ఆ జీవిత విధానమే వేరుగా ఉండేది. కొన్నాళ్ళ క్రితం తనకు టైఫాయిడ్ జ్వరం వచ్చినప్పుడే, తానీ ప్రపంచాన్ని శాశ్వతంగా వదలటంవల్ల బతికి పోయ్యేవాడు! అలా జరక్కుండా తనకూ, అమ్మకూ ఎంతో మేలు చేసే దేవకన్యల్లే వచ్చి, తన పాలిట దెయ్యమై విరమించింది. బహుశా తనను ఇరుకున పడేద్దామనే దురుద్దేశ్యం ఆమెకు లేకపోవచ్చును. కేవలం స్వార్థంతోనే ఆమె యీ దుస్సాహసాన్ని చేసి ఉండొచ్చు. కాని, ఎవరి స్వార్థాన్ని వాళ్ళు చూసుకొని, ఎవరి సుఖం కోసమై వాళ్ళు యత్నించి ఉంటే, మానవుల మధ్య యీ స్నేహాలూ, త్యాగాలూ, సానుభూతులూ ఉండేవా? తన స్వార్థాన్ని చూసుకొని పద్మనాభంగారు అనుమానించినట్లు లలితను చెడు మార్గాన నడిపినట్లయితే, యీ అభాండం తాలూకు బాధన్నా తప్పేది. కాని, తానలా చేయలేదే! మరి లలిత, తన సంబంధీకుల కష్ట సుఖాలను ఆలోచించకుండా, ఇంత తొందర పాటుతో ఎందుకు సుడిగుండంలో పడింది?

లలిత ఎక్కడున్నదో తెలిస్తే-వెళ్ళి, ఆమె పాదాలపై పడయినా సరే, ఆమెను తిరిగి ఇంటికి తీసుకొని రాగలడు. కాని, యీ విశాల ప్రపంచంలో ఎక్కడని? అర్థబలం, అంగబలం ఉన్న ఆమె కుటుంబీకులకే ఆమె అంతుచిక్కలేదు. ఇక తనలాటి ఏకాకికా ఆమె కనిపించేది? యాదృచ్ఛికంగా తనకు ఎదురైతే, జీవితంలో ఒక్క సత్కార్యాన్ని చేయగలిగాననే ఆత్మ తృప్తిని పొందేందుకైనా సరే-ఆమెను బతిమాలి, వాళ్ళ వాళ్ళకు అప్పజెప్పతాడు.

తనకెందుకీ లోక సేవ? ఎవరో చేతులు కాల్చుకునే వాళ్ళకు అడ్డం పడటంవల్ల తన చేతులే కాలుతవి. తానామెతో మాట్లాడటాన్నే సమాజం సహించదు. దాని వెనుక ఉన్న సదుద్దేశ్యం సంగతి ఎవరికీ అక్కర్లేదు; చీకటిని చూడగలిగినంత స్పష్టంగా వెలుగును చూడలేకపోవటం సమాజం తాలూకు లోపమే కాని, తానా లోపాన్ని సరిచేయలేడు.

ఇప్పటివరకూ అమ్మ బతికి ఉండి, యీ సంగతి విన్నట్లయితే గుండె

పగిలి మరణించేది. ఒక విధంగా ఆమె అదృష్టవంతురాలు. తన బాధ్యతల్ని సక్రమంగా నెరవేర్చి కన్ను మూసింది. ఇక తనెలా బతికినా, ఎన్ని అవస్థలు పడినా, ఎన్ని అపనిందల్ని భరించినా, తన కోసం కన్నీరు కార్చే ప్రాణి లేదు కనుక, ఆమె బాధపడుతోందే అనే బాధ తప్పుతుంది; తన బతుకును తనకే అప్పగించిం దామె!

తనెక్కడ ఉన్నాడో తనే పూర్తిగా ఇంకా తెలుసుకోక ముందే ఎదుట రెండు విగ్రహాలు ప్రత్యక్షమైనవి. కళ్ళు భైర్లు కమ్మి ఉండటం వల్ల అమ్మనూ, లలితనూ మనసు ఒక్క క్షణం భ్రమించింది కాని, కళ్ళు పూర్తిగా తెరిచి చూస్తే ఒకరు ఇంటి యజమానీ; రెండోవారు ధర్మాన్ని నాలుగు పాదాల మీదా నిలబెట్టేందుకు పూనుకున్న రక్షక భటుడూను!

"ఈయనే..." అన్నాడు యజమాని.

"లేవ్వయ్యా! ఇన్‌స్పెక్టరుగారు పిలుచుకు రమ్మంటున్నారు" అన్నాడు పోలీసు కటువుగా. తానేదో గొప్ప నేరం చేసినట్లే పోలీసులు అనుమానించటం కాదు-నమ్మటమే-అందుకు తగినట్లు వారు ప్రవర్తిస్తారు.

నిజానికి మొదటిసారి పోలీస్ స్టేషన్‌కు వెళ్ళటమంటే తను వణికి పోయి ఉండవలసింది; తను నిర్దోషి ఐనప్పటికీ, దోషిగా నిలబడేందుకే వెళ్ళవలసి ఉంది. కాని, ఇప్పుడు యీ రెండు దుస్సంఘటనల ముందూ, మిగతా విషయాలన్నీ అత్యల్పాలుగా ఉన్నవి.

తనను చూస్తూనే ఇన్‌స్పెక్టర్ హుంకరించాడు. అదృష్టవశాత్తూ తెలుగువాడవటంవల్ల కొంత మేలైంది.

"తెలుసు గా-గోళ్ళు ఊడగొడతాము...ఎక్కడుందో చెప్పేస్తే, పెద్దమనిషిగా వదులుతాను" అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టర్.

వికటంగా నవ్వాడు తాను. "నాకెలా తెలుస్తుంది? నిన్నల్లా అమ్మ శవం ముందు పడి ఉన్నాను. ఇవాళ తెల్లారి లేచినప్పటినుంచీ లలిత ఎక్కడున్నదని నన్ను అడుగుతున్నారు..."

ఇన్‌స్పెక్టర్ ఒక్క క్షణం ఆలోచించాడు.

"లోపల వేయిస్తాను—తెలిసిందా?" అన్నాడు.

"మహా ప్రసాదం ఇన్‌స్పెక్టర్‌గారూ!" అన్నాడు తను. "జీవితం మీద ఏవగింపు కలుగుతోంది. జైల్లో నన్నా వుంటే ఆత్మహత్య చేసుకునే దుస్సంఘటనన్నా సంభవించకుండా వుంటుంది."

క్షణంలో కరిగి పొయ్యాడు ఇన్‌స్పెక్టర్. "కూర్చో" అన్నాడు. ఎదురుగా వున్న బెంచీమీద తను కూర్చున్నాక, టేబిల్ మీద నుంచి వంగి, "అది కాదయ్యా, నిజంగా నీకు తెలుస్తే ఆ అమ్మాయి ఎక్కడుందో చెప్పేసెయ్...యీ ప్రేమా, గీమా అన్నీ పట్టి మాటలు. వాటిని నమ్మ వద్దు. నిప్పుమీద ఎంత మమకారం వున్నా, కాలకుండా వుంటుందా?... చెప్పేసెయ్. మా అవస్థ మేం పడి ఊరంతా తెలియక ముందే సర్దేస్తాము. నీ వంటే నాకు జాలి కలుగుతోంది. నిన్న నీవు ఇంట్లోనే ఉన్నట్లు కూడా తెలుసనుకో. ఐతేనేం, అవతల పలుకుబడి వున్న పెద్ద మనుషుల మాటల్ని నమ్మకుండా ఎలా ఉండేది? చెప్పు...ఆమె నీ కోసం ఎక్కడో ఉండి ఎదురు చూస్తూ వుంటుంది. ఆ చోటు తెలియజెయ్—చాలు!"

"నా కోసమా? లలిత నా కోసం ఎదురు చూస్తూ వుంటుందా?" అని నవ్వి, "అలాటి దేదన్నా సాధ్యమనుకుంటే ఆ స్వర్గంలోనే సాధ్యం!" అన్నాడు.

"చూడు—నాతో కవిత్వం మాట్లాడొద్దు. నేను బాధ్యత వున్న ఆఫీసర్ని. ఐనా-చెపుతున్నాను. నీకు నిజంగా లలిత మీద ప్రేమ వుంటే, ఆమె చెడిపోయేందుకు ఒప్పుకోవు. ఆమె పరువు ప్రతిష్టల్ని కాపాడు తావు. కనుక నే, అనురాగానికి ఇదొక పరీక్ష. తెలిసిందా?"

"నాకు అనురాగాలే అక్కర్లేదు; అలాంటప్పుడు పరీక్ష లెందుకూ? ఆమె చెడిపోకూడదనే నేనూ మనస్ఫూర్తిగా కోరుతున్నాను. కాని, నేను కోరేవి నిజంగా జరిగేందుకు నా శక్తి సామర్థ్యాలు చాలవు," అన్నాడు తను.

బహుశా యీ మెతకతనం లాభం లేదనుకున్నాడేమో, ఇన్‌స్పెక్టర్ అన్నాడు: "తీరా-చేతులు కాలాక ఆకులు పట్టుకుంటే లాభం లేదు. ఇది చాలా పెద్ద నేరం. ఒక పక్క కిడ్నాపింగ్; రెండో పక్క దొంగతనం! ముందు ముందు వృద్ధిలోకి రావాల్సిన యువకుడివి. ఒక్కసారి క్రిమినల్ కేసులో శిక్ష పడిందో, మళ్ళీ తలెత్తలేవు. నీ మేలు కోరి చెపుతున్నాను... ఆమెను ఎక్కడ కలుసుకునేందుకు నిర్ణయించుకున్నావో చెప్పేసెయ్. నీకు అపకారం జరక్కుండా చూసే బాధ్యత నాది!"

"నిజాన్ని నమ్మించటం కూడా కష్టం ఇన్‌స్పెక్టర్‌గారూ! నన్ను జైల్లో పడెయ్యండి. ఆమె నా కోసం ఎక్కడో నిరీక్షిస్తోందనే అనుమా

సంలో ఉన్నారు కనుక, నేను రాకపోవటం చూసి ఆమె నా కోసం సరాసరి ఇక్కడికైనా వస్తుంది; లేదా - ఇంటికన్నా వెళ్తుంది కదా!" అన్నాడు తను.

ఇన్‌స్పెక్టర్ దిష్మెరపొయ్యాడు. బహుశా మరి మాట్లాడేది కూడా ఏమీ లేదేమో-నిట్టూర్చాడు; విసుక్కున్నాడు. టోపీ నెత్తిన పెట్టుకొని, చిరాగ్గా మళ్ళీ టేబుల్ మీద పెట్టాడు.

"మిస్టర్! నీవు కథలూ అవీ రాస్తావటగా?" అన్నాడు.

"ఔను."

"మరి యీ ఖర్మం ఏమిటీ? యీ అపవాదులు నీకు చుట్టుకోవడ మేమిటీ? అంతో ఇంతో చదువుకున్న వాడివి, ఏదో విధంగా పొట్ట పోసుపోక, యీ ధనిక కుటుంబాలతో స్నేహాలేమిటి?"

"ఏం చెప్పమంటారు ఇన్‌స్పెక్టర్‌గారూ! నా జీవితం నాకే అర్థం కావి అయోమయాల్లో-అగాధాల్లో పడిపోయింది. మనం కోరేవి జీవి తంలో సిద్ధించకుంటే మానె; కోరనివి, కలలో కూడా తలవనివి వొచ్చి పడుతూంటవి. వాటిని గట్టుకునేందుకు సిద్ధంగా ఉండం కనుక, తల క్రిందులవుతూ వుంటాం" అన్నాడు తను.

కష్టాలనేవి ఎంత జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించి, సత్యం తాలూకు లోతుల్ని స్పష్టంగా చూసేందుకు అవకాశాల్ని కలిగిస్తూంటవో అర్థమౌతోంది. కాని, సత్యం సంగతి దేవుడి కెరుక, దాని కొరకై కష్టాల్ని పడేందుకు ఎవరు సిద్ధ పడగలరు? ఐతే-కోరకుండానే విరుచుకుపడే బరువుల తాకిడికి బుర్రలో మెరుపులు మెరుస్తూంటవి కనుక, వాటి సారాన్ని గ్రహించటం జరుగు తోంది.

"సరే...నీవు వెళ్ళొచ్చు..." అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టర్.

ఇంత తేలిగ్గా తాను బైటపడతా ననుకోలేదు. అసలు ఈ ప్రదేశం నుంచి వెళ్ళాలనీ లేదు. అందుకనే తను కదలలేదు.

"మిస్టర్! మీరిక వెళ్ళొచ్చు—"

ఈసారి ఇన్‌స్పెక్టర్ చాలా గౌరవాన్ని ధ్వనింప జేశాడు; ఐనా తాను కదల్లేదు.

"వెళ్ళమన్నాగా! వెళ్ళండి—"

"ఎక్కడికి వెళ్ళేది ఇన్‌స్పెక్టరుగారూ? ప్రపంచంలో నాకు

చోటు లేదు; నాకెవ్వరూ లేరు. ఈ బతుక్కి అర్థమేమిటి? నన్ను జైల్లో వేయించండి—" అన్నాడు తను; కళ్ళు నీరు కమ్మటంవల్ల ఇన్స్పెక్టర్ మొహం స్పష్టంగా కనిపించలేదు కాని, ఆయన నిట్టూర్చటం చాలా స్పష్టంగా కనిపించింది.

"ఏం చేస్తాం—జీవితంలో కష్టాలు రాకుండా ఉంటవా? ఓర్చుకోవాలి మిష్టర్! ఓర్చుకోవాలి!" అన్నాడాయన.

"ఓర్పు! నాకింక ఓర్పు లేదండీ!" అన్నాడు తాను, కళ్ళు తుడుచుకుంటూ. "నాకిక ఆశయాలు కూడా లేవు కనుక, బతకటం అనవసర మనిపిస్తోంది!"

"కాదు...కాదు..." అన్నాడు ఇన్స్పెక్టర్. "మిష్టర్! నీ కింకా భవిష్యత్ వుంది. ముందు ఎలా వుంటుందో ఇప్పుడనుకోవటంలో అర్థం లేదు. ఆశయాలతోనే బతకాలంటే, చాలా మందికి బతికే అర్హత కూడా ఉండదు, తెలిసిందా?"

"నాకే భవిష్యత్ మీదా నమ్మకం లేదు. వర్తమానం బాగుండనప్పుడు, భవిష్యత్ను గూర్చి కలలు కంటాం. ఐనా, జీవితమంటే ఇంటరెస్ట్ లేదు."

"ఇప్పుడు లేదు అనండి—అంతే! కవులంటే నాకో గొప్ప అభిప్రాయం ఉంది. వాళ్ళు మానవజీవిత చిత్రణలో, జీవితాన్ని విడదీసి అర్థమయేట్లు చేయగలుగుతారు. కాని, మీరే ఇలా దిగజారి పోతారేమిటి? భయం లేదు; కాస్త నిలవ తొక్కుకోండి" అన్నాడాయన, తన భుజం మీద తడుతూ.

కరుగ్గా ఉండవలసిన పోలీస్ ఆఫీసర్, మానవత్వాన్ని అర్థం చేసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తూ, ఇంత సానుభూతితో మాట్లాడతాడని తాను నమ్మలేక పోయ్యాడు. మళ్ళీ ప్రపంచమంటే, నివసించదగింది కాదనే అభిప్రాయం మారుతోంది. ఒకో సమయంలో ఒక్కొక్కరికి, మరొకరిని ఉద్ధరించేందుకు ఎంతగా ప్రయత్నించి - జీవచ్ఛవాలకు జీవం పోసి ప్రమాదాన్ని తప్పించగలిగే కాలం ఉండగలదో ననిపిస్తోంది.

"నిలవ తొక్కుకునేందుకు నేను ఊబిలో వున్నాను సార్! ఒక్కపూట కూటికూడా లేని స్థితిలో వున్నాను. నేను బతకటం,

నాకూ సుఖం లేదు; నా చుట్టూ ఉన్న సమాజానికూడా భారమే అవుతాను కదా!"

"ప్చ్...ప్చ్" అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టర్, "భయపడకండి. మా యింటికి రండి...మీ సంగతి నేను చూస్తానుగా!" అని అభయమిచ్చాడాయన. సింహం కూడా ఒక్కొక్కప్పుడు సాధువవుతుందంటే ఆశ్చర్యమేమిటి?

తనేమీ మాట్లాడలేదు. శిలా ప్రతిమవలె ఉండిపోయ్యాడు. ఆ మధ్యాహ్నం ఇన్‌స్పెక్టర్ తనను వెంట పెట్టుకొని ఇంటికి తీసుకువెళ్ళాడు; తనతోపాటే భోజనం పెట్టించాడు; తన గదిలో పడుకోమన్నాడు. ప్రస్తుతం ఆయన భార్య పురిటికిపోయి ఉండటంవల్ల ఇబ్బంది కలగలేదు.

"మీరు విశ్రాంతి తీసుకోండి. జీవితానికి మరి కొద్ది రోజుల వ్యవధి ఇవ్వండి. గాడి తప్పిన బళ్ళు, తిరిగి గాడిలోకి పడతయ్." ఈ రకం ధైర్యాన్ని నూరిపోసి, తనను కనిపెట్టి ఉండమని ఆర్డర్లీకి ఆదేశించి ఆయన డ్యూటీకి వెళ్ళిపోయ్యాడు.

జీవితం ఎంత చిత్రమైంది! ఎన్ని రకాల మనుషులు, జీవితానికి ఎన్ని రకాల రంగుల్ని వేస్తారు! ఒకరు నీచులు; ఆ నీచత్వాన్ని కప్పి పుచ్చేందుకు మరొకరు ఉత్తములు. మొదటివారిని చూసి క్షోభించిన మనసుకు, రెండోవారు వికాసాన్నిచ్చి ఉత్సాహ పరుస్తారు. కనుకనే జీవితం అనుకున్నంత అధ్వాన్నమూ కాదు; సౌఖ్యమయమూ కాదు.

ఆలోచిస్తే, ఒకవేళ లలితను పట్టుకోనేందుకుగాను తనను సంరక్షించే ప్లానులోనే ఇన్‌స్పెక్టర్ ఉన్నాడేమోననే అనుమానం కలుగుతోంది. కాని, లలిత తనను ప్రేమించలేదు కనుక-ఆమె తనకోరకై రాదు; ఆయన ప్లాను వ్యర్థం. తనకొచ్చిన నష్టంలేదు కాబట్టి, దాన్ని గూర్చి ఆలోచించ నక్కర్లేదు.

మానసిక కల్లోలాలు తనకు మైకాన్ని ప్రసాదించినవి. ఆ పడుకోవటం రాత్రి ఎనిమిదింటికి కాని మెలుకూ రాలేదు. అప్పటికైనా ఇన్‌స్పెక్టర్ వచ్చి, తనను భోజనానికి లేపాడు.

భోంచేసి తిరిగి పడుకున్నాడు. ప్రశాంతమైన నిద్ర ఎలా పట్టిందో

చెప్పలేదు కాని, మర్నాటికి మాత్రం తనకు చాలా తేలిగ్గానూ, ఉత్సాహం గానూ వుంది.

* * *

మర్నాటినుంచీ ఇన్‌స్పెక్టర్ మరింత దగ్గిరయ్యాడు; ఆయనకు కవులంటే వుండే అభిమానంతోనే కావచ్చు; సాహిత్యాన్ని గూర్చిన చర్చలతో తనకు సన్నిహితు డవుతున్నాడు.

తను అడక్కుండానే లలిత విషయం కూడా ఆయనే చెప్తున్నాడు. పోలీసు దళాలు చాలా గాలించినవి; కాని-ఆమె కనిపించ లేదు. ఆమెతో స్నేహంచేసిన మరొక యువకుడు కూడా కానరావటం లేదు; అందుకని ఆమె వాడితోనే ఉడాయించి వుంటుంది. వారం తిరక్కముందే, తన మీద పడిన అపవాదు నామరూపాలు లేకుండా పోయింది.

"చూశారా!" అన్నాడు ఇన్‌స్పెక్టర్, "ఆనాడే ఏ ఆత్మహత్యో చేసుకొనివుంటే, యీ అపవాదు మీ మీదినుంచి తొలిగిందనే సంగతి కూడా తెలిసేది కాదు. ఒక్కొక్కరు బతకటం వారికి ఉపయోగ పడక పోవచ్చు; కాని-సమాజానికి, కనీసం-మరి కొంతమందికి ఉపకరిస్తుంది. వొట్టి నిరాశే కనిపించినా, దాని వెనుక ఎక్కడో కంటికి కానరాని దూరాన ఆశ వుండొచ్చు. అదేమిటో, దాని రూపేమిటో ఎవరికీ తెలియదు. తెలుసుకునేందుకే బతకాలనేది!"

ఏమిటా ఆశ! ఆశకు తన జీవితంలో అర్థంలేకుండానే పోయింది. కొంతమంది ఇతర్ల కోసమన్నా బతుకుతారు; మరికొంతమంది తమ సుఖం కోసమని బతుకుతారు. తాను యీ రెండు తెగలకూ సంబంధించని వాడు. తేలు కుట్టాక పడే బాధ, ముల్లు గుచ్చుకున్నప్పుడు పడే బాధకు అనేకరెట్లనే జ్ఞానం కూడా తనలో నశించింది. ఈనాడు జీవితంలో ఎంత గొప్ప ఆశంటూ ఉన్నప్పటికీ, అది తనకు మానసికానందాన్ని ఇవ్వదు. తాను ఇన్నాళ్ళనుంచీ ప్రయత్నించింది, మానవునిలాగు బతక గలిగేందుకే! అదీ సాధ్యపడలేదు. ఇకముందు అంతవరకూ సాధించగలగ వచ్చు. ఆ పై అంతస్థుల్ని అందుకున్నా, అవి తనకొక లెక్కలోనివి కావు.

ఇన్‌స్పెక్టర్ మాటలకు చిరునవ్వు నవ్వి ఊరుకున్నాడు తను.

ఆయన అన్నమాటల అర్థం వేరు; అవి తనకెలా వర్తించవో, తానే చెప్పి ఆయనకు అర్థమయేట్లు చేయలేడు.

లలితను గూర్చి మరి ఆలోచించవలసిన పనిలేదు. సమాజం తన కేదో అన్యాయం చేసిందనే కసితో లలిత తన మెడకు తానే ఉరితాడు వేసుకుంది. ఒకనాటికి ఆమె విచారిస్తుంది; కాని-అప్పటికే అంతా మించి పోయి ఉండటంవల్ల ఏమీ ప్రయోజనంలేదు. ఒకసారి సమాజాన్ని ఎదిరించి, దాన్ని తన్ని బైటపడ్డాక, సమాజంలోనే బతకవలసి రావటాన్ని గుర్తించి, తిరిగి దాని శరణుజొచ్చితే అది క్షమించదు. కసికొద్దీ నలిపి పారేస్తుంది. ఈ విషయాలన్నీ యీ నాడు ప్రపంచంలో కొత్తవి కావు. ఏమాత్రం ఇంగిత జ్ఞానంవున్న వారికైనా ఇట్టే అర్థం కాగలవి.

—మరి లలిత ఇంత అనాలోచితంగా ఊబిలో ఎలా పడిపోయింది? ఏనాటికన్నా తనకు అవకాశమంటూ ఏర్పడితే, ఆమెను ఉద్ధరించేందుకు-కనీసం జీవిత శేషాన్ని సుఖంగా గడిపేందుకు సహాయపడగలడు. ఏమిటీ వెర్రి ఆలోచన? ముందు తనను తాను ఉద్ధరించుకుంటే, తరువాత పతితల సంగతి చూడొచ్చు.

ఇన్‌స్పెక్టర్ ఆదరణవల్ల తాను మళ్ళీ మనిషవుతున్నాడు. కాని, ఆయన దయా ధర్మాలమీద తానిలా ఎంతకాలం జీవిస్తాడు? బైటి ప్రపంచానికి భయపడి ఎన్నాళ్ళిలా అజ్ఞాతవాసం చేస్తాడు? తానూ ఒక మనిషేనని లోకానికి రుజూ చేసుకోకపోతే మానె-తనకు తాను రుజూ చేసుకోవాల్సిన కనీసపు టవసరమన్నా వుంది కదా! ఈ కష్టాలన్నీ కలిసి, ఇంతకన్న కష్టాలనేవి మరి రావనే మనో ధైర్యాన్నిచ్చి, ఒక రకం మొండితనాన్ని స్థాపించినవి. ఆ మొండితనమే తన కిప్పుడు ఆధారంగానూ, ముందుకు నడిపించే మహత్తర శక్తిగానూ తోస్తోంది.

అందుకనే ఎలా జీవించటమనే దానికి పెద్దగా ఆలోచించ నక్కర్లేదు. తన ఆదర్శాలన్నీ ఏనాడో మంట గలిసినవి. కనీసం, బతికేందుకన్నా ఉపయోగపడని ఆశయాలు దేనికి? అథవా వాటిని పట్టుకొని వేళ్ళాడినా, అవి ఎంత నిరుపయోగమైనవో తన చుట్టూ వున్న ప్రపంచం రుజూ చేసి, తన మూర్ఖత్వానికి మొహంలో నవ్వింది. చాలు-జరిగిన యీ పరాభవం చాలు. కనుక, చివరకు - కూలినాలి చేసుకొని బతుకుతే మాత్ర మేం?

ఒకనాడు ఇన్‌స్పెక్టర్‌తో అన్నాడు : "ఇన్నాళ్లూ మీరు చూపిన ఆదరణకు కృతజ్ఞుణ్ణి. ఇక నేను వెళ్లొస్తాను సార్!"

"ఎక్కడికి వెళ్తారు? ఏం చేయదల్చుకున్నారు?" అన్నాడాయన. తాను ఆలోచించింది చెప్పాక, ఇన్‌స్పెక్టర్ నొచ్చుకొని, "అంత కిందికి దిగజారకండి... నాకో మిత్రుడు, చిత్ర నిర్మాత ఉన్నాడు. అతనికి మీరు తప్పక ఉపయోగపడగలరు. రేపే పరిచయం చేస్తాను" అన్నాడు.

తనేమిటి చిత్రానికి రాయట మేమిటనిపించింది. తనకా సామర్థ్యం లేదేమోననే సందేహం కూడా కలిగింది. కాని, తాను రాయలేకపోవట మేమిటి? తాను ప్రపంచంలో చేయలేని పనంటూ ఉండేందుకు వీల్లేదు.

35

బాధ్యతలంటూ ఉన్నప్పుడే జీవితానికి క్రమవిధానం వుంటుందని తాను ఒకప్పుడు భ్రమపడ్డాడనే విషయం, తరువాత సంఘటనలు రుజూ చేస్తున్నవి. నిజంగా తనకు బాధ్యత లున్నప్పుడు వాటిని నిర్వహించలేక సతమతమయ్యాడు. ఇప్పుడు తెగించి, మరొక ఆధారం లేకుండానే, ఏమైతే అదే అవుతుందనీ, లెక్క చేయకుండా ఉండటమంత అత్యుత్తమ మార్గం మరోటి లేదని నిర్ణయించుకొని ముందుకు సాగుతే, అత్యాశ్చర్యంగా సంఘటనలు వాటంతటవే తనకు అనుకూలంగా మారినవి. కేవలం తాను మాత్రం నామమాత్రుడుగానే ఉండిపొయ్యాడు.

తను చాలా మారాడు; మొదట్లో సినిమాకని తాను చెప్పిన కథల్ని నిర్మాత ఒప్పలేదు. ఆయన తన స్వంత కథను, ఏ పది పన్నెండు కథల నుంచో సంఘటనలు ఏరి-వాటిని నానా రభసా చేసి కూర్చిన ఒక కథను, అదెలా ఉన్నదన్నప్పుడు, తనకు నిజంగా నవ్వొచ్చింది. తలా తోకా లేని ఆ కథను, అసలు కథగా ఒప్పుకోవటం ఎలా? ఐతే-తాను ఒప్పుకోనందు వల్ల తనకే నష్టం. తాను ప్రతిఘటించినందువల్ల ఈ సాహిత్యం రాకనూ మానదు. కనుక, తన పనేదో పూర్తి చేసుకుంటే సరిపోతుంది.

నిర్మాత చెప్పిన అతుకుల బొంత కథను, యాంత్రికంగా ఒక పద్ధతిలో పెట్టాడు. తన గొప్ప ఐడియాలకు ఒక క్రమరూపం వచ్చినందుకు నిర్మాత చాలా సంతోషించాడు. ఆ తరువాత డైలాగులూ, పాటలూ... తాను చితికిపొయ్యాక తన అంతరాత్మ కూడా నజ్జు నజ్జయి ఉండాలి;

అందుకనే అదిప్పుడు తిరగబడటంలేదు. సాహిత్య పిపాసకు అంతరాత్మ చెవిశోసుకోవటం లేదు. సాహిత్యం పేరిట జరిగే వ్యాపార సరళిని మాత్రమే అది కూడా గమనిస్తూ చచ్చినట్లు పడి వుంది.

చేయరాని- చేయకూడని పనులు చేసినంత మాత్రాన, మనశ్శాంతి ఉండదనే భ్రమ పటాపంచలైంది. ప్రపంచంలో అనేకులు అనేక అన్యాయాల్ని చేస్తూ కూడా ప్రశాంతంగా ఎలా ఉండగలుగుతున్నారోనని పూర్వం వేదన పడేవాడు; ఇప్పుడు అదంతా తన అనుభవంలోకి వచ్చింది. తెలిసివుండే చేసిన అన్యాయం కన్న-దాన్ని గూర్చిన ఆలోచనే మనిషిని కుంగదీస్తుంది. అలాటి వెధవ ఆలోచనల్ని రానీకుండా వుంటే,మనశ్శాంతికి భంగం వాటిల్లదు. ఇప్పుడు తాను కళకు తీరని కళంకాన్ని కూర్చుకున్నప్పటికీ, తాను చేస్తున్న పనిని గూర్చి ఆలోచించే తీరిక కూడా లేదు. అన్నిటినీ మించి తాను యింకా ఆ ఆదర్శాలను పట్టుకొని వేళ్ళాడితే, సంతోషించేవారు మాత్రం ఎవరున్నారు కనుక?

ఈ కొత్త ఉద్యోగంలో జేరాక దిన దిన గండమంటూ లేదు. సుఖంగా కాలం గడుస్తోంది. కాని, ప్రతి రాత్రీ లలితను గూర్చి తల పోసుకుంటూనే ఉంటున్నాడు. నిజంగా అమ్మ బతికి ఉంటే ఎంత సంతోషించేదో! ఆమె కా అదృష్టం లేదు; తాను దురదృష్టవంతుడు. లలిత అండర్ గ్రౌండ్ కు పోకుండా ఉంటే తానీ వెధవ పనులు చేసే వాడు కాదు. ఆమె ప్రోత్సహించే ఆదర్శాల కోసం మాడి చచ్చేందుకూ, అగ్నిగుండాల్లో దూకేందుకూ సంసిద్ధుడయ్యేవాడు. తనను తాను ఉద్ధరించుకోలేని లలిత, తన సాహిత్యాన్ని మాత్రం ఏం ఉద్ధరించగలిగేది? ఏది మంచో, ఏది చెడో తెలుసుకోవటం వేరూ; ఆచరణలో పెట్టటం వేరూ అనే సంగతి లలిత స్పష్టపరిచింది.

ఏమైనా తిరిగి జీవితంలో లలిత కలుస్తే, ఆమె ఏ స్థితిలో ఉండనీ- సమాజమంతా ఆమెను చీడ పురుగును తరిమినట్లు తరమనీ-తాను మాత్రం ఆత్మీయురాలుగానే భావించి, ఆదరించగలడు. బిడ్డ అలిగి- పారిపోయాక ఏమయ్యాడని వెతికి పట్టుకున్నప్పుడు, వాడి మీద తల్లిదండ్రులకు కలిగిన కోపమంతా క్షణంలో జాలిగా మారినట్లే, లలిత పట్ల తన అభిప్రాయం కూడా మారింది. ఏమో-తప్పు చేసిందేమో? ఐనప్పటికీ తానామెను భరించగలడు. కాని, ఆమె కనిపిస్తుందనేమిటి?

ఇప్పుడిప్పుడు ఒక కృత్రిమ వాతావరణంలో, కృత్రిమ జీవితానికి అలవడి పోతున్నాడు. లౌకిక జ్ఞానం బాగా అలవడింది. ఎవరితోనూ వాగ్వాదాలు చేయడు. పని ముగించుకునేందుకుగాను, తప్పులిన్ని కూడా ఒప్పులుగానే దాటేయటంవల్ల, చిత్ర నిర్మాణంలోని మిగతా వారందరికీ చాలా ఇష్ట డయ్యాడు. ఏదో పొడిచేద్దామని బయలుదేరినవాడు, ప్రపంచాన్ని తలక్రిందులు చేయగలనేమోననే భావన గలవాడు, అదంతా కలలో కూడా జరగదని తేల్చుకున్నాడు. తాను తలక్రిందులై, లోకం తలక్రిందులైనట్లు కనిపించుగాక; అంత మాత్రాన అయే దేమీ లేదు. అంతకన్న తన విధానాన్ని మార్చుకొని లోకాన్ని దూషించక, తాను కూడా బాగా అర్థం చేసుకున్నట్లుగా నటించి, టోపీ వేయటం అత్యుత్తమ మార్గం. ఏ ధన లేమి తనను నానా అగచాట్ల పాలు చేసి-ముఖ్యంగా అమ్మ ప్రాణాన్ని కూడా బలిగొన్నదో, ఆ ధనాన్ని సంపాయించి - తాను కూడా ఒక బలవంతుడు కావటమే మిగతా ఆశయాలన్నిటినీ క్రిందికి తొక్కేసింది.

రోజులు కలిసొస్తే ఎవరాపగలరు? ఆరు నెలలయ్యేప్పటికి, తాను పనిచేసిన చిత్రం అమోఘంగా ఉన్నదనే జనవాక్యం వినసైంది. ఇందులో తన ప్రతిభ (ఆ మాట తలుచుకుంటే వొంటి మీద గొంగళి పురుగులు పాకుతున్నట్లనిపిస్తుంది. ఈ చెత్త రాసినందుకు అప్పుడప్పుడు తనను తాను కించపరుచుకుంటూనే ఉన్నాడు. దాన్ని ప్రతిభగానే ప్రపంచం చూస్తే తాను కనీసం ప్రపంచమంత పిచ్చివాడు కాలేదనే ఆత్మ తృప్తనా మిగులుతోంది!) ఎంతవరకో తెలియదు; కాని- నిర్మాతలు మాత్రం తనను ఆకాశానికి ఎత్తారు.

కీర్తితో తాను మూర్ఛ పోలేదు. ఈ కీర్తిని ప్రపంచం గుర్తించగలిగే ధన రూపానికి మార్చేందుకు ముందు వెనుకలు ఆలోచన అనవసరం. ఇలా సంపాయించిన డబ్బంతా ఏం చెయ్యాలనే ప్రస్తావనే లేదు. నిజంగానే తాను అనుభవించడు. అదెలాగో కూడా తెలియదు. అనుభవించేందుకు తనకు ఆత్మీయులు లేరు. ఐనా కూడా ధనం కూడబెట్టటమే ఒక ఆశయంగా పెట్టుకున్నాడు.

సంవత్సరం తిరక్కుండానే చేతినిండా పని తగిలింది. రెండు, మూడు చిత్రాలకు రాస్తున్నాడు. రోజు రోజుకూ మార్కెట్ రేటు

పెరుగుతోంది; దాంతో పాటు తనలోని కళాపిపాసి దిగజారుతున్నాడు కూడాను. ఇక తన గౌరవం మేరు పర్వత ప్రమాణంలో పెరుగుతోంది. తనకు తెలియని అనేకమంది తనను చూడగానే నమస్కరిస్తారు. తాను అల్పుడని ఇదివరకు అనుకుంటూండే వాడు; ఇప్పుడెంతో అధికుడయ్యాడు! యోగ్యతా యోగ్యతల్తో పనే లేదు. అదృష్టదేవత గుడ్డిదేమో మరి-వెతుక్కుంటూ వచ్చి, తనను వాటేసుకొని గగనమార్గానికి లాగింది. బలవంతాన కూడా ఆ పట్టును తాను విడిపించుకో లేదు.

కాలం చాలా విచిత్రమైనది: అందుకనే దాని మీద మానవులూ, ప్రపంచమూ ఎన్నో ఆశల్ని మోపుతున్నారు. కాలం సాగిన కొద్దీ ఏవో మార్పులు-మంచివి కానీ-చెడ్డవి కానీ రాక తప్పవు. తన జీవితం తాను గుర్తుపట్ట లేనంతగా మారినట్లే తన పరిసరాల్లో జీవించే కొందరి జీవితాలు కూడా మారిపోయినవి. ముఖ్యంగా లలిత కుటుంబీకులు, వ్యాపారంలో దివాళా తీశారు. ఆ ఐశ్వర్యమూ, మేడలూ, కార్లూ అన్నీ పోయినవి. ఎక్కడో మారుమూల-అజ్ఞాతవాసం చేస్తున్నారట! పండంటి సంసారం అలా చితికి పోతుందని ఎవరనుకున్నారు? ఓడలు బళ్ళూ, బళ్ళు ఓడలూ అవుత వంటారు. అదే జరిగింది. తానిప్పుడు కార్లలో తిరుగుతూంటే, సకల సౌఖ్యాలూ అనుభవించిన లలిత కుటుంబీకులు దుమ్ములో దొర్లుతున్నారు. ఇక లలిత సంగతే తెలియ రావటం లేదు. తాను ఎవరిని విచారిస్తాడు? ప్రమాదవశాత్తూ ఎక్కడన్నా లలిత కనిపిస్తుందేమోనని భావిస్తుండేవాడు.

ఒకనాడు స్టూడియోలోని మేకప్ రూంలోంచి వొస్తున్న పదిమంది స్త్రీలలో లలిత కూడా వుండటం చూశాడు. అసలామె లలిత ఔనా... కాదా, అనే సందేహం కలిగింది. మనిషిని బోలిన మనిషి ఉండొచ్చు. తన మనస్సు లలితను వెతుకుతోంది కనుక, ఏ కాస్త పోలికవున్నా పొరపడనూ వచ్చు. ఆమె లలితే ఐనట్లయితే- ఎంత మారింది! జీవితరాక్షసి బరువంతా మీదపడినట్లుగా ఎంత కుంగిపోయింది! జీవచ్ఛవం వలె ఎంత నీరసంగా కదులుతోంది!

పలకరిద్దా మనుకున్నాడు; ఆ పరికరింపులో ఎక్కువ తక్కువలు ధ్వనించకూడా అనురాగం ఉట్టిపడేట్లే పలకరించాలి. ముందు ఆమె లలితేనని నిర్ధారణ చేసుకోందే పలకరించట మెలా? ఆమె కూడా తనను

చూసింది కాని, నిర్లిప్తంగా ఆ మందలో పడి సెట్‌లోకి వెళ్ళిపోయింది. లలితే ఐతే కనీసం చిరునవ్వైనా నవ్వదా? లలిత కాదేమో?

మనసు మాత్రం లలితేనని హెచ్చరిస్తుండటంవల్ల, సెట్‌లో కూడా కాస్సేపు కూర్చున్నాడు. అదొక గ్రూప్ డాన్సు సీను కావటంవల్ల, లలితను పరీక్షగా చూసే అవకాశం లేకపోయింది. ఎవరినన్నా అడిగేందుకు సిగ్గుపడి ఊరుకున్నాడు. ఆమె నిజంగా లలితయినా, సెట్‌లో పలకరిస్తే, నలుగురూ ఏమనుకుంటారో? ఈ ఆలోచన రాగానే తనను తాను నిందించుకున్నాడు. డబ్బుకోసం తన విజ్ఞానంతో పాటు సంస్కారాన్నీ, మానవత్వాన్నీ కూడా బలిపెట్టుకొనేవరకూ తనకు తెలియకుండానే జరిగిపోతున్నాడు. ఇలాటి భావనే లలిత ఉచ్ఛదశలో ఉన్నప్పుడు ఆమెలో కలిగివుంటే, తన నసలు కన్నెత్తి చూసేదా? తను చావు బతుకుల మధ్య వున్నప్పుడు సకల సేవలూ చేసేదా? తనపట్ల అమ్మపట్ల, యీ ప్రపంచంలో ఎవరైనా ఆ రోజుల్లో మానవత్వాన్ని నిష్కల్మషంగా ప్రదర్శించివుంటే- లలిత తప్ప వేరెవ్వరూ లేరు. ప్రపంచం ఏమనుకుంటూన్నదోననే ఆలోచన లేకుండా, ఆమె తన స్నేహాన్ని వాంఛించింది. అలాటి లలితను గూర్చి, ఆమెను ఈ స్థితిలో పలకరించటంవల్ల తన గౌరవ మర్యాదలు పోతయ్యనుకోవటం ఎంత నైచ్యం! యీ వెధవ సడమంత్రపు సిరి తననీ పతనావస్థలోకి లాగుతుందని కలలో కూడా అనుకోలేదు కదా!

ముందసలు ఆమె ఎవరో తెలుసుకోవాలి. ప్రొడక్షన్ మేనేజర్ను పిలిచి అడిగాడు. అతను, "ఎవరో ఎక్స్‌ట్రాముండ! వీళ్ళకు పేర్లేమిటి, ఊర్లేమిటి?" అన్నాడు.

మనసు చివుక్కుమంది. కాలం కలిసిరాక, ఎంతోమంది పెద్దింటి పడుచులు కూడా, జీవితంలో ఒకే ఒక్కసారి కాలు జారిన నేరానికి, ఎక్స్‌ట్రాలుగా తయారై ఉండొచ్చు, వాళ్ళందరిదీ ఒకే జాతిగా, ఒకే తరగతిగా, బజారు సరుకు అనటం ఎంత దురన్యాయం! ఏమో-ఆమె లలిత కానట్లయితే, మిగతా ఎక్స్‌ట్రాల వలెనే తాను కూడా ఆమెను ఆ తరగతికే చేర్చి, ప్రొడక్షన్ మేనేజర్ మాట్లాడినట్లే మాట్లాడేవాడేమో?

అశాంతితోనూ, ఆత్రుతతోనూ, బాధపడే మనస్సుతో ఆ ప్రాంతాల్లోనే కాస్సేపు తారట్లాడాడు. ఆమె అప్పుడప్పుడు తన వైపు చూస్తోంది కాని, తాను లలితనే ననే విషయాన్ని తనకు నిస్సంకోచంగా సూచిం

చటంలేదు. అందులో ఆ లైట్ల వెలుగులో, మేకప్‌లో, అందరూ దేవకన్య ల్లాగే ఉంటారు కనుక...తాను తేల్చుకోవటమూ కష్టమే! తన ప్రయత్నాలు మరి లాభంలేదనీ, పూటింగు సాగుతున్నప్పటికీ, తను ఆ నాటికి ఇంటికి వెళ్ళిపొయ్యాడు.

తీరా ఇల్లుజేరాక, తను మరికొంత ప్రయత్నం చేసి ఉండాల్సిందనీ, పలకరించి ఉండవలసిందనీ అనిపించింది. ఒకవేళ ఆమె లలితే ఐతే, తాను కనీసం పలకరించనందుకు ఎంత నొచ్చుకొని ఉంటుందో? తను నిజంగానే గట్టి ప్రయత్నం చేసి ఉంటే, ఆమె ఛోగట్టా తెలియటం ఏమీ కష్టమయేది కాదు. ఇప్పుడు ఏమనుకొని ఏం లాభం? ఇప్పటికి ఆమె స్టూడియో నుండి వెళ్ళిపోయి ఉంటుంది కూడా.

ఇది జరిగిన ఏడెనిమిది నెలలకు ఒకసారి ఆమె బస్ స్టాండ్‌లో నిలబడి ఉంది. తాను కారులో వెళ్తూ వెళ్తూ చూశాడు. చప్పున కారు ఆపించి, తాను నడచి ఆమె దగ్గరికి జేరాడు. ఇప్పుడు సహజ కాంతిలో చూస్తే ఆమె లలితే నని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. తన కీ ప్రపంచంలో మరే ఆధారమూ లేదని తెలిసిన వ్యక్తి, మొండితనంతో బతుకు భారాన్ని మోయటం లాటిది ఆ మూర్తిలో తనకు గోచరించింది.

ఆమెను సమీపిస్తూ దీనంగా "లలితా!" అన్నాడు. పలకరించే వరకూ, ఆమె తనను చూడలేదు. ఉలిక్కిపడి చూసి, ఆశ్చర్యపడి, మాట్లాడుదామని పెదవులు కదిలించింది. కాని, మరుక్షణంలోనే ఆమె మొహం నల్లనయింది. ఏదో భయానక రూపాన్ని చూసినట్లుగా బెదిరిపోయింది. తనను తాను సంబాళించుకొని క్షణంలో మళ్ళీ నిర్లిప్తతను ప్రదర్శించ గలిగింది. ఎవరో కొత్త వ్యక్తిని చూసి, అతనితో మాట్లాడటం యిష్టం లేనట్లుగా ఒక్కసారి యీసడింపుగా చూసి, తనకు పట్టనట్లు వేరొక దిక్కు చూడసాగింది.

లలిత ఇంత విచిత్రంగా ప్రవర్తిస్తుం దనుకోలేదు. "లలితా!" అన్నాడు మళ్ళీ.

'ఏం?' అన్నట్లు, కళ్ళు రెండూ సాధ్యమైనంత పెద్దవిగా తెరచి ఉరిమి చూసింది.

"లలితా! కారులో వెళ్దాం" అన్నాడు తను బతిమాలుతూన్నట్లు.

"రాను...మీరు వెళ్లొచ్చు."

లలిత ఇంత దారుణంగా, కఠినంగా ఎందుకు మాట్లాడుతోంది? తనమీద అంత కోపం వచ్చేందుకు తాను చేసిన నేర మేమిటి? లలిత ఈ స్థితికి దిగినందుకు జాలిగా కూడా తను మాట్లాడి, ఆమెను గాయపరచ దలచలేదు; ఎందుకంటే-సానుభూతి ఒక రకంగా పాత విషయా లన్నిటినీ తవ్వటమే అవుతుంది. కనుక, అసలీ మధ్యలో ఏమీ జరగనట్లుగానే నటిద్దామని తాను నిర్ణయించుకున్నాడు. బహుశా ఆ సంగతి ఆమెకు తెలియక, తాను చేసిన పాడు పనికి, కేకలేస్తాడని అనుకుంటోందేమో?

అందుకని, "లలితా! నాతో రా. ఇక్కడ ఈ జనంలో మాట్లాడటం బాగుండదు!" అన్నాడు రహస్యం మాట్లాడుతున్నట్లు.

"బాగుండదు!" అన్నదామె వికృత కంఠస్వరంతో, "అందుకనే మీరు వెళ్ళండి."

"అదికాదు లలితా!..." అని ఇంకేదో చెప్పబోతూండగా, మరో కారు వచ్చి, ఆమెకు కాస్త దూరంలో ఆగింది. అందులోంచి ఒక యువకుడు కారు దిగబోయి...అనుమానించి, కారులోంచే లలితవైపు చూశాడు. లలిత చిరునవ్వుతో, చకచకా వెళ్లి, ఆ కారులో ఎక్కింది. తన నసలు గమనించనట్లే ప్రవర్తించిం దామె! కనీసం మాట వరసకన్నా మరోసారి కలుస్తానని అనలేదు. ఒక విధంగా కావాలని తనను అవమానించింది. ఆమె చేత అవమానితుడయ్యేందుకు తాను చేసిన దుర్మార్గ మేమిటి?

ఐనా సరే తన కామె మీద అసహ్యం కానీ, కోపం కానీ రాలేదు. పిల్లలు చేసే తప్పుల్ని క్షమించలేని పెద్దతనమంటూ ఉండదు గదా! మరొక అవకాశం వస్తే ఆమెను చివరకు ప్రార్థించయినా సరే, తనతో తీసుకొని వెళ్లాలి. ఆమె చెప్పకపోయినా ఎంత అధ్వాన్నపు దశలో ఉన్నదో, కృత్రిమ జీవితంలో, మొహానికి ఇంత పౌడర్ పులుముకొని... ఎలా కులుకుతూ నిలబడిందో, ఏ విధంగా జీవితాన్ని గడుపుతోందో తాను తేలిగ్గా గ్రహించగలడు.

ఆ 'ఇంకో అవకాశం' కోసం తను వేచి ఉండట మేమిటి? ఇప్పుడామె ఆ కారులో ఎక్కడికి వెళ్తోందో? తాను వెంటాడి. కనుక్కో-

వాలి. ఈ నిశ్చయంతో కారులో కూర్చొని, ముందు పొయ్యే కారును వెంబడించమని డ్రయివర్ ని ఆజ్ఞాపించాడు.

కొంతదూరం వెళ్ళాక, ఆ మనను వెంటాడటం-ఆమె రహస్యాన్ని కనుక్కోనేందుకు ప్రయత్నించటం ఎంత దురన్యాయమో ననిపించింది. పూర్వం-తాను చదువుకునే రోజుల్లో లలిత యిలాగే తనను వెంటాడింది; అప్పుడు తానెంత బాధపడ్డాడు! తన బతుకును తాను బతక నివ్వని యీ సమాజాన్ని ఎంత దూషించాడు! ఇప్పుడు తాను చేస్తున్న యీ పనికి లలిత ఎంతగా బాధ పడుతుందో! అసలు, మరొక సమయంలో తనను కలుసుకోవాలనుకున్నదేమో? ఎందుకంటే-తామిద్దరి మధ్యా ఒక ఆత్మీయత అంటూ లేదంటే, తాను కలలో కూడా నమ్మలేడు. అలాంటప్పుడు-కాని సమయమని ఆమె భావించి ఉండొచ్చు. కనుకనే మనసు మార్చుకొని, కారు తిప్పించాడు. వికలమైన మానసంతో తనకు పని ఉన్నప్పటికీ, స్టూడియోకు పోకుండానే యింటికి వెళ్ళిపొయ్యాడు.

పూర్వం కేవలం తన జీవితాన్ని గూర్చే తీవ్రంగా ఆలోచిస్తూండే వాడు; ఇప్పుడా దిగులు లేదు. తాను ప్రతి పనీ యాంత్రికంగా చేసుకొని పోతున్నాడు. గడియారంతో పాటే ఒక క్రమ విధానంలో జీవితం సాగు తోంది. అసలు సమస్యలు వేధించటమంటూ లేదు కనుక, నిర్లిప్తంగా కాలం గడుస్తోంది.

కొన్నాళ్ళుగా లలితను గూర్చి తీవ్రాలోచనల్లో పడ్డాడు. ఇప్పుడు తన జీవితానికి ఆమే ప్రముఖ సమస్యగా తయారైంది. ఆమె భావాలు, ఉద్దేశాలు ఏమిటి? దిగజారవలసినంత వరకూ దిగజారిందని చూస్తేనే అర్థ మాతోంది. పతనమైన వ్యక్తి, తిరిగి ఆధారమంటూ దొరగ్గానే పైకి పాకేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేయటం సహజమే! కాని, లలిత తాను చేయూత నిచ్చేందుకు సిద్ధపడినా, తనను అసహ్యించుకునేట్లుగా, నిష్కా రణంగా విదిలించి వేస్తుం దెందుకని? తన చెడు రోజుల్లో ప్రపంచమంతా తనను విడనాడినప్పటికీ తనకు బాసటగా నిలిచిం దీమె! అందుకు బహుశా ఆమె ఒక ప్రతిఫలాన్ని ఆశించి ఉండకపోవచ్చు కాని, తన దుర్దినాలలో సహాయాన్ని నిరాకరించటంలో ఆమె ఉద్దేశ మేమిటి?

పోనీ, ఆ సహాయమనేది ముక్కూ మొహం ఎరుగని వ్యక్తి నుంచి రావటంలేదు. అనేక సంఘటనల్లో తన రక్త బంధువుకన్న అనురాగంతో

ప్రవర్తించిన లలిత, ఈనాడు తనకు ఏమీ కాదనుకునే పతన స్థితికి తానింకా దిగజారలేదు. విశ్వాసం ఒక్కటే కాదు; స్నేహం పెంపొంది, పక్వదశలోకి వచ్చినప్పుడు ఆత్మలు అనుభవించే ఒకానొక గాఢానురాగం, ఆత్మీయత తామిద్దరి మధ్యా వుంది. ఒక్కసారిగా ఆమె యీ ఆత్మీయతకు అతీతురాలై వుంటుందనేది నమ్మలేని సంగతి.

తన కోసమని ఆమె గౌరవా గౌరవాలను లెక్కచేయలేదు. సమాజాన్ని కాలితో తన్ని-తనకు సేవచేసి, మృత్యు ముఖంలో పడినవాణ్ని బతికించింది. సాహిత్యంలో ఎంతో అండగా వుండి, తనను సక్రమ మార్గంలో నడిపించింది. చివరకు తన నగ అమ్మయినా సరే తనకు సహాయపడేవరకూ వెళ్ళింది. ఒళ్లు జలదరించే యీ సంఘటనలు జ్ఞాపకమున్నంత వరకూ లలిత ఆత్మీయురాలుగాక, కేవలం స్నేహితురాలు మాత్రమే నని ఎలా అనుకోగలడు?

ఇదంతా తన వైపు వాదన. మరి ఆమె మనోభావా లేమిటో? లలిత అభిమానవతి అని తనకు తెలుసు. బహుశా అందుకనే తనకు ఇతరులు సహాయపడటాన్ని ఆమె యీసడించుతూండి ఉండొచ్చు. కాని, ఆ ఇతరుల్లో తాను ఉన్నప్పుడు, తాను ఒక ఆత్మీయుడనే భావనే ఆమెకు ఉన్నట్లయితే, తాను చేసిన తప్పుల్ని మన్నించగల విశాల హృదయం తనకు ఉన్నదని ఆమె నమ్మితే, తనెందుకు దూరంగా నెట్టేసేందుకు ప్రయత్నించాలి? తనకు తెలిసినంతవరకు తా నే అపచారమూ ఆమె పట్ల చేయలేదు. మగువల మనసులోని మర్మమే అలాటిదా? స్త్రీ హృదయపు లోతులు అంతుబట్టనంతగా ఉంటవనే లోకోక్తి నిజమా? ఇదంతా తాను ఎంత తల బద్దలు కొట్టుకున్నా అంతు తేలని విషయాలు: తనంతట తానుగా ఆమె చెప్పవలసిందే కాని, తెలుసుకునేందుకు మరో మార్గం లేదు.

పతనమైనవారు, ఒకప్పటికన్నా తమ పతనాన్ని తెలుసుకొని పశ్చాత్తాపంతో కుళ్ళిపోతారు. కాని, లలితలో అలాటి ఆవేదనా ఛాయ కూడా తాను చూడలేక పోయ్యాడు. కొంతమంది మూర్ఖులు, తమ స్థితిని కూడా తెలుసుకోలేని దురవస్థలో ఉండటంవల్ల, ఆ భంగపాటును లెక్కచేయక పోవచ్చుకానీ ఈడుకు మించిన తెలివి తేటలూ, లోకజ్ఞానం వున్న లలితను మూర్ఖురాండ్రలో తాను జమ చేయలేదు; మరి ఆమె ప్రవర్తనకు అర్థమేమిటి?

ఏ కల్లోలం ఆమె మనో నిబ్బరాన్ని కాపాడుతోంది? చిన్న చిన్న వేషాలు వేసేందుకూడా సిద్ధపడిన స్థితికి వొచ్చిందంటే ఆర్థికంగా ఆమె ఎంత హీన స్థితిలో వుందో తేలిగ్గా తెలుస్తోంది. విలాస జీవితాన్ని గడపటంలో ఆమె ఉత్సాహం చూపుతోందని కూడా తాను చెప్పలేడు. ఎందుకంటే-కృత్రిమమైన ఆమె ముఖకళలు, తన స్థితి ఎవరికైనా తెలిసిపోతుందేమో నసే భయంతో పళ్ళు బిగించుకోవటమే జరుగుతోంది; ఆ ముఖ కవళికల వెనుక, ఒకానొక కల్లోలిత మహా సాగరమే ఉన్నదనే సంగతి, అప్పుడప్పుడు ఆ అలల తాకిడి నిర్మలమైన ఆమె ముఖం మీద తమ ప్రభావాన్ని చూపుతున్నవనే సత్యం తాను స్పష్టంగా చూడగలిగాడు. చివరకు తాను చూపిన సానుభూతిని ఆమె అపార్థం చేసుకుంటుందేమో? లేక, సానుభూతి వల్ల తాను మరింత బాధపడవలసి వుంటుందని దూరమౌతోందేమో? ఇలాటి మనోస్థితిని తాను అనుభవించి ఉన్నాడు. తన ప్రియబాంధవి లలిత చేసే సహాయానికి అనేకసార్లు మండిపడ్డాడు; ఒక రకంగా ఆమెను దూరాన వుంచేందుకే ప్రయత్నించాడు. అదే విధంగా లలిత కూడా తననుంచి పారిపొయ్యేందుకే ప్రయత్నం చేస్తోందేమో!

ఈ తలపులకు తాను ప్రాముఖ్యత నివ్వలేక పోతున్నాడు; ఎందుకంటే-అది తనను బాధిస్తుంది కనుక! మరొక్క అవకాశం వుంటే ఆమెకు తప్పకుండా నచ్చచెప్పి, ఉద్ధరించలేకపోయినా కనీసం జీవితశేషమన్నా ప్రశాంతంగా గడిపేందుకు ఒప్పించ వొచ్చనే ఆశ వుంది. ఆ ఆశ సఫలీకృత మయేందుకే తాను ఎదురు చూడటం మినహా మరో దారిలేదు.

36

ఆశించిన అవకాశాలనేవి అనుకున్నంత తొందరలో వస్తే జీవితాల్లో నిరాశ లంటూ ఉండవేమో? లలితను గూర్చి ఆలోచించే కొద్దీ తాను పిచ్చివాడై పోతున్నాడేమోననే అనుమానం అనేకసార్లు తలుక్కుమంటోంది. ఎక్కడున్నా ఏ రోడ్డుమీదనో కనిపిస్తుందేమోననే ఆశతో అనేక సార్లు గమ్యస్థానం లేకుండానే, ఎంతో జాగ్రత్తగా నడిచిపోయే జనాన్ని చూస్తూ, నగరంలో కారులో వందల, వేల మైళ్ళు ప్రయాణం చేశాడు. ప్రమాదాలనేవి సంభవించటం కద్దు కాని, కావాలన్నప్పుడు

వొచ్చీ, అక్కర్లేదన్నప్పుడు రాకా ఉన్నట్లయితే, అవి అనుకున్న సంఘటనలే అయేవి కాని-ప్రమాదాలు మాత్రం అయేవి కావు. ఇక ప్రమాదాలు చెప్పి వచ్చేవీ కావు; అలా అయినట్లయితే మానవుడు అనేక ప్రమాదాలకు గురి కాకుండా హాయిగా ఉండగలిగేవాడు. అందుకనే తాను చేసిన ప్రయత్నాలు దాదాపు వ్యర్థమైనవి.

ఒకనాడు సినిమా హాలుబైట వలపన్నిన జాలరి చూపుల్తో లలిత నిలబడి వుంది. తానామె దగ్గిరికి వెళ్దామనుకునేటంతలోనే ఎవరో యిద్దరు యువకులు ఆమెను వెంట పెట్టుకొని వెళ్ళిపోయారు. మనస్సు చివుక్కుమంది. యీ ముక్కూ మొహం తెలియని మొగపురుగుల కఠోర శిక్షల్ని భరిస్తూ ఆమె ఎలా కాలం వెళ్ళబుచ్చుతోందో! కిందటిసారి బస్ స్టాప్‌లో చూసిన దానికీ, ఇప్పటికీ ఆమె ఆరోగ్యం ఎంతో దిగజారిందని తాను గ్రహించగలిగాడు. తానామెను కాపాడే స్థితి కూడా దాటిపోయిందనే అనుమానం కలిగిందిగాని, చావనున్నాడని తెలిసిన రోగికి సైతం శక్తి వంచన లేకుండా చికిత్సచేసే డాక్టర్‌కుండే ఆశల్లాంటివి, సమయానికి ఏ దివ్యశక్తులో సహాయపడి గట్టెక్కిస్తవనే ఆశ వదలటం లేదు.

తానామెను చూశాడు కాని, అదృష్టవశాత్తూ ఆమె తనను చూడలేదు! చూసినట్లయితే మరింత క్షోభపడి వుండేదేమో? అదొకటి-కొంతలో కొంత నయమనిపించింది.

తనమీద తనకే సానుభూతి లేని స్థితికి లలిత దిగజారిందంటే, ఎంతగా బాధపడి మొద్దుబారిపోయి వుంటుందో తాను తెలుసుకోగలడు. కాని, తనను బాగా అర్థంచేసుకోగల మరొక వ్యక్తి ప్రపంచంలో ఉన్నాడనీ, ఏనాటికైనా ఆవ్యక్తి తనను రక్షించేందుకు, వీలైతే తనను సుఖపెట్టేందుకు ప్రయత్నిస్తాడనీ తెలుసుకోలేక పోయిందా? ఏమో-తాను కూడా మారిపోయానని ఆమె నమ్మకమేమో? ఆమె యీ నమ్మకం ఆధారం లేనిదని రుజూ చేసుకునేందుకు తాను సిద్ధంగానే ఉన్నాడు; ఆ అవకాశమే రావటం లేదు.

ఆత్మహత్యా ప్రయత్నంలో నీళ్ళలో మునిగిన వాణ్ని రక్షించబోతే, రక్షించ బోయినవాడు కూడా మునిగి చావ వలసిన పరిస్థితి రావచ్చు; అదేవిధంగా లలితను రక్షించబోతే, తాను కూడా పతన

మవవలసి వుంటుందనే సద్భావంలో ఆమె తన సహాయాన్ని నిరాకరిస్తోం దేమో? ఐతే-తానిప్పుడు అతి బలాఢ్యుడు! ఐశ్వర్యవంతుడు! తన మాటకు ఎదురాడే సాహసం ఇప్పుడు సమాజానికి లేదు. ముఖ్యంగా తనకు నా అనే వాళ్ళు లేక, జీవితపు ఎడారిలో ఒంటరిగా ప్రయాణం చేస్తున్నాడు; తన బతుకు అర్థం లేనిదిగా, వ్యర్థంగా సాగిపోతోంది. కనీసం లలితలాటి—మట్టిలో పడిపోయిన మణిని ఏరుకునేపాటి అదృష్ట మన్నా తనకు లేకపోయె!

ఎవర్నని ఏం లాభం? మనుషుల చిత్ర విచిత్ర ప్రవృత్తులు, అనేక సంఘటనల ప్రభావంతో జీవితాలు దొర్లిపోతున్నవి. అవి ఎటు పోతున్నవో, పర్యవసానం ఎలాటిదో ఎవరికీ తెలియదు. తెలియనట్లు ఊరు కునేందుకు వీల్లేదు. నిజానికి తనకీ స్థాయి వొస్తుందని నాలుగేళ్ల క్రితం ఎవరన్నా అని వుంటే వాళ్ళ మొహంలో నవ్వి, మూర్ఖులని తనే అని ఉండేవాడు! అదే విధంగా లలిత యీ నీచ స్థితికి వెళ్తుందంటే, ఆ అన్నవాడి మొహం పగలగొట్టి ఉండేవాడు. కాని, ఈ రెండూ జరిగినవి. అలాంటప్పుడు జీవితానికీ,సంఘటనలకూ ఒక సమన్వయాన్ని ఏర్పరచుకొని స్పష్టమైన ఒక దారిని చూడగలిగేందుకు యీ భౌతిక నేత్రాలు, తెలివి తేటలు ఎందుకూ కొరగాకుండా పోతున్నవంటే ఆశ్చర్యం ఏమిటి?

రోజులు గడిచిపోతూన్నవి; కాలెండర్లు మారుతూన్నవి. కాని, తన జీవితంలో మాత్రం మార్పేమీ లేనట్లే తనకు తోస్తున్నది; పైవాళ్ళకు మాత్రం తానెంతో కీర్తి గడించినట్లు, ఎంతో ధనం సంపాదించినట్లు, ఎంతో గొప్పవాడై పోయినట్లు కనిపిస్తోంది. ఈ ఐశ్వర్యమంతా కూడా తనను సుఖపెట్టలేనిదే అయింది. జీవితమే కొరగానిదిగా తయారైంది.

మానవుడు ఆశించేదేమిటి? ఒకప్పుడు తాను సంపాదన చేయ గలుగుతే కనీసం చావకుండా బతికి ఉండేందుకు సరిపడిన డబ్బు మాత్రం ఉంటే, జీవితంలో మరేదీ అక్కర్లేదనీ, అదే జీవిత పరమార్థమనీ నమ్మాడు. కాని, యీనాడు లెక్కపెట్టేందుకే బద్ధకించినంత ధనం వుంది గానీ, తాను ఎంతో అసంతృప్తి పాలవుతున్నాడు. ఎందుకని?

—బహుశా ఒక ఆశ సఫలీకృతం కాగానే, దానిపై ఆశ వైపు మనసు మళ్ళుతోందా? కావచ్చు. ఈ విధంగా మానవుడు నిర్మించుకొనే ఆశల తాలూకు నిచ్చెనలకు చివరిమెట్లు ఎక్కడ? బహుశా లేవేమో?

ఒక్క మృత్యువే అన్ని ఆశలకూ నిర్ణయించబడిన చిట్టచివరి మెట్టుగా విధి నిర్ణయించి ఉండనట్లయితే, ఈ మానవుడి గతి ఏమై వుండేదో? ఇంకెంత దుర్మార్గుడుగా తయారయేవాడో ?

ఐతే, తనకు తోడు నీడ మరొక రుండాలని మనసు పడే ఆవేసనకు యీ ప్రపంచంలో అనేక ప్రక్రియలున్నవి. ఉదాహరణకు—ఈనాడు తాను 'ఊఁ' అనాలేకాని, లలితకన్నా సౌందర్యవతులు, ఉన్నత వంశజలు చదువు సంస్కారాలున్న వారు అనేకులు తనను వరించగలరు. కాని, తనకు ఎవరిమీదా మనసు పోవటంలేదు. ఎందుకంటే-పూర్వపు స్థితిలోనే తాను ఉన్నట్లయితే, వీళ్ళల్లో ఎవ్వరూ తన మొహం కూడా చూసేవాళ్ళు కారు; ఇప్పుడు తానొక ఆత్మబంధువే ఐనట్లు, జీవితారంభం నుంచీ తన గొప్పతనాన్ని, వారు గుర్తించినట్లే నటిస్తారు. ఇలాటి కృత్రిమానుభూతులు, అనురాగాలు తనకు అవసరంలేదు. తనను తాను మోసగించుకుని ఇతరుల్ని కూడా మోసగించవలసిన దుస్థితి తనకు వొద్దు. ఏదో తనకు కావాలని అలిగి- భీష్మించుకొనే కుర్రాడివలెనే తాను మిగతా విషయాలన్నిటినీ ఒక పక్కకు నెట్టి, అలిగి కూర్చున్నట్లు తయారయ్యాడు. ఒకవేళ తాను కోరినట్లు జరక్కపోయినా విచారంలేదు; ఎందుకంటే తన కోరిక ముందు, మిగతావన్నీ అత్యల్పాలు; అవి లభ్యమైతే నేమి, కాకుంటే నేమి?

లలిత విషయం ఆమెను కన్న తల్లిదండ్రులే వొదిలేశారు; అలాంటప్పుడు తనెందు కింత మధన పడతాడు? లలిత పతనంతో పాటు, ఒక విధంగా తానూ పతనమయ్యాడు. లలిత తనకు ఆధారంగా ఉన్నన్నాళ్ళూ కనీసం, అలాటి ఒక వ్యక్తి తన పక్షాన వున్నదనే నమ్మకం ఉన్న రోజుల్లో తాను తన ఉత్తమాదర్శాల కోసం ఎంతో కృషి చేశాడు. లలిత దూరమైన నాటినుంచీ తన ఆదర్శాలన్నీ ఏమైనవో? తనను సక్రమ మార్గాన నడిపి, ఉత్తమ సాహిత్య కాళాకారునిగా రూపొందించే ఒకానొక దివ్యశక్తి చూపుమేరలో లేకుండా పోయింది. వ్యక్తిగతంగా తనకు కలిగిన యీ విఘాతం లలిత వల్లనేననీ, తిరిగి ఆమె స్నేహాన్ని పొందగలుగుతే తనకు ముక్తి ఉండగలదనే నమ్మకమే యీ వేదనకు కారణం కావొచ్చు.

ఒక అసంతృప్తి, మిగతా సంతృప్తుల నన్నిటినీ దిగమింగుతుండంటే, ప్రస్తుతం తన వేదనే తార్కాణం. తమాషా: సమయం మించి

పోయిందనే జ్ఞానం కూడా మాయమైంది. ఆమె తిరస్కృతికి కూడా తనకు నిరుత్సాహం కలగలేదు. అర్థం కానిదల్లా ఆమె ప్రస్తుత మనస్తత్వం. ఒకటే ఆశ-తనంటే ఆమెకెంతో గౌరవం; తను చెప్పే మాటల్ని కాదనలేదు; ఐతే-ఈ సమయంలో మాత్రం ఆమెకు కొంత నచ్చచెప్పాలి. ఎప్పుడు?-ఎక్కడ? ఈ రెండే తేలని గడ్డు సమస్యలు. ఆ శుభ సమయం కోసం ఎదురు చూడసాగాడు.

37

మరో రెండేళ్లు గడిచినవి; రెండేళ్ళలోనూ తన వయసు పెరగటం, దానితోపాటే బ్యాంకు ఎక్కౌంట్లలోని నిలవ పెరగటం తప్ప చెప్పుకోదగ్గ మార్పులేమీ జరగలేదు. లలితను గూర్చి తాను విచారించటం, ఆమె ఎక్కడ వుంటోందో, ఎలా ఉంటోందో కనుక్కోవటం మానేశాడు. ఎప్పుడన్నా కనిపిస్తుందనే గుడ్డి ఆశ వుంది. దాని తీవ్రత కూడా ప్రస్తుతం లేదు. విచారించటంవల్ల సమస్యల స్వరూపం భీకరాకృతుల్ని దాలుస్తుంది. కనుక-అందువల్ల లాభం లేదు.

ఇలా ఉంటూండగా—ఒకనాడు ఒక కొత్త ఫిలిం కంపెనీతో కాంట్రాక్టు జరిగింది. తనలాటి శతదినోత్సవ రచయిత దొరకటం గొప్ప అదృష్టంగా భావించిన నిర్మాతలు, ఆ రాత్రి డిన్నర్ పార్టీ సన్నాహాలు చేసి తనను ఆహ్వానించారు. ఇలాటివి తనకు బొత్తిగా ఇష్టం లేదు. సభలు, సమావేశాలు, విందులు మొదలైన వాటికి వెళ్ళే అలవాటూ లేదు. ప్రజలు తనకు అంటగట్టే ఆ వెధవ గొప్పతనం తనకు మాత్రమే అర్థం గాకుండా ఉంది- ఈ విందుకూడా తాను వెళ్ళకపొయ్యేవాడే కాని, తీరా వాళ్లు సమయానికి ఇంటికి వచ్చి బలవంతంగా లాక్కు వెళ్ళారు.

దాదాపు ఊరిబైట ఉన్న పెద్ద బంగళా. విశాలమైన గదులు. ఐదారుగురు మాత్రమే అతిథులున్నారు. యీ రకం విందులు తనెప్పుడూ ఊహించలేదు కూడాను. టేబిల్ చుట్టూ చేరిన అతిథులకు, బ్రాందీ పోయటంలోనూ, సోడాలు కలపటంలోనూ యిద్దరు సేవకులు నిమగ్నులై ఉన్నారు. ఈ దృశ్యాన్ని చూసేప్పటికి తాను చాలా అసహ్యించుకున్నాడు; తనకు తెలియకుండానే సాలెగూటిలో ఇరుక్కున్నట్లు తోచింది.

బ్రాందీ వాసనే తనకు గిట్టదు; మధ్యలో లేచి వెళ్ళటం బాగుండదు. తన కా అలవాటు లేదన్నాడు; వాళ్ళు బలవంతం పెట్టగా అవతలికి నెట్టి వేశాడు. మిగతా వాళ్లు మాత్రం దాహమైనవాడు మంచినీళ్ళు తాగిన విధంగా తాగేస్తున్నారు. వాళ్ళు మాట్లాడే భాష కూడా తనకు చాలా కొత్తగా ఉంది. ఒక వాక్యానికీ, మరో వాక్యానికీ సంబంధం లేదు. నిర్విణ్ణుడై, మతిపోయి, పరమ మూర్ఖునివలె తల తిరిగి నిలబడిపోయ్యాడు. ఈ నరకంనుంచి ఎంత త్వరగా బైట పడదామా అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

రెండు గంటలసేపు తాగుడు సాగింది; వాళ్ళ ఆనంద మేమిటో తెలియదు కాని, భరతనాట్యాలూ, పాటలూ ఆరంభమైనవి; ఈ రభసతో తల దిమ్మెక్కుతోంది. ఈ రకం మనుషులతో తనకు స్నేహ మేమిటి? వ్యాపారం మాత్రం దేనికి?

ఆ తరువాత భోజనాలు; రకరకాల పదార్థాలూ వడ్డించబడినవి. అందులో మాంసాహారం ఎక్కువ. అదంటే తన కసలు పడదు. మిగతా వాళ్ళ ముందుంచిన పదార్థాలను చూస్తుంటేనే తనకు వాంతుల పర్యంత మౌతోంది. ఒక పక్క ఆకలి వేస్తున్నప్పటికీ తానేమీ తినలేక పొయ్యాడు. మానవుల్లో ఇంత నీచులుంటారని తానెప్పుడూ అనుకో లేదు.

భోజనాలు పూర్తయ్యాక, ఇక ఇంటికెళ్ళే ప్రయత్నంలో ఉండగా బైట కారు ఆగిన శబ్దమైంది. తన దృష్టంతా ఇక్కడినుంచి బైటపడటం మీదనే ఉంది కనుక తాను గమనించాడు కాని, ఇతర అతిథులు, వాళ్ళ లోకంలో, మైకంలో ఊగిపోతున్నారు. ఇంతలో ముగ్గురు యువతులతో పాటు ఒక ముసలాడు దిగాడు. ముసలాడు మూలకు వొత్తిగిలి నిల బడ్డాడు; ఆ యువతులు మాత్రం హాలులోకి వచ్చి, తమను ఆహ్వానించే వారి కోసం వేచి ఉన్నారు.

"రండి...రండి...ఇలా కూర్చోండి—" అన్నాడు నిర్మాత దగ్గిర పలుకుబడి కోసం పాకులాడే పక్షీంద్రుడు.

వాళ్లు సిగ్గుపడుతూ, లేదా-సిగ్గు నటిస్తూ, వయ్యారం వొలకబోస్తూ వచ్చి అల్లంత దూరాన వున్న సోఫాలో కూలబడ్డారు. తా నిదంతా గమ నిస్తూనే వున్నాడు; కాని, తన నెవరూ గమనించటం లేదు; అసలు తానంటూ అక్కడ వున్నాడనే విషయమే వారికి పట్టినట్లులేదు.

ఈ వచ్చినవాళ్ళు ఎవరో, ఎందుకొచ్చారో తనకు తెలియక పోలేదు. మొదటినుంచీ ఈ బంగాళాలోని వాతావరణాన్ని తాను ఏవగించుకుంటూనే ఉన్నాడు; ఇప్పుడది హద్దులు దాటింది. ఇక ఆ ప్రదేశంలో క్షణం కూడా నిలవలేనని తేల్చుకున్నాడు. ఇందాకటినుంచీ ఏదో మర్యాద కోసమని భరించాడు కాని, ఇక లాభం లేదు.

"నేను వస్తాను——" అని లేచి నిలబడ్డాడు.

"ఉండండి కవిగారూ! అమ్మాయిలు కూడా వచ్చారు-ఇప్పుడు వెళ్తానంటారేమండీ?" అన్నాడు పక్షీంద్రుడు. ఒక చెడు పని చేసేప్పుడు కొంతమంది తోడు ఉండడంవల్ల ఆ పనిలోని చెడు కనిపించకుండా వుంటుందేమో మరి? కాకపోతే యిష్టం లేనివారికి కూడా నచ్చచెప్పి దురభ్యాసాల పాలు చేయటంలో గురుత్వాన్ని వహించేవారి ఆత్మతృప్తి ఏమై ఉండగలదు?

తాను వినిపించుకోకుండా పోబొయ్యేంతలో, ఒకామె చప్పున, మొహం అవతలికి తిప్పేసింది. హఠాత్తుగా ఆమె లలితై వుంటుందని తోచి-వెళ్తున్నవాడల్లా ఆగి తేరిపార చూశాడు; లలితేనని నిర్ణయించుకున్నాడు. ఇక ఈ సమయంలో యీమె యీ ప్రదేశంనుంచి తప్పించుకొని పోలేదు. తాను సంవత్సరాల తరబడిగా వేచి కూర్చున్న ప్రమాదం అనుకోకుండానే వొచ్చిపడింది. యీ సమయం దాటితే తిరిగి ఆమెను తాను కలవలేడు. ఇక్కడే వుండి ఆమెతో మాట్లాడే అవకాశాన్ని పొందాలనే నిశ్చయం క్షణంలో కలిగింది. కొన్ని చెడుపనులకు సిద్ధం కావటం, మంచి వాటిని సాధించేందుకే కావొచ్చేమో?

వెనుదిరిగి వొచ్చాడు. వీళ్ళను బతిమాలైనా సరే లలితతో ఒంటరిగా మాట్లాడే సావకాశాన్ని సంపాయించాలి. ఎలాగా అని ఆలోచిస్తున్నాడు.

"కూర్చోండి కవిగారూ! ఇప్పుడీ అర్ధరాత్రి వెళ్తామంటారేమిటి? చూడండి: ఎట్లాంటి వాళ్ళను పట్టుకొచ్చామో!" అని తనను ఊరించేందుకు పక్షీంద్రుడు గట్టి ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. మిగతా వాళ్ళు తన అవస్థ చూసి నవ్వుతున్నట్లనిపించింది. ఐతే-లలితనూ, ప్రపంచాన్నీ తన త్రాసులో వేస్తే, యీ నాటికీ లలితే బరువు తూగుతుంది. కనుక, వీటన్నిటినీ తాను లెక్క చేయలేదు.

కొంతసేపు ఊపిరి తిరగనంత బాధపడి, ఆ తరువాత పక్షీంద్రుణ్ని అవతలికి పిలిచి, "చూడు-ఆ ఆకుపచ్చ చీర కట్టుకున్న అమ్మాయితో మాట్లాడాలి" అన్నాడు సగం చచ్చి.

"ఓ! పంపుతాను. మనవాళ్ళందరూ వొళ్ళు తెలియని స్థితిలో వున్నారు. ముగ్గుర్నీ పంపమన్నా పంపుతాను!" అన్నాడు, ఇలాటి విషయాల్లో తన పలుకుబడీ-ప్రతాపమూ చూడమన్నంత ధీమాతో.

ఈ వనితలు యీ దుస్థితికి దిగారంటే దానికాకారణం ఇక్కడ చేరిన యీ దుర్మార్గులేనని తనకు తెలుసు. వారి హృదయాంతరాళాల్లో యీ సమాజపు వొత్తిడుల తాలూకు వేడి ఎలా ప్రజ్వరిల్లుతూంటుందో, వెన్నెల విరిసే కృత్రిమపు నవ్వుల్లో యీ పురుష పుంగవులకు కనిపించదు. తాను కూడా పక్షీంద్రుడికి లోకువైపోయాడు; మనిషిలోని బలహీనత బైటపడటం ఆలస్యంగా, ఎదుటివాడు తన బలాతిశయంతో దిగ తొక్కేందుకే ప్రయత్నిస్తాడు కదా! అందుకని కాదా, బలహీనులైన ఈ యువతులంటే వాళ్ళ కింత లోకువ? ఐనా - తన కిప్పుడీ ఆలోచనలు అనవసరం; లలితతో మాట్లాడ గలుగుతే, అదే చాలు.

తొందరపడి ఆ స్త్రీల నందరినీ తన మీదికి తోలుతాడేమోనని భయంవేసి, "ఎవ్వరూ వద్దు, ఆ ఆకుపచ్చచీర కట్టుకున్నామెను మాత్రమే తీసుకొనిరా. ఆమెను కూడా బలవంత పెట్టొద్దు - తెలిసిందా ?" అన్నాడు.

"వాళ్ళను బలవంతపెట్టటం దేనికండీ? వాళ్ళే మనను బలవంత పెట్టకుండా కాపాడుకోవాలి!" అన్నాడు వాడు హేళనగా. స్త్రీలను ఏ స్థితికి దించి, ఆటబొమ్మలుగా తయారు చేశారో తనకు అనుభవ పూర్వకంగా తెలిసి వస్తోంది.

నిజమే - తనకున్న పూర్వ గౌరవంతో లలితను చూడగలుగుతున్నాడు; కాని, పైవాళ్ళకు ఆ అవసరం ఏముంది? మిగతా ఇద్దరు యువతుల్ని గూర్చిన సానుభూతి తనకిప్పు డున్నదా? అదంతా అలా ఉంచి, తాను జీవితంలో గర్వపడదగిన ఒక్క సత్కార్యం-లలితను తనతో తీసుకొని వెళ్ళి, కనీసం ఆమెను సుఖపెట్టటం చేయగలుగుతే చాలు; ఇకముందు తానందుకు ప్రయత్నించాలి. లలితనుబట్టి ప్రపంచంలో

అదే స్థితిలో ఉన్నవారి మీద సానుభూతుల్ని విస్తరింపజేసేందుకు ఇది సమయం కాదు.

పక్షీంద్రుడు "మీరు పైకి రండి," అని తనను పైకి తీసుకెళ్ళి, విశాలమైన పడకగదిలో కూర్చోపెట్టి-ఫాన్ వేసి, "ఇప్పుడే పంపు తాను—" అంటూ కిందికి వెళ్ళిపోయాడు.

లలిత ఏం మాట్లాడుతుందో, తనతో ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో, అభిమానంతో కుంగిపోయి, యీ దుస్సంఘటనకు తల్లడిల్లి పోతుందేమోనన్న బాధ కలుగుతోంది. తన ప్రయత్నం మాట ఎలా ఉన్నా ఆమె అనవసర వేదనకు గురికాకుండా, చాలా తెలివిగానూ, మెలకువగానూ ప్రవర్తించాలని తనకు తాను హెచ్చరిక చేసుకున్నాడు. ఆ క్షణాలు దగ్గరవుతూన్నవనే తలపు తన ఆత్రుతను హెచ్చించి భయపెడుతూన్నది.

దాదాపు అరగంటవరకూ తెక తెక లాడిపొయ్యాడు. మెట్లమీద పాదాల సవ్వడి వినవస్తుందేమోనన్న ఆశతో చెవులను అటే గురిచేసి ఉంచాడు; క్షణ మొక యుగంగా గడిచాక, మెట్లమీద చప్పుడైంది. ఏదో తెలిసిన దుస్సంఘటనను ఎదుర్కోబోతున్న వాడివలె పిరికిపడసాగాడు.

గది బైట వరండాలో ఇద్దరు వ్యక్తుల గాఢమైన ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలు వినవొచ్చినయ్; మాట లేమీ సాగకున్నా, వారు ఒకరి నొకరు ప్రతిఘటిస్తున్నట్లు అర్థమైంది. ఏమైవుంటుందో కూడా తాను తేలిగ్గా ఊహించగలడు. లలిత తనను చూసేందుకే ఇష్టపడటంలేదు. వాడు ఎలాగైనా-ఆమెను బలాత్కరించయినా సరే, తన దగ్గిరికి పంపేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నట్లున్నది. లలిత ఇప్పుడు బోనులో చిక్కిన ఎలుకవలె కొంతలో కొంతగా ప్రతిఘటిస్తున్నట్లు తోచింది.

ఇలాటి పరిస్థితిలో ఆమెను బాధించటం నిజంగా దారుణమే!ఐతే, తానామెను కలుసుకో దలచుకున్నది దురుద్దేశ్యంతో కాదు. మొదటి మెట్టుమీద కాలు జారిన స్త్రీని ఆమె ఆత్మ బంధువుల దగ్గిర్నుంచీ సమాజం వరకూ అందరూ విడనాడుతారు; ఆమెను రక్షించబోతే. తాము కూడా ఆ మెట్ల మీద నుండి జారవలసి వుంటుందని వారి భయం!ఐతే తాను ఆమె చివరి మెట్టువరకూ దిగజారినా సరే, ఎలాగైనా తిరిగి పైకి తీసుకొని రావాలనీ, సమాజంలో తిరిగి ఆమెను స్వస్థానానికి చేరవేయలేకపోయినా,

కనీసం ఆమె నిత్య జీవితం సాక్షిగా సాగేట్లన్నా చేయాలనే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు. బహుశా ఈ సంగతు లేవీ లలితకు తెలియకనే ఆమె తన ఎదుట పడేందుకు జంకుతూండి ఉంటుంది. నేరస్థుడు న్యాయస్థానాన్ని ఎదుర్కొనే టప్పుడు పొందే నరాల బలహీనత, వికారాల్లాటివి ఆమెలో పని చేస్తూండి ఉండొచ్చు.

ఐతే-ఈ సంఘటనను ఎదుర్కొనేందుకు ఆమె ఎంత భయపడుతోందో- తనూ అంతే భయపడుతూన్నట్లు తోస్తోంది. న్యాయస్థానంలో న్యాయాధికారులకు దోషి అని తెలిసిన, లేదా-భావించబడే వ్యక్తి మీద ఒక గొప్ప అధికారాన్ని చెలాయించే అవకాశం ఉంటుంది. అలాటిది ఇక్కడ తనకూ ఉన్నదనే అనుకోవాలి; ఎందుకంటే-ఒక పుణ్యాత్ముడు, పాపాత్ముణ్ణి సక్రమ మార్గంలోకి లాక్కొచ్చేందుకు కొంత నైతికాధికారాన్ని కలిగి ఉంటాడు. అంతే కాకుండా సామాజికంగా చూసినా లలితకన్న తాను కొన్ని రెట్లు బలవంతుడు. ఐతే, వొచ్చిన ఇబ్బంది ఏమిటంటే-తానా ఆధిక్యతను గ్రహించినప్పటికీ, దాన్ని అమలు జరపలేని అశక్తత తనలో బలీయంగా పని చేస్తోంది. ఎందుకని?

ఒకప్పుడు లలిత తనకన్న అధికురాలు; ఒక విధంగా చూస్తే తన మీద ఆమె పలుకుబడులు తమ ప్రభావాల్ని చూపినవి; ఈనాటికీ ఆ ఆధిక్యతను దుర్వినియోగం చేయటానికి తనకు ప్రాణం వప్పదు. ఈ ఆధిక్యత, కేవలం ధన రూపానే వుండటం ఒక కారణం కావొచ్చు. అంతే కాకుండా పరిసరాల వొత్తిడుల కారణంగా తనకీ అధికారం వొచ్చింది. ఇలాటి వెధవ శక్తుల్ని లలిత మీద ప్రయోగించటం—దీనావస్థలో వున్న వ్యక్తిపట్ల సానుభూతి చూపటం కాకపోగా, అమానుషంగా ప్రవర్తించటమౌతుంది. అందుకనే తనకున్న అధికారాలు, ఎంత నిజమైనవి ఐనప్పటికీ, తాను వాటిని తృణీకరించ గలిగాడు. నిజానికి లలితపట్ల ఎంతో జాలి, సానుభూతి చూపాలనే తాను ప్రయత్నించాలి; అదే తన లక్ష్యం. ఈ సత్కార్యానికి తా నెందుకు భయపడాలి?

ఎందుకంటే—తనవల్ల ఏదో గొప్ప నేరం జరిగినట్లుగా లోగడ లలిత మాటలు స్ఫురింపజేసినయ్. లేదా ఈ పాడు సమాజంలోని వ్యక్తిగానే లలిత తననూ భావించి వుంటుంది. అన్నిటినీ మించి ఇప్పుడు తాను లలిత చేసిన ప్రతి తప్పునూ సమర్థించనప్పటికీ, ఆ దోషాలన్నిటినీ తాను

మీద వేసుకునేందుకు సంసిద్ధుడుగా ఉన్నాడు. ఆపాప ఫలం ఏదన్నా వుంటే, ఆ శిక్ష లన్నిటినీ లలితకు మారుగా తాను భరిస్తాడు. బహుశా అందుకనే లలిత పొందే కల్మషాత్మ అనుభూతిలాటిది తనను కూడా పీడిస్తూండి ఉండొచ్చు. ఒకవేళ ఇదే నిజమైతే, ఒక దోషి-మరొక దోషితో మాట్లాడేందుకు భయపడటం విచిత్రమే! కాని, ఎవరికి వారు అంతరాంతరాల్లో తాము తీరని అపచారాలు చేశామని తల్లడిల్లటం వల్లనే ఈ విచిత్ర మనస్తత్వం తన ప్రభావాన్ని చూపగలుగుతోందేమో! అదీగాక తనకు తెలియకుండానే లలితకు తానేమన్నా అపచారం చేశానేమోననే అనుమానం కూడా చాలా కాలంగా తనను పీడిస్తోంది; లలిత తనను తప్పించుకొనేందుకు ప్రయత్నించటం, ముభావంగానూ నిర్లక్ష్యంగానూ-ప్రవర్తించటమే ఈ అనుమానాలకు కారణం. అందుకని తనేం నేరం చేశాడో తెలుసుకోబోయ్యే నిందితుని బాధ కూడా తనను పీడిస్తోంది.

ఈ ఆలోచనలతో ఎటూ తెగక తల్లడిల్లుతూంటే-బైట, ఆ నీచుడు లలితను బలాత్కరించటం సాగుతూనే ఉంటుంది. చప్పున మైకం వీడి ఏ దుస్సంఘటనా జరగకుండా ప్రతిఘటించవలసిన బాధ్యత మీద పడినట్లు గ్రహించాడు. భయపడుతూ వొణికిపోవటం వల్ల ప్రయోజనం లేదు. తనకు తెలియని నేరాలను తాను చేశానేమోననే వెధవ అనుమానం వల్ల అసలేం లాభం? పురుషునివలె ఎదుర్కోవాలనే జ్ఞానం కలిగి, తనకు తాను ఎంతో ధైర్యం చెప్పుకున్నాడు.

ఎక్కువసేపు మధన పడకుండానే గదిబైటికి తొంగిచూశాడు. లలిత గోడ నానుకొని, పమిటచెంగు నోటికి అడ్డం పెట్టుకొని శిలాప్రతిమవలె నిలబడివుంది. పక్షీంద్రుడు ఆమెకు నచ్చచెప్పేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నాడు; కాదు—బతిమాలుతూన్నట్లున్నాడు. ఆమె పెంకెతనం చేస్తుంటే, ఎలాగైనా తన వృత్తిధర్మాన్ని నిర్వహించేందుకు వాడు సతమత మౌతున్నాడు.

"ఇక నువ్వెళ్ళు—" అన్నాడు తాను. పక్షీంద్రుడు బతికి బైట పడినట్లు సంతోషించి, మెల్లిగా జారుకున్నాడు.

"లలితా! భయపడకు...లోపలికి రా" అన్నాడు తాను.

ఆమె వంచిన తల ఎత్తలేదు; ఉన్న చోటనుంచి కదలనూ లేదు.

తన అసమ్మతిని ప్రకటిస్తోంది. మళ్ళీ ఏదన్నా అని నచ్చ చెప్పటం తన వంతయింది.

"ఇక్కడ ఎవరైనా చూస్తే బాగుండదు. మనం ఆ గదిలో కూర్చో వచ్చు. లలితా! రా—" అన్నాడు.

ఆమె ఒక్క క్షణం ఆలోచించి, ప్రతిఘటన లాభం లేదని తేల్చు కున్నట్లుంది; బరువుగా, మెల్లిగా గదివైపు నడవసాగింది.

38

గదిలో డిమ్మర్ వెలుగుతోంది. ఆ వెలుగు గది నంతటినీ ఆక్రమించుకో లేక పోతోంది. లలిత మాత్రం గది గోడకు ఆనుకొని తల వంచుకొని దీర్ఘాలోచనలో వుంది.

తాను పెద్ద లైటు వేశాడు. వెంటనే ఆమె తన పమిట చెంగుతో ముఖాన్ని దాచుకొని, "ఆ లైటు తీసెయ్యండి-" అంది. నిందితులు ఆత్మాభిమానంతో కుంగిపోతూ, తమ ముఖాలను చూపేందుకు బాధ పడటం సామాన్య విషయమే! ఐతే-తాను లలితను నిందితురాలుగా భావించటం లేదు; ఆ సంగతి బహుశా ఆమెకు తెలియదు. అందుకని ఆమె ఇష్ట ప్రకారమే పెద్ద లైటు ఆర్పేశాడు.

"లలితా! ఇలా కూర్చో—" అన్నాడు.

ఆమె అనుమానించి, ఊరుకుంది.

"లలితా! కూర్చో" అన్నాడు తాను; ఈసారి కంఠస్వరంలో ఆజ్ఞను స్ఫురింప జేశాడు. ఒక్కసారి ఆమె ముఖమెత్తి చూసి, మారు మాట్లాడకుండా, మంచం మీద కూర్చుంది. పూర్వం తానేమన్నా చెపితే, ఆ మాటలమీద గౌరవ భావాన్ని చూపి, శిరసావహించటం తనకు తెలుసు; కాని, ఇప్పుడామె, తన మాటల పట్ల భయాన్ని చూపు తూన్నట్లు తోచింది.

ఆమెకు దగ్గరగా కుర్చీ లాక్కొని కూర్చున్నాడు. ఎలా మాట్లా డాలో అర్థం గాక - అసలు లలిత ఎంత మారిపోయి వుంటుందో అంచనా వేసుకునేందుకు వ్యర్థ ప్రయత్నం చేశాడు. ఆమె తన ముఖం కనిపించకుండా పక్కచూపులు చూస్తోంది.

"లలితా!" అన్నాడు తను. "నేను నిన్ను చూడకూడనంతగా చెడి పోయావా?"

ఆమె ఆశ్చర్యంగా తనవైపు చూసి, తనను తాను సంబాళించుకొని ముఖం పక్కకు తిప్పి 'లేదు' అన్నట్లు తల తిప్పింది.

"లైటు వేయనా?"

"వొద్దు" అందామె.

"లలితా! నువ్విలా ఉన్నావో, ఎలా జీవిస్తున్నావో నేను చర్చించను. ఏ సంఘటనలు నిన్ను దూర తీరాలకు తరిమివేసి నాశనం చేసి నయో ఆ కూడా యీ నాడు తెలుసుకున్నందువల్ల ప్రయోజనం లేదు. పీడకలలను గూర్చి ఆలోచించటం కన్నా, దాన్ని మరచి పొయ్యేందుకు ప్రయత్నించటమే మంచిది. ఐతే-అవకాశా లున్నప్పుడు కూడా ఇంకా ఆ పాడుకూపంలో కొట్టుకు లాడటం దేనికి? నాకు తెలుసు—యీ పాడు బతుకు నీకు కంటక ప్రాయంగా వుందని—"

"అందుకని—?" అందామె, కఠిన స్వరంతో.

"అందుకని...నా దగ్గరికి వచ్చెయ్ లలితా! నేను సంపాయించాను. యీ నాడు నా అన్నవాళ్ళెవ్వరూ నాకు లేరు."

"నాకూ లేరు; నా అన్న వాళ్ళు నాకిక అక్కరలేదు కూడా!"

అలిగిన కుర్రాడు అర్థం లేని మారాం చేసే ధోరణి లలితలో స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. తాను నచ్చ చెప్పగలుగుతే, ఆమె తన మనసు మార్చుకో వొచ్చు.

"అది కాదు లలితా! నీవు సుఖంగా బతకాలనే నేను ఆశి స్తున్నాను."

"ధన్యవాదాలు...నేను సుఖంగానే ఉన్నాను!"

"లలితా! డబ్బుకోసం ఈ నీచ జీవితం అనుసరించటంలో సుఖ మున్నదంటే, కనీసం నీ వా మాట నమ్ముతావంటే, నేను నమ్మలేను. ఎన్నాళ్ళిలా బతకగలవు—?"

"ఏమో? నా జీవిత ప్రమాణం ఎంతో నాకు తెలియదు. నా దగ్గిర ఇంకా యవ్వనం వుంది; అందమూ వుంది. నేను సంపాయించుకో గలను. నాకు ఎవరి సహాయమూ అక్కర్లేదు. మీ గౌరవ మర్యాదల్లో

కానీ, నీ భాగ్యభోగాలలో కానీ నాకు వాటా అక్కర్లేదు,” అందామె పట్టుదలా, మొండితనమూ కలిసిన కంఠస్వరంతో.

తనను భాగ్యవంతుల జాబితాలో వేసి, ఉన్న భాగ్యంతో చేసే అనేక దుష్టచేష్టల్ని తనకు అంటగట్టి, తన బీదరికపు వేదనను ధనవంతుల మీద ప్రసరింప జేయటంలో లలిత తనను కూడా మినహాయించలేదు. ఐతే, తాను మాట్లాడే ధోరణి వేరు; ఆమె ఆ మాటలకు తీసుకునే విపరీతార్థాలు వేరూను. ఈ విషయంలో ఆమె పొరబడటం లేదు - కావాలనే యీ విధంగా ప్రవర్తిస్తోందన్న సంగతి మూర్ఖుడు కూడా గ్రహించగలడు.

“లలితా! ఒకప్పుడు నేను నిస్సహాయ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు నాకు ప్రాణదానం కూడా చేశావు. ఒకనాడు నీవు నర్సింగ్ హోంలో ఏమన్నావో గుర్తులేదా?” అన్నాడు తాను; కనీసం ఆ వెనుకటి సంఘటనల్ని గుర్తుచేయటంవల్లనైనా, ఆమెలో కొంత మార్పు జరుగుతుందేమోనన్న ఆశతో.

“ఏమో—జీవితంలో అనేక మాటలు మాట్లాడుతాం; అవన్నీ గుర్తుంచుకోవలసినవి కావు!”

“నిజమే!” అన్నాడు తాను. “జీవితంలో అనేక మాటలు విలువ లేనివీ, మనిషైన వాడు మాట్లాడ కూడనివీ మాట్లాడుతాం. కాని, చాలా కొద్ది మాటలు, ఎన్నటికీ మఱచిపోలేనివి, హృదయాంతరాళంలోంచి మానవత్వాన్ని మాత్రమే ఆధారం చేసుకొని బయల్వెడలుతవి. ఒకవేళ ఆ మాటల్ని అన్నవారు మఱచిపోవచ్చునేమో కాని, ఆ మాటల్ని విన్నవారు, వాటి అర్థాన్ని జీర్ణం చేసుకొని, ఆ సారాన్ని అనుభవించిన వారు మరిచిపోలేరు కదా!”

“మరిచి పొమ్మని ఎవరు బలవంత పెట్టారు? చేసిన సహాయాన్ని మరవకపోవటం కృతజ్ఞతే కావచ్చు. ఐనా ఇప్పుడా విషయాలెందుకు?” అందామె.

“లలితా! నీ వన్న మాటలు నేను జ్ఞాపకం చేస్తున్నాను: నిస్సహాయ స్థితిలో పడివున్న నాకు సహాయం చేయటాన్ని, నీవేదో ధర్మం చేస్తున్నట్లు బాధపడి-విన్ను అపార్థం చేసుకొని నేను వారించగా, నీవు నా కళ్లు తెరిచావు. అనాడు నీ వన్నావు: ‘మాష్టారూ! సహాయం చేయగలిగి

వుండి, చేయనివారు మానవులుకారు. వారికి మానవత్వం మీద నమ్మకమూ లేదు: గౌరవమూ లేదు!' అనే మాటలు నీకిప్పుడు ఎందుకు అనువర్తించవు? అందునా-నేను హృదయపూర్వకంగా నిన్ను ఆహ్వానిస్తున్నాను. నేను చేసే సహాయంవల్ల నా గొప్పతనం పెరుగుతుందనీ, దాన్ని పొందినందుకు నీ తక్కువతనం అధికమౌతుందనే దురూహలు మన ఉభయులకూ ఉండవనే అనుకుంటున్నాను. ఏమంటావు లలితా?" అన్నాడు తాను, ఎలాగైనా ఆమె మనసు కరిగించాలని.

కాని, ఆమె మనసు ఏనాడో గడ్డకట్టి శిలారూపాన్ని దాల్చిందనే సంగతి తానిప్పుడు గ్రహించవలసి వస్తుందనుకోలేదు. తాను సంవత్సరాల తరబడిగా ఎరిగిన లలిత కాదీమె! ఆమె శరీరాకృతిలోని ఒక కొత్త లలిత, తాను ఊహించలేని వ్యక్తిత్వంతో ప్రవేశించింది.

"మీ సహాయం నాకు అవసరంలేదు——"

"నేను నీకేం అపకారం చేశాను లలితా?" అన్నాడు తాను బాధతో కుమిలిపోతూ.

పేలవంగా నవ్విందామె.

"నేనా మాట అన్నానా? మీ జీవిత విధానానికి నే నెప్పుడైనా ఆటంకాలు చెప్పానా? ఐనప్పుడు నన్ను నా బతుకెందుకు బతకనివ్వరు?"

ఎంత కోపం వచ్చిందో తనకు! లలిత కావాలని నిస్సారమైన చర్చలకు దిగుతోంది.

"బతుకు!" అన్నాడు తాను, వికటాట్టహాసంతో. "ఇది వొక బతుకేనా లలితా? నీకు నిజంగానే బతుకుమీద ఆశ వుండటం నేరం కాదు కాని, కుక్కలాగు బతకటం కన్న - చావటం ఉత్తమోత్తమమని నీకు తెలియదా? చచ్చేందుకుగాను ఎన్ని మార్గాలు అందుబాటులో లేవు కనుక!"

ఆమె వెక్కి వెక్కి ఏడ్వసాగింది. తన ఆవేశంలో ఆమెను తాను గాయపరిచాడు. తనకు తెలుసు——ఆమె అభిమానవతి! ఆమె అభిమానం ఎంత గొప్పదంటే, తానున్న హీనస్థితిలో కూడా తనలాటి మిత్రుని సహాయాన్ని సైతం నిరాకరించింది. తాను ఆ అభిమానం మీదనే దెబ్బ

తీశాడు. తానంత కఠినంగా మాట్లాడి ఉండవలసింది కాదు. నోరు జారాక, ఆమెను ఓదార్చటం ఎలాగో తెలియటం లేదు.

“అది కాదు లలితా! నేను పొరపాటు మాట్లాడాను: క్షమించు” అన్నాడు తాను.

“మీ తప్పేమీ లేదు—” అందామె దుఃఖాన్ని దిగమింగేందుకు ప్రయత్నిస్తూ. “ఎన్నోసార్లు ఆత్మహత్య చేసుకుందామనే తలపు నాకు కలిగింది. పాప పుణ్యాల మీద నమ్మకంవల్ల నేను వెనుకాడలేదు. ఎందుకు చావలేక పోయ్యానో, భూ భారంగా ఎందుకిలా బతుకుతున్నానో మరో సారెప్పుడన్నా అవకాశం వస్తే చెప్పుకుంటాను.”

ఇప్పుడామె చెప్పేందుకు ఎందుకు సందేహిస్తోందో తనకు అర్థం కాలేదు. ఇదివరకల్లానే తిరిగి తాను ఆమెలో ఆత్మహత్య చేసుకోవటమే మేలనే దురూహను కలగజేశాడు. పూర్వం వలెగాక, ఇప్పుడీమె నిజంగానే ఆత్మహత్య చేసుకుంటుందేమోననే కొత్త భయం తనకు కలగటంలో ఆశ్చర్యం లేదు. ఆమె ఎంత పట్టుదలగల మనిషో, తన భావాలకు ఎంత విలువనిచ్చి, సమాజాన్ని సైతం ఎదుర్కొనగల-మనోధైర్యం గల వ్యక్తో తనకు తెలుసు. కనీసం ఈ దుస్సంఘటన నుంచన్నా తానామెను తప్పించగలగాలి.

“లలితా! ఒక్క వేడ్కోలు—”

ఆమె మాట్లాడకుండా తలెత్తి చూసింది: కంటినుంచి నీరు కారుతోందనే సంగతి, తాను గ్రహిస్తాడని కాబోలు కళ్లు తుడుచుకుంది.

“వాగ్దానం చెయ్యి లలితా—ఎప్పుడూ ఆత్మహత్య చేసుకోనని. కనీసం ఆ పని మాత్రం చేయకు—”

నవ్విందామె; నిస్సారంగా, జీవితంలో మరేమీ ఆశలు లేక, జీవితాన్నే రోసి, దానిపట్ల ద్వేషాన్ని ప్రకటించేందుకుగాను నవ్వే విషపు నవ్వది.

“నేను ఎప్పటికీ ఆత్మహత్య చేసుకోలేను. ఎలాగైనా బతికేందుకే ప్రయత్నిస్తాను. మనిషి బతుకులో గొప్ప ఆశయాలూ, ఆశలూ, సార్థకతా ఉండకపోవచ్చు. అలాటి వాటి సంగతే తెలియకుండా కేవలం బతకటమే బతుకు అనుకొనేవారు ధన్యులు! నేనిప్పుడు ఆ స్థితిలోనే ఉన్నాను

కనుక-నేను ఆత్మహత్య చేసుకోను. అదంత తేలికని మీరు పొరపాటు పడొద్దు!" అందామె.

నిజమే! అదంత తేలిక కాదనే సంగతి తన అనుభవంలో కూడా ఉంది. తాను దిక్కు-కన్న హీనంగా బతికిన రోజులు, అనేక బాధల్ని భరిస్తూ, కనీసం అమ్మ కోసమే బతుకుతున్నానని సరిపెట్టుకున్న రోజుల్లో కూడా ఆత్మహత్య చేసుకోలేదు; అందుకనే దాన్ని ప్రతి మానవుడూ చేయగలడనే నమ్మకం తనకు లేదు. ఏ దీనావస్థలోనే లలిత ఇప్పుడు ఉన్నదో, తను కూడా అలాటి దీనావస్థలో ఉన్నాడు. భేదమల్లా ఆమె దిన బత్యాని కూ-డా ఏదో వొక మార్గాన్ని అన్వేషించాలి. తనిప్పుడు ధనికుడు కనుక తన కా బాధ లేదు. ఉభయుల మనోవేదన మాత్రం ఒక్క-టే!

"లలితా! బతకటమే ఒక సమస్యగా బాధపడుతున్నావు కదా! కనీసం ఆ సమస్య నన్నా నన్ను పరిష్క-రించనీ—"

"చెప్పాను కదా, నాకు ఒకరి సహాయం అక్క-ర్లేదని."

"సహాయం కాదు-లలితా! పోనీ, నా ఇంటి యాజమాన్యాన్ని వహించు. జీతం తీసుకో—" ఇలాగైనా ఆమె ఆత్మాభిమానాన్ని కాపాడుదామని తన ప్రయత్నం.

"ఊహుఁ, అక్క-ర్లేదు."

"నీ వింత కఠినురాలి వెందుకయ్యావు లలితా?"

"నాకెలా తెలుస్తుంది?"

"పోనీ-లలితా! నా దగ్గర చాలా డబ్బున్నది. నీవు ఇష్టం వచ్చిన చోట, నీ ఇష్టానుసారంగా బతుకు. నీకు కావలసినంత డబ్బిస్తాను—తీసుకో" అన్నాడు తను.

"ఒకరి దయా ధర్మాల మీద బతకవలసిన స్థితికి నేనింకా రాలేదు. నాకు నేనై సంపాయించుకోగలను. అవసరమైననాడు మీ సహాయాన్ని కోరుతాను లెండి."

తన మాటల్ని లలిత ఇంత నిర్లక్ష్యం చేస్తుందని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. కనీసం స్వార్థచింతన్నా ఆమెకు లేదు. ఆమె సుఖపడదలచలేదు. కర్మసిద్ధాంతాన్ని నమ్మిన వ్యక్తివలె, తా నేనాడో చేసుకున్న పాపాలకు ఈనాడు శిక్షలను అనుభవించటం న్యాయమనీ, తా నందుకు విచారించటం

కానీ, వేరొకరినుండి సానుభూతిని కోరటం కానీ అనవసరమనే ధోరణిలో వున్నది. తానిక ప్రాధేయపడి ఏం లాభం?

జీవితంలో దిగజారి పొయ్యాక, ఆమెకు ఆత్మాభిమానం కూడా పోయి ఉండాలి. అలాటి వ్యక్తికి జీవితం తృణప్రాయంగానూ, చుట్టూ వున్న మనుషులు క్షుద్రులుగానూ, కీటకాలుగానూ తోచటం సహజమే! ఆత్మాభిమాన రహితమైన మొండితనంతో జీవితాన్ని జయించాలని కనీసం ఈడవాలని ఆమె మూర్ఖంగా ప్రయత్నిస్తోంది. తనమీదనే తనకు గౌరవం లేని వ్యక్తికి ఇతరుల పట్ల ఏం గౌరవం వుంటుంది? ఐతే-ఆ స్థితిలో కూడా తా నామెకు సహాయపడటాన్ని ఆమె నివారించిందంటే, ఏ మూలనో ఆత్మాభిమానం ఆమెను నివారించవచ్చు; లేదా - తనంటే ఎంతో ద్వేషం, తన పొడ గిట్టని ఆవేశం ఆమెలో పనిచేస్తుండి ఉండాలి. అందుకు కారణ మేమిటో తాను ఎంత ఆలోచించినా గ్రహించలేక పోతున్నాడు.

లలిత చిన్నపిల్లయితే, చిన్నపిల్లల్ని సక్రమ మార్గంలో నడిపించేందుకు పెద్దలు ఉపయోగించే బలిమిని తాను ఉపయోగించే ఆలోచనన్నా వొచ్చి ఉండేది. కాని, ఆమె వ్యక్తిత్వం వున్న, వ్యక్తతలు తెలిసిన వ్యక్తి. సర్వ స్వతంత్రురాలుగా వున్నది. ఏమైనా ఆమె ఆత్మ బంధువులకన్న తా నామెకు దగ్గిర కాదు. ఒకవేళ తా నామెను ఆత్మ బాంధవిగా భావించినా, ఆమె దూర తీరానికి వెళ్ళిపోతూండటం వల్ల, ఇద్దరి మధ్యా వున్న దూరం ఎప్పటి వలెనే ఉంటోంది.

తన జీవితంలో కనీసం లలితను ఉద్ధరించలేకపోయినా, చివరకు ఆమెకు సహాయపడ లేకపోవటం కూడా జరిగిందని తెలుసుకోగానే హృదయం భారమైంది. జీవితం చెప్పినట్లు వినేది కాదని తనకు తెలుసు; కాని, సాధారణ సంఘటనలు కూడా ఒక్కొక్కప్పుడు, విశ్వప్రయత్నం చేసినా సాధించలేక పోవటం జరుగుతూనే వుంది. అందుకనే-ఎంతవున్నా జీవితం వెగటుగానూ, అసంతృప్తికరంగానూ పరిణమిస్తోంది.

"లలితా! నువ్విలాగే బతుకుతానంటే కా దనేందుకు నేనెవర్ని? మన మధ్య వున్న స్నేహాన్ని, ఒకప్పుడు నీవు నా పట్ల చూపిన సానుభూతినన్నా, తిరిగి నీకు అప్పగిద్దామని ప్రయత్నించాను. పోనీ... కాని, ఇంతకన్న మంచి జీవితం అందుబాటులోకి వొచ్చినా, దాన్ని తృణీక

శించేటంత మూర్ఖత చూపుతే, నే నేమనగలను? ఆలోచించు," అన్నాడు తను ఇంతకన్న విశదీకరించవలసిన అవసరం లేదన్నట్లుగా.

"ఆలోచన కేమీ లేదు. మనిషికి ఇష్టా యిష్టాల నేవి ఉంటవి. అయిష్టమైనది, ఎంత సుఖాన్నిచ్చినా దాన్ని కోరలేం కదా!" అందామె.

లలిత తెలివి తక్కువగా మాట్లాడుతోం దనుకోవటం, తన తెలివి తక్కువని తేలిపోయింది. తనంటే, తన చుట్టూవున్న వాతావరణమంటే, లలితకు అయిష్టత ఏర్పడిందన్నమాట ! తల్లి దండ్రుల్నీ, ప్రపంచాన్నీ కాల దన్ని, తన స్నేహంకోసం తహతహలాడుతూ, చివరకు తాను వారిం చినా, తన చుట్టూ తిరగాలని విశ్వప్రయత్నాలు చేసిన లలిత, తమ మధ్య ఏ వివాదాంశమూ అపార్థాలకు దారి తీయలేదని తనకు తెలిసిన పరి స్థితుల్లో కూడా—యీనాడు తనంటే ఇష్టంలేదని మొహాన అన్నదంటే, స్త్రీ హృదయం తెలియరానిదని కవులన్న మాటల విలువ గ్రహించటం జరుగుతోంది. ఇది నిజమైనప్పటికీ, ఇష్టంలేని అనేక పనుల్ని చేసుకొని, బతుకులు వెళ్ళబుచ్చుకోవలసిన పరిస్థితుల్లో ఎంతమంది ఎన్ని విధాలుగా తంటాలుపడటం లేదు? చిత్రాలకు చెత్తంతా పోగేసి, సాహిత్యానికే తాను ద్రోహం చేయటం లేదా? పరిస్థితుల వొత్తిడికి లలిత అతీతురా లను కోవాలా? లేక, ఇప్పుడు తాను గడుపుతూన్న జీవితమే ఆమెకు ప్రియ మైన దనుకోవాలా ?

"ఐతే-నీ ప్రస్తుత జీవితం అయిష్టమైనది కాదన్నమాట?" అన్నాడు తను చిరాకుతో.

"ఊహుఁ. నేను ముష్టిదాన్ని కాదు. ఎవర్నీ అర్థించటం లేదు. సర్వ స్వతంత్రంగా జీవిస్తున్నాను!" అందామె.

ఆ కంఠస్వరంలో మొండితనంతోపాటు, గుడ్డిగా నమ్మిన విశ్వాసం కూడా ధ్వనిస్తోంది. మొండివాడు రాజుకన్నా బలవంతుడనే సామెత తనకు తెలియంది కాదు. పోతే-మానవుడు తాను చేసిన తప్పుల్ని ఒక పక్క సమర్థించుకోవటం కూడా తనకు తెలుసు; అలా సమర్థించుకో నట్లయితే అతను ముందుకు సాగలేడు. ఐతే - యీ సమర్థనలోని లోపం కూడా అప్పుడప్పుడు గ్రహించుకుంటూ, తాను దిగజారుతున్నాననే జ్ఞానం, ఈ ఊబిలోనుంచి బైటపడే మార్గమేదన్నా వున్నదా అనే ఆలో చనా కలుగుతూండాలి; ఎంత దుర్మార్గుడైనా, అజ్ఞానైనా, ఇలాటి అను

భూతిలో దగ్ధమవటమనేది జరగనట్లయితే, అతని మానవత్వంలోనే ఏదో దోషం ఉండి ఉండాలి. లలిత బూకరిస్తున్నదే కాని, నిజంగా ఆమె అనే మాటల అర్థం, ఆమెకే తెలియటం లేదేమో? లేక, కేవలం అబద్ధాలాడి ఈ ప్రస్తుత సంఘటననుంచి తప్పించుకుందామని ప్రయత్నిస్తున్నదేమో?

"లలితా!" అన్నాడు తను.

"ఎందుకొచ్చిన చర్చలు? నే నిక్కడికి ఎందుకొచ్చానో, నా విధిని నేను నిర్వర్తించుకోనివ్వండి. ఆ పాత విషయాలన్నీ తవ్వి మనకు పాడు చేసుకుంటే, చివరకు ఆనందానాన్నాశించిన మీకు నిరాశే ఎదురౌతుంది!" అందామె.

లలిత ఇలా మాట్లాడ గలుగుతుందని తాను ఎన్నడూ అనుకోలేదు. మానవులు చేసే తప్పులు సమాజాన్ని ఎంత దెబ్బ తీస్తుంటవో, అంతకు తక్కువకాని దెబ్బలు ఆ వ్యక్తికూడా తగులుతూంటవి కాబోలు! లేక, తనకెలాగూ అంతా తెలిసిపోయింది కనుక, బరి తెగించిన విధంగా మాట్లాడు తోందా? చేసేది చెప్పాకనేందుకే సిగ్గుపడవలసిన పరిస్థితుల్లో, తాను చేసే పనిని సమర్థించుకుంటూ తనదగ్గిర వ్యాపార ధోరణిలో మాట్లాడటాన్ని సహించలేక పోయాడు. లలితంటే యీ క్షణాన కలిగిన ద్వేషాగ్నిలో ఆమె భస్మమై ఉండవలసింది, కాని, ఎలాగో నిలవ తొక్కుకున్నాడు.

"నీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి?" అని నిలవదీశాడు తను.

"నా ఉద్దేశ్యంతో పనేమిటి? మీ ఉద్దేశ్యాలను గౌరవించి, మీకు సుఖాన్నిచ్చేందుకు ఇష్టపడి వచ్చాను. మీ ఆశయాలను నెరవేర్చుకో కుండా, ఆ పాత గాథల్ని తవ్వుకున్నందువల్ల, మీకే నష్టమని హెచ్చ రించాను. అంతే కాని, నాకు మరో ఉద్దేశ్యం ఉంటుందని మీరు అనుకోకండి."

లలిత ఎటు గురిచూపి బాణం వొదిలిందో స్పష్టంగా అర్థమై పోయింది. తాను ఒకప్పుడు లలితను హృదయపూర్వకంగా ప్రేమించాడు; కాని, ఆ ప్రణయం ఒక గగన కుసుమమని గ్రహించి దాన్ని వొదులు కున్నాడు. ఆ తరువాత ఆమె దూరమౌతూన్నప్పటికీ, ఆమె మీద అను రాగాన్నీ, అభిమానాన్నీ పెంచుకున్నాడు; ప్రణయమే ఒక గొప్ప సాను భూతిగా పరిణమించింది. అందుకనే ఆమె ఎన్ని దుష్కార్యాలు చేసినా, వాటికి సంజాయిషీ చెప్పాకనే అవకాశాన్ని కూడా జారవిడుచుకొని,

మీదు మిక్కిలి తనను తృణీకరించి, తలాయించి నప్పటికీ సహించి క్షమించాడు. ఆమె పాప పుణ్యాలను విలువ కట్టేందుకు త నెవరని కాదు; కేవలం తాను ఆమెకు అండగా వుందామని ప్రయత్నించాడు. కాని, ఆమె మూర్ఖతతో తనకు దూరమయేందుకే యత్నించింది. అంతతో పోక కావాలని తనను గాయపరిచింది. ఇప్పటికీ ఆమెకూ తనకూ సంబంధం లేదని అనుకో గలుగుతే తాను బాధ పడక్కర్లేదు. అన్నిటినీ మించి, ఒకప్పుడు తనకు అందని ప్రామని పండనుకొని నిరాశ చేసుకొన్న లలిత—ఈ నాడు చేతుల్లోకి రానే వచ్చిందనే అభిప్రాయాన్ని ఆమె తనకు అంటగట్టి తప్పు పడుతోంది. నిజానికి తన కా ఉద్దేశ్యం, నిస్సహాయ స్థితిలోవున్న ఆమెను పరాభవించయినా సరే-ఆనందిద్దామనే కోర్కె, ఏ కోశానా లేదు. అసలు లలితంటే తనకు అనురాగం కన్నా అభిమానమే ఎక్కువవటంవల్ల, ఎంత పతితురాలయినా, ఆమెను ఇప్పటికీ గౌరవించాలనే ప్రయత్నిస్తున్నాడు. ఆ స్వల్ప విషయాన్ని ఆమె గ్రహించక, తాను కూడా పతితుడైన మానవుడేననే ధోరణిని వ్యక్త పరుస్తుంటే, సహించ లేక పోతున్నాడు.

"లలితా! నీ సంస్కారమంతా మట్టి పాలవుతుందని నేను కలలో కూడా అనుకోలేదు. పాపం! నీవు మాత్రం ఏం చేస్తావు? పరిస్థితుల వొత్తిడికి ఆ సంస్కారమంతా అణగారి పోయింది...నీ దయవల్ల నే నింకా పతితుణ్ని కాలేదు. దుష్టుల సహవాసం కూడా నాకు లభ్యమవలేదు. పొరపాటున ఈనాడు ఇక్కడికి వొచ్చినందుకు చాలా పశ్చాత్తాప పడుతున్నాను," అన్నాడు.

"మంచిదేగా! మీరు నైతిక విలువల్ని కాపాడుకో గలిగారు. నేను నైతిక పతనం పొందాను. పోనీండి-ఇప్పుడా సంగతు లెందుకూ?" అంది లలిత. ఎంత గొప్ప విషయాన్ని కూడా తృణీకార భావంతో ఆమె చూడ గలుగుతోందంటే, ఎంత మార్పు ఆమెలో వొచ్చి ఉండాలో, ఏ సంఘర్షణల్లో ఆమెలోని మంచి అంతా అంతర్థానమై, కేవలం ఒక రకం విషం ప్రతి రక్త బిందువుకూ ప్రసారితమై ఉండాలో, తాను అర్థం

చేసుకోగలడు. కాని, తగిన ఆధారం దొరికి, ఆ తప్పుడు దోవలను విడిచి, రాజమార్గాల నడిచే అవకాశం దొరికినప్పుడు కూడా, ఆమె మొండిగా తనను తాను సమర్థించుకోవటంతో, తాను చూపే సానుభూతికి పాత్రత తప్పిపోతుంది. అలాటి వ్యక్తులపట్ల చూపే ఉపకార బుద్ధికి విలువ లుండవు. అందుకని ఇక ఈ లలితతో చర్చించటం వృధా శ్రమ అని తేల్చుకున్నాడు.

"ఇక నేను మాట్లాడ వలసింది కూడా ఏమీ లేదు లలితా! నీవు ఎంత పైకం ఆశించి ఇక్కడికి వచ్చావో చెపితే, కనీసం వ్యాపారరీత్యా నన్నా, అంతే ఇచ్చుకొని నేను వెళ్ళిపోతాను—" అన్నాడు క్రోధంతో వొణికిపొయ్యే కంఠంతో.

"మీ నుంచి నేనేమీ ఆశించలేను; ఆశించిందేదో ఇదివరకే ముట్టింది—" అందామె.

ఈమెతో ఇంకా మాట్లాడితే తనకు పిచ్చెక్కగలదు. ఇదొక దుర్దినంగానూ, ఈ సంఘటనంతా ఒకానొక పీడ కలగానూ తోస్తోంది. ఎంత త్వరగా ఇక్కణ్నుంచి బైటపడితే, అంత మంచి దనిపిస్తోంది. చివరిసారిగా లలితమీద తన కింకా మిగిలిన ఆ కాస్త అభిమానాన్నీ చూపాలని "లలితా! ఏనాటికన్నా నీకు నా సహాయం అవసర మను కుంటే, ఈ ఎడ్రస్‌కు రా... నేను వెళ్తున్నాను—" అని విజిటింగ్ కార్డొకటి అక్కడ పడేసి, ఆమె సమాధానాని క్కూడా ఆగకుండా చరచరా కిందికి వచ్చేశాడు.

కింద హాలులో అంతా చిందర వందరగా ఉంది. వొళ్ళు మరిచిన మత్తులో దొర్లుతున్నారు, అందరూ. ఎంతో అసహ్యం వేసింది. మానవులు ఇంత బురదలో కూడా ఆనందాన్ని అనుభవిస్తున్నారంటే ఆశ్చర్యమే మరి!

ఆ ప్రదేశంలో మరి నిలవలేక పొయ్యాడు; హృదయంలో బద్దలైన అగ్ని పర్వతాల వేడి తరమగా, చక చకా బైటపడ్డాడు. మతి పోయినంత పని కావటంవల్ల, ముందు వెనుకలు ఆలోచించకుండానే రోడ్డున పడ్డాడు. అలా చాలా దూరం నడిచిన తరువాత కాని, తనకు కారు ఉన్నదనే సంగతి కూడా గుర్తు రాలేదు. తిరిగి ఆ ప్రదేశానికి వెళ్ళేం

దుకు మనస్కరించక, అలాగే నడిచి దాదాపు తెల్లవారుజామున ఇంటికి చేరాడు.

మర్నాడు ఆ ఫిలిం కంపెనీతో జరిగిన కాంట్రాక్టును రద్దు చేసుకున్నాడు.

39

సరిగ్గా ఇప్పటికి ఏడాది క్రితం—ఒకనాటి మధ్యాహ్నం స్టూడియోకని బయలుదేరే సమయంలో, ఒక కుర్రవాడు తనకోసమని వచ్చాడు; గేటులో ఉన్న ఘూర్ఖా, వాణ్ని లోనికి రానివ్వటం లేదు. చివరకు తాను ఎదురయ్యేప్పటికి ఆ కుర్రవాడు, తను జనరల్ ఆసుపత్రి నుంచి వస్తూన్నట్లూ, తనకెవరో చావు బతుకుల్లో వున్న స్త్రీ చూడ దలిచినట్లూ చెప్పాడు. ఆమె లలితే ఐ వుంటుందని తాను భావించాడు.

ఆమె చావు బతుకుల్లో ఉన్నదంటే కంపరమెత్తింది. ఆనాడు అమ్మ చనిపోయిన ఘట్టం-ఆ ఘోర పరిస్థితంతా జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఆ రోజున అమ్మ ఎంత నిస్సహాయ స్థితిలో ఉన్నదో తనూ అంతే! కాని, యీనాడు తన దగ్గిర లక్ష్మి మూలుగుతోంది. కనుక లలితను బతికించే అవకాశాలున్నవి; మృత్యు దేవత కూడా లంచగొండి కాని కాలమా ఇది?

వెంటనే కారులో బయలుదేరి వెళ్ళాడు. ఆకృతి లలితేనని చెప్పినా, కృంగి కృశించి నశించేందుకు సిద్ధంగా వున్న ఒకానొక వికృతాకారం, జనరల్ వార్డులోని మంచం మీద మూలుగుతోంది. లలితకు ఇంత దురవస్థ పడుతుందని తానెప్పుడూ అనుకోలేదు. ఏదెలా వున్నా, ఆనాడు తాను ఇచ్చిన ఎడ్రెస్‌కు పూర్తిగా మునగబొయ్యే సమయంలోనన్నా కబురు చేసింది. ఒకనాడు తనకు ప్రాణదానం చేసిన యీమెకు యీనాడు తాను కృతజ్ఞతను చూపటం కనీస బాధ్యత.

తనను చూడగానే ఆమె దీనంగా, బాధగా నమస్కరించింది. లలితకు తనమీద పూర్వపు గౌరవం వున్నది; ఆనాడు తల తిక్కగా మాట్లాడింది ఎందుకో తనకు అర్థం కాలేదు. ఇప్పుడా ఇసుక పాతరల్ని తవ్వటం కన్న జరగవలసిం దేమిటో ఆలోచించాలి.

"లలితా! ఎలా వుంది?" అన్నాడు.

ఆమె నిట్టూర్చింది; బహుశా మాట్లాడలేక కాబోలు 'అంతా ఐపోతోంది—' అన్నట్లుగా సౌజ్ఞ చేసింది.

"ఫర్వాలేదు—లలితా! నేనున్నానుగా!" అని ధైర్యం చెప్పాడు తాను.

పెద్ద డాక్టర్లతో మాట్లాడాడు; డబ్బు విరజిమ్మేందుకు సిద్ధపడ్డ తనకు కొన్ని నిమిషాల్లోనే ఆసుపత్రంతా దాసోహం అనేందుకు సిద్ధపడింది. గంటలో ఆమెను జనరల్ వార్డు నుంచి ప్రత్యేకించబడిన గదిలోకి మార్చారు.

తాను పెద్ద డాక్టర్‌కు ఎంత నచ్చచెప్పినా "లాభం లేదు. వ్యాధి ముదిరిపోయింది, ఆపరేషన్ చేసి చూస్తాను...!" అన్నాడే కాని, ధైర్యం చెప్పలేదు. దేదీప్యమానంగా వెలుగుతూండే లలిత ముఖం మీద, మృత్యు దేవత ఛాయలు దట్టంగా అలుముకు పోతున్నట్లుగా తనకూ తెలుస్తూనే వుంది. ఆపరేషన్ చేయించటం మినహాగా మరో మార్గ మేదీ లేదు.

సాయంత్రందాకా అక్కడే వున్నాడు. ఏమేం వాగాడో, మతి చలించినట్లు ఎన్నెన్ని బాసలు చేశాడో తనకే గుర్తులేదు. అన్నీ వింటూ, ఎదురు చెప్పకుండా ఆమె పేలవంగా నవ్వుతోంది.

చివరకు ఎలాగో కష్టపడి పక్కనే వున్న సంచిలోంచి ఒక కవరు తీసి ఇచ్చింది. ఆమె ముఖంలోకి తాను ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు. కాని, ఆమె - తన చూపుల్ని ఎదుర్కోలేని అశక్తవలె వేరొక దిక్కు చూడ సాగింది.

కవరు చించాడు. లోపల కాగితాలున్నవి. లలిత ఏదో రాసింది. ఏం రాసిందో నని చాలా ఆత్రుతగా చదవసాగాడు.

మాస్టారూ!

ఇలాంటి దుర్దినం వొకటి వస్తుందని నాకు తెలుసు. మనిషి మంచితనాన్ని వాడుకొనేందుకూ కూడా సమయా సమయా లున్నవి. ముఖ్యంగా నేను మీ కంట పడరాదనీ, మీ నుంచి తప్పించుకొని తిరగాలనీ, చివరకు ప్రాణం మీదికి వచ్చినా సరే మీ సహాయం కోరరాదనే నిర్ణయించు

తున్నాను. కాని, ఇక తప్పనిసరై మీకీ శ్రమ కలిగిస్తున్నాను.

ఆనాడు—మనం బంగళాలో కలుసుకున్న రోజున, మిమ్మ చాలా కష్టపెట్టాను; మీకు మనసు నొప్పించాను. ఐనప్పటికీ, ఆ విషయాలన్నీ మీ విశాల హృదయంలో ఒక మూలపడి ఉంటవనీ, నన్ను తేలిగ్గా క్షమించగలరనే నమ్మకంతో మిమ్మ పిలిపించాను. మీరు వచ్చినప్పుడే యీ కవరు అందించటం జరుగుతుంది కనుక, మీరు నన్ను మన్నించినందుకు కృతజ్ఞురాల్ని.

ఆనాడు బంగళాలో నేనెందుకు ఆత్మహత్యా ప్రయత్నం చేయలేదని అడిగారు. విజ్ఞులూ, అభిమానులూ తప్పక ఆత్మహత్య చేసుకుంటారు; కాని, నేను కేవలం మానవ మాత్రురాల్ని; మూర్ఖురాల్ని; అదృష్టహీనను. అంతకన్నా మరేమీ కాను. బతుకు ఎలాంటిదైనా దాన్ని భరించాలంటే, అది కేవలం నా కోసమే కాదు.

నాకో చిన్నారి కూతురు వుంది; అది పుట్టటం నాకు ఇష్టం లేదు. మనకు ఇష్టంలేని అనేక సంఘటనల వలెనే అదీ జరిగింది. నా పాప పంకిలానికి చిరస్థాయిగా, పతాకం వలెనే ఆమె సమాజంలో పడింది. ఒక్కో సమయంలో దాన్ని చంపేసి, దాని బాధనూ, నా బాధనూ కూడా తీర్చుకుందామనిపించేది. కాని కన్న కడుపు తీపిని గూర్చి రాయగలిగేటంత సమర్థురాల్ని కాదు.

ఆ బిడ్డ నా ఖేదానికీ, మోదానికీ కూడా కారణం. దాన్ని పెంచటమే నాకో విషమ సమస్య. ఉన్నంతలోనే దాన్ని పెంచాను. దాని చిన్నతనమన్నా గడవకుండానే, నేనీ ప్రపంచంనుంచి వెళ్ళిపోబోతున్నాను.

ఇప్పుడామెను ఎవరి చేతుల్లో పెట్టను? పాపమంతా నాది; తప్పులన్నీ నావి; నేను అనుభవించవలసిన శిక్షల్ని సమాజం నా చిన్నారికి విధిస్తుంది. ఆమెను పెంచి పెద్దదాన్ని

చేయగల విశాల హృదయులూ, సమర్థులూ, మీరు తప్ప నాకీ ప్రపంచంలో మరెవ్వరూ లేరు.

ఇప్పుడే మృత్యువు నన్ను తరుముకొని వస్తుందని అనుకోలేదు. ఒక విధంగా అదీ మంచిదేనేమో ననిపిస్తుంది. ఎందుకంటే నా చిన్నారి జయకు బుద్ధి తెలిసి, తన తల్లి బతికే బతుకు ఎలాటిదో తెలుసుకొని కుమిలి పోతుంది; లేదా తన తల్లికి అంతకన్నా మార్గం లేదని గ్రహించి నట్లయితే తనకూ అదే దారని నమ్ముతుంది. నేనింకా జీవించి ఉండటం, దాని జీవితాన్ని పాడుచేసేందుకే గాని, బాగు చేసేందుకు మాత్రం ఉపకరించదు.

ఒకవేళ యీ బాధ్యతను మీరు స్వీకరించకున్నా, జయ నా గతికే దిగుతుంది. నేను ఉంటూన్న ఇంటావిడ జయను పెంచుతుంది: చాలా జాగ్రత్తగా దాన్ని సాకుతుంది. తాను వధించబోయ్యే జంతువు బలంగానూ, కొవ్వు పట్టి ఉండాలనీ కసాయివాడు ఎంత జాగ్రత్త తీసుకుంటాడో, ఇంటావిడ దాని పెంపకంలో కూడా అంత శ్రద్ధా వహిస్తుంది. జయ బతుకు మీ చేతుల్లోనే ఉంది.

ఈ విషయాలన్నీ ఏదో ఒకనాడు మీ ముందు వెళ్ళబోసుకోవాలనే అనుకున్నాను. ఆ రోజు కోసం ఎదురు చూస్తున్నాను. ఐతే యీ సంగతులన్నీ నేను నేనుగా మీకు చెప్పుకోలేను; లేదా ఆ చెప్పుకొనే శక్తి కూడా లేని పరిస్థితీ రావొచ్చు. అందుకే మిమ్మ అర్థిస్తున్నాను; మీరు నా ప్రార్థనల్ని త్రోసి పుచ్చక, జయను పెంచుతానని మాట ఇస్తే, మృత్యు ముఖంలోని సుఖాన్నన్నా చవి చూడ గలుగుతాను.

—లలిత."

ఉత్తరం చదువుతూన్నంతసేపూ, గుండెల్లో విమానాలు ప్రయాణం చేసినయ్. లలిత ఇంత దీనావస్థకు దిగుతుందనీ, తనను ఆజ్ఞాపించగల లలిత అర్థిస్తుందనీ ఎన్నడూ అనుకోలేదు. ఆమె పరిస్థితి చూసి ఆమెకు తన

సహాయం ఉపయోగపడదేమోననే భయం కలిగింది. కాని, ఇప్పుడు తానే జయ పోషణ భారాన్ని స్వీకరించటం ద్వారా నన్నా, లలిత పట్ల కృతజ్ఞత చూపగల అవకాశం ఏర్పడుతోంది. తడయిన కళ్ళను తుడుచుకున్నాడు; హృదయం ద్రవీభూతమై పోకుండా చిక్కబట్టుకునేందుకూ, తనను తాను ఓదార్చుకునేందుకూ గట్టి ప్రయత్నం చేసి, ఎలాగో తట్టుకోగలిగాడు.

ఇదేమంత గొప్ప విషయమని లలిత ఇంత దీనంగా అడిగింది? ఆమెను తన దగ్గరకి రమ్మని ఆహ్వానించిననాడు కాల దన్నిం దెందుకని? బహుశా తన కా అర్హత లేదని భావించి ఉండాలి. గదిలో చీకట్లు కమ్ముకుంటున్నయ్. ఆ చీకటికి భయం వేసే పర్యంత మౌతోంది; చప్పున లైటు వేశాడు. లలిత మాత్రం అటు తిరిగి పడుకొని ఉన్నది. భయంకరమైన సంఘటనేదో తాను చూడవలసి వస్తుందని అనుకున్నదేమో?

చేతితో కదిపి "లలితా! లలితా! ఇటు చూడు" అన్నాడు.

లలిత మెల్లిగా కళ్ళు విప్పి తన ముఖంలోకి చూసింది.

"లలితా! అధైర్యపడకు. జయను నేను తండ్రివలె పెంచుతాను. ఇది నా వాగ్దానం!" అన్నాడు.

ఆమె ముఖం వికసించింది: ఆ ఆనందంలో లేచి కూర్చునేందుకూ కూడా ప్రయత్నించింది; కాని, తానే వారించాడు. కృతజ్ఞతగా కళ్ళు మూసుకొని భగవంతుని ధ్యానించినట్టు ధ్యానించి, తనకు నమస్కరించింది. పిచ్చి లలిత ఇలా అవుతుందని తనెప్పుడన్నా అనుకున్నాడా?

"జయ-ఎక్కడ లలితా?" అన్నాడు.

"వొస్తుంది——" అందామె.

బొత్తిగా మాట్లాడే శక్తి కూడా లలితకు లేదేమో ననుకున్నాడు తాను. కాని, ఆమె కావాలనే మాట్లాడటం లేదు. మాట్లాడినందువల్ల తన స్థితి దిగజారదు. కాని, చర్చలకు దిగవలసి వస్తుందని భయపడి ఉండాలి. ఐనా ఇప్పుడు లలితతో మాట్లాడవలసిన విషయాలు మాత్రం ఏమున్నవి కనుక?

చాలా సేపటిదాకా తామిద్దరూ ఒకరొన్నకరు చూసుకొన్నారు. ఒక్క మాట కూడా మాట్లాడకుండానే తమ తమ జీవితాలను, ఆ కొద్ది

నేపట్లోనూ సింహావలోకనం చేసుకొని ఉండాలి. దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తే, ఏం జీవితం—ఎంత జీవితం! అనుభవం ఎంత గొప్పదైనా, చివరికి చూసుకుంటే దాని ద్వారా లభ్యమైన సారానికి విలువ ఏమిటి? ఎంత వెగటు చేసినా ఈ జీవితాన్ని వదిలించుకోవాలనే ప్రయత్నం కూడా జరగటం లేదు కదా!

రాత్రి ఏడు గంటల ప్రాంతంలో ఒక ముసలామె, మరో ఐదేళ్ళ పిల్లా గదిలోకి వచ్చారు. వొస్తూనే, తనను చూడగానే వారు భయపడి, పొరపాటున వేరొక గదిలోకి వచ్చామనుకున్నారేమో, వెనక్కి తిరిగి వెళ్ళే ప్రయత్నంలో ఉండగా, లలిత "జయా!" అని పిలిచింది.

ఇద్దరూ వెను దిరిగి ఆమె మంచం దగ్గిరికి వచ్చారు.

"ఏమమ్మా! మాకు తెలియకుండానే గది మార్చుకున్నావ్; అదంతా వెదికి వెదికి దుంప తెగింది!" అందా ముసలిది.

జయ మాత్రం తల్లి దగ్గిరికి జేరింది, లలిత కళ్ళు మూసుకొని జయ తల నిమురుతోంది. మాటలకు లొంగని అనురాగమేదో ఆమె హృదయం నుంచి వెలువడి, కన్నీరుగా బయల్వెడలుతోంది. ముసలిది మాత్రం తనను విచిత్రంగా పరిశీలిస్తోంది.

రెండు మూడు నిమిషాలయ్యాక తనే "జయా! ఇలా రా!" అన్నాడు. లలిత కళ్ళు తెరిచింది; మొహం తుడుచుకుంది. జయ మాత్రం తన దగ్గిరికి రావటమా, మానటమా అని సందేహిస్తుండగా లలిత "వెళ్ళు జయా! వెళ్ళి నమస్కరించు—" అంది. జయ తనకు దగ్గిరగా వొచ్చి నమస్కరించింది. ఆమె చిన్నారి చేతుల్ని పట్టుకొని ఎత్తుకున్నాడు.

కొత్త మనిషి తన దగ్గిర అంత చనువు తీసుకునేప్పటికి, ఆ పిల్ల భయపడ్డట్టుంది. బలవంతంగా తన చేతుల్లోంచి గుంజుకొని, అమ్మ దగ్గిరికి పరుగెత్తింది.

"భయం లేదు జయా! ఆయన...ఆయన..." అని, ఆ తరువాత ఏం చెప్పాలో తెలియక గదిలో దూలాల వంక చూసింది లలిత.

లలిత మనసులోని అభిప్రాయం తనకు తెలుసు. ఏదో విధంగా ఒక బంధుత్వాన్ని కలుపుతేనే కాని ఆ చిన్న పిల్లలకు తాను దగ్గిరవ లేదు.

"చెప్పు లలితా: నేను ఎవర్ని?" అన్నాడు తాను.

లలిత సందేహిస్తుండగా "నాన్నేనా?" అంది జయ.

తామిద్దరి సమస్యలనూ ఆ పిల్లే పరిష్కరించింది. తాను తండ్రి వలెనే జయను రక్షించాలి. అంతకన్న దగ్గరి బంధుత్వం తనకు మరి కోరకదు.

లలిత తన వంక చూసింది; తన సమ్మతికి ఆమె ఎదురు చూస్తోంది. తన దృష్టికి మాత్రం ఇదెంత అల్ప విషయమో ఆమెకింకా అర్థం కాలేదు;

"ఔను జయా! నేను...నాన్నను!" అన్నాడు తాను, గది గోడలు ప్రతిధ్వనించేట్లుగా.

లలిత యీసారి లేచి కూర్చుంది; తన పాపాలన్నిటినీ భరించేందుకు వచ్చిన అవతార మూర్తిని ధ్యానించినట్లుగా కళ్ళు మూసుకొని ప్రణమిల్లింది. తనకైతే నవ్వొచ్చింది కాని, లలితకు మాత్రం ఆ ఆనంద సాగరంలో ఊపిరాడటం లేదనిపించింది.

"నాన్నగారమ్మా!" అన్నది లలిత ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్న జయతో.

"నాన్నా! నాన్నా!" అంటూ, నాన్న కోసం మొహం వాచి వున్న జయ తన కాళ్ళను చుట్టుకుంది.

ఈ దృశ్యంలోని ఒక్క అణువు కూడా అర్థం కాని ముసలిది మాత్రం మెల్లిగా లలిత దగ్గిరికి చేరి రహస్యంగా "ఎవరమ్మా-ఆయన?" అంది. లలిత జవాబు చెప్పలేదు. అప్పటికే ఈ అనుభూతిలోని ఉద్రేకాలకు తట్టుకోలేక అలసిపోయి ఆమె పడుకున్నది.

"ఎవరంటే మాట్లాడవేమే?" అన్నది ముసలిది అధికారస్వరంతో.

తనకు ఛర్రుమన్నది. ఈ ముసలిది కేవలం వ్యాపారరీత్యా ఏర్పడిన అధికారాన్ని చలాయిస్తోంది.

"ఏయ్!" అన్నాడు తను. "లలితను మాట్లాడించకు. నేను యీ పిల్లకు తండ్రిని... తెలిసిందా?"

"ఏయ్!" అన్నదామె నోరు సగానికి తెరిచి "ఎవరయ్యా నీవు? ఈ పిల్లకు తండ్రేమిటి? ఎక్కణ్నుంచి దిగావంట? పైన 'ఏయ్' అంటున్నావే?" అన్నదా ముసలిది.

ఇక మాట్లాడి లాభం లేదని వార్డు బోయిస్‌ను పిలిచి, ముసలిదాన్ని సెంట్రల్ స్టేషన్ వరకూ నెట్టి రమ్మన్నాడు. ముసలిదానికి అప్పటికీ కాని తా నెవరో తెలియలేదు. అది తన ఇల్లనుకుంటోంది. ఆ దురభిప్రాయం పొయ్యేందుకు, ఆమె తిట్టుకుంటూన్నా-శపిస్తూన్నా లెక్క చెయ్యకుండా వార్డు బోయిస్ కొంచెం అమర్యాదగానే ఆమెను బైటికి పంపారు.

ఎంతో బరువు తలమీదినుంచి తొలగిపోయినట్లు లలిత నిట్టూర్చింది. జయ మాత్రం తాను జీవితంలో మొట్టమొదటిసారి కలుసుకో గలిగిన తన తండ్రి నుంచి, తాను పొందవలసిన అనురాగాన్నంతటిన్నీ ఒక్కసారే లాక్కునేందుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తోంది.

ఆ చిన్నారి పాప చూపే అనురాగంతో తన హృదయం పొంగి పొరలింది. నిజంగానే తాను కన్న కుమార్తె పట్ల చూపవలసిన ప్రేమంతా ఈ ఒక్కక్షణంలోనే చూపలేక తల్లడిల్లిపోతున్నాడు. కణ్వుడు-ఆయన పెంచిన శకుంతల పట్ల ఎంత అనురాగాన్ని వర్షించి వుంటాడో, తాను పెంచబొయ్యే యీ జయ పట్ల తనకు కలిగిన యీ అనుభూతే తెలియచెపుతోంది.

చాలా రాత్రి గడిచి వుంటుంది. ఆ గదిలోని ముగ్గురూ ఎవరి ఆలోచనల్లో వారే నిద్రకు ఉపక్రమించారు. ఒక రాత్రివేళ తనకు మెళుకూ వచ్చింది. జయ తన రొమ్ముల మీద పడుకొని హాయిగా నిద్రిస్తోంది. ప్రపంచమంతా గాలించినా తనకీమాత్రం స్థానం దొరకదన్నంత సుఖంగా ప్రశాంతంగా ఆ పాప కలలు కంటోంది. ఆ రాత్రి ఎవరికీ భోజనం లేదు; అసలు ఆకలే అనిపించలేదు.

లలిత మాత్రం నిద్రిస్తున్నట్లు తనకు తోచలేదు. ఆమె ఏమేమో ఆలోచిస్తూ బహుశా గత చరిత్ర నంతనూ నెమరువేసుకుంటూ, చిత్ర విచిత్రానుభూతుల్లో తల్లడిల్లుతూండి వుండొచ్చు. తనకు మెళుకువ రాగానే ఆమె చప్పున కళ్లు మూసుకున్నది. కాని, అప్పటికీ కంటినుంచి వచ్చే నీటి బుగ్గను వారించుకోలేక పోయింది. ఈ పిచ్చి లలిత యింకా దేన్ని గూర్చి బాధపడుతోంది? ఆమెకు తనమీద తనకే నమ్మకం లేని స్థితి వచ్చింది; అందుకని యావత్ ప్రపంచాన్నీ, కనీసం తనను కూడా నమ్మలేకపోతోందేమో? ఈమెను ఓదార్చి ప్రశాంతంగా ఉంచట మెలాగో మొదట అర్థం కాలేదు.

మెల్లగా జయను పడక కుర్చీలోనే పరుండబెట్టి, లలిత దగ్గిరికి వెళ్లాడు. ఆమెను చేతితో కదిపి పేరున పిలిచాడు. ఆమె మెల్లగా కళ్లు తెరిచి, తన స్థితిని గ్రహించినందుకేమో, కాస్త సిగ్గు పడింది.

"లలితా! నీకు విశ్రాంతి ఎంతో అవసరం. అనేక అవకాశాల్ని జారవిడుచుకున్నావు; అందుకే ఇన్ని బాధలూ పడ్డావు. అదంతా జరిగి పోయిన సంఘటనలు కనుక తిరిగిరావు. వాటిని గూర్చి ఆలోచించకు. జయ విషయంలో నేను ఎన్నడూ ఏ లోటూ రానీను. నాకు మాత్రం ఇంకెవరున్నారు లలితా?" అన్నాడు.

ఆమె వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది; బహుశా తన ఒంటరితనానికి గాను ఆమె చూపే సానుభూతేమో అది?

కాస్సేపయ్యాక, తన రెండు చేతులూ పట్టుకుంది. "మాష్టారూ! నేను లేచే స్థితిలో లేను: ఇవే కాళ్లు. మీ నుంచి నేను అనధికారంగానూ, అన్యాయంగానూ పొందుతూన్న ఈ ఉపకారానికి ఈ జన్మలో కృతజ్ఞత చూపలేనందుకు క్షమించండి" అంది.

"ఎందుకొచ్చిన మాటలు లలితా! మానవత్వమంటే ఏమిటో నాకొకనాడు అనుభవపూర్వకంగా చూపావు. దాన్నే నేను తిరిగి యీనాడు ప్రదర్శిస్తూంటే భరించలేనంతగా భయపడిపోతున్నావు...ఇక నిద్రపో లలితా!"

ఆమె ఇంకేమీ మాట్లాడలేదు; నిద్రాదేవితో ఒంటరిగా పోరాడి ఆమె ఒడిలో స్థానాన్ని సంపాదించుకునేందుకుగాను అటు తిరిగి పడుకుంది.

ఎంతెంత వారికి ఎంతెంత దుర్గతి పడుతుంది! జీవితంలో హోరా హోరీగా పోరాడి, దానికి లొంగక, చివరి రక్త కణం సజీవంగా ఉన్నంత వరకూ ఆమె ప్రతిఘటించింది. ఇక లాభం లేదని తేల్చుకోగానే ఆమె దిగజారిపోయింది.

పిచ్చి లలిత! ఒక పక్క తన గొప్పతనం, హోదా ప్రతి కదలిక లోనూ కనబరుస్తూ, మరోపక్క మానవత్వ మనేదానికి అనుభవపూర్వక రూపాన్నిస్తూ కాలం గడిపిన లలిత, యీ నాడు దీనాతిదీనంగా తనను ప్రాధేయ పడవలసిన పరిస్థితుల్లోకి జారిపోతుందని ఎవరు మాత్రం కల కని ఉంటారు?

మర్నాటి ఉదయం ఆపరేషన్ జరుగుతుందనీ, పెద్దడాక్టర్ గొప్ప ఆశల్ని చూపకపోతూన్నా, ఏ అదృశ్య దేవత కరుణవల్లనన్నా తిరిగి లలిత మరికొంత ప్రశాంత జీవితాన్ని గడుపుతుందనే నమ్మకంతో, ధైర్యంతో కునుకు తీశాడు. తెల్లవారింది; పెద్ద డాక్టర్ వొచ్చాడు. తనకు కానీ, మరెవ్వరికి కానీ శ్రమ ఇవ్వకుండానే, లలిత శాశ్వత ప్రశాంతి పొందిందని ప్రకటించాడు.

మానవుడు నిర్మించుకునే ఆశా సౌధాలు ఎంత వేగంగా రూపు రేఖలు దిద్దుకుంటవో, అంత వేగంగా కూలిపోతూండటం కూడా జరుగు తూనే ఉంటుంది. ఇలాటి సంఘటనలకు సంసిద్ధుడు కాకుండా ఉండటం వల్లనే భరించరాని విషాదం కమ్ముకుంటూంటుంది.

ఇంతకూ తాను దురదృష్టవంతుడు; అదృష్ట మనేది తనను కన్నెత్తి చూసి, పిలిచి శాగలించుకుంది కాని, తాను కోరిన రూపంలో కాదు. అందుకనే ఆ అదృష్టదేవత తన కొక భూతంగానే తోస్తూ వుంటుంది.

ఎంత దుఃఖించి ఏం లాభం? తన జీవితానికి వికాసాన్నిచ్చి, తన నొక సత్పథంలో నడిపించేందుకు సహాయపడిన రెండో స్త్రీని కూడా తన చేతుల మీదుగా యీ ప్రపంచం నుంచి సాగనంపాడు. లలిత తన కొక బాధ్యతను ఇచ్చి కలకాలం తను గుర్తుండేట్లు చేసుకుంది; కనీసం ఆమె ఆత్మకు శాంతి వుండగలదనే వొక్కటే తనకున్న కొద్ది తృప్తీను.

జయను ఇంటికి పంపి, లలిత శరీరాన్ని దహనంచేసి వొట్టి చేతుల్తో ఇంటికి వెళ్లాడు. 'అమ్మ ఏదీ?' అని జయ అడిగే లక్ష ప్రశ్నలకు ఏవేవో కుంటి గుడ్డి సాకులు చెప్పాడు.

జీవితమంటే వెగటేసింది; సముద్రంలో ఎంతదూరం వెళ్లినా ఉప్పు నీరు తప్ప మంచినీరు దొరకనట్లే, ఎన్నాళ్లు బతికినా తనకు సుఖపడే రాత లేదు. తన కష్టసుఖాలను హృదయపూర్వకంగా పంచుకునే వారూ లేరు. కేవలం తన కొక్కడికే ఈ జీవితం పర్వత సాదృశ్యంగా వుంది. ఐనప్పటికీ జీవితం తన ఇష్టానుసారం సాగుతూంటే, దాని బలిమికి తాను కేవలం నామ మాత్రుడుగా లొంగిపోతూ, ఆ ప్రవాహంలో కొట్టుకు పోతున్నాడు. అందుకనే లొంగిపోతూ, ఆ ప్రవాహంలో కొట్టుకు పోతున్నాడు. కనుకనే జయ పోషణ విషయంలో కానీ, ఆమె శిక్షణ విషయంలో కానీ తాను ఎక్కువ శ్రద్ధ వహించకుండా, ఇతరులమీద ఆ బాధ్యతల్ని దొళ్ళించాడు. తాను లలితకు చేసిన అపచారం సంగతి యీనాడే తెలిసి వొచ్చింది.

40

జీవితంలో తనకు అర్థంకాని అనేక కొత్తవిషయాలు యీ నాడు-పుష్కరమయాక కాని తెలిసి రావటంలేదు. జీవితం దారం తెంచుకున్న గాలిపటంవలె పయనించింది; ఆ తెగిన కొస, ఈ నాడు లలిత స్వహస్తాలతో తనకు రాసిన ఉత్తరం చదివాక కాని, అందలేదు.

లలిత జీవితాన్ని తారుమారు చేసింది ఒకవిధంగా చూస్తే తనే! ఐతే తానుమాత్రం కావాలని చేశాడా? కేవలం యాదృచ్ఛికంగా అది జరిగిపోయింది. లలిత తనను మనసిచ్చి ప్రేమించింది; ఐతే ఒక్క మాటలో, ఒక్కచేష్టలో కూడా ఆమె తన కా విషయాన్ని సూచించ లేదు. లలిత తన పక్కన ఉన్నట్లయితే సగం ప్రపంచాన్నన్నా జయించే శక్తి సామర్థ్యాలు తనకుండేవి. కేవలం ఒక్క ప్రమాదం జరిగినందువల్లనే తన జీవితం కూడా పర్వతాగ్రం మీదినుంచి దొర్లింది.

ఆ లలిత యీ నాడు ప్రపంచంలో లేనప్పటికీ, ఆమె ఒకప్పుడు హృదయపూర్వకంగా తనను ప్రేమించిందన్న సంగతి తన కెంతో ఆనం దాన్నిస్తోంది. తాను పొరబడ్డానేమోనని అనుమానించటం కేవలం తన అల్పత్వం: లలిత తన ప్రణయాన్ని అర్పించట మనేది, ఈనాడు సమ న్వయ మౌతోంది.

తన నొక మనిషిగా చేసిన ఆ రెండు వ్యక్తిత్వాలూ—అమ్మా, లలితా—ఈ నాడు తనకు దూరమైపోయినా, తన సంస్కారం మీద వారి పలుకుబడులు పోలేదు. లలిత తనపట్ల చాలా తల బిరుసుగానూ, లెక్క చేయనట్టు ప్రవర్తించిందంటే—ఆమె ప్రణయాన్ని తాను కాల తన్నానని గ్రహించిన స్త్రీ మనస్తత్వమే ప్రతిఫలించింది. ఆమె కందుకు తగిన కారణం వుంది. ఎవ్వరూ అనుకోని ఒకే ఒక్క సంఘటనలో జీవిత స్వరూపాలే తారుమారైనవి.

మెల్లిగా కళ్లు తెరిచాడు. దూరాన వున్న గోడ గడియారంలో పది దాటింది. తాను చాలాసేపటినుంచీ జీవిత సింహావలోకనం చేసి, జరిగిపోయిన విషయాల నన్నిటినీ కలలుగా కని, ఇప్పుడే వాస్తవిక జీవితం లోకి పడ్డాడు.

చప్పున జయ గుర్తొచ్చింది. ఆమె తన సంసారంతో వేగిపోయి, అలసి, రబ్బరు బొమ్మను గుండెలమీద నిద్ర పుచ్చుతూ తానుకూడా నిద్రపోయింది.

తనకు తల్లీ, లలితా లేరని అనుకున్నది వొట్టి భ్రమ! జయ ఆ తల్లి కాదా? లలితకు ప్రతిరూపం కాదా?

ఒకనాడు అమ్మ తాను చేస్తున్న చాకిరీకి ఋణం తీర్చుకునేందుకు, తన కడుపున పుడతానన్నది. ఆ మాటలే నిజమైనట్లు, జయ రూపాన ఆమె తనను చేరినట్లు తోచింది. మానవులు ఈ ప్రపంచవాసం చాలించినా, వారి సంస్కారాలు, వారి ఉన్నత భావాలు, అనేక రూపాల్లో నిలిచి ఉంటవనేది నిజమైతే, ఈ జయ అందుకొక ఆధారం!

ఈ కొత్త తలపు రాగానే జయపట్ల ఆపేక్ష—తాను అమ్మ మీదా, లలిత మీదా వర్షించలేని అనురాగం కట్టలు తెంచుకుంది. జయ నిజంగానే తాను కన్న కుమార్తె కన్నా కూడా గొప్పది!

తన జీవితానిక్కూడా జయ ఒక ప్రయోజనాన్ని కల్పించింది. లేనట్లయితే ప్రపంచ విధానాన్ననుసరించి తాను కూడా బతికేవాడు; మృత్యువాత పడేవాడు. నిజంగా మానవత్వాన్ని రుజూ చేసే ఒకే ఒక్క సత్కార్యం కూడా చేసి ఉండేవాడు కాదు. తాను రాసిన సాహిత్యం, కేవలం సాహిత్య రూపంలోనే కొన్నాళ్లుండేదేమో కాని, దాని సారాన్ని తానే జీవితంలో ప్రవేశపెట్టే అవకాశం కూడా ఉండేది కాదు. జయ జీవితాన్ని తీర్చి దిద్దటమే తన జీవితాశయం! అప్పుడే తన తల్లికీ, లలితకూ ఇప్పటికన్నా న్యాయం చేకూర్చినవాడౌతాడు.

ఆమె నిద్రకు భంగం రాకుండా మెల్లిగా పక్కమీద చేర్చి, తాను పొందిన అనుభూతులను తలుచుకుంటూ, రాజారావు, తన కళ్ళ ముందు జయ ఒక వెలుగుగా రూపొందటాన్ని తలుచుకుంటూ, అత్యంత తృప్తితో మళ్ళీ పడక కుర్చీలో వాలాడు.

—ఐపోయింది—

Maguva Manasu **By Dhanikonda**

Price Rs. 7-50

ఒక జీవితంలో జరిగే ఒకే ఒక్క పొరపాటుతో, చుట్టూ ఉన్న వ్యక్తుల జీవితాలు కూడా తల క్రిందులై, ఊహించలేని సంఘటనలకు ఆహుతవటం జరుగుతూనే ఉన్నది. ఈ నగ్న సత్యాన్ని ఈ నవల నిరూపిస్తూన్నది.

మానవ జీవితాన్ని వివిధ దృక్కోణాలలో నిశితంగా పరిశీలించి, ఆ సారాన్ని పిండి మీకు అందించగల నవల ఇది.

తెలుగులో ఇలాటి నవరసభరితమైన నవలల్ని వేళ్ల మీద లెక్కపెట్టవొచ్చనటం అతిశయోక్తి కానేరదు.

ప్రఖ్యాత రచయిత ధనికొండ రచనల్లో అత్యుత్తమమైన దీ రచన.

1H072